GRAMATICA LIMBII ROMÂNE

pentru gimnaziu

Coordonator: Gabriela Pană Dindelegan

UNIVERS ENCICLOPEDIC GOLD

Raluca Brăescu
Adina Dragomirescu
Isabela Nedelcu
Alexandru Nicolae
Gabriela Pană Dindelegan
Rodica Zafiu

Referent ştiinţific: dr. Mircea Frânculescu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Gramatica limbii române pentru gimnaziu / Raluca Brăescu, Adina Dragomirescu, Isabela Nedelcu, ... ; coord.: Gabriela Pană Dindelegan. – Bucureşti : Univers Enciclopedic Gold, 2019
ISBN 978-606-704-570-3
I. Brăescu, Raluca
II. Dragomirescu, Adina
III. Nedelcu, Isabela
811.135.1

GRAMATICA LIMBII ROMÂNE

pentru gimnaziu

RALUCA BRĂESCU, ADINA DRAGOMIRESCU,
ISABELA NEDELCU, ALEXANDRU NICOLAE,
GABRIELA PANĂ DINDELEGAN, RODICA ZAFIU

(*Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” / Facultatea de Litere, Universitatea din București*)

COORDONATOR: GABRIELA PANĂ DINDELEGAN

UNIVERS ENCICLOPEDIC GOLD

UNIVERS ENCICLOPEDIC BOOKS
UNIVERS ENCICLOPEDIC GOLD

Str. Luigi Cazzavillan nr. 17, sector 1, Bucureşti, 010784
Tel.: 0371.332.838
e-mail: difuzare@universenciclopedic.ro
www.universenciclopedic.ro

Tiparul executat la Regia Autonomă „Monitorul Oficial"

Tehnoredactor: Mariana MÎRZEA

Coperta: Silviu IORDACHE

CUPRINS

IV. ELEMENTE DE FONETICĂ ȘI DE ORTOGRAFIE

Prefață

De ce o gramatică școlară?

În ultimii 15 ani, grupul nostru de lingviști a avut șansa să redacteze tipuri diferite de gramatici ale limbii române, cu grade diferite de dificultate și cu destinații diferite: de la gramatici academice (vezi GALR 2005, 2008) la gramatici cu destinație didactică, în primul rând universitară (*Morfosintaxa limbii române* 2010, GBLR 2010, 2016), sau la gramatici pentru cercetători din străinătate (GR 2013); de la gramatici descriptive ale românei actuale la gramatici ale limbii române vechi (vezi SOR 2016) etc. Gramatica teoretică românească, dar și cea descriptivă au evoluat mult, ajungându-se la o discrepanță imensă între gramatica academică și gramatica manualelor școlare.

De altfel, o gramatică școlară modernă, indiferent de nivel, lipsește cu desăvârșire. Noua *Programă de limba română* pentru nivel gimnazial, de curând elaborată și aflată în vigoare în ultimul an școlar, îndeamnă la reflecție și permite o rediscutare a obiectivelor gramaticii școlare. Grupul nostru de lingviști a considerat că este de datoria lui și în puterea lui de a regândi și a redacta această nouă gramatică școlară destinată claselor gimnaziale.

Deci, de ce o gramatică școlară? Pentru că, odată cu noua *Programă*, este momentul cel mai potrivit pentru regândirea acestui tip de gramatică, tip care, prin natura lui, este mai puțin deschis înnoirilor teoretice și descriptive. Interesul pentru o gramatică școlară, adusă la zi sub aspectul exigențelor didactice și științifice, este o preocupare general europeană. Vezi gramatici noi, cu obiective similare, de tipul: Georges Molinié și colectivul, *Nouvelle grammaire du collège*, 2007, 512 p., pentru franceză, Salvador Gutiérrez Ordóñez (coord.), *Nueva gramática básica de la lengua española*, 2011, 305 p., pentru spaniolă, gramaticile „Duden", pentru germană.

Relația cu *Programa de limba română*. Relația cu manualele școlare

Intenția autorilor acestei gramatici a fost punerea de acord cu *Programa* de curând elaborată, singura modalitate de a veni **real** în sprijinul școlii. În acest scop, fiecare capitol începe cu specificarea conținuturilor din *Programă*, diferențiate pe

ani școlari (de la clasa a V-a la a VIII-a), respectându-se formulările și terminologia din *Programă*.

Gramatica de față nu este un manual școlar și nu se substituie manualelor școlare, dintre care două (clasele a V-a și a VI-a) sunt deja elaborate, iar două, pentru clasele a VII-a și a VIII-a, urmează a se elabora. Ea poate constitui însă un bun sprijin pentru elaborarea manualelor încă neredactate; în plus, ea poate constitui un auxiliar pentru elevi și profesori în aprofundarea cunoștințelor de gramatică pentru clasele gimnaziale.

Destinația prioritar didactică

Scopul strict didactic a avut consecințe clare asupra conceperii și a organizării cărții, a redactării și a tehnoredactării, alegându-se soluția de organizare în subcapitole mici, care păstrează titlurile/denumirea din *Programă*. S-au evitat abordările exclusiv și excesiv teoretice; s-a evitat terminologia prea specializată; s-a urmărit redactarea cu idei clare și sintetic formulate, cu exemple simple, cu exerciții numeroase și integral rezolvate, cu analiza „dificultăților" și a „capcanelor" de interpretare. S-au utilizat numeroase „note interne", al căror obiectiv este marcat prin cele trei semne diferite: primul, ⚠, marchează intenția de a introduce clarificări la probleme dificile și controversate; al doilea, ☒, semnalează informații de tip normativ, vizând cuvinte și construcții supuse frecvent greșelilor; al treilea, 📚, semnalează situațiile în care, pe de o parte, au intervenit modificări de soluție teoretică sau descriptivă față de lucrările tradiționale, iar, pe de altă parte, nu sunt luate în considerație ultimele soluții din lucrările mai noi de gramatică, rămânând încă tributare vechilor denumiri și interpretări. S-au marcat cu albastru toate exemplele din text, diferențiate clar de restul comentariului gramatical. S-au diferențiat pe clase, corelând *Programa* cu *Gramatica*, obiectivele de învățare.

O atenție deosebită s-a acordat exercițiilor, însoțite de rezolvări integrale. Diversitatea tematică și de obiective (de la obiectivul verificării și al fixării/aprofundării cunoștințelor la obiectivul de completare și de învățare propriu-zisă), precum și diversitatea tipologică (exerciții de recunoaștere, de alegere dintre mai multe soluții, de completare sau de modificare a unui text, de argumentare a unei soluții, de construcție după anumite cerințe etc.) îl pun pe elev în situațiile cele mai diverse, ferindu-l de rutină și de limitarea cerințelor. Suplimentar, există și o diversificare a exercițiilor ca grad de dificultate, ceea ce asigură o pregătire a elevilor în funcție de nivelul și de posibilitățile fiecăruia. Rezolvările integrale reprezintă un ajutor adus elevilor și profesorilor, oferind soluțiile corecte și, adesea, argumentarea acestor soluții, mai ales în cazul interpretărilor dificile și al capcanelor de interpretare, dar oferind, în același timp, și modele de analiză. S-a evitat introducerea exercițiilor numai la finalul fiecărui capitol amplu; dimpotrivă, exercițiile s-au introdus după

fiecare subcapitol, astfel încât rezolvarea lor să fie cât mai utilă scopului imediat de înțelegere și de învățare.

Conținutul cărții

Cartea reflectă cerințele și formulările din *Programă*, fiind orientată, ca și *Programa*, spre următoarele importante distincții: I. ***Părțile de vorbire***, cu subcapitolele: *Verbul, Substantivul și articolul, Pronumele, Adjectivul, Numeralul, Adverbul, Prepoziția, Conjuncția, Interjecția*; II. ***Organizarea propoziției și a frazei***; III. ***Funcțiile sintactice***, cu subcapitolele: *Predicatul, Subiectul, Complementele (direct, indirect, prepozițional), Circumstanțialele, Atributul, Apoziția, Construcții (active și pasive, reflexive)*; IV. ***Elemente de fonetică și de ortografie***; V. ***Elemente de vocabular***: *sinonime, antonime, omonime, cuvinte polisemantice, paronime*; VI. ***Elemente de stilistică***.

Ca noutate a cărții, am insistat spre o legare a gramaticii și de alte obiective decât cele pur gramaticale; astfel, am încercat să subliniem relația dintre gramatică și formarea cuvintelor, gramatică și comunicare, gramatică și fonetică, gramatică și lexic, gramatică și stilistică. Fiecare capitol destinat părților de vorbire examinează, sintetic, și particularitățile de formare a cuvintelor specifice clasei. Conceptul de „variație" (diacronică și sincronică) reprezintă, de asemenea, o noutate a *Programei* și a *Gramaticii*.

Cartea este prima lucrare școlară care evidențiază rolul diverselor clase lexico-gramaticale (părți de vorbire) în comunicare și, implicit, utilizarea diferențiată a clasei de cuvinte în funcție de tipul de registru, de tipul de text. Această carte introduce o sinteză a *aspectelor fonetice* (concepte esențiale, relația lor cu gramatica, exerciții de fonetică și de ortografie), dar și o sinteză a *elementelor de vocabular*, urmărind problemele generale ale relațiilor semantice (polisemantism, sinonimie, antonimie, omonimie, paronimie). Prin notele marcate cu , este prima gramatică școlară care încearcă raportarea gramaticii românești la gramaticile altor limbi (bine cunoscute elevilor de la lecțiile de limbi străine), pentru a le transmite acestora ideea de învățare conștientă și comparativă.

Avem convingerea că noutatea obiectivelor aici semnalate, toate mergând în direcția integrării gramaticii în problemele mai largi ale comunicării, va atrage un interes sporit din partea elevilor și a profesorilor pentru problemele gramaticii înseși.

Nivelul teoretic

Cartea reflectă atât „deschiderile", cât și „limitele" *Programei* în raport cu descrierea și terminologia gramaticală modernă. *Programa* a introdus distincția *complement indirect* vs *complement prepozițional*, dar a păstrat *atributul* din gramatica tradițională; a introdus un capitol special de *Construcții de diverse tipuri* (*active și*

pasive, impersonale, reflexive), dar nu discută *complementul de agent, complementul comparativ, complementul secundar, complementul posesiv, predicativul suplimentar.*

Date fiind exigențele unei gramatici școlare, menite, pe de o parte, să ofere numai cunoștințele „de bază" (mai ales, dacă limba este, ca în cazul de față, limbă nativă), iar, pe de alta, să rămână cât mai apropiată de cerințele *Programei*, gramatica de față a renunțat, cu bună știință, la o serie de clase/subclase și categorii, la mulți dintre termenii nou introduși, precum și la aspectele controversate și insuficient clarificate ale gramaticii limbii române. De exemplu, în strânsă legătură cu *Programa*, a renunțat la întreaga tipologie a funcțiilor reprezentate de atribut (determinanți, modificatori, cuantificatori, posesori, complemente ale numelui, atribut categorial), la toate funcțiile sintactice obținute prin „reorganizare" (complement de agent, complement posesiv, complementul comparativ, predicativ suplimentar, iar, în cadrul circumstanțialelor, la opozițional, cumulativ și de excepție), la tipurile noi de complemente și de circumstanțiale (complement secundar, complement predicativ al obiectului, circumstanțial de modalitate, circumstanțial cantitativ, circumstanțial consecutiv), la analiza pe grupuri sintactice etc.

Autorii au încercat să suplinească aceste lipsuri, unele cu urmări importante pentru descriere (vezi analiza pe grupuri sintactice), semnalând, în fiecare caz, prin nota marcată cu 📚, în ce constau deosebirile față de lucrările moderne de gramatică (adesea, prin raportare la GALR și GBLR). Unele dintre propozițiile subordonate (*subiectiva* și *predicativa*), prevăzute pentru a fi introduse în *Programa de liceu*, neredactată încă, au fost totuși discutate, ca realizări posibile ale subiectului și ale numelui predicativ.

Încheiere

Cartea de față, elaborată de un grup de cercetători din cadrul Institutului de Lingvistică din București, care sunt și membri ai corpului didactic al Facultății de Litere, Universitatea din București, se înscrie în seria de măsuri pe care cele două foruri științifice au început a le lua și intenționează a le lua în continuare în vederea creșterii eficienței predării limbii române în școală. În acest ansamblu de măsuri, aprofundarea gramaticii limbii române și îmbunătățirea auxiliarelor de învățare merită întreaga atenție.

5 octombrie 2018 Autorii

Ghid de utilizare

Codul culorilor

Fragmentele scrise cu negru reprezintă textul propriu-zis al gramaticii.

> Verbele sunt cuvinte care desemnează acţiuni sau stări şi care au capacitatea de a produce un enunţ (prin care vorbitorul leagă acţiunile sau stările de realitate, indicând timpul desfășurării lor).

Exemplele – cuvinte și segmente de cuvinte (prefixe, sufixe, desinențe), propoziții, fraze – sunt scrise cu albastru.

> Demonstrativul de diferențiere este tot un cuvânt compus, format dintr-o formă redusă a demonstrativului de depărtare *(a)cel(a)* plus pronumele *alalt*, dispărut din limba literară. La fel ca demonstrativul de identitate, cel de diferențiere nu distinge forme cu *-a* şi forme fără *-a*.

Exemplele sunt de două tipuri:

• exemple construite de autorii gramaticii, marcate în text prin caractere italice

> **C.** Verbele la infinitiv pot realiza în mod excepţional enunţuri de sine stătătoare, în tiparul unor recomandări sau avertismente impersonale:
>
> ***A se agita** înainte de folosire!*
>
> ***A nu se lăsa** la îndemâna copiilor!*

• exemple atestate, culese din texte literare și nonliterare, așezate între ghilimele.

> • În textul de mai jos, cuvintele îngroșate sunt pronume:
>
> „*Copilul:* Sunt în Lumea Poveștilor?
>
> *Albă-ca-Zăpada:* Unde altundeva? **Eu** sunt Albă-ca-Zăpada! **Tu cine** ești?
>
> *Actorul (cu mâinile ridicate):* Suntem oameni de bine!
>
> Mihai **îi** atinge rochia. Albă-ca-Zăpada **îl** privește uimită, iar Oglinda **se** trage de lângă **el**. (...) Albă-ca-Zăpada **îi** suflă Actorului următoarea replică, pe **care acesta o** reproduce crispat."
>
> (Sînziana Popescu, *Teatru pentru prichindei*)

Exercițiile sunt scrise cu negru, corp mai mic și încadrate în chenare colorate.

Exerciţii:

19. Analizaţi morfologic şi sintactic pronumele şi adjectivele pronominale interogative din exemplele de mai jos, menţionând şi regentul.
(a) *Cărui copil nu-i plac dulciurile?*
(b) *De câte zile a plecat Ion?*
(c) *Care dintre copii nu vine?*
(d) *Cui spuneai că te-ai adresat?*

Notele intratextuale sunt scrise cu un corp mai mic de literă și prezintă diverse tipuri de informații:

⚠ – clarificări pentru probleme dificile și controversate

(a) O situaţie asemănătoare are pronumele personal cu funcţie de complement indirect posesiv din construcţii precum: *I-a murit căţelul, I-au slăbit puterile, I s-a furat averea*, unde posesia priveşte nominalul-subiect.

☒ – informații de tip normativ

Formele de viitor *va apare, va dispare, va place, va displace, va tace, va incape* (dintre care unele sunt foarte des folosite) nu sunt corecte, pentru că infinitivul din componenţa lor are, conform normei literare, forma în *-ea*. Corecte sunt deci formele *va apărea, va dispărea, va plăcea, va displăcea, va tăcea, va încăpea*. Este vorba de verbe de conjugarea a 2-a (cu infinitivul în *-ea*), confundate în uz cu verbele de conjugarea a 3-a (în *-e*).

 – modificări de soluție teoretică sau descriptivă față de lucrările tradiționale sau față de lucrările mai noi de gramatică (GALR, GBLR)

În gramaticile moderne (vezi GBLR), unde analiza se realizează pe grupuri sintactice, funcţiile sintactice sunt îndeplinite de întreg grupul (centru + subordonaţi), şi nu numai de centrul de grup. Pentru nivel şcolar, vom păstra analiza tradiţională, atribuind calitatea de complement centrului de grup.

 – raportarea la gramaticile altor limbi

Spre deosebire de română (ca şi de alte limbi romanice, ca italiana şi franceza), în care demonstrativele *acest(a), ăsta* şi *acel(a), ăla* reflectă apropierea şi respectiv distanţa de vorbitor, alte limbi romanice (portugheza, spaniola, occitana) şi limba latină au un sistem semantic mai complex şi disting trei grade de apropiere/depărtare: aproape de vorbitor (lat. *hic*, sp. *este*), aproape de ascultător (lat. *iste*, sp. *ese*), departe de ambii (lat. *ille*, sp. *aquel*).

Abrevieri

A = acuzativ
adj. = adjectiv
adv. = adverb
art. = articol
AT = atribut(ivă)
CAg = complement de agent
CD = complement direct
CI = complement indirect
circ. = circumstanţial
CircCauză = circumstanţial de cauză
CircConc = circumstanţial concesiv
CircCond = circumstanţial condiţional
CircLoc = circumstanţial de loc
CircMod = circumstanţial de mod
CircScop = circumstanţial de scop
CircTimp = circumstanţial de timp
compl. = complement
conj. = conjunctiv, conjuncţie
CPrep = complement prepoziţional
D = dativ
engl. = engleză
fam. = familiar
f./fem. = feminine
fr. = franceză
G = genitiv
ger. = gerunziu
germ. = germană
it. = italiană
m./masc. = masculin
m-m-c-p = mai-mult-ca-perfect
N = nominativ
n. = neutru
NP = nume predicativ
pers. = persoană
port. = portugheză
pl. = plural
pop. = popular
pref. = prefix
prep. = prepoziţie
pron. = pronume
rom. = română
S = subiect
sg. = singular
sp. = spaniolă
subst. = substantiv
suf. = sufix
V = verb
Voc = vocativ

Simboluri

/ separă variantele libere sau alternanţele fonetice

* plasat înaintea unei secvenţe indică agramaticalitatea acesteia

Ø indică nerealizarea fonetică a unui component/a unei secvenţe (*pomØ, pomi*)

√ indică absenţa unei secvenţe (*contra studenţilor şi √ profesorilor*)

I. PĂRȚILE DE VORBIRE

Verbul

Tematica programei

Gramatică:

- Verbul (flexiunea verbului în raport cu numărul, persoana, modul și timpul) (V)
- Moduri verbale: indicativul și imperativul (V)
- Timpurile modului indicativ. Timpuri simple și compuse. Structura timpurilor compuse: verbe auxiliare (*a fi*, *a avea*, *a vrea*) și forme verbale nepersonale (infinitivul, participiul) (V)
- Moduri verbale și timpurile lor: conjunctivul și condiționalul-optativ (VI)
- Utilizări sintactice ale formelor verbale nepersonale: infinitivul, gerunziul, participiul, supinul (VII)
- Verbul copulativ *a fi* (VI). Alte verbe copulative (*a deveni*, *a ajunge*, *a ieși*, *a se face*, *a părea*, *a rămâne*, *a însemna*) (VII)
- Construcții active / construcții pasive cu verbul *a fi* (VIII)
- Construcții impersonale (VIII)
- Construcții cu pronume reflexive (VIII)
- Posibilități combinatorii ale verbului (VI – VII)

Ortoepie și ortografie (V – VIII)

Vocabular:

- Mijloace interne de îmbogățire a vocabularului (derivarea, compunerea) (VII)
- Mijloace interne de îmbogățire a vocabularului (conversiunea) (VIII)
- Mijloace externe de îmbogățire a vocabularului: împrumuturi lexicale (VIII)

Variație stilistică (V – VIII)

Clasa a V-a

1. Cum recunoaștem un verb?

În textul de mai jos, cuvintele subliniate (scrise îngroșat) sunt verbe:

„**Era** totul bine, cu excepţia vremii. Vacanţa **începuse** de două zile. **Ploua** și nu prea **aveam** ce **face** – pe atunci Brașovul **era** un fel de Londră a României, n-**aveai** voie **să vii** fără impermeabil cu glugă în orașul de la poalele Tâmpei, nici măcar vara –, iar mama-mare, în grija căreia **fuseserăm daţi**, și-**a luat** umbrela ei neagră din cuier, ne-**a spus** s-o **așteptăm**, că **vine** imediat și **vom face** împreună cel mai important lucru pe care l-**am făcut** vreodată.” (Ioana Pârvulescu, *Inocenții*)

Verbele sunt cuvinte care desemnează acţiuni sau stări şi care au capacitatea de a produce un enunţ (prin care vorbitorul leagă acţiunile sau stările de realitate, indicând timpul desfăşurării lor).

Cuvintele subliniate au trăsături comune în ceea ce priveşte forma (caracteristici morfologice), posibilităţile de combinare cu alte cuvinte (caracteristici sintactice) şi sensul (caracteristici semantice).

(a) Au un număr mare de forme (flexionare), prin care indică mai multe categorii gramaticale (modul, timpul, persoana, numărul); de exemplu, în textul de mai sus, verbul *a face* apare la timpuri diferite: *vom face/am făcut* şi într-o formă care denumeşte acţiunea (*face*); verbul *a veni* la moduri şi persoane diferite: *să vii/vine* etc.

(b) De ele depind cele mai multe elemente ale enunţului (dovadă, întrebările prin care acestea pot fi identificate, de exemplu: ***cine a luat?*** – *mama-mare*; ***ce a luat?*** – *umbrela ei neagră*; ***de unde a luat?*** – *din cuier*). O relaţie specială (acordul în număr şi persoană) se stabileşte cu cuvintele care îndeplinesc funcţia de subiect.

(c) Denumesc situaţii, stări, evenimente, procese, acţiuni care au loc într-un anumit moment sau interval temporal (*era, începuse, vine* etc.); acestea sunt raportate în general la fiinţele sau la obiectele care se află în respectivele stări, care suferă sau îndeplinesc acţiunile (*totul, vacanţa, mama-mare*).

Prin intermediul verbelor la *forme personale* se construiesc enunţuri, de exemplu: ***Plecăm*** *la mare.* Verbul are şi *forme nepersonale* (numite şi *nonfinite*), care în general nu pot alcătui singure enunţuri, ci se subordonează altor cuvinte: *Şi-a exprimat dorinţa de* ***a pleca*** *la mare.*

Cum căutăm un verb în dicţionar? În dicţionare verbele apar cu o formă (infinitivul) care denumeşte acţiunea în sine, fără a o raporta la timpul acţiunii şi la persoana care o îndeplineşte. De obicei această formă este însoţită de marca *a* (*a fi, a face, a începe, a veni*), dar aceasta este omisă în cuvântul-titlu înregistrat în ordine alfabetică: *fi, face, începe, veni* etc. Unele verbe se asociază stabil cu un clitic pronominal reflexiv (*se* sau *îşi*), care nu poate lipsi din conjugarea verbului: **El vaită* vs *El se vaită*; **A întâmplat ceva* vs *S-a întâmplat ceva* – sau este specific unui sens anumit al verbului (*a se duce* vs *a duce*). Ne referim la aceste verbe sau sensuri ale verbelor incluzând în forma lor cliticul: *a se văita, a se întâmpla, a se duce*; în dicţionare ele apar cu indicaţia „reflexiv”.

Şi unele substantive pot denumi acţiuni (sunt *nume de acţiune*), dar posibilităţile combinatorii şi incapacitatea de a forma enunţuri le deosebesc de verbele la forme personale. De exemplu, enunţurile *Dan* ***pleacă*** *la munte* şi *Păsările* ***zboară*** conţin verbe, în timp ce ***plecarea*** *lui Dan* şi ***zborul*** *păsărilor* sunt grupuri de cuvinte care conţin substantive. Formele de infinitiv se aseamănă parţial cu numele de acţiune (multe dintre acestea chiar provin din verbe), dar nu se pot articula: *a pleca* vs *plecarea*.

Verbele pot apărea în forme compuse (sau *perifrastice*) la anumite moduri și timpuri (*a luat, vom face*) și în construcţiile pasive (*fuseserăm daţi*). Există și îmbinări stabile (*locuţiuni*) cu valoarea unui verb unic: *a avea voie, a băga de seamă.*

În analiza verbelor, mai ales din punctul de vedere al funcţiei lor, se include și adverbul de negaţie *nu*, când acesta însoţește formele verbale: *nu merge, n-a mers, a nu merge*.

Exerciţii:

1. Citiţi textul de mai jos, din care au fost omise verbele. Puteţi reconstitui întâmplarea povestită?

(1).................. cum (2).................. Ţaganu o escapadă de-a lui în curtea morii: „(3).................. gardul pe la căsuţa cu cap de mort. (4).................. lângă moară. M-(5).................. un morar. (6).................. și alţi morari. (7).................. (8).................. în mine cu pietre. (9).................. Când (10).................. pietrele, (11) .... pistoalele. Nu m-(12).................. (13).................. cu mitralierele. (14).................. în sus, (15) .... în jos. (16).................. la picioare, (17).................. în sus. (18).................. tunuri. Dar eu (19).................. mai departe. (20).................. cu tancurile după mine, dar eu (21).................. (22).................. avioane și (23).................. bombe, dar eu (24).................. la gard și l-(25).................. pe aici, pe la poartă.” (26).................. așa de serios încât aproape că (27).................. să-l (28).................. (Mircea Cărtărescu, *Mendebilul*)

2. Completaţi spaţiile goale cu verbele omise (în ordinea de mai jos) și verificaţi cât din poveste aţi putut înţelege rezolvând exerciţiul anterior.

(1) Îmi amintesc – (2) a povestit – (3) Am sărit – (4) Am ajuns – (5) a văzut – (6) Au venit – (7) Am luat-o la fugă – (8) Au aruncat – (9) M-am ferit – (10) au terminat – (11) au scos – (12) au nimerit – (13) Au tras – (14) Trăgeau – (15) mă lăsam – (16) Trăgeau – (17) săream – (18) Au adus – (19) fugeam – (20) S-au luat – (21) fugeam – (22) Au trimis – (23) au aruncat – (24) am ajuns – (25) am sărit – (26) Povestea – (27) ajunseserăm – (28) credem.

3. Alegeţi trei exemple din lista de la exerciţiul 2 și verificaţi dacă îndeplinesc caracteristicile morfologice, sintactice și semantice ale verbului.

4. Grupaţi formele amestecate de mai jos în funcţie de verbul căruia îi aparţin:

fusesem am luat fost vor vedea erai văzu
iei este văd luând suntem
ar fi să ia să vadă

5. Alcătuiţi un enunţ grupat în jurul verbului *a întreba*, completându-l cât mai mult (cu ajutorul întrebărilor: cine?, pe cine?, ce?, unde?, cum?, când? etc.)

Exemplu: *a scrie* → Dan îi *scrie* acum mamei un bilet.

6. Identificaţi verbele din fragmentul următor:

„Curând după plecarea lui Dragoș ne-am mutat din atelierul Măriei. Cum ea nu mai dăduse de câtva timp pe la noi, i-am lăsat pe masă un bilet cuprinzând cuvenitele mulţumiri pentru găzduire și noua noastră adresă. Cheia am pus-o la locul știut, într-un gol al zidului, deasupra ușii.” (Gellu Naum, *Zenobia*)

Clasa a V-a

2. Flexiunea verbului (conjugarea)

În flexiunea verbului există o diferenţă importantă: între formele personale sau predicative (care variază în funcţie de persoană şi pot crea un enunţ) şi formele verbale nepersonale (care nu variază în funcţie de persoană, nu pot crea enunţuri – cu unele excepţii – şi care se aseamănă cu alte părţi de vorbire: substantivul, adjectivul, adverbul).

Verbele variază în funcţie de **persoană** (de exemplu, persoana 1 vs persoana a 2-a: *eu merg – tu mergi*) şi **număr** (singular vs plural: *el merge – ei merg*), de **mod** (de exemplu, modul descrierii realităţii vs modul impunerii unei acţiuni: (tu) *aştepţi – aşteaptă!*) şi de **timp** (prezent, trecut şi viitor: *aştept – am aşteptat – voi aştepta*). Variaţia în funcţie de aceste categorii se numeşte *conjugare* (flexiune specifică verbului).

Formele verbului sunt *simple* (alcătuite dintr-un singur cuvânt, cu terminaţii diferite) şi *compuse* (alcătuite cu ajutorul altor verbe, numite *auxiliare*): *plec – am plecat*.

Formele simple sunt alcătuite din corpul principal al cuvântului (radical) şi dintr-o terminaţie specifică:

a pleca: *plec*
plecam
plecasem

Formele compuse sunt alcătuite dintr-un *verb auxiliar* care variază după persoană şi număr şi dintr-o formă verbală nepersonală, invariabilă:

a pleca: ***am** plecat, **ai** plecat, **a** plecat* etc.
***aş** pleca, **ai** pleca, **ar** pleca* etc.
***voi** pleca, **vei** pleca, **va** pleca* etc.

În componenţa formelor verbale pot să intre şi alte elemente: conjuncţia *să*, care devine şi o marcă de mod (*să vii!*) sau combinaţia dintre un formant invariabil *o* şi *să* (*o să vin, o să vii, o să vină* etc.).

Analiza morfologică (vezi, de exemplu, GBLR, p. 245–264) distinge, în interiorul terminaţiei, două elemente: sufixul (care indică modul şi timpul şi depinde adesea de clasa specifică de conjugare a verbului) şi desinenţa, secvenţa fonică finală care indică persoana şi numărul. În exemplele de mai sus, forma *plec* este alcătuită din radical + sufixul Ø (pentru modul indicativ, timpul prezent) + desinenţa Ø (de persoana 1 singular). Forma *plecam* este alcătuită din radical + sufixul *-a-* (de indicativ imperfect) + desinenţa *-m* (de persoana 1 singular sau plural). Forma *plecasem* este alcătuită din radical, sufixul compus din *-a-* şi *-se-* (de indicativ mai-mult-ca-perfect) şi desinenţa *-m* (de persoana 1 singular). Sufixele şi desinenţele prezintă *omonimii*, având aceeaşi formă pentru mai multe moduri şi timpuri, respectiv persoane şi numere: de exemplu, sufixul Ø şi desinenţa

Ø caracterizează, pentru anumite clase de verbe, atât persoana 1 singular, cât și persoana a 3-a plural: *eu tac, spun, fug – ei tac, spun, fug.*

Conjugarea verbului prezintă forme simple și compuse în multe limbi; de exemplu (pentru verbul *a pleca* și corespondente sale) există forme ca: rom. *pleca* vs *a plecat*, engl. (he) *went* vs (he) *has gone*; germ. (er) *ging* vs (er) *ist gegangen*; fr. (il) *partit* vs (il) *est parti*; it. *partì* vs *è partito* etc.

Verbele aparţin unor clase de conjugare, care se caracterizează prin anumite terminaţii specifice. Româna a moștenit din latină patru clase de conjugare, dar în timp s-au diferenţiat chiar mai multe subclase. Există și *verbe neregulate*, care nu respectă întru totul tiparele de conjugare ale claselor de verbe, având și forme atipice (*a lua – iau; a fi – sunt* etc.).

Cele patru mari clase de conjugare au terminaţii diferite la infinitiv: *-a* (*a juca*), *-ea* (*a vedea*), *-e* (*a merge*), *-i* sau *-î* (*a fugi, a pârî*).

Diferenţele dintre clase apar nu numai la infinitiv, ci și în alte forme din conjugarea verbelor. De exemplu, la persoana 1 plural, formele *jucăm – vedem – mergem – fugim – pârâm* diferă prin:
– terminaţie (mai exact, sufix, desinenţa rămânând neschimbată): *-ă-m, -e-m, -i-m, -â-m*;
– accent: *vedem* vs *mergem* (nu *mergem*).
Terminaţia (sufixul) de infinitiv are o valoare gramaticală (indică o formă din conjugarea verbului), dar și o valoare lexicală (formează verbe noi prin derivare de la alte cuvinte sau adaptează în română verbe împrumutate din alte limbi): *a acri* (din adj. *acru*), *a clica* (din engl. *click*).

Clasele de verbe sunt descrise în gramaticile tradiţionale în strânsă dependenţă de originea latină a modelului de flexiune, ca fiind conjugarea I (*-a*), a II-a (*-ea*), a III-a (*-e*) și a IV-a (*-i/-î*). Alte gramatici stabilesc clase mult mai numeroase, care ţin cont de toate diferenţele din flexiunea actuală a verbului; acestea sunt importante atât pentru învăţarea limbii române ca limbă străină, cât și pentru programele informatice de recunoaștere și de producere a textelor în română. Nu toate formele conjugării se pot prevedea pornind de la infinitiv. De exemplu, verbele *a dormi, a oferi, a citi* intră în aceeași mare clasă a verbelor în *-i*, dar au terminaţii diferite la persoana a 3-a singular, indicativ prezent: *doarme, oferă, citește*, nu: **doarmă, *dormește, *ofere, *oferește, *cite, *cită.*

Cea mai numeroasă este clasa verbelor care au la infinitiv sufixul *-a*: *a cânta, a suna, a asculta, a lucra.*

Această clasă cuprinde două subclase: a verbelor care primesc în conjugare, la anumite moduri și timpuri, un element suplimentar *-ez* (cu varianta *-eaz-*) și a verbelor care nu îl primesc.
Verbe în *-a* cu *-ez*: *a desena – desenez, să desenez, desenează!*
Verbe în *-a* fără *-ez*: *a asculta – ascult, să ascult, ascultă!*

Unele verbe oscilează între o subclasă și cealaltă, putând fi conjugate cu sau fără elementul *-ez*.

copie/copiază, manifestă/manifestează, înseamnă/însemnează etc. Din punctul de vedere al normei, sunt mai multe situaţii diferite, care trebuie să fie verificate cu ajutorul DOOM²:
– doar una dintre forme este acceptată, fie cea cu *-ez* (ex.: *copiază, lucrează*), fie cea fără *-ez* (*evaporă, ignoră, asigură*), cealaltă formă fiind considerată colocvială (*copie*), regională (*lucră*), învechită (*evaporează, ignorează*) sau chiar ieșită complet din uz (*asigurează*);
– ambele forme sunt acceptate, dar cu diferenţe de înţeles; nu pot fi deci folosite în aceleaşi contexte (*manifestă/manifestează, înseamnă/însemnează*);
– ambele forme sunt acceptate în limba standard, dar una dintre ele este recomandată (apare prima în DOOM²: *anticipează/anticipă*).

Verbele care au la infinitiv terminaţia *-ea* sunt mai puţine, dar unele dintre ele au o frecvenţă foarte mare în uz; *a putea, a vedea, a tăcea.*

Verbele care au la infinitiv terminaţia *-e* sunt mai multe decât verbele în *-ea*, dar mai puţine decât cele în *-a* și în *-i*. Unele verbe din această clasă sunt folosite foarte frecvent, făcând parte din nucleul de bază al vocabularului limbii române: *a face, a merge, a pune, a spune* etc.

☒ Vorbitorii fac uneori confuzie între verbele în *-ea* şi cele în *-e*, trecându-le dintr-o clasă în alta. Această trecere (constituind o abatere de la normă) se constată la infinitiv sau în alte forme din conjugarea verbelor respective. În general, verbele în *-ea* sunt transformate în verbe în *-e*, rezultând formele greșite *a apare, a place, a dispare, a scade, a prevede, a încape* în locul formelor corecte *a apărea, a plăcea, a dispărea, a scădea, a prevedea, a încăpea.* Mai rar, și verbele în *-e*, ca *a face, a bate* sunt transformate abuziv în verbe în *-ea*: *a făcea, a bătea* (exemple: *pentru **a făcea** posibilă această acţiune...; fără **a bătea** în retragere*).

Verbele care au la infinitiv terminaţia *-i* au două subclase principale: cele care primesc în conjugare un element suplimentar *-esc* (cu variantele *-est, -easc-*) și cele care nu îl primesc:

(a) verbe cu infinitivul în *-i*, cu *-esc*: *a citi, a vorbi, a porni, a alcătui* etc.
(b) verbe cu infinitivul în *-i*, fără *-esc*: *a fugi, a dormi* etc.

Verbele care au la infinitiv terminaţia *-î* au două subclase principale: cele care primesc în conjugare un element suplimentar *-ăsc* (cu variantele *-ășt, -asc-*) și cele care nu îl primesc:

(a) verbe cu infinitivul în *-î*, cu *-ăsc*: *a urî, a pârî* etc.
(b) verbe cu infinitivul în *-î*, fără *-ăsc*: *a coborî, a doborî* etc.

☒ Ca și în cazul verbelor cu infinitivul în *-a*, unele verbe cu infinitivul în *-i* sau *-î* oscilează între o subclasă și cealaltă, putând fi conjugate cu sau fără elementele *-esc* și *-ăsc*: *bănuie/bănuiește, chinuie/chinuiește* etc. Și în acest caz, trebuie să se verifice în DOOM² situaţiile următoare:
– doar una dintre forme este acceptată, fie cea cu *-esc* (*bănuiește*), fie cea fără *-esc* (*bizuie*), cealaltă formă fiind considerată colocvială (*bănuie*), învechită (*bizuiește*) etc.;
– ambele forme sunt acceptate (*chinuiește/chinuie; se străduiește/se străduie*), dar una dintre ele (cea care apare prima în DOOM²) este preferată (*chinuiește, se străduiește*).

Verbul *a trebui* are o situaţie specială, pentru că una dintre formele sale (indicativul prezent) urmează modelul verbelor în *-i* fără *-esc*, iar altă formă (conjunctivul prezent) modelul cu *-esc*:
Trebuie să plece (nu: *trebuieşte*);
E ciudat *să trebuiască* să plece (nu: *să trebuie*).

Există o variaţie între cele două tipare productive – în *-a* și în *-i* –, cu verbe care apar cu ambele sufixe: *a curăța/a curăți, a datora/a datori* etc. De obicei, între cele două variante există o concurenţă, care conduce la ieșirea din uz a uneia dintre forme: norma actuală (DOOM²) consideră învechită forma *a datori* și elimină total forma *a curăți*.

Există verbe care nu au conjugarea completă (sunt defective de anumite moduri, timpuri sau persoane), din diverse motive: fie pentru că sensul lor nu este compatibil cu persoanele 1 și a 2-a (sunt verbe impersonale şi unipersonale: *a ploua, a păsa*), fie pentru că sunt foarte vechi și s-au păstrat doar în anumite construcţii (*mai va* „mai durează"), fie pentru că sunt mai noi (împrumuturi lexicale) și nu s-au încadrat complet în tiparele de conjugare (*a accede*).

Exerciţii:

7. Alegeţi (încercuiţi) forma potrivită (recomandată) a verbelor (cu sau fără *-ez* sau *-esc/-ăsc*) pentru enunţurile următoare:
(a) El *cheltuie/cheltuiește* mulţi bani.
(b) În final, sportivul *triumfă/triumfează.*
(c) Speranţele lui se *năruie/năruiesc.*
(d) Tradiţia *dăinuie/dăinuiește.*

8. Alegeţi forma potrivită a verbului pentru fiecare context:
inseamnă/insemnează
(a) Cine .... ceva pe carte trebuie să șteargă cu grijă însemnările.
(b) Gestul lui .... mult pentru mine.
manifestă/manifestează
(c) Sindicatul .... în fiecare vineri.
(d) Acuzatul nu .... nicio emoţie.
acordă/acordează
(e) Publicul îi .... multă atenţie.
(f) Interpretul își .... instrumentul.
ordonă/ordonează
(g) Secretarul .... alfabetic dosarele.
(h) Generalul .... să se facă liniște.
reflectă/reflectează
(i) Dan .... la greșelile comise.
(j) Acoperișul .... lumina soarelui.
toarnă/turnează
(k) Gazda .... vin în pahare.
(l) Regizorul .... un film.

9. Grupaţi verbele din fragmentul de mai jos (trecându-le la forma de infinitiv) în funcţie de subclasa căreia îi aparţin:
„Cum n-a mai întins masă mare, prietenii s-au făcut nevăzuţi; ba nici nu-i mai întâlnea oriunde i-ar fi căutat, fiindcă fugeau de el îndată ce-l zăreau, şi dacă din întâmplare da piept în piept cu vreunul şi vrea să-l oprească să-i spună ceva, acela îşi cerea iertăciune, că-i e degrabă şi n-are vreme de vorbă, şi pleca repede p-aci încolo." (I.L. Caragiale, *Abu-Hasan*)

-a, cu *-ez*	
-a, fără *-ez*	
-ea	
-e	
-i, cu *-esc*	
-i, fără *-esc*	

10. În care dintre exemplele de mai jos verbul din text nu poate fi înlocuit cu cel din paranteză (la acelaşi mod, timp şi persoană), pentru că acesta nu are o conjugarea completă (este defectiv de timpul sau persoana respectivă)?
(a) Leul *a dormit* timp de o oră. (*a rage*)
(b) Leul *dormea* de o oră. (*a rage*)
(c) *Ajunge* la funcţia dorită. (*a accede*)
(d) *Ajunsese* la o poziţie importantă. (*a accede*)

Clasele a V-a - a VII-a

3. Ce sunt formele verbale nepersonale?

Comparaţi enunţurile notate cu aceeaşi literă (a-a') din cele două coloane:

a. Plec la bunici. — a'. Gândul de *a pleca* mă bucură.
b. Găseşti o soluţie. — b'. Soluţia *găsită* îmi place.
c. Ea cântă cel mai bine. — c'. Se plimbă *cântând*.
d. Îşi scriu tema. — d'. Au *de scris* multe teme.

Verbul are anumite forme care se depărtează de caracteristicile sale tipice, apropiindu-se prin caracteristici flexionare, prin sens şi prin posibilităţile de combinare de alte părţi de vorbire: de substantiv, adjectiv sau adverb. Aceste forme se numesc *forme verbale nepersonale*, pentru că nu indică persoana şi numărul. Verbele la forme nepersonale nu se folosesc independent (ca predicate), adică nu pot alcătui

enunţuri în care se descrie o realitate, ci apar doar în dependenţă de alte elemente din enunţ.

Româna are patru forme verbale nepersonale: infinitivul (a': *a pleca*), participiul (b': *găsit, -ă*), gerunziul (c': *cântând*) și supinul (d': *de scris*).

Formele verbale nepersonale intră și în alcătuirea unor forme verbale (timpuri) compuse – *va pleca, am găsit, va fi cântând* – sau a altor construcţii complexe: *termină de cântat*.

În gramaticile mai vechi, formele verbale nepersonale erau numite (în tradiţia gramaticilor latine) *moduri* nepersonale. Gramaticile mai noi (GBLR) au evitat denumirea *mod*, pe care au păstrat-o doar pentru seriile de forme care exprimă *modalitatea*, raportarea vorbitorului la conţinutul enunţului (prezentat ca real, ireal, dorit etc.). În GBLR, p. 286–298 formele verbale nepersonale sunt numite *forme verbale nonfinite* (după engl. *finite* – despre forme verbale – „care indică persoana, numărul și timpul").

• Infinitivul

Infinitivul este o formă verbală nepersonală care are trăsături de verb, dar se apropie și de substantiv. Infinitivul este alcătuit din radical și terminaţie (sufix) – *plec-* + *-a*, *fug-* + *-i*; în componenţa sa intră în general și o marcă specifică, *a*, provenită dintr-o prepoziţie: *a pleca, a fugi*.

Infinitivul se folosește fără *a* atunci când este element component al unor forme verbale (timpuri) compuse (*va **pleca***), precum și în subordonare faţă de verbul *a putea* (*poate **pleca***). În dicţionare verbele sunt înregistrate la forma de infinitiv fără *a*.

Și alte limbi au o marcă specifică a infinitivului, provenită din prepoziţie: infinitivului românesc *a avea* îi corespunde în engleză *to have*, în germană *zu haben*. În alte limbi, infinitivul nu are o asemenea marcă: în franceză *avoir*, în italiană *avere*, în spaniolă *haber* etc.

În gramaticile istorice, infinitivul actual – *(a) mânca, (a) veni* – este numit de obicei *infinitiv scurt*, pentru că provine din forme ca *mâncare, venire* („infinitiv lung") care și-au pierdut în timp finala *-re*. În româna actuală așa-numitele *infinitive lungi* au devenit în totalitate substantive (sau au ieșit din uz: *mergere, fugire*).

Verbul la infinitiv este asemănător cu substantivul pentru că:

(a) denumește o acţiune (*a veni* = *venirea*);

(b) poate îndeplini funcţiile sintactice ale substantivului: subiect, complement, circumstanţial, atribut:

*A **pleca**$_S$ e necesar.* / *Plecarea$_S$ e necesară.*

Verbul la infinitiv este totuși diferit de substantiv, păstrând trăsături de verb, în măsura în care:

– nu primește articol și nici subordonaţi ai substantivului (de exemplu, adjective);

– poate avea subiect și primește complemente și circumstanţiale ale verbului:

Înainte de ***a veni*** *Dan*, *eram toţi mai liniştiţi.*

A dormi *pe o bancă*$_{CircLoc}$ *e incomod.*

– marchează o diferenţă de timp şi aspect, prin diferenţa dintre două construcţii: (a) infinitiv prezent (*a veni, a fi*); (b) infinitiv perfect (acţiune încheiată, în trecut) (*a fi venit, a fi fost*):

Înainte de ***a fi venit*** *Dan, eram toţi mai liniştiţi.*

A răspuns fără ***a fi fost*** *nevoie.*

⚠ Infinitivul perfect se foloseşte destul de rar, mai mult în scris, în registrul formal. În celelalte registre se foloseşte forma obişnuită a infinitivului, înţelegându-se din context că acţiunea este trecută. Infinitivul perfect este alcătuit din verbul *a fi* la infinitiv + participiul verbului lexical: *a fi mers*.

Verbele care admit pasivizarea au construcţii pasive şi la infinitiv, cu o structură asemănătoare cu a infinitivului perfect (*a fi* la infinitiv + participiu): *a fi găsit*. Construcţiile se deosebesc prin context, prin acordul participiului (în construcţia pasivă) şi cu ajutorul unor teste (de exemplu, posibilitatea de a transforma pasivul în activ sau de a-i adăuga un complement prepoziţional special – complementul de agent):

Lucrase mult, fără ***a fi găsit*** *o soluţie* = infinitiv perfect.

S-a depus mult efort pentru ***a fi găsită*** *o soluţie de către specialişti* (= „pentru ca specialiştii să găsească o soluţie") = infinitiv prezent, construcţie pasivă.

Infinitivul are utilizări *morfologice* (ca parte componentă a altor forme verbale) şi utilizări *sintactice* (îndeplinind funcţii sintactice şi subordonându-şi alte componente ale enunţului). Morfologic, infinitivul intră în componenţa viitorului (*va merge, o merge*) şi a condiţionalului (*ar merge*).

⚠ Utilizările morfologice provin din cele sintactice: în construcţia *vor merge*, infinitivul *merge* era iniţial un complement direct (= „vor a merge, vor să meargă"), dar astăzi şi-a pierdut independenţa şi sensul propriu, devenind parte componentă a formei compuse de viitor.

Utilizări sintactice ale infinitivului

A. Verbul la infinitiv poate îndeplini funcţiile sintactice de:

– subiect	[***A începe***] *e uşor.*
– nume predicativ	*A participa înseamnă* [***a câştiga***].
– complement direct	*Încearcă* [***a înşela*** *vigilenţa paznicilor*].
	Poate [***greşi***].
– complement prepoziţional	*Se gândeşte* [*la* ***a câştiga***].
– circumstanţial de timp	*A repetat lecţia* [*până* ***a intra*** în sală].
– circumstanţial de mod	*Vorbeşte* [*fără* ***a ezita***].
– circumstanţial de scop	*Joacă* [*pentru* ***a câştiga***].
– atribut	*Dorinţa* [*de* ***a câştiga***] *îl animă.*

Pentru toate aceste funcţii, cu excepţia construcţiilor cu verbul *a (se) putea*, infinitivul este folosit cu marca *a*. Complementul prepoziţional și circumstanţialul se realizează cu ajutorul altor prepoziţii care precedă forma de infinitiv cu *a*. Și ca atribut, infinitivul cu *a* este precedat de o altă prepoziţie (de obicei, *de*), marca infinitivului fiind deci insuficientă pentru legarea de regent.

B. Verbul la infinitiv poate avea subiect, nume predicativ, complemente, circumstanţiale.

[*Până <u>a decide</u>* ***voi***$_{S}$ ***ceva***$_{CD}$ ***mâine***$_{CircTimp}$], *vreau să vă explic eu situaţia.*

[*<u>A fi</u>* ***curajos***$_{NP}$] *nu e ușor.*

☒ Subiectul infinitivului poate fi subînţeles (când este identic cu al verbului regent): *Musafirul pleacă fără* ***a închide*** *ușa.* Când, mai rar, este diferit de al verbului regent, este nevoie să fie exprimat, pentru a nu se crea ambiguităţi: *Spune-i Ioanei să mă sune, înainte de a pleca tu* [= nu *ea*].

C. Verbele la infinitiv pot realiza în mod excepţional enunţuri de sine stătătoare, în tiparul unor recomandări sau avertismente impersonale:

> ***A se agita*** *înainte de folosire!*
> ***A nu se lăsa*** *la îndemâna copiilor!*

În gramaticile care analizează enunţul în funcţie de grupurile sintactice care îl alcătuiesc – ca GBLR –, se atrage atenţia că funcţiile sintactice nu sunt realizate doar de infinitiv, ci de întregul grup verbal, alcătuit din infinitivul-centru și subordonaţii săi (*Încearcă* [*a înșela vigilența părinților*]$_{CD}$), sau chiar de un grup prepoziţional care include grupul verbal (*Învață* [*pentru* [*a câștiga*]]$_{Circ}$). În aceste gramatici, grupul verbal cu centru infinitiv care are subiect și complemente proprii (ca în exemplul *Înainte de* [*a ne fi adus Dan vestea*], *eram toţi mai liniștiţi*) poate fi considerat *propoziţie nonfinită* (GBLR, p. 292–293).

Exerciţii:

11. Înlocuiţi substantivele subliniate cu verbele la infinitiv cele mai apropiate ca sens și formă, făcând și alte schimbări necesare (de exemplu, completând cu prepoziţii). Exemplu: *Înaintea <u>plecării</u>, și-a făcut bagajele – Înainte <u>de a pleca</u>...*

(a) *Îl obsedează ideea <u>mersului</u> la mare.*

(b) *<u>Cititul</u> înseamnă <u>învăţătură</u>.*

(c) *Pompierii sosesc pentru <u>stingerea</u> focului.*

12. Găsiţi elementul regent al fiecărui verb la infinitiv:

„El tăbărî acolo cu oştile sale, punând cete de strajă în deosebite părţi, ca să vază de nu vor umbla turcii a trece printr-alt loc. Dar Sinan, vrând a înainta spre Bucureşti, era nevoit a trece pe la Călugăreni, fiind acesta drumul cel mai scurt". (N. Bălcescu, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*)

13. Textul de la punctul 12 este din secolul al XIX-lea. Citiţi-l înlocuind oral infinitivul cu conjunctivul.

14. Găsiţi toate elementele subordonate infinitivelor din fragmentul de mai jos:
Înainte de a oferi microfonul soţilor Popescu, pentru a afla mai multe amănunte, aş vrea să anunţ numărul de telefon la care puteţi interveni cu întrebările şi comentariile dumneavoastră.

• Participiul

Participiul este o formă verbală nepersonală care are trăsături de verb, dar se comportă (când nu este simplu component al unei forme compuse) ca un adjectiv. Participiul este o formă alcătuită din radical şi terminaţie (sufix). Terminaţiile sunt diferite, în funcţie de clasa şi subclasa morfologică a verbelor: *plec-+-at*, *făc-+-ut*, *mer-+-s*, *rup-+-t*, *fug-+-it*, *cobor-+-ât*.

Verbele care au infinitivul în *-e* (*a face, a merge, a coace*) au mai multe terminaţii posibile de participiu (alcătuind trei subclase de verbe): *-ut* (*făcut*), *-s* (*mers*), *-t* (*rupt*). Mai multe forme în *-s* au fost atrase în timp prin analogie în alte clase, refăcând participii în *-ut*. Unele dintre acestea s-au impus, altele nu. O formă ca *înţelegut* este foarte veche, dar poate fi produsă şi de copiii care învaţă să vorbească sau de străinii care învaţă limba română. Forma (în componenţa perfectului compus) este folosită de un personaj incult din schiţele lui Caragiale: „*ai înţelegut* unde bate vorba Tarsiţii priotesii!" (în schiţa *Art. 214*).

Participiul din limba română corespunde unor forme numite în gramaticile altor limbi *participiu trecut* (engl. *past participle*, fr. *participe passé* etc.), pentru a intra în opoziţie cu un *participiu prezent* (aproximativ echivalentul gerunziului din română; acesta din urmă nu se comportă însă ca un adjectiv).

Participiul variază, ca orice adjectiv, după gen, număr şi caz; are patru forme, cu desinenţele adjectivelor de tipul cel mai răspândit:
– adjectiv: (masculin singular) *bun*, (feminin singular) *bună*, (masculin plural) *buni*, (feminin plural) *bune*;
– participiu: (masculin singular) *plecat*, (feminin singular) *plecată*, (masculin plural) *plecaţi*, (feminin plural) *plecate*.

Participiul are utilizări *morfologice* (ca parte componentă a altor forme verbale) şi utilizări *sintactice* (îndeplinind funcţii sintactice şi subordonându-şi alte elemente ale enunţului).

Morfologic, participiul intră în alcătuirea mai multor timpuri ale verbului (forme compuse):
– perfect compus (*am plecat*);
– viitor anterior (*voi fi plecat*) şi prezumtiv perfect (*oi fi plecat*);
– conjunctiv perfect (*să fi plecat*) şi condiţional perfect (*ar fi plecat*).

Participiul din componenţa acestor timpuri compuse nu este variabil, având doar forma de masculin singular; astfel, participiul nu se acordă cu subiectul verbului:

*Fetele au **plecat**.*
*Voi veți fi **plecat**, când vom veni noi.*
*Ea o fi **plecat**?*
*Ar fi **plecat** și Ion, înainte să fi **plecat** Maria.*

O situaţie intermediară între participiul ca simplu component morfologic (invariabil) și *adjectivul participial* este cea a participiului din construcţia pasivă cu verbul *a fi*; acest participiu se acordă cu subiectul, ca orice adjectiv:

*Ar trebui să fie **căutat** și el.*
*Soluția va fi **căutată** cu grijă.*
*Sper ca vinovații să fie **căutați** serios.*
*Fetele sunt **căutate** de portar.*

În utilizările sintactice, participiul (atunci când nu este parte componentă a unei forme verbale compuse) este de fapt un adjectiv – *adjectiv participial* sau *adjectiv provenit din participiu* – pentru că:

(a) se raportează la un substantiv, calificându-l (*soluția* ***găsită***, *masa* ***pregătită***);
(b) poate îndeplini principalele funcţii sintactice ale adjectivului – nume predicativ și atribut;
(c) este variabil, similar adjectivului cu patru forme.

Participiul păstrează totuși unele trăsături de verb, în măsura în care:
– calificarea se face din punctul de vedere al unei acţiuni: *cercul **desenat*** = care a fost desenat; rezultat din acţiunea de a desena; *om **băut*** = care a băut;
– primește complemente și circumstanţiale ale verbului; îi este specific complementul de agent: *cercul* [***desenat*** *azi de mine cu creionul*]; *vestea* [***dată*** *tuturor de către noul venit*].

Natura verbală/adjectivală a participiului este graduală. Unele participii au sensuri care corespund mai bine ideii verbului, dar și sensuri clar adjectivale, care nu (mai) presupun acţiunea: *gunoiul **îndepărtat** cu grijă* vs *visez un loc **îndepărtat***; *desenul **colorat** de copil* vs *o rochie de vară, **colorată***.

Gradarea și comparaţia nu sunt acceptate de toate participiile, dar acest lucru este valabil și pentru adjective, diferenţa provenind din sensul cuvintelor:

*ajutorul dat – * ajutorul mai dat, foarte dat*
sentiment accentuat – sentiment mai accentuat, foarte accentuat

Secvenţa *a fi* + participiu poate avea mai multe valori gramaticale: timp compus, construcţie pasivă sau predicat nominal. Timpul compus poate fi recunoscut uşor, pentru că participiul rămâne invariabil. Între construcţia pasivă şi predicatul nominal diferenţa este mai greu de făcut, depinzând de felul în care accentul cade pe desfăşurarea acţiunii sau pe existenţa unui rezultat.
Pentru distingerea timpurilor compuse, testul de recunoaştere poate fi schimbarea genului sau a numărului subiectului, caz în care participiul rămâne invariabil.

Pentru distingerea pasivului, testul constă în posibilitatea de completare cu un complement de agent.

Va acţiona după ce paznicul va fi văzut semnalul = viitor anterior

Test: ... *paznicii vor fi **văzut***

*Jucătorul care va fi **văzut** se va declara învins* = viitor, construcţie pasivă

Teste: *Jucătorii care vor fi **văzuţi**...*

*Jucătorul care va fi **văzut** atunci **de cineva**...*

*Momentul ales va fi **potrivit*** = predicat nominal

Teste: *momentele alese vor fi potrivite...*

* *momentul ales va fi potrivit atunci de cineva*

Utilizări sintactice ale participiului

Adjectivul participial îndeplineşte principalele funcţii sintactice ale adjectivului: nume predicativ și atribut.

NP: *Pomii sunt deja **înmuguriţi**.*

AT: *Pomii **înmuguriţi** sunt semn de primăvară.*

Adjectivul participial primește complemente și circumstanţiale ale verbului; subiectului îi corespunde complementul de agent.

*Azi Dan i-a **trimis***$_{\text{participiu – parte a perfectului compus}}$ *o scrisoare mătușii mele.*

*Unde este scrisoarea [**trimisă***$_{\text{adjectiv participial}}$ *azi de Dan mătușii mele] ?*

Exerciţii:

15. Identificaţi participiile din text și arătaţi rolul fiecăruia – component al unui timp verbal, component al construcţiei pasive, adjectiv participial cu funcţie sintactică proprie:

„De pretutindeni, au sosit, în cele două capitale, negustori de mode, croitorese, croitori, iar prăvăliile de la Viena și de la Paris au scăpat de toate vechiturile care, la Iași, au părut nou-nouţe și au fost plătite foarte scump. Curând, s-a văzut și mobilă, ceva mai veche, adusă de la Viena cu mare cheltuială. Trăsurile care, mai înainte, arătau ca niște birje vechi din Viena, au fost înlocuite cu trăsuri și calești elegante" (N. Djuvara, *Între Orient și Occident*).

• Gerunziul

Gerunziul este o formă verbală nepersonală care are trăsături caracteristice de verb, dar se apropie de adverb (prin unele funcţii și prin dependenţa de alt verb). Gerunziul este o formă invariabilă, alcătuită din radical și terminaţie (sufix). Terminaţiile sunt *-ând* și *-ind*, alegerea între ele depinzând de clasa verbului și de finala radicalului. În funcţie de clasa morfologică a verbului, *-ând* caracterizează verbele în *-a* (*a cânta – cântând*), în *-ea* (*a vedea – văzând*), în *-e* (*a merge – mergând*) și în *-î* (*a coborî – coborând*), iar *-ind* verbele în *-i* (*a fugi – fugind*). În afară de acestea, primesc la gerunziu terminaţia *-ind* și unele dintre verbele în *-a* care au radicalul terminat în *-i*: *a apropia*, cu radicalul *apropi-* și gerunziul *apropiind* sau în consoanele *k'* și

g' (scrise *che, ghe, chi, ghi*): *a urechea* [urek'a] – *urechind*; *a veghea* [veg'a] – *veghind*. Înaintea cliticelor pronominale (cu excepţia lui *o*), terminaţia gerunziului devine *-ându/-indu*: *văzându-l, vorbindu-i*.

Gerunziul este asemănător cu adverbul pentru că poate fi subordonat unui verb, indicând un mod de realizare a acţiunii (*Vorbește* ***mormăind***).

Are totuși puternice trăsături de verb, în măsura în care:

– poate avea subiect (diferit sau același cu al verbului regent) și primește complementele și circumstanţialele specifice verbului:

[***Vorbind*** *el*$_{S}$ *despre munţi*$_{CPrep}$], *ne-am dat seama că avem chef de vacanţă.*

[***Dându-le***$_{CI}$ *ieri*$_{CircTimp}$ *o carte*$_{CD}$], *i-am rugat s-o citească.*

– adesea nu este decât aparent subordonat altui verb, indicând de fapt o acţiune concomitentă, care ar putea fi exprimată și prin coordonare (*Vine cântând* = *Vine și cântă*).

Grupul verbal alcătuit din gerunziu și subiectul sau/și complementele și circumstanţialele lui este considerat în gramaticile mai noi (de exemplu, în GBLR) un tip de propoziţie nonfinită.

Gerunziul are în româna de azi utilizări morfologice foarte limitate: intră în componenţa unor forme verbale care sunt variante specializate pentru a marca dubiul și presupunerea:

va fi fiind (sau *o fi fiind*) – similară cu *o fi* (prezumtiv prezent): ***O fi fiind*** *acasă acum?*
ar fi fiind – similară cu *ar fi* (condiţional prezent): ***Ar*** *mai* ***fi fiind*** *o soluţie.*
să fi fiind – similară cu *să fie* (conjunctiv prezent): ***Să fi fiind*** *el vinovatul?*

Utilizările sintactice sunt mult mai numeroase.

Utilizări sintactice ale gerunziului

1. Verbul la gerunziu poate îndeplini funcţiile sintactice de:

– complement direct	*Aud* [*plouând*].
– circumstanţial de mod	*Merge* [*șchiopătând*].
de timp	[*Intrând în casă*], *am aprins lumina.*
de cauză	[*Pierzând cheile*], *n-am mai putut intra în casă.*
condiţional	[*Doar privindu-i bine*] *înţelegi ce vor.*
concesiv	[*Chiar și acceptând vorbele lui*], *nu l-am putut calma.*
– atribut	*Admiram peisajul cu soarele* [*apunând*].

Gerunziile sunt adesea ambigue între mai multe valori circumstanţiale apropiate (de exemplu, timp, cauză şi condiţie) sau chiar între o valoare circumstanţială şi una mai puţin clară, apropiată de coordonare:
Vorbind despre el, dezvăluie multe secrete. = „Când vorbeşte..." / „Pentru că vorbeşte..." / „Dacă vorbeşte..."
*Le-a răspuns la telefon, **fiind** însă destul de supărat.* = „... însă era destul de supărat"
*Sunt invitat la masă, **trebuind** să mă duc.* = „şi trebuie să mă duc"

În unele construcţii, gerunziul poate crea ambiguităţi, pentru că nu este clar dacă subiectul său este identic cu subiectul sau cu complementul direct al verbului regent: *Dan o privea pe Maria plângând.* = „Dan o privea pe Maria şi plângea" sau „Dan o privea pe Maria care plângea"? *Ana admira apa tremurând.* = „tremura Ana" sau „tremura apa"? Este de dorit ca asemenea construcţii să fie evitate.

2. Verbul la gerunziu poate avea subiect, nume predicativ, complemente, circumstanţiale.

– subiect: *Venind **el**, am plecat noi*;
– nume predicativ: *Fiind **nouă**, maşina merge bine*;
– complement direct: *A învăţat multe citind **romane***;
– complement indirect: *L-am auzit vorbindu-**i***;
– complement prepoziţional: *L-am auzit vorbind **despre noi***;
– complement de agent: *Fiind văzut **de toţi**, nu a mai putut nega fapta*;
– circumstanţial (de mod, de timp, de loc, de scop etc.): *Plecând la **gară repede, dis-de-dimineaţă, pentru a prinde trenul**, şi-a uitat acasă telefonul.*

Exerciţii:

16. Identificaţi verbele la gerunziu din enunţurile de mai jos (din G. Liiceanu, *Uşa interzisă*) şi indicaţi funcţia lor sintactică:
(a) *Eu nu ştiu cum vă iese vouă cafeaua neagră. Am fiert-o o jumătate de oră tot adăugând apă şi nu s-a colorat deloc.*
(b) *În România erau 16 concurenţi pe un loc, provenind din cele mai diverse domenii.*
(c) *Aşteptându-mi fiul, mă duceam în fiecare zi în faţa rafturilor cu jucării.*
(d) *Misterios rămâne, oricum, acest lucru: bombănindu-ne şi plângându-ne unul de altul, ne-am preferat până la urmă celor cu care, mai mult sau mai puţin, semănam.*
(e) *Este o zi neaşteptată pentru luna noiembrie, cu un soare dezlănţuit, orbindu-ne în drumul nostru şi muind pe alocuri zăpada.*

17. Alegeţi forma corectă a gerunziilor de mai jos:
creând/creind
apropiând/apropiind
agreând/agreind
apreciând/aprecind/apreciind
tăiând/tăind.

• Supinul

Supinul este o formă verbală nepersonală care are trăsături de verb, dar se apropie și de substantiv. Supinul este o formă invariabilă, identică cu aceea de masculin singular a participiului, alcătuită deci din radical și terminaţie (sufix) – *plec- + -at*, *fug- + -it* etc. Spre deosebire de participiu, care are sens adjectival (*scris* = „care este scris"), supinul are sens substantival (*scris* = „faptul de a scrie"), așa cum se vede din exemplele:

*Romanul **scris**$_{\text{participiu}}$ deja.*
De scris$_{\text{supin}}$, *a scris un roman.*
*Acesta va fi romanul **de scris***$_{\text{supin}}$ *în anul următor.*

Ca formă verbală, supinul este precedat de o prepoziţie, cel mai adesea de prepoziţia *de* (dar și de *la*, *pentru*): *Merge **la cules**; unelte **pentru pescuit**.*

Supinul este asemănător cu substantivul (și cu verbul la infinitiv) pentru că:
– denumește o acţiune: *loc special **de căutat** ciuperci* (*de căutat = pentru căutare = pentru a căuta*);
– poate îndeplini funcţiile sintactice ale substantivului: subiect, complement, circumstanţial, atribut.

Este diferit de substantiv, păstrând trăsături de verb, în măsura în care:
– nu primește articol și nici subordonaţi ai substantivului (de exemplu, adjective);
– poate avea complemente și circumstanţiale ale verbului:
bun [***de tăiat*** *carnea*$_{\text{CD}}$]; *are* [***de mers*** *la piaţă*$_{\text{CircLoc}}$]
Spre deosebire de infinitiv, supinul nu are timpuri.

Atunci când forma este articulată, nu mai putem vorbi de un supin, ci de substantivul care provine din acesta: *Vorbim despre **mersul** nostru acasă. **Tăiatul** cărnii mi-a luat mult timp.*

Supinul are doar utilizări *sintactice* (îndeplinind funcţii sintactice și subordonându-și alte funcţii).

Utilizări sintactice ale supinului

A. Verbul la supin poate îndeplini funcţiile sintactice de:

– subiect	*E ușor* [***de răspuns***].
– nume predicativ	*Muzica este* [***de ascultat***].
– complement direct	*Are* [***de citit*** *trei cărţi*].
– circumstanţial de loc/de scop	*Pleacă* [***la arat*** câmpul].
– atribut	*Echipamentul* [***de căţărat***] *e acasă.*

Pentru toate aceste funcţii, supinul este folosit cu o marcă prepoziţională.

B. Verbul la supin poate avea complemente și circumstanţiale.

*El are **de adus** copiii*$_{CD}$ *la școală*$_{CircLoc}$ *în fiecare zi*$_{CircTimp}$.

Exerciţii:

18. Stabiliţi în care dintre exemplele de mai jos sunt forme de supin și în care sunt participii:
(a) *Rămâne de văzut ce vom face.*
(b) *Textul văzut de tine e interesant.*
(c) *Am cules toate merele.*
(d) *Am de cules toate merele.*

Clasele a V-a - a VI-a

4. Ce sunt modurile și timpurile?

Flexiunea verbului cuprinde o serie de forme incluse în categoria largă a ***modului*** verbal, care indică felul în care vorbitorul se raportează la starea de lucruri descrisă (mai exact, modul în care o prezintă ca ***reală*** sau ***posibilă***, sigură sau presupusă, dorită, impusă etc.). Modurile verbului contribuie la realizarea prin enunţuri a unor acte de vorbire: aserţiuni, ordine, rugăminţi, urări, avertismente etc.

Astfel, conţinutul propoziţional „a asculta muzică" poate apărea în enunţuri cu verbul la moduri diferite:

– *Acum, Luca **ascultă** muzică.* – indicativ

– *Luca, nu mai **asculta** muzică, **treci** la lecţii!* – imperativ

– *E posibil ca Luca **să asculte** acum muzică. Sper ca Luca **să** nu mai **asculte** atâta muzică.* – conjunctiv

– *Luca **ar asculta** muzică, dacă îi dai voie. **Aș asculta** și eu!* – condiţional-optativ

În limba română sunt patru moduri principale: indicativ, conjunctiv, condiţional-optativ, imperativ. La acestea se adaugă un mod al presupunerii și al dubiului, provenit din formele de viitor și numit ***prezumtiv***: *Luca o fi acasă? **O fi ascultând** acum muzică?*

În gramaticile mai vechi, care denumeau și formele verbale nepersonale prin termenul *moduri* (*moduri nepersonale*), indicativul, imperativul, conjunctivul și condiţional-optativul erau numite *moduri personale*, pentru că formele lor au categoria persoanei (variază în funcţie de persoană și număr).

Prezumtivul este recunoscut ca mod aparte în multe gramatici (GALR, GBLR); descrierea formelor sale poate însă varia de la o gramatică la alta.

Verbul indică – prin forme specifice, numite *timpuri* – și momentul sau perioada desfășurării unei acțiuni, raportând-o la prezentul comunicării (*acum*). Față de momentul comunicării, acțiunea se plasează în *prezent*, în *trecut* sau în *viitor*. Axa timpului este completă în cadrul modului *indicativ*, care prezintă acțiunile ca reale. Formele numite *timpuri verbale* nu sunt doar trei (așa cum ar fi de așteptat dacă ar indica doar prezentul, trecutul și viitorul), pentru că unele sunt specializate pentru a ordona acțiunile în timp, prin raportarea lor la un reper suplimentar (exprimat de alt verb sau de un circumstanțial de timp) și pentru a indica modul desfășurării acțiunii în timp (*aspectul*):

(a) *Am cules*$_{T1}$ *un măr. Căzuse*$_{T2}$ *din pom.* [acțiuni trecute: T2 înainte de T1]
(b) *Anul trecut*$_{T1}$ *ne întâlneam*$_{T2}$ *des.* [T2: acțiune trecută, repetată în intervalul T1]

Aspectul este categoria verbală care descrie modul de desfășurare a unei acțiuni, în raport cu fazele ei: acțiunea sau starea poate fi momentană sau durativă, se poate afla în faza de pregătire, de început sau pe cale să se sfârșească, este terminată sau neterminată.

Indicativul. Timpurile modului indicativ

Modul indicativ prezintă o acțiune ca reală, desfășurată în prezent, trecut sau viitor.

Modul indicativ are următoarele timpuri:
– prezentul: *Acum, Matei **joacă** fotbal.*
– timpuri ale trecutului:
  – perfectul compus: *Matei **a jucat** fotbal și ieri;*
  – perfectul simplu: *Matei **se trezi** în zori și apoi **jucă** fotbal;*
  – mai-mult-ca-perfectul: *Pentru că alaltăieri **jucase** fotbal toată ziua, ieri Matei a stat în casă;*
  – imperfectul: *Ieri, pe când Matei **juca** fotbal, a început brusc ploaia;*
– timpuri ale viitorului
  – viitorul propriu-zis: *Matei **va juca** și mâine fotbal;*
  – viitorul anterior: *Luca va primi mingea după ce Matei **va fi jucat** fotbal două ore.*

Definiția indicativului ca mod al acțiunii reale nu se potrivește întru totul timpului viitor, care prezintă de fapt acțiuni încă nerealizate, doar realizabile. Se consideră totuși că viitorul este un timp al modului indicativ, pentru că acțiunile sunt descrise *ca și când* ar fi reale.

Din punctul de vedere al formei, timpurile indicativului sunt **simple** sau **compuse**. Sunt simple prezentul (*merg*), perfectul simplu (*mersei*), mai-mult-ca-perfectul (*mersesem*) și imperfectul (*mergeam*). Acestea sunt alcătuite din radical și terminație.

Sunt compuse:

– perfectul compus, alcătuit din auxiliarul *am, ai, a, am, aţi, au* și forma invariabilă de participiu: *am mers*;

– viitorul standard, alcătuit din auxiliarul *voi, vei, va, vom, veţi, vor* și forma invariabilă de infinitiv: *voi merge*;

– formele de viitor popular alcătuite (a) din auxiliar (varianta populară) + infinitiv (*oi merge*); (b) din *o + să* + conjunctiv (*o să merg*); (c) din auxiliarul *a avea + să* + conjunctiv (*am să merg*).

Exerciţii:

19. Extrageţi din textul de mai jos doar verbele la modul indicativ, grupându-le în două categorii: (A) forme verbale simple, (B) forme verbale compuse:

„Și Maia a schimbat iute subiectul, cu unul mai vesel și mai potrivit firii ei și vârstei mele, de parcă ar fi vrut să șteargă tot ce-mi spusese. Ştiam că primii ani ai vieţii tata îi petrecuse într-o căscioară cu grădină și mult timp n-am înţeles ce legătură avea familia tatălui meu cu Aro-ul, apoi m-am lămurit. După inaugurarea hotelului, în 1939, bunicul meu devenise director al restaurantului. El și familia lui aveau dreptul și chiar obligaţia să locuiască în hotel...” (Ioana Pârvulescu, *Inocenţii*)

Clasa a V-a

5. Cum se folosesc timpurile modului indicativ?

• **Prezentul**

În fragmentul de mai jos, verbele subliniate prin îngroșare sunt la timpul prezent:

„Abia astăzi **aflu** că, elev fiind, scriam și eu scrisori prin sat foştilor colegi într-un stil nu prea obișnuit. «Voi ce mai **beţi**, ce mai **mâncaţi**? Soarele tot de la răsărit **răsare**? Popa Alexandru tot cu aţă albă își **coase** izmenele?»” (Marin Preda, *Viaţa ca o pradă*)

Verbele au forme simple de prezent, cu terminaţii specifice fiecărei persoane. Verbele cu infinitivul în *-a* (cu sau fără *-ez* în conjugare: *a desena, a pleca*), unele verbe în *-i*, fără *-esc* (*a oferi*) și în *-i*, fără *-ăsc* (*a cobori*) au forma de persoana a 3-a singular identică cu forma de persoana a 3-a plural; celelalte clase de verbe au forme identice la persoana 1 singular și a 3-a plural.

plec	desenez	tac	merg	fug	vorbesc	ofer	cobor
pleci	desenezi	taci	mergi	fugi	vorbești	oferi	cobori
pleacă	desenează	tace	merge	fuge	vorbește	oferă	coboară
plecăm	desenăm	tăcem	mergem	fugim	vorbim	oferim	coborâm
plecaţi	desenaţi	tăceţi	mergeţi	fugiţi	vorbiţi	oferiţi	coborâţi
pleacă	desenează	tac	merg	fug	vorbesc	oferă	coboară

Verbele cu infinitivul în *-ia* (ex.: *a tăia, a întârzia*) și în *-ui* (fără *-esc* în conjugare, ex.: *a sui*) au terminaţia de persoana 1 singular identică cu terminaţia de persoana a 2-a singular: *eu tai/tu tai, eu întârzii/tu întârzii, eu sui/tu sui.*

☒ Verbele *a suferi, a acoperi, a oferi* au la persoana a 3-a singular și plural terminaţia (desinenţa) *-a: suferă, acoperă, oferă*. Este de aceea incorectă forma *(el) sufere.*

Forma *(el) îngroașe* este incorectă, pentru că verbul *a îngroșa* are la persoana a 3-a singular și plural desinenţa *-ă: îngroașă.*

Unele verbe au ezitat între două clase de conjugare, în *-a* sau în *-e*, având astfel și două forme posibile de prezent, la persoana a 3-a. Norma actuală impune formele de infinitiv *a preceda* și *a succeda*, deci și formele de prezent, persoana a 3-a singular și plural, *(el/ei) precedă, (el/ei) succedă*. Nu sunt recomandate formele *(el) precede, succede* și *(ei) preced, succed.*

Verbul *a continua* are la persoana 1 singular, potrivit normei actuale, forma *(eu) continui* (ca la persoana a 2-a singular); norma mai veche recomanda forma *(eu) continuu.*

Când nu suntem siguri de scrierea corectă a unei forme, e de folos compararea cu alte verbe din aceeași clasă de conjugare. Se fac adesea greșeli în scrierea formelor de prezent ale verbelor *a crea* și *a agrea* (cu radicalul terminat în [illegible]). Acestea se conjugă la fel cu *a desena* sau *a lucra*. Deci, așa cum scriem (și rostim) *desenez, desenezi, desenează, desenăm, desenați* (radicalul *desen- + -ez, -ezi, -ează, -ăm, -ați*), trebuie scris *creez, creezi, creează, creăm, creați* (radicalul *cre- + -ez, -ezi, -ează, -ăm, -ați*). Sunt greșite formele de prezent *crează, creiază, creem, creiem* etc.

În vorbirea populară din Muntenia, sunt identice formele de persoana a 3-a singular și plural ale tuturor verbelor, indiferent de clasa de conjugare: *el zice = ei zice*. Această trăsătură, etichetată ca „dezacord", este considerată o marcă a vorbirii necultivate.

Prezentul este folosit în mod prototipic cu valoare *deictică*, pentru o acţiune sau stare care include momentul comunicării:

Acum ***vorbesc****.*

Am *doisprezece ani.*

Prezentul are și unele valori temporale speciale:

– se poate referi la adevăruri generale, care nu depind de un moment anume (prezent *atemporal* sau *etern*): *Pătratul* ***are*** *patru laturi*;

– poate fi folosit în povestirea unor fapte trecute, ca și când acestea s-ar desfășura în faţa ochilor ascultătorului/cititorului (prezent *narativ* sau *istoric*): *Atunci cavalerii* ***încep*** *atacul; după două zile, cetatea* ***se predă***;

– se poate referi la viitor, prezentat ca sigur: *Mâine te* ***sun****.*

Prezentul poate avea și o valoare modală, de imperativ, în enunţuri rostite cu o intonaţie specifică (marcată în scris prin semnul exclamării): ***Pleci*** *imediat acasă!*

Verbele la prezent pot indica, în funcţie de context, diferite valori aspectuale, descriind acţiuni momentane (*Cineva **apasă** pe buton*), durative (***Apasă** în continuare pe buton*) sau repetitive (iterative) (*Din cinci în cinci minute **apasă** pe buton*).

În română nu există un tip de prezent durativ (progresiv) ca, de exemplu, în engleză, unde se marchează opoziţia între *he reads* şi *he is reading*, ambele traductibile prin *(el) citeşte*. Aspectul durativ (progresiv) poate fi exprimat în română cu ajutorul unor adverbe, al unor verbe sau al unor repetiţii: *tot citeşte; citeşte în continuare; citeşte mai departe; continuă să citească; citeşte şi citeşte* etc.

Spre deosebire de multe alte limbi (engleza, franceza etc.), româna nu are reguli de *concordanţă temporală*. În subordonare faţă de un verb la un timp trecut se poate folosi prezentul, înţelegându-se din context că acesta se raportează la momentul trecut, nu la momentul actual al comunicării: *Nu ştia că afară **plouă***.

Exerciţii:

20. Identificaţi verbele la prezentul indicativului din textul de mai jos:
„Se zice că adulţii nu se mai bucură de zăpadă. Da, s-or plânge ei de traficul îngreunat, de faptul că trebuie să dea cu lopata, de timpul pierdut ca să îşi încălzească motorul, dar *mint* dacă spun că nu le place! Dovadă că pleacă la plimbare cu odraslele...” (Ileana Zirra, *Spart-am gheaţa!*)

21. Alegeţi formele corecte de prezent:
(a) *Şi eu întârziu/întârzii mereu.*
(b) *Tabloul înfăţişază/înfăţişează o furtună.*
(c) *Mâine ne înfăţişăm/înfăţişem la proces.*
(c) *Aşteptarea precede/precedă un succes.*

22. Arătaţi în care dintre enunţurile de mai jos prezentul are valoare (A) atemporală; (B) deictică (de referire la momentul comunicării); (C) narativă (de prezent istoric); (D) de viitor.
(a) *Săptămâna viitoare **mergem** la munte.*
(b) ***E** o toamnă frumoasă.*
(c) *Prietenul la nevoie **se cunoaşte**.*
(d) *În 1918 **se realizează** Marea Unire.*
(e) ***Vin** şi eu imediat.*
(f) *Să vezi ce mi s-a întâmplat ieri! **Mă întâlnesc** pe stradă cu Ana şi brusc începe să mă certe.*

23. Identificaţi în textul regional de mai jos formele neliterare (nonstandard) de prezent. Explicaţi în ce constă diferenţa faţă de normă şi indicaţi care sunt formele corespunzătoare din limba standard.
„Tinerii vorbeşte-amândoi, să gândeşte, să răzgândeşte... Vine părinţii şi aranjează nunta... Să face tot felul dă obiceiuri... Sâmbătă seara toţi să duce-acolo, la mireasă... De-acolo toţi să duce la nun..., iesă înaintea lui...” (*Texte dialectale – Muntenia*: fragmente adaptate)

• Timpurile trecutului
Perfectul compus

Verbele formează timpul numit *perfect compus* cu auxiliarul *a avea* (forma redusă a verbului care exprimă posesia) şi participiul invariabil.

am plecat	am tăcut	am mers	am fugit	am coborât
ai plecat	ai tăcut	ai mers	ai fugit	ai coborât
a plecat	a tăcut	a mers	a fugit	a coborât
am plecat	am tăcut	am mers	am fugit	am coborât
aţi plecat	aţi tăcut	aţi mers	aţi fugit	aţi coborât
au plecat	au tăcut	au mers	au fugit	au coborât

În graiurile din Muntenia, auxiliarul are aceeaşi formă la singular şi la plural – *a* (*el a mers; ei **a** mers*), ceea ce este etichetat ca „dezacord" şi este ironizat ca semn al vorbirii necultivate. Formele din alte regiuni sunt considerate doar o marcă a vorbirii locale, manifestată în registrul colocvial, chiar al persoanelor cultivate: *o* la singular şi la plural (*el o mers; ei o mers*) în Moldova şi Transilvania şi mai ales *o* la singular, *or* la plural (*el o mers; ei or mers*) în Banat.

Perfectul compus din română seamănă ca formă cu *prezentul perfect* din engleză (alcătuit din auxiliarul *have* + participiu), dar valorile şi utilizările celor două timpuri sunt destul de diferite. Timpuri similare cu perfectul compus din română există în spaniolă, portugheză, franceză, italiană (chiar dacă au alte denumiri în gramaticile tradiţionale ale fiecărei limbi). În spaniolă şi portugheză auxiliarul este tot „a avea" (sp. *haber*, port. *haver*); franceza şi italiana folosesc ca auxiliar de perfect, alături de verbul „a avea" (fr. *avoir*, it. *avere*) şi verbul „a fi" (fr. *etre*, it. *essere*), mai ales pentru verbele de mişcare.

Perfectul compus este timpul trecut cel mai folosit în română, pentru acţiuni anterioare momentului comunicării.

*Te-**am căutat** acum cinci minute.*

*Armata romană **a traversat** Dunărea în anul 101.*

Perfectul simplu

Verbele subliniate prin îngroșare în textul de mai jos sunt la perfectul simplu.

„Până la urmă **găsi** în buzunarul interior al mantiei ceea ce căuta. Obiectul semăna cu o brichetă de argint. Îl **deschise** cu un țăcănit, îl **ridică** deasupra capului și îl **declanșă**. Becul de pe cel mai apropiat stâlp **se stinse** cu un pocnet surd. **Acționă** din nou dispozitivul și următorul bec **făcu** loc întunericului. De douăsprezece ori la rând **acționă** Bec-Stingtorul, până când singurele lumini care mai rămăseseră pe toată strada erau cele două discuri fosforescente sclipind în depărtare – ochii pisicii care-l priveau țintă." (J. K. Rowling, *Harry Potter și piatra filozofală*, traducere românească de Florin Bican)

Perfectul simplu este un timp trecut mai puţin folosit astăzi, cu două excepţii: se regăsește în naraţiunile literare ficţionale, mai ales la persoana a 3-a, și este încă viu în graiurile oltenești, la toate persoanele (referindu-se la o acţiune recentă).

Perfectul simplu are terminaţii specifice:

plec**ai**	tăc**ui**	mers**ei**	fug**ii**	cobor**âi**
plec**ași**	tăc**uși**	mers**eși**	fug**iși**	cobor**âși**
plec**ă**	tăc**u**	mers**e**	fug**i**	cobor**î**
plec**arăm**	tăc**urăm**	mers**erăm**	fug**irăm**	cobor**ârăm**
plec**arăţi**	tăc**urăţi**	mers**erăţi**	fug**irăţi**	cobor**ârăţi**
plec**ară**	tăc**ură**	mers**eră**	fug**iră**	cobor**ârâ**

La persoana a 3-a singular, multe verbe cu infinitivul în *-a* au forma de perfect simplu identică în scris cu forma de prezent. În rostire, formele sunt diferenţiate de accent: *(el) asculta* (prezent) vs *(el) asculta* (perfect simplu). De obicei, contextul (de prezent sau de trecut) ajută la recunoașterea formei.

Formele de persoana 1 singular și a 3-a singular ale verbelor cu infinitivul în *-i* ridică probleme ortografice, pentru că terminaţia lor este identică sau aproape identică în pronunţare (= un *i* plin). Doar recunoașterea formei gramaticale permite scrierea corectă, cu *-ii* pentru 1 singular (primul *-i-*, comun cu sufixul de infinitiv, al doilea *-i* – desinenţa de persoana 1 singular) și cu *-i* pentru a 3-a singular. Scrierea corectă se poate verifica prin comparaţie cu verbe din altă clasă de conjugare: *(eu) fugi+-i* – are aceeași alcătuire ca *(eu) pleca+-i*; iar *(el) fugi+∅* – ca *el plecă+∅*.

Verbele cu infinitivul în *-e* au accentul pe radical la persoana a 3-a singular și la toate formele de plural. Nu sunt conforme cu norma literară accentuările pe terminaţie, de exemplu *merserăm*.

Verbele *a fi* și *a avea* au la perfect simplu câte două serii de forme: *fui – fuși – fu – furăm – furăţi – fură* și *fusei – fuseși – fuse –fuserăm – fuserăţi – fuseră*, respectiv *avui – avuși – avu – avurăm – avurăţi – avură* și *avusei – avuseși – avuse – avuserăm – avuserăţi – avuseră*.

Imperfectul

Verbele subliniate prin îngroșare în textul de mai jos sunt la imperfect:

„După ploaie, pe scările alea de la rond, care **erau** așa, ca un tunel, cu boscheţi de jur împrejur, **ieșeau** la plimbare o groază de melci și mie îmi **plăcea** să-i culeg și să-i duc acasă. (...) Odată am luat o pungă și m-am ambiţionat să strâng o sută. N-am găsit decât optzeci și opt, da' noaptea nenorociţii au evadat de la ficus și au ajuns până în sufragerie; o lună de zile după aia, biata maică-mea tot mai **găsea** cochilii goale când **punea** aspiratoru' prin casă." (Ovidiu Verdeș, *Muzici și faze*)

Imperfectul este un timp trecut care nu se raportează doar la momentul vorbirii (T_1), ci și la un alt moment sau la altă perioadă din trecut, reprezentând un *reper* temporal (T_2). Imperfectul indică o stare sau o acţiune care s-a desfășurat într-un interval trecut care include și reperul.

– *Ieri **eram** la mare*. (Reper: „ieri").

– *Când m-ai căutat tu, **eram** la mare*. (Reper: „momentul în care m-ai căutat tu")

Imperfectul are, în afara valorii *temporale*, valoare *aspectuală*: întotdeauna prezintă acţiunea sau starea fără a indica o limită finală (*aspect imperfectiv*).

În plus, imperfectul poate prezenta starea sau acţiunea în desfăşurarea lor (*aspect durativ*) sau repetându-se într-un anumit interval de timp (*aspect iterativ*).

(A) Imperfect cu valoare durativă (continuativă, progresivă)

– *În copilărie, îmi* ***plăcea*** să culeg melci.

– ***Dormeam*** *adânc și nu am auzit soneria.*

– *Am ajuns pe culmea dealului. Soarele* ***se ridica*** *încet pe cer.*

(B) Imperfect cu valoare repetitivă (iterativă)

– *De câte ori* ***curăța*** *prin casă, mama* ***găsea*** *cochilii de melci.*

Imperfectul este folosit alături de perfectul simplu sau de perfectul compus. În textele narative, verbele la imperfect prezintă situaţii sau procese în desfășurare, iar verbele la perfect simplu sau compus numesc acţiuni sau evenimente care fac să avanseze naraţiunea:

Era *seară. Călărețul își* ***continua*** *drumul, gânditor. Deodată, în fața lui* ***apăru*** *un bulgăre de foc. Călărețul* ***se opri****.*

Ieri ***mergeam*** *spre casă și* ***mă gândeam*** *la ce am de făcut. Deodată, în fața mea* ***a apărut*** *o lumină ciudată.* ***M-am oprit****.*

În descrieri mai vechi, se spune că imperfectul prezintă „o acţiune trecută *neterminată*", ceea ce poate produce confuzii, în cazul în care este evident (prin raportare la realitate, la referent) că acţiunea sau starea s-au încheiat înainte de momentul vorbirii: *Mihai Viteazul* ***călărea*** *spre Călugăreni*. De fapt, imperfectul prezintă acţiunea fără a lua în considerare sfârșitul ei, fiind un fel de *prezent în trecut*.

Imperfectul are terminaţii specifice:

plec**am**	ved**eam**	merg**eam**	ven**eam**	cobor**am**
plec**ai**	ved**eai**	merg**eai**	ven**eai**	cobor**ai**
plec**a**	ved**ea**	merg**ea**	ven**ea**	cobor**a**
plec**am**	ved**eam**	merg**eam**	ven**eam**	cobor**am**
plec**aţi**	ved**eaţi**	merg**eaţi**	ven**eaţi**	cobor**aţi**
plec**au**	ved**eau**	merg**eau**	ven**eau**	cobor**au**

Verbul *a vrea* are formele de imperfect 1 sg. *vream* – 2 sg. *vreai* – 3 sg. *vrea* – 1 pl. *vream* – 2 pl. *vreați* – 3 pl. *vreau*. Acestea au fost însă evitate în limba standard, poate pentru că erau prea asemănătoare cu formele de prezent, ajungând astăzi să fie simţite ca învechite sau populare. În locul lor se folosesc în registrele standard și solemn formele de imperfect ale verbului sinonim, *a voi*: 1 sg. *voiam* – 2 sg. *voiai* – 3 sg. *voia* – 1 pl. *voiam* – 2 pl. *voiați* – 3 pl. *voiau*. În limba vorbită s-au creat forme de imperfect hibride, prin contaminarea celor două serii (*vream+voiam*): 1 sg. *vroiam* – 2 sg. *vroiai* – 3 sg. *vroia* – 1 pl. *vroiam* – 2 pl. *vroiați* – 3 pl. *vroiau*. Aceste forme sunt foarte răspândite și au fost mult timp tolerate; totuși, norma actuală le condamnă, deci trebuie să fie evitate.

Pentru verbele *a da* şi *a sta*, norma actuală permite doar formele de imperfect 1 sg. *dădeam* – 2 sg. *dădeai* – 3 sg. *dădea* – 1 pl. *dădeam* – 2 pl. *dădeaţi* – 3 pl. *dădeau*, respectiv 1 sg. *stăteam* – 2 sg. *stăteai* – 3 sg. *stătea* – 1 pl. *stăteam* – 2 pl. *stăteaţi* – 3 pl. *stăteau*. În texte mai vechi se găsesc şi formele, astăzi nerecomandate, 1 sg. *dam* – 2 sg. *dai* – 3 sg. *da* – 1 pl. *dam* – 2 pl. *daţi* – 3 pl. *dau*, respectiv 1 sg. *stam* – 2 sg. *stai* – 3 sg. *sta* – 1 pl. *stam* – 2 pl. *staţi* – 3 pl. *stau*.

Mai-mult-ca-perfectul

Verbele subliniate prin îngroşare în textul de mai jos sunt la mai-mult-ca-perfect:

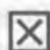
„Băiatul «facea pe grozavul», se dădea mare, asta a fost concluzia găştii noastre, aşa că ne-am hotărât, nu mai ţin minte dacă organizat sau spontan, să îl silim să ia o atitudine faţă de noi. Dacă ne devenea prieten, bine. Dacă nu şi mai bine, căci simţeam nevoia unui duşman adevărat. Mai **încercaserăm** cu puţin timp înainte să facem ceva eroic, dar **eşuaserăm** destul de penibil. Ne **adunaserăm** tot grupul şi, în spatele blocului, la lumina crudă, galbenă ca şofranul, a unui foc de cartoane de ambalaj de la televizoare, ne **înarmaserăm** cu şipci lungi de la depozitul de mobilă. În cea mai mare tăcere, **porniserăm** în haită să-i atacăm pe copiii de la blocul din dreapta Aleii Circului, cel cu florăria." (Mircea Cărtărescu, *Mendebilul*)

Mai-mult-ca-perfectul este un timp trecut care se raportează şi la momentul vorbirii (T_1), şi la un alt moment sau altă perioadă din trecut (T_2), indicând o stare sau o acţiune încheiată înainte de acel moment sau de acea perioadă (care reprezintă reperul temporal).

În fragmentul de mai sus, formele *încercaserăm, esuaserăm, adunaserăm* etc. se referă la acţiuni anterioare momentului vorbirii, dar şi momentului descris prin perfectul compus (*ne-am hotărât*).

Mai-mult-ca-perfectul are terminaţii specifice:

încerc**asem**	văz**usem**	spus**esem**	simţ**isem**	hotăr**âsem**
încerc**aseşi**	văz**useşi**	spus**eseşi**	simţ**iseşi**	hotăr**âseşi**
încerc**ase**	văz**use**	spus**ese**	simţ**ise**	hotăr**âse**
încerc**aserăm**	văz**userăm**	spus**eserăm**	simţ**iserăm**	hotăr**âserăm**
încerc**aserăţi**	văz**userăţi**	spus**eserăţi**	simţ**iserăţi**	hotăr**âserăţi**
încerc**aseră**	văz**useră**	spus**eseră**	simţ**iseră**	hotăr**âseră**

La plural, la persoanele 1 şi a 2-a sunt folosite uneori forme fără segmenul *-ră-*: (noi) *văzusem; ne uitasem;* (voi) *plecaseţi*. Aceste forme, care intră în contradicţie cu norma actuală, au fost acceptate până la apariţia DOOM², în 2005, fiind considerate doar uşor învechite (Avram 1997, p. 230). În textele mai vechi, găsim aproape numai forma fără *-ră-*; de exemplu: „*făcusem* noi (...) următoarea critică" (Titu Maiorescu, *Răspunsurile „Revistei contimporane"*, 1873). Segmentul *-ra-* s-a extins treptat, marcând mai clar pluralul, iar norma limbii literare a acceptat această schimbare.

La persoana a 2-a singular, alături de forma cu desinenţa *-şi* (*văzuşi*) s-a răspândit în vorbirea populară şi o formă cu desinenţa *-i* (*văzusei*), neadmisă de norma literară.
Verbul *a vrea* are forme de mai-mult-ca-perfect simţite de vorbitori ca uşor învechite (1 sg. *vrusesem*), alături de care se folosec şi formele verbului *a voi* (1 sg. *voisem*) Ca şi în cazul imperfectului (*vroiam*), există o formă hibridă, provenită din contaminarea între *a vrea* şi *a voi*, care este destul de răspândită, dar e condamnată de norme (1 sg. *vroisem*).

Exerciţii:

24. Cum citiţi formele verbale subliniate mai jos? Este vorba de prezent sau de perfect simplu?
(a) *Când se bucură, dă din coadă.*
(b) *Adună de pe jos cioburile căzute, le aruncă la coş şi apoi închise uşa.*
25. Alegeţi forma corectă (cu finala *-i* sau *-ii*):
(a) *Eu dormi/dormii azi până la 9 dimineaţa.*
(b) *Ana citi/citii o pagină, apoi închise cartea.*
(c) *Atunci eu mă sfii/mă sfiii să intru în sală.*
26. Identificaţi, după forma auxiliarului de perfect compus, regiunea din care provin autorii fragmentelor de mai jos:
(a) *Ce faini o fost Yelllow la Electric Castle Festival!*
(b) *Pe cine-or vrut or dus, pe cine-or vrut să lase, lăsa, aşa o fost!*
(c) *Ne-a luat lupii oili...*
27. Transformaţi fragmentul narativ de mai jos, trecând la perfectul compus toate verbele care sunt la perfectul simplu. Rezultatul va fi un fragment din romanul lui Gellu Naum, *Zenobia*:
Zenobia îmi făcu semn să nu le răspund, aşteptă până ce ne strigară a treia oară, atunci deschise, cu mâna ei. „Venii", ne spuse domnul Sima, „vi-l adusei pe Dragoş, şi masa, şi ierburile, şi lucrurile făgăduite".
28. Transformaţi fragmentul narativ de mai jos, trecând la perfectul simplu toate verbele care sunt la perfectul compus. Rezultatul va fi un fragment din romanul lui Constantin Chiriţă, *Cireşarii*:
Şi-a continuat plimbarea, la fel de liniştit, a făcut un ocol prin spatele omului de zăpadă, apoi a coborât pe unde venise. Nimeni nu i-a dat vreo atenţie, nimeni nu-i remarcase sosirea şi mai ales înapoierea. (...) Costin a sărit de pe bancă şi a început să-şi desfacă braţele parcă după un somn greu şi tulbure. Dar nici nu s-a gândit să deschidă gura înainte de a face un cerc în jurul omului de zăpadă.
29. Completaţi textul de mai jos, alegând timpul potrivit dintre cele indicate pentru verbele din paranteze:
Ieri (m-am trezit/mă trezeam) *la ora şapte.* (Au ciripit/Ciripeau) *nişte păsări, dar* (n-am ştiut/nu ştiam) *unde* (au fost/erau). (M-am dus/Mă duceam) *să-mi fac o cafea.*
30. Completaţi textul de mai jos cu verbele dintre paranteze, la mai-mult-ca-perfect:
Începui să mă neliniştesc. (*A trece*, 3 sg.) *un sfert de oră, în care timp* (*a muia*, 1 sg.) *tocul în călimară de 7-8 ori, iar coala de hârtie, frumos ştampilată în colţul din stânga cu „Tinerimea Română" era tot albă! Şi colegul meu de clasă, Constantinescu Dumitru, un băiat foarte talentat şi cu trei ani mai mare ca mine, scria de zor!... Iar eu nici nu* (*a se hotărî*, 1 sg.) *încă ce poveste să scriu... Şi deodată, ca un fulger îmi spintecă mintea povestea pe care aveam s-o scriu şi la care nu* (*a se gândi*, 1 sg.) *până atunci... Mi-o* (*a spune*, 3 sg.) *mai demult îngrijitoarea şcoalei unde era tata director, o ardeleancă, Ana Baştea, într-o zi de toamnă rece şi târzie, pe când stam la gura sobei şi mâncam dovleac copt. N-o mai* (*a auzi*, 1 sg.) *şi nici n-o* (*a citi*, 1 sg.) *în vreo carte; aşa că o găseam cea mai potrivită spre a fi povestită în cazul de faţă.*
(Grigore Băjenaru, *Cişmigiu et Comp.*)

31. Construiţi o foarte scurtă naraţiune în care verbele de mai jos să apară la următoarele timpuri trecute:
a vedea – perfect compus; *a sta* – imperfect; *a veni* – mai-mult-ca-perfect; *a se apropia* – perfect compus; *a fugi* – perfect compus.

• Timpuri ale viitorului

Viitorul (viitorul propriu-zis)

Verbele subliniate prin îngroșare în textul de mai jos sunt la timpul viitor:

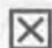
„De câte ori, la sfârșit de august, se schimbă lumina și vremea se răcește, nu mă pot împiedica să nu-mi spun: de data asta **va fi** altfel. **Va începe** să se miște ceva. **Voi lucra, voi iniţia** proiecte. Ceva **se va schimba** în viaţa mea în această toamnă, pe care o simt ca o prevestire. Poate **vor apărea** câteva cărţi extraordinare, din cele care justifică o literatură. Poate câţiva oameni **vor căpăta** autoritate și-și **vor putea** face datoria." (Mircea Cărtărescu, *Pururi tânăr, înfășurat în pixeli*)

Viitorul este un timp care indică plasarea acţiunilor și a stărilor după momentul vorbirii.

Viitorul standard (literar) este un timp compus, alcătuit din auxiliarul provenit din verbul *a vrea* și infinitiv.

voi lucra	**voi** putea	**voi** începe	**voi** citi	**voi** doborî
vei lucra	**vei** putea	**vei** începe	**vei** citi	**vei** doborî
va lucra	**va** putea	**va** începe	**va** citi	**va** doborî
vom lucra	**vom** putea	**vom** începe	**vom** citi	**vom** doborî
veţi lucra	**veţi** putea	**veţi** începe	**veţi** citi	**veţi** doborî
vor lucra	**vor** putea	**vor** începe	**vor** citi	**vor** doborî

Viitorul standard se folosește preponderent în scris și în stilul oral înalt, solemn. În graiurile populare, auxiliarul are forme lipsite de *v-* iniţial: persoana 1 singular *oi lucra*, a 2-a singular *ei/ăi/oi lucra*, a 3-a singular *o lucra* (în Transilvania, Banat, Muntenia) sau *a lucra* (în Moldova), persoana 1 plural *om lucra*, a 2-a plural *eţi/ăţi/oţi lucra*, a 3-a plural *or lucra*.

Formele de viitor *va apare, va dispare, va place, va displace, va tace, va incape* (dintre care unele sunt foarte des folosite) nu sunt corecte, pentru că infinitivul din componenţa lor are, conform normei literare, forma în *-ea*. Corecte sunt deci formele *va apărea, va dispărea, va plăcea, va displăcea, va tăcea, va incăpea*. Este vorba de verbe de conjugarea a 2-a (cu infinitivul în *-ea*), confundate în uz cu verbele de conjugarea a 3-a (în *-e*).

Există două alte forme compuse de viitor, folosite în registrul colocvial. Cea mai frecventă astăzi este alcătuită din formantul invariabil *o* și verbul la modul conjunctiv

(cu formantul *să*). Mai rar se folosește viitorul alcătuit din auxiliarul *a avea* și verbul la modul conjunctiv.

o să lucr**ez**	**am** să lucr**ez**
o să lucr**ezi**	**ai** să lucr**ezi**
o să lucr**eze**	**are** să lucr**eze**
o să lucr**ăm**	**avem** să lucr**ăm**
o să lucr**aţi**	**aveţi** să lucr**aţi**
o să lucr**eze**	**au** să lucr**eze**

Regional, la persoana a 3-a plural *o* devine *or*: *ei **or** să lucreze.*

Viitorul anterior

În fraza următoare, verbul subliniat prin îngroșare este la viitor anterior:
*După ce **vor fi plecat** toţi, va fi în sfârșit liniște.*

Viitorul anterior este o formă temporală care indică o acţiune sau stare din viitor, presupusă ca realizată înaintea unui reper tot din viitor. Viitorul anterior este un timp verbal folosit rar, mai ales în texte scrise, în stilul înalt. În registrul colocvial, în locul său se folosește viitorul propriu-zis, ordonarea acţiunilor înţelegându-se din context.

Formele compuse de viitor popular propriu-zis (*o fi*) și de viitor perfect popular sau standard (*o fi fost, va fi fost*), alături de formele *o fi fiind/va fi fiind*, care aveau iniţial valoare de viitor, dar și-au pierdut-o total sunt folosite pentru a indica supoziţia, dubiul, acceptarea parţială, fiind considerate în multe gramatici moderne forme ale unui mod aparte – ***modul prezumtiv***.

Viitorul în trecut

Pentru a exprima acţiuni desfășurate în trecut, dar care reprezentau la momentul respectiv fapte viitoare, încă nerealizate, se folosește – aproape exclusiv în scris – o perifrază în care viitorul de tip *are să fie* este transpus în trecut, cu auxiliarul *a avea* la imperfect: *avea să fie* (= „urma să fie").
*Cei doi prieteni **s-au despărţit** în 1890. Peste un an, **aveau să se reintâlnească** la Londra.*

Exerciţii:

32. Identificaţi formele de viitor din fragmentele:
(a) „În cadrul acestui atelier vom avea ocazia de a învăța câteva dintre tainele meseriei de jurnalist. Vom lucra în echipă, sub îndrumarea atentă și prietenoasă a educatorului muzeal, pentru a realiza interviuri cu specialiști ai muzeului, reportaje, foto-reportaje, articole de ziar. Principala sursă de informații pentru lucrările noastre va fi expoziția România în Marele Război. Toate lucrările vor fi prezentate colegilor și însoțitorilor, profesori și/sau părinți, în partea finală a atelierului, iar

prezentările vor fi însoțite de discuții în urma cărora vor fi desemnate primele trei, cele mai bune, lucrări. Lucrările câștigătoare vor fi afișate pe pagina de Facebook a MNIR, iar membrii echipei care va primi cele mai multe like-uri vor fi premiați cu o vizită gratuită a muzeului". (Muzeul Național de Istorie a României – *Ateliere educative*, www.mnir.ro)
(b) „Mulțam de urări... Dacă o să pot, o să vin să ne vedem... Dacă nu, fără supărare, o să vin altă dată... Cât despre foto, o să încerc mai repede..." (forum, internet)
(c) „Ba n-am viclenit asupra tatălui tău, ci totdeauna m-am luptat în luptă dreaptă. Dar cu tine nu m-oi bate. Ci mai bine-oi spune lăutarilor să zică și cuparilor să umple cupele cu vin și-om lega frăție de cruce pe cât om fi și-om trăi." (M. Eminescu, *Făt-Frumos din lacrimă*)

33. Sunt formele de viitor din fragmentele de la exercițiul anterior potrivite cu stilul textului în care apar?

34. Identificați în textul de mai jos formele de viitor propriu-zis și grupați-le în funcție de tipurile diferite pe care le ilustrează. Ce tip de viitor propriu-zis lipsește din text?
„Las', măi Ștefane și Smărânducă, nu vă mai îngrijiți atâta; că azi e duminică, mâine luni și zi de târg, dar marți, de-om ajunge cu sănătate, am să iau nepotul cu mine și am să-l duc la Broșteni, cu Dumitru al meu, la profesorul Nicolai Nanu de la școala lui Baloș, și-ți vedea voi ce-a scoate el din băiat." (I. Creangă, *Amintiri din copilărie*)

35. Construiți un enunț în care să folosiți viitorul propriu-zis și viitorul anterior, ordonând (după preferință) următoarele acțiuni: *a termina lecțiile – a se juca timp de o oră.*

36. Care dintre formele subliniate prin îngroșare în exemplele de mai jos au valoare de viitor (propriu-zis sau anterior) și care au valoare de presupunere (mod prezumtiv)?
(a) *Dan **va fi** acasă la ora 5.*
(b) *Dan **o fi** acum acasă?*
(c) *Nu răspunde. **O fi dormind**?*
(d) *Va veni când **se va fi terminat** vacanța.*
(e) *Pesemne că **se va fi terminat** vacanța, din moment ce a venit.*

Clasa a V-a

6. Cum se folosește modul imperativ?

Verbele subliniate prin îngroșare în textele de mai jos sunt la modul imperativ.

(a) „Tot fără să se clintească, nici măcar buzele nu i se vedeau mișcându-se, ciobanul răspunse:

– De... Ia **du-te** dumneata până-n vale la fag și **uită-te** 'mnea-ta la ceas și **vezi** cât ai făcut... Ș-apoi **vino** 'napoi, și **uită-te** iar la ceas și **vezi** cât ai făcut... Nu mai e aceeași poveste... Ori ziceți că nu-i așa?" (Constantin Chiriță, *Cireșarii*)

(b) „Aho, aho, copii și frați,
Stați puțin și **nu mânați**,
Lângă boi **v-alăturați**
Și cuvântul mi-**ascultați**." (*Plugușorul*)

Modul imperativ este forma verbală a adresării către interlocutor, pentru a-i cere (cu o intonaţie specială) să acţioneze într-un anume fel (exprimând deci un îndemn, un ordin, o cerere directă, o rugăminte etc.).

Modul imperativ nu are timpuri verbale; se referă la acţiuni și stări încă nerealizate, realizabile într-un moment mai apropiat sau mai depărtat de cel al vorbirii.

Imperativul are doar forme de persoana a 2-a, singular și plural. Este însă singurul mod la care formele afirmative și cele negative nu sunt întru totul identice. Formele afirmative de persoana a 2-a singular sunt diferenţiate de cele negative prin absenţa negaţiei și prin terminaţii. Formele negative de persoana a 2-a singular sunt identice cu infinitivul.

Imperativul are următoarele forme:

Pers. 2 sg.

Afirmativ

ascultă! lucrează! taci! spune! fugi! citește! coboară!

Negativ

nu asculta! nu lucra! nu tăcea! nu spune! nu fugi! nu citi! nu coborî!

Pers. 2 pl.

(nu) ascultaţi! (nu) lucraţi! (nu) vedeţi! (nu) spuneţi! (nu) fugiţi! (nu) citiţi! (nu) coborâţi!

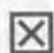
Verbele următoare au forme atipice de imperativ, persoana a 2-a singular:

a lua – ia!
a face – fă!
a veni – vino!
a fi – fii!
a zice – zi!
a sta – stai!
a duce – du!

Unele verbe (mai ales din clasa cu infinitivul în *-e*) admit două variante de persoana a 2-a singular, în general specializate pentru folosirea cu sau fără pronume clitic:

– ***Treci*** *la loc!*
– ***Trece****-l în condică!*

Unele verbe nu se folosesc la imperativ pentru că sensul lor nu se potrivește cu un îndemn sau cu o cerere: *a ști, a zări*.

Sunt incorecte formele de imperativ negativ *nu dădea!* (în loc de *nu da!*), *nu făcea*! sau *nu fii!* (în loc de *nu face!*), *nu zi!* (în loc de *nu zice!*), *nu du!* (în loc de *nu duce!*), ca și scrierea *nu fii!* (în loc de *nu fi!*). În toate aceste cazuri, forma corectă se verifică prin raportare la infinitiv: *(a) da, (a) face, (a) fi*.

Formele de persoana a 2-a plural sunt adesea pronunţate cu un accent schimbat (deplasat cu o silabă spre final, deci plasat pe terminaţie) atunci când sunt urmate de pronume

clitice: *spuneți-le!* Forma corectă, recomandată de norme, este însă cea cu accentul pe radical, ca în forma fără clitice: *spuneți-le!*, ca *spuneți!*

 Formele de imperativ de persoana a 2-a singular ale verbelor cu infinitivul în *-ea* și ale unora în *-i* (fără *-ie*) și în *-e* sunt identice cu formele de indicativ prezent, aceeași persoană (*vezi, mergi, fug!* etc.). Aceste forme (și toate cele de persoana a 2-a plural) se pot confunda, în scris, cu formele de indicativ prezent. Contextul permite totuși, de cele mai multe ori, să se reconstituie intonaţia și să se înţeleagă dacă este vorba de indicativ sau de imperativ. Sunt însă cazuri în care sunt posibile două intonaţii diferite, deci două interpretări: *Când ajungi la colț, **mergi** drept înainte!*, unde *mergi* poate fi echivalat cu indicativul prezent cu valoare de viitor sau generic, atemporal (= *te duci*), sau cu imperativul (*du-te!*).
Forma de imperativ *ia!* a verbului *a lua* (*ia cartea!*) este omonimă cu interjecţia *ia!* (*ia vezi ce faci!*), iar imperativul verbului *a se uita* (*uită-te la mine!*) nu trebuie confundat cu interjecţia *uite!* (care chiar provine din verb, dar și-a schimbat categoria gramaticală).

Exerciţii:

37. Treceţi la forma negativă verbele la imperativ din enunţurile de mai jos. Atenţie la ortografie!
(a) *Vino acum!*
(b) *Fii rezervat, cum ai fost ieri!*
(c) *Îi trezești pe vecini. Fă zgomot!*
(d) *Zi unde te duci!*

Clasa a VI-a

7. Cum se folosește modul conjunctiv?

Verbele subliniate prin îngroșare în textele de mai jos sunt la modul conjunctiv:
„Etajul opt era însă o zonă abstractă, neprielnică vieţii. Acolo, pe creasta blocului, aerul trebuie **să fi fost** atât de rarefiat, încât nici o fiinţă omenească normală n-ar fi putut supravieţui. Deja era o aventură **să pășești** pe trepte-n sus până la șase. (...) La opt – și câte zvonuri, legende și mituri nu vorbeau, printre noi, copiii, despre acea ţară îndepărtată! – totul se schimba. Acolo era mai întâi ieșirea pe terasă. De câte sute de ori nu ne avertizaseră părinţii: «**Să nu ieșiţi** niciodată pe terasă! Nu aveţi voie pe terasă!», încă înainte de a avea cea mai mică idee despre ce însemna terasa asta." (Mircea Cărtărescu, *Orbitor*)

Modul *conjunctiv* (numit și *subjonctiv*) indică acţiuni și stări posibile, în două situaţii principale: (a) subordonat unui alt cuvânt (verb, mai ales) și exprimând împreună intenţia și posibilitatea în viitor (*se duce să înoate*) sau supoziţia (*trebuie să fi fost*), sau pur și simplu denumind acţiunea, ca un infinitiv sau ca un substantiv

(*era o aventură **să pășești*** = „a păși", „pășirea") – și (b), în propoziții principale, în care exprimă o propunere, o urare, un dubiu etc.

Modul conjunctiv are două timpuri – prezent și perfect.

Conjunctivul prezent este alcătuit dintr-o formă verbală (identică cu prezentul indicativului la persoanele 1 și a 2-a sg. și pl.) precedată de marca *să*. Aceasta este doar marcă de conjunctiv în propozițiile principale:
***Să vii** mâine!*
***Să presupunem** că am greșit.*

În propoziții subordonate (cu excepția propozițiilor relative), *să* are dublu rol: de marcă a conjunctivului și de element de relație (conjuncție subordonatoare).
Aș vrea [1]/ ***să vii** mâine* [2]/.
Putem [1]/ ***să presupunem*** [2]/ *că am greșit* [3]/.
dar:
Caut un specialist [1]/ *care **să** mă **ajute*** [2]/.

Să poate lipsi la persoana a 3-a sg. și pl., la care terminația verbului face diferența dintre indicativ și conjunctiv. Formele de conjunctiv prezent fără *să* sunt totuși învechite, păstrate mai ales în formule fixe (de acceptare, ipoteză, urare etc.):
– *Fie cum spui tu!* (= Să fie cum spui tu) / Indicativ: *Este cum spui tu.*
– *Trăiască cei de față!* (= Să trăiască cei de față) / Indicativ: *Trăiesc cei de față.*

Formele conjunctivului prezent sunt:

să aștept	să colorez	să văd	să merg	să ies	să vorbesc
să aștepți	să colorezi	să vezi	să mergi	să ieși	să vorbești
să aștepte	**să coloreze**	**să vadă**	**să meargă**	**să iasă**	**să vorbească**
să așteptăm	să colorăm	să vedem	să mergem	să ieșim	să vorbim
să așteptați	să colorați	să vedeți	să mergeți	să ieșiți	să vorbiți
să aștepte	**să coloreze**	**să vadă**	**să meargă**	**să iasă**	**să vorbească**

Conjunctivul perfect este alcătuit din formanții *să* (marcă a conjunctivului și conjuncție) + *fi* (auxiliarul *a fi*) + participiul verbului conjugat. Toate elementele componente sunt invariabile, astfel încât conjunctivul perfect are o singură formă pentru singular și plural, la toate persoanele:

(eu, tu, el, noi, voi, ei) *să fi participat / să fi văzut / să fi mers / să fi citit*

Conjunctivul perfect se folosește pentru a indica o acțiune posibilă care ar fi încheiată înaintea unui reper:
– *Am pus condiția ca participanții **să fi câștigat** în trecut un premiu.*

Formele de conjunctiv perfect pot fi confundate cu cele de conjunctiv prezent ale verbelor în construcţie pasivă: *Ai plecat fără **să fi văzut**$_{\text{conjunctiv perfect}}$ expoziția.* // *Ai plecat fără **să fii**$_{\text{conjunctiv prezent}}$ **văzut** de cineva.* Confuzia poate provoca (la persoana a 2-a sg., ca în exemplele de mai sus) erori ortografice, deoarece conjunctivul perfect conţine forma invariabilă *fi*, iar verbul *a fi* din construcţia pasivă de conjunctiv prezent este variabil, având deci forma *fii*.

Utilizările și valorile conjunctivului

Conjunctivul poate indica

(a) în subordonare

– o acţiune văzută ca posibilitate:

*Poate **să răspundă**. Îi aștept **să vină**. A făcut mari eforturi ca **să vină**.*

– o desemnare a acţiunii:

*A știut **să răspundă** (= A știut a răspunde. = A știut răspunsul.)*

(b) în propoziţii nesubordonate:

– dubiul în legătură cu o acţiune posibilă (în interogative): ***Să răspundă** oare? **Să nu răspundă**?*

– un ordin, o propunere, o cerere, o urare, o imprecaţie:

***Să răspunzi** clar la toate întrebările!*

Să fii fericit!

Ducă-se!

Raportul cu alte moduri și forme verbale

Conjunctivul și indicativul

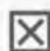
Unele verbe pot fi regente doar pentru propoziţii completive cu verbul la conjunctiv (nu și la indicativ), de exemplu *a vrea* (a); alte verbe nu pot fi regente pentru propoziţii cu verbul la conjunctiv, de exemplu *a declara* (b); sunt și verbe care admit atât construcţia cu conjunctivul (în propoziţii introduse de *să*), cât și construcţia cu indicativul (în propoziţii introduse de *că* (c)):

(a) *Vreau **să plec**.*

(b) *Declar **că plec**.*

(c) *Sper **să plec**. / Sper **că voi pleca**.*

În majoritatea limbilor romanice, există o tendinţă de înlocuire, în vorbirea curentă, a conjunctivului (numit și *subjonctiv*) prin indicativ; acest lucru este posibil și pentru că în aceste limbi nu există o conjuncţie specifică pentru conjunctiv. După conjuncţia fr. *que* („că" sau „să") pot urma ambele moduri; la fel, în italiană, după conjuncţia *che*, în spaniolă după *que* etc. În română, conjunctivul se păstrează foarte bine în uz, mai ales datorită mărcii sale specifice, conjuncţia *să*.

O formă de conjunctiv neacceptată de norme, dar destul de frecventă, este *să aibe*, în loc de *să aibă* (persoana a 3-a sg. și pl. a verbului *a avea*). Forma corectă are terminaţia *-ă*,

caracteristică pentru verbele de conjugarea a II-a (în *-ea*): *să aibă* – ca și *să poată, să tacă*. Terminația *-e* caracterizează verbele de conjugarea I (în *-a*): *să cânte, să plece* etc.

Formele de conjunctiv *să deie, să ieie, să lese, să spuie, să vie, să vază* sunt regionale sau învechite și regionale, deci neadmise de limba literară actuală; formele admise astăzi sunt *să dea, să ia, să lase, să spună, să vină, să vadă*.

La conjunctivul prezent se manifestă aceleași oscilații de la indicativul prezent, între formele cu sau fără *-ez*, cu sau fără *-esc*. Formele *să copie, să bănuie* etc. nu aparțin limbii standard.

Conjunctivul și imperativul

Conjunctivul prezent are unele valori apropiate de ale imperativului. La persoana a 2-a, ambele forme pot exprima un îndemn, o recomandare, un sfat, o avertizare etc.:

***Să vii** mâine mai devreme! **Vino** mâine mai devreme!*

***Să nu** mai **întârzii**! **Nu** mai **întârzia**!*

Chiar dacă valoarea de bază este aceeași, există unele diferențe de atitudine între cele două moduri; în general, imperativul exprimă îndemnul mai direct și cu efect imediat.

De asemenea, conjunctivul poate exprima tipuri speciale de îndemn, pentru care imperativul nu are forme specifice:

(a) îndemnul în care se include și vorbitorul (la persoana 1 plural): *Să mergem!*

(b) îndemnul referitor la o altă persoană decât participanții la comunicare (persoana a 3-a): *Să meargă el!*

Verbul *a fi* are forme foarte asemănătoare la conjunctiv și la imperativ, diferențiate doar de prezența mărcii *să*: *să fii*$_{\text{conjunctiv}}$ – *fii!*$_{\text{imperativ}}$; *să (nu) fiți*$_{\text{conjunctiv}}$ – *(nu) fiți!*$_{\text{imperativ}}$ Atenție la construcția cu negație a celor două forme, la persoana a 2-a singular, pentru că imperativul are o formă specială, identică cu infinitivul, deci scrisă cu un singur *-i* final: *să nu fii*$_{\text{conjunctiv}}$ – *nu fi!*$_{\text{imperativ}}$

Conjunctivul și infinitivul

În anumite contexte, conjunctivul este echivalent cu un infinitiv, exprimând numele unei acțiuni:

Poate citi. = Poate să citească.

A citi e plăcut. = E plăcut să citești.

În secolele trecute, în română se folosea mai des infinitivul, în situații în care limba actuală a impus conjunctivul, ca în exemplul „sili pe barbari **a căuta a se statornici** și **a se civiliza**" (N. Bălcescu, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*, cca 1849–1852). Infinitivul a rămas relativ frecvent în textele administrative: *binevoiți **a-mi acorda**...*

Conjunctivul din română corespunde în anumite contexte infinitivului din alte limbi. De exemplu, *I want **to eat*** (în engleză), *Je veux **manger*** (în franceză), *Voglio **mangiare*** (în italiană) se traduc în română prin *Vreau să mănânc*.

Exerciţii:

38. Treceţi la modul conjunctiv formele verbale subliniate (la infinitiv) din enunţurile următoare.
(a) *Rog a se verifica și a se analiza cele semnalate mai sus și a da dispozițiile corespunzătoare, în vederea rezolvării celor solicitate.*
(b) *Prin prezenta vă rog a binevoi a-mi aproba eliberarea unei adeverințe.*

39. Alegeţi formele corecte de scriere a conjunctivului în exemplele de mai jos:
(a) *Aș vrea **să fi/să fii** mai atent.*
(b) *Ai vorbit fără **să fi fost/să fii fost** nevoie.*
(c) *Ai vrut **să fi ajutat/să fii ajutat** de părinți.*

40. Identificaţi verbele la conjunctiv din fragmentul următor și indicaţi timpul, persoana și numărul lor:
„Despre mama-mare ar fi bine să știţi că făcea foarte des scovergi, care erau grozave fierbinţi și tari ca piatra când se răceau. După ce m-am născut, cum nu putea ţine minte numele ăsta, Filip (care trebuie să i se fi părut de pe lună), se lăuda în dreapta și-n stânga că are un nepoţel pe care-l cheamă Anton" (Filip Florian, Matei Florian, *Băiuţeii*)

Clasa a VI-a

8. Cum se folosește modul condiţional-optativ?

Verbele subliniate prin îngroșare în textele de mai jos sunt la modul condiţional-optativ:

(a) „De ce, mă întrebam, **n-ar fi** peste tot, unde existăm și ne ducem, aceeași prietenie, același calm, aceeași căldură umană liniștită și afectuoasă?"
(b) „... dacă **ar ști** atâta carte câtă știu eu, alde tat-său... l-**ar da** încolo în școli..."
(c) „**Călca-te-ar** vaca neagră! (...) Ei și?! Mare lucru să te calce o vacă, fie ea și neagră..."
(d) „Nu se știe ce-**aș fi ajuns** în viaţă dacă jocul întâmplării, al cărei erou eram, **s-ar fi destrămat** și eu **aș fi apărut** în ochii învăţătorului așa cum eram și nu cum, prin nu știu ce mister, credea el că sunt. Adică dintre cei mai buni..."
(Marin Preda, *Viaţa ca o pradă*)

Condiţional-optativul este modul prin care se exprimă o posibilitate – în textul (a) *n-ar fi* = „nu e posibil să fie" –, o ipoteză (condiţie) și o consecinţă depinzând de ea ([*dacă*] *ar ști... ar da*; *aș fi ajuns* [*ceva*], [*dacă*] *s-ar fi destrămat*) sau o dorinţă, o urare, o imprecaţie etc. (*călca-te-ar*).

În unele gramatici recente (GALR, GBLR), modul este numit doar condiţional. Denumirea tradiţională – condiţional-optativ – este totuşi preferabilă, pentru că atrage atenţia asupra celor două valori principale, diferite, ale modului.

Modul condiţional-optativ are două timpuri – prezent (*ar fi, ar ști, ar da, ar călca*) şi perfect (*aș fi ajuns, s-ar fi destrămat, aș fi apărut*).

Condiţional-optativul prezent este un timp compus, alcătuit din auxiliarul cu formele 1 sg. *aș*, 2 sg. *ai*, 3 sg. *ar*, 1 pl. *am*, 2 pl. *ați*, 3 pl. *ar* și infinitivul verbului conjugat.

aș da	**aș** apărea	**aș** spune	**aș** ști
ai da	**ai** apărea	**ai** spune	**ai** ști
ar da	**ar** apărea	**ar** spune	**ar** ști
am da	**am** apărea	**am** spune	**am** ști
aţi da	**aţi** apărea	**aţi** spune	**aţi** ști
ar da	**ar** apărea	**ar** spune	**ar** ști

În general, se consideră că auxiliarul condiţionalului-optativ este verbul *a avea*, cu forme scurtate (ca acelea ale perfectului compus: 1 pl. *am*, 2 pl. *ați*) sau modificate (1 sg. *aș*). De fapt, originea acestul auxiliar este neclară, fiind posibilă şi provenienţa sa din forme ale verbului *a vrea*.

Formele de condiţional *ar apare, ar dispare, ar place, ar displace, ar tace, ar incape* (dintre care unele sunt foarte des folosite, ca și formele de viitor similare) nu sunt corecte, pentru că infinitivul din componenţa lor are, conform normei literare, forma în *-ea*. Corecte sunt deci formele *ar apărea, ar dispărea, ar plăcea, ar displăcea, ar tăcea, ar incăpea*. Este vorba de verbe de conjugarea a II-a (cu infinitivul în *-ea*), confundate în uz cu verbele de conjugarea a III-a (în *-e*).

Forma de persoana 1 singular a auxiliarului de condiţional este uneori scrisă, greșit, *aşi* în loc de *aș*.

Condiţional-optativul perfect este o formă compusă din verbul auxiliar *a fi* la condiţional prezent și participiul verbului conjugat (altfel spus: din auxiliarul *aș, ai, ar* etc. + *fi* invariabil + participiu):

aș fi așteptat
ai fi așteptat
ar fi așteptat
am fi așteptat

aţi fi aşteptat
ar fi aşteptat

 Formele de condiţional perfect pot fi confundate cu cele de condiţional prezent ale verbelor la diateza pasivă: *Ai fi aşteptat* condiţional perfect *mai mult, dacă nu te ajutam eu.* // *Dacă ai fi* condiţional prezent *aşteptat de cineva, ai găsi mai uşor adresa.*

Utilizările şi valorile condiţional-optativului

Condiţionalul-optativ se foloseşte

(a) cu valoarea ***condiţională***:

– în ambele propoziţii care compun un enunţ condiţional; condiţionalul prezent indică în genere o posibilitate realizabilă (în viitor), condiţionalul trecut – o posibilitate nerealizată în trecut:

*Dacă **ai veni**, **am termina** lucrarea.*

*Dacă **ai fi venit**, **am fi terminat** lucrarea.*

– în propoziţii subordonate care exprimă o concesie posibilă sau nerealizată şi în regentele lor:

*Chiar dacă **ai veni** acum, tot **n-am avea** timp să terminăm lucrarea.*

*Chiar dacă **ai fi venit** ieri, tot **n-am fi avut** timp să terminăm lucrarea.*

(b) cu valoarea de ***posibilitate***:

– în propoziţii care exprimă o ipoteză, o presupunere:

***Ar** mai **fi** o soluţie.*

– în propoziţii care exprimă o comparaţie ireală:

*Mă privea ca şi cum **ar fi văzut** o fantomă.*

(c) pentru a exprima ***rezerva, neîncrederea*** faţă de o informaţie provenită din surse nesigure („se zice”):

*Lipseşte de trei zile. **Ar fi plecat** în vacanţă.*

Verbele de necesitate, posibilitate, voinţă exprimă prin condiţional ***o atenuare*** (uneori cu intenţie politicoasă):

***Ar trebui** să pleci.*

***Ai putea** să mă ajuţi?*

***Aş vrea** să te întreb...*

Valoarea **optativă** se actualizează în formule de imprecaţie sau de exprimare a unei dorinţe:

***Arde-te-ar** focul, necaz!*

*De-**ar veni** odată vara!*

Exerciţii:

41. Corectaţi, acolo unde este cazul, formele de condiţional care cuprind un infinitiv în *-e* neadmis de normă.
(a) *Mi-ar place să ne vedem mai des.* (b) *Aş ţine minte asta.* (c) *Ce-ai face tu?* (d) *Când ar dispare problema?*

42. Identificaţi în textul de mai jos formele de condiţional-optativ:
„Califului i s-a părut foarte nostimă ideea lui Abu-Hasan, și zice:
– Îmi place dorința dumitale, mai ales că o văd pornită dintr-o inimă dreaptă care nu suferă să rămână răutatea nepedepsită; și tare aş dori și eu să ți-o văd îndeplinită... Și de! poate că lucrul să nu fie chiar peste putință, cum îți închipui. Eu cred că, dacă ar afla ce gânduri ai, califul ar fi în stare să-ți încredințeze puterea lui pe o zi... Și cât mă vezi dumneata, aşa un negustor ca toți negustorii, cine știe de nu te-aş putea ajuta s-o dobândești." (I.L. Caragiale, *Abu-Hasan*)

Clasele a VI-a - a VIII-a

9. Care sunt posibilităţile combinatorii ale verbului?

Verbul este centrul enunţului, elementul în raport cu care se organizează sintactic şi semantic propoziţia.

Din punctul de vedere al sensului și al posibilităţilor combinatorii, verbele alcătuiesc diferite clase sintactico-semantice. Dacă posibilităţile combinatorii sunt văzute ca niște „valenţe" ale verbului, putem vorbi de verbe *zerovalente*, care pot alcătui enunţuri fără nicio complinire (*a ploua*: *Plouă*), *monovalente* – care cer doar subiect (*a alerga: Cineva aleargă*) sau doar un anume complement –, *bivalente* – care cer subiect și un complement sau nume predicativ (*a face*: *Cineva face ceva*; *a fi: Cineva este cumva*); *trivalente* – cel mai adesea cerând subiect, complement direct și complement indirect (*a da: Cineva dă ceva cuiva*) etc.

Același verb poate avea mai multe sensuri și mai multe construcţii: *a trece* poate fi folosit – ca în exemplele (a), (b) – doar cu subiect și circumstanţiale (dar fără complement direct și indirect), cu sensurile „a se desfășura", „a se deplasa" (în timp sau în spaţiu) – sau cu subiect și complement direct, cu sensul „a traversa" (c); cu subiect și complement prepoziţional, cu sensul „a începe ceva, renunţând la o stare anterioară" (d) etc.:

(a) *Timpul*$_{S}$ *trece.*
(b) *Ei*$_{S}$ *au trecut prin oraș*$_{CircLoc}$.
(c) *Copilul*$_{S}$ *a trecut strada*$_{CD}$.
(d) *Și noi*$_{S}$ *vom trece la fapte*$_{CPrep}$.

Verbul și subiectul său. Verbe impersonale și unipersonale

Cele mai multe verbe presupun un subiect, cu care se acordă în număr și persoană. Subiectul are trăsătura „uman", în cazul unor verbe ca *a gândi, a vorbi, a râde* etc.

Verbele care nu pot avea subiect sau au doar subiect nonpersoană, realizat ca propoziție sau ca formă verbală nepersonală sunt verbe **impersonale**; există verbe inerent impersonale – în toate sensurile lor și în toate situațiile în care apar –, dar și verbe care au doar anumite sensuri impersonale sau care devin impersonale în anumite construcții. Descrierea lor detaliată se face în capitolul **Subiectul.**

Din punct de vedere morfologic, unele verbe care nu pot avea subiect personal – ca *a consta* – sunt **unipersonale** (au doar persoana a 3-a).

Există un număr restrâns de verbe care nu au disponibilitatea de a se combina cu un subiect; este vorba de așa-numitele „verbe meteorologice" (*a ploua, a ninge, a tuna*) și de alte câteva, ca *a păsa* (pentru care raportarea la o persoană se face nu prin subiect, ci prin complementul indirect: *Îmi pasă*).

Multe dintre aceste verbe își pot încălca restricțiile combinatorii prin metaforă personificatoare sau de alt tip: *Soarele râde* (subiect nonuman personificat); „și dacă codrii negri bat în geam, / și dacă mi-ești departe, / *ningi* tu, *ningi* tu, *ningi* tu..." (Nichita Stănescu, *Colinda colindelor*).

Verbul și numele predicativ. Verbe copulative

Unele verbe cer prezența obligatorie a unui nume predicativ, împreună cu care alcătuiesc predicatul. Se numesc *verbe copulative* și se consideră că au rolul de a lega numele predicativ de subiect. Verbul copulativ prin excelență este *a fi*, într-unul dintre sensurile sale – de atribuire a unei calități sau de identificare – în care prezența numelui predicativ este obligatorie:

*Pisica **e** neagră.*

*Pisica **e** un mamifer.*

Principalele sensuri în care verbul *a fi* nu este copulativ sunt două: unul este de pură afirmare a existenței (*este* = *există*), în care verbul nu cere decât prezența unui subiect:

***E** iarnă.*

Celălalt indică plasarea în spațiu, construindu-se cu un circumstanțial de loc obligatoriu (*este* = *se află*):

*Pisica **e** pe masă.*

Verbele care nu sunt copulative, ci formează singure predicat (predicat verbal), atunci când nu sunt la forme verbale nepersonale, sunt numite *verbe predicative.*

În analizele gramaticale efectuate ca exercițiu în școală, s-a răspândit practica de a indica de fiecare dată calitatea de verb predicativ a verbelor care nu sunt copulative (și care formează marea majoritate a verbelor). O asemenea precizare îngreunează inutil analiza,

fie că este vorba de verbe care chiar îndeplinesc în propoziţie funcţia de predicat, deci precizarea e tautologică (ex.: *Merge acasă*; „***merge*** = predicat verbal, exprimat prin verb predicativ"), fie că este vorba de forme verbale nepersonale, unde este irelevantă (ex.: *Are de scris*; „***de scris*** = complement direct, exprimat prin verb predicativ în forma de supin").

Alte verbe copulative sunt: *a părea, a deveni, a însemna*, precum și (în anumite sensuri și construcţii ale lor) *a se face, a ajunge, a ieși, a rămâne.*

A părea ***și*** *a deveni* aduc informaţii suplimentare faţă de *a fi* copulativ („a fi similar; a da semne că este...", „a fi în curs de transformare ca..."); *a însemna* se folosește mai ales la persoana a 3-a:

Dan ***este*** *vesel. – Dan* ***pare*** *vesel. – Dan* ***devine*** *vesel.*

Viaţa ***este*** *o luptă. – Viaţa* ***înseamnă*** *o luptă.*

Celelalte verbe sunt copulative doar când sunt sinonime cu *a deveni* (*a se face, a ajunge, a ieși*) sau aduc faţă de *a fi* copulativ informaţia suplimentară „a fi în continuare" (*a rămâne*). Vezi mai multe în capitolul **Predicatul**.

Verbul și complementul său direct

În funcţie de sensul lor, de situaţia pe care o descriu, unele verbe (numite verbe ***tranzitive***) au nevoie de un complement direct (ex.: *a căuta – caută* ***casa***), altele (verbe intranzitive) nu pot primi un asemenea complement (*a pleca, a fugi, a merge, a adormi* etc.).

Verbele tranzitive (ca: *a da, a lua, a pune, a aduce, a aștepta, a citi, a vedea* etc.) pot avea complementul direct subînţeles sau pot fi folosite fără complement, cu un sens generic, repetitiv și parţial schimbat:

Am cerut un pahar de apă, am plătit, ***am băut*** *și am plecat.* [CD subînţeles: ***apa***]

Obișnuiește să cam ***bea****.* [= „să consume băuturi alcoolice"]

Verbul și complementul indirect

Unele verbe se construiesc cu un complement indirect (în dativ), care indică destinatarul acţiunii sau pe cel care suferă o stare. În afara complementului indirect, verbul primește și subiect și, adesea, complement direct.

[*Vecinul*]$_{S}$ [*îi*]$_{CI}$ ***telefonează*** [*mamei*]$_{CI}$.

[*Primarul*]$_{S}$ ***oferă*** [*flori*]$_{CD}$ [*câștigătorilor*]$_{CI}$.

Verbul și complementele prepoziţionale

Unele verbe se construiesc cu complemente prepoziţionale obligatorii:

[*Noi*]$_{S}$ ***ne bazăm*** [*pe voi*]$_{CPrep}$.

[*Succesul*]$_{S}$ ***constă*** [*în răspândirea*$_{CPrep}$ *ideilor noastre*].

Se construiesc cu complemente prepoziţionale, impunând anumite prepoziţii, verbe ca: *a folosi* (***la***), *a se bucura* (***de***), *a râde* (***de***). Vezi mai multe în capitolul **Complementul prepoziţional**.

Verbul şi circumstanţialele

În general, verbele acceptă combinarea cu mai multe tipuri de circumstanţiale, care nu sunt deci esenţiale în clasificarea lor. Unele dintre acestea sunt însă obligatorii pentru anumite verbe sau pentru anumite sensuri ale unor verbe:

[*Paharul*] ***se află*** [*pe masă*]$_{Circ}$. **Paharul se află.*

[*Pauza*] ***durează*** [*o ora*]$_{Circ}$. **Pauza durează.*

Verbele modale

Verbele *a putea* şi *a trebui* au valori speciale, care exprimă atitudinea vorbitorului faţă de conţinutul propoziţiei; au întotdeauna o complinire (cel mai adesea, o propoziţie subordonată) şi stabilesc o legătură strânsă cu predicatul acesteia. *A putea* exprimă posibilitatea, permisiunea sau incertitudinea, iar *a trebui* – necesitatea, obligaţia şi probabilitatea ridicată. Sunt considerate ***verbe modale*** şi au anumite particularităţi sintactice: *a putea* permite apariţia drept complement a unui infinitiv fără *a*, iar *a trebui* permite omiterea verbului dintr-o construcţie pasivă:

Candidatul ***poate*** *<u>pleca</u>.*

Ei ***trebuie*** *<u>ascultaţi</u>.* (= *Trebuie să fie ascultaţi ei*)

Verbele modale din română se construiesc însă cel mai frecvent cu o completivă / o subiectivă cu verbul la modul conjunctiv:

El ***poate*** *să plece.*

Trebuie *să plecăm. Ei* ***trebuie*** *să plece.*

Verbul *a putea* se foloseşte şi în construcţie cu reflexivul impersonal *se*, complinirea prin verbul principal având funcţia de subiect: *Se poate* [*să pleci*].

În GBLR, p. 398, verbele modale (***operatori modali***) sunt considerate parte a ***predicatului complex***. Această soluţie reflectă unitatea sintactică şi semantică dintre modale şi verbul principal (subiect şi clitice „ridicate", referinţă temporală unică etc.).

Verbele modale din română şi din limbile romanice nu sunt la fel de gramaticalizate (adică transformate în componente cu formă fixă şi cu rol strict gramatical) ca verbele modale din limbile germanice, de exemplu *can, may, must* etc. din engleză.

Verbe auxiliare

Verbele auxiliare sunt verbele care îşi pierd în cea mai mare măsură sensul propriu, capacitatea de a primi compliniri, posibilităţile flexionare, devenind simple instrumente gramaticale, componente ale unor forme compuse şi ale construcţiei pasive. Uneori şi forma lor (mai scurtă) este diferită de cea a verbului din care provin.

Exerciţii:

43. Grupaţi enunţurile de mai jos în funcţie de valorile pe care le are verbul *a fi*, în următoarele categorii:

(A) *a fi* – verb predicativ; (B) *a fi* – verb copulativ; (C) *a fi* – verb auxiliar.

(a) *A fost odată ca niciodată...*

(b) *Pachetele au fost aduse acum de curier.*
(c) *Copiii sunt în grădină.*
(d) *Aș fi vrut să adaug ceva.*
(e) *Nu ești atent deloc!*
(f) *Să fi greșit el?*
(g) *Acum sunt nori.*
(h) *Tatăl lui a fost doctor.*
(i) *Fata din dreapta e Maria.*

44. Ce deviere intenționată de la uzul gramatical apare în cuvântul subliniat în versul de mai jos?
„Și cu focul blând din glasu-ți tu mă dori și mă cutremuri" (Eminescu, *Scrisoarea IV*)

45. Grupați formele verbale din textul următor în trei categorii:
(A) tranzitive / (B) intranzitive / (C) copulative
„Se lungi pe burtă cu mult înainte de a intra în tunel și transformă vâsla în cârmă pentru a potrivi pluta în deschizătură. Era atât de îngustă sprânceana de intrare și atât de puțin arcuită încât îi era teamă că nici pluta și nici el, așa lungit cum era, nu vor putea trece prin ea." (C. Chiriță, *Cireșarii*, I)

46. Legați verbele din coloana din stânga de prepozițiile din coloana din dreapta (cu care se construiesc complementele lor prepoziționale)

a consta	pe
a apela	la
a se supăra	în
a recurge	
a se referi	

47. Stabiliți relațiile sintactice pe care le realizează verbele din enunțurile de mai jos, marcând în căsuțele libere abrevierile funcțiilor (S, CD, CI).
Model: ***Mă doare capul*** = *doare* – [CD], [S]
(a) *I-am vândut unui coleg un telefon.*
(b) *Maria s-a bucurat de vizita ta.*
(c) *Cei doi au venit în oraș de două zile.*
(d) *Alegerea rochiei a devenit o mare problemă.*

48. Construiți un enunț în care verbul *a râde* să aibă cât mai multe complemente și circumstanțiale diferite.

Clasele a VII-a - a VIII-a

10. Verbul și formarea cuvintelor

Clasa verbelor se îmbogățește în permanență, fie formându-se verbe noi prin derivare cu sufixe, uneori cu sufixe și prefixe în același timp, fie prin împrumut adaptat (tot cu ajutorul sufixelor specific verbale). În română, formarea verbelor se realizează aproape exclusiv prin derivare: compunerea este foarte rară, iar

conversiunea imposibilă, pentru că forma verbală presupune sufixe specifice pe care nu le au celelalte părți de vorbire. Noi verbe se formează mai ales prin derivare de la substantive și adjective, dar și de la interjecții, de la alte verbe etc.

Nu este totdeauna simplu să înțelegem dacă un verb este sau nu derivat de la un cuvânt foarte apropiat prin sens și prin formă. Doar consultând dicționarele care indică și etimologia (originea cuvintelor) putem afla că verbul *a săpa* nu s-a format în română de la substantivul *sapă*, pentru că de fapt ambele sunt moștenite din latină (*sappare* și *sappa*, în DEX); nici verbul *a auzi* nu s-a format de la *auz*, relația fiind inversă: *auz* provine din *a auzi* (prin procedeul de eliminare a unor sufixe numit ***derivare regresivă***).

Cele mai multe **sufixe** verbale formează verbe **de la substantive și adjective.**

Sufixele verbale cele mai vechi și răspândite sunt sufixele lexico-gramaticale *-a* (*lopăta* < *lopată*) și *-i:* (*lungi* < *lung*), care încadrează verbele în conjugările productive, I și a IV-a. Cele două sufixe funcționează adesea în asociere (ca derivare simultană, numită derivare parasintetică) cu prefixul *în-*, creând, de la adjective sau substantive, verbe care descriu o transformare:

- *în- ... -a:* ***îndrepta*** (< *drept*), ***înarma*** (< *arma*)
- *în- ... -i* : ***înnegri*** (< *negru*), ***înroși*** (< *roșu*), ***îmbătrâni*** (< *bătrân*)

În tradiția lexicologică românească, sufixele *-a* și *-i* au fost considerate doar gramaticale, nu și lexicale, astfel că formarea de noi verbe cu ajutorul lor a fost considerată un tip special de derivare – *derivarea imediată* (FCLR III). Ca urmare a acestei interpretări, în dicționarele curente (DEX) explicația etimologică a verbelor de mai sus nu indică sufixul, fiind de tipul: *lopăta* – „Din *lopată*", *lungi* – „Din *lung*", *indrepta* – „*In + drept*", *innegri* – „*În + negru*". Dubla valoare – lexicală și gramaticală – a sufixelor *-a* și *-i* este prezentată în GBLR, p. 14.

Mai multe sufixe productive – *-ui, -ăi, -âi* – încadrează noile verbe la conjugarea a IV-a. Acestea formează verbe de la onomatopee – *a bâzâi* (< *bâz*), *a mârâi* (< *mâr*) –, dar și de la substantive – *a mânui* (< *mână*), *a părui* (< *păr*) etc.

O serie de sufixe au intrat în română prin intermediul împrumuturilor din alte limbi. Sufixul *-iza* (care produce, pornind de la substantive, verbe cu infinitivul în *-a*, cu elementul *-ez* în conjugare) provine din adaptarea unor verbe împrumutate din franceză și italiană, ca *banaliza* – din fr. *banaliser*, it. *banalizzare*; *vulgariza* – din fr. *vulgariser*, it. *volgarizzare*; mai recent, și din adaptarea unor verbe împrumutate din engleză – *a prioritiza* (din engl. *prioritize*). Sufixul a format cuvinte noi în română – *a semnaliza* (< *semnal*), *a orășeniza* (< *orășean*); de altfel, multe dintre împrumuturile adaptate sunt și analizabile în română (*banaliza* = *banal* + *-iza*).

Sufixul *-iona* provine tot din împrumuturi romanice moderne (de exemplu, *a ambiționa*, din fr. *ambitionner*, poate fi analizat ca provenind din *ambiție* + *-iona*). După acest model s-au creat verbe ca *a atenționa* (< *atenție* + *-iona*), *a concluziona* (< *concluzie* + *-iona*), *a inscripționa* (< *inscripție* + *-iona*) etc.

☒ Unele formaţii relativ recente cu sufixul *-iona* au fost criticate, considerându-se că dublau cuvinte și expresii deja existente, producând un efect de preţiozitate inutilă (*a confuziona* – faţă de *a produce confuzie*; *a concluziona* – faţă de *a conchide* sau *a trage concluzii*). Cele care înlocuiesc o expresie mai lungă tind să fie folosite des şi chiar să fie acceptate de normă (*a concluziona* este înregistrat în DEX). Rămân neacceptate (necuprinse în DEX) formele pentru care sinonimele deja existente erau mai scurte şi mai eufonice: *a suspiciona* (faţă de *a suspecta*) sau *a agresiona* (faţă de *a agresa*).

Prefixele, cu excepţia celor care se aplică simultan cu un sufix (ca *în-... -i*), formează verbe de la alte verbe. Cele mai frecvente prefixe verbale sunt *re-* (care indică repetarea) şi *pre-* (cu mai multe valori):

– *a relua* (< *re-* + *lua*), *a reveni* (< *re-* + *veni*), *a reciti* (< *re-* + *citi*), *a reface* (*re-* + *face*);

– *a prelua* (< *pre-* + *lua*), *a preface* (< *pre-* + *face*), *a preschimba* (< *pre-* + *schimba*).

Adaptarea verbelor împrumutate recent

Verbele împrumutate din alte limbi (în ultima vreme, mai ales din engleză) sunt încadrate într-una dintre clasele productive existente, prin sufixarea cu *-a* (şi cu *-ez* în conjugare) sau cu *-i* (*-ui*, *-ăi*) (cu *-esc* în conjugare): *a up-data, a downloada, a clica; a chatui, a brandui* etc.

☒ Multe dintre verbele recent preluate din engleză nu au fost încă acceptate de limba standard, mai ales pentru că sunt forme instabile şi hibride, care păstrează parţial ortografia din limba de origine, dar adaugă terminaţiile flexionare româneşti.
Alte împrumuturi noi sunt criticate pentru că dublează inutil verbe deja existente. De exemplu, *a focusa* (adaptare a engl. *to focus*) este în mare măsură echivalent cu mai vechiul *a focaliza* (adaptare a fr. *focaliser*).

Compuse

Sunt puţine verbe create prin compunere; verbele *a binecuvânta, a binevoi* etc. sunt formate dintr-un alt verb şi un adverb.

Foarte uşor se formează, în limba actuală, verbe cu elementul de compunere (prefixoidul) *auto-*, care are valoarea semantică a unei mărci reflexive şi se foloseşte împreună cu marca *se*: *a se autolinişti, a se autofinanţa* etc.

Locuţiunile verbale

Grupările foarte stabile alcătuite dintr-un verb şi cuvinte dependente de acesta, care au căpătat un sens unitar (al întregii construcţii) şi sunt similare unui verb simplu, ocupând o singură poziţie sintactică, sunt considerate *locuţiuni verbale*: *a-şi aduce aminte, a veni de hac, a lua la rost, a o lua din loc* etc.

Limita între locuţiuni şi îmbinări relativ stabile de cuvinte nu este rigidă şi nu este totdeauna uşor de stabilit; în orice caz, nu depinde (doar) de posibilitatea de

a echivala locuţiunea cu un verb simplu. De exemplu, sintagma *a da ordin* nu este o locuţiune, chiar dacă este echivalentă cu *a ordona*, pentru că elementele ei sunt analizabile sintactic (predicat + complement direct), pentru că permit substituţii (*a da poruncă*) şi modificări (*a da ordine, a da un ordin absurd*).

Locuţiunile se recunosc după următoarele trăsături:

– conţin cuvinte și grupuri de cuvinte care nu (mai) sunt analizabile, pentru că nu (mai) există în afara locuţiunii/a locuţiunilor: *a veni de hac, a lua aminte, a-și aduce aminte*;

– conţin grupuri de cuvinte a căror relaţie semantico-sintactică nu mai este transparentă, neputând deci fi analizată din punctul de vedere al funcţiei sintactice: *a da de gol, a lua la rost, a-și da seama, a ține minte, a-și bate joc, a lua peste picior* etc.;

– nu permit substituiri prin sinonime, prin care să se păstreze același sens; uneori, totuşi, există o sinonimie limitată, între locuţiuni (*a da de veste – a da de știre*);

– nu permit modificări morfologice sau sintactice ale elementelor (trecere la plural, complinire prin atribute etc.): **a lua peste picioare*, **a-și bate bun joc* etc.

Exerciţii:

49. Găsiţi câte două derivate cu sufixele *-ui* şi *-iza* (pot fi şi împrumuturi adaptate, analizabile în română).

50. Explicaţi cum s-au format derivatele: *a îmbogăţi, a sfârâi, a ciomăgi, a bucureșteniza.*

51. Descoperiţi care sunt verbele derivate de la cuvintele următoare:
chef, zece, jos, roșu, alături

52. Identificaţi verbele derivate din text şi explicaţi modul lor de formare:
„Sunt o forţă peste care nu se va putea trece. Profesorii vor fi nevoiţi s-o recunoască, cum se va redeschide şcoala. Pentru că sunt hotărât să rabd toate plictiselile şi să calc peste orice piedică; de la toamnă am să încep să învăţ serios. Aceasta numai ca un exerciţiu de voinţă. Am să pregătesc, chiar, strălucit corigenţa şi am să-l umilesc pe Vanciu." (Mircea Eliade, *Romanul adolescentului miop*)

Observaţie: modul de formare se explică pornind nu de la forma flexionară din text, ci de la infinitivul verbului. De exemplu, pornind de la forma *s-(o) recunoască*, se descrie formarea verbului *a recunoaște*: din prefixul *re-* + *(a) cunoaște.*

53. Supuneţi criteriilor de verificare a statutului de locuţiune grupările subliniate de mai jos:
(a) „De dimineaţă până seara niște muncitori urcă pe terasă, cu un scripete, cauciucuri de mașină, cărora le <u>dau foc</u> sus, sub cazanele de smoală." (Mircea Cărtărescu, *Colea-n tină*)
(b) „Barurile și cârciumile se ţin lanţ până la bulevardul Lacul Tei unde, dacă ai ajuns, poţi considera că <u>ai ieșit la liman</u>" (*ibidem*).

Clasele a V-a - a VIII-a

11. Aspecte ale variației

A. Variaţie în timp

În limba română există verbe foarte vechi, moștenite din latină (*a fi, a avea, a face, a vedea* etc.), verbe destul de vechi, împrumutate din diferite limbi cu care româna a venit în contact (de exemplu: *a iubi* – din slavă, *a plictisi* – din greacă etc.), verbe ceva mai noi, împrumutate pe cale cultă din franceză, italiană, latină, în secolele al XIX-lea – al XX-lea (*a agrea, a beneficia, a condiţiona* etc.) și verbe foarte recente, împrumutate în ultimele decenii mai ales din engleză (*a printa, a computeriza* etc.).

În gramatica verbului sunt unele diferenţe între etapele mai vechi ale limbii române și norma actuală. În textele vechi se găsesc forme și construcţii verbale care au ieșit între timp din uz. Unele forme nu erau diferenţiate ca în limba de azi; de exemplu, mai-mult-ca-perfectul nu avea în terminaţie segmentul *-ră-* la plural (*noi văzusem*, în textele mai vechi chiar *ei văzuse*); auxiliarul de perfect compus era *au* şi la singular, și la plural (*el au fost*). Celebrul portret al lui Ștefan cel Mare, din cronica lui Grigore Ureche (redactată în secolul al XVII-lea) începe cu enunţul „*Fost-au* acest Ștefan vodă om nu mare de stat, mânios și de grabu vărsătoriu de sânge nevinovat". În româna mai veche, auxiliarul formelor compuse putea fi plasat şi după forma de participiu sau infinitiv a verbului conjugat: *plecat-au, porni-voi, duce-s-ar* etc. Astfel de inversări s-au păstrat până mai târziu în literatură, mai ales în poezie sau în alte texte în stil solemn și arhaizant: „*Plecat-am* nouă din Vaslui" (V. Alecsandri, *Peneș Curcanul*); „*Adormi-vom, troieni-va* /Teiul floarea-i peste noi" (M. Eminescu, *Povestea codrului*). În limba vorbită de astăzi, s-a păstrat inversiunea auxiliarului la formele de condiţional, în imprecaţii.

În secolul al XIX-lea și chiar în secolul al XX-lea se mai găsesc variaţii în ceea ce privește formele cu sau fără *-ez* sau *-esc* în conjugare („Ce principiu, ce interes vital al soţietăţii *reprezentează?*", N. Bălcescu, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*), formele așa-numite „iotacizate", având la finalul radicalului *z* în loc de *d*, *ţ* în loc de *t*, *Ø* în loc de *n* (*eu râz, scoţ, spui*: „nu-i este permis unui istoric conștiincios să-l piarză din vedere", I.L. Caragiale, *Boborul*), variantele scurte de imperfect ale verbelor *a da* şi *a sta* („*Stam* întins pe pat și cântam din fluier. Din vreme în vreme îmi întrerupeam cântecul și *dam* după muște", Pavel Dan, *Necazuri*) etc.

În secolul al XIX-lea s-au răspândit gerunzii adjectivizate (după model francez): „gene *tremurânde*" (M. Eminescu, *Scrisoarea I*), „deasupra cărților *dorminde* în colț" (M. Eminescu, *Sărmanul Dionis*); dintre acestea, doar puţine s-au păstrat până azi (*crescând, -ă, suferind, -ă*).

B. Variaţie în spaţiu

În prezent, există variaţii regionale în folosirea formelor verbale. Perfectul simplu se foloseşte mult în Oltenia și deloc în Moldova. Auxiliarul de perfect compus are forme diferite de persoana a 3-a în vorbirea populară din diferite regiuni: *el/ei o fost* (în nordul ţării), *el o fost/ei or fost* (în vestul ţării), *el/ei a fost* (în sudul ţării).

Există și diferenţe de construcţie sintactică: de exemplu, în Transilvania, verbul *a ști* se poate construi cu infinitivul fără *a*, la fel ca *a putea* (ceea ce reprezintă un arhaism): *știe citi*.

C. Variaţie în funcţie de contextul cultural

Unele forme verbale sunt specializate în funcţie de registrul stilistic și de diferenţa dintre limba scrisă și limba vorbită. Cea mai clară situaţie este a viitorului: formele de tip *voi face* se folosesc mai mult în scris și în limbajul solemn; formele de tip *o să fac* sunt dominante în registrul vorbit, colocvial. Unele forme modal-temporale (de exemplu, conjunctivul perfect, condiţionalul perfect) se folosesc rar în variantele orale ale limbii. În stilul administrativ se pot întâlni mai des decât în alte variante ale limbii forme de infinitiv și de gerunziu.

Un exemplu de variaţie în funcţie de situaţia de comunicare și de registru îl oferă verbul *a fi*. Acesta are la prezent formele standard 1 sg. *sunt*, 2 sg. *ești*, 3 sg. *este* și *e* (formele cu *e-* iniţial având pronunţarea [ĭe-]), 1 pl. *suntem*, 2 pl. *sunteți*, 3 pl. *sunt*. În limba vorbită sunt însă foarte răspândite și variantele 1 sg. și 3 pl. *sânt*, 1 pl. *sântem*, 2 pl. *sânteți*, care erau aproape generale în textele vechi și au fost singurele recomandate de normă timp de 40 de ani, între 1953 și 1993. În limbajul popular există și alte forme: persoana 1 sg. și 3 pl. *îs, -s (nu-s)*, 3sg. *îi, -i (nu-i)*.

Clasele a V-a – a VIII-a

12. Utilizările verbului în redactarea textului

Alegerea verbelor și utilizarea corectă și nuanţată a formelor modal-temporale sunt întotdeauna esenţiale, dar pot varia în funcţie de tipul de text.

În textele narative mai simple, este importantă păstrarea unui timp verbal fundamental, evitând alternarea la întâmplare a timpurilor.

În textele mai complexe, schimbările timpurilor sunt semnificative: alternarea perfectului (simplu sau compus) cu imperfectul permite reliefarea acţiunii principale sau a unor elemente narative și trecerea în fundal a altora. Prin mai-mult-ca-perfect se introduc în text retrospective, adesea cu rol explicativ. Prezentul narativ actualizează și face mai vii anumite secvenţe povestite. Se obţine astfel o naraţiune complexă,

structurată în funcţie de perspectiva subiectivă a autorului, nu doar o succesiune de acţiuni nesemnificative, în ordinea desfăşurării lor.

În textele descriptive, verbul are mai mult un rol de element de legătură. Poate deveni de aceea obositor excesul de verbe statice, copulative (*este, înseamnă* etc.) şi tranzitive (*reprezintă, constituie*).

În textele argumentative este esenţială perspectiva subiectivă şi evaluarea aserţiunilor, prin indicarea certitudinii, a posibilităţii sau a probabilităţii unor fapte. Modurile verbului (conjunctivul, condiţionalul) şi verbele modale contribuie astfel la argumentare.

Verbele joacă un rol important şi prin formele lor de persoană şi număr, care pot avea diferite valori stilistice. Persoana a 2-a singular poate fi a adresării directe către destinatar (*Asta trebuie să ştii*), dar şi a enunţurilor generale (*Dacă te străduieşti, reuşeşti*). Verbele la persoana 1 plural includ sau nu destinatarul; autorul vorbeşte în numele unui grup cu limite incerte şi care pot varia în text. Pluralul poate indica modestia sau autoritatea sau poate crea o solidaritate, vorbitorul asociindu-se la o acţiune a destinatarului (*Astăzi învăţăm verbul*).

Exerciţii:

54. Urmăriţi în textul de mai jos, în care autorul imită felul de a scrie al unui elev prea puţin cultivat (care face greşeli de ortografie, de gramatică şi amestecă registrele), folosirea inabilă a formelor verbale.

„Dar totuşi tot Degeaba m-am încrezut eu în Ei că sunt Extratreştrii căci şi ei decât după interes umblă dar atunci nu mi-am dat seama pe loc însă am văzut ieri după ce m-au lăsat iarăşi jos pentru că i-am rugat eu ca să mai am timp şi de ale mele deoarece era sâmbătă şi marţi trebuie să înceapă şcoala. Şi după ce m-am dat jos am început să mă caut să văd pe unde este cheia de la tanti Nela fiindcă totuşi TATA nu a găsit aşa de repede apartament." (T.O. Bobe, *Cum mi-am petrecut vacanţa de vară*)

55. Se dă textul:

„Abia am nimerit poarta muzeului. Ni s-a părut o veşnicie până am deschis-o şi ne-am strecurat în aerul răcoros al nopţii de-afară. Când am trântit-o apoi în urma noastră, am auzit ca un cutremur valul de animale, păsări, reptile, insecte izbindu-se de uşa grea, ferecată. Am coborât treptele de la intrare. Piaţa Victoriei, luminată slab de câteva becuri portocalii, era pustie. Doar foarte departe se zărea un miliţian mergând încet, plictisit. Era o noapte frumoasă, cum numai vara pot fi nopţile. Ne-am luat de mână şi ne-am privit în ochi ultima dată. Nu trebuia să vorbim. Ştiam că totul este pierdut, că de-acum încolo va trebui să ne descurcăm fiecare cum va putea." (Mircea Cărtărescu, *Gemenii*)

(a) Analizaţi morfosintactic primul verb din text, folosind toate categoriile şi funcţiile gramaticale învăţate.

(b) Găsiţi toate verbele la perfect compus din text.

(c) Găsiţi în text exemple de verb la infinitiv cu utilizare sintactică şi cu utilizare morfologică (parte a unui timp compus).

(d) Găsiţi în text un verb la gerunziu.

(e) Găsiţi participiile adjectivale din text şi precizaţi care dintre ele sunt regente pentru complemente.

(f) Ilustraţi, cu exemple din text, valoarea copulativă şi cea predicativă a verbului *a fi*.

(g) Găsiţi două verbe la modul conjunctiv.

Substantivul și articolul

Tematica programei

Gramatică:
– Substantivul: genul, numărul (V)
– Tipuri de substantive: comun, propriu (V)
– Categoria determinării: articolul (hotărât, nehotărât) (V)
– Posibilități combinatorii ale substantivului (substantiv + atribut) (V, VI)
– Substantive colective (VI)
– Substantive defective (VI)
– Cazul (VI)
– Articolul genitival (VI)
– Punctuația vocativului (VI)
– Corelarea funcției sintactice cu cazul morfologic (VI)

Vocabular:
– Mijloace interne de îmbogățire a vocabularului: derivarea, compunerea (VII)
– Îmbinări libere de cuvinte, locuțiuni, cuvinte compuse (VII)
– Familia lexicală (VII)
– Mijloace interne de îmbogățire a vocabularului (conversiunea) (VIII)
– Mijloace externe de îmbogățire a vocabularului: împrumuturi lexicale (VIII)

Variație stilistică:
– Limba standard. Normă și abatere (V)
– Istoria cuvintelor – variații ale formei și ale sensului în timp (V)
– Limba vorbită. Limba scrisă (VI)
– Termeni științifici (VII)
– Limbaj popular. Variația regională a limbii (VII)
– Valori stilistice ale diminutivelor (VII)
– Variații de registru. Jargonul, argoul. Limbaj colocvial, limbaj cultivat (familiarizare) (VIII)

Ortoepie și ortografie:
– Utilizarea corectă a accentului. Variante accentuale admise/neadmise de normă (VII)
– Scrierea și pronunția cuvintelor de origine străină, conținând foneme nespecifice limbii române (VIII)

Clasele a V-a - a VI-a

1. Cum recunoaştem un substantiv?

În textul următor, cuvintele îngroşate sunt substantive:

„Dintre primele **cărți** care, **copil** fiind, mi-au căzut în **mână**, una se numea «**Fram**, **ursul** polar». Este a lui **Cezar Petrescu**. Mi-a rămas în **minte**, ca o **poveste** tristă. **Fram** este un **urs** alb care, luat de mic de la **Cercul Polar**, ajunge într-un **circ**. Acolo e îndrăgit de toată **lumea**. Și de **stăpânii circului** și de **copii** care, la fiecare **spectacol**, așteptau cu **sufletul** la **gură apariția** lui în **arenă**." (Gabriel Liiceanu, *Scrisori către fiul meu*)

• Substantivul (numele) denumește ființe, obiecte, fenomene, acțiuni, stări, calități, relații – adică referenți diferiți –, care fie se încadrează în clase pe baza unor particularități semantice similare (substantivele comune): *copil*, *urs*, *carte*, *arenă*, *apariție* etc., fie sunt unice, individualizate (substantivele proprii): *Fram*, *Cezar Petrescu*, *Cercul Polar*.

• Este partea de vorbire care prezintă următoarele categorii gramaticale:

– **genul**, în funcție de care substantivele se grupează în subclase de gen masculin (*un **copil** – doi **copii***, *un **urs** – doi **urși***), feminin (*o **carte** – două **cărți***, *o **poveste** – două **povești***) și neutru (*un **circ** – două **circuri***, *un **suflet** – două **suflete***);

– **numărul**, care presupune opoziția singular vs plural (*copil – copii*, *spectacol – spectacole*);

– **cazul**, care are cinci valori: nominativ (***Fram** este un **urs** alb*), acuzativ (*Ajunge într-un **circ***), genitiv (*Este a lui **Cezar Petrescu***, *stăpânii **circului***), dativ (***Lui Cezar Petrescu** îi datorăm povestea lui Fram*) și vocativ (***Fram**, nu fi trist!*).

• Caracteristic substantivului este faptul că poate fi însoțit de **articolul hotărât**, care arată că referentul indicat de substantiv este cunoscut (*ursul*, *lumea*, *stăpânii circului*), sau de **articolul nehotărât**, care arată că referentul indicat de substantiv este neprecizat (***un** urs*, ***o** poveste*). De asemenea, substantivul se poate asocia cu **adjectivul** (*poveste **tristă***, *urs **alb***).

Exerciţii:

1. Se dă textul:

„Străzile erau destul de animate, cum sunt mereu în zilele dinaintea Crăciunului. Cu ochii pe sus, ca să nu-l ude, Nicu se pomeni întins în zăpadă, supărat ca atunci când te trezești cu fața la cearșaf." (Ioana Pârvulescu, *Viața începe vineri*)

(a) Indicați substantivele comune și substantivele proprii din textul dat.

(b) Alegeți din text două substantive la singular și două substantive la plural. Precizați pentru aceste substantive genul.

(c) Arătați în ce caz sunt substantivele *străzile, Crăciunului, Nicu, zăpadă.*

(d) Selectați substantivele articulate și precizați ce fel de articole le însoțesc.

Clasa a V-a

2. Forma substantivului

Substantivul are o formă alcătuită din **radical** și **desinență**. Radicalul este partea care poartă sensul substantivului, iar desinența este partea (finală) care oferă informațiile gramaticale, schimbându-se în funcție de genul, numărul și cazul substantivului:

*câin-**e***	*floar-**e***	*tablo-**u***
*câin-**i***	*flor-**i***	*tablo-**uri***

Prin comparație cu forma de singular, se poate deduce desinența de plural și invers, cum se observă în exemplele de mai sus: *-e* (sg.) / *-i* (pl.), *-u* (sg.) / *-uri* (pl.). Desinența de singular poate fi uneori zero (∅), aceasta stabilindu-se tot prin comparație cu cealaltă formă, de plural:

pom-∅	*stea-∅*	*creion-∅*
*pom-**i***	*ste-**le***	*creioan-**e***

• ***Câte forme poate avea substantivul?***

Substantivul poate avea două forme (cel mai frecvent), trei forme sau o singură formă.

(a) Substantive cu două forme

Desinențele care diferențiază cele două forme sunt:

– pentru feminin: **-ă, -e**: *casă, case*
-∅, -le: *stea∅, stele*; *zi∅, zile*
-ă, -i: *ușă, uși*
-e, -i: *floare, flori*

– pentru masculin: **-u/-∅, -i**: *membru, membri*; *student∅, studenți*
-e, -i: *frate, frați*

– pentru neutru: **-u/-∅, -e**: *registru, registre*; *creion∅, creioane*
-u, -i: *fotoliu, fotolii*
-u/-∅, -uri: *titlu, tiluri*; *drum∅, drumuri*

(b) Substantive cu trei forme

Au trei forme câteva substantive feminine care prezintă la plural desinența *-uri*, iar la genitiv-dativ singular, *-e* sau *-i*:

-ă: *lipsă*	**-ă**: *treabă*
-e: *lipse* (*unei lipse*)	**-i**: *trebi* (*unei trebi*)
-uri: *lipsuri*	**-uri**: *treburi*

(c) Substantive cu o formă

Unele substantive, de genuri diferite, au aceeași formă la toate cazurile și numerele: *arici, pui* (masc.); *învățătoare, vânzătoare* (fem.); *nume, codici* (n.). Aceste substantive sunt **invariabile**.

• ***Articolul hotărât enclitic atașat desinenței substantivului***

La desinență se poate atașa încă un segment cu formă diferită în funcție de gen, număr și caz, care reprezintă articolul hotărât enclitic:

*câin-**e**-*le	*floar-**e**-*a	*tablo-**u**-*l
*câin-**e**-*lui	*flor-**i**-*i	*tablo-**u**-*lui
*câin-**i**-*i	*flor-**i**-*le	*tablo-**uri**-*le
*câin-**i**-*lor	*flor-**i**-*lor	*tablo-**uri**-*lor

Uneori, articolul schimbă calitatea fonetică a desinenței; compară, de exemplu, *pasăre* [pa.să.re] cu *pasărea* [pa.să.rea], *leu* [leu] cu *leul* [le.ul], *pomi* [pom[i]] cu *pomii* [po.mi].

Articolul poate marca singur, în lipsa desinenței, informațiile de gen, număr și caz: *fata*, *școala*.

Substantive ca *macara*, *pijama*, *stea*, *măsea* nu sunt articulate cu articolul hotărât *-a* (precum *casa*, *floarea*). Formele lor articulate la N-A sg. sunt: *macaraua*, *pijamaua*, *steaua*, *măseaua*. La fel, în formele de N-A pl. *macarale*, *pijamale*, *stele*, *măsele*, *-le* nu este articol, formele articulate cu articolul *-le* fiind *macaralele*, *pijamalele*, *stelele*, *măselele*. Nici *-le* din forma *zile* nu este articol; forma articulată de N-A pl. a substantivului *zi* este *zilele*.

Formele *ouălele*, *ouălelor*, cu segmentul *-le-* de dinaintea articolului *-le*, respectiv *-lor*, nu sunt corecte. Formele articulate de plural sunt *ouăle* la N-A și *ouălor* la G-D, la fel ca la alte substantive: *merele*, *creioanele*; *merelor*, *creioanelor*. Substantivul neutru *ou* are forma de plural nearticulat *ouă*, cu desinența *-ă*, diferită de a altor neutre din cauza finalei radicalului (semivocala *u*), la care se adaugă articolul hotărât *-le* sau *-lor*.

Uneori, când formele au aceeași desinență, articolul distinge cazul și numărul substantivului:

N-A sg. *învățătoare-**a***
G-D sg. *învățătoare-**i***
N-A pl. *învățătoare-**le***
G-D pl. *învățătoare-**lor***

• ***Alternanțele fonetice***

În cazul unor substantive, formele distincte de număr și caz sunt marcate nu numai prin desinențe și/sau articole, ci și prin schimbări ale unor sunete din radical numite *alternanțe fonetice* (vocalice sau/și consonantice): *a/e*, *a/ă*, *o/oa*, *c/c*, *g/g*, *z/j*, *t/ț*, *sc/șt* etc.

masă	*buton*	*ac* [ak]	*colegă* [kolegă]	*carte*	*broască*
mese	*butoane*	*ace* [ače]	*colege* [koleğe]	*cărți*	*broaște*

Pentru unele substantive, DOOM[2] recomandă forme fără alternanțe fonetice ale radicalului: *monologuri* (nu *monoloage*), *monede* (nu *monezi*), alteori, forme cu alternanță:

cotidiene (nu *cotidiane*), *sorți* (nu *soarte*). În mod excepțional, DOOM² acceptă ambele variante: *ligheane/lighene*.

Clasa a V-a

3. Genul și numărul substantivului

• ***Care sunt genurile substantivului și cum le recunoaștem?***

Substantivul are trei genuri: masculin (*un câine – doi câini*), feminin (*o carte – două cărți*) și neutru (*un creion – două creioane*). La substantiv, genul este o caracteristică semantică intrinsecă, de aceea substantivul nu își schimbă forma în funcție de gen, spre deosebire de adjectiv (*bun, bună, buni, bune*). În cazul unor substantive ca *elev* și *elevă*, nu avem forme ale aceluiași substantiv – așa cum sunt formele *elev* și *elevi* –, ci două substantive diferite: *elevă* este derivat cu sufixul moțional *-a* (sufix prin care se formează un substantiv feminin de la altul masculin) de la *elev*.

• *Genul natural și genul gramatical*

În cazul substantivelor animate (care denumesc persoane și animale), genul substantivului poate corespunde genului referentului (genului natural), adică masculinului sau femininului: *băiat, elev, frate, unchi, berbec, bou* (masculin); *fată, elevă, soră, mătușă, oaie, vacă* (feminin). Există însă, marginal, și unele substantive animate care nu sunt nici masculine, nici feminine, ci sunt de genul neutru: *star, model, dobitoc, animal*.

• *Contexte pentru recunoașterea genurilor*

Fiecare gen se recunoaște cu ajutorul unei perechi de contexte adjectivale, unul pentru singular, iar celălalt pentru plural (de tipul m. *un – doi*, f. *o – două*, n. *un – două* sau m. *acest – acești*, f. *această – aceste*, n. *acest – aceste*):

	M.	F.	N.
SG.	*UN/ACEST pom*	*O/ACEASTĂ casă*	*UN/ACEST tablou*
PL.	*DOI/ACEȘTI pomi*	*DOUĂ/ACESTE case*	*DOUĂ/ACESTE tablouri*

Unele contexte pentru identificarea cazurilor sunt comune (nespecifice): ***un/acest*** *pom, tablou*; ***două/aceste*** *case, tablouri*, iar altele sunt unice (specifice): ***o/această*** *casă*, ***doi/acești*** *pomi*. Prin urmare, substantivele care se asociază cu *o/această* sunt feminine, substantivele care se asociază cu *doi/acești* sunt masculine, iar cele care se asociază cu *un/acest* și cu *două/aceste* sunt neutre/masculine la singular, respectiv neutre/feminine la plural. Substantivele neutre se disting prin faptul că apar numai

în contexte nespecifice: *un/acest tablou* (ca la masculin singular), *două/aceste tablouri* (ca la feminin plural).

Faptul că are gen neutru distinge româna de alte limbi descendente din latină: franceza, spaniola, portugheza și italiana, care nu au decât genurile masculin și feminin.

• *Substantivele epicene*

Unele substantive, numite *epicene*, au o singură formă pentru a indica ambele sexe. Acestea se încadrează în clasa masculinului (*elefant, rinocer, țânțar, șobolan*) sau a femininului (*cămilă, girafă, veveriță*). În ceea ce privește numele de profesii sau de funcții, înregistrate în DOOM² doar ca substantive masculine pentru indicarea ambelor sexe, cum ar fi *prim-ministru, procuror, detectiv*, se constată în limba actuală o puternică tendință de creare a formei de feminin: *prim-ministră, procuroare, detectivă*.

• ***Numărul substantivului***

Cele mai multe substantive își schimbă forma în funcție de număr. Astfel, substantivele pot fi utilizate la singular (*membru, student, carte, masă, stilou, creion*) sau la plural (*membri, studenți, cărți, mese, stilouri, creioane*).

Atenție la formele de neutru plural marcate prin desinențele *-e* sau *-uri* și la formele de feminin plural marcate prin desinențele *-e* sau *-i*. De exemplu, sunt corecte formele de neutru: *aragaze* (nu *aragazuri*), *morminte* (nu *mormânturi*), *aziluri* (nu *azile*), *chibrituri* (nu *chibrite*), *compromisuri* (nu *compromise*) și formele de feminin: *chitanțe* (nu *chitănți*), *chitare* (nu *chitări*), *ciocolate* (nu *ciocolăți*), *plăpumi* (nu *plapume*), *după-amiezi* (nu *după-amieze*). Mai rar, DOOM² acceptă ambele variante: *niveluri/nivele, tuneluri/tunele, căpșuni/căpșune, coperți/coperte*.

• ***Cum se marchează genul și numărul substantivului?***

Genul și numărul substantivului se exprimă împreună și se marchează prin:

– desinență (*membru, student∅, carte, masă, stilou, creion∅* vs *membri, studenți, cărți, mese, stilouri, creioane*);

– desinență și articol (*membrul, studentul, cartea, stiloul, creionul* vs *profesorii, studenții, cărțile, mesele, stilourile, creioanele*);

– articol (*masa, ușa, fata*).

Marcarea numărului se poate realiza, suplimentar, și prin alternanțele fonetice ale radicalului: *student/studenți, carte/cărți, masă/mese, creion/creioane*.

Exerciții:

2. Indicați pentru fiecare substantiv din enunțul de mai jos genul și numărul.
„La fiecare careu din curtea școlii, înainte să fie lăsați să intre la ore, copiilor li se controlează ținuta." (Mircea Cărtărescu, *Solenoid*)

Clasele a V-a - a VI-a

4. Tipuri de substantive: comun, propriu

• ***Ce denumesc substantivele comune și ce caracteristici gramaticale prezintă?***

Substantivele comune denumesc referenți – ființe, obiecte, fenomene, acțiuni, stări, calități, relații – care se includ în clase pe baza unor particularități semantice comune (*băiat*, *mașină*, *telefon*).

Din punct de vedere gramatical, substantivele comune își schimbă forma în funcție de număr, caz și determinare, nu și în funcție de gen, care este o trăsătură semantică intrinsecă. Astfel, substantivul poate fi la singular (*băiat*) sau la plural (*băieți*), poate apărea la unul dintre cazurile nominativ (***Băiatul** acesta cântă la vioară*), acuzativ (*Îl admir pe acest **băiat***), genitiv (*Talentul **băiatului** este incontestabil*), dativ (*I s-a acordat acestui **băiat** un mare premiu*) sau vocativ (***Băiatule**, cântă-ne, te rugăm, „Balada" lui Ciprian Porumbescu.*) și poate fi determinat prin articol hotărât (*băiatu**l**, băiatu**lui***), determinat prin articol nehotărât (*un băiat*) sau nedeterminat (*băiat*).

• ***Ce denumesc substantivele proprii și prin ce se deosebesc de cele comune?***

Substantivele proprii indică referenți unici. Substantivele proprii pot fi:
– nume de persoane (antroponime): *Mihai*, *Ana*, *Popescu*;
– nume de locuri (toponime): *România*, *Paris*, *Ardeal*;
– nume de animale (zoonime): *Grivei*, *Rex*, *Mura*, *Kitty*;
– nume de corpuri cerești (astronime): *Saturn*, *Jupiter*, *Marte*;
– nume de evenimente istorice și culturale: *Marea Unire*, *Primul Război Mondial*, *Eurovision*;
– nume de sărbători religioase: *Paște*, *Rusalii*, *Crăciun*;
– nume de instituții: *Academia Română*, *Universitatea din București*, *Banca Comercială Română*;
– titluri: *Gramatica de bază a limbii române*, *Micul dicționar academic*, *Levantul*.

În raport cu substantivele comune, cele proprii prezintă o serie de particularități sub aspectul categoriilor gramaticale de gen, număr, caz și determinare. Aceste categorii se exprimă diferit chiar și în interiorul clasei substantivelor proprii, în funcție de distincția animat vs nonanimat.

Sub aspectul **genului**, substantivelor animate (antroponime și zoonime) le corespunde genul natural: masculin (*Alexandru*, *Viorel*; *Rex*, *Felix*) sau feminin (*Adina*, *Raluca*; *Mura*, *Kitty*). Pentru celelalte nume proprii genul se stabilește cu

ajutorul contextului în care apar: *acest Criș – aceste Crișuri* (neutru), *această Craiova* (feminin), *acest Jupiter* (context comun masculinului și neutrului).

În ceea ce privește categoria de **număr**, substantivele proprii, pentru că desemnează referenți unici, nu variază în funcție de număr, ci au fie numai formă de singular (*Rex, Mura, Paris, Ceahlău*), fie, mai rar, numai formă de plural (*Carpați, Rusalii*). Substantivele proprii care denumesc persoane pot fi folosite uneori, în anumite contexte de comunicare, la plural în condițiile în care indică mai multe persoane cu același nume (*Avem în clasă trei **Marii** și doi **Bogdani***).

Substantivele proprii se folosesc la diverse **cazuri**, la fel ca substantivele comune. La cazul vocativ apar de obicei substantivele proprii animate:

***Viorel**, deschide ușa!*
***Rex**, adu-mi mingea!*

Substantivele proprii masculine care desemnează ființe se deosebesc de substantivele comune și de substantivele proprii inanimate prin faptul că la genitiv și la dativ sunt însoțite de marca antepusă (proclitică) *lui*:

G	*cartea **lui** Radu*	*cartea băiatu**lui***	*frumusețea Sibiu**lui***
D	*I-am dat **lui** Radu o carte*	*I-am dat băiatu**lui** o carte*	*I s-a acordat Sibiu**lui** locul I*

Substantivele proprii feminine animate și inanimate terminate în *-a* formează genitivul și dativul la fel ca substantivele comune feminine. În schimb, substantivele proprii feminine terminate în consoană sau în altă vocală decât *-a* care desemnează persoane exprimă genitivul și dativul cu ajutorul mărcii *lui*, la fel ca substantivele masculine (*lui Ion*):

frumusețea	*fet**ei***	dar:	*frumusețea*	***lui** Carmen*
	*Mari**ei***			***lui** Mimi*
	*Craiov**ei***			***lui** Zoe*

☒ Exprimarea genitiv-dativului cu marca *lui* a numelor proprii feminine, în afara celor terminate în consoană sau în altă vocală decât *-a*, este greșită: *cartea **lui** Gabriela*, în loc de *cartea Gabrielei*, *copilul **lui** Ioana*, în loc de *copilul Ioanei*.

Substantivele proprii indică referenți cunoscuți, fiind substantive **determinate** prin natura lor, deci, în cazul lor, nu se realizează opozițiile *determinat hotărât – determinat nehotărât – nedeterminat*. Prin urmare, nu vorbim în cazul substantivului propriu de articol cu rol de determinant hotărât/nehotărât.

Substantive precum *Ana, Olga, Craiova, România* nu sunt articulate cu articolul hotărât *-a*, ci conțin o finală identică cu articolul *-a*.

Atunci când numele proprii sunt articulate, articolul nu are rolul de a arăta gradul de cunoaștere a referentului desemnat de nume, ci este cerut obligatoriu din punct de vedere sintactic: *Îmi place Bucureștiul* (la fel ca *Îmi place orașul*, nu **Îmi place București*), *frumusețile Bucureștiului* (la fel ca *frumusețile orașului*, nu **frumusețile București*), *împrejurimile Sighișoarei* (la fel ca *împrejurimile cetății*, nu **împrejurimile Sighișoara*), *bicicleta Mariei* (la fel ca *bicicleta fetei*, nu **bicicleta Maria*).

• ***Treceri ale substantivelor proprii în clasa substantivelor comune***

Substantivele proprii pot trece în clasa substantivelor comune când desemnează referenți care nu mai sunt unici, preluând caracteristicile gramaticale ale substantivelor comune, cum ar fi posibilitatea de a se asocia cu diverși subordonați și de a fi articulate cu articolul hotărât și nehotărât:

*Am cumpărat **un Cărtărescu recent*** (= „o carte recentă de Cărtărescu").
***Grigorescul** expus m-a impresionat* (= „tabloul lui Grigorescu").
*Am admirat la muzeu **doi Grigorești*** (= „două tablouri de Grigorescu").
*Am ascultat cu mare plăcere **acest Beethoven*** (= „această piesă de Beethoven").

Exerciții:

1. Extrageți substantivele proprii din textul următor și caracterizați-le din punct de vedere morfologic și sintactic:
„Iar individul ăsta, Iorguleț, cumpărase cu două mii de dolari o pereche de zăgani, îi adusese în cuști speciale tocmai din Spania, din Pirinei, și îi eliberase cu tam-tam în Șaua Strâmbă, lângă releul militar, sperând să repopuleze Carpații. (...) Lui Emil, care se întâlnise cu el la o cafea, îi displăcea personajul." (Filip Florian, *Toate bufnițele*)

Clasele a V-a – a VI-a

5. Categoria determinării: articolul (hotărât, nehotărât)

De obicei, substantivul nu poate fi folosit singur în propoziție sau în frază. Nu putem spune, de exemplu, ****Băiat** se joacă* sau **Ai ascultat **cântec***, enunțuri care conțin substantive la singular. Pentru a forma enunțuri corecte, folosim pe lângă substantiv articolul hotărât sau nehotărât:

***Un** băiat se joacă.*	*Ai ascultat **un** cântec.*
***Băiatul** se joacă.*	*Ai ascultat **cântecul**.*

La plural însă, substantivele pot fi folosite, în anumite contexte, și fără articol:

***Băieți** se joacă în curtea școlii, nu fete.*
*Ai ascultat **cântece**.*

În locul articolului, pot apărea, cu rol de determinare, și alte cuvinte cu funcție de atribut, precum *acest*, *acel*, *vreun*, *fiecare*, *orice*, *care*, *ce* etc.:

Acest *băiat se joacă.*	*Ai ascultat* ***acest*** *cântec.*
Care *băiat se joacă?*	***Ce*** *cântec ai ascultat?*

Articolul hotărât și nehotărât și alte elemente din clasa adjectivelor pronominale sunt determinanţi care au rolul de a integra substantivul în enunț și de a arăta gradul de cunoaștere a referentului pe care îl desemnează substantivul.

Alt determinant este articolul demonstrativ *cel*. În unele contexte, are rol emfatic, substantivul fiind articulat cu articolul hotărât (*omul* ***cel*** *isteț*), iar în alte contexte, are rolul de a preciza referentul desemnat de substantiv (în construcția *trei oameni*, substantivul *oameni* nu indică indivizi cunoscuți, în timp ce în construcția ***cei*** *trei oameni*, prin utilizarea articolului *cel*, indivizii desemnați de substantiv devin cunoscuți). Despre articolul *cel* vezi mai multe în capitolul **Pronumele și adjectivul pronominal** (subcapitolul **8. Articolul demonstrativ** *cel* **și pronumele semiindependent** *cel*).

Atenție la distincțiile: *cel* – articol demonstrativ (*elevul* ***cel*** *bun*), *cel* – articol demonstrativ și marcă de superlativ (***cel*** *mai bun elev*) și *cel* – pronume demonstrativ de depărtare, într-o construcție din care lipsește substantivul (***Cel*** *din față este colegul meu*).

• ***Articolul hotărât și nehotărât***

Cele două tipuri de articol sunt mărci ale categoriei determinării, fiind foarte strâns legate semantic și sintactic de substantiv. Articolul hotărât este postpus substantivului (articolul hotărât enclitic), iar articolul nehotărât este antepus substantivului (articolul nehotărât proclitic).

În alte limbi (de exemplu, engleza, franceza, italiana, spaniola), articolul hotărât este proclitic, deci antepus substantivului:

rom. *lupul*	engl. ***the*** *wolf*
	fr. ***le*** *loup*
	it. ***il*** *lupo*
	sp. ***el*** *lobo*

Atât articolul hotărât, cât și cel nehotărât au forme diferite în funcție de gen, număr și caz.

ARTICOLUL HOTĂRÂT (ENCLITIC)

		M.	F.
SG.	N-A	*băiat**ul**, frate**le***	*fat**a**, stea**ua***
	G-D	*băiat**ului**, frate**lui***	*fet**ei**, stel**ei***
PL.	N-A	*băieț**ii**, frați**i***	*fete**le**, stele**le***
	G-D	*băieți**lor**, frați**lor***	*fete**lor**, stele**lor***

(a) Articolul hotărât enclitic de masculin singular este *-l*. În cazul unor substantive acesta se atașează desinenței *-u* (*membru***l**), iar în cazul altora, care se termină, la forma nearticulată, în consoană sau în *-i* semivocalic, atașarea articolului *-l* actualizează vechea desinență *-u* (GBLR, p. 88): *băiat – băiatu***l**, *pui – puiu***l**. Când dispare *-l*, în exprimarea orală, *-u* preia și funcția de articol (*Băiatu' ne-a ajutat*).
(b) Dat fiind că *lui* se asociază cu un nume propriu (***lui** Ion*, ***lui** Carmen*) sau cu alt nume care desemnează un referent unic (***lui** tata, începutul **lui** august*), acesta nu are rol de determinare ca articolul, de aceea, în GALR și în GBLR, *lui* este analizat doar ca marcă a genitiv-dativului, nu și ca articol hotărât ca în gramatica tradițională.

ARTICOLUL NEHOTĂRÂT (PROCLITIC)

		M.	F.
SG.	N-A	***un** băiat, frate*	***o** fată, stea*
	G-D	***unui** băiat, frate*	***unei** fete, stele*
PL.	N-A	***niște** băieți, frați*	***niște** fete, stele*
	G-D	***unor** băieți, frați*	***unor** fete, stele*

La genitiv și la dativ, întotdeauna avem nevoie de un determinant – articol sau alt element cu rol similar:
*mingea băiatu**lui** / **unui** băiat / **acestui** băiat* (nu putem spune **minge **băiat***);
*îi dau băiatu**lui** / **unui** băiat / **acestui** băiat o minge* (nu **li dau **băiat** o minge*).

Când adjectivul precedă substantivul, de obicei primul preia articolul, dar nu-și schimbă calitatea de adjectiv: în structura *tânărul student*, *tânărul* este adjectiv, ca și *tânăr* din *studentul tânăr* (unde primul component, substantivul *studentul*, este articulat). Numai în lipsa regentului adjectivul se substantivizează și este articulat: *Tânărul a obținut o bursă.* Situația este similară în structurile cu articol nehotărât: ***un** tânăr*$_{adj.}$ *student* vs ***un** tânăr*$_{subst}$.

Exerciţii:

4. Se dă textul:
„Am intrat împreună într-o poiană și, străbătând-o agale, în liniște, ne-am dus în colțul opus, unde erau câteva buturugi. De acolo, crestele munților se vedeau ca în palmă, laolaltă cu aura lor roșiatică, de jar. Numai pentru culorile amurgului, clipele alea mi s-au părut un dar fermecat, ieșit din tolba unui spiriduș sau de sub bagheta unei zâne. N-a fost însă doar atât. Ce urma să vină nici nu se înfiripase, taina cea mare a lui Emil, păstrată opt luni de zile, era încă deplină." (Filip Florian, *Toate bufnițele*)
(a) Selectați substantivele din text însoțite de articolul hotărât enclitic, de articolul nehotărât proclitic și de articolul demonstrativ. Grupați substantivele selectate în funcție de gen și număr.
(b) Comparați sub aspect morfologic cele două apariții ale lui *o* din text.

(c) Extrageți din text substantivele terminate în *-le* și arătați ce este această finală (articol sau desinență).
(d) Comparați sub aspectul articulării cu articol hotărât enclitic structura *taina cea mare* cu *marea taină*. Ce valoare morfologică au *mare* și *marea* din cele două structuri?

Clasele a V-a – a VIII-a

6. Posibilități combinatorii ale substantivului (substantiv + atribut)

• Ca **regent**, substantivul poate avea diverși subordonați cu funcția sintactică de atribut. Împreună cu subordonații săi, substantivul formează grupul nominal. Subordonații substantivului au funcție sintactică de atribut exprimat prin:
– adjectiv (propriu-zis, pronominal sau numeral): *text **interesant**, **fiecare** carte, **două** probleme*;
– substantiv în genitiv (*cartea **Mariei**, cititul **poveștii***), în dativ (*acordare de burse **profesorilor**, frate **mamei**, domn **Țării Românești***), în nominativ (*frigiderul **Arctic***) sau în acuzativ precedat de prepoziție (*carte **de povești***);
– pronume: *casa **lui***;
– adverb (precedat sau nu de prepoziție): *plecarea **mâine**, casa **de acolo***;
– verb la infinitiv sau la supin (precedat de prepoziție): *plăcerea **de a citi**, carte **de citit***.
La nivelul frazei, substantivului i se poate subordona o propoziție atributivă (*Cartea **pe care ți-o recomand** e interesantă, Dorința **să plece în vacanță** era mare*).

Atributului îi corespund în GBLR, în funcție de tipul sintactico-semantic de substantiv și de statutul morfosintactic al cuvântului subordonat: modificatorul (*text **interesant**, casa **din deal**, plecarea **mâine***), complementul (*plecarea **mamei**, cititul **poveștii***), posesorul (*cartea **lui**, mașina **Anei***), determinantul (***fiecare** carte, **acest** film*), cuantificatorul ([illegible] ***două** exerciții, acele **multe** probleme*).

• Ca **subordonat**, substantivul – singur sau împreună cu prepoziția care îl precedă – poate avea diverse funcții sintactice:
– atribut, substantivul fiind în diferite cazuri (*haina **fetei**, acordare de premii **elevilor**, profesorul **Ionescu**, casa **din deal***);
– complement direct: *Ion a citit **cartea***;
– complement indirect: *Le-a citit **copiilor** o poveste frumoasă*;
– complement prepozițional: *Maria se temea **de sora ei***;
– circumstanțial de mod: *Lucrează **cu atenție***;
– circumstanțial de loc: *Cei doi copii se joaca **în parc***;
– circumstanțial de timp: *Ne intâlnim **în fiecare seară***.

Substantivul are frecvent funcția sintactică de subiect, situație în care se acordă cu predicatul (când acesta este exprimat prin verb la mod personal):
Andrei stă pe bancă.
Elevii din clasa a V-a citesc o lecție de gramatică.

• **Asocierea cu diverse tipuri de articol** este specifică substantivului. Substantivul comun se poate asocia atât cu articolul hotărât (*-l, -a, -lui, -i* etc.) și nehotărât (*un, o* etc.), cât și cu articolul demonstrativ (*cel, cea* etc.), articolul hotărât și cel demonstrativ având rol de determinant hotărât, iar articolul nehotărât având rol de determinant nehotărât:
– *ursu**l**, vulpe**a**, urși**i**, vulpi**lor***;
– ***un** urs, **o** vulpe, **niște** vulpi, **unor** vulpi*;
– *elevul **cel** cuminte, vulpea **cea** șireată, **cei** trei copii.*

Deseori se neglijează acordul în cazul genitiv sau dativ al articolului demonstrativ *cel*: *profesorului **cel** bun* (corect: *profesorului **celui** bun*), *fetei **cea** blondă* (corect: *fetei **celei** blonde*).

Numele proprii prezintă mai multe restricţii în ceea ce privește asocierea cu articolul. Cele care desemnează persoane nu se asociază în mod obișnuit cu articolul hotărât sau nehotărât, ci numai cu articolul demonstrativ *cel*, prin care se exprimă o determinare emfatică: *Ion **cel** vesel, Maria **cea** mică*. Dacă articolul nehotărât apare într-un context ca *La întoarcere, am întâlnit **o** Andreea mai tristă*, faptul este posibil datorită subordonatului adjectival *mai tristă*, care cere un astfel de articol.

Substantivul propriu care nu indică persoane se poate asocia cu articolul hotărât din motive sintactice (articolul e cerut de funcția sintactică pe care o are în enunț), fără a avea rol de determinare:
*Bucureștiu**l**/București este orașul studenției mele*;
*Iubesc Brașovu**l*** (nu se poate spune **Iubesc Brașov*).

Exerciţii:

5. Se dă textul:
„Colegii mei scriu mereu ceva-n cataloage, trec note, le modifică, le șterg cu gume tari, care rod hârtia până-i fac gaură, iar când își vorbesc, o fac în șoaptă, cu gura strâmbată către cel căruia i se adresează sau acoperită de vreun caiet, asemenea elevilor în timpul orei. Ca și lor, le e o frică patologică de director, de Borcescu." (Mircea Cărtărescu, *Solenoid*)
(a) Selectați din textul de mai sus cinci substantive cu funcții sintactice diferite.
(b) Ce tipuri de articole apar în text? Precizați aceste tipuri și exemplificați-le cu articole ce însoțesc substantive din text.
(c) Există în text atribute subordonate substantivului? Dacă există, extrageți-le și arătați prin ce se exprimă.

Clasa a VI-a

7. Substantive colective

• ***Ce tipuri de substantive se pot distinge în funcție de sens?***

La distincția substantiv comun – substantiv propriu, se pot adăuga alte distincții în clasa substantivelor, în funcție de sensul lor, dar și de caracteristicile gramaticale:
– substantiv animat vs substantiv nonanimat: *copil, profesor, pisică* vs *telefon, bicicletă, râu*;
– substantiv individual vs substantiv colectiv: *brad, soldat, student* vs *pădure, armată, studențime*;
– substantiv concret vs substantiv abstract: *lampadar, vază, televizor* vs *frumusețe, învățare, citit*;
– substantiv masiv (nume de materie) și abstract nonnumărabil vs substantiv numărabil: *brânză, apă, nisip; tenacitate, talent, politică* vs *pahar, caiet, perete*.

 O serie de substantive abstracte provin din verbe sau din adjective, păstrând unele caracteristici gramaticale ale acestora: ***dorința de*** < ***dorește să***, ***dependența de*** < ***depinde de***, ***acordarea de premii elevilor*** < *acordă premii elevilor*, ***atenția la*** < ***atent la***, ***siguranța că*** < ***sigur că***.

• ***Cum se recunosc substantivele colective?***

Din punct de vedere **semantic**, substantivele colective denumesc ansambluri formate din obiecte/ființe individuale: *un buchet* e format din *flori*, *o padure* e formată din *copaci*, *un stol* e format din *pasari*.

Din punct de vedere **morfologic**, substantivele colective, deși desemnează ansambluri alcătuite din mai multe obiecte sau ființe (deci au sens de plural), se folosesc atât la singular, cât și la plural (*buchet – buchete, stol – stoluri, armată – armate, echipă – echipe*), la fel ca substantivele care desemnează obiecte/ființe individuale (*floare – flori, pasăre – pasari, soldat – soldați*), și sunt de genul feminin (*mulțime, cireada, armată, echipa*) sau neutru (*buchet, grup, popor, comitet*).

Din punct de vedere **sintactic**, se realizează acordul după formă al substantivelor colective la singular (a), dar și acordul după înțeles, la plural, al unor substantive precum *grup, mulțime, clasă* atunci când sunt articulate cu articolul nehotărât și când accentul comunicativ cade pe substantivul subordonat (b):

(a) ***Familia*** *Ionescu* **ne-a vizitat**.
Mulțimea **a ieșit** *în stradă.*
Un ***grup*** *de elevi* **a continuat** *concursul, alt* ***grup*** **s-a retras**.

(b) ***O mulțime*** *de oameni* **au ieșit** *în stradă ca să-și strige, furioși, nemulțumirile.*
Un grup *de tineri curajoși* **au ajuns** *până în vârful muntelui, unde au făcut fotografii.*

☒ Enunțuri cu acord la plural al substantivelor colective precum *Familia Ionescu ne*-**au vizitat**, ***Echipa*** *pe care am susținut-o* **au câștigat** *concursul* sunt greșite. Se admite, alături de acordul la singular (***Majoritatea*** *(cetățenilor)* **a votat**), acordul la plural al substantivului-subiect *majoritatea* cu predicatul (***Majoritatea*** *(cetățenilor)* **au votat**).

În engleză, spre deosebire de română, substantivul colectiv se poate acorda cu predicatul atât la singular, când se referă la ansamblu (***The police*** **is** *under the control of the Minister for the Interior*), cât și la plural, când se referă la membrii ansamblului (***The police*** **have arrived** *at the crime scene*).

Substantivele colective se deosebesc de alte substantive prin faptul că se pot asocia la singular, dat fiind sensul lor, cu adjective ca *numeros*, *eterogen*, *eteroclit*: *armată numeroasă*, *mulțime eterogenă/eteroclită*.

Exerciții:

6. Extrageți substantivele colective din textul de mai jos și analizați-le morfologic (indicând categoriile gramaticale) și sintactic (arătând funcțiile lor sintactice, cu ce articole se asociază și ce subordonați au):
La spectacolul celor două trupe celebre a fost un public numeros. În mulțime se puteau zări și câțiva copii.

Clasa a VI-a

8. Substantive defective

Sub aspectul categoriei numărului, unele substantive sunt numărabile, folosindu-se atât la singular, cât și la plural (*om – oameni*, *fereastră – ferestre*, *măr – mere*), iar altele – mult mai puțin numeroase – sunt defective de număr sau nonnumărabile. Acestea din urmă au fie formă de singular (*oină*, *aloe*, *curaj*), fie formă de plural (*aplauze*, *spaghete*).

☒ Nu sunt recomandate formele de sigular care s-au creat ulterior de la forme de plural precum *ochelar*, în loc de *ochelari*, sau *blug*, în loc de *blugi*.

Clasa substantivelor defective este alcătuită în special din substantive masive (nume de materie) și o parte dintre substantivele abstracte, pentru că acestea desemnează referenți care nu se pot număra: *lapte*, *unt*; *pace*, *curaj*. În general, masivele și abstractele au formă de singular; rar acestea au formă de plural: *tăiețeil/tăiței*; *funeralii*.

Unele substantive abstracte sunt numărabile: *idee – idei*, *opinie – opinii*, *talent – talente*, *gelozie – gelozii*.

Folosirea substantivelor masive și abstracte la plural antrenează modificări de sens. Astfel, în cazul substantivelor masive, se produce trecerea de la sensul de

masiv la cel de sortiment (*vin – vinuri*, *nisip – nisipuri*), obiect (*alamă – alămuri* „obiecte făcute din alamă; instrumente muzicale de suflat din alamă", dar şi „sorturi de alamă") sau porţie (*ciorbă – ciorbe*), iar în cazul abstractelor are loc trecerea în grade diferite dinspre abstract spre concret: *amabilitate – amabilităţi* „fapte, vorbe amabile", *bunătate – bunătăţi* „mâncăruri sau băuturi bune".

Din punct de vedere sintactic, substantivele nonnumărabile cu formă de singular (masive şi unele abstracte) se pot asocia, spre deosebire de substantivele numărabile, cu adjective pronominale de tipul *mult*, *puţin*, *destul*, *atât* (se spune *mult vin*, *puţin nisip*, *destul talent*, *atât curaj*, dar nu **mult telefon*, **puţină uşă*).

 Substantivele invariabile de tipul *arici*, *pui*, *învăţătoare*, *nume* nu sunt defective de număr, ci au aceeaşi formă pentru singular şi plural. Distincţia de număr se face în context: *ariciul – aricii*, ***un** arici – **nişte** arici*, ***acest** arici – **aceşti** arici*, *arici **mic** – arici **mici***.

Exerciţii:

7. Selectaţi din textul de mai jos substantivele defective de număr. Verificaţi formele lor în DEX şi în DOOM[2].

„(...) m-am pomenit în secunda următoare cu un pahar uriaş plin cu gheaţă şi cu un deget de apă, din care n-am putut bea decât după ce l-am ţinut o jumătate de oră între palme. Senzaţia de cumsecădenie, aş zice de «bunătate a coexistenţei», te întâmpină apoi peste tot. În magazine toţi îţi zâmbesc, vânzătorii din supermarketuri te salută, bunăvoinţa pare fără limite (...)." (Gabriel Liiceanu, *Scrisori către fiul meu*)

Clasele a VI-a - a VII-a

9. Cazul substantivului. Punctuaţia vocativului

Substantivul poate avea cinci valori de caz: nominativ (N), acuzativ (A), genitiv (G), dativ (D), vocativ (Voc). Aceste valori reies din raporturile pe care substantivul le stabileşte cu alte componente ale enunţului.

Sunt identice formele de nominativ şi acuzativ (N-A *fata*), pe de o parte, şi formele de genitiv şi dativ (G-D *fetei*), pe de altă parte (exceptând structura cu *al* specifică genitivului – *al fetei*). Acestea se deosebesc prin contextul sintactic în care apar (au anumiţi regenţi, pot fi cerute de anumite prepoziţii).

• **Nominativul** este cazul substantivului aflat în relaţie cu un verb căruia îi impune acord în număr (dacă este o formă verbală personală):

***Elevii** merg la şcoală.*

***Cărţile** recomandate de profesori sunt citite de elevi.*

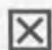
• **Acuzativul** este cerut de anumite verbe (*a citi, a scrie, a vinde, a cumpăra, a vedea* etc.) și interjecții (*iată, uite, na*) care se construiesc cu un complement direct:
Copiii au mâncat ***prăjiturile****.*
Elevii citesc ***cărțile*** *recomandate de profesori.*
Uite ***prăjiturile****!*
Na ***o nucă****!*

Acest caz poate fi impus de diverse prepoziții și locuțiuni prepoziționale (*cu, de, despre, din, după, la, pe, spre, în loc de* etc.): *despre elevi, la școală, spre casă.*

Pentru a distinge acuzativul de nominativ, care are aceeași formă, putem apela la testul înlocuirii substantivului cu un pronume de tipul *mine, tine, o*. Dacă substantivul poate fi înlocuit cu un astfel de pronume, atunci acesta este în cazul acuzativ:
Vorbește frumos despre ***mama***$_A$. → *Vorbește frumos despre* ***tine****.*
Copilul a mâncat ***prăjitura***$_A$. → *Copilul a mâncat-****o****.*

• **Genitivul** se subordonează unui regent substantival sau unui substitut al acestuia: *rochia* ***fetei****, bicicleta nouă* ***a băiatului****, ceva* ***al copilului***. Acest caz este marcat, în anumite contexte, prin articolul *al* (*a, ai, ale*). Genitivul poate fi cerut de anumite prepoziții și locuțiuni prepoziționale (*asupra, deasupra, contra, împotriva, înaintea, împrejurul, în jurul, în mijlocul* etc.): *deasupra* ***blocului****, împotriva* ***dușmanilor****, în jurul* ***mesei****.*

Când substantivul este precedat de un cuvânt care nu poate avea formă de genitiv, se folosește prepoziția *a*: *cărțile* ***a doi copii*** (nu se poate spune **cărțile* ***doilor copii***). Uneori, când cuvântul care precedă substantivul nu este invariabil în ceea ce privește cazul, sunt posibile două formulări, fie cu forma de genitiv (*notele* ***multor elevi****, dorințele* ***numeroșilor copii***), fie cu prepoziția *a* (*notele* ***a mulți elevi****, dorințele* ***a numeroși copii***).

Exprimarea genitivului cu ajutorul prepoziției *la* este neconformă cu normele limbii române literare: *jucăria* ***la copil****, rochiile* ***la două fete*** (corect: *jucăria* ***copilului****, rochiile* ***a două fete***).

• **Dativul** poate avea ca regent un verb (*I-am dat* ***copilului*** *bomboane*), un adjectiv (*A apărut un manual util* ***elevilor***), o interjecție (*Bravo* ***copiilor*** *premianți!*) și, mai rar, un substantiv provenit din verb (*acordare de burse* ***elevilor***) sau un substantiv care desemnează o demnitate în trecut (*domn* ***Țării Românești***) ori un grad de rudenie (*frate* ***mamei***).

 Dacă substantivul regent care desemnează o demnitate sau un grad de rudenie este articulat hotărât, atunci substantivul subordonat este în cazul genitiv, nu dativ: *domnul Țării Românești*, *fratele mamei*.

Cazul dativ poate fi impus substantivului de unele prepoziții (*grație*, *datorită*, *mulțumită*) și adverbe (*conform*, *contrar*, *potrivit*, *asemenea*, *aidoma*, *așijderea*): *grație* ***ajutorului*** *primit*, *potrivit* ***așteptărilor***, *asemenea* ***părinților***.

Când substantivul este precedat de un cuvânt care nu cunoaște formă de dativ, se folosesc prepozițiile *la* sau *a*: *Le-am dat* ***la doi copii*** *bomboane*, *Câinele a fost salvat grație* ***a doi copii***. Uneori, sunt posibile două modalități de exprimare a relației de dativ, cu și fără prepoziția *a*: *grație* ***a mulți/a numeroși prieteni***, *grație* ***multor/numeroșilor prieteni***.

 Exprimarea dativului cu ajutorul prepoziției *la* în construcții ca *Îi place* ***la copil*** *prăjitura*, *I-am spus* ***la profesoară*** *de ce am lipsit* este nerecomandată (corect: *Îi place* ***copilului*** *prăjitura*, *I-am spus* ***profesoarei*** *de ce am lipsit*).

Dativul, spre deosebire de genitiv, nu poate fi însoțit niciodată de articolul *al* (*a*, *ai*, *ale*); compară *L-a impresionat un gest* ***al fetei***$_G$ cu *I-a dat* ***fetei***$_D$ *o floare*. În afara acestui articol, genitivul și dativul au aceleași forme. Deosebirea dintre ele se poate face folosind testul substituirii substantivului cu forme pronominale de dativ ca *mie*, *ție*. Dacă substantivul poate fi înlocuit printr-un astfel de pronume, atunci este în cazul dativ:

I-a dat ***fetei*** *o carte.* → *Mi-a dat* ***mie*** *o carte.*

 Sunt greșite formele de genitiv-dativ *sorei*, *norei* pentru indicarea unor grade de rudenie: *I-am făcut* ***sorei*** *mele un cadou* (în loc de *I-am făcut* ***surorii*** *mele un cadou*), *Maria i-a făcut o observație* ***norei*** *sale* (în loc de *Maria i-a facut o observație* ***nurorii*** *sale*). Cu forma *sorei* substantivul are sensul de „soră medicală" și este corect: *I s-a plâns de durere* ***sorei*** *medicale*.

• **Vocativul** este cazul adresării, prin urmare substantivul în vocativ desemnează o persoană sau un animal ori, mai rar, un referent inanimat în condiţiile personificării acestuia:

Maria, *când vii pe la noi?*
Ioane, *unde pleci?*
Fetițo, *unde ți-e păpușa?*
Rex, *stai culcat!*
Codrule, *ce tânăr ești!*
Trenule, *de ce nu vii?*

 Forme precum *frumoaso*, *iubito*, cu desinența *-o*, specifică vocativului, sunt substantive în vocativ, nu adjective, dovadă că nu pot fi asociate cu alte substantive (putem spune ***frumoasă*** *fată!*, ***iubită*** *mamă!*, dar nu ****frumoaso*** *fată!*, ****iubito*** *mamă!*).

Forma vocativului poate fi identică cu cea a nominativului, deosebirea dintre cele două cazuri fiind dată numai de intonație:
Vasile$_{N}$ *cântă o doină.*
Vasile$_{Voc}$, *cântă o doină!*

☒ Formele articulate nu sunt recomandabile: ***Fata**, așteaptă să-ți vina rândul!*, ***Doamnele**, stați în față!*; se recomandă formele: ***Fată**, așteaptă să-ți vină rândul!*, ***Doamnelor**, stați în față!* (unde *-lor* nu e articol, ci desinență de vocativ).

Vocativul poate avea și forme specifice, cu terminații (desinențe) distincte de ale nominativului:
***Ioane**, pleacă!*
***Ionescule**, pe unde ai umblat?*
***Băiete**, stai liniștit!*
***Copilule**, fii cuminte!*
***Copiilor**, începeți jocul!*
***Fato**, așteaptă-mă și pe mine!*
***Mario**, vino odată!*
***Fetelor**, așteptați-mă și pe mine!*

Vocativul se izolează de restul enunțului prin virgulă/virgule:
***Copii**, ce ați învățat astăzi?*
*Ce ați învățat astăzi, **copii**?*
*Ce ați învățat, **copii**, astăzi?*

Când este însoțit de o interjecție apelativă (*măi, mă, băi* etc.), între aceasta și vocativ nu se pune obligatoriu virgulă. Se poate pune virgulă atunci când substantivul în vocativ este izolat – fapt marcat prin pauză în vorbire –, explicitând destinatarul adresării directe:
***Măi Ion**, de ce nu mi-ai spus ce s-a întâmplat?*
***Măi, Ion**, vino puțin lângă mine să îți spun ceva!*

Enunțul care reprezintă o adresare directă și care conține un vocativ se marchează de obicei prin semn de întrebare sau de exclamare:
***Irina**, ce vești ai?*
***Irina**, ce vești bune ai!*

Exerciții:

8. Stabiliți cazul substantivelor îngroșate din textul de mai jos aducând un argument pentru fiecare caz indicat:
„**Mircișor**, mi-a zis doamna Rădăuceanu, să nu ieșim în seara asta, că e revoluție. Vine câte unu dinspre **centru** și zice că e prăpăd. Au umplut **oamenii străzile** și strigă contra **lui Ceaușescu**." (Mircea Cărtărescu, *Orbitor. Aripa dreaptă*)
9. Se dă textul:
„În plus, locul este bântuit de legenda (fantoma) unei macarale. Se anunță o vizită a lui Ceaușescu în care e plănuit un tur al clădirii. În locul de care vorbim se afla o macara stricată. (...) Nimeni nu mai știe locul exact în care macaraua a fost înghițită de pământ; ea este undeva în perimetrul muzeului lui Oroveanu." (Gabriel Liiceanu, *Ușa interzisă*)
(a) Comparați sub aspectul cazului substantivul *locul* în cele trei apariții din text.
(b) Selectați din text substantivele în cazul genitiv și arătați cum le-ați identificat.
10. Sunt sau nu sunt în același caz substantivele îngroșate din textul de mai jos? Argumentați răspunsul.
„Deși trăsăturile **chipului** corespundeau punct cu punct **portretului** «într-o ureche» care-mpodobea sălile de clasă și birourile oficiale, în ele se insinuase ceva înfricoșător (...)." (Mircea Cărtărescu, *Orbitor. Aripa dreaptă*)

Clasa a VI-a

10. Articolul genitival

• ***Ce rol are articolul genitival și în ce contexte apare?***

Articolul genitival este o marcă a cazului genitiv care apare în următoarele condiții:
– când substantivul în genitiv nu se află în imediata vecinătate la dreapta a unui substantiv articulat hotărât (spunem *o carte* ***a*** *Mariei*, *o carte interesantă* ***a*** *Mariei*, *cartea interesantă* ***a*** *Mariei*, dar nu **cartea* ***a*** *Mariei*);
– când genitivul se află înaintea substantivului (*Al Mariei talent e reunoscut de toată lumea*);
– când substantivul în genitiv are funcția sintactică de nume predicativ: *Cartea este a profesoarei.*

(a) În GALR și în GBLR, *al* (*a, ai, ale*) din structurile cu genitiv este analizat nu ca articol, ci ca marcă a genitivului, având rolul de a face posibilă exprimarea acestui caz (nu se poate spune, de pildă, **un elev profesorului*).
(b) În GALR și în GBLR, într-o construcție fără substantiv regent, de tipul *Al meu e mai bun* sau *Al Mariei e mai bun*, *al* este analizat ca pronume semiindependent.

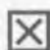
• ***Care sunt formele articolului genitival?***

Articolul genitival are patru forme, distinse în funcție de gen și număr: *al, ai, a, ale.* Articolul genitival se acordă cu substantivul regent în gen și număr, nu și în caz:

	M.	F.	N.
N-A SG.	*un prieten* ***al*** *Anei*	*o carte* ***a*** *Anei*	*un măr* ***al*** *Anei*
G-D SG.	*unui prieten* ***al*** *Anei*	*unei cărți* ***a*** *Anei*	*unui măr* ***al*** *Anei*
N-A PL.	*niște prieteni* ***ai*** *Anei*	*niște cărți* ***ale*** *Anei*	*niște mere* ***ale*** *Anei*
G-D PL.	*unor prieteni* ***ai*** *Anei*	*unor cărți* ***ale*** *Anei*	*unor mere* ***ale*** *Anei*

A nu se confunda articolul genitival *a* cu prepoziția *a*! În structuri ca *jucăriile* ***a*** *doi copii, autoare* ***a*** *multe cărți*, *a* (precedând un adjectiv numeral sau pronominal cu formă de nominativ-acuzativ) este o prepoziție care ajută la exprimarea relației de genitiv, pe când, în structuri ca *o jucărie* ***a*** *copilului, autoare* ***a*** *cărților, autoare* ***a*** *multor cărți*, *a* este articol genitival (precedând un substantiv sau un adjectiv pronominal cu formă de genitiv).

(a) Este condamnată de normele limbii literare utilizarea invariabilă a articolului genitival în locul formelor sale acordate în gen și în număr cu substantivul la care se raportează: *grijile tatei și* ***a*** *mamei* (corect: *grijile tatei și* ***ale*** *mamei*), *la nivelul comunelor și* ***a*** *orașelor* (corect: *la nivelul comunelor și* ***al*** *orașelor*).

(b) În structurile cu substantive coordonate, al doilea substantiv este precedat de *al*: *dansul mirilor și* ***al*** *nașilor* (nu *dansul mirilor și nașilor*), *dorința mamei și* ***a*** *fratelui meu* (nu *dorința mamei și fratelui meu*).

Exerciții:

11. Selectați din textul de mai jos substantivele în genitiv și precizați regentul lor. Arătați în ce condiții apare, în textul dat, articolul *al* (*a*, *ai*, *ale*) și cu cine se acordă.

„Despre reaua folosire a limbii române în lumea de azi, fie că e vorba de presa de toate felurile, fie că e vorba de exercițiul cotidian al comunicării, se pot scrie tomuri întregi. Stricarea limbii nu aduce în discuție simpla inadvertență gramaticală, derapajul semantic, invazia barbarismelor, smintirea accentelor etc." (Andrei Pleșu, *Despre frumusețea uitată a vieții*)

12. Comparați statutul lui *a* în cele două apariții din textul următor:

„Pruncul creștea într-o zi cât alții într-un an, ca un Făt-Frumos al noii orânduiri, așa încât, la capătul a doar patruzeci de zile, umpluse în întregime pielea sticloasă a marelui conducător." (Mircea Cărtărescu, *Orbitor. Aripa dreapta*)

Clasele a VI-a - a VIII-a

11. Corelarea funcției sintactice cu cazul morfologic

În stabilirea cazurilor substantivului se ține seama de forma sa, de regent, de posibilitatea apariției după o anumită prepoziție, dar și – în mare măsură – de funcția sintactică pe care substantivul o îndeplinește.

Cazurile substantivului se corelează cu anumite funcții sintactice.

• Cazul **nominativ** se asociază cu următoarele funcții sintactice:
– subiect (***Elevii** învață*);
– nume predicativ (*Matei este **inginer***);
– apoziție (*Matei, **inginerul**, și-a dat demisia*);
– atribut (*Profesorul **Popescu** este apreciat de toți elevii*).

• **Acuzativul** este cazul căruia îi corespunde funcția sintactică de complement direct:
*Așteptăm **rezultatele**.*
*Iată **rezultatele**!*

Gruparea constituită dintr-o prepoziție sau o locuțiune prepozițională care impune acuzativul, din seria *cu, de, despre, din, după, la, pe, spre, în loc de* etc., și un substantiv poate avea diverse funcții sintactice:
– complement direct: *O aștept **pe Maria***;
– complement prepozițional: *Vorbește **despre intențiile** sale*;
– atribut: *Pădurea **din deal** a înverzit*;
– circumstanțial de loc: *Bunicul bea cafeaua **pe balcon***;
– circumstanțial de timp: ***În decembrie** vom pleca la Paris*;
– circumstanțial de mod: *Scrie **cu grijă***;
– circumstanțial de cauză: *Nu a plâns **de teamă***;
– circumstanțial de scop: *Merge **după cumpărături***;
– circumstanțial condițional: *Accept propunerea **cu condiția** asta*;
– circumstanțial concesiv: *Chiar **fără plăcere**, tot va definitiva lucrarea*;
– apoziție: *O aștept pe Ana, **pe prietena** mea.*

• Funcția sintactică specifică **genitivului** este atributul: *cartea **colegului** meu, titlul **romanului**, plecarea **lui Ion**, ascultarea **sfatului**.*

Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale *asupra, contra, împotriva, înaintea, împrejurul, în fața, în jurul* etc. împreună cu substantivul căruia îi impun cazul genitiv formează o grupare ce poate îndeplini diferite funcții sintactice, cum ar fi:
– atribut: *lupta **împotriva nedreptății***;
– circumstanțial de loc: ***În jurul școlii** s-au plantat copaci*;
– circumstanțial de timp: ***Înaintea pauzei**, copiii nu mai erau atenți*;
– circumstanțial de scop: *Vor lucra zi și noapte **în vederea terminării** la timp a proiectului*;
– circumstanțial condițional: ***În locul profesoarei**, îi dădeam o notă mai mică*;
– circumstanțial concesiv: ***În ciuda problemelor**, și-a continuat studiile.*

• Funcțiile sintactice cu care se corelează cazul **dativ** sunt:
– complement indirect: *Ion i-a oferit **mamei** lui un buchet de flori*;
– atribut: *Acordarea de ajutoare **sinistraților** a fost lăudată*; *Ion este nepot de frate **mamei***;
– circumstanțial de loc: *Stai **locului***;
– apoziție: *A reușit grație prietenului meu, **adică lui Ion***.

Gruparea reprezentată de una dintre prepozițiile *grație, datorită, mulțumită* care impun dativul și substantiv corespunde circumstanțialului care exprimă mijlocul (instrumentul) prin care se realizează acțiunea:
***Grație internetului** am aflat multe informații.*

În GALR II (p. 537–540) și în GBLR (p. 549–551), în clasa circumstanțialelor, se distinge circumstanțialul instrumental, care exprimă mijlocul prin care se realizează o acțiune.

• **Vocativul** nu are de obicei funcție sintactică, pentru că nu stabileşte relații sintactice cu alte componente ale enunțului. În mod excepțional, vocativul poate avea funcția de apoziție: *Băiete, **frumosule**, unde ți-e gândul?*

În schimb, subordonații substantivului în vocativ, care sunt în același caz, au funcție sintactică:
Copii$_{Voc}$, *cuminți*$_{Voc, AT}$ *ce ați învățat astăzi?*

Exerciții:

13. Se dau textele:
(a) „Învățătoarea ne arătase odată o molie ce aterizase pe geamul însorit al clasei: «Copii», ne spusese, «insectele sunt animale vii, ca și noi».” (Mircea Cărtărescu, *Solenoid*)
(b) „Lui Procopiu i se aprinseseră obrajii și comesenii simțiră că a fost atins călcâiul vulnerabil al gazetarului. Colegul lui de birou, Pavel Mirto, știa și cauza.” (Ioana Pârvulescu, *Viața începe vineri*)
(i) Stabiliți pentru fiecare substantiv din textul (a) cazul, regentul și funcția sintactică. Selectați din textul (b) acele substantive care au funcții sintactice diferite de cele din (a) și stabiliți și pentru acestea cazul, regentul și funcția sintactică.
(ii) Arătați ce statut gramatical are *lui* în cele două apariții din textul din (b).

14. Comparați structurile îngroșate de mai jos care conțin prepoziția *pe*. Precizați funcția sintactică a structurilor și, acolo unde este posibil, cazul substantivului.
„Mi-am ridicat încet privirea și l-am văzut **pe Pablo** întins și părând că doarme. **Pe burta** lui se tolăniseră doi spiriduși și între ei era o sticlă **pe jumătate** golită.” (Ștefan Agopian, *Sara*)

Clasele a VII-a – a VIII-a

12. Ce procedee de formare a cuvintelor întâlnim la substantiv?

Unele substantive sunt simple/primare, reprezentând fie cuvinte moștenite din latină, fie împrumuturi vechi (din slavă, maghiară, turcă, greacă) sau neologice

(din franceză, italiană, engleză etc.): *stea* (< lat. *stella*), *zid* (< sl. *zidŭ*), *baclava* (< tc. *baklava*), *elev* (< fr. *élève*), *chitară* (< it. *chitarra*), *ștecăr* (< germ. *Stecker*), *seif* (< engl. *safe*) etc. Alte substantive sunt formate în română prin mijloace interne de îmbogățire a vocabularului: derivare, compunere și schimbare a valorii gramaticale (conversiune).

A. Derivarea cu sufixe și prefixe

• Numeroase substantive sunt formate în română prin **derivare cu sufixe**. După sensul pe care sufixele îl atribuie substantivului derivat, acestea pot fi de mai multe tipuri:

(a) sufixe augmentative (care formează substantive ce desemnează obiecte sau ființe mai mari decât cele indicate de substantivul-bază, având adesea valoare peiorativă): ***-andru*** (*băiețandru, flăcăiandru*), ***-an*** (*băietan, puștan*), ***-oi*** (*căsoi, măturoi*);

(b) sufixe diminutivale (care formează substantive ce desemnează de obicei obiecte sau ființe mai mici decât cele indicate de substantivul-bază, având de cele mai multe ori valoare afectivă): ***-el*** (*degețel, orășel*), ***-uș*** (*cerceluș, picioruș*), ***-aș*** (*copilaș, guleraș*), ***-iță*** (*bubiță, guriță*), ***-ică*** (*brânzică, bucățică*), ***-ior*** (*frățior, pantofior*), ***-ișor*** (*domnișor, viermișor*), ***-ușor*** (*lucrușor, răcușor*), ***-uc*** (*năsuc, sătuc*), ***-uț*** (*pătuț, gărduț*), ***-uleț*** (*cerculeț, coșuleț*);

(c) sufixe de agent (care formează substantive indicând autorul acțiunii sau pe cel care are o anumită meserie): ***-tor*** (*meditator, vrăjitor*), ***-ant*** (*solicitant*), ***-ar*** (*cizmar, portar*), ***-aș*** (*cercetaș, poștaș*), ***-easă*** (*lenjereasă*), ***-giu*** (*reclamagiu, parcagiu*), ***-ist*** (*fotbalist, lunetist*);

(d) sufixe colective (care formează substantive desemnând colectivități): ***-ime*** (*studențime, țărănime*), ***-iș*** (*stejăriș, tufiș*), ***-et*** (*brădet, tineret*), ***-iște*** (*aluniște, porumbiște*), ***-arie*** (*argintărie, rufărie*);

(e) sufixe care formează substantive denumind originea: ***-ean*** (*maramureșean, oltean*), ***-ez*** (*chinez, filipinez*);

☒ Nu sunt admise de DOOM² forme (scrise și pronunțate) ca *argeș**an**, maramureș**an**, cluj**an***, cu sufixul *-an*, în loc de *-ean*, după radicalul terminat în *-ș-* sau *-j-*. Formele corecte sunt deci *argeș**ean**, maramureș**ean**, cluj**ean***, la fel ca *oltean* sau *brașovean*.

(f) sufixe care formează substantive denumind instrumente: ***-tor*** (*capsator, dozator*), ***-niță*** (*botniță, zaharniță*);

(g) sufixe care formează substantive abstracte: ***-are*** (*fixare, supărare*), ***-ere*** (*putere, tăcere*), ***-ire*** (*gândire*), ***-âre*** (*hotărâre*), ***-âș*** (*coborâș*), ***-uș*** (*urcuș*), ***-ătate*** (*bunătate, singurătate*), ***-eală*** (*păcăleală*), ***-ie*** (*duioșie, sclavie*), ***-arie*** (*copilărie, meschinărie*), ***-ință*** (*dorință*), ***-ime*** (*agerime, vechime*), ***-ism*** (*afacerism, huliganism*), ***-ură*** (*întorsură, ștersură*), ***-ătură*** (*încurcătură, învățătură*), ***-ețe*** (*blândețe, frumusețe*).

Derivarea cu sufixe se întâlnește și la numele proprii: *Anișoara* (< *Ana*), *Olguța* (< *Olga*), *Victorița* (< *Victoria*), *Zoica* (< *Zoe*), *Dănuț* (< *Dan*), *Vasilică* (< *Vasile*), *Cezarel* (< *Cezar*).

O categorie aparte de sufixe o reprezintă **sufixele moționale**, prin care se formează substantive feminine de la substantive masculine și, mai rar, invers. Printre sufixele moționale se numără:
– pentru formarea substantivelor feminine de la cele masculine: *-ă* (*profesoară* < *profesor*, *studentă* < *student*), *-că* (*basarabeancă* < *basarabean*, *italiancă* < *italian*), ***-easă*** (*împărăteasă* < *împărat*, *croitoreasă* < *croitor*), ***-esă*** (*ducesă* < *duce*), ***-iță*** (*notăriță* < *notar*, *primăriță* < *primar*), ***-oaică*** (*ursoaică* < *urs*, *zmeoaică* < *zmeu*);
– pentru formarea substantivelor masculine de la cele feminine: ***-oi*** (*rățoi* < *rață*), ***-an*** (*gâscan* < *gâscă*).

Derivarea moțională se întâlnește și la numele proprii: *Bogdana* (< *Bogdan*), *Ștefana* (< *Ștefan*), *Sorina* (< *Sorin*), *Joiana* (< *Joian*), *Dobrica* (< *Dobre*), *Georgeasca* (< *Georgescu*).

Substantivele derivate cu sufixe se formează de la baze diferite precum: substantive (*brotăcel* < *brotac*, *cizmar* < *cizma*), adjective (*acrime* < *acru*, *greutate* < *greu*), verbe (*muncitor* < *munci*, *răceală* < *răci*).

• Substantivele **derivate cu prefixe** sunt mai puțin frecvente decât cele derivate cu sufixe. Printre prefixele întâlnite în formarea substantivelor pot fi indicate:
– ***ne-*** (*necinste*, *neregulă*, *neînțelegere*);
– ***in-*** (*insatisfacție*);
– ***des-/dez-*** (*dezgust*);
– ***stră-*** (*strămoș*, *strănepot*);
– ***răs-*** (*răscruce*).

• Mai rar, substantivele rezultă prin aplicarea procedeului – opus derivării propriu-zise sau derivării progresive cu prefixe și sufixe – de **derivare regresivă**, adică prin suprimarea unui sufix: *banan* < *banană*, *mandarin* < *mandarină*, *etimolog* < *etimologie*, *înot* < *inota*, *blestem* < *blestema*.

Și un nume propriu se poate forma prin suprimarea sufixului (derivare moțională regresivă) ca în: *Corin* < *Corina*, *Adelin* < *Adelina*, *Brânduș* < *Brândușa*.

B. Compusele și locuțiunile substantivale

• Un alt procedeu prin care se formează substantive este **compunerea** din cuvinte întregi sau cu ajutorul unor elemente de compunere savantă (prefixoide și sufixoide).

Substantivele compuse din cuvinte întregi pot avea structuri diferite. O mare parte dintre substantivele compuse astfel sunt ilustrate de structuri ca:
– substantiv + adjectiv / adjectiv + substantiv (*botgros, proces-verbal, Câmpulung, Piatra Arsă; bunăvoință, bună-credință*);
– substantiv + substantiv (*locțiitor, locotenent-colonel, an-lumină, ochiul-boului, Păunașul-Codrilor, Peștera Muierii*);
– prepoziție + substantiv (*subansamblu, Subcetate*);
– substantiv + prepoziție + substantiv (*untdelemn, floare-de-colț, Baia de Aramă*);
– verb + substantiv (*zgârie-brânză, Strâmbă-Lemne*);
– numeral + substantiv (*doi-dinți* „plantă”, *Șaptesate*).

Substantivele compuse din cuvinte întregi sunt sudate (*botgros, untdelemn, subtitlu* etc.) sau nesudate, scrise cu cratimă (*locotenent-colonel, bună-credință, proces-verbal, an-lumină* etc.) ori fără cratimă (*Anul Nou, Marea Neagră, Baia Mare*).

Cum se realizează flexiunea substantivelor compuse din cuvinte întregi?
În funcție de gradul de sudură și de structura compuselor din cuvinte întregi, flexionează fie ambele componente (*mamă-mare, mame-mari, mama-mare, mamei-mari; bună-credință, bunei-credințe*), fie numai un component (*cuvânt-cheie, cuvinte-cheie, cuvântul-cheie; prim-solist, prim-soliști, prim-solistul*), fie niciun component, substantivul compus fiind invariabil (*pierde-vară, șapte-degete*). În cazul compuselor în care flexionează cel puțin un component, articolul hotărât se atașează unui singur component: *mama-mare, mamei-mari; buna-credință, bunei-credințe; cuvântul-cheie, cuvântului-cheie.*

Substantivele compuse cu prefixoide și sufixoide
O serie de substantive sunt formate cu elemente de compunere savantă – reprezentând în limba de origine (greaca sau latina) cuvinte autonome –, care nu există independent în limba română, și anume cu:
– prefixoide (***tele****conferință*, ***aero****navă*, ***pseudo****cultură*, ***mega****star*, ***mini****robot*, ***auto****gară*, ***filo****american* etc.);
– sufixoide (*teatro**log***, *musc**acid*** etc.).

Unele compuse sunt alcătuite dintr-un prefixoid și un sufix (*cineast, fobie*), iar altele, dintr-un prefixoid și un sufixoid (*psiholog, zoolog, hidrofor*).

Substantivele compuse prin abreviere rezultă din diverse asocieri. Unele substantive compuse în acest mod pot fi ilustrate de structuri ca:
– inițiale ale elementelor componente (*MDA* < *Micul dicționar academic*, *SNCFR* < *Societatea Națională a Căilor Ferate Române*);

– inițiale ale unor elemente componente și un cuvânt întreg / un fragment de cuvânt: *aragaz* < *A. R.* (= ***Astra Română***) + *gaz*; *TAROM* < *Transporturile Aeriene Române*.

La fel ca majoritatea substantivelor simple, substantivele compuse prin abreviere pot avea forme distincte în funcție de caz și de număr (dacă nu au referent unic) și pot fi articulate: *SNCFR-**ul***, *SNCFR-**ului***, *aragaz*, *aragaz**e***, *aragaz**ul***, *aragaz**ului***, ***un** aragaz*, ***unui** aragaz* etc.

• O serie de grupări de cuvinte având sens unitar funcționează ca un substantiv; astfel de grupări au statut de **locuțiuni substantivale**: *bătaie de joc*, *ținere de minte*, *părere de rău*, *băgare de seamă*, *tragere de inimă*, *dare de mână*, *luare de cuvânt*, *aducere-aminte*, *luare-aminte* etc. Locuțiunile substantivale se comportă ca un substantiv, având forme diferite de număr (*băt**aie** de joc*, *băt**ăi** de joc*; *luar**e** de cuvânt*, *luăr**i** de cuvânt*), de caz (N-A: *această băt**aie** de joc*, *această luar**e** de cuvânt*, G-D: *acestei băt**ăi** de joc*, *acestei luăr**i** de cuvânt*), de articulare (*bătaie de joc*, *bătai**a** de joc*; *luare de cuvânt*, *luare**a** de cuvânt*).

Astfel de grupări s-au fixat în timp, de aceea componentele nu mai pot fi analizate separat. Pentru fixarea locuțiunilor substantivale se pot aduce mai multe argumente:
– unele componente sunt total invariabile (nu putem spune **bătaie de **jocuri***, **luare de **cuvinte***);
– raportul sintactico-semantic dintre componente nu mai este transparent (compară *bătaie de joc*, unde funcția sintactică a grupării *de joc* nu se poate stabili, cu *dependența de jocuri*, *tipuri de joc/jocuri*, *sală de joc/jocuri*, unde gruparea *de* + *joc/jocuri* are funcția de atribut);
– unele cuvinte nu se mai folosesc astăzi în îmbinări libere, ci numai în astfel de grupări (*aducere-**aminte***, *luare-**aminte***);
– subordonații se raportează la întreaga grupare, nu la un singur component (*bătaia de joc **a lui Ion***, *părerea de rău **a lui Ion***);
– limitat, pot apărea alte elemente între componente (se acceptă, de pildă, *părere **mare** de rău* sau *părerea **mea** de rău*, alături de ***mare** părere de rău*, *părerea de rău **a mea***, unde subordonații, cu topică liberă, se raportează, de fapt, la întreaga grupare).

C. Schimbarea valorii gramaticale (conversiunea)

În clasa substantivului pot trece unele cuvinte aparținând altor părți de vorbire precum:
– verbul la supin: *desenatul*, *coborâtul*;
– adjectivul propriu-zis (***tânăra** blondă*, ***bun** comun*), participial (***fericitul** ăsta*) sau gerunzial (***suferindul** alintat*);
– adverbul: ***binele** făcut*, ***aproapele** nostru*;
– pronumele: *eul*, *sinele*, *armonia **totului***;

– numeralul: *zecele Nadiei*, *optul de pe asfalt*;
– interjecția: *oful*, *ahul*.

Pot fi substantivizate, de asemenea, funcționând ca niște citate, prepozițiile (*Lipsește „pe" din fața pronumelui relativ*) și conjuncțiile (*Conjuncția „dar" exprimă o opoziție*), la fel ca orice altă unitate a limbii (*„B" este o consoană*, *„De ce"-ul acela îl chinuia*).

Semnele gramaticale ale substantivizării cuvintelor aparținând la origine altei clase lexico-gramaticale sunt:
– articularea (*tânăra*, *binele*, *totului* etc.);
– posibilitatea de asociere cu diverși subordonați specifici substantivului: adjectiv propriu-zis sau de altă natură (*tânăra blondă*, *fericitul ăsta*) ori genitivul (*zecele Nadiei*);
– faptul că îndeplinesc funcțiile sintactice ale substantivului: subiect (*Aproapele nostru trebuie respectat*), complement direct (*A făcut un bine*), complement indirect (*I-a dat o mână de ajutor bolnavului*), atribut (*armonia totului*).

Exerciții:

15. Ce procedeu de formare a cuvintelor unește cuvintele îngroșate din textul de mai jos? Arătați cum s-au format cele trei cuvinte.
„Bugiulescu, ca de obicei la ora aia, era plecat la piață, iar **Bugiuleasca**, printr-o minune, nu stropea florile, nu întindea rufe la uscat, nu croșeta și nu-și plimba **nepoțelul** în **cărucior**." (Filip Florian, *Toate bufnițele*)

16. Indicați trei procedee de formare a cuvintelor care să poată fi ilustrate prin cel puțin câte un substantiv din textele de mai jos.
(a) „Abia așteptam să văd ce mai face Becky din *Vanity Fair*. Deși, la drept vorbind, cred că eu semăn mai mult cu proasta de Amelia, și-o să iubesc toată viața cine știe ce ticălos. Azi n-am avut noroc cu cititul. Mai întâi pentru că-mi înghețau mâinile. Apoi, de cum ne-am suit în trăsură, mama și papa l-au tocat mărunt-mărunt, cum toacă bucătăreasa noastră pătrunjelul, pe necunoscutul cules de Petre din zăpadă (...)." (Ioana Pârvulescu, *Viața începe vineri*)
(b) „Sincer să fiu, am făcut o mulțime de presupuneri, dar niciuna nu-i satisfăcătoare. Dacă ați venit din străinătate, de ce nu știți, de pildă, să sărutați mâna? Dacă sunteți, cum vorbește lumea – iertați-mă, o spun numai așa, de dragul discuției – un răufăcător, de ce aveți aerul ăsta blând și pierdut, nu, ipoteza asta este exclusă, fizionomia dumneavoastră e a unui om cinstit." (Ioana Pârvulescu, *Viața începe vineri*)

17. Alegeți din DEX două substantive formate în română prin compunere, unul cu prefixoid și altul cu sufixoid. Arătați ce sens au prefixoidul și sufixoidul din substantivele compuse alese.

18. Identificați în textul de mai jos substantivele care provin din alte părți de vorbire.
„Ceea ce *trebuie* făcut într-un timp dat, cu scadență, mă provoacă în sens invers, ca și cum plierea pe acest «trebuie» ar fi o înfrângere a eului meu, o supunere la o regulă dată din afară." (Gabriel Liiceanu, *Ușa interzisă*)

Clasele a V-a - a VIII-a

13. Substantivul și alte părți de vorbire. „Capcane" în recunoaștere

Nu numai alte părți de vorbire pot trece în clasa substantivului, ci și substantivul poate trece în alte clase lexico-gramaticale.

A. Substantivul și adverbul

Substantivul este adverbializat în contexte, destul de fixate în uz, ca: *Fuge **glonț**, A înghețat **bocnă**, A căzut **grămadă**, S-a supărat **foc**.* În asemenea contexte, substantivul este invariabil la fel ca adverbul (nu poate avea forme distincte de caz, de număr și nu poate fi articulat).

B. Substantivul și adjectivul

Foarte rar, substantivul poate fi adjectivizat (este cazul unor substantive ca *bărbat* sau *copil*). Semnele că substantivul s-a adjectivizat sunt subordonarea lui față de substantivul cu care se acordă și atașarea mărcilor de gradare: *câini **bărbați**, femei **bărbate**, femei **mai/foarte bărbate**, **mai** copil* (*Ion e **mai copil** decât îl credeam*).

C. Substantivul și interjecția

Substantivul cu formă și intonație de vocativ devine interjecție când nu se referă la persoana pe care o desemnează la origine (o rudă sau divinitatea) și exprimă o reacție afectivă:

*Mi-am zis atunci: **Frate**, de ce m-oi fi legat la cap?*
***Dumnezeule**, de câte ori să-ți mai spun?, țipă Maria la vecinul ei.*

Exerciții:

19. Arătați cărei clase gramaticale (părți de vorbire) îi aparțin cuvintele îngroșate din cele trei enunțuri:
(a) „În orice moment, dacă le deschizi ușile-n timpul orelor, găsești o clasă în care copiii, dresați să stea **smirnă**, sunt singuri (...)." (Mircea Cărtărescu, *Solenoid*)
(b) „Liza, cățeaua albă a lui Costache, stătea lângă foc **covrig**." (Ioana Pârvulescu, *Viața începe vineri*)
(c) „**Doamne**, cât curaj trebuie să aibă..." (Mircea Cărtărescu, *Orbitor. Aripa dreaptă*)

Clasele a V-a - a VIII-a

14. Utilizarea substantivului și a articolului în redactarea unui text

• Substantivul are o pondere însemnată în majoritatea tipurilor de texte. Se remarcă anumite particularități ale substantivelor date de apartenența lor la diversele registre

stilistice. În descrieri și în portrete, de exemplu, se utilizează frecvent substantive cu sens concret, însoțite de adjective calificative. În textele științifice, caracterizate prin rigoare și claritate, predomină substantivele specializate semantic, cu sens denotativ, aparținând anumitor terminologii (din domeniul chimiei, al matematicii, al lingvisticii etc.). În schimb, un text jurnalistic poate îmbina, pentru obținerea efectului stilistic, substantive din sfere diferite (din limbaje de specialitate, dar și din limbajul colocvial, din categoria neologismelor, dar și din fondul vechi al limbii), cu sensuri atât denotative, cât și conotative.

În redactarea unui text, este foarte importantă adecvarea stilistică, de aceea substantivele trebuie alese cu grijă în funcție de tipul de text. Sunt intolerabile, de exemplu, substantivele din limbajul colocvial (populare, regionale, argotice) într-un referat. În schimb, într-o exprimare familiară, nu se folosesc de regulă substantive livrești (cum ar fi *acuratețe*, *comprehensiune*, *grandilocvență*).

• Se recomandă, atât în exprimarea scrisă, cât și în cea orală, măsură în utilizarea diminutivelor, întâlnite de obicei în registrul popular și familiar și încărcate deseori cu valori afective pozitive (*[illegible]*, *copilaș*, *copăcel*, *băncuță*), mai rar negative, depreciative (*profesoraș*, *acto[illegible]*). Frecvența diminutivelor este deranjantă și poate crea efecte ridicole, cum se vede în enunțul: *Domnișorica a făcut rost de niște* ***bănuți*** *ca să-și cumpere o pereche de* ***cerceluși*** *și un* ***inelus***.

• Într-o redactare îngrijită, nu se admite absența prepoziției sau a marcării genitivului pentru exprimarea relației sintactico-semantice dintre două substantive, ca în: *iubitor* ***animale***, *șofer* ***autobuz***, *director* ***întreprindere***, în loc de *iubitor* ***de animale*** / *iubitor* ***al animalelor***, *șofer* ***de*** *autobuz* / *șofer* ***al autobuzului***, *director* ***de*** *întreprindere* / *director* ***al întreprinderii***.

• Articularea substantivului dintr-un titlu sau subtitlu conduce, de obicei, la ideea de complet, la faptul că sunt vizate toate aspectele privitoare la ceea ce desemnează substantivul respectiv. De aceea, când un text nu își propune să epuizeze un subiect, se recomandă evitarea articulării hotărâte a substantivului din titlu. De exemplu, citind un titlu ca *Funcțiile sintactice ale substantivului*, cititorul așteaptă să fie enumerate absolut toate funcțiile sintactice, în timp ce un titlu ca *Funcții sintactice ale substantivului* îl anunță pe cititor că nu vor fi indicate obligatoriu toate funcțiile sintactice ale substantivului.

• Continuitatea unui text se poate asigura prin utilizarea substantivului cu sau fără articol, rolul articolului fiind acela de a integra substantivul în enunț, de a trimite la un referent exprimat anterior și de a-l relua pentru a i se asocia noi informații. A se observa în textul de mai jos substantivul *fum*, care la prima apariție este articulat cu articolul hotărât, referentul fiind astfel precizat, apoi este articulat cu articolul nehotărât și însoțit de atribute care îl caracterizează, iar, în cele din urmă, este încadrat într-o clasă mai largă, descrisă la rândul ei:

„Doar afară, în curte, am zărit *fumul* de deasupra orașului. *Un fum* uriaș, mohorât, ca o revărsare de catran peste azuriul spălăcit al cerului. Iar în negreala din depărtare se încolăceau, de fapt, sute de *fumuri* unduitoare, groase, un fel de balauri care suflau flăcări pe cozi, nu pe guri (...)." (Filip Florian, *Toate bufnițele*)

În textul următor, în schimb, la prima apariție substantivele sunt articulate cu articolul nehotărât, referenții nefiind precizați, iar ulterior substantivele reluate sunt articulate cu articolul hotărât și textul continuă:

„Lângă el, pe o măsuță, era *un flaut* și *un bandaj* negru. Își puse *bandajul* acoperindu-și ochiul drept și luă *flautul* în mână. Începu să sufle în el țuguindu-și buzele și mișcându-și degetele pe găuri." (Ștefan Agopian, *Sara*)

Clasele a V-a - a VIII-a

15. Aspecte ale variației substantivului

Variații în cursul istoriei limbii

• Istoric, unele substantive au oscilat în ceea ce privește apartenența la o clasă de gen. De exemplu, în secolul al XIX-lea, substantivele, neutre astăzi, *minut*, *sistem* circulau și în variantele *minută*, *sistemă*, care aparțineau femininului, substantivul *capitol* avea și pluralul *capitoli* specific masculinului, substantivul neutru *câmp* se utiliza și cu pluralul de masculin *câmpi* (păstrat doar în expresia *a bate câmpii*), substantivul *atom* oscila între forma de masculin (cu pluralul *atomi*), întâlnită astăzi, și cea de feminin (*atomă*).

• În marcarea pluralului – prin desinențe (și alternanțe) – se înregistrau, de asemenea, în trecut oscilații în cazul unor substantive: *stradă* – ***strade/străzi***, *școală* – ***școale/școli***, *colonel* – ***coloneli/colonei***, *mânz* – ***mânzi/mânji***.

• Și în marcarea cazurilor genitiv și dativ apăreau variații în secolul al XIX-lea: *vieții/vieței*, *morții/morței*, *lunii/lunei*, *slugii/slugăi*.

• De-a lungul istoriei limbii, unele substantive au dispărut din uz din diverse motive, lingvistice și extralingvistice, altele, în schimb, au fost împrumutate, în etape diferite, din limbile cu care româna a intrat în contact (turcă, greacă, franceză, italiană, engleză etc.). În limba actuală, au pătruns numeroase substantive din engleză: *job*, *trend*, *weekend*, *gadget*, *pub*, *summit* etc.

☒ Pentru evitarea greșelilor în pronunțarea cuvintelor recent împrumutate din engleză, e recomandabil să se consulte DOOM[2], unde se dau indicații în cazul în care sunt diferențe față de pronunțarea din română.

Variații în limba actuală

Variațiile în utilizarea substantivului sunt de natură diferită.

• În limba română actuală, se înregistrează, în cazul unor substantive, variante de accentuare precum: *trafic/trafic, profesor/profesor, penurie/penurie.*

• Se remarcă frecvent în prezent preferința pentru unele substantive recent împrumutate din engleză în locul celor anterior intrate în română din alte limbi sau formate în română: *job* în loc de *serviciu*, *trend* în loc de *tendință*, *party* în loc de *petrecere*, *make-up* în loc de *machiaj* etc.

• Variația stilistică a substantivului în limba actuală este bogată. Numeroase substantive se folosesc cu sensuri figurate, în poezie sau în proză, pentru expresivitatea lor. Alte substantive se folosesc cu un sens specializat în anumite domenii ale științei și ale tehnicii. O serie de substantive sunt cuvinte argotice (*lovele*, *smen*, *șpagă*) sau aparțin jargonului (de pildă, limbajului grupurilor de corporatiști sau IT-iștilor). Unele substantive caracterizează vorbirea populară și regională (*cucuruz*, *pârjoală*, *curechi*, *ciubotă*).

Clasele a V-a - a VIII-a

16. Ortografie și ortoepie

Substantivul ridică o serie de probleme de scriere și de pronunțare, care generează greșeli. Pentru evitarea greșelilor, este necesară analiza gramaticală (morfologică și sintactică) a substantivului și consultarea *Dicționarului ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM²).

• Una dintre greșelile frecvente de scriere privește **scrierea cu unu, cu doi sau cu trei *i* la finala substantivului**. Această greșeală apare în contexte în care substantivele masculine sunt la plural, forma articulată și nearticulată, precum:

(a) *doi membrii* (corect: *doi membri*), *doi monștrii* (corect: *doi monștri*), *doi submultiplii* (corect: *doi submultipli*);
(b) *toți macaragii* (corect: *toți macaragiii*), *toți parcagii* (corect: *toți parcagiii*);
(c) *toți fii* (corect: *toți fiii*), *toți copii* (corect: *toți copiii*).

În contextele din (a), substantivele al căror radical se termină în grupul [consoană + *r* sau *l*] au, la plural, forma nearticulată, desinența *-i*, care substituie desinența *-u* de singular: *un membru – doi membri*, *un monstru – doi monștri*, *un submultiplu – doi submultipli*. Aceste substantive se scriu corect cu doi *i* numai când sunt articulate cu articolul hotărât, primul *i* fiind desinența de plural, iar al doilea, articolul hotărât: *membrii aceștia*, *toți monștrii*, *submultiplii metrului*. Scrierea greșită cu *-ii* în loc de *-i* a substantivelor cu radicalul terminat în [consoană + *r* sau *l*] nearticulate cu articolul

hotărât se explică prin faptul că forma nearticulată, cu un *-i* (silabic), se pronunță la fel cu forma articulată, terminată în *-ii*.

Greșeala din (b) afectează substantivele masculine terminate în *-iu*, unde *-i-* este finala radicalului, iar *-u*, terminația de singular (*macaragiu*, *parcagiu*). Acestea se scriu corect cu doi *i* la forma nearticulată de plural, unde primul *i* aparține radicalului, iar al doilea *i* este desinența de plural (*doi macaragii*, *doi parcagii*), și cu trei *i* la plural, formă articulată hotărât, ultimul *-i* fiind articolul (*macaragiii*, *parcagiii*).

În (c), substantivele conțin un *-i-* în radical (*copil*, *fiu*), la care se adaugă desinența *-i* de plural și articolul hotărât *-i*: *un copil – doi copii – toți copiii*; *un fiu – doi fii – toți fiii*.

Pentru a nu face greșelile din (a), din (b) și din (c), testul de verificare este înlocuirea substantivului cu alt substantiv, care nu are particularitățile menționate ale radicalului. Prin urmare, la radical, indiferent de finala acestuia, se atașează un *i*, care este desinența de plural, și alt *i*, articolul hotărât: *doi câini – doi monștri*, *toți câinii – toți monștrii*; *doi muncitori – doi macaragii*, *toți muncitorii – toți macaragiii*; *doi elevi – doi copii*, *toți elevii – toți copiii*.

• O altă greșeală constă în **scrierea cu sau fără cratimă a substantivelor**. Neutilizarea cratimei este o greșeală care apare în cazul unor compuse precum: *proces verbal* (corect: *proces-verbal*), *câine lup* (corect: *câine-lup*), *cuvânt cheie* (corect: *cuvânt-cheie*), *prim ministru* (corect: *prim-ministru*), *redactor șef* (corect: *redactor-șef*), *floarea soarelui* (corect: *floarea-soarelui*), *regina nopții* (corect: *regina-nopții*).

Potrivit DOOM[2], cratima se utilizează pentru a se atașa articolul hotărât sau desinența *-uri* la substantive împrumutate a căror finală nu prezintă concordanță între scriere și pronunțare: *show-ul*, *show-uri*; *whisky-ul*, *whisky-uri*; *Bruxelles-ul*. În schimb, se scriu fără cratimă forme precum: *weekendul*, *weekenduri*; *trendul*, *trenduri*; *jobul*, *joburi*.

Cratima nu se utilizează, de obicei, între prefix/prefixoid și cuvântul-bază: *minivacanță*, *nonvaloare*, *precomandă*. Se scriu însă cu cratimă substantive ca: *non-eu*, *ex-ministru*, *ex-președinte*.

• Greșeli de pronunțare apar frevent la substantivele neologice. Una dintre greșeli constă în **rostirea cu [i̯e]** la începutul sau în interiorul unor astfel de substantive: *euro* [i̯euro] (corect: [euro]), *eșarfa* [i̯eʃarfă] (corect: [eʃarfă]), *poezie* [poi̯ezie] (corect: [poezie]), *poet* [poi̯et] (corect: [poet]). Această greșeală poate fi explicată prin analogie cu unele cuvinte din fondul vechi al limbii care se pronunță cu [i̯e]: *eu* [i̯eu̯], *el* [i̯el], *este* [i̯este], *era* [i̯era] etc.

• **Pronunțarea unor substantive neologice** se păstrează din limba de origine, de aceea variantele „românizate” nu sunt corecte: *spray* se pronunță corect [sprei̯], nu [ʃprai̯], [ʃprei̯] sau [sprai̯]; *staff* se pronunță corect [staf], nu [ʃtaf]. Dificultăți de pronunțare (și de scriere) se întâlnesc adesea și în cazul unor substantive proprii

străine, care trebuie să respecte regulile ortoepice din limba de origine: *Shelley* [ʃeli], *Racine* [rasin], *Strasbourg* [strasbur], *Brescia* [breʃʃa], *Chile* [čile].

• În utilizarea substantivelor – în special a celor neologice – se înregistrează frecvent ezitări în ceea ce privește **locul accentului**. Sunt greșite variante accentuale ca: *simbol* (în loc de *simbol*), *alibi* (în loc de *alibi*), *butelie* (în loc de *butelie*), *furie* (în loc de *furie*), *prevedere* (în loc de *prevedere*). Și substantivele proprii se supun unor reguli de accentuare. Astfel, numele proprii de familie formate cu sufixul *-ariu/-eriu* au accentul pe vocala *-a-* sau *-e-* din sufix: *Ferariu* (nu *Ferariu*), *Coșeriu* (nu *Coșeriu*), *Funeriu* (nu *Funeriu*), față de alte nume cu finala *-iu* pronunțate corect cu accent pe vocala *i*, care urmează un model grecesc: *Alexiu*, *Dumitriu*, *Vasiliu*.

Exerciţii:

20. Tăiați variantele de scriere greșite de mai jos:
(a) *Ne-au vizitat cuscri noștri. / Ne-au vizitat cuscrii noștri.*
(b) *Am cunoscut doi scafandri. / Am cunoscut doi scafandrii. / Scafandri mi-au povestit lucruri interesante. / Scafandrii mi-au povestit lucruri interesante.*
(c) *Acești parcagi nu își fac datoria. / Acești parcagii nu își fac datoria. / Parcagii nu își fac datoria. / Parcagiii nu își fac datoria.*
(d) *contabil șef/contabil-șef; mai mult ca perfect/mai-mult-ca-perfect; postcomunism/post-comunism; derbyul/derby-ul.*

Pronumele și adjectivul pronominal

Tematica programei

Gramatică:
– Pronumele. Tipuri de pronume: pronumele personal, de politețe (flexiunea pronumelui personal în raport cu persoana, numărul, genul) (V)
– Pronumele personal (flexiune cazuală). Pronumele reflexiv (diferența între pronumele reflexiv și pronumele personal). Posibilități combinatorii ale pronumelui. Anticiparea și reluarea prin clitice pronominale în cazul unor complemente. Aspecte ortografice (VI)
– Pronumele posesiv și adjectivul pronominal posesiv. Pronumele demonstrativ și adjectivul pronominal demonstrativ (VII)
– Folosirea corectă a pronumelor și a adjectivelor pronominale interogativ, relativ și nehotărât, a adjectivului pronominal de întărire. Pronumele și adjectivul pronominal negativ și negația în propoziție (VII)
– Articolul demonstrativ (V)
– Atributul (realizări prin adjectiv, substantiv, pronume, numeral, adverb) (VII)
– Posibilități combinatorii ale pronumelor și ale adjectivelor pronominale (VII)
– Construcții cu pronume reflexive (VIII)
– Fraza. Subordonarea prin conjuncții subordonatoare, prin pronume și adverbe relative. Norme de punctuație (VIII)
– Enunțuri asertive, interogative, exclamative, imperative (V)

Clasele a V-a - a VIII-a

1. Ce este un pronume? Ce este un adjectiv pronominal?

• În textul de mai jos, cuvintele îngroșate sunt pronume:

„*Copilul:* Sunt în Lumea Poveștilor?

Albă-ca-Zăpada: Unde altundeva? **Eu** sunt Albă-ca-Zăpada! **Tu cine** ești?

Actorul (cu mâinile ridicate): Suntem oameni de bine!

Mihai **îi** atinge rochia. Albă-ca-Zăpada **îl** privește uimită, iar Oglinda **se** trage de lângă **el**. (...) Albă-ca-Zăpada **îi** suflă Actorului următoarea replică, pe **care acesta** **o** reproduce crispat.”

(Sînziana Popescu, *Teatru pentru prichindei*)

Pronumele înlocuiește substantive sau evocă (se referă la) participanții dintr-un act de comunicare. De exemplu, în textul de mai sus, pronumele *eu* și *tu* trimit la participanții la dialog, pe când pronumele *el* și *îl* înlocuiesc substantivul *Mihai*, iar pronumele *acesta* înlocuiește substantivul *Actorul*. Entitatea evocată sau substituită de pronume (ființa sau obiectul la care se face referire) este **referentul** pronumelui.

• În textul de mai jos, cuvintele îngroșate sunt adjective pronominale:
*Băiatul **acesta** nu cunoscuse **alte** persoane în afară de prietenii Mariei. El nu avea **nicio** idee despre cum ar putea fi oamenii din **acest** oraș.*

Adjectivul pronominal nu înlocuiește substantive și nici nu evocă participanții dintr-o conversație, ci însoțește substantive, cu care se acordă în gen, număr și caz. Adjectivul pronominal aduce informații caracteristice tipului pronominal căruia îi aparține. De exemplu, adjectivul pronominal demonstrativ *acesta*, din sintagma *băiatul **acesta***, însoțește substantivul *băiatul*, cu care se acordă în gen (masculin), număr (singular) și caz (nominativ), având rolul de a indica apropierea de vorbitor.

În gruparea „adjectiv pronominal", cuvântul „adjectiv" se folosește, prin tradiție, ca urmare a faptului că adjectivele pronominale se acordă în gen, număr și caz cu regentul. Adjectivele pronominale nu trebuie confundate cu adjectivele propriu-zise, care exprimă însușiri (*înalt, roșu*), categorii (*românesc, petrolifer*) etc.

• Din punct de vedere morfologic, pronumele și adjectivul pronominal prezintă categoriile gramaticale de **gen** (*el, acesta* – masculin vs *ea, aceasta* – feminin), **număr** (*el, acesta* – singular vs *ei, aceștia* – plural), **caz** (*el, acesta* – nominativ-acuzativ vs *lui, acestuia* – genitiv-dativ). Dar cea mai importantă trăsătură distinctivă a pronumelor și a adjectivelor pronominale este trăsătura **persoanei**. De exemplu, pronume ca *eu/noi, tu/voi, el, ea/ei, ele* marchează persoana referentului (*eu/noi* – persoana 1, *tu/voi* – persoana a 2-a, *el, ea/ei, ele* – persoana a 3-a). În schimb, pronume precum *acesta, altul, nimeni, care* nu marchează persoana referentului (nu au categoria persoanei). Așadar, pronumele se distribuie în două mari clase:

– **pronume care disting persoana** (pronumele personale propriu-zise, de politețe, reflexive, posesive, de întărire);

– **pronume nepersonale** (pronumele demonstrative, nehotărâte, negative, interogative, relative).

Unele pronume prezintă și distincția între **forme accentuate** și **forme clitice** (numite și **neaccentuate**) (*mine, tine* – forme accentuate vs *mă/-mă/m-, te, -te, te-* – forme clitice).

• În funcție de modalitatea în care se stabilește legătura dintre pronume și referentul său, se pot distinge trei situații.

(i) Referentul pronumelui se identifică în situația de comunicare; această folosire a pronumelui se cheamă **deictică**. În exemplul ***Eu** știu ce am de făcut. **Dumneavoastră** văd că pierdeți vremea*, pronumele *eu* și *dumneavoastră* se referă la vorbitor și, respectiv, la ascultător în situația de comunicare dată.

(ii) Referința pronumelui se identifică în discurs/text; această modalitate de identificare a referentului se cheamă **anaforică**. În exemplul *Ion*$_i$ *a plecat imediat, însă soția*$_j$ *a mai rămas puțin. **El**$_i$ era sigur că așa e bine, **ea**$_j$ se îndoia însă. **Ei**$_{i+j}$ erau amândoi nemulțumiți*, pronumele *el* se referă la *Ion*, pronumele *ea* se referă la *soția*, iar pronumele plural *ei* evocă ambii referenți; indicii ($_i$, $_j$) ne ajută să stabilim corect referentul.

(iii) Există și situații în care pronumele evocă un referent diferit de la un context la altul; acestea sunt pronumele **cu referință variabilă**. În exemplele ***Cine** vine la petrecere?; **Oricine** poate reuși*, pronumele *cine* și *oricine* pot însemna *Ion, mama, el, ea* etc.

Pronumele de persoana 1 și a 2-a sunt deictice în toate folosirile. Pronumele de persoana a 3-a și cele nepersonale pot funcționa fie ca deictice, fie ca anaforice sau pot avea o referință variabilă.

• Ca și adjectivele propriu-zise, pronumele și adjectivele pronominale nu au forme speciale de neutru. Atunci când reiau substantive neutre, pronumele au forma de masculin la singular și forma de feminin la plural (*Am cumpărat pixuri*$_{NEUT}$. ***Unul***$_{M\ SG}$ *e verde, **celelalte***$_{F\ PL}$ *sunt albastre*). Adjectivele pronominale asociate cu substantive neutre au același comportament (***acest***$_M$ *pix*, ***aceste***$_F$ *pixuri*; *pixul **meu***$_M$, *pixurile **mele***$_F$).

Exerciții:

1. Identificați pronumele și adjectivele pronominale din textul de mai jos, distingându-le după categoria persoanei (pronume care marchează persoana vs pronume nepersonale).

„Insula Trandafirie este locul adevărat în care s-au născut din ceruri, din pământuri sau ape cei dintâi oameni ca noi. Deosebirea dintre ei și tot ce mai fusese înainte era că omul, cu toate că subțire și înalt, adică supus căderii de la sine, s-a sculat deodată drept în picioare și a mers pe punctul cel mai îngust al trupului său, ca o arătare ciudată. Tălpile lui erau satinate și el însuși s-a numit pre sine Fiul Plopilor, mirat, fără îndoială, de înrudirea făpturii lui zvelte cu făptura copacilor încremeniți (...). A fost în timpurile acelea neînchipuite, urzite cu frumuseți de basm, în care s-au desprins din tipare și s-au lepădat de osânza pământului robii rădăcinii (...)." (Tudor Arghezi, *Cartea cu jucării*)

2. Pronumele personal propriu-zis

Este pronumele care, fără a da și alte informații, desemnează participanții la actul de comunicare (*eu*/*noi*, *tu*/*voi*) și pe cei care nu participă direct la actul de

comunicare, dar sunt evocați în acesta (pronumele de persoana a 3-a: *el/ea/ei/ele*). Pronumele personal are o flexiune bogată, cunoscând distincții de persoană, număr, gen, caz și formă (accentuată vs clitică).

Clasele a V-a - VI-a

- **Forme și flexiune**

Tabelul de mai jos cuprinde formele pronumelui personal.

<table>
<tr><th rowspan="3">Caz</th><th rowspan="3">Formă</th><th colspan="2">Persoana 1</th><th colspan="2">Persoana a 2-a</th><th colspan="4">Persoana a 3-a</th></tr>
<tr><th rowspan="2">sg.</th><th rowspan="2">pl.</th><th rowspan="2">sg.</th><th rowspan="2">pl.</th><th colspan="2">sg.</th><th colspan="2">pl.</th></tr>
<tr><th>m.</th><th>f.</th><th>m.</th><th>f.</th></tr>
<tr><td>N</td><td></td><td>eu</td><td rowspan="2">noi</td><td>tu</td><td rowspan="2">voi</td><td rowspan="2">el</td><td rowspan="2">ea</td><td rowspan="2">ei</td><td rowspan="2">ele</td></tr>
<tr><td rowspan="2">A</td><td>accentuată</td><td>mine</td><td>tine</td></tr>
<tr><td>clitică</td><td>m(ă)</td><td>ne</td><td>te</td><td>v(ă)</td><td>(î)l</td><td>o</td><td>(î)i</td><td>le</td></tr>
<tr><td>G</td><td></td><td>–</td><td>–</td><td>–</td><td>–</td><td rowspan="2">lui</td><td rowspan="2">ei</td><td colspan="2" rowspan="2">lor</td></tr>
<tr><td rowspan="2">D</td><td>accentuată</td><td>mie</td><td>nouă</td><td>ție</td><td>vouă</td></tr>
<tr><td>clitică</td><td>(î)mi</td><td>ne, ni</td><td>(î)ți</td><td>v(ă), vi</td><td colspan="2">(î)i</td><td colspan="2">le, li</td></tr>
<tr><td>V</td><td></td><td>–</td><td>–</td><td>tu</td><td>voi</td><td>–</td><td>–</td><td>–</td><td>–</td></tr>
</table>

☒ Pronumele personale *eu, ea, el, ei, ele* se pronunță în mod corect cu *i* inițial: [*ieu, ia, iel, iei, iele*].

Forma pronumelor personale se distinge după:

– persoană (persoana 1: *eu, noi* vs persoana a 2-a: *tu, voi* vs persoana a 3-a: *el, ea, ei, ele*);

– număr (singular: *eu, tu, el, ea* vs plural: *noi, voi, ei, ele*); persoana și numărul pronumelui personal se exprimă simultan (*eu*: persoana 1, numărul singular vs *noi*: persoana 1, numărul plural; *eu*: numărul singular, persoana 1 vs *tu*: numărul singular, persoana 2);

– gen (masculin: *el, (î)l, lui* vs feminin: *ea, o, ei*); distincțiile de gen apar doar la persoana a 3-a singular și (parțial) la persoana a 3-a plural; substantivelor neutre le corespunde un pronume de masculin la singular (*Nivelul*ᵢ *l*ᵢ*-au stabilit măsurătorile*), respectiv un pronume de feminin la plural (*Nivelurile*ᵢ *le*ᵢ*-au stabilit măsurătorile*);

– caz (nominativ: *eu, tu* vs acuzativ: *mine, tine* vs dativ: *mie, ție*); cazul genitiv este specific doar persoanei a 3-a, singular și plural, iar formele sale sunt omonime cu formele accentuate de dativ (*lui, ei, lor*);

– formă (accentuată: *tine, voi* vs clitică: *te/-te/te-, vă/-vă/v-*); distincția formă accentuată/formă clitică este caracteristică doar pronumelor de acuzativ și de dativ.

Persoanele 1 și a 2-a nu au forme de genitiv. Pentru a marca valoarea genitivală, se folosește adjectivul pronominal posesiv (de exemplu, *băiatul meu, băieții noștri, fiica ta, fata voastră*). Adjectivul pronominal posesiv se deosebește de pronumele personal prin acordul de tip adjectival cu regentul său: *băiatul*$_M$ *meu*$_M$/*fata*$_F$ *mea*$_F$ vs *băiatul*$_M$ *lui*/*fata*$_F$ *lui*. La persoana a 3-a, pot apărea atât pronumele personale în genitiv *lui, ei, lor*, cât și adjectivul pronominal posesiv *său/sa/săi/sale*.

Formele omonime (= forme care corespund mai multor valori) se dezambiguizează în context. De exemplu, forma de persoana a 3-a plural *lor* se folosește atât pentru dativ, cât și pentru genitiv, însă contextul permite stabilirea corectă a cazului: ***Lor** le-am spus să plece* (*lor* – dativ, complement indirect) vs *Inițiativa **lor** este lăudabilă* (*lor* – genitiv, atribut).

Pronumele clitice se pot grupa, respectând ordinea dativ – acuzativ, indiferent de poziția față de cuvântul-suport (***mi l**-a dat*/*dându-**mi-l***).

Cliticele manifestă diverse grade de dependență de cuvintele-suport. Fonetic și grafic, pot fi neatașate (***te** vede, **îți** răspunde*) sau atașate (***te**-am văzut, **ți**-am vorbit*) de cuvintele-suport. Marcarea în scris a atașării la cuvântul-suport se realizează prin cratimă. Atașarea provoacă modificări de formă, unele obligatorii (*m-a văzut*, nu **mă a văzut*; *v-o ofer*, nu **vă o ofer*), altele opționale (*nu-l văd*, dar și *nu îl văd*; *că-l văd*, dar și *că îl văd*).

Și pronumele *însul* (*însa, înșii, însele*) face parte din clasa pronumelui personal. Acest pronume apare în limba română contemporană doar în combinație cu prepozițiile *întru, dintru, printru* (de exemplu, *dintr-însul, dintr-însa, printr-însele*), așadar, numai la acuzativ singular și plural.

În gramaticile tradiționale și pronumele *dansul* (*dânsa, dânsii, dânsele*) este încadrat tot în clasa pronumelui personal. Așa cum se arată în GBLR (p. 110), în limba română actuală, acest pronume se folosește pentru a exprima o formă de politețe atenuată; așadar, *dânsul, dânsa, dânșii, dânsele* sunt forme pronominale de politețe.

Clasele a VI-a - VII-a

- **Posibilități combinatorii**

Pronumele personale au diverse funcții sintactice:

– subiect: ***El** era trist ultima oară când l-am văzut*;
– complement direct: *Nu **te**-am văzut*; *Iat-**o**, a ajuns!*;
– complement indirect: ***Mi**-a spus să plec*; *Bravo **lor**!*; *Se comportă aidoma **lui***;

– complement indirect posesiv: ***Îmi** strălucește părul; **I**-am auzit vocea*;

– nume predicativ: *Prietenul meu cel mai bun este **el***;

– atribut: *Plecarea **ei** m-a întristat; Cărțile **lor** erau neatinse; Frumoasa-**i** casă era pe deal.*

Precedate de prepoziție, formele accentuate pot îndeplini funcția sintactică de:

– complement direct: ***Pe tine** nu te mai cunoaște nimeni*;

– complement prepozițional: *M-am bazat **pe tine***; *Se teme **de voi***;

– circumstanțial de diverse tipuri (loc, timp, mod): *A ajuns **la mine***; ***După tine**, a venit și Ion*; *Vorbește **ca tine***.

Complementul indirect posesiv – analizat drept „complement posesiv" în GALR și GBLR, pentru a-l distinge de complementul indirect propriu-zis și de atributul realizat prin pronume personal în dativ cu valoare posesivă (*frumoasa-i casă*) – este un tip special de complement indirect. Complementul indirect posesiv exprimă posesia și se poate raporta la (a) subiect, (b) complementul direct, (c) complementul indirect, (d) numele predicativ, (e) un circumstanțial sau chiar (f) un atribut (constituenții la care se raportează complementul indirect posesiv au fost subliniați):

(a) ***I**-a murit câinele* (= „câinele lui");
(b) ***Ți**-a rătăcit umbrela* (= „umbrela ta");
(c) ***Mi**-a pus lacăt gurii* (= „gurii mele");
(d) *Ion **le**-a fost sprijinul la bătrânețe* (= „sprijinul lor");
(e) ***Îmi** bate cineva la geam* (= „geamul meu");
(f) ***Ni** s-a spart oglinda mașinii noi* (= „mașina noastră nouă").

Pronumele clitic de acuzativ, feminin, persoana a 3-a singular poate substitui o propoziție/frază (fiind numit în acest caz „profrază"): *Că e neascultător, **o** știu* (pronumele *o* reia întreaga propoziție *Că e neascultător*).

Există două situații în care pronumele personal nu are funcție sintactică. Cliticele de acuzativ și de dativ de persoana 3-a fac parte din structura unor expresii și nu evocă un referent: ***Le** zice bine, A luat-**o** la sănătoasa* (acuzativ); *Tot **îi** dă cu gura, **Îi** trage cu băutura* (dativ); această valoare a pronumelor personale este numită „valoare neutră". Cliticele în dativ pot marca implicarea afectivă puternică a vorbitorului și angajarea ascultătorului în actul de comunicare: ***Mi**-l luă și **mi**-l pregăti pentru examen în doi timpi și trei mișcări!*, ***Mi ți** l-a trosnit de nu s-a văzut*; această folosire a dativului este denumită „dativul etic".

Atât valoarea neutră, cât și dativul etic sunt bine circumscrise stilistic. Pronumele cu valoare neutră sunt folosite mai ales în limbajul familiar și argotic, iar dativul etic este specific limbajului popular.

Clasa a VI-a

- **Anticiparea și reluarea prin clitice pronominale personale**

Substantivele și grupurile substantivale, pronumele și propozițiile cu funcție sintactică de complement direct și indirect pot fi dublate prin pronume clitice.

Dublarea prin clitic este de două tipuri (îngroșarea indică pronumele clitic angajat în dublare, iar sublinierea marchează complementul dublat):

(a) anticipare – pronumele clitic precedă complementul dublat (***L**-am văzut pe Ion*) și

(b) reluare – pronumele clitic reia complementul dublat (*Mariei **i**-am vorbit despre tine*).

Complementul dublat și pronumele clitic ocupă o singură poziție sintactică și se analizează împreună: *L-... pe Ion* – complement direct; *Mariei i-* – complement indirect.

Regulile de dublare nu sunt identice pentru complementul direct și indirect.

Dublarea poate fi:

(a) obligatorie, indiferent că este o formă de anticipare sau de reluare; pronumele personale accentuate sunt obligatoriu anticipate sau reluate prin clitice pronominale de acuzativ (***L**-am văzut pe el*, *Pe el **l**-am văzut*, dar nu **Am văzut pe el*, **Pe el am văzut*) sau dativ (***I**-am vorbit ei*, *Ei **i**-am vorbit*, dar nu **Am vorbit ei*, **Ei am vorbit*);

(b) opțională, dependentă de tipul complementului dublat și de poziția sa față de verb; pentru complementul direct postpus verbului și exprimat prin substantiv animat precedat de articolul nehotărât, anticiparea prin clitic este opțională (***L**-am văzut pe un băiat*, dar și *Am văzut pe un băiat*);

(c) imposibilă; complementul indirect subordonat unui adjectiv (propriu-zis sau participial), unui adverb sau unui participiu nu poate fi dublat prin pronume clitic (*condiții favorabile mie*, dar nu **condiții **mi/îmi** favorabile mie*).

Exerciții:

2. Identificați formele clitice ale pronumelor personale și caracterizați-le sub aspect morfosintactic:

(a) *Îți mulțumim pentru scrisorile pe care ni le trimiți de sărbători.*

(b) *Pe Ion îl doare măseaua numai când mănâncă dulciuri.*

(c) *Să nu îmi iei paharul!*

(d) *La un moment dat am constatat că lipsește geanta cu care venisem. Și atunci dă-i și caută în toată casa.*

(e) *Dacă vrea să plece, n-are decât s-o facă.*

3. Precizați funcția sintactică și cazul pronumelor omonime din următoarele perechi de exemple:

(a_1) *Vă aduc la cunoștință că sunteți penalizați.*

(a_2) *Profesorul vă laudă numai pe voi.*

(b_1) *Ne spuneți unde ați fost?*
(b_2) *Maria nu **ne** cunoaște.*
(c_1) *Începutul cărții **lui** este fascinant.*
(c_2) *Nu **lui** i-am spus că plec.*
(d_1) *Ți-a cerut doar cartea-**mi**.*
(d_2) ***Mi**-a cerut cartea ta.*

3. Pronumele reflexiv

Este pronumele care exprimă, de obicei, identitatea de referent între obiectul direct sau indirect și subiect, având, așadar, întotdeauna aceeași persoană și același număr cu verbul. Pronumele reflexiv are doar două cazuri, acuzativ și dativ, și nu are forme proprii decât pentru persoana a 3-a; la persoanele 1 și a 2-a, reflexivul împrumută formele pronumelui personal. Dezambiguizarea se face numai în context: în (a), forma *mă* este pronume personal, întrucât nu are același referent ca subiectul, după cum se observă și din diferența de persoană și număr dintre verb și pronume; în (b), identitatea dintre subiectul verbului și pronume arată că forma *mă* este un pronume reflexiv, fapt confirmat și prin identitatea de persoană și de număr dintre pronume și verb.
(a) ***Mă***$_{1SG}$ *vezi*$_{2SG}$ *în oglindă când ești pe hol.*
(b) *Pentru un machiaj bun, **mă***$_{1SG}$ *analizez*$_{1SG}$ *în oglindă.*

Clasele a V-a - VI-a

- **Forme și flexiune**

Tabelul de mai jos cuprinde formele pronumelui reflexiv. Căsuțele evidențiate în tabel reprezintă formele de persoana 1 și a 2-a, care sunt comune cu cele ale pronumelui personal propriu-zis.

Caz	Formă	Persoana 1		Persoana a 2-a		Persoana a 3-a	
		sg.	pl.	sg.	pl.	sg.	pl.
A	accentuată	*mine*	*noi*	*tine*	*voi*	*sine*	
	clitică	*m(ă)*	*ne*	*te*	*v(ă)*	*s(e)*	
D	accentuată	*mie*	*nouă*	*ție*	*vouă*	*sie(și)*	
	clitică	*(î)mi*	*ne, ni*	*(î)ți*	*v(ă), vi*	*(î)și*	

Analiza formelor proprii ale pronumelui reflexiv (formele de persoana a 3-a) arată următoarele:

– pronumele reflexiv distinge două tipuri de forme: forme accentuate (*sine, sie(și)*) și forme clitice (*se, -se, s-, își, -și, și-*);

– formele pronumelui reflexiv nu se deosebesc după gen (formele *se și sine* pot avea atât un referent masculin, *Mihai se vede pe **sine** în oglindă*, cât și un referent feminin, *Maria se vede pe **sine** în oglindă*);

– formele accentuate ale pronumelui reflexiv sunt identice pentru singular și plural, însă apariția în contexte de plural este rară/evitată, fiind preferate construcții alternative, formate din pronumele personal + adjectivul pronominal de întărire (*Ei și-au spus **sieși/lor înșiși** că vor trece toate examenele*).

La fel ca în cazul pronumelui personal, formele clitice ale reflexivului manifestă diverse grade de dependență fonetică (și grafică) de cuvintele-suport, putând fi neatașate (*Ion **își** pune tot felul de întrebări*) sau atașate (*Ion **și**-a pierdut cămașa*). La atașare, marcată grafic prin cratimă, pot apărea modificări de formă (*Ion s-a* (< *se* + *a*) *întrebat unde a greșit*).

Forma accentuată de acuzativ a pronumelui reflexiv poate deveni, prin conversiune, substantiv; marca substantivizării este, de obicei, articolul: *Un **sine** optimist îi creează omului o imagine falsă; A simțit în **sinea** lui că e pregătit pentru rolul de părinte.*

Clasele a VI-a - VIII-a

- **Posibilități combinatorii: valorile și funcțiile pronumelui reflexiv**

Din punctul de vedere al funcției sintactice, reflexivele se împart în două categorii: (A) reflexive cu funcție sintactică și (B) reflexive fără funcție sintactică.

(A) Reflexivul poate avea diverse funcții sintactice:

– complement direct: *Nu **te**-ai văzut în oglindă când **te**-ai machiat?*;

– complement indirect: ***Mi**-am impus diverse restricții*; *Daunele cauzate **sieși** nu pot fi recuperate*;

– complement indirect posesiv: ***Mi**-am pierdut paltonul; **Îți** poți auzi vocea în ecou*;

– atribut: *Te binedispui cu gândurile-**ți** luminoase.*

Precedate de prepoziție, formele accentuate ale reflexivului pot îndeplini funcția sintactică de:

– complement direct: *Se cunoaște bine **pe sine***;

– complement prepozițional: *S-a bazat întotdeauna **pe sine***; *Omul sigur **de sine** inspiră încredere*;

– circumstanțiale de diverse tipuri: *Mi-a făcut loc **lângă sine*** (CircLoc); *Oamenii nu trebuie să lucreze numai **pentru sine**, ci pentru binele comunității în general* (CircScop) etc.

În gramaticile tradiționale se disting patru valori semantico-sintactice ale pronumelui reflexiv: reflexivul propriu-zis (*Mă văd în oglindă*), reflexivul posesiv (*Ion și-a construit casa* – „casa sa"); reflexivul factitiv (*Maria se tunde mereu la coafor* – „pune pe cineva să o tundă la coafor"; *Mi-am făcut rochia de mireasă la croitor* – „l-am pus pe croitor să-mi facă rochia de mireasă") și reflexivul reciproc (*Mihai și George s-au împins în curtea școlii* – „s-au împins unul pe celălalt"), discutat în detaliu mai jos.

(B) Pierzându-și valoarea referențială (capacitatea de a evoca un referent), reflexivul devine o marcă gramaticală sau lexicală și apare fără funcție sintactică în două ipostaze:

– ca marcă sintactică în structura predicatului, cu formă unică de persoana a 3-a:

(a) *Cărțile **se** vând bine toamna, la începutul școlii.* (reflexiv pasiv)

(b) *Dimineața devreme **se** merge la pescuit.* (reflexiv impersonal)

– ca formant al verbelor obligatoriu reflexive, adică al acelor verbe care apar în dicționar cu marca reflexivă; reflexivul poate avea formă de acuzativ (*a **se** gândi, a **se** baza, a **se** bosumfla, a **se** văita*) sau de dativ (*a-**și** închipui, a-**și** bate joc, a-**și** da seama*); un număr limitat de verbe, verbele reflexive impersonale, apar doar la persoana a 3-a (*a **se** cuveni, a **se** întâmpla, a **se** cădea, a **se** înnopta*).

Unele verbe nu apar decât în varianta obligatoriu reflexivă (*Mă bazez pe Ion*; structura devine negramaticală în absența reflexivului **Bazez pe Ion*). Pentru alte verbe, forma nonreflexivă are un sens diferit de forma reflexivă, iar diferența reflexiv – nonreflexiv se corelează și cu alte diferențe sintactice (de exemplu, folosit nereflexiv, verbul *a gândi* se construiește cu un complement direct și are sensul „a concepe" – *Eu gândesc proiectul de la cap la coadă*; folosit reflexiv, același verb se construiește cu complement prepozițional și sens diferit, „a reflecta la" – *Eu **mă** gândesc la proiect*). Pentru un număr limitat de verbe, prezența reflexivului este opțională și nu produce diferențe de sens: *Robinetele vechi au ruginit/s-au ruginit din cauza umezelii; Pâinea mucegăiește/**se** mucegăiește.*

În analiza sintactică pot apărea dificultăți de stabilire a valorii reflexivului (clitic reflexiv cu/fără funcție sintactică), în special în cazul verbelor obligatoriu reflexive. Stabilirea valorii corecte a reflexivului se face reluând forma clitică printr-o formă accentuată: doar reflexivele cu funcție sintactică pot apărea ca forme accentuate (a)-(a'); reflexivele fără funcție sintactică nu permit realizarea printr-o formă accentuată (b)-(b').

(a) *Eu **mă** cunosc îndeajuns de bine pe **mine** ca să știu când greșesc.*

(a') ***Mi**-am impus **mie** (însumi) restricții, nu și altora.*

(b) ***M**-am gândit la proiect*, dar nu **M-am gândit pe **mine** la proiect.*

(b') ***Mi**-am închipuit cum va arăta noua casă*, dar nu **Mi-am închipuit **mie** cum va arăta noua casă.*

Verbele care nu sunt obligatoriu reflexive apar în mod curent și cu pronume clitice personale (a)-(a'). În schimb, reflexivele fără funcție sintactică nu pot apărea la altă persoană decât persoana verbului (b)-(b').

(a) *Eu* ***te***$_{\text{2SG}}$ *cunosc*$_{\text{1SG}}$ *îndeajuns de bine.*
(a') ***Îi***$_{\text{3SG}}$ *impunem*$_{\text{1PL}}$ *multe restricții.*
(b) ***Te***$_{\text{2SG}}$ *gândești*$_{\text{2SG}}$ *la proiect*, dar nu ****Te***$_{\text{2SG}}$ *gândesc*$_{\text{1SG}}$ *la proiect.*
(b') ***Își***$_{\text{3SG/PL}}$ *închipuie*$_{\text{3SG/PL}}$ *cum arată casa*, dar nu ****Îți***$_{\text{2SG}}$ *închipuie*$_{\text{3SG}}$ *cum arată casa.*

Condițiile și contextele de anticipare (*Ion* ***se*** *iubește doar pe sine*) și de reluare (*Pe tine* ***te****-ai forțat mai mult decât pe ceilalți*) ale formelor accentuate prin clitice pronominale reflexive sunt aceleași ca ale pronumelui personal propriu-zis.

• **Pronumele reflexiv cu valoare reciprocă**

Pronumele reflexiv are valoare reciprocă în prezența unui subiect multiplu sau a unui subiect realizat prin substantiv/pronume la plural. Din punct de vedere semantic, reciprocul marchează o relație simetrică între participanții la acțiunea sau evenimentul descris de verb.

(a) *Ion și Gheorghe* ***își*** *zâmbesc.*
(b) *Băieții* ***se*** *apără între ei.*

Valoarea reflexivă reciprocă se poate confunda adesea cu valoarea reflexivă propriu-zisă. Ambiguitatea se rezolvă cu ajutorul locuțiunilor pronominale reciproce (*Ion și Gheorghe* ***își*** *zâmbesc unul altuia; Băieții* ***se*** *cunosc unul pe altul/celălalt; Ele* ***s****-au ascultat fiecare pe fiecare*) sau prin construcții prepoziționale (*Fetele* ***s****-au ascultat între ele*) ori adverbiale (*Ei* ***s****-au ajutat reciproc*).

Exerciții:

4. Identificați pronumele reflexive, precizând persoana, numărul și cazul.

(a) „Îmi număr banii în acea lumină himerică, îi sclipesc în pumn, dar nu reușesc să-i socotesc și încep să plâng, căci nu știu dacă-mi ajung să cumpăr o pâine." (M. Cărtărescu, *Orbitor*)

(b) „Șifonierul era pe atunci așezat paralel cu patul și mă priveam minute-n șir în luciul lui galben." (ibid.)

(c) „Își suflecau acum fustele-n față, arătându-și pulpele groase." (ibid.)

(d) „Fetele își aplecară capetele împrejurul vedeniei." (ibid.)

(e) „Trebuia să ne tundem acum toți la chelie." (ibid.)

5. Se dă textul:

„Momente grețoase azi: mă înfrunt cu perceptorul în privința impozitului pe drumuri din anul curent. (...) Casația în secții unite s-a pronunțat fără echivoc, numai în Ialomița nu se știe. (...) Mă înapoiez în șaretă cu junele Chiroiu; și-a definitivat asemănarea cu Răstignitul, miroase chiar și a oțet. Vrea principii dure în administrarea țării – el și colegii lui sunt gata să-și dea sângele pentru (...) România de mâine." (Ion Iovan, *Ultimele însemnări ale lui Mateiu Caragiale*)

(a) Analizaţi formele de reflexiv subliniate, precizând valoarea fiecăruia, persoana, numărul şi cazul.

(b) Analizaţi morfosintactic fiecare dintre cele trei apariţii diferite ale unităţii *şi*.

4. Adjectivul pronominal de întărire

Adjectivul pronominal de întărire însoţeşte un pronume sau un substantiv şi are rol de emfatizare a regentului.

Clasa a VII-a

- **Forme şi flexiune**

Tabelul de mai jos cuprinde formele adjectivului pronominal de întărire.

<table>
<tr><th></th><th>1 sg.</th><th>2 sg.</th><th>3 sg.</th><th>1 pl.</th><th>2 pl.</th><th>3 pl.</th></tr>
<tr><td>m.</td><td>N-A-G-D însumi</td><td>N-A-G-D însuţi</td><td>N-A-G-D însuşi</td><td>N-A-G-D înşine</td><td>N-A-G-D înşivă</td><td>N-A-G-D înşişi</td></tr>
<tr><td rowspan="2">f.</td><td>N-A însămi</td><td>N-A însăţi</td><td>N-A însăşi</td><td rowspan="2">N-A-G-D însene</td><td rowspan="2">N-A-G-D însevă</td><td rowspan="2">N-A-G-D înseşi însele</td></tr>
<tr><td>G-D însemi</td><td>G-D înseţi</td><td>G-D înseşi</td></tr>
</table>

Analiza formelor adjectivului pronominal de întărire scoate în evidenţă următoarele proprietăţi morfologice:

– adjectivul pronominal de întărire are flexiune internă dublă: primul component marchează, prin intermediul desinenţelor, genul, numărul şi cazul (*însu-*, *însă-*, *înşi-*, *înse-*), iar cel de al doilea component marchează persoana (şi reia şi informaţia de număr), prin terminaţiile *-mi, -ţi, -şi, -ne, -vă, -şi, -le*;

– există două forme pentru persoana a 3-a feminin plural, *înseşi* şi *însele*; forma *însele* este preferată în postpoziţie (*fetele însele*), spre deosebire de forma *înseşi*, care nu manifestă preferinţe de topică (*fetele înseşi*, dar şi *înseşi fetele*).

 Adjectivele pronominale de întărire sunt la origine cuvinte compuse, formate din pronumele personal arhaic *însu(l), însă, înşi, înse* şi formele clitice de dativ ale pronumelui personal sau reflexiv: *-mi, -ţi, -şi, -ne, -vă, -şi, -le*.

 Adjectivul pronominal de întărire se acordă în gen, număr şi caz cu regentul său: *băiatul însuşi*/*fata însăşi*. Frecvenţa greşelilor de acord este ridicată în construcţiile cu adjective

pronominale de întărire, greșelile vizând toate cele trei categorii gramaticale. De exemplu, în construcția *fetei însăși* este selectată în mod greșit forma de nominativ-acuzativ *însăși* în loc de forma de genitiv-dativ *înseși* (corect: *fetei înseși*). În exprimarea neîngrijită există tendința de a înlocui paradigma complexă a adjectivului pronominal de întărire cu o formă unică, invariabilă, *însăși* sau *însuși*, pentru toate persoanele și numerele, după cum arată și următorul fragment cules din internet: „Păreai **tu însăși** o fântână"; corect: *Păreai tu însuți/însăți o fântână*.

Clasa a VII-a

• Posibilități combinatorii

În limba română actuală, formele de întărire funcționează doar ca adjectiv, îndeplinind funcția sintactică de atribut.

 În fazele mai vechi ale limbii, formele de întărire puteau funcționa și autonom, ca pronume, după cum arată următorul citat din *Letopisețul* lui Grigore Ureche: „(...) va veni **însuși** pentru pace".

Pronominalul de întărire apare ca atribut al unui substantiv (a) articulat cu articol hotărât sau (b) însoțit de alte subordonări atributive și (c) poate însoți chiar și numele proprii.

(a) *omul* ***însuși****,* ***însuși*** *omul*
(b) ***însuși*** *acest om, băiatul acesta* ***însuși****, fata mea* ***însăși***
(c) *Maria* ***însăși****,* ***însuși*** *Ion*

Atunci când substantivul este însoțit de alte atribute, atributul exprimat prin adjectiv pronominal de întărire are o poziție periferică, atașându-se după sau înainte de toate celelalte atribute:

(a) *băiatul acesta* ***însuși***, dar nu **băiatul* ***însuși*** *acesta*;
(b) ***însuși*** *acest om*, dar nu **acest* ***însuși*** *om*.

Adjectivul pronominal de întărire este singurul atribut al formelor accentuate ale pronumelui personal sau reflexiv care apare, de preferință în postpoziție, în orice context alături de acestea (*tu* ***însăți***; rar ***însăți*** *tu*); adjectivul pronominal de întărire poate apărea și ca atribut al pronumelui demonstrativ (*acestea* ***însele***). Topica adjectivului pronominal de întărire este fixă, postpusă, atunci când se asociază unui pronume în alt caz decât nominativul (*pe sine* ***însuși***, dar nu **pe* ***însuși*** *sine*) sau unui pronume personal sau reflexiv la plural (*noi* ***înșine***, dar nu ****înșine*** *noi*).

Adjectivul pronominal de întărire se asociază frecvent formei accentuate a pronumelui personal, formând expresii echivalente cu un pronume reflexiv:

(a) *Ion plânge când se ascultă pe* ***el însuși****.* = *Ion plânge când se ascultă pe* ***sine****.*
(b) *Copilul merită să aibă încredere în* ***el însuși****.* = *Copilul merită să aibă încredere în* ***sine****.*

Când precedă regentul, adjectivul pronominal de întărire are rol semantic de intensificare și de focalizare a regentului, fiind echivalent cu adverbul *chiar* (***însuși*** *băiatul/Ion/acesta* = ***chiar*** *băiatul/Ion/acesta*). În structura expresiilor reflexive, adjectivul de întărire își pierde funcţia de intensificare și focalizare a regentului, neputând fi înlocuit în mod natural prin adverbul *chiar* (*Ion plânge când se ascultă pe* ***el însuși***, dar nu **pe el* ***chiar***).

Exerciţii:

6. În următorul dialog vorbesc: (a) doi băieți, (b) două fete sau (c) un băiat și o fată? Cum v-ați dat seama?
„– Vali, e foarte frumos desenul! L-ai făcut tu însuți?
– Mulţumesc, Gabi! Chiar eu l-am făcut. Dar metoda e simplă, poți încerca tu însăţi."

7. Completați spațiile goale cu adjectivul pronominal de întărire potrivit:
(a) *Domnilor, fiți voi .... sfătuitorii voștri !*
(b) *........... apariția lui era o surpriză.*
(c) *Draga mea, pe tine .... să te superi.*
(d) *Ei .... i se părea că a greșit.*

8. Reformulați enunțurile de mai jos, înlocuind adverbul *chiar* prin adjectivul pronominal de întărire. Ce diferențe ați identificat?
(a) *Orașul e distrus chiar de locuitorii lui.*
(b) *Chiar tu ți-ai răspuns la întrebare.*
(c) *Chiar invitata voastră a greșit.*

9. Înlocuiți în contextele în care este posibil adjectivul pronominal de întărire prin adverbul *chiar*. Este substituția posibilă în toate contextele?
(a) *Însuși președintele a venit la premiera filmului.*
(b) *Maria însăși a câștigat marele premiu.*
(c) *M-am bazat intotdeauna pe mine însămi.*

5. Pronumele de politețe

Pentru a marca în mod corespunzător raporturile între interlocutori și pentru a respecta normele și uzanțele sociale (diferențele de vârstă, rol și poziție socială), se folosește pronumele de politețe, care are, în limba română, doar persoana a 2-a și a 3-a.

Marcarea raporturilor de politețe este diferită de la o cultură la alta (culturi occidentale vs culturi orientale), de la un context la altul (rural vs urban; familial vs oficial) și chiar de la o epocă la alta în interiorul aceleiași limbi, iar reflexele lingvistice ale marcării politeții variază considerabil, atât din punct de vedere lexical, cât și din punct de vedere gramatical.

Variația culturală a exprimării politeții este copleșitoare. În limbi ca engleza, diferența dintre *tu* și *dumneavoastră* nu se exprimă prin intermediul pronumelui, fiind folosit în mod uniform pronumele personal de persoana a 2-a *you*. În schimb, într-o cultură orientală cu un sistem social bine ierarhizat, cum este cea japoneză, marcarea politeții este vizibilă inclusiv la pronumele de persoana 1: cele cinci forme de persoana 1, *watakushi*, *watashi*, *boku*, *ore* și *washi*, sunt folosite de vorbitori pentru a se referi la sine în diverse contexte (exprimare respectuoasă față de ascultător, exprimare politicoasă în general, context social obișnuit, superioritate ierarhică sau diferență de vârstă).

Adresarea politicoasă nu se realizează doar cu ajutorul pronumelor de politețe; cel mai răspândit mijloc de adresare politicoasă standard este folosirea formelor verbale de persoana a 2-a plural: ***Doriți** și niște cafea?*

Clasele a V-a - VI-a

- **Forme și flexiune**

Limba română standard distinge trei grade de politețe: grad redus de politețe, politețe standard și grad sporit de politețe. Pronumele de politețe este dublat (reluat sau anticipat) prin formele clitice ale pronumelui personal. Cea mai frecventă manieră de adresare politicoasă se realizează prin pronumele invariabil *dumneavoastră*.

În tabel, formele îngroșate sunt cele curente, în vreme ce formele scrise cu italice (*dumneasa, Domnia Ei*) sunt rar folosite sau învechite.

<table>
<tr><th></th><th>Grad redus de politețe</th><th>Politețe standard</th><th>Grad sporit de politețe (forme ceremonioase)</th></tr>
<tr><td rowspan="2">Adresarea către o persoană (pers. 2 singular)</td><td>N-A-V
dumneata</td><td rowspan="2">N-A-V-G-D
dumneavoastră</td><td>N-A-V
Domnia Voastră
Domnia Ta</td></tr>
<tr><td>G-D
dumitale</td><td>G-D
Domniei Voastre
Domniei Tale</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Referirea la o persoană (pers. 3 singular)</td><td>N-A
m. dânsul
f. dânsa</td><td rowspan="2">N-A-G-D
m. dumnealui
f. dumneaei

N-A
m.f. dumneasa
G-D
m.f. dumisale</td><td>N-A
m.f. Domnia Sa

m. Domnia Lui
f. Domnia Ei</td></tr>
<tr><td>G-D
m. dânsului
f. dânsei</td><td>G-D
Domniei Sale

m. Domniei Lui
f. Domniei Ei</td></tr>
</table>

<table>
<tr><td rowspan="2">Adresarea către mai multe persoane (pers. 2 plural)</td><td rowspan="2">—</td><td rowspan="2">N-A-V-G-D
dumneavoastră</td><td>N-A-V
Domniile Voastre</td></tr>
<tr><td>G-D
Domniilor Voastre</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Referirea la mai multe persoane (pers. 3 plural)</td><td>N-A
m. dânșii
f. dânsele</td><td rowspan="2">N-A-G-D
m.f. dumnealor</td><td>N-A
m.f. Domniile Lor</td></tr>
<tr><td>G-D
m. dânșilor
f. dânselor</td><td>G-D
m.f. Domniilor Lor</td></tr>
</table>

Din analiza formelor pronumelui de politețe se pot desprinde o serie de particularități ale acestei clase.

Particularități morfologice:

– distincțiile de caz apar doar la unele forme: *dumneata* (nominativ-acuzativ-vocativ) vs *dumitale* (genitiv-dativ); *dansul, dânsa* (nominativ-acuzativ) vs *dânsului, dânsei* (genitiv-dativ), fiind absente la altele: *dumnealor* (nominativ-acuzativ-genitiv-dativ); *dumneavoastră* (nominativ-acuzativ-vocativ-genitiv-dativ);

– distincțiile de gen caracterizează unele forme ale persoanei a 3-a: *dânsul, dânșii* (m.) vs *dânsa, dânsele* (f.); *dumnealui* (m.) vs *dumneaei* (f.), însă nu pe toate: *dumnealor* (m.-f.); *Domniei Sale* (m.-f.);

– unele dintre forme sunt, de fapt, locuțiuni pronominale de politețe, formate din substantiv articulat + adjectiv posesiv/pronume personal în genitiv: *Domnia Ta, Domnia Voastră, Domnia Lor*, care refac structurile care stau la baza formelor astăzi sudate (*dumneata, dumneavoastră, dumnealor*).

Particularități de inventar:

– inventarul pronumelor de politețe din limba standard reunește forme folosite curent (*dumnealui, dumneaei*) și forme învechite (*dumneasa, dumisale*), reflectând normele și uzanțele diferitelor generații de vorbitori;

– spre deosebire de gramaticile mai vechi, lucrările recente includ în clasa pronumelor de politețe și pronumele *dânsul*; inițial un simplu pronume personal, *dânsul* a dobândit treptat, mai ales în limba vorbită în sudul țării, utilizări politicoase, fără a se generaliza în toate zonele țării; schimbarea valorilor acestui pronume stă mărturie pentru dinamica rapidă a marcării lingvistice a raporturilor de politețe;

– în limba nonstandard (regional și popular), se folosesc și alte pronume de politețe, de obicei forme trunchiate ale pronumelor standard: *mata, matale* (< *dumneata, dumitale*), diminutive ale acestora: *mătăluță, mătălică*, succesiv trunchiate: *tălică* (< *mătălică*).

Tiparul substantiv articulat + adjectiv posesiv/pronume personal în genitiv este frecvent folosit pentru formarea de expresii ceremonioase, folosite în diverse contexte sociale: *Excelența Voastră/Sa* (pentru ambasadori), *Sfinția Voastră/Sa, Preasfinția Voastră/Sa, Eminența Voastră/Sa* (pentru înalți prelați), *Alteța Voastră/Sa, Maiestatea*

Voastră/Sa (pentru membri ai familiilor regale). Este important de reținut că toate cuvintele care compun expresia se scriu cu majusculă, chiar și atunci când expresia conține mai mult de doi termeni: *Înalt Preasfinția Voastră/Sa*. După modelul acestor expresii încetățenite, în literatură s-au creat expresii asemănătoare cu valori stilistice diverse (de exemplu, *Întunecimea voastră* și *Mârșăvia voastră* la Creangă).

În scris, pronumele de politețe pot fi abreviate: *dumneavoastră – dv./dvs./d-voastră; dumneata/dumitale – d-ta/d-tale.*

Clasa a VII-a

- **Posibilități combinatorii și alte particularități sintactice**

Din punct de vedere sintactic, comportamentul pronumelor de politețe este foarte asemănător cu cel al pronumelor personale propriu-zise. În primul rând, pronumele de politețe se supune acelorași reguli de anticipare și de reluare prin pronume clitic ca pronumele personal. În al doilea rând, pronumele de politețe poate îndeplini toate funcțiile sintactice pe care le îndeplinește pronumele personal; de exemplu:

– subiect: ***Dumneavoastră*** *erați trist ultima oară când v-am văzut*;
– complement direct: ***Pe dânsul*** *nu-l mai cunoaște nimeni*;
– complement indirect: *I-am transmis* ***dumnealui*** *mesajul*;
– nume predicativ: *Președintele României este* ***Domnia Sa***;
– atribut: *Plecarea* ***dumitale*** *m-a întristat; Cărțile* ***dumneavoastră*** *mi-au schimbat viața*;
– complement prepozițional (precedat de prepoziție): *M-am bazat* ***pe Domnia Sa****, Se teme* ***de dânsul***;
– circumstanțial de diverse tipuri (loc, timp, mod) (precedat de prepoziție): *A ajuns* ***la dumneavoastră*** *ieri*; ***După Domnia Voastră****, a venit și restul suitei*; *Vorbește exact* ***ca Domnia ta****!*

Însă pronumele de politețe prezintă o serie de caracteristici gramaticale care le deosebesc de pronumele personale propriu-zise.

Deși forme ca *dumneavoastră* se pot folosi pentru referirea în adresare la o singură persoană, acordul predicatului este la plural (***Dumneavoastră*** *veniți singur?*), iar dublarea prin clitic se face folosind tot o formă de plural (*Domnule director,* ***pe dumneavoastră*** *v-am văzut*). În schimb, acordul altor elemente este la singular în adresarea către o singură persoană: *Domnule profesor,* ***dumneavoastră*** *sunteți obosit*, nu **Domnule profesor,* ***dumneavoastră*** *sunteți obosiți*.

Chiar dacă sunt formate printr-un tipar conținând un substantiv, locuțiunile pronominale de politețe sunt anticipate sau reluate prin forme clitice corespunzând persoanei către care se face adresarea, nu prin clitice de persoana a 3-a, cum sunt

anticipate sau reluate substantivele: *Pe Domnia Ta te căutam*. Acordul predicatului cu subiectul nu se face la persoana a 3-a, ca în cazul substantivelor, ci reflectă persoana exprimată prin forma pronominală de politețe: ***Domnia Ta** așteptî, că ești înțelept*, nu ****Domnia Ta** așteaptă, pentru că e înțelept/înțeleaptă*.

Exerciții:

10. Construiți exemple în care:
(a) pronumele *dumneata* să fie în cazul genitiv;
(b) pronumele *dumneata* să fie în cazul dativ;
(c) pronumele *dumneavoastră* să fie în cazul genitiv;
(d) pronumele *dumnealor* să fie în cazul dativ;
(e) pronumele *Domnia Sa* să fie în cazul genitiv;
(f) pronumele *Domnia Voastră* să fie în cazul dativ.
Care este funcția sintactică a pronumelor din exemplele construite?

11. Caracterizați din punct de vedere morfologic și sintactic formele pronumelui de politețe din enunțurile de mai jos (din Mircea Eliade, *Domnișoara Christina*).
(a) „Dumneavoastră sunteți bărbat, nu vă puteți speria."
(b) „V-am ascultat recitând... Mă minunam de memoria dumneavoastră..."
(c) „Dar dumitale nu-ți este frică să te plimbi singură pe aici ? o întrebă Egor."
(d) „Dumneata nu ești bine deloc..."

6. Pronumele și adjectivul pronominal posesiv

Pronumele și adjectivele posesive sunt forme pronominale având categoria persoanei și rolul de a exprima posesia. Adjectivul pronominal posesiv evocă posesorul (*Cartea **mea** e la tine*), iar pronumele posesiv are o funcție dublă, evocând simultan posesorul și obiectul posedat (*Cartea Mariei e pe birou, **a ta** este în bibliotecă*; *a ta* = „cartea ta"). În structura pronumelui posesiv apare articolul posesiv(-genitival) *al, a, ai, ale*, care ține locul obiectului posedat (*a* din *a ta* în ultimul exemplu ține locul substantivului „cartea"); acesta apare și cu adjectivul posesiv (*un prieten al **meu***), însă doar în condiții sintactice precise.

În gramaticile academice recente GALR și GBLR s-a renunțat la categoria „pronumelui posesiv", păstrându-se doar categoria „adjectivului pronominal posesiv". Conform acestor tratate, în construcții precum *Cartea Mariei e pe birou, **a ta** este în bibliotecă*, pronumele posesiv *a ta* este analizat ca fiind constituit din adjectivul pronominal posesiv *ta* plus pronumele semiindependent *al*; această analiză se aseamănă cu analiza elementului *cel* ca pronume semiindependent.

Clasa a VII-a

• Forme și flexiune

Tabelul de mai jos cuprinde inventarul și comportamentul flexionar al adjectivului pronominal posesiv:

			Persoana 1		Persoana a 2-a		Persoana a 3-a	
			N-A	G-D	N-A	G-D	N-A	G-D
un singur posesor	un singur obiect posedat	**masculin**	*meu*		*tău*		*său*	
		feminin	*mea*	*mele*	*ta*	*tale*	*sa*	*sale*
	mai multe obiecte posedate	**masculin**	*mei*		*tăi*		*săi*	
		feminin	*mele*		*tale*		*sale*	
mai mulți posesori	un singur obiect posedat	**masculin**	*nostru*		*vostru*		–	
		feminin	*noastră*	*noastre*	*voastră*	*voastre*	–	
	mai multe obiecte posedate	**masculin**	*noștri*		*voștri*		–	
		feminin	*noastre*		*voastre*		–	

Posesivul are un comportament morfologic dual, întrucât forma sa marchează atât informații privitoare la posesor, cât și informații privitoare la obiectul posedat:

– persoana posesorului și numărul de posesori sunt marcate în partea inițială a posesivului: *meu* (persoana 1, un posesor) vs *tău* (persoana 2, un posesor); *meu* (un posesor, persoana 1) vs *nostru* (mai mulți posesori, persoana 1);

– categoriile de gen gramatical, număr și caz ale obiectului posedat, dobândite prin acord, sunt marcate în partea finală a posesivului: *(băiatul) meu* (masculin) vs *(fata) mea* (feminin); *(băiatul) meu* (singular) vs *(băieții) mei* (plural);

– terminațiile adjectivului posesiv se regăsesc și în paradigma adjectivului propriu-zis: *nostru – noastră – noștri – noastre/albastru – albastră – albaștri – albastre*;

– doar formele de feminin marchează distincția dintre nominativ-acuzativ (*(fata) mea*) și genitiv-dativ (*(fetei) mele*);

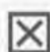
– formele *său, sa, săi, sale* nu marchează genul natural al posesorului, ci reflectă genul obiectului posedat, dobândit prin acord.

☒ Formele de masculin plural, persoanele 1 și a 2-a, se scriu cu un singur *i* final, nu cu doi *i*: corect: *noștri, voștri*; greșit: *noștrii, voștrii*.

Din inventarul adjectivului pronominal posesiv lipsesc formele de persoana a 3-a care evocă mai mulți posesori. În acest context este folosit pronumele personal în genitiv *lor* (*cartea **lor***). La persoana a 3-a singular, un singur posesor, formele *său, sa, săi, sale* apar în competiție cu pronumele personale în genitiv *lui* și *ei* (*cartea **sa**, **lui**/*

ei); spre deosebire de posesive, pronumele personale marchează genul posesorului, nu genul obiectului posedat.

Pe lângă substantivele care denumesc un grad de rudenie, în limbajul popular și în vorbirea familiară circulă variante formale modificate ale adjectivului posesiv: *frate-**miu**, tăică-**tu***. Substantivul apare nearticulat (și eventual cu formă modificată) și formează o unitate cu adjectivul posesiv, ceea ce explică modificările de formă ale posesivului, manifestate prin forme speciale de genitiv-dativ (*soră-**tii**/soră-**tei***) sau de vocativ (*sor-**meo**!*). Circulația în limba nonstandard explică gradul mare de variație a formei adjectivului posesiv și a substantivului regent.

Aceste forme se scriu cu cratimă (corect: *mă-sa, tac-su*; greșit: *masa, tacsu*; *mă sa, tac su*); formele de genitiv-dativ se scriu cu doi i (corect: *mă-sii, vară-mii*; greșit: *mă-si, vară-mi*).

Articolul posesiv(-genitival)

Când adjectivul posesiv apare imediat la dreapta unui substantiv sau adjectiv articulat cu articolul hotărât, nu este permisă prezența articolului posesiv(-genitival) *al, a, ai, ale*: *frate<u>le</u> **meu***, nu **frate<u>le</u> <u>al</u> **meu***; *drag<u>a</u> **mea** fată*, nu **drag<u>a</u> <u>a</u> **mea** fată*. În toate contextele în care adjectivul posesiv nu este în imediata vecinătate a articolului hotărât este necesară prezența articolului posesiv:

– regentul substantival este nearticulat (*prieteni **ai** mei, două eleve **ale** tale*) sau este un nume propriu (*Vasile **al** meu*);

– regentul (articulat sau nearticulat) este separat de adjectivul posesiv printr-un atribut: *prietenul vechi <u>al</u> **meu**, un prieten vechi <u>al</u> **meu***;

– rar, în limba mai veche, adjectivul posesiv precedă regentul, fiind la rândul său obligatoriu precedat de *al*: „Am înarmat *<u>a</u> **noastră** mână*" (Andrei Bârseanu, *Pe-al nostru steag e scris Unire*).

Articolul posesiv se acordă în gen și număr cu obiectul posedat (regentul adjectivului posesiv): *prieten **al** meu* (masculin) vs *prietenă **a** mea* (feminin); *copil **al** meu* (singular) vs *copii **ai** mei* (plural), însă nu marchează cazul.

Formele articolului posesiv-genitival se pot confunda cu alte elemente, în special cu:
(a) forma de masculin singular *al* și forma de feminin singular *a* sunt omonime cu formantul numeralului ordinal: ***al** doilea, **a** doua*;
(b) forma de feminin singular *a* este omonimă cu prepoziția *a* care marchează o relație de genitiv sau de dativ: *carte **a** doi copii; grație **a** doi copii*; forma de feminin singular a articolului posesiv-genitival este întotdeauna urmată de un constituent în genitiv (*carte a fetei/unei fete*) sau de un adjectiv posesiv (*carte a mea*), spre deosebire de prepoziția *a*, care este urmată de un constituent cu formă de acuzativ.

În schimb, cu excepția apariției după prepoziții/locuțiuni prepoziționale cu regim de genitiv, în structura pronumelui posesiv (care denotă simultan obiectul posedat și posesorul: *Tatăl Mariei a venit, **al meu** a plecat*; *al meu* = „tatăl meu"), prezența lui

al este obligatorie. Ca pronume posesiv, structura *al* + adjectiv posesiv formează o unitate și se analizează împreună. Spre deosebire de contextul adjectivului posesiv, în structura pronumelui posesiv *al* dispune și de forma *alor* la plural, genitiv (*casa **alor mei***) și dativ (*Le-am spus **alor mei***). Există o serie de sensuri convenționalizate pentru pronumele posesive al căror obiect posedat nu este menționat în context: *ai mei* înseamnă, de obicei, „părinții mei", *ai noștri* înseamnă „prietenii noștri/rudele noastre" ș.a.m.d.

Clasa a VII-a

- **Posibilități combinatorii**

Pronumele posesiv poate avea diverse funcții sintactice specifice formelor accentuate ale pronumelor cu categoria persoanei:

– subiect: ***Ai mei** au venit ieri*;
– complement direct, precedat de prepoziția *pe*: *I-am văzut **pe ai tăi** la film*;
– complement indirect: *Le-am spus **alor tăi** că plec*;
– complement prepozițional: *S-a gândit întotdeauna **la ai săi***;
– circumstanțiale de diverse tipuri (precedate de prepoziție): *Mi-am făcut loc **lângă ai mei*** (CircLoc); *S-a sacrificat **pentru ai săi*** (CircScop) etc.;
– nume predicativ: *Casa asta este **a mea***;
– atribut: *Casa **alor tăi** este foarte frumoasă!*

Pronumele posesiv apare fără *al* doar atunci când este în vecinătatea prepozițiilor/locuțiunilor cu regim de genitiv: *contra **ta**, în jurul **meu***. Structura [prepoziție + pronume posesiv] îndeplinește diverse funcții sintactice:
– atribut: *decizia **împotriva ta***;
– circumstanțial de diverse tipuri: *Alerga **în jurul tău*** (CircLoc); *A acționat **contra noastră*** (CircMod).

Pronumele posesive respectă aceleași condiții de anticipare și de reluare prin pronume clitic ca alte pronume personale.

Adjectivul posesiv este întotdeauna un atribut, de obicei postpus (*casa **mea**, frate-**miu**, niște prieteni **ai mei***), rar antepus („să alini ***al meu** oftat*", B.P. Hasdeu, *Răzvan și Vidra*).

În limba română există trei structuri cvasisinonime cu atribut realizat prin posesiv, toate acceptate de normele limbii standard:

(a) structura *un prieten **al meu***, în care atributul este realizat prin adjectiv pronominal posesiv;

(b) structurile *un prieten de-al meu* și *un prieten de-ai mei*, în care atributul este realizat prin pronume posesiv, precedat de prepoziția *de*.

În analiza gramaticală, nu trebuie confundat adjectivul posesiv (*casa mea*) cu pronumele posesiv (*casa alor mei*). Analiza trebuie să țină cont de faptul că adjectivul exprimă doar posesorul, pe când pronumele exprimă atât obiectul posedat, cât și posesorul.

Exerciţii:

Se dau textele:

A. „Iată-mă! Tot eu cea veche!
Ochii? hai, ce mai pereche!
Și ce cap frumos răsare!
Nu-i al meu? Al meu e oare?" (George Coșbuc, *La oglindă*)

B. „De altfel, insist asupra copilăriei mele tocmai fiindcă, fără să vrea, tata mi-a deschis gustul pentru orbire și intoleranță care și-a avut partea sa în ceea ce s-a întâmplat mai târziu. Dorind să mă strivească sub greutatea autorității sale, el a declanșat în mine o opoziție înverșunată care n-a lăsat să se piardă niciun defect de-al meu." (Octavian Paler, *Un om norocos*)

C. „Ei au totuși hainele lor: eu pe-ale mele nu le am." (Mihail Sadoveanu, *Zodia Cancerului sau vremea Ducăi-Vodă*)

12. Identificați posesivele din texte și stabiliți dacă sunt pronume sau adjective pronominale posesive.

13. Analizați morfosintactic adjectivele pronominale posesive.

14. Analizați sintactic pronumele posesive.

7. Pronumele și adjectivul pronominal demonstrativ

Pronumele și adjectivul pronominal demonstrativ arată modul în care vorbitorul percepe obiectul determinat pe o axă a apropierii – depărtării (*acest(a)/acel(a)*) sau a identității – diferențierii (*același/celălalt*).

Clasa a VII-a

• Subclase. Forme și flexiune

Demonstrativele de apropiere și de depărtare

Demonstrativele de apropiere și de depărtare formează un sistem simetric din punctul de vedere al inventarului și al structurii interne. Ambele tipuri semantice de demonstrativ includ câte o formă care se folosește în limba literară standard, *acest(a)* și *acel(a)*, și câte o formă folosită în limba populară și în limba literară vorbită, *ăsta* și *ăla*.

Spre deosebire de română (ca și de alte limbi romanice, ca italiana și franceza), în care demonstrativele *acest(a), ăsta* și *acel(a), ăla* reflectă apropierea și respectiv distanța de vorbitor, alte limbi romanice (portugheza, spaniola, occitana) și limba latină au un sistem semantic mai complex și disting trei grade de apropiere/depărtare: aproape de vorbitor (lat. *hic*, sp. *este*), aproape de ascultător (lat. *iste*, sp. *ese*), departe de ambii (lat. *ille*, sp. *aquel*).

Demonstrativele standard prezintă o distincție suplimentară, asigurată de particula finală *-a*: *acest, acel* (forme slabe) vs *acesta, acela* (forme întărite prin *-a*). Formele fără *-a* ale demonstrativelor *ăsta* și *ăla* sunt folosite rar (de exemplu, ***de astă dată***) și apar mai ales în cuvinte compuse (***astă**-seară, **astă**-vară*).

Tabelul de mai jos cuprinde formele pronumelor și ale adjectivelor pronominale demonstrative de apropiere și de depărtare folosite în limba română standard.

		Masculin				**Feminin**			
		Forme cu *-a*		**Forme fără** *-a*		**Forme cu** *-a*		**Forme fără** *-a*	
		Sg.	**Pl.**	**Sg.**	**Pl.**	**Sg.**	**Pl.**	**Sg.**	**Pl.**
Demonstrative de apropiere	N-A	*acesta* *ăsta*	*aceștia* *ăștia*	*acest* –	*acești* –	*aceasta* *asta*	*acestea* *astea*	*această* –	*aceste* –
	G-D	*acestuia* *ăstuia*	*acestora* *ăstora*	*acestui* –	*acestor* –	*acesteia* *ăsteia*	*acestora* *ăstora*	*acestei* –	*acestor* –
Demonstrative de depărtare	N-A	*acela* *ăla*	*aceia* *ăia*	*acel* –	*acei* –	*aceea* *aia*	*acelea* *alea*	*acea* –	*acele* –
	G-D	*aceluia* *ăluia*	*acelora* *ălora*	*acelui* –	*acelor* –	*aceleia* *ăleia*	*acelora* *ălora*	*acelei* –	*acelor* –

Toate formele demonstrativului au flexiune în raport cu categoriile gramaticale de gen (masculin: *acest(a), acel(a)* vs feminin: *această/aceasta, ace(e)a*), număr (singular: *acest(a), această/aceasta* vs plural: *acești(a), aceste(a)*) și caz; demonstrativele prezintă forme omonime pentru nominativ-acuzativ (*acest(a), acel(a)*) și genitiv-dativ (*acestui(a)/acelui(a)*).

Atenție la formele *aceea* (f.sg.) și *aceia* (m.pl.), care se confundă adesea în scris; este greșită grafia *fata **aceia*** (corect: *fata **aceea***).

Din punctul de vedere al uzului, forma de feminin *asta* apare frecvent în limba vorbită standard, însă fără referire la persoane; când face referire la persoane, *asta* este simțită ca depreciativă. Forma *această/aceasta* s-a specializat pentru limba literară scrisă.

Rar, în texte literare mai vechi și în dialectele limbii române, forma *cel/cela* apare și cu funcția de demonstrativ, fiind echivalent cu *acel(a)*: „Și zicând Doamne-ajută,

se aruncă cu calul în apă, o trece înot dincolo, la *cela mal*" (Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb*).

Demonstrativele de identitate şi de diferenţiere

Demonstrativul de identitate este format din demonstrativul de depărtare plus particula invariabilă *-și*. Demonstrativul de identitate nu distinge variante întărite prin particula *-a* și variante fără particula *-a*.

	Masculin		Feminin	
	Sg.	**Pl.**	**Sg.**	**Pl.**
N-A	*același*	*aceiași*	*aceeași*	*aceleași*
G-D	*aceluiași*	*acelorași*	*aceleiași*	*acelorași*

Demonstrativul de identitate are flexiune internă, marcând la primul dintre elementele compusului (*acela*) categoriile gramaticale de gen (masculin: *același* vs feminin: *aceeași*), număr (singular: *același*, *aceeași* vs plural: *aceiași*, *aceleași*) și caz (nominativ-acuzativ: *același*, *aceeași* vs genitiv-dativ: *aceluiași*, *aceleiași*).

☒ La fel ca în cazul demonstrativelor de depărtare pe care se bazează, formele omofone *aceeași* (f.sg.) și *aceiași* (m.pl.) se confundă adesea în scris (greșit: *aceiași fată*; corect: *aceeași fată*).

Demonstrativul de diferențiere este tot un cuvânt compus, format dintr-o formă redusă a demonstrativului de depărtare *(a)cel(a)* plus pronumele *alalt*, dispărut din limba literară. La fel ca demonstrativul de identitate, cel de diferențiere nu distinge forme cu *-a* și forme fără *-a*.

	Masculin		Feminin	
	Sg.	**Pl.**	**Sg.**	**Pl.**
N-A	*celălalt*	*ceilalți*	*cealaltă*	*celelalte*
G-D	*celuilalt*	*celorlalți*	*celeilalte*	*celorlalte*

Demonstrativul de diferențiere marchează categoriile gramaticale de gen (masculin: *celălalt* vs feminin: *cealaltă*), număr (singular: *celălalt*, *cealaltă* vs plural: *ceilalți*, *celelalte*) și caz (nominativ-acuzativ: *celălalt*, *cealaltă* vs genitiv-dativ: *celuilalt*, *celeilalte*).

☒ În exprimarea scrisă și în limba vorbită apar des formele incorecte *celălant*, *cealantă*, *ceilanți*, *celelante*, care trebuie evitate (corect: *celălalt*, *cealaltă*, *ceilalți*, *celelalte*).

În limba nonstandard, circulă și forme compuse cu demonstrativul *ăla* (*ălălalt*, *ailaltă*).

În paralel cu demonstrativul de diferențiere *celălalt*, în limba nonstandard circulă și forme compuse cu demonstrativele de apropiere, și anume *cestălalt* și *ăstălalt*; aceste forme creează opoziția de apropiere/depărtare pentru demonstrativele de diferențiere.

Clasa a VII-a

• **Posibilități combinatorii**

Pentru subtipurile care disting forme cu particula *-a* și forme fără *-a* (demonstrativele de apropiere și de depărtare), doar formele din prima serie pot funcționa ca pronume. Pronumele demonstrative au diverse funcții sintactice:

– subiect: ***Ceilalți** au venit*;

– complement direct: *Dă-mi **asta**; I-am văzut **pe aceiași***;

– complement indirect: *Le-am dat **ăstora** niște prăjituri de casă*;

– complement prepozițional: *Mă bazez **pe ceilalți** în general*;

– nume predicativ: *Ideile lui sunt **aceleași***;

– circumstanțial (de exemplu, de loc): ***De la ăștia** până la noi acasă e mult de mers*;

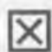
– atribut: *Pisicile **acestora** sunt bătrâne.*

Forma de feminin singular *asta* funcționează în mod curent ca profrază (înlocuiește o întreagă propoziție): *Că a greșit, **asta** (o) știam deja.*

Adjectivul pronominal demonstrativ îndeplinește funcția de atribut (***acest/același/celălalt** om; omul **acela/celălalt***). Există o serie de restricții de topică la care se supun atributele exprimate prin adjectiv pronominal demonstrativ:

– pentru subtipurile care disting forme cu *-a* și forme fără *-a* (demonstrativele de apropiere și de depărtare), formele fără *-a* apar exclusiv ca atribute prenominale (***acest/acel** băiat*, dar nu **băiat(ul) **acest/acel***), iar formele întărite prin *-a* apar exclusiv ca atribute postnominale (*băiatul **acesta/acela***, dar nu ****acela/acesta** băiat(ul)*);

– demonstrativul de identitate *același* poate apărea ca atribut doar atunci când ocupă o poziție prenominală (***același** băiat*), nu și postnominală (**băiatul **același***).

Adjectivul pronominal demonstrativ se acordă în gen, număr și caz cu substantivul regent: *băiatului **acelui**a, fetei **aceleia*** Abateri pot apărea la acordul în caz, mai ales când adjectivul este postnominal; formulări precum *băiatului **acela**, fetei **aceea*** sunt incorecte.

Clasa a V-a

8. Articolul demonstrativ *cel* și pronumele semiindependent *cel*

• Ce este articolul demonstrativ?

În cursul istoriei atestate a limbii române, din clasa demonstrativelor de depărtare s-a desprins forma slabă (neîntărită prin particula *-a*) *cel* (în raport cu forma *cela*), care, pierzându-și capacitatea de a exprima depărtarea față de vorbitor, s-a specializat ca articol demonstrativ. Articolul demonstrativ este un subtip de articol hotărât cu proprietăți gramaticale și semantice speciale. Formele articolului demonstrativ sunt: *cel* (m. sg. N-A), *celui* (m. sg. G-D), *cea* (f. sg. N-A), *celei* (f. sg. G-D), *cei* (m. pl. N-A), *cele* (f. pl. N-A), *celor* (m., f. pl. G-D).

Formele *cel, celui, cea, celei, cei, cele, celor* apăreau din cele mai vechi texte românești, însă funcționau diferit. Din punct de vedere semantic, *cel* era echivalentul demonstrativului *acel* din limba română modernă, întrucât exista și forma *cest* cu care *cel* stabilea o opoziție de apropiere – depărtare (*cel fecior mic* vs *avuțiia cestui pământ*, din *Cartea cu învățătură* a Diaconului Coresi, 1581). Din punct de vedere gramatical, *cel* putea preceda direct un substantiv nearticulat (*cel munte înalt*, din *Alexandria*, 1620), context în care poate apărea astăzi doar adjectivul demonstrativ *acel* (*acel munte înalt*). Puteți afla mai multe despre istoria articolului *cel* din SOR (secțiunile 4.1.5 și 10.2.3).

În tradiția gramaticală românească, articolul demonstrativ este cunoscut și sub denumirile de „articol adjectival” sau „articol demonstrativ-adjectival” , întrucât precedă adesea adjective.

Articolul demonstrativ are mai multe contexte de apariție și funcții diferite de la un context la altul; *cel* poate fi folosit și pronominal, atunci când substantivul regent este elidat (folosirea pronominală este discutată mai jos, în secțiunea *Pronumele semiindependent cel*).

• Contextele articolului demonstrativ

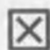
(A) Articolul demonstrativ leagă un substantiv articulat cu articolul hotărât enclitic de atributul său, realizat prin adjectiv calificativ (*cerul **cel** albastru, fiul său **cel** bun*), adjectiv participial (*copila **cea** pierduta*) sau grup prepozițional (*palatul **cel** de sus*). În acest context, articolul demonstrativ *cel* este opțional (omiterea lui *cel* nu are ca rezultat combinații negramaticale, vezi: *cerul albastru, copila pierdută, palatul de sus*). Din punct de vedere semantic, articolul demonstrativ arată că atributul pe care îl precedă exprimă caracteristica sau proprietatea care individualizează substantivul regent în contextul dat, după cum se poate observa din exemplul următor:

„Lângă el, gâfâind, un procuror șchiop, fost coleg de liceu (...). Se întoarse în cameră, înfășurat în prosopul de baie.

– Ce imbecil! spuse el, cu adresă la *procurorul cel șchiop*."

(Fănuș Neagu, *Frumoșii nebuni ai marilor orașe*)

Pentru această folosire a articolului demonstrativ, nu există construcții echivalente în limbile romanice, construcția cu articolul hotărât propriu-zis nefiind perfect echivalentă.

Articolul demonstrativ marchează acordul în gen, număr și caz cu substantivul regent: *fiului său **celui** bun, fetei **celei** harnice*. Abateri pot apărea la acordul în caz; forme precum *fiului său **cel** bun, fetei **cea** harnica* sunt incorecte.

(B) Articolul demonstrativ leagă un nume propriu de un atribut subordonat. Combinația cu numele propriu apare fie într-o formulă fixă (*Ștefan **cel** Mare, Mircea **cel** Bătrân*), fie cu rol de identificare contextuală a numelui propriu (*Ioana **cea** mică*, care se distinge de *Ioana **cea** înaltă*).

După cum arată fragmentul „de la vest, de la regele francilor *Carol **cel** Mare* (în germană, *Karl **der** Grosse*, pe franțuzește, *Charlemagne*)" (Neagu Djuvara, ***O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri***), în alte limbi se folosește, în acest context, articolul hotărât propriu-zis (germ. *der*, fr. *le*). În limba română există și construcția alternativă, cu articol hotărât propriu-zis, enclitic: *Mihai Viteazul, Toader Nebunul*.

Cu numele proprii, acordul în caz al articolului demonstrativ cu regentul nu este recomandabil: *domnia Ecaterinei **cea** Mare*, nu *domnia Ecaterinei **celei** Mari*; *caracterizarea lui Mircea **cel** Bătrân*, nu *caracterizarea lui Mircea **celui** Bătrân*.

(C) În situația în care substantivul regent este precedat de numerale cardinale sau ordinale, articolul demonstrativ asigură interpretarea definită a structurii (***cele** două fete; **cel** de-al doilea băiat*). Articolul demonstrativ îndeplinește, așadar, în acest context funcția articolului hotărât propriu-zis, iar utilizarea sa se explică prin faptul că numeralele nu se pot combina cu articolul hotărât enclitic (structura cu numeral articulat este negramaticală: **două**le** fete*).

Limbile romanice și germanice folosesc articolul hotărât propriu-zis în acest context: engl. ***the** two girls*, germ. ***die** zwei Mädchen*, fr. ***les** deux filles*; it. ***le** due ragazze*.

(D) Articolul demonstrativ este un component obligatoriu al gradului superlativ relativ al adjectivelor (***cel** mai frumos; **cea** mai înaltă*). Adjectivul la gradul superlativ relativ poate preceda (***cel** mai înalt băiat*) sau urma (*băiatul **cel** mai înalt*) substantivul regent.

Forma adverbializată invariabilă de masculin singular nominativ *cel* a fost atrasă în clasa adverbului și apare ca formant în structura superlativului relativ al adverbului (***cel** mai bine*). În acest context, din punct de vedere gramatical, *cel* nu este articol.

☒ Constituie o abatere de la normă falsul acord al articolului demonstrativ când este formant al superlativului relativ al adverbelor; greșit: *performanța **cea** mai bine cotată*, corect: *performanța **cel** mai bine cotată*.

Ca articol demonstrativ, *cel* nu exprimă depărtarea față de vorbitor și nu poate preceda direct substantive nearticulate; doar formele slabe (fără particula *-a*) ale adjectivului pronominal demonstrativ pot preceda direct un substantiv (*acest/acel copil*, dar nu **cel copil*). Doar rar, în limba populară, *cel* poate apărea cu valoarea sa originară, de adjectiv pronominal demonstrativ, fiind echivalent cu *acel*: „Pe **cel** deal, pe **cea** costină / Este-o creangă și-o cetină".

• **Pronumele semiindependent** ***cel***

Cel cunoaște și o folosire pronominală, substituind substantivul regent, atunci când substantivul regent este elidat și poate fi identificat în context. Întrucât prezența altui constituent la dreapta sa este întotdeauna obligatorie, *cel* este un pronume cu un grad de autonomie redus, de aici și denumirea de „pronume semiindependent".

Cu excepția contextului din (B) (*Ștefan **cel** Mare, Mircea **cel** Bătrân*), toate celelalte contexte ale articolului demonstrativ apar și cu pronumele semiindependent *cel*.

(i) *Cel vechi* (= vinul vechi) *este în pivniță.*
Dacă are o sută de oi și pierde una din ele, nu lasă pe celelalte nouăzeci și nouă pe izlaz și se duce după cea pierdută (= oaia pierdută), *până când o găsește?*

(ii) *Ajunseseră cu întârziere doi băieți. Când s-au dezmeticit, cei doi* (= cei doi băieți) *au început să îmi povestească ce se întâmplase în piață. Cel de-al doilea* (= cel de-al doilea băiat) *fusese rănit la picior.*

(iii) *Premiul întâi l-a primit cel mai bun* (= cel mai bun elev) *din clasă.*

În acest ultim context, se suprapun două valori distincte ale lui *cel*: valoarea de pronume și valoarea de marcă a gradului superlativ relativ.

Folosit pronominal, *cel* acceptă o gamă mai largă de subordonați decât în contextele cu regent substantival exprimat; cu funcție pronominală, *cel* se combină frecvent cu propoziții relative (*E bine-venit cel care aduce*, dar nu **omul **cel** care aduce*) și adjective categoriale (*mașina germană și cea franțuzească*, dar nu **mașina **cea** franțuzească*).

În special în limba vorbită, circulă și structuri convenționalizate cu *cel* pronominal, de exemplu *cei mici* (= „copiii"), *Cel de sus* (= „Dumnezeu").

Exerciții:

15. Corectați următoarele enunțuri:
(a) *Acelora care le-a căzut în mână Jurnalul național au aflat că I.C. a plecat de la ziar.*
(b) *I-am spus de o mie de ori băiatului ăsta să fie mai atent.*
(c) *Nu pot să-ți spun mai multe despre asta, însă tot ce știu sigur e că fata cealantă, Creața, a greșit.*
(d) *Opinia mea rămâne aceiași: aceeași băieți au greșit.*

16. Identificați pronumele și adjectivele demonstrative din textele de mai jos, specificați tipul lor și analizați-le morfosintactic.
(a) „Am face orice ca un moment de grație să fie repetat în aceleași condiții, cu aceiași protagoniști." (H. Gârbea, *Rața cu portocale*)
(b) „Ea este nemăsurată, incompatibilă cu durata celorlalte activități zilnice." (H. Gârbea, *Rața cu portocale*)
(c) „La început am fost atât de uimit încât i-am bănuit pe ăia de la agenția de turism că nici nu m-au trimis la Paris, ci în cu totul alt oraș." (H. Gârbea, *Rața cu portocale*)
(d) „Tocmai pentru că emoția acelor ani a fost exprimată acolo ca atare, pentru că nu am putut să mă desprind de ea și să o prelucrez, într-un cuvânt, pentru că nu am știut să-mi manipulez indignarea, textele acelea datează și ele rămân «simple» documente ale unei comoții istorice, semne ale unei isterii în mers." (G. Liiceanu, *Despre limită*)
(e) „Ceru să i se explice în detaliu mecanismul și hotărî, în regim de urgență, interzicerea acestei escrocherii incompatibile cu demnitatea de provincie romană." (H. Gârbea, *Enigme în orașul meu*)
(f) „și dincolo, pă malu ălălalt rusesc, dincolo dă mare, era un teritoriu numit (...) tabăra rusească" (L. Ionescu-Ruxăndoiu (coord.), *Interacțiunea verbală în limba română actuală*)
(g) „iar despre ăstălaltu (...) am vorbit cu (...) cu Finansbank" (Ibidem)

17. Precizați statutul morfologic al unității *cel/cele* din enunțurile de mai jos, indicând (pentru pronumele semiindependent *cel*) și funcția sintactică.
(a) *Dă-mi-l, te rog, pe cel din stânga!*
(b) *Erau două ceasuri pe masă. Ceasul cel mic era al lui Ion, iar cel mare era al Mariei. Cel mare al Mariei e de foarte bună calitate.*
(c) *Cel ce a greșit o dată este mai prudent a doua oară.*
(d) *Cele trei fete mi-au spus că Ioana mă place.*
(e) *Spre surprinderea tuturor, Ion cel vesel lipsea de la petrecere.*
(f) *Cel mai bun prieten ți se confesează.*
(g) *Cei doi au ajuns deja.*
(h) „Din punctul de vedere al limbii, s-a constatat de pildă că limba română se apropie cel mai mult de unul dintre dialectele din sudul Italiei" (Neagu Djuvara, *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*)

18. Analizați morfosintactic unitatea *cel* din citatul următor și construiți două exemple în care *cel* să aibă altă valoare:
„așa încât cel care va învinge, Mehmet I, va reveni, în 1417, împotriva lui Mircea" (Neagu Djuvara, *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*)

9. Pronumele şi adjectivul pronominal interogativ

Pronumele/adjectivul pronominal interogativ se foloseşte pentru a construi întrebări parţiale, având rolul de a înlocui cuvântul sau cuvintele aşteptate ca răspuns la întrebare:

– ***Cine*** *a venit ieri la cinematograf?*
– *Maria şi copiii ei (au venit ieri la cinematograf).*

Întrebările, numite şi propoziţii interogative, sunt de trei feluri: (a) totale, (b) parţiale şi (c) alternative. Interogativele totale primesc un răspuns de tipul *da, nu, ba da/nu* şi privesc întregul conţinut al enunţului. Interogativele parţiale se construiesc cu ajutorul pronumelor şi al adjectivelor pronominale interogative şi solicită informaţii despre un component al enunţului (subiect, complement direct, nume predicativ, atribut etc.). Interogativele alternative apar în structuri disjunctive şi cer o alegere între două sau mai multe elemente alternative.

(a) – *Ai fost ieri la cinematograf?*
   – *Da/Nu.*
(b) – ***Ce*** *este Ion?*
   – *(Ion este) inginer.*
(c) – *Mergi acasă sau mai rămâi?*
   – *Mai rămân puţin.*

Întrebările, specifice vorbirii directe, pot fi subordonate unui verb (mai rar, şi unui substantiv ca *întrebare* sau unui adjectiv participial ca *întrebat*), trecând în vorbire indirectă. Trecerea interogativelor parţiale în vorbire indirectă schimbă statutul pronumelui/adjectivului interogativ, care cumulează şi rolul de a marca subordonarea faţă de regent, rolul tipic al pronumelui/adjectivului relativ; în această situaţie, vorbim despre un pronume relativ-interogativ:

(a) – ***Cine*** *a fost la film?* (interogativă directă; *cine* – pronume interogativ)
(b) *Întreabă* ***cine*** *a fost la film.* (interogativă indirectă; *cine* – pronume relativ-interogativ)

Clasa a VII-a

• Forme şi flexiune

Limba română are un inventar redus de pronume şi de adjective pronominale interogative.

Care:

– funcţionează ca pronume (***Care*** *dintre voi a greşit?*) şi ca adjectiv pronominal (***Care*** *băiat a răspuns bine?*);

– are forma *care* la nominativ-acuzativ pentru toate genurile şi numerele; formele de genitiv-dativ variază în funcţie de număr şi, la singular, de gen (singular, masculin: *cărui(a)* vs feminin: *cărei(a)*; plural, masculin şi feminin: *căror(a)*);

– la genitiv-dativ, particula finală *-a* distinge folosirea pronominală (***Căruia** i-ai vorbit?*) de folosirea adjectivală (***Cărui** băiat i-ai vorbit?*).

Cine:

– funcţionează doar ca pronume;

– distinge două forme, *cine* pentru nominativ-acuzativ (***Cine** a venit?; **Pe cine** ai văzut?*) şi *cui* pentru genitiv-dativ (***Cui** i-ai spus?; **Al cui** e paltonul?*).

Ce:

– funcţionează ca pronume (***Ce** a greşit în rezolvare?*) şi ca adjectiv pronominal (***Ce** băiat/fată m-a căutat ieri?*);

– este complet invariabil sub aspectul genului, al numărului şi al cazului; nu apare la genitiv-dativ, unde se foloseşte construcţia echivalentă cu prepoziţia *a* (*Împotriva **a ce** a făcut campanie?*).

Cât:

– funcţionează ca pronume (***Câţi** au participat la referendum?*) şi ca adjectiv pronominal (***Câtă** pâine ai mâncat?*);

– este variabil, marcând distincţii de gen (masculin: *cât, câţi* vs feminin: *câtă, câte*), de număr (singular: *cât, câtă* vs plural: *câţi, câte*) şi de caz, doar la plural (nominativ-acuzativ: *câţi, câte* vs genitiv-dativ: *câtor(a)*);

– la singular, pronumele se referă doar la substantive masive şi abstracte, iar adjectivul pronominal se combină doar cu acest tip de substantive: ***Câtă** (pâine) ai cumpărat?*; ***Cât** curaj a avut el?*;

– structurile *al câtelea/a câta* se folosesc pentru a indica ordinea, introducând întrebări referitoare la numeralul ordinal (*– **A câta** a trecut linia de finiş? – A doua!*).

Ce fel de:

– este o locuţiune adjectivală specializată pentru interogarea unui atribut (*– **Ce fel de** suc preferi? – Natural/De fructe.*)

Clasa a VII-a

• Posibilităţi combinatorii şi alte aspecte sintactice

Funcţia sintactică a pronumelor şi a adjectivelor pronominale interogative corespunde cuvântului/cuvintelor interogate.

Pronumele interogative au diverse funcţii sintactice:

– subiect: ***Cine** a venit?*;

– complement direct: ***Ce** să-ţi dau?; **Pe cine** ai văzut?*;

– complement indirect: ***Cui** i-ai oferit prăjituri de casă?*;

– complement prepoziţional: ***La cine** te gândeai mai devreme?*;

– nume predicativ: ***Al cui** e caietul?; **Ce** e Ion?*;

– circumstanțial (de exemplu, de loc): *La cine mergi mâine?*;
– atribut: *Al cui caiet/Caietul cui e pe masă?*.

Adjectivul pronominal interogativ îndeplineşte funcția de atribut (*Ce profesor te-a ajutat?; Cât vin ai băut?; Care film ți-a plăcut mai mult?*).

Pronumele *cine* este inerent singular: impune verbului acord la singular (*Cine dintre ei a greșit?*, nu **Cine dintre ei au greșit?*) și este reluat printr-un clitic de singular (*Cui i-ai spus?*, nu **Cui le-ai spus?*). Alte interogative marchează numărul morfologic (prin diferența de formă între singular și plural, *cât* vs *câți*).

În mod tipic, pronumele interogativ și gruparea formată din adjectiv pronominal interogativ plus regent ocupă prima poziție în întrebare (a). Pronumele interogativ în genitiv manifestă variație de topică (b). Rar, interogativul poate fi precedat de alți constituenți, emfatizați prin plasare în poziția inițială a propoziției (c). Tot în structuri emfatice, interogativul poate ocupa poziția de bază a cuvântului pe care îl interoghează (d).

(a) – ***Cine** a greșit?*
(b) – *Despre **a cui** carte/cartea **cui** ați vorbit?*
(c) – *Despre el, **cine** a vorbit urât?*
(d) – *Ion a vorbit urât **despre cine**?*

Pronumele interogativ apare la începutul frazei, chiar dacă interoghează un cuvânt din subordonată; în această situație, funcția sintactică a interogativului se identifică prin raportare la regentul din subordonată:

– ***Cine** spui că a vorbit urât despre mine?* (*cine* – subiect al verbului *a vorbi*)
– ***La cine** crezi că mă gândeam mai devreme?* (*la cine* – complement prepozițional al verbului *a se gândi*)

Forma *cât* poate funcționa și ca adverb interogativ, atunci când apare pe lângă verbe intranzitive (a) sau cu o semantică exprimând durata (b); răspunsul la întrebările cu *cât* adverbial conțin, de obicei, adverbe sau expresii cantitative:

(a) – ***Cât** ai înotat?*
– *Mult.*
(b) – ***Cât** a durat examenul?*
– *Două ore.*

Exerciţii:

19. Analizați morfologic și sintactic pronumele și adjectivele pronominale interogative din exemplele de mai jos, menționând și regentul.
(a) *Cărui copil nu-i plac dulciurile?*
(b) *De câte zile a plecat Ion?*
(c) *Care dintre copii nu vine?*
(d) *Cui spuneai că te-ai adresat?*

10. Pronumele și adjectivul pronominal relativ

Este pronumele/adjectivul pronominal care asigură legătura între o propoziție relativă și un element din propoziția regentă, îndeplinind și o funcție sintactică în propoziția subordonată.

Există două tipuri de propoziții subordonate, distinse după tipul elementului subordonator: propoziții conjuncționale, introduse de conjuncții subordonatoare (*Știu* [1]/ *că ai greșit* [2]/), și propoziții relative, introduse de pronume, adjective și adverbe relative (*Omul* [1]/ *care a venit* [2]/ *e prietenul meu* [1]/). Principala diferență între conjuncții, pe de o parte, și pronume, adjective și adverbe relative, pe de altă parte, este că elementele relative au funcție sintactică și asigură, în același timp, și rolul de conector între regentă și subordonată, spre deosebire de conjuncții, care au doar rol de conector.

Clasa a VII-a

- **Forme și flexiune**

Inventarul pronumelor și al adjectivelor pronominale relative reunește un număr restrâns de termeni de bază: *care, cine, ce, ceea ce, câți, ce fel de*. Din punctul de vedere al structurii interne, se disting:

– relative simple: *care, cine, ce, cât*;
– relativul compus *ceea ce*;
– locuțiunea adjectivală relativă *ce fel de*.

În limba populară se folosește și *de* ca pronume relativ: *Omul de l-ai văzut ieri e fratele meu*. Structurile *al câtelea/a câta* se folosesc pentru a indica ordinea.

Tabelul de mai jos înregistrează formele pronumelor și ale adjectivelor pronominale relative. Compusele cu *ori-* nu au fost cuprinse în tabel, întrucât au același comportament flexionar ca al doilea termen din structura lor; locuțiunea *ce fel de* este invariabilă.

Pronume/ adjectiv	Singular				Plural			
	Masculin		Feminin		Masculin		Feminin	
	N = A	G = D	N = A	G = D	N = A	G = D	N = A	G = D
care	*care*	*cărui(a)*	*care*	*cărei(a)*	*care*	*căror(a)*	*care*	*căror(a)*
cine	*cine*	*cui*	*cine*	*cui*	–	–	–	–
câți	*cât*	–	*câtă*	–	*câți*	*câtor(a)/ a câți*	*câte*	*câtor(a) a câte*
ce	*ce*	*a ce*	*ce*	*a ce*	*ce*	–	*ce*	–
ceea ce	*ceea ce*	*a ceea ce*	*ceea ce*	*a ceea ce*	–	–	–	–

Pronumele și adjectivele pronominale relative prezintă următoarele proprietăți flexionare:

– unele elemente sunt flexibile sau parțial flexibile; de exemplu, *cine* apare doar la singular și distinge o formă de nominativ-acuzativ (*cine*) de o formă de genitiv-dativ (*cui*); *care* apare și la singular, și la plural, distinge formele de nominativ-acuzativ (*care*) de formele de genitiv-dativ (*cărui(a), cărei(a), căror(a)*) și prezintă distincții de gen la formele de genitiv-dativ singular (masculin: *cărui(a)* vs feminin: *cărei(a)*);

– alte elemente sunt invariabile (*ce, ceea ce,* (pop.) *de*) și nu apar în toate contextele: *ceea ce* nu apare la plural; la plural, *ce* poate apărea doar la nominativ-acuzativ, iar marcarea genitiv-dativului se face cu ajutorul prepoziției *a* (*a ceea ce/ce*);

– la genitiv-dativ, particula finală *-a* distinge folosirea pronominală (*Nu știu căruia să îi vorbesc*) de folosirea adjectivală (*Nu știu **cărui** băiat să îi vorbesc*).

Unele forme apar doar ca pronume (a) (*cine, ceea ce*), în timp ce altele apar atât ca pronume, cât și ca adjective pronominale (b) (*care, ce, câți*); locuțiunea *ce fel de* funcționează doar adjectival (c).

(a) *Am cumpărat **ceea ce** mi-am dorit.*
*A venit **cine** a vrut.*
(b) ***Care** trece linia de finiș câștigă concursul!* (*care* – pronominal)
***Care** fată trece linia de finiș câștigă concursul!* (*care* – adjectival)
*Am cumpărat **ce** mi s-a recomandat.* (*ce* – pronominal)
*Am cumpărat **ce** manual mi s-a recomandat.* (*ce* – adjectival)
(c) *Am observat **ce fel de** alegeri face el.*

În limba scriitorilor din secolul al XIX-lea încă circulă formele specifice limbii vechi, variabile (*cari*) și aparent articulate (*carele, carea, carii, carile*), uneori folosite cu scop vădit ironic: „No!... văz't-ați numa ce iaște lucrul acela, m' rog, **carele** se cheamă respectul dătorinții" (I. L. Caragiale, ***Emulațiune***).

Unele dintre elementele din inventarul pronumelor și adjectivelor pronominale relative (a) apar și ca interogative (b), în propoziții interogative parțiale, și ca relativ-interogative (c), în propoziții interogative indirecte. Elementele care pot apărea ca interogative sau relativ-interogative sunt: *care, cine, ce, câți, al câtelea/a câta* și *ce fel de.*

(a) ***Cine** a fost desemnat președinte nu merită funcția.* (*cine* – pronume relativ)
(b) ***Cine** a fost desemnat președinte?* (*cine* – pronume interogativ)
(c) *M-a întrebat **cine** a fost desemnat președinte.* (*cine* – pronume relativ-interogativ)

Nehotărâtele compuse cu *ori-* au un comportament mixt, apărând fie ca nehotărâte propriu-zise (a), fie ca nehotărâte cu valoare relativă (b), atunci când îndeplinesc rolul de a lega o propoziție subordonată de o propoziție regentă.

(a) *Poate veni **oricine**.* (*oricine* – nehotărât)
(b) *Poate veni **oricine** își plătește intrarea.* (*oricine* – nehotărât cu valoare relativă)

Identificarea corectă a valorii (relativ sau interogativ sau relativ-interogativ sau nehotărât) depinde de identificarea tipului de propoziție în care apar.

Unele dintre pronumele și adjectivele pronominale relative și interogative se pot folosi și ca pronume (/adjective pronominale) exclamative (a); subordonarea propozițiilor exclamative dă naștere altui tip mixt, și anume propozițiile relativ-exclamative (b).

(a) *Ce fată năzdrăvană!*

(b) *Toți se mirau **ce** fată năzdrăvană este.*

Clasa a VIII-a

- **Propoziția relativă**

După relația pe care o stabilește pronumele/adjectivul pronominal din subordonată cu un element din propoziția regentă, propozițiile relative sunt de două tipuri: (a) ***relative cu antecedent*** și (b) ***relative fără antecedent*** (numite și ***relative libere***).

(a) *Omul* ¹/ ***pe care*** *l-ai văzut* ²/ *e fratele meu* ¹/.
Despre fata ¹/ ***căreia*** *i-ai vorbit* ²/ *știu multe* ¹/.
(b) *Știu* ¹/ ***ce*** *ai cumpărat* ²/.
Trimitem ajutoare ¹/ ***cui*** *are nevoie* ²/.

În relativele cu antecedent, pronumele/adjectivul relativ are același referent ca un element din propoziția regentă (= antecedentul acestuia); în exemplele din (a), antecedentul pronumelui *(pe) care* este substantivul *omul*, iar antecedentul pronumelui *căreia* este substantivul *fata*. În relativele fără antecedent, pronumele/adjectivul relativ are referință liberă, nu preluată de la un cuvânt din propoziția regentă; pronumele relative *ce* și *cui* din exemplele din (b) nu au antecedent în regentă.

Funcția sintactică a propoziției relative se stabilește prin identificarea elementului regent în propoziția regentă. Relativele cu antecedent sunt, în mod prototipic, propoziții atributive: *M-a dezamăgit persoana* ¹/ ***cu care ai venit*** ²/. Propozițiile relative fără antecedent pot avea variate funcții sintactice:

- subiectivă: *Se știe* ¹/ ***cine a venit*** ²/;
- completivă directă: *Ministrul trimite în inspecție* ¹/ ***pe cine e competent*** ²/;
- completivă indirectă: *Ion oferă ajutor* ¹/ ***cui are nevoie*** ²/;
- completivă prepozițională: *Mă gândeam* ¹/ ***la ceea ce a spus Florian ieri*** ²/;
- predicativă: *Isabela a devenit* ¹/ ***ce și-a dorit*** ²/;
- circumstanțială (de exemplu, de loc): *Merg* ¹/ ***spre cine mă strigă*** ²/;
- atributivă: *Plecarea* ¹/ ***cui mi-e drag*** ²/ *mă întristează* ¹/.

Pe lângă pronume/adjective pronominale relative, propozițiile relative pot fi introduse și de adverbe relative: *Merg* [1]/ *unde sunt chemat* [2]/; *A ajuns* [1]/ *când l-am convocat* [2]/.

Un tip special de propoziție relativă fără antecedent este relativa infinitivală (vezi GALR I, p. 491). Caracterizată prin faptul că predicatul său este un verb la infinitiv, relativa infinitivală poate fi selectată doar de verbul *a fi*, folosit impersonal (a), și de verbul *a avea*, folosit cu personal (b) sau impersonal (c).

(a) *Nu-i* [1]/ ***cine-l ajuta*** [2]/.

(b) *N-ai* [1]/ ***pe ce te baza*** [2]/.

(c) *N-are* [1]/ ***ce se întâmpla*** [2]/.

Infinitivul poate funcționa ca predicat și în propoziții imperative cu subiect nespecificat: *A nu se călca iarba!*

Clasa a VII-a

• Posibilități combinatorii ale pronumelui/adjectivului pronominal relativ

Pronumele/adjectivul pronominal relativ îndeplinește funcții sintactice specifice și altor pronume/adjective pronominale (de exemplu, atribut: *Știu* [1]/ ***care*** *elev a făcut bine la examen* [2]/; complement indirect: *Băiatul* [1]/ ***căruia*** *i-a vorbit* [2]/ *e fratele meu* [1]/), însă situarea sa în interiorul propoziției relative poate conduce la dificultăți de stabilire a funcției sintactice.

Funcția sintactică a pronumelui/adjectivului pronominal relativ se stabilește prin raportare la regentul său; întrucât elementul relativ face parte din propoziția subordonată relativă, regentul său se găsește tot în propoziția subordonată relativă, nu în propoziția regentă. Nu trebuie confundată funcția sintactică a propoziției subordonate relative cu funcția sintactică a pronumelui relativ.

În exemplul *Omul* [1]/ ***pe care l-ai văzut*** [2]/ *e fratele meu* [1]/, propoziția relativă cu antecedent *pe care l-ai văzut* are funcția sintactică de propoziție atributivă pe lângă substantivul *omul* din propoziția regentă, iar pronumele relativ *pe care* are funcția sintactică de complement direct, atribuită de verbul *a vedea* din propoziția subordonată. În propozițiile relative cu antecedent, forma pronumelui relativ concordă cu funcția sa sintactică: dacă pronumele relativ este subiect, va avea o formă cazuală de nominativ (de exemplu, *Omul* [1]/ ***care vine*** [2]/ *e fratele meu* [1]/), dacă este complement prepozițional, va fi precedat de o prepoziție (de exemplu, *Omul* [1]/ ***la care te gândești*** [2]/ *e fratele meu* [1]/).

În schimb, în cazul propozițiilor relative fără antecedent, poate apărea fenomenul numit *împletirea subordonatei cu regenta*, care face ca forma pronumelui relativ să

nu concorde cu funcția sa sintactică. În exemplul din (a), propoziția relativă *cui vine primul* are funcția sintactică de completivă indirectă pe lângă verbul *a oferi* din regentă, iar pronumele relativ *cui*, deși este în cazul dativ, este subiectul verbului *a veni* din interiorul propoziției subordonate. Funcția sintactică a elementelor relative din propoziții relative fără antecedent se poate identifica astfel: propoziția relativă se reconstituie ca propoziție principală, iar elementul relativ se înlocuiește cu un pronume nehotărât (b); neconcordanțele între formă și funcție dispar prin reconstrucție: în (b), *cineva* are formă de nominativ, corespunzând funcției sale sintactice de subiect.

(a) *Ion oferă ajutor* 1/ *cui vine primul* 2/.
(b) ***Cineva** vine primul.*

Neconcordanțe de același fel vizează și regimul prepozițional: în exemplul (a), *la ce* are funcție sintactică de complement direct al verbului *a găsi*, deși este construit cu prepoziția *la*, atipică pentru complementul direct; reconstrucția din (b) ajută la stabilirea corectă a funcției sintactice.

(a) *Mă gândesc* 1/ *la ce găsesc în bibliotecă* 2/.
(b) *Găsesc **ceva** în bibliotecă.*

☒ Gramatica extrem de complexă a relativelor face ca, în limba neîngrijită, să apară greșeli de diverse tipuri. Între cele mai frecvente sunt:
– omiterea prepoziției *pe* în fața pronumelui relativ complement direct *care* în propoziții relative cu antecedent; greșit: *Omul care l-ai văzut e fratele meu*; corect: *Omul pe care l-ai văzut e fratele meu*;
– invariabilitatea lui *care* și reluarea sa printr-un constituent din interiorul propoziției relative, coreferențial cu *care*; greșit: *Omul care ai vorbit cu el e fratele meu*; corect: *Omul cu care ai vorbit e fratele meu*;
– probleme de acord al pronumelui *care* la genitiv, atunci când este precedat de articolul *al*: pronumele *care* are genul antecedentului său din propoziția principală, iar articolul *al* se acordă cu regentul său, situat în propoziția relativă; acest acord „încrucișat" e reprezentat în schema de mai jos:

elevul a cărui carte
elevul al cărui caiet
eleva a cărei carte
eleva al cărei caiet

Exerciții:

Se dau textele:

A. „Însemna că trebuia să mă pregătesc să ascult o predică plictisitoare despre cum trebuie să se poarte un copil care, întâmplător, a avut norocul să aibă un tată cunoscut, un tată de care vorbea lumea, ce mai, aproape o celebritate, și al cărui nume, prin forța lucrurilor și grația destinului, îl purtam, deci trebuia să știu ce purtam, să respect acest nume, «nu să-l terfelești prin toate maidanele, cu toate haimanalele de la care ai învățat să... ai înțeles, băiete?»" (Octavian Paler, *Un om norocos*)

B. „Tata se plângea că nu putea suporta mirosul animalelor, din care pricină căuta mereu o altă casă în care să ne mutăm." (Octavian Paler, *Un om norocos*)

20. Extrageți propozițiile relative, indicați-le tipul (cu/fără antecedent) și funcția sintactică.

21. Analizați pronumele și adjectivele pronominale relative din punct de vedere morfologic și sintactic.
În ambele analize, precizați și regentul.

11. Pronumele și adjectivul pronominal nehotărât

Pronumele nehotărât (indefinit) evocă (se referă la) o ființă/un obiect sau un ansamblu de ființe/obiecte care nu pot fi identificate sau cuantificate exact (*A strigat **cineva**; **Oricine** știe să facă asta; Au venit **toți/mulți***).

Clasa a VII-a

• Forme și flexiune

Inventarul pronumelor și al adjectivelor pronominale nehotărâte este destul de mare, comparativ cu al altor clase de pronume, iar între unități există diferențe importante de comportament morfologic.

Din punctul de vedere al structurii, nehotărâtele sunt:
– simple, neanalizabile în limba actuală: *tot, unul, altul, mult, puțin, alde, anume, atare, atât, cutare, niște*;
– compuse, din:
(a) pronume relativ + formanții: *fie-* (*fiecare, fiecine*), *ori-* (*oricare, oricine, oricât*), *ori-* + *și-* (*orișicine, orișice, orișicare*), *oare-* (*oarece*), *-va* (*careva, cineva, ceva, câtva*);
(b) pronumele nehotărât simplu *unul* + formantul *vre-* (*vreunul*);
(c) adjectivul pronominal nehotărât simplu *alt* + un pronume nehotărât sau relativ + particula *-va* (*altcineva, altceva*);
– locuțiuni pronominale: *cine știe ce, cine știe cine, nu știu care, nu știu cine, nu știu cât, te miri cine, te miri ce, te miri cât* etc.

⚠ **(a)** Unele forme nehotărâte sunt populare (*cutare, fitecine, niscai(va)*), altele sunt învechite (*neștine, fieștecare, altce, altcine*).
(b) Locuțiunile pronominale nehotărâte nu trebuie confundate cu grupările libere corespunzătoare, care au aceeași formă:
*Nu a făcut în viață **cine știe ce**.* (locuțiune pronominală nehotărâtă „multe")
Cine știe[1]/ *ce film rulează azi?*[2]/ (grupare liberă formată din pronume interogativ + verb + adjectiv pronominal relativ-interogativ)

Seria *unul, altul, vreunul* are o flexiune bogată și distinge pronumele de adjectivul pronominal corespunzător prin segmentul final, identic formal cu articolul hotărât (*A venit **alt**$_{\text{adj.pron.}}$ om / A venit **altul**$_{\text{pronume}}$*). Prezintă forme distincte de gen, număr și caz.

		Singular		Plural	
		Masculin	**Feminin**	**Masculin**	**Feminin**
pronume	N-A	*(vre)unul/altul*	*(vre)una/alta*	*(vre)unii/alții*	*(vre)unele/altele*
	G-D	*(vre)unuia/altuia*	*(vre)uneia/alteia*	*(vre)unora/altora*	
adjectiv	N-A	*(vre)un/alt*	*(vre)o/altă*	*(vre)unii/alți*	*(vre)unele/alte*
	G-D	*(vre)unui/altui*	*(vre)unei/altei*	*(vre)unor/altor*	

(a) Adjectivul pronominal nehotărât *un* se poate confunda cu articolul nehotărât *un* și cu numeralul cu valoare adjectivală *un*, dezambiguizarea fiind posibilă numai în context:
*Pe stradă trecea **un** om.* (articol)
*Am văzut **un** om pe stradă și alt om în clădire.* (adjectiv pronominal)
*Am văzut **un** om pe stradă și doi în clădire.* (numeral)
La N-A plural, ambiguitatea pronume – articol dispare, pronumele având forma *unii, unele* (*unii oameni, unele soluții*), iar articolul nehotărât, forma *niște* (*niște oameni/soluții*). La genitiv-dativ, se folosește însă pentru ambele valori forma *unor* (forma **niștor* nefiind posibilă):
*Am ascultat părerile **unor** oameni interesanți.* (articol)
*Părerile **unor** oameni sunt interesante, ale altora sunt plictisitoare.* (adjectiv pronominal)
Conform DOOM[2], numeralul cu valoare pronominală *unu* se distinge formal de pronumele *unul*, însă această regulă se respectă rareori în scrierea curentă:
*Din cinci colegi, a venit numai **unu**.* (numeral)
***Unul** îmi plăcea, celălalt nu.* (pronume nehotărât)
(b) Nehotărâtul feminin *vreo* nu trebuie confundat cu adverbul *vreo*, care exprimă aproximarea:
*Știi **vreo** sală de sport în apropiere?* (adjectiv pronominal nehotărât)
*Au venit **vreo** trei copii.* (adverb)
(c) Formele *unul* și *altul* intră în structuri reciproce de tipul *S-au salutat **unul pe altul***, în care nu se analizează separat.

Tot are forme diferite de gen, număr și caz, însă nu se folosește la genitiv-dativ singular:

N-A: *tot, toată, toți, toate*

G-D pl.: *tuturor(a)*

Pentru relația de genitiv sau de dativ singular se folosesc prepozițiile *a* și *la* plus forma de nominativ-acuzativ a pronumelui: *plecarea **a tot** grupul*. La plural, pentru a marca o relație de genitiv sau de dativ, se poate folosi fie structura prepozițională (*Le-am spus **la toți***), fie forma marcată flexionar *tuturor(a)* (*Le-am spus **tuturor(a)***).

Pronumele (*I-am ascultat pe **toți***) are aceeași formă cu adjectivul pronominal (*I-am ascultat pe **toți** copiii*).

Forma de genitiv-dativ plural *tuturor* se poate folosi atât ca pronume (*Le-am spus **tuturor***), cât și ca adjectiv (*Le-am spus **tuturor** copiilor*), pe când *tuturora* se folosește numai ca pronume (*Le-am spus **tuturora***).

Pronumele *tot* se folosește în variație liberă cu *totul*: *Știe **tot/totul** pe de rost.*

Mult și *puțin* au o flexiune bogată, asemănătoare cu cea a adjectivelor cu patru forme, așadar disting genul (*mult – multă, puțin – puțină*), numărul (*mult – mulți, multă – multe, puțin – puțini, puțină – puține*) și cazul, mai ales la plural (*mulți, multe – multor(a), puțini, puține – puținor(a)*). Au aceeași formă pentru pronume și pentru adjectivul pronominal, mai puțin la genitiv-dativ plural, unde pronumele are *-a* final:

*Din toată apa, a băut numai **puțină**.* (pronume)
*A băut **puțină** apă.* (adjectiv pronominal)
*Le-am spus **multora**.* (pronume)
*Le-am spus **multor** oameni.* (adjectiv pronominal)

Pentru relația de genitiv și dativ se folosesc și prepozițiile *a* și *la*, urmate de forma de acuzativ:

datoria a mulți (oameni) (relație de genitiv)
Le-am spus la mulți (oameni). (relație de dativ)

Atât are o flexiune asemănătoare cu *cât*, distingând genul, numărul și cazul. Are forme cu *-a* și fără *-a* final, care se folosesc însă nediferențiat, atât ca pronume, cât și ca adjective:

*Din toți banii, am primit numai **atâți/atâția*** (pronume)
*A băut **atâta** apă.* (adjectiv pronominal, feminin)
*A băut **atâta** lapte.* (adjectiv pronominal, masculin/neutru)

Cuvintele *atât, mult, puțin* au statut ambiguu: formele de masculin singular ale pronumelui nehotărât sunt identice cu cele ale adverbelor, în structuri de tipul: *A citit **atât**, A mâncat **mult**, A câștigat **puțin*** (pronume nehotărâte la masculin singular sau adverbe?). Ambiguitatea dispare atunci când aceste forme sunt folosite ca adjective pronominale (*A mâncat **mult** pește*) sau ca pronume, la alte forme decât cea de masculin singular (*Din plăcintă, a mâncat **multă***; *Dintre toate poeziile, a citit numai **atâtea***).

Compusele cu *cât* – *câtva* și *oricât* – au flexiunea specifică lui *cât*: variază după gen (*oricât – oricâta*) și număr (*oricât – oricâți, oricâtă – oricâte*), iar la plural, și după caz (*câțiva, câteva – câtorva, oricâți, oricâte – oricâtor*).

Compusele cu *cine, care* și *ce* se împart în două categorii:

(a) *oricare, oarecare, fiecare, careva* sunt variabile și au flexiunea specifică lui *care*, iar *oricine, oarecine* au flexiunea lui *cine*; segmentele *ori-* și *-va* nu își schimbă forma;

(b) *ceva, orice, oarece, altceva* nu disting genul, numărul și cazul, la fel ca elementul *ce* din componența lor.

Niște (ca și variantele sale populare *niscai, niscaiva*) are o formă unică, folosită numai la singular, numai pentru contexte de nominativ-acuzativ în combinație cu substantive masive (nume de materie):
*Am mâncat **niște** pește și am băut **niște** vin.*

Atunci când precedă substantive la plural, *niște* este articol nehotărât: *M-am intâlnit cu **niște** colegi.*

Alde și *anume* sunt tot forme invariabile.
***Alde** Ionescu s-au mutat în alt oraș.*
*Voia să găsească o carte **anume**.*

Clasa a VII-a

- **Posibilități combinatorii**

Nehotărâtele care funcționează ca pronume au toate funcțiile sintactice specifice pronumelui. Sunt în această situație unitățile:
– *careva, cineva, altceva, altcineva, oricine, oarecine, orișicine*, care sunt pronume în toate aparițiile;
– *atât(a), ceva, orice, oricât, orișicare, mult, puțin, tot*, care, cu aceeași formă, funcționează și ca pronume, și ca adjective;
– *unul, altul, vreunul*, care sunt pronume diferențiate formal de adjectivele corespunzătoare (*un, alt, vreun*).
Funcțiile sintactice îndeplinite de pronumele nehotărâte sunt:
– subiect: ***Oricine** poate face așa ceva, **Fiecare** știe ce are de făcut*;
– nume predicativ: *El era **altul***;
– complement direct: *L-am așteptat **pe altul***;
– complement indirect: *Nu spun **oricui** secretul meu*;
– complement prepozițional: *M-am întâlnit **cu altcineva***;
– circumstanțial (de exemplu, de loc): *Mă îndreptam **către cineva**.*

Atunci când funcționează ca subiect, *fiecare* impune verbului acordul la singular. Așadar, construcții precum *Erau multe lucruri pe masă și fiecare **au ales** ceva* sunt incorecte. Forma corectă este: *Erau multe lucruri pe masă și fiecare **a ales** ceva.*

Nehotărâtele cu valoare exclusiv adjectivală (*fiece, niște, oarecare, oarece, alde*), precum și cele care au, pe lângă valoarea pronominală, și valoare adjectivală (vezi lista de mai sus), îndeplinesc funcția sintactică de atribut: *Avea o **oarecare** reținere, **Fiecare** om are dreptul la o opinie, Am cumpărat **alt** laptop.*

Compusele cu *ori-* + un pronume relativ (*oricine, oricare, orice, oricât*) pot funcționa ca pronume și adjective pronominale relative, având, ca și acestea, dublu rol: leagă o propoziție subordonată de un element din propoziția regentă și au funcție sintactică proprie în propoziția subordonată.

***Orice** am face* 1/, *tot nu terminăm la timp* 2/ – element de relație și complement direct în propoziția 1

*Sunt de acord*1/ *cu **orice** soluție alegi*2/ – element de relație și atribut în propoziția 2

Exerciţii:

Se dau fragmentele de mai jos:

A. „Am vrut să trec mai departe, n-avea rost să-l caut după atâta vreme tocmai în noaptea de Paști (...). Casa era cufundată în beznă, nu venea dinăuntru niciun alt semn de viață. (...) De cum am coborât treptele, am simțit că mi se încolăcește ceva apăsător pe piept. (...) Nu mi-a răspuns nimeni, în schimb am auzit pe cineva fugind. (...) La fiecare casă unde băteam în geam se întâmpla același lucru; oamenii o luau la fugă."

B. „Orice e cu putință în lumea asta, inclusiv ca vinovații să se îmbrace în robă de judecători și să condamne victimele. După cum e foarte posibil ca absolut totul să fie real, să-mi aparțină, și ca impresia de nesiguranță pe care o am să nu fie altceva decât o viclenie a instinctului meu de conservare."

C. „Îmi doresc ceva <u>mult</u> mai important decât iertarea acum, iar întrucât știu că fiecare pierde pentru sine, dar dacă reușește să-și dea sieși un sens, va reuși să dea și lumii unul, mă feresc să-mi ascund păcatele ca animalele care își ascund excrementele și mă lipsesc, nu dezinteresat, de orice scuză." (Octavian Paler, *Un om norocos*)

22. Identificați pronumele și adjectivele pronominale indefinite și analizați-le morfologic și sintactic.

23. Ce statut morfologic are *mult*, subliniat în text? Construiți un exemplu în care să aibă o altă valoare morfologică și precizați care este aceasta.

24. Construiți câte un exemplu în care secvența *nu știu cine* să fie, pe rând, locuțiune pronominală nehotărâtă și grupare liberă formată din negația *nu*, verbul *știu* și pronumele relativ *cine*.

12. Pronumele și adjectivul pronominal negativ

Pronumele negativ evocă (se referă la) ființe sau obiecte inexistente. Propozițiile care conțin pronume și adjective pronominale negative au și verbul la formă negativă:

*N-a venit **nimeni**.*

*Nu cunosc **niciun** coleg.*

Clasa a VII-a

• **Forme și flexiune**

În română, există un inventar redus de pronume și adjective pronominale negative, alcătuit din două forme simple, *nimeni* (pop. *nimenea*) și *nimic* (pop. *nimica*), și o formă compusă, *niciun(ul)*.

Nimeni are următoarele trăsături:

– se referă numai la persoane, nu și la obiecte;

– se folosește numai ca pronume (*N-a venit **nimeni*** = „niciun om"), nu și ca adjectiv pronominal;

– nu are forme distincte de gen și număr;

– are două forme de caz: nominativ-acuzativ (a) și genitiv-dativ (b):

(a) *Nu vine **nimeni***$_N$, *N-am văzut **pe nimeni***$_A$.

(b) *Nu e treaba **nimănui***$_G$, *N-am spus **nimănui(a)***$_D$ *cum te vei îmbrăca.*

Nimic se caracterizează prin următoarele trăsături:

– se referă numai la obiecte, nu și la persoane;

– se folosește numai ca pronume (*N-a mâncat **nimic***), nu și ca adjectiv pronominal;

– este morfologic invariabil.

Niciun(ul) are următoarele trăsături:

– se referă atât la persoane, cât și la obiecte;

– apare atât ca pronume (*N-am văzut (pe) **niciunul***), cât și ca adjectiv pronominal (*N-am văzut **niciun** om/copac*);

– ca pronume, are forme diferite de gen (*niciunul – niciuna, niciunii – niciunele*), de număr (*niciunul – niciunii, niciuna – niciunele*) și de caz (N-A: *niciunul, niciuna, niciunii, niciunele*, G-D: *niciunuia, niciuneia, niciunora*); forma de genitiv-dativ plural *niciunora* se folosește atât pentru feminin, cât și pentru masculin;

– ca adjectiv pronominal, are forme diferite de gen (*niciun băiat – nicio fată*) și de caz (N-A: *niciun băiat, nicio fată*, G-D: *niciunui băiat, niciunei fete*), însă are numai forme de singular, nu și de plural; forma *niciunor* apare rar.

Conform DOOM[2], formele pronumelui și ale adjectivului negativ *niciun(ul)* se scriu legat. Atunci când segmentele componente au alte valori morfologice, se scriu în două cuvinte:

– conjuncție + pronume nehotărât: *Nu-i place **nici unul**, nici celălalt; Nu venise **nici una**, nici cealaltă.*

– conjuncție + numeral: *Nu voia să cumpere **nici o** floare, nici două cărți, ea voia să plece acasă.*

Clasa a VII-a

• **Posibilităţi combinatorii**

Pronumele negative au diferite funcţii sintactice:
– subiect: *Nimeni nu lipsește; Nu-i place* ***nimic****; Nu venise* ***niciunul****;*
– nume predicativ: *Cartea asta nu e* ***a nimănui****;*
– complement direct: *N-am văzut* ***nimic/pe nimeni/pe niciunul****;*
– complement indirect: *N-am dat cadouri* ***nimănui****;*
– complement prepozițional: *Nu te poți baza* ***pe nimic****, Nu apelează* ***la niciunul****;*
– circumstanțial (de exemplu, de loc): *Nu m-am dus acasă* ***la nimeni****;*
– atribut: *Satul ăsta a ajuns pământul* ***nimănui****.*

Adjectivul pronominal negativ *niciun* are funcția de atribut: *N-a ajuns* ***niciun*** *elev la timp, Nu făcuse* ***nicio*** *greșeală de scriere.*

Unele dintre unități pun probleme de acord. Ca subiect, *nimeni* impune verbului forma de persoana a 3-a singular (***Nimeni*** *nu citește*). *Nimeni* și *nimic* se combină cu adjective care au formă de masculin singular (***Nimeni inteligent*** *nu ar face asta; Nu găsise* ***nimic frumos****;* ***Nimeni*** *nu e* ***vinovat****;* ***Nimic*** *nu este* ***frumos*** *aici*).

Exerciţii:

25. Selectaţi varianta corectă:
(a) *Nimeni dintre noi nu a venit./Nimeni dintre noi nu au venit.*
(b) *Nu am niciun frate, nici mai mulți./Nu am nici un frate, nici mai mulți.*
(c) *Nu vorbise cu nicio persoană, stătea izolat./Nu vorbise cu nici o persoană, stătea izolat.*
(d) *Nu lăsase moștenirea nici unuia, nici celuilalt./Nu lăsase moștenirea niciunuia, nici celuilalt.*
(e) *Niciunul dintre noi nu era pregătit./Niciunul dintre noi nu eram pregătiți.*

ADJECTIVUL

Tematica programei

Gramatică:
- Adjectivul. Gradele de comparaţie. Articolul demonstrativ. Acordul adjectivului cu substantivul (V)
- Adjectivul. Posibilităţi combinatorii ale adjectivului (VI)
- Topica adjectivului. Adjectivul participial. Posibilităţi combinatorii ale adjectivului (VII)

Ortoepie şi ortografie:
- Utilizarea corectă a accentului. Variante accentuale admise/neadmise de normă (VII)
- Scrierea şi pronunţia cuvintelor de origine străină (VIII)

Vocabular:
- Îmbinări libere de cuvinte, locuţiuni, cuvinte compuse (VII)
- Mijloace interne de îmbogăţire a vocabularului: derivarea, compunerea (VII)
- Mijloace interne de îmbogăţire a vocabularului (conversiunea) (VIII)

Variaţie stilistică:
- Limba standard. Normă şi abatere (V)
- Istoria cuvintelor – variaţii ale formei şi ale sensului cuvintelor în timp (V)
- Limba vorbită. Limba scrisă (VI)
- Termeni ştiinţifici (VII)
- Limbaj popular. Variaţia regională a limbii (VII)
- Valori stilistice ale diminutivelor (VII)
- Variaţii de registru. Jargonul, argoul, limbajul colocvial, limbaj cultivat (VIII)

Clasele a V-a - a VI-a

1. Cum recunoaştem un adjectiv?

În textul următor, sunt îngroşate adjectivele:

Florile ***albe****,* ***galbene*** *şi* ***roşii*** *umpleau cu miresmele lor* ***îmbătătoare*** *grădina. Un umzăit* ***surd*** *de gâze venea din toate părţile. Un soare* ***cald, mângâietor*** *se asocia stării noastre de bine. Toţi eram foarte* ***bucuroşi****. Ne îndreptam spre lac, când, dintr-odată, auzim un zgomot* ***puternic****, ca de explozie* ***militară****, zguduind împrejurimile. Ce să fie? Îmi amintesc că la Băneasa,* ***aflată*** *destul de <u>aproape</u>, s-a anunţat un miting* ***aviatic***

cu zeci de avioane și de participanți. La auzul ***apropiatelor*** *zgomote, sperietura ne-a spulberat orice bucurie.*

Trăsăturile comune ale cuvintelor îngroșate sunt următoarele:

– se raportează la un nume (la un substantiv sau pronume), pe care îl califică, exprimând diverse însușiri ale obiectului denumit de acesta (*florile* ***albe****,* ***galbene****,* ***roșii****; miresmele* ***îmbătătoare****; zumzăit* ***surd****; un soare* ***cald****,* ***mângâietor****; un zgomot* ***puternic***) sau indicând o subclasă/o categorie de obiecte desemnate prin substantiv (*explozie* ***militară****; miting* ***aviatic***);

– raportarea la nume se poate face și prin intermediul unui verb copulativ (*eram* ***bucuroși***);

– multe adjective cunosc gradarea, exprimând diverse grade de intensitate ale calității (*foarte bucuroși*);

– adjectivul are o formă variabilă, acordându-se în gen, număr și caz cu substantivul la care se referă (*soare cald*$_{M.SG}$ – *explozie militară*$_{F.SG}$ – *copii bucuroși*$_{M.PL}$ – *flori albe*$_{F.PL}$);

– în multe cazuri, așezarea în raport cu substantivul (topica) este postpusă, fără însă a fi excluse și cazurile de antepoziție (***apropiatelor*** *zgomote*).

Nu este suficient ca un cuvânt să exprime o „calitate", o „caracteristică" pentru a fi adjectiv. În textul propus, cuvintele subliniate *aproape* (*aflată aproape*) și *apropiate* (*la auzul apropiatelor zgomote*), înrudite semantic, sunt diferite gramatical: *aproape*, cuvânt invariabil, raportat la adjectivul participial *aflată*, apare ca adverb, în timp ce *apropiatelor*, cu formă de genitiv plural și acordat cu substantivul *zgomote*, funcționează ca adjectiv.

Dintre exemplele:

(i) *Ana are o pisică* ***blândă****.*

(ii) *I-a vorbit* ***blând****.*

(iii) *Se caracterizează prin* ***blândețe****.*

(iv) *Ana* ***a îmblânzit*** *o pisică.*

numai (i) include un adjectiv. Exemplele (ii) – (iv) nu conțin adjective: în (ii), apare un adverb (caracteristica privește un verb, iar forma este invariabilă, neacordată); în (iii), apare un substantiv (indicând numele/denumirea calității); în (iv), apare un verb (calitatea este prezentată ca proces).

• Cum căutăm un adjectiv în dicţionar? Cu forma sa de masculin singular: *alb, îmbătător, surd, cald* etc.

Exerciţii:

1. Extrageţi din seria de mai jos: (a) cuvintele care sunt adjective; (b) cuvintele care au altă/și altă calitate morfologică decât cea de adjectiv: ***bucuros, bucurie, triști, a întrista, tristețe, părintesc, albeață, a albi, albiciune, alb, verde, verdeață, a înverzi.***

Clasa a V-a

2. Forma adjectivului. Clase morfologice de adjective

Cele mai multe adjective au o formă variabilă, fiind analizabile în: **radical**, componentul prezent în toate formele aceluiași adjectiv, și **desinență**, partea finală, care se modifică odată cu genul, numărul și cazul:

acr-u – acr-ă – acr-i – acr-e
simpl-u – simpl-ă – simpl-i – simpl-e
murdar-Ø – murdar-ă – murdar-i – murdar-e
capabil-Ø – capabil-ă – capabil-i – capabil-e

Am notat cu Ø (zero) desinența de masculin singular a adjectivelor *murdar-Ø, capabil-Ø*, căci tocmai absența desinenței este ceea ce le deosebește atât de forma feminină de singular *murdar – murdară, capabil – capabilă*, cât și de forma de masculin singular a altor adjective (*acr-u, simpl-u*).

În flexiunea unor adjective, la diferențele de desinență se adaugă și o modificare în forma radicalului (*frumos-Ø, frumoas-ă, frumoș-i, frumoas-e*), așa-numitele **alternanțe fonetice** (/s/~/ș/, /o/~/oa/).

Mult mai rar, adjectivul apare și ca invariabil, având aceeași formă, indiferent de numărul, genul și cazul substantivului regent:

perete kaki – casă kaki – pereți kaki – case kaki – unei case kaki
elev vivace – elevă vivace – elevi vivace – eleve vivace – unei eleve vivace

Clasificarea adjectivului după **formă** distinge adjective **variabile** și **invariabile**.

• Cele **variabile** se împart, la rândul lor, în:

(a) adjective **cu patru forme**

alb$_{M.SG}$ – *albă*$_{F.SG}$ – *albi*$_{M.PL}$ – *albe*$_{F.PL}$

(b) adjective **cu trei forme**

lung$_{M.SG}$ – *lungă*$_{F.SG}$ – *lungi*$_{M.PL=F.PL}$
românesc$_{M.SG}$ – *românească*$_{F.SG}$ – *românești*$_{M.PL=F.PL}$
următor$_{M.SG}$ – *următoare*$_{F.SG=F.PL}$ – *următori*$_{M.PL}$
vișiniu$_{M.SG}$ – *vișinie*$_{F.SG}$ – *vișinii*$_{M.PL=F.PL}$
roșu$_{M.SG}$ – *roșie*$_{F.SG}$ – *roșii*$_{M.PL=F.PL}$

(c) adjective **cu două forme**

mare$_{M.SG=F.SG}$ – *mari*$_{M.PL=F.PL}$
dulce$_{M.SG=F.SG}$ – *dulci*$_{M.PL=F.PL}$
vioi$_{M.SG=M.PL}$ – *vioaie*$_{F.SG=F.PL}$

• Cele **invariabile** sunt adjective cu o singură formă:
cumsecade, roz, kaki, lila, mişto

Cum stabilim numărul de forme? Examinăm cum se comportă adjectivul în acord, raportându-l la substantive de gen şi de număr diferit. Astfel, în timp ce *alb* distinge patru forme (a), *lung, românesc, următor, vişiniu, roşu* disting numai trei forme (b), iar *mare, dulce, tare* disting numai două forme (c):
(a) *perete **alb** – casă **albă** – pereţi **albi** – case **albe***
(b) *perete **roşu** – casă **roşie** – pereţi **roşii** – case **roşii***
(c) *perete **mare** – casă **mare** – pereţi **mari** – case **mari***

Potrivit normei literare actuale, adjectivul *drag* are trei forme (*drag – dragă – dragi*), şi nu patru, formele corecte fiind ***dragile** mele fete, asupra **dragii** mele fete*, şi nu ***dragele** mele fete, asupra **dragei** mele fete*. Dimpotrivă, adjectivul *ultim* are patru forme (*ultim – ultimă – ultimi – ultime*), şi nu trei, formele corecte fiind ***ultimele** seri, contra **ultimei** decizii*, şi nu ***ultimile** seri, contra **ultimii** decizii.*
Cum putem controla care este forma corectă? Greşelile apar mai ales atunci când adjectivul este aşezat înaintea substantivului. Aşadar, verificăm forma de feminin plural în construcţii cu adjectivul aşezat după substantiv: *fete **dragi***, şi nu *fete **drage***; *decizii **ultime***, şi nu *decizii **ultimi***. Dacă acest test nu ne este de ajutor, verificăm formele corecte în DOOM[2].

Exerciţii:

2. Se dau următoarele adjective: *bătrânesc, încântător, vesel, argintiu, adânc, rece, bleu, terestru, feroce, întristat.* Clasificaţi-le după formă, încadrându-le în tabelul care urmează:

Variabil cu patru forme	Variabil cu trei forme	Variabil cu două forme	Invariabil

Clasa a V-a

3. Acordul adjectivului cu substantivul

Într-o exprimare corectă, acordul în gen, număr, caz cu regentul este obligatoriu. Spre deosebire de substantiv, adjectivul are numai două genuri: masculin şi feminin. Pentru adjectivele depinzând de substantive neutre, acordul se realizează, la singular, cu masculinul (a), iar, la plural, cu femininul (b):
(a) *film interesant, scaun stricat, tablou impresionist*
(b) *filme interesante, scaune stricate, tablouri impresioniste*

Greşelile de acord constau fie în nerespectarea acordului, mai ales a acordului în caz (i), favorizată uneori de aşezarea adjectivului la distanţă de substantiv (ii), fie în suprasolicitarea acordului (numit şi hiperacord), acolo unde norma românească nu permite (iii):

(i) *I-am scris unei fete **cunoscută*** (corect: ***cunoscute***) *în tabără şi foarte **simpatică*** (este corect: ***simpatice***).

(ii) *contra deciziei de curând **adoptată*** (corect: ***adoptate***); *premierea lucrării **cea mai frumoasă*** (corect: ***celei mai frumoase***)

(iii) *literatura şi cultura **franceze*** (corect: ***franceză***)

Hiperacordul din (iii) se explică prin calchierea (copierea) normei de acord din franceză (fr. *langue et littérature **roumaines**; littérature et culture **françaises***). Norma românească cere ca, în cazul unor substantive coordonate prin *şi*, adjectivul comun să se pună o singură dată, la ultimul element, şi să se acorde formal doar cu acesta.

Exerciţii:

3. Completaţi punctele, folosind forma potrivită a adjectivului aflat între paranteze:
(cenuşiu) *Pe cer se strânseseră nori...*
(fix) *Au înlocuit suporţii mobili cu unii...*
(obligatoriu) *Obţinerea acestui examen este...*
(analog) *Ea a propus o soluţie...*
(bun) *selectarea elevei celei mai...*

4. Indicaţi cazul fiecărui adjectiv din seria următoare şi explicaţi soluţia dată:
contra noii idei, graţie noii idei, împotriva ideii noi, conform noii idei, susţinerea ideii noi, mă bucură noua idee

5. Corectaţi construcţiile următoare, indicând, acolo unde este cazul, forma corectă impusă prin acord şi explicaţi în ce constă greşeala:
– *Esenţial, pentru mine, este adoptarea soluţiei cea mai eficientă.*
– *Important, pentru noi toţi, este explicarea gradului de poluare.*
– *Dat fiind rezultatele slabe, nu sperăm să obţinem creditul.*
– *S-a aplecat asupra unei trăsături considerate ca definitorii.*
– *aplicarea hotărârii de curând adoptată*
– *contra acestei deosebit de importantă decizie.*

4. Clase semantico-gramaticale de adjective

În funcţie de rolul semantic diferit al adjectivului, se disting două subclase:

(a) **adjective *calificative***, care exprimă o calitate/o însuşire: *uniformă **elegantă**, **albastră**, **scurtă**, **uzată**; magazin **mic**, **curat**, **cochet**, **luminat***;

(b) **adjective *categoriale*** (sau ***relaţionale***), care identifică subtipuri de obiecte şi exprimă relaţii între substantivul regent şi substantivul prezent în rădăcina adjectivului: *uniformă **şcolară**, **militară**, **regală**, **românească**; magazin **sătesc**; cântec **muncitoresc**; decret **guvernamental**, **prezidenţial**.*

Rar, este posibilă trecerea de la o subclasă la alta, în condiţiile schimbării sensului: *sistem **nervos*** – adjectiv categorial, dar *om **nervos*** – adjectiv calificativ; primul intră

în seria (*sistem*) *circulator, limfatic, vascular*, iar al doilea intră în seria (*om*) *liniștit, inteligent, îngâmfat*.

Același substantiv regent poate fi însoțit de două adjective, unul calificativ și altul categorial, fără să fie coordonate. Rolul primului adjectiv este de restrângere la o subclasă de obiecte, iar al celui de al doilea este de calificare a subclasei deja detașate: *uniformă **școlară elegantă***, *sistem **vascular bolnav***.

Atunci când pe lângă un substantiv apar două tipuri de adjective, unul calificativ și altul categorial, în română există două posibilități de a le ordona:
(a) substantiv – adjectiv categorial – adjectiv calificativ: *(un) urs polar bătrân*;
(b) adjectiv calificativ – substantiv – adjectiv categorial: *(un) bătrân urs polar*.
În schimb, în engleză, există o singură posibilitate de ordonare, cu ambele adjective așezate înaintea substantivului: *(an) old polar bear*.

În gramaticile mai noi (GBLR, p. 219–220), se deosebește o a treia clasă de adjective, numite ***situative***, o clasă destul de eterogenă și sub aspect semantic, și sub aspect gramatical. Semantic, unele exprimă o ancorare temporală (a), altele sunt afective (b), altele sunt de modalizare (c). Gramatical, apar, de obicei, cu o topică fixă, precedând substantivul.
(a) ***fost*** *ministru*, ***actual*** *parlamentar*, ***viitoare*** *mamă*
(b) ***bietul*** *câine*, ***săracul*** *copil*, ***blestematul*** *jandarm*
(c) ***așa-zis*** *prieten*, ***adevăratul*** *prieten*, ***pretins*** *prieten*, ***posibil*** *candidat*.

Exerciții:

6. Adăugați, succesiv, un adjectiv calificativ și unul categorial fiecărui substantiv din seria următoare: *toamnă, școală, carte, ministru, erou, țară, cântec*.

7. Alegeți trei adjective categoriale și folosiți-le în propoziții alături de câte un adjectiv calificativ.

Clasele a V-a - a VI-a

5. Topica în raport cu substantivul

Deși, frecvent, adjectivul este așezat după substantiv, adjectivele calificative pot apărea atât în postpunere, cât și în antepunere (*flori **frumoase** – **frumoase** flori*); adjectivele categoriale/relaționale apar obligatoriu în postpunere (*uniformă **militară***, dar ****militară** uniformă*).

Aceeași observație, de topică fixă, în antepunere, privește și adjectivele situative (**elevul biet, *ministru așa-zis*).

Fiecare limbă are regulile și preferințele ei de așezare a adjectivului în raport cu substantivul. Postpunerea este mai frecventă în română decât în alte limbi (să se compare: rom. *Ana are o carte frumoasă* cu fr. *Ana a un **beau** livre*, engl. *Ana has a **beautiful** book*).

Vecinătatea substantivului nu este absolut obligatorie: între substantiv și adjectiv, atât în postpunere, cât și în antepunere, se poate intercala un posesiv (a), iar, în postpunere, se poate intercala și articolul demonstrativ *cel* (b). În cazul adjectivelor izolate, autonomia adjectivului este mai mare, depărtarea de regentul substantival putând să crească (c):

(a) *caietul **meu** nou, noul **meu** caiet*

(b) *caietul **meu cel** nou*

(c) ***Inteligentă și frumoasă***, încă din primele clase de liceu, ***Ana** și-a probat încrederea în sine.*

Clasele a V-a - a VI-a

6. Gradele de comparație și exprimarea lor

Frecvent, adjectivele calificative acceptă gradarea, exprimând gradul în care este posedată o calitate. Gradarea calității poate fi privită în mod absolut (a) sau poate fi privită prin comparație, comparându-se gradul în care este posedată însușirea de către obiecte diferite (b) sau de același obiect în momente diferite (c):

(a) *Sanda este **foarte inteligentă**.*

(b) *Ioana este **mai inteligentă** decât frații ei/**cea mai inteligentă** din clasă.*

(c) *Sanda este **mai serioasă** decât anul trecut.*

În ultimele construcții, secvențele *decât frații ei, din clasă, decât anul trecut* reprezintă reperul comparației (termenul cu care se face comparația).

Nu acceptă gradarea:

(i) câteva adjective calificative neologice care, etimologic, sunt comparative de superioritate în latină sau superlative latinești:
anterior, inferior, posterior, superior, ulterior
extrem, infim, maxim, minim, proxim, suprem, ultim

(ii) câteva adjective calificative care, semantic, includ semnificații superlative sau care sunt derivate cu prefixe superlative:
colosal, desăvârșit, extraordinar, gigantic, nemaipomenit, teribil, uriaș
***arhi**cunoscut, **extra**fin, **hiper**sensibil, **prea**fericit, **răs**copt, **stră**vechi, **supra**aglomerat, **super**sensibil, **ultra**secret*

(iii) toate adjectivele categoriale/relaționale:
*uniformă *destul de școlară, *mai școlară decât altele, *foarte școlară, *cea mai școlară.*

Când un adjectiv categorial este utilizat în contexte de gradare, se produce schimbarea statutului său, din adjectiv categorial în adjectiv calificativ (să se compare: *sistemul *foarte nervos* cu *este un copil* ***foarte nervos, mai nervos*** *decât frații lui*).

Gradele de comparație sunt:

• **pozitivul** (*frumos, inteligent*); este gradul nemarcat;

• **comparativul**; se caracterizează prin [+Intensitate], [+Comparație]; în cadrul comparativului, se disting:

- • comparativul de inegalitate
- – de superioritate (*mai frumos, mai inteligent*);
- – de inferioritate (*mai puțin frumos, mai puțin inteligent*);
- • comparativul de egalitate (*la fel de frumos, tot așa de inteligent*);

• **superlativul**; se caracterizează prin [+Intensitate maximă]; în cadrul lui se disting:

- • superlativul relativ; se caracterizează prin [+Intensitate maximă], [+Comparație];
- – de superioritate (*cel mai frumos, cel mai inteligent*);
- – de inferioritate (*cel mai puțin frumos, cel mai puțin inteligent*);
- • superlativul absolut; se caracterizează prin [+Intensitate maximă], [–Comparație];
- – de superioritate (*foarte amabil, foarte inteligent*);
- – de inferioritate (*foarte puțin amabil*).

(a) De observat că mărcile de gradare, spre deosebire de cele de gen, număr și caz, care se realizează prin desinențe, sunt exprimate prin cuvinte așezate în fața adjectivului. Cu excepția mărcii variabile *cel, cea, cei, cele*, celelalte sunt invariabile, provenind din adverbe (*mai, foarte*) și din grupuri adverbiale (*la fel de, tot așa de*).

(b) Nu toate mărcile de gradare au aceeași utilizare: *mai, foarte* sunt, din punctul de vedere al limbii actuale, neutre, gramaticale, în timp ce nenumărate altele sunt mai încărcate de expresivitate (vezi GALR, p. 216–217, unde se detaliază inventarul de mărci expresive ale gradării): [*vreme*] *colosal de rece, cumplit de rece, extraordinar de rece, grozav de rece, teribil de rece, nemaipomenit de rece, nemaiauzit de rece* etc.

(a) Sunt incorecte, pleonastice, construcții precum: *note mai superioare, eforturi foarte colosale, rezultat foarte desăvârșit, cheltuieli foarte gigantice, ceas foarte extrafin*.

(b) Este recomandabilă evitarea mărcilor expresive ale gradării în texte științifice și administrative. Ele pot fi folosite în limbajul familiar, mai colorat și mai încărcat de afectivitate, dar, și în acest caz, cu măsură, evitându-se coordonarea mărcilor (*un meci* ***colosal și nemaipomenit*** *de frumos*).

Exerciţii:

8. Alcătuiţi o scurtă compunere despre primăvară în care să folosiţi patru mijloace diferite de marcare a superlativului absolut; indicaţi care sunt cele patru adjective folosite și care sunt mijloacele de gradare.

Clasele a V-a - a VI-a

7. *Cel* – articol demonstrativ și marcă de superlativ

În combinație cu adjectivul, *cel* are două valori diferite.

(a) Este **articol demonstrativ,** atunci când apare fără componentul *mai*, pe lângă un substantiv articulat hotărât:

*elevul **cel** inteligent, elevele **cele** inteligente*

În absenţa regentului substantival, *cel* se pronominalizează, fiind calificat ca *pronume semiindependent* (***cel** inteligent, **cele** inteligente*).

(b) Este **articol demonstrativ** și **marcă de superlativ relativ**, când apare împreună cu *mai*, așa cum am văzut mai sus:

***cel** mai inteligent elev din clasă, eleva **cea** mai inteligentă din clasă.*

În ambele ipostaze, *cel* se acordă cu substantivul nu numai în gen și număr, ci și în caz. Așadar, sunt corecte construcțiile:

*lucrarea elevului **celui** mai inteligent* (nu: *lucrarea elevului **cel** mai inteligent*)

*ideea elevei **celei** inteligente* (nu: *ideea elevei **cea** inteligentă*).

Exerciţii:

9. Completați, în exemplele de mai jos, punctele cu formele corecte ale grupului din paranteză:

(cel mai bun) *S-au afișat rezultatele elevilor...*

(cel mai interesant) *S-au ales... rezultate.*

(cel mai avantajos) *S-a discutat asupra prețurilor...*

(cel mai puțin vulnerabil) *S-au formulat opinii favorabile pe marginea soluției...*

Clasele a V-a - a VI-a

8. Relația cu articolul hotărât

Când este așezat în fața substantivului, adjectivul calificativ poate primi articolul hotărât enclitic, transferat, formal, de la substantiv la adjectiv:

*interesantu**l** film, frumoas**a** carte, dulce**le** copil*

Articolul participă la flexiune, exprimând genul, numărul și cazul:

*dulce**le** copil – dulc**ii** copii – dulce**a** fetiță – dulci**le** fetițe – asupra dulce**lui** copil – asupra dulc**ii** fetițe*

Există şi construcţii când substantivul regent este elidat. În absența acestuia, articolul hotărât îndeplineşte şi funcția de marcă de substantivizare:

*Ieri a câștigat **echipa favorită**. Astăzi, **favoriții** au pierdut.*

Exerciţii:

10. Se dă următorul fragment. Alegeți adjectivele care primesc articol hotărât; indicați care este substantivul la care articolul se raportează și în ce condiții primește articolul:

Grație adoratului și distinsului nostru coleg suntem reprezentați la nivel internațional. Interesantele lui soluții au fost acceptate pentru a fi prezentate în conferință plenară. Nu mă îndoiesc că impresiile generale vor fi favorabile. După conferință, cele mai frumoase soluții vor fi premiate.

Clasele a V-a - a VI-a

9. Posibilități de combinare

Adjectivul subordonat. Adjectivul se subordonează substantivului (a) și, mai rar, pronumelui (b) și numeralului (c), făcând parte, ca subordonat, din grupul numelui (numele și subordonații lui); are funcția unui atribut al numelui.

(a) ***film** interesant, nou*

(b) ***ceva** interesant, **nimic** nou*

(c) *Caut jucători înalți și **trei** foarte înalți.*

În lingvistica actuală, s-a renunțat la conceptul „atribut", folosindu-se, pentru atributul adjectival, termenul de „modificator" al numelui (vezi, pentru detalii, GBLR p. 379–382).

Atunci când legarea de substantiv/pronume se face prin intermediul unui verb copulativ, adjectivul îndeplinește funcția de nume predicativ:

*Eleva este **premiantă**. Filmul pare **interesant**.*

Calitatea de nume predicativ se păstrează și în cazul elidării (suprimării) verbului copulativ:

*Ion este premiant, iar sora lui, **repetentă**.*

Elidarea se marchează grafic prin virgulă sau prin linie de pauză.

Rar, adjectivul se introduce prin prepoziția *de* cu sens temporal (a) sau cauzal (b); grupul *de* + adjectiv îndeplinește funcția de circumstanțial de timp sau de cauză:
(a) ***De mică*** *era bolnăvicioasă.*
(b) ***De bolnavă*** *(ce era), a renunțat la examen.*

Adjectivul regent. Unele adjective apar ca regente, subordonându-și:
(a) complemente indirecte, legate de regentul adjectival prin cazul dativ
utilă ***societății****, proprie* ***României****, dragă* ***părinților***
(b) complemente prepoziționale, legate de adjectiv prin prepoziție
plină ***de praf****, vrednică* ***de laudă****, sigură* ***pe situație****, atentă* ***la rezultat***
(c) circumstanțiale de tip diferit: de timp, de mod și de mod cantitativ, de cauză:
bolnavă ***frecvent/iarna/de două săptămâni***
grav *bolnavă, bolnavă* ***psihic****, bolnavă* ***de moarte***
bolnavă ***din neglijență.***

Exerciții:

11. Alegeți numai adjectivele regente și indicați care sunt elementele lor subordonate:
– *S-au luat măsuri drastice contra sportivei dependente de droguri.*
– *Mă sperie o lume ostilă democrației, producătoare de multă suferință.*
– *Elevului celui mai înzestrat i s-a acordat o recompensă consistentă bănește.*

Clasele a V-a - a VI-a

10. Adjectivul și alte părți de vorbire. „Capcane" în recunoaștere

În relația cu alte părți de vorbire, cele mai frecvente confuzii sunt confuzia cu adverbul și cea cu substantivul, prima determinată de identitatea de formă (adjectivul și adverbul sunt adesea omonime), iar a doua, de posibilitatea amândurora de a se combina cu articolul.

Confuzia cu adverbul. Distincția se realizează numai contextual, urmărind exact calitatea morfologică a regentului, precum și forma cuvântului analizat (variabilă sau invariabilă):

– *discurs* ***corect*** (adjectiv; regentul este substantivul *discurs*) – *Vorbește* ***corect*** (adverb; regentul este verbul *vorbește*; forma este invariabilă: *El/Ea vorbește* ***corect***);

– *Este* ***interesant*** *noul tău roman* (adjectiv; se raportează, simultan, la verbul copulativ *este* și la substantivul *roman*, cu care se și acordă – *Este* ***interesant*** *să alegi un nou drum* (adverb; adverbul face parte din predicatul impersonal *este interesant*);

– *om **nou*** (adjectiv; regentul este un substantiv) – *idei **nou** propuse* (adverb; regentul este adjectivul participial *propuse*);

– *câine **rău*** (adjectiv; regentul este un substantiv) – *copil **rău** educat* (adverb; regentul este adjectivul participial *educat*) – *Este **rău** să rămâi fără bani* (adverb; adverbul face parte din predicatul nominal impersonal *este rău*);

– *rezultat **sigur*** (adjectiv; regentul este substantivul *rezultat*) – ***Sigur**, rezultatul este corect* (adverb; forma rămâne invariabilă, indiferent de genul și numărul substantivului *rezultat*; se raportează la o întreagă propoziție, și nu la un substantiv).

Confuzia cu substantivul. Distincția se realizează numai contextual:

– *Privește **albastrul** cer* (adjectiv; se acordă cu substantivul *cer*) – *Privește **albastrul** cerului.* (substantiv; forma apare fără un substantiv regent);

– ***frumosul** tablou* (adjectiv; se acordă cu substantivul *tablou*) – ***frumosul** din jurul nostru* (substantiv; lipsește un regent substantival);

– ***dragile** mele colege!* (adjectiv; se acordă cu substantivul *colege*) – ***dragile** mele!* (substantiv; lipsește regentul substantival);

– ***păcătoasa** mătușă* (adjectiv; se acordă în gen, număr și caz cu substantivul *mătușă*; vezi *contra **păcătoasei** mătuși*) – ***păcătoasa** de mătușă* (substantiv; nu se acordă în caz cu substantivul *mătușă*, care, în noua construcție, devine subordonat).

Exerciţii:

12. Folosind cuvintele *grav, târziu, adânc,* alcătuiți câte două propoziții în care fiecare cuvânt să apară ca adjectiv și ca adverb.

13. Folosind cuvintele *frumos, calm, negru,* alcătuiți câte două propoziții în care fiecare cuvânt să apară ca adjectiv și ca substantiv.

Clasele a V-a - a VI-a

11. Rolul adjectivului în redactarea textului

• Adjectivul **calificativ** se folosește frecvent în descrieri și în portrete, iar, ca figură de stil, apare ca epitet, cu diverse funcții: de epitet ornant (a), de epitet personificator (b), de epitet metaforic (c), de epitet sinestezic (d):

(a) *noapte **frumoasă**, **adâncă**, **densă**, **splendidă**, **colosală**, **cumplită**, **fermecătoare**;*

(b) *soare **jucăuș**, spaimă **vicleană**, noapte **vinovată**, copaci **pletoși**;*

(c) *trestii **aurite**, luciri **electrice**, valuri **lăptoase**;*

(d) *lumină **caldă**, **dulce** soare, **dulcea**-i răcoreală.*

Poate primi o funcție emfatică, realizată: prin izolare sintactică, iar, grafic, prin virgulă (a) sau prin inversiune și izolare (b), prin contrast semantic (c) sau, dimpotrivă, prin utilizare pleonastică (d), prin utilizare multiplă (e):

(a) *Domnița, **înaltă** și **suavă**, ne întâmpină cu zâmbet.*
(b) ***Înaltă** și **suavă**, domnița ne întâmpină cu zâmbet.*
(c) *o **tăcută** vrajbă*;
(d) ***cruda** și **sălbatica** fiară*;
(e) *zidul **înalt, pustiu, învechit**; domniță **tânără, suavă, albă**.*

Este recomandabil să se folosească adjectivul calificativ cu măsură și adecvat la situația de comunicare: într-un text științific sau administrativ (cerere, proces-verbal etc.), adjectivele calificative trebuie evitate; într-un text beletristic, dimpotrivă, prezența lor este normală, fără însă a fi folosite în exces (o redactare încărcată de epitete este nerecomandabilă).

• Adjectivul **categorial/relațional** apare frecvent în texte științifice, servind curent ca suport al clasificărilor și subclasificărilor. Iată, de exemplu, următorul text științific (din domeniul lingvisticii), în care adjectivele categoriale, cu rol clasificator, marcate grafic prin îngroșare, sunt predominante.

„Clasificarea **lexico-semantică** a adverbelor distinge: adverbe **modale**, ele însele eterogene semantic, cu distincțiile: modale **calificative**; modale **categoriale/limitative**; de modalizare (subclasa de modalizare **epistemică**; subclasa adverbelor **evidențiale**; subclasa de modalizare **deontică**; subclasa de modalizare **apreciativă**; subclasa adverbelor de enunțare." (GBLR, p. 302)

Clasele a V-a - a VII-a

12. Ce procedee de formare a cuvintelor întâlnim la adjectiv?

Cele mai multe adjective sunt **primare** (fie moștenite ca atare din latină, fie împrumutate din limbile cu care româna a intrat în contact). O altă clasă de adjective se creează în interiorul limbii române, prin procedee interne de îmbogățire a vocabularului: **derivare (cu sufixe și prefixe), compunere, conversiune**.

A. Derivarea cu sufixe este procedeul cel mai productiv, adică utilizat cel mai frecvent pentru a obține derivate adjectivale noi. Inventarul de sufixe adjectivale (care creează cuvinte aparținând clasei adjectivului) este bogat, incluzând numeroase sufixe:

-os (*fricos, câinos, lunecos*)
-esc (*părintesc, hoțesc, românesc*)
-tor (*fermecător, încântător*)
-(ăr)eț (*pădureț, plimbăreț, săltăreț*)

-(ă/i/î)cios (*mâncăcios, mustăcios, plângăcios*)
-at (*gușat, moțat*)
-nic (*casnic, fățarnic*)
-iu (*cenușiu, pământiu, vișiniu*)
-liu (*chefliu*)
-atic (*tomnatic, subțiratic*)
-eș (*leneș, trupeș*)
-aș (*codaș, năzdrăvaș*)
-al (*săptămânal, liceal*)
-ian (*arghezian, eminescian*)

La acestea se adaugă sufixele diminutivale și augmentative, comune adjectivului și substantivului; vezi sufixele diminutivale: *-el/-ică* (*frumușel, frumușică*), *-uț* (*plinuț, grăsuț*), *-ior* (*bătrâior, gălbior*), *-ișor* (*dulcișor, acrișor*); vezi sufixul augmentativ *-an* (*bogătan, lungan*).

Majoritatea sunt sufixe vechi în limbă, dar există și sufixe neologice (împrumuturi din limbile de cultură, mai ales din franceză), precum: *-ist* (*familist, structuralist, junimist*), *-ard* (*lozincard, cumulard*), *-bil* (*lăudabil, măsurabil, plătibil*), *-al* (*astral, continental, orchestral*). Un sufix ca *-tor* pătrunde în limbă în două etape diferite: ca sufix vechi, moștenit din latină, iar, mult mai târziu, în perioada modernă, ca sufix împrumutat din franceză (vezi *încântă**tor*** vs *continua**tor***).

Pentru sufixele neologice, în situația în care se împrumută și baza, și sufixul, este dificil, adesea, de decis dacă adjectivul este derivat în română sau împrumutat dintr-o limbă de cultură, gata format (vezi exemple precum: *continuator – continua; sufixal – sufix, remaniabil – remania*, unde și baza, și sufixul sunt împrumutate din franceză). **Convențional**, se admite că, ori de câte ori este posibilă în română analiza derivatului, cu recunoașterea celor două componente, cuvântul va fi considerat ca **analizabil**, deci **derivat** (astfel, *continuator* va fi considerat derivat, în timp ce *colector, conector* nu sunt analizabile, căci în urma analizei nu se detașează un sufix *-tor*; *remaniabil, incalculabil* sunt, potrivit convenției stabilite, derivate, în timp ce *amabil, impozabil* nu sunt analizabile).

B. Derivarea cu prefixe este mai puțin frecventă decât cea cu sufixe. Exceptând prefixul negativ *ne-* (prefix vechi, cu productivitate mare, aparținând cuvintelor provenind din toate epocile istorice și din toate registrele stilistice; vezi: *neputincios, necitet, neinteresant, neconstituțional, neproductiv, nelegal, nedemocratic*), alte prefixe sunt mai puțin frecvente. Câteva sunt prefixe vechi *stră-* (*străvechi*) și *prea-* (*preacuvioasă, preasfânt*); ultimul a ieșit din uzul actual. Altele sunt prefixe neologice, majoritatea aparținând limbajului internațional: *a-* (*apoetic, acultural*), *anti-* (*antidemocratic*), *arhi-* (*arhicunoscut*), *contra-* (*contrarevoluționar*), *dis-* (*discontinuu*), *extra-* (*extracarpatin*), *in-/im-* (*incorect, incalculabil, imposibil*), *inter-* (*interjudețean*), *post-* (*postliceal*), *retro-* (*retroactiv*), *supra-* (*supraîncălzit*), *trans-* (*transnistrean*), *ultra-* (*ultraelegant*).

C. Conversiunea (sau **schimbarea categoriei gramaticale**) privește situații precum:

• **conversiunea adjectivului ca substantiv** (conversiunea prin elipsă, fie prin articulare hotărâtă, fie prin articulare nehotărâtă):

Harnicul copil a fost premiat. → ***Harnicul** a fost premiat.*

***O expoziție anuală** este mai utilă decât **o bienală**.*

• **conversiunea substantivului ca adjectiv** prin așezarea substantivului în contexte de gradare:

*Fiica mea **este mai mamă** decât toate mamele.*

*Deși foarte tânără, este **mai profesoară** decât colegele ei.*

• **conversiunea adverbului ca adjectiv** (*o femeie **bine***); utilizarea unor prefixe ca adjective (*o fustă **mini**, ochelari **extra**, părinți **super***).

 Conversiunea adjectivului ca adverb (*lucrează **atent**, **superficial**, **serios**, **profund***) este mult mai frecventă. O caracteristică a adverbului românesc constă în aceea că forma lui, cu mici excepții, este aceeași cu forma de masculin singular a adjectivului (*copil **atent***$_{ADJ}$ vs *lucrează **atent***$_{ADV}$).

Alte situații de conversiune sunt rezultate din particularități gramaticale.

• **Adjectivul participial.** Participiul românesc are, pentru cele mai multe verbe, și utilizări adjectivale, fie ca participiu pasiv (*cărți **citite**, obligații **asumate**, munci **plătite***), fie ca participiu activ (*om inteligent și **învățat**; om **mâncat*** „sătul"; *apă **izvorâtă** din senin; sportiv **căzut**; om **decedat***). Extrem de puține participii nu se pot folosi ca adjective (**om putut, *carte trebuită, *copil râs*).

Adjectivul participial este un adjectiv cu o flexiune regulată, variabil cu patru forme (a); ca orice adjectiv, se acordă în gen, număr și caz cu substantivul regent (b); ca orice adjectiv calificativ, acceptă gradarea (c); în raport cu alte adjective, cel participial primește complemente și circumstanțiale mai numeroase, păstrând posibilitățile combinatorii ale verbului din care provine (d):

(a) *ars – arsă – arși – arse, citit – citită – citiți – citite*;

(b) *cărțile **citite** – unei cărți **citite***;

(c) *cărți **mai citite** decât altele, cărți **foarte citite***;

(d) *cărți trimise **astăzi***$_{CIRC}$ ***copiilor***$_{CI}$, *elevă devenită **campioană***$_{NP}$

• **Adjectivul gerunzial**. Gerunziul românesc are și utilizări adjectivale, astăzi în puține contexte (*poziție **șezândă**, copilă **plângândă**, mâncare **aburindă***), dar mult mai frecvente în limba secolului al XIX-lea, mai ales în textele poetice (*undele **muginde**, **șovăinda** ființă, **jelinda** cântare*).

 (a) Să nu se confunde adjectivul gerunzial cu gerunziul verbal, distincție care se realizează prin luarea în considerare a acordului: gerunziul verbal este invariabil (*o bătrână plângând,*

copii plângând), în timp ce adjectivul gerunzial este variabil, acordat (*o femeie suferindă, oameni suferinzi*).

(b) Nu funcționează ca tip de conversiune utilizările adjectivale ale unor pronume în raport cu cele strict pronominale (*omul* ***acesta*** *din față* – ***acesta*** *din față;* ***Celălalt*** *om s-a speriat* – ***Celălalt*** *s-a speriat;* ***Fiecare elev*** *a primit sprijin* – ***Fiecare*** *a primit sprijin*) sau ale unor numerale (***Trei copii*** *au reușit* – ***Trei*** *au reușit;* ***Al doilea copil*** *a reușit* – ***Al doilea*** *a reușit*), având în vedere că niciuna dintre aceste situații nu apare drept originară. De la cele mai vechi texte, unele forme pronominale și numerale funcționau și pronominal, și adjectival.

D. Compusele și locuțiunile adjectivale

– **Compusele** sunt forme obținute prin sudare de cuvinte autonome, încorporând fie o prepoziție (a), fie două adjective (b), fie un adjectiv + un adverb/participiu (c), fie o structură propozițională (d):

(a) *cuminte, desăvârșit, deplin*
(b) *alb-vișiniu, liberal-democrat, nou-nouț*
(c) *clarvăzător, dreptcredincios, nou-născut, verde-deschis, roșu-aprins*
(d) *cumsecade*

Istoria formelor explică de ce unele cuvinte compuse prezintă grade de invariabilitate: *cumsecade* este un adjectiv totalmente invariabil; *cuminte* este parțial variabil, distingând numai două forme: *cuminte – cuminți*. În mod curent, flexiunea se marchează pe ultimul component ((*cămăși*) *alb-****vișinii***, (*oameni*) *clar****văzători***). Gradul de sudură al compuselor este mai mare sau mai mic, ceea ce se reflectă în scrierea cu cratimă (*alb-vișiniu, nou-nouț*), dar și fără cratimă (*cuminte, clarvăzător, desăvârșit*).

– **Compusele cu prefixoide și sufixoide** sunt, ca și în cazul altor părți de vorbire, împrumuturi savante, caracteristice limbajului științific și terminologiilor;

• prefixoide: ***aero****dinamic*, ***bio****degradabil*, ***hidro****dinamic*, ***macro****molecular*, ***neo****natal*, ***orto****grafic*, ***poli****semantic*, ***pseudo****științific*;

• sufixoide: *ruso****fil****, insecto****fob****, igni****fug****, traco****log***.

 Prefixoidele și sufixoidele sunt considerate elemente de compunere, și nu de derivare, deoarece sunt cuvinte cu sens autonom în limba de origine.

– Ca și în cazul altor clase, **locuțiunile adjectivale** (*de treabă, de seamă, de nimic, în vârstă*) indică o pierdere (totală sau parțială) a autonomiei lexicale și gramaticale a componentelor. Astfel, componentul substantival își pierde flexiunea și posibilitățile combinatorii (vezi **de trebi importante, *de aceeași seamă cu mine*) și, în plus, se îndepărtează de sensul originar. În schimb, apar în contexte de gradare, ca orice adjectiv calificativ (*este* ***mai de treabă*** *decât alții, este* ***cel mai în vârstă***).

Exerciții:

14. Alegeți cinci exemple de adjective derivate sufixal și două exemple de adjective derivate prefixal; indicați, la fiecare, baza și sufixul/prefixul.

15. Alegeți două sufixe diminutivale și indicați, pentru fiecare, câte patru exemple de adjective diminutivale.

16. Alegeți din exemplele următoare adjectivele participiale; indicați care sunt trăsăturile adjectivale și care sunt cele verbale: *cărți de curând trimise publicului, cărțile citite în vacanță de elevi, cărți foarte iubite de copii.*

Clasele a V-a - a VI-a

13. Aspecte ale variației adjectivului

• **Istoric,** unele adjective și-au schimbat formele de flexiune. De exemplu, adjectivul *nou* trece de la tiparul arhaic cu flexiunea F.SG = F.PL (*cetate/leage **nouă** – cetăți/legi **nouă***), tipar vechi, întâlnit până târziu la scriitori arhaizanți, precum Mihail Sadoveanu, la tiparul modern cu M.PL = F.PL (*oameni/boieri **noi** – cetăți/cărți noi*).

Adjective de tipul *adânc, lung*, care, în limba veche, prezentau patru forme flexionare (*lung – lungă – lungi – lunge*; *adânc – adâncă – adânci – adânce*; vezi *haine lunge, groape **adânce***), trec la un tipar flexionar cu numai trei forme distincte și cu omonimia (identitatea de forme) M.PL=F.PL (*pereți/haine **lungi**, copaci/gropi **adânci***).

Alte adjective și-au schimbat sensul (adjective precum: *crunt, mișel*, cu sensul arhaic „plin de sânge" („cuţitul **crunt** de sângele nevinovatii fămei". Miron Costin), respectiv „sărac, sărman" („Să împărțimŭ bogăție de câtŭ ne e putearea și să dămŭ **mișeilor**", Coresi), evoluează, în româna modernă, spre sensuri figurate „crâncen, cumplit" (*o ninsoare **cruntă**, o privire **cruntă***), respectiv „[om] de nimic, nemernic" (*A lovit pe la spate, ca un om **mișel***).

• **Istoric,** unele adjective au ieșit total din uz (de exemplu, *liber* a înlocuit arhaicul *volnic*) sau au dublat un adjectiv mai vechi în limbă, creându-se perechi sinonimice precum: *adânc – profund, amănunțit – detaliat, binevoitor – afabil, cenușiu – gri, ceresc – celest, cinstit – onest, citeț – lizibil, copilăresc – pueril, credincios – fidel, lacom – avid, limbut – locvace, mănos – fertil* etc.; altele, dimpotrivă, sunt achiziții foarte recente, intrate în limbă ca împrumuturi din limbile de cultură și păstrând încă, total sau parțial, grafia limbii de origine (*on-line/online, standby/stand-by, angro, full-time, part-time, à la carte, à la grecque, à la russe* etc.).

De reținut grafia oscilantă a adjectivelor neologice recente, precum și particularitatea acestora de a funcționa ca adjective invariabile. În asemenea situații, examinați recomandările de grafie făcute în DOOM².

• **Sincronic** (din punctul de vedere al românei actuale), variația poate fi stilistică, diferențele nefiind de formă, ci de circulație a formelor. De exemplu, adjective precum: *OK, șic, cool* (*o excursie* ***OK***, *o profă* ***șic***, *o compunere* ***cool***) se folosesc în registrul familiar și în limbajul informal al elevilor; adjective ca *mișto, nașpa* apar în registrul argotic (***mișto*** *fată!*, ***nașpa*** *afacere!*); adjective neologice precum: *sacerdotal, sacrosanct, sagace, sarcastic, sardonic, scelerat* apar în limbajul cult, unele chiar cu utilizare livrescă, iar altele în textele științifice și în terminologii (*registru* ***formal*** *și* ***informal***, *analiza* ***pragmatică, semantică, semiotică, semică, morfematică***). Adjective precum: *tăroasă* „(femeie) gravidă", *chelbos* „chel", *bolând* „nebun", *căsător* „care ține casa", *pedestru* „șchiop, olog" nu apar în limba literară, ci în varietăți regionale ale românei actuale.

Este recomandabil să nu se amestece registrele stilistice, evitându-se folosirea adjectivelor argotice sau prea familiare într-un cadru protocolar, oficial și, invers, folosirea adjectivelor neologice, savante, livrești, într-un cadru familiar, informal de comunicare. Adecvarea stilistică (la situația de comunicare) este o cerință normativă ca și alte cerințe de corectitudine.

• **Sincronic,** variația poate îmbrăca și alte aspecte: vezi, de exemplu, variația de accent (*splendid – splendid*). Unele variante accentuale sunt acceptate în DOOM² (a), ca variante libere (deci corecte), în timp ce altele sunt neacceptate, sunt incorecte (b):

(a) *anost/anost, antic/antic, candid/candid, firav/firav, gingaș/gingaș, intim/intim, jilav/jilav, precaut/precaut*;

(b) în perechile: *bolnav – bolnav, maritim – maritim, matur – matur, splendid – splendid, trândav – trândav*, numai prima variantă este acceptată ca literară.

Exerciţii:

17. Folosind DEX, alegeți cinci adjective neologice și cinci adjective din fondul vechi, indicându-le originea. Folosiți-le în propoziții.

18. Folosind DOOM², urmăriți modul de accentuare a următoarelor cuvinte: *august, imobil, junior, tipic;* examinați variantele de accentuare, indicând sensul și partea de vorbire pentru fiecare variantă; folosiți-le în enunțuri.

Clasele a V-a - a VIII-a

14. Ortografie și ortoepie

În utilizarea orală și în scris a adjectivului, apar adesea greșeli de scriere (de ortografie) și de pronunție (de ortoepie).

• Unele privesc reducerea formei finale a adjectivului (reducerea finalei *-(t)oriu* și a finalei *-u-u* (în hiat)), tendință de pronunțare care afectează numeroase adjective neologice.

Sunt incorecte formele îngroșate *tratament* ***ambulator***, *argument* ***contradictor***, *rezultat* ***derizor***, *act* ***executor***, *sens* ***girator***, *rezultat* ***meritor***, *discurs* ***notor***, *cost* ***obligator*** etc.; cele corecte au la finală diftongul *-iu*, și anume: *tratament* ***ambulatoriu***, *argument* ***contradictoriu***, *rezultat* ***derizoriu***, *act* ***executoriu***, *sens* ***giratoriu***, *rezultat* ***meritoriu***, *discurs* ***notoriu***, *cost* ***obligatoriu***.

Sunt incorecte pronunțiile și grafiile cu hiatul final *u-u* redus la *-u*, precum: *răspuns* ***ambigu***, *efort* ***asidu***, *interes* ***perpetu***, *argument* ***superflu***; formele corecte primesc *uu* la finală, prezența celor doi *u* fiind și fonetică, și grafică (vezi grafiile: *răspuns* ***ambiguu***, *efort* ***asiduu***, *interes* ***perpetuu***, *argument* ***superfluu***).

Aceeași tendință de reducere a hiatului poate apărea și în interiorul adjectivului; este cazul unor adjective neologice care ajung la pronunții și grafii incorecte de tipul: *afectos, fastos, maiestos, meritos, respectos*; pronunțiile și grafiile corecte sunt: *afectuos, fastuos, maiestuos, merituos, respectuos*.

Probleme de grafie ridică și scrierea cu un *-i*, cu doi *-i* sau trei *-i* a numeroase adjective la forma de plural. Sunt adjective terminate la singular în *-iu*, cu diftong descendent (*cenușiu, pământiu, zglobiu*) sau *-iu*, cu diftong ascendent (*propriu, umaniu*), din care primul *i* apare în radical. La pluralul masculin nearticulat, se scriu cu doi *-i*, iar la cel articulat, cu trei *-i*, ca rezultat al următoarei analize interne a cuvântului: un *-i-* apare în radical, al doilea reprezintă desinența de plural masculin, iar al treilea, articolul hotărât pentru pluralul masculin (vezi *pereți* ***cenușii*** vs ***cenușiii*** *pereți, copii* ***zglobii*** vs ***zglobiii*** *copii, susținători* ***proprii*** vs ***propriii*** *susținători*). La pluralul feminin sau neutru, apar numai doi *-i*, căci articolul are formă diferită (***cenușiile*** *cărți*, ***zglobiile*** *copile*, ***propriile*** *intenții*).

Exerciții:

19. Alegeți adjectivele din grupurile următoare și indicați formele lor corecte: *argument peremptor, calcul provizor, act tranzitor.* În cazul în care nu cunoașteți sensul unora dintre adjective, folosiți un dicționar.

20. Indicați formele corecte ale adjectivelor din grupurile următoare:

(a) *ambigul răspuns, asidul efort, perpetul interes, superflul argument;*

(b) *afectosul zâmbet, maiestosul concert, meritoasele recompense, respectoasele urări.*

...ează adjectivul apar adesea greșeli de scriere ... de ortografie.
... formă după a ...
... după de ...

Sunt incorecte formele ingropate ...
... derivate cu sufixul ...
..., cele construite la finală diftongul ...
...

Sunt incorecte pronumele și grafiile ... reduse la — precum, ...
... unele exercițiile ...

NUMERALUL CARDINAL ȘI NUMERALUL ORDINAL

Tematica programei

Gramatică:
- Numeralul. Tipuri de numeral (cardinal, ordinal). Aspecte normative (V)
- Numeralul. Posibilități combinatorii ale numeralului (VII)

Variație stilistică:
- Limba standard. Normă și abatere (V)

Vocabular:
- Derivarea, compunerea (VII)

Clasa a V-a

1. Cum recunoaștem un numeral?

În fragmentul de mai jos, cuvintele scrise cu litere îngroșate sunt numerale:

„băiatul mai avea,
ca zestre personală,
vreo **șaptezeci de** bile,
trei codiriști de bici,
o marcă din Antile
și **optzeci de** arșici..." (Gellu Naum, *Cel mai mare Gulliver*)

Numeralul este o parte de vorbire care exprimă:
- un număr = numeralul cardinal (*doi, trei, o mie*);
- ordinea obiectelor într-o serie numerică = numeralul ordinal (*al doilea, a treia, al miielea*).

Exerciţii:

1. Identificaţi numeralele în textul de mai jos şi indicaţi felul lor:
Tatăl lui Ştefan are de trei ori vârsta acestuia. Calculaţi vârsta lui Ştefan şi a tatălui din prezent, dacă tatăl avea 32 de ani când Ştefan avea 6 ani.
Un magazin de electrocasnice a vândut în prima zi a lunii decembrie 26 de televizoare, în a doua zi, 39 de televizoare şi în a treia zi, 65 de televizoare. Ce procent din totalul televizoarelor vândute în cele trei zile a fost vândut în fiecare din cele trei zile?

Clasele a V-a - a VII-a

2. Clase de numerale

Numeralele cardinale pot fi:

(a) simple

unu/una, doi/două, trei, patru, cinci, șase, șapte, opt, nouă, zece

(b) compuse (având la bază o relație sintactică de subordonare)

• prin sudare (contopire)

– numeral simplu de la *1* la *9* + prepoziţia *spre* + numeralul *zece*

unsprezece, doisprezece/douăsprezece, treisprezece, paisprezece, cincisprezece, șaisprezece, șaptesprezece, optsprezece, nouăsprezece

– numeral simplu de la *2* la *9* + substantivul *zeci*

douăzeci, treizeci, patruzeci, cincizeci, șaizeci, șaptezeci, optzeci, nouăzeci

• prin alăturare fără cratimă

o sută, două sute
o mie, două mii, douăsprezece mii
un milion, două milioane, douăsprezece milioane
un miliard, două miliarde, douăsprezece miliarde
o sută unu, două sute unsprezece, cinci sute nouăzeci
douăzeci și unu, treizeci și patru, nouăzeci și cinci
șaptezeci de milioane trei sute de mii

Numeralele ordinale pot fi:

(a) simple

primul/prima, întâiul/întâia

(b) formate din numeralul cardinal + componentele *al... -lea* (la masculin)/*a... -a* (la feminin)

al doilea, a doua

al treilea, a treia
al douăzeci și unulea, a douăzeci și una

Uneori, forma de bază a numeralului cardinal suferă modificări:

două – a doua
patru – a patra
cinci – a cincea
opt – al optulea
treizeci – a treizecea
o sută – a (o) suta
trei sute – a trei suta
trei mii – a trei mia
un milion – al (un) milionulea

Exerciţii:

2. Care dintre următoarele cuvinte sunt numerale ordinale?
a doua, doi, doime, a mea, a douăsprezecea, douăzeci

3. Extrageţi din textul de mai jos două numerale cardinale simple şi două numerale cardinale compuse.
Copilul a mers până în capătul străzii, la numărul 16, a intrat într-o librărie și a văzut pe rafturi nenumărate cărți cu coperte viu colorate. A luat-o pe cea dintâi și a deschis-o cu sfială. În cele 240 de pagini, cartea ascundea ilustrații cu tâlc. Două vânzătoare îl priveau curioase. Nu știau că el era la a zecea carte citită din colecția cu ilustrații. Ultimele trei fuseseră niște atlase.

Clasele a V-a - a VI-a

3. Forma numeralelor

În raport cu alte clase de cuvinte, flexiunea numeralului este mai redusă.

(a) Categoria numărului

Spre deosebire de substantiv sau de pronume, numeralul cardinal include informația numerică în conținutul său semantic; de aceea, chiar dacă exprimă un număr (*un copil/unu; doi copii/doi*), numeralul nu are, propriu-zis, categoria gramaticală a numărului.

Toate numeralele ordinale sunt singulare inerente:

*Biletele de tren sunt la clasa **a doua**$_{sg.}$.*
***Al treilea**$_{sg.}$ din stânga este prietenul meu.*

(b) Categoria genului

Majoritatea numeralelor cardinale sunt invariabile (nu își schimbă forma) după gen:

***nouă** băieți/**nouă** fete*
***treizeci de** câini/**treizeci de** pisici*
***o sută trei** pomi/**o sută trei** flori*

Numai numeralele *unu*, *doi* și compusele acestora variază în gen: *unu*$_{masc}$ – *una*$_{fem}$ și *doi*$_{masc}$ – *două*$_{fem}$:

*treizeci și **unu** de băieți/treizeci și **una** de fete*
*patruzeci și **doi** de băieți/patruzeci și **două** de fete*
*o sută **unu** lei/o sută **una** lire*
*două mii **doi**sprezece lei/două mii **două**sprezece lire*

Numeralele ordinale variază după gen (masculine și feminine):

***al doilea** elev/**a doua** elevă*
***al treilea** candidat/**a treia** candidată*

(c) Categoria cazului

Variația de caz apare numai la numeralul cardinal *unu/una* (nominativ și acuzativ), *unui(a)/unei(a)* (genitiv și dativ) și la numeralele ordinale *primul/prima*, *întâiul/întâia* (nominativ și acuzativ), *primului/primei(a)*, *întâiului/întâii* (genitiv și dativ):

*Din două buchete de flori, am cumpărat doar **unu**.*
*Din cauza **unui** singur minut, am pierdut trenul.*
***Întâia** zi de școală l-a emoționat.*
*S-a bucurat de apariția **întâiului** ghiocel.*

Pentru redarea valorilor cazuale de genitiv și de dativ ale celorlalte numerale se folosesc două prepoziţii:

– *a*, pentru valoarea echivalentă de genitiv

*Mi-au plăcut lucrările **a trei** studente/dintre studente.*

– *la*, pentru valoarea echivalentă de dativ

*Le-am dat cărți **la trei** colegi ai mei/dintre colegii mei.*

Între prepoziţiile care cer cazul genitiv sau dativ și numeralul invariabil se adaugă prepoziţia *a*:

*Are de făcut referate **asupra a trei** lucrări.* (genitiv)
*Am reușit **datorită a trei** prieteni care m-au ajutat.* (dativ)

În situația în care numeralul este precedat de articolul demonstrativ *celor*, acesta preia mărcile de caz:

*Are de făcut referate asupra **celor trei** lucrări.* (genitiv)
*Am reușit datorită **celor trei** prieteni care m-au ajutat.* (dativ)

Clasele a VII-a - a VIII-a

4. Posibilități combinatorii ale numeralului

Numeralul poate avea valoare:
- adjectivală: ***Trei** eleve au venit la timp. **A patra** elevă a întârziat*;
- pronominală: ***Trei** au venit la timp. **A patra** a întârziat*;
- substantivală: *Este ora **trei**. / 2+3=5.*

În lucrări mai vechi se spune că numeralele au valoare ***adjectivală*** și ***substantivală***; comportamentul unora dintre numeralele considerate „substantivale" este însă pronominal. De altfel, în gramaticile descriptive ale altor limbi, cum ar fi franceza, numeralele nu sunt tratate ca o clasă aparte, ci sunt încadrate la pronume: se vorbește despre *pronume-numerale* și *adjective (pronominale)-numerale* (GBLR, p. 182).

(a) Valoarea adjectivală

• Numeralul cardinal are valoare adjectivală atunci când califică din punct de vedere numeric (= cuantifică) un substantiv pe care îl însoțește:

Două pisici aleargă prin curte.
*Textul are **douăzeci de** pagini.*

Numeralele cardinale cu valoare adjectivală se acordă în gen și caz cu substantivul regent pe care îl precedă, indiferent dacă sunt asociate sau nu cu prepoziția *de*.

În lucrările mai vechi, se consideră că numai în construcțiile formate cu numerale între *unu* și *nouăsprezece* substantivul este regent, iar numeralul este subordonat și are valoare adjectivală. În schimb, în construcțiile formate din numerale începând cu *douăzeci*, care au forma [numeral + *de* + substantiv], numeralul este interpretat drept element regent, iar substantivul cu prepoziție îi este subordonat.

În lucrările mai recente (GALR, p. 297; GBLR, p. 187) se arată că, de fapt, în structurile de tipul [numeral + *de* + substantiv], cuvântul *de* este o prepoziție specială care nu impune caz substantivului următor: în construcția *prețul acestor douăzeci și una de cărți*, substantivul *cărți* este în cazul genitiv, cazul fiind marcat numai la primul component al grupului (demonstrativul *acestor*). Cuvântul *de* este un simplu conector, „cerut" de anumite numerale pentru a se lega de substantivul următor. De aceea, elementul regent este, și în aceste structuri, tot substantivul, deoarece el impune numeralului genul și cazul, prin acord, ca și în situația numeralelor care se atașează direct substantivului:

*Am primit **douăzeci și <u>una</u>** [de] <u>narcise</u>. Am primit **douăzeci și <u>unu</u>** [de] <u>trandafiri</u>.*
*Am primit **două** <u>narcise</u>. Am primit **doi** <u>trandafiri</u>.*

Acest tipar, în care prepoziția *de* se analizează împreună cu termenul precedent nu apare numai la numeral, ci și în construcții cu adjectiv:

*Am primit o carte **destul de/deosebit de** interesantă.*

Cuvântul *cel* se analizează diferit în structurile cu numerale; atunci când substantivul este prezent în structură, *cel* este articol demonstrativ (*Cei doi <u>prieteni</u> au plecat, Povestea **celui***

de-al patrulea copil m-a impresionat), iar atunci când substantivul lipsește, *cel* este pronume **semiindependent** (*Cei doi au plecat, Povestea* ***celui*** *de-al patrulea m-a impresionat*). În ambele structuri, numeralul are valoare adjectivală.

• Numeralul ordinal cu valoare adjectivală poate fi așezat înainte sau după substantivul regent cu care se acordă în gen și caz:

Al doilea *elev a fost premiat.* (gen masculin, caz nominativ)

El vine din clasa ***a cincea****.* (gen feminin, caz acuzativ)

(b) Valoarea pronominală

Atât numeralul cardinal, cât și numeralul ordinal se utilizează cu valoare pronominală (de substitut), atunci când înlocuiesc un substantiv la care adaugă sensul lor numeric:

Numai ***două*** (= două surori) *dintre cele trei surori ale lui sunt blonde.*

Al doilea (= al doilea concurent) *dintre concurenți este Ion.*

Cu valoare pronominală, numeralul:

– poate avea gen propriu (preluat de la substantiv);

El are trei copii: ***unu*** (= un copil) *e profesor și* ***doi*** (= doi copii) *sunt medici.*

Dintre toate colegele mele de liceu, numai ***prima*** (= prima colegă) *a venit.*

– poate fi regent pentru alte cuvinte subordonate: ***Doi*** *dintre ei au plecat.*
Al doilea *de acolo este Ion.*

– poate avea funcțiile sintactice caracteristice pronumelui:

• subiect:	***Trei***$_{N}$ *dintre ei merg în excursie.*
	Au sosit toți concurenții; ***al doilea***$_{N}$ *pare obosit.*
• nume predicativ:	*Concurenții sunt* ***trei***$_{N}$.
	La concursul de matematică, Andrei a fost ***al doilea***$_{N}$
• complement direct:	*Adoră filmele, ieri a văzut* ***două***$_{A}$.
	L-am văzut ***pe al doilea***$_{A}$.
• complement indirect:	*I-am oferit numai* ***unuia***$_{D}$ *cadouri.*
	M-am adresat ***primului***$_{D}$.
• complement prepozițional:	*Mă gândeam* ***la trei***$_{A}$ *dintre ei.*
	Dintre competitori, mă tem ***de al doilea***$_{A}$.
• circumstanțial de loc:	*Ea învață* ***în trei***$_{A}$ *dintre clădiri.*
	Am mers ***la al doilea***$_{A}$.
• circumstanțial de mod:	*El se comportă* ***ca doi***$_{A}$ *dintre cei mai aroganți colegi.*
	El procedează ***ca al treilea***$_{A}$ *din grup.*
• circumstanțial de timp:	*Am așteptat trei zile, dar el a ajuns* ***după alte trei***$_{A}$.
	Am stat numai două zile, iar ***în a treia***$_{A}$ *am plecat.*
• atribut:	*Discuția* ***despre doi***$_{A}$ *dintre ei m-a indispus.*
	Întâlnirea ***cu al treilea***$_{A}$ *a fost interesantă.*
	Cărțile celor ***doi***$_{G}$ *erau noi.*
	Rucsacul celei ***de-a patra***$_{G}$ *s-a pierdut.*

Exerciții:

4. Precizați valoarea numeralelor din enunțurile de mai jos:
Am văzut două filme interesante.
Numai două dintre filme au fost interesante.
Pentru al treilea nu mai erau bilete.
Regizorul celui de-al doilea film este român.
5. Precizați cazul și funcția sintactică pentru numeralele din textul de mai jos:
Discuțiile erau despre doi dintre ei.
A doua zi au dispărut dovezile.
Le-am oferit celor patru candidate aceeași șansă.
Sportiva a renunțat la cursa de 400 de metri.

(c) Valoarea substantivală

Numai numeralul cardinal poate avea valoare substantivală în două situații:
– în texte de matematică
Douăzeci și unu minus doi fac nouăsprezece. (nu *douăzeci și una minus două*)
– în tiparul [substantiv + numeral]
*Accidentul s-a produs la **kilometrul 12**.*
*Locuiesc în **sectorul 6**.*
*Am ajuns la **etajul 2**.*
*Călătoresc cu **autobuzul 302**.*
*Ea poartă **măsura 42**.*

În aceste structuri, numeralul funcţionează cu valoare substantivală, deoarece nu mai acordă în gen cu substantivul pe care îl însoţește, ci are gen fix, ca orice substantiv, și anume genul masculin (chiar dacă apare în contextul unui substantiv feminin):
Meriți nota 1. (citit *unu*)
Citatul este de la pagina 122. (citit *o sută douăzeci și doi*)
Biroul ei e în camera 2. (citit *doi*)

Funcția sintactică a acestor numerale din tiparul [substantiv + numeral] este de atribut.

(a) Numeralele cu valoare substantivală nu trebuie să fie confundate cu substantivele provenite din numerale prin conversiune (schimbarea clasei lexico-gramaticale), de tipul:
*Am luat **un zece**.*
***Unsprezecele** nostru a meritat victoria.*
Substantivele provenite prin conversiune din numerale au nu numai gen fix (masculin, neutru sau feminin), ci și toate caracteristicile substantivului: au două numere (singular și plural), pot primi articol, intră în contextele specifice substantivului.
(b) Numeralele cu valoare substantivală nu reprezintă apoziții, pentru că sunt cuvinte restrictive care determină un regent (relație sintactică de subordonare) și nu intră în relație de echivalență cu acesta (relație specifică structurilor apozitive). Vezi exemplele de mai jos:

– numeral cu funcția de atribut: *Am ajuns la etajul* ***doi***;
– numeral cu funcția de apoziție: *Dintre cei doi, Andrei,* ***al doilea*** *din dreapta, a plecat.*

Exerciții:

6. Identificați numeralele cu valoare substantivală din textul de mai jos:
„Ieri la ora șase
S-a copt o cireașă.
Azi-noapte la trei,
A venit pe lume un ardei.
Pentru mâine, la ora șapte,
Caisele au anunțat că vor fi coapte.
Puțin mai târziu, pe la ora opt,
Un piersic întreg va fi copt."
(Ana Blandiana, *Tare sunt ocupată*)

Clasa a VII-a

5. Alte expresii cu numere

În afară de numeralul cardinal și de numeralul ordinal, se cunosc și alte cuvinte sau construcții asociate ideii de număr. În lucrările de gramatică tradițională, acestea figurează ca numerale speciale (multiplicative, fracționare, adverbiale, distributive și colective). În lucrările recente, construcțiile sunt interpretate diferit (GBLR, p. 180–181) și aparțin altor părți de vorbire, după cum urmează:

• ***Multiplicativele*** (*îndoit, întreit, împătrit, încincit, înșesit, înzecit, însutit, înmiit*) sunt, de fapt, **adjective** (provenite, majoritatea, din participiile verbelor corespunzătoare):

efort întreit$_{\text{masc., sg., N-A}}$ – *putere întreită*$_{\text{fem., sg., N-A}}$ – *eforturi/puteri întreite*$_{\text{fem., pl., N-A}}$

Tot adjective sunt și sinonimele lor neologice: *dublu, triplu, cvadruplu, cvintuplu.*

• ***Fracționarele*** (*doime, treime, zecime, șaisprezecime*) sunt, de fapt, **substantive feminine** (derivate de la numerale cardinale cu sufixul *-ime*), pentru că au forme diferite de număr și pot primi adjective pe lângă ele:

o ***pătrime*** – *două* ***pătrimi***

cincimea, sutimea, ***această/altă*** *treime*

Tot substantive sunt și cuvintele *sfert, jumătate (sfertul, a doua jumătate).*

• ***Adverbialele*** cardinale (*o dată, de trei ori, de o mie de ori*) și ordinale (*prima/întâia(și) dată, a doua oară, a zecea oară*) sunt, de fapt, **locuțiuni adverbiale,** pentru că nu au nicio categorie gramaticală nominală (gen, număr, caz) și apar numai în context verbal sau adverbial, cu funcție de circumstanțiale:

Ți-am spus ***de două ori, de trei ori,*** *să nu-ți mai spun și* ***a patra oară!***

• ***Distributivele*** (*câte unu, două câte două*) și ***colectivele*** (*toți/toate trei*) reprezintă **construcții** speciale în care intră adverbul *câte* sau adjectivul *toți, toate* + numerale cardinale. ***Colectivele*** *amândoi/amândouă, tustrei/tustrele, câteșitrei/câteșitrele, ambii/ambele* sunt interpretate ca **pronume (și adjective pronominale) nehotărâte.** Din punct de vedere semantic, cuvintele indică mulțimi formate din două sau mai multe elemente privite global. Din punct de vedere gramatical, se comportă precum pronumele nehotărât.

Clasele a V-a - a VIII-a

6. Aspecte normative. Ortografie și ortoepie

(a) Probleme de acord

Numeralul cardinal *12* și cel ordinal corespunzător trebuie folosite la forma de feminin atunci când se referă la substantive feminine:

douăsprezece mii de lei
clasa a douăsprezecea

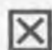
Dacă substantivul regent este de genul neutru, iar numeralul cu valoare adjectivală este compus și are pe ultimul loc numeralul *unu,* regula de acord cere să se selecteze forma de masculin a numeralului:

*În expoziție sunt **douăzeci** și <u>**unu**</u> de <u>tablouri</u> / **o sută** <u>**unu**</u> <u>tablouri</u>.*

(b) Exprimarea orei

În formulele de exprimare a orei, numeralele cardinale se scriu cu cifre arabe:

ora 1/11/21 (citit [ora unu/unsprezece/douăzeci și unu])
ora 2/12/22 (citit [ora două/douăsprezece/douăzeci și două])

 În limba vorbită, se întâlnește foarte frecvent citirea [ora doisprezece], **considerată incorectă; nu se înregistrează însă decât regional** [ora doi] **sau** [ora douăzeci și doi].

(c) Exprimarea datei

În formulele de exprimare a datei, numeralele se scriu cu cifre arabe și/sau romane.

Pentru indicarea lunii se folosește numeralul ordinal, iar pentru an, numeralul cardinal; pentru indicarea zilei, însă, se folosesc ambele tipuri de numerale:

– numeralul ordinal masculin pentru prima zi a lunii (*1 III 2018* sau *01.03.2018* se citește [***întâi*** *a treia două mii optsprezece*], și nu [***unu*** *a treia*]);

– numeralul cardinal pentru toate celelalte zile ale lunii (*7 III 2018* sau *07.03.2018* se citește [*șapte a treia două mii optsprezece*]).

Pentru zilele de 21 și 31 ale lunilor, tradiţia limbii literare recomandă forma de masculin a numeralului, adică *21 aprilie* și *31 iulie* se citesc [douăzeci și unu aprilie], respectiv [treizeci și unu iulie].

Pentru zilele de 2, 12 sau 22 ale lunilor, se pot folosi fie formele de masculin ale numeralelor, fie cele de feminin (DOOM[2]):

doi/ două februarie
doisprezece/ douăsprezece mai
douăzeci și doi/ douăzeci și două iunie

(d) Greșeli de scriere (și de pronunţare)

Se scriu și se pronunță corect:

al zecelea, nu *al zecilea* (format de la *zece*)
al o sutălea, nu *al o sutelea* (format de la *o sută*)
al douăzecilea/ a douăzecea (format de la *douăzeci*)
al două sutelea/ a doua suta (format de la *două sute*)
al o mielea/ a doua mia (format de la *o mie*)
al două miilea (format de la *două mii*)

În limba vorbită se pot auzi forme prescurtate precum [unșpe], [cinșpe], [șaptișpe], [optâșpe], [douășunu], în loc de *unsprezece, cincisprezece, șaptesprezece, optsprezece, douăzeci și unu*, formele acceptate în limba literară.
Singurele forme prescurtate din limba literară sunt *paisprezece, șaisprezece* și *șaizeci*.

Exerciţii:

7. Alegeți prin subliniere forma corectă a numeralelor:
Elevii din clasa întâi/întâia au o evaluare.
Optisprezece/optâsprezece/optsprezece/optusprezece elevi merg în excursie.
Pe doi/două octombrie mergem la munte.
Temperatura a coborât brusc la doisprezece/douăsprezece grade.
Am nevoie de două zeci/douăzeci de lei.

(e) Variante de scriere

• În scrierea numeralelor se pot folosi atât cifre arabe, cât și cifre romane (acestea din urmă redate prin litere):

IV – 4	V – 5	VI – 6
IX – 9	X – 10	XI – 11
XL – 40	L – 50	LX – 60
XC – 90	C – 100	CX – 110
CD – 400	D – 500	DC – 600
CM – 900	M – 1000	MC – 1100

al patrulea – al IV-lea
a douăzecea – a XX-a

În limba română actuală, numeralul ordinal postpus substantivului regent este frecvent înlocuit de numeralul cardinal cu valoare substantivală, cu aceeași semnificație: *secolul 20* (în loc de *secolul al XX-lea*), *rândul 2, etajul 3* (în loc de *rândul al doilea, etajul al III-lea*).

Exerciții:

8. Scrieți cu litere:
al XXVII-lea =
a CV-a =
a XLIV-a =
al MMXVI-lea =

7. Vocabular

• Numeralele intră în construcții de aproximație; limitele numerice se redau fie prin structuri cu prepoziții, fie, în scris, prin alăturarea numeralelor despărțite de linie de pauză (DOOM[2]). Combinarea celor două procedee este greșită: *Deschis între 10 și 18. / Deschis 10 – 18,* dar nu și *Deschis între 10 – 18.*

Exprimările *la sută* și *procent* sunt echivalente, deci nu trebuie folosite împreună: *2%/doi la sută/două procente,* dar nu și *două procente la sută.*

• Conversiunea (schimbarea valorii gramaticale) privește situații precum: *un zero, treiul, opturile,* în care numeralul a devenit substantiv. Nu reprezintă tipuri de conversiune utilizările numeralelor cu valoare diferită (adjectivală vs pronominală vs substantivală).

8. Aspecte ale variației numeralului

Istoric, unele numerale au ieșit din uz; numeralul cardinalul cu valoare adjectivală *una* apărea frecvent în textele din secolul al XIX-lea: ***una*** *mie odăi*; ***una*** *grijă să poarte* (SILR, p. 174). De asemenea, în textele vechi, pentru numeralele ordinale sunt consemnate două serii de forme, cu și fără *-a* final: *al doile/al doilea; al treile/al treilea* etc.

Sincronic (din punctul de vedere al limbii actuale), variația poate fi stilistică. De exemplu, în documentele comercial-administrative, pentru securizarea sumelor înscrise, se admite scrierea continuă a numeralelor „în litere": *234 (douăsutetreizecișipatru).*

9. Numeralul și alte părți de vorbire. „Capcane" în recunoaștere

(a) Cuvântul *un* poate fi:

– numeral cardinal cu valoare adjectivală

Un copil scrie, doi citesc.
*A așteptat **un** minut.*
*A parcurs **un** km.*
*Pâinea costă **un** leu.*
*El are **un** singur frate.*

– adjectiv pronominal nehotărât

Un copil scrie, altul/celălalt citește.

– articol nehotărât

*Trecea **un** om pe stradă.*

(b) Cuvântul *o* poate fi:

– numeral cardinal cu valoare adjectivală

O elevă lipsește, două sunt prezente.
*Mai stai **o** secundă.*
*Marfa cântărește **o** tonă.*
*Fiecare candidat va primi câte **o** ciornă.*
*El are **o** singură soră.*

– adjectiv pronominal nehotărât

O elevă lipsește, alta/cealaltă este prezentă.

– articol nehotărât

*Fata locuia într-**o** casă mică.*

– pronume personal, formă neaccentuată

*Am văzut-**o** pe Ioana.*

– formant invariabil al viitorului popular

O să așteptăm trenul.

– interjecție

O! *ce surpriză!*

(c) *Unu* vs *unul*

Numeralul care desemnează numărul *1* are, conform DOOM², forma *unu* la masculin (și nu *unul*, care este forma pronumelui nehotărât):

*N-au fost aleși doi premianți, ci numai **unu*** (numeral).
***Unul** a câștigat, celălalt a pierdut* (pronume)

Totuşi, prin tradiţie, se acceptă şi forma *unul* pentru acest numeral, dar numai în îmbinări ca *unul și unul, de unul singur, toți până la unul* (GBLR, p. 182).

(d) *Zece* vs *zeci; o sută* vs *sute; o mie* vs *mii*

Cuvintele *zece, o sută, o mie* sunt **numerale** pentru că exprimă un număr întreg (= 10, 100, 1000) din șirul numerelor naturale, sunt cuvinte invariabile în funcţie de gen și caz și încorporează lexical numărul (plural): *zece băieți, o sută de fete, o mie de pomi.*

Cuvintele *zeci, sută – sute, mie – mii* sunt **substantive** pentru că exprimă „o mulţime”, şi nu un număr; sunt cuvinte variabile, se pot articula, au gen fix (feminin) și două forme de număr (singular și plural): *zecile, suta – sutele, mia – miile.*

☒ Sunt **corecte** construcţiile ***câteva*** *zeci de metri,* ***cele câteva*** *zeci de oameni,* ***aceste*** *zeci de dolari,* ***ultimele*** *zeci de lei,* ***câteva*** *sute de metri,* ***cele câteva*** *sute de oameni,* ***aceste*** *sute de dolari,* ***ultimele*** *sute de lei.* Sunt **greșite** construcţiile ***câțiva*** *zeci de metri,* ***cei câțiva*** *zeci de oameni,* ***acești*** *zeci de dolari,* ***ultimii*** *sute de lei* (înregistrate în exprimarea curentă, neîngrijită), în care nu se face acordul cu regentul, care este substantivul *zeci/sute.*

ADVERBUL

Tematica programei

Gramatică:
- Adverbul. Tipuri de adverbe (de mod, de loc, de timp). Gradele de comparație (VI)
- Atributul (realizări prin adjectiv, substantiv, pronume, numeral, adverb) (VII)
- Norme de punctuație (virgula, punctul și virgula) (VII)
- Fraza. Subordonarea prin conjuncții, prin pronume și adverbe relative (VIII)

Ortoepie şi ortografie (V – VIII)

Vocabular:
- Mijloace interne de îmbogățire a vocabularului (derivarea, compunerea) (VII)
- Mijloace interne de îmbogățire a vocabularului (conversiunea) (VIII)
- Mijloace externe de îmbogățire a vocabularului: împrumuturi lexicale (VIII)

Variaţie stilistică (V – VIII)

Clasa a VI-a

1. Cum recunoaștem un adverb?

În textul de mai jos, toate cuvintele îngroșate sunt adverbe:

__Astăzi__, __grav__ speriați de prognozele meteo comunicate __anterior__, ne-am sculat __dis-de-dimineață__ pentru a părăsi __cât mai repede__ zona. Am pornit __împreună__, __aproape__ fugind, spre locuri mai joase și mai deschise. Colegii noștri, aflați __undeva mult mai jos__, la poalele muntelui, ne-au sărit __imediat__ în ajutor. Și, __astfel__, ne-a revenit încrederea, ne-am simțit __mai bine__, uitând de temerile anterioare.

Dincolo de diferențele de sens, cuvintele îngroșate au câteva trăsături comune:
- Se raportează la acțiuni, stări, evenimente, însușiri, pe care le caracterizează, exprimând o caracteristică (temporală, modală, locativă) a procesului realizat prin verb (*am pornit __împreună__, au sărit __imediat__*), dar și a unei însușiri/caracteristici realizate prin adjectiv sau adverb (*__grav__ speriați, __anterior__ comunicate*).
- Au o formă invariabilă, indiferent de forma cuvintelor regente (*__grav__ speriat – __grav__ speriată; comunicat __anterior__ – comunicată __anterior__*).

• În mod curent, apar ca termeni subordonați în raport cu un verb, un adjectiv sau alt adverb și, mult mai rar, ca elemente regente.

Comparând cuvintele subliniate din text (*mai joase* vs *mai jos; anterioare* vs *anterior*), primul având calitatea de adjectiv, iar al doilea, de adverb, apare diferența clară dintre forme: primul este variabil, acordându-se cu regentul substantival (*loc **mai jos** – locuri **mai joase***; *temere **anterioară** – temeri **anterioare***), în timp ce al doilea este invariabil (*aflați **mai jos**, comunicate **anterior***).

☒ Atenție la greșelile de „acord" ale adverbului (explicabile prin atracție), constând în utilizarea greșit acordată a unui adverb așezat în vecinătatea unui substantiv cu formă de plural:
*copii **nespuși** de sinceri* (corect: *copii **nespus** de sinceri*);
*dinți **strălucitori** de albi* (corect: *dinți **strălucitor** de albi*);
*tineri **proaspeți** căsătoriți* (corect: *tineri **proaspăt** căsătoriți*);
*ferestre **largi** deschise* (corect: *ferestre **larg** deschise*);
*candidați **slabi** pregătiți* (corect: *candidați **slab** pregătiți*);
*probleme **grele** de înțeles* (corect: *probleme **greu** de înțeles*);
*carti **ușoare** de procurat* (corect: *cărți **ușor** de procurat*).

Exerciții:

1. Folosind formele *profund, greu,* construiți câte două enunțuri în care fiecare să apară ca adjectiv și ca adverb.

2. Corectați greșelile de acord din următoarele secvențe: *copii teribili de devotați, primăveri nespuse de ploioase, elevi noi veniți, zile grele de trăit, rude putrede de bogate, sentimente adânci umane, bani destui de mulți.*

Clasele a VI-a - a VIII-a

2. Clase de adverbe

Adverbul este cea mai eterogenă clasă de cuvinte.

• Situațiile cele mai caracteristice includ adverbe autonome (care apar singure), exprimând următoarele **valori semantice**:
– de mod (*lucrează **bine, repede, corect, anevoie**; merge **alene, apăsat, legănat***), de mod de cantitate (*muncește **mult, puțin, destul, suficient***);
– de loc (*locuiește **acasă, aici, acolo, sus, jos, înăuntru, afară, deasupra, dedesubt, aproape, departe***);
– de timp (*ajunge **azi, mâine, curând, apoi, acum, după-amiază, ulterior, uneori***);
– de timp cu valori aspectuale (marcând frecvența, repetarea procesului: *muncește **frecvent, zilnic, lunar, anual, lunea, duminica, mereu, întruna, iar, iarăși, din când în când***);

– de cauză/de scop (locuțiunile *de aceea, de asta/de aia*).

Sensul de cauză sau de scop se precizează numai contextual (vezi *Fiindcă este bolnav,* ***de aceea/de asta*** *nu vine* (cauză) vs ***De aceea/de asta*** *nu vine, ca să te protejeze* (scop)).

• În afara cazurilor prototipice (la care ne-am raportat anterior), clasa adverbului include și numeroase alte situații, diferite sub diverse aspecte.

(a) Se deosebesc ca grad de autonomie: pe lângă adverbele autonome, care pot apărea singure, fără asocierea cu un component-suport, există și adverbe lipsite de autonomie, care nu pot apărea decât în relație cu alte cuvinte (*cam, chiar, doar, mai, măcar, nici, numai, prea, tot, și, vreo*); ultimele apar și sub numele de *adverbe clitice:*

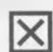
A mâncat ***cam/prea*** *mult* – imposibil: *A mâncat *cam/*prea*;

A mâncat ***și*** *dimineață* – imposibil *A mâncat *și*;

A mâncat ***vreo*** *două caise* – imposibil *A mâncat *vreo.*

Și alte caracteristici le deosebesc de adverbele autonome: au un corp fonetic redus; au topică fixă, în antepunere față de componentul-suport; unele se pot intercala în structura formelor verbale compuse, între auxiliar și verbul lexical (*a* ***mai/tot/cam/și*** *lucrat, aș* ***mai/tot/cam/și*** *pleca*).

Atenție la așezarea cliticului adverbial *mai*, în raport cu formele verbale compuse (construite cu auxiliar). Sunt corecte construcțiile: *Aș* ***mai*** *dori ceva, A* ***mai*** *venit o dată,* dar sunt incorecte: ***Mai*** *aș dori ceva,* ***Mai*** *a venit o dată.* Regula cere așezarea adverbului *mai* în imediata vecinătate a verbului lexical. Regula se păstrează și în raport cu cliticele pronominale: sunt corecte construcțiile *Îl* ***mai*** *aștept, Îl* ***mai*** *doresc,* cu adverbul *mai* în imediata vecinătate a verbului lexical, dar sunt incorecte construcțiile: ***Mai*** *îl aștept,* ***Mai*** *îl doresc.*

(b) Apar cu funcții diverse în cadrul enunțului, altele decât cele circumstanțiale (loc, timp, mod, cauză/scop):

– unele apar ca mărci ale enunțurilor afirmative sau negative (*da, nu, ba da, nicidecum*);

– altele introduc atitudinea vorbitorului față de cele enunțate, numite **adverbe și locuțiuni de modalitate** (*posibil, probabil, parcă, poate, negreșit, indubitabil, regretabil*); vezi exemple ca:

Negreșit,/ Probabil*, va ajunge primul.*

Este, ***mai mult ca sigur****, ultima ninsoare.*

Fără doar și poate*, ai să-l întâlnești.*

– altele sunt mărci de interogație, apărând în enunțurile interogative totale (*oare, nu cumva;* ***Oare*** *nu va renunța?*) și în interogativele parțiale (*cum, când, unde, cât;* ***Cum*** *va proceda?*);

– altele sunt mărci ale enunțurilor exclamative (***Cât*** *este de frumoasă!,* ***Ce*** *frumos!,* ***Cum*** *mănâncă de urât!*);

– altele sunt mărci de organizare textuală; sunt numite și *conectori pragmatici* (*totuși, dimpotrivă, în schimb, de fapt, de altfel, în primul rând, în al doilea rând, pe de o parte, pe de altă parte*).

(c) Ca purtătoare de funcții sintactice, unele îndeplinesc o funcție sintactică (vezi adverbele circumstanțiale), iar altele, dimpotrivă, sunt fără funcție sintactică (vezi adverbele clitice, care, singure, sunt neanalizabile sintactic: *M-a **și/tot/cam** plictisit*).

(d) Ca extindere a termenului la care se raportează, unele se raportează la un cuvânt (*vorbește* ***mult/corect****;* ***întâmplător*** *bolnavă;* ***totalmente*** *bine*); altele se raportează la un enunț întreg, așa-numitele **adverbe propoziționale** (***Negreșit****, va reuși primul;* ***Regretabil****, a pierdut examenul;* ***Sincer****, sunt dezamăgită*).

> Atenție la diferențele de punctuație: adverbele propoziționale se separă prin virgulă de propoziția la care se raportează; excepție fac situațiile când se folosește o conjuncție de subordonare; să se compare:
> – ***Regretabil***[,] *a pierdut examenul.* vs *E regretabil **că** a pierdut examenul.*
> – ***Probabil***[,] *sunt mulți care așteaptă.* vs *Probabil **că** sunt mulți care așteaptă.*

(e) În organizarea frazei, apar adverbe specializate pentru subordonarea propozițiilor, așa-numitele **adverbe relative**: *cum, când, unde, cât*; uneori sunt precedate de prepoziție: *de când, până când, de unde, până unde, de cât*:

Merge ***(până) unde*** *îl trimit părinții.*
Procedează ***cum*** *l-au învățat instructorii.*
Se întoarce ***când*** *va fi nevoie de el.*
Muncește ***cât*** *i se cere.*

(f) În vorbirea directă, în enunțurile interogative, apar adverbele interogative (*El mă întreabă: –* ***Când, unde*** *și* ***cât*** *lipsești?*); în transformarea vorbirii directe în vorbire indirectă, adverbele interogative dobândesc și rol conectiv (relativ), asigurând legarea propozițiilor subordonate de regent (*El mă întreabă* ***unde*** *și* ***când*** *lipsesc*).

> Atenție la diferențele de punctuație: (a) adverbele interogative apar în enunțuri interogative, ceea ce presupune prezența semnelor de punctuație două puncte [:] și linia de dialog [–], iar, în final, marcarea grafică a enunțului prin semnul întrebării [?]; (b) dimpotrivă, adverbele interogative din vorbirea indirectă urmează imediat (fără două puncte și linie de dialog) verbul de interogare, iar la sfârșitul propoziției/frazei, apare punctul [.], și nu semnul întrebării. Să se compare:
> (a) vorbire directă: *El mă întreabă: –* ***Unde*** *și* ***când*** *pleci?*
> (b) vorbire indirectă: *El mă întreabă* ***unde*** *și* ***când*** *plec.*

Atenție și la diferențele de analiză: în vorbire directă (a), adverbele interogative apar în propoziții principale, independente, în timp ce în vorbire indirectă (b), adverbele apar în propoziții subordonate, ele dobândind, suplimentar, și valoare relativă.

Exerciții:

3. Construiți două enunțuri în care adverbul *când* + prepoziție (*de când*) să apară o dată în vorbire directă, iar a doua oară în vorbire indirectă.

4. Folosind adverbele *unde, cât,* construiți câte trei enunțuri în care fiecare să funcționeze: (a) ca relativ; (b) ca interogativ; (c) simultan, ca interogativ și ca relativ.

5. Se dau următoarele adverbe: *sincer, teoretic, adevărat;* alcătuiți câte două exemple pentru fiecare, unul în care adverbul să se raporteze la un singur cuvânt, iar al doilea în care să se raporteze la o propoziție/frază.

6. Alegeți, din următorul text, adverbele și analizați-le indicând clasa din care fac parte:
„Cultura are, poate, o evoluție proastă și pentru că are o origine destul de discutabilă. Ca termen, «cultura» a apărut în ambianța latină. Grecii n-aveau un cuvânt pentru cultură și e trist că n-aveau, căci dac-ar fi avut, altfel ar fi arătat, poate, cultura lumii. (...) Probabil că Cicero a folosit cel dintâi cuvântul «cultură» în sensul în care îl folosim și noi astăzi (...)" (Andrei Pleșu, *Minima moralia*)

Clasa a VI-a

3. Gradele de comparație

Nu toate adverbele sunt gradabile. Adverbele de afirmație și de negație (*da, nu, nicidecum: *mai nu, *mai nicidecum*), adverbele limitative, de restrângere a calității (*bolnavă *mai psihic, originală *mai teoretic*), adverbele fără autonomie sintactică (*chiar, tot, și, cam, vreo: *mai chiar, *mai cam*) nu cunosc gradarea.

Sunt gradabile:
- adverbele modale (*Vorbește **mai bine, mai corect, mai expresiv, mai tare, mai clar, mai convingător***);
- unele adverbe cantitative (*Mănâncă **mai mult, mai puțin***);
- unele adverbe locative (*Se așază **mai sus, mai jos, mai aproape, mai departe, mai la dreapta, mai la sânga***);
- unele adverbe temporale (*Ajunge **mai târziu, mai devreme, mai curând, mai înainte***).

Gradele de comparație ale adverbului și ale adjectivului se manifestă identic:
(a) Cunosc aceleași valori (**pozitiv**: *Citește bine*); **comparativ de superioritate** (*Citește **mai bine** decât ei*); **comparativ de inferioritate** (*Citește **mai puțin bine***

decât ei); **comparativ de egalitate** (*Citește la fel de bine ca ei*); **superlativ relativ** (*Citește **cel mai bine** din clasă*); **superlativ absolut** (*Citește foarte bine*).

(b) Se exprimă cu ajutorul unor cuvinte exterioare adverbului, precedându-l; au rol de mărci gramaticale (*mai, mai puțin, la fel de, cel mai, foarte*).

(c) Pentru exprimarea superlativului absolut, pot interveni și alte mărci lexicale cu rol expresiv (*El citește **extraordinar de/grozav de/nemaipomenit de/teribil de/din cale afară de** bine*).

Spre deosebire de adjectiv, în cazul adverbului, marca *cel* a superlativului relativ este invariabilă (*Copiii răspund **cel** mai bine*, și nu ***cei** mai bine*; *rezultatele **cel** mai recent publicate*, și nu ***cele** mai recent publicate*). Atenție la deosebirea dintre: *rezultatele cel mai recent publicate* (cu *cel* invariabil) și *rezultatele **cele** mai recente* (cu *cel* variabil). De observat diferența de formă și, implicit, de parte de vorbire: în primul exemplu, *recent* este adverb, în timp ce în al doilea, *recente* este adjectiv.

Exerciţii:

7. Se dă enunțul: *Au fost notate cu zece răspunsurile cele mai detaliate și cele mai bine sistematizate.* Indicați unde apare greșeala, corectați-o și explicați în ce constă.

8. Alegeți, din următoarele enunțuri, adverbele aflate la diverse grade de comparație; specificați care este gradul de comparație și cum se exprimă:
E mai sănătos să previi decât să tratezi o boală. Cel mai greu de tratat sunt bolile psihice. La fel de greu de tratat sunt și bolile de nutriție.

Clasele a VII-a - a VIII-a

4. Posibilități de combinare și topica adverbului

Potrivit unei observații anterioare, am distins între (a) adverbele cu funcție sintactică (cele mai numeroase) și (b) adverbele care nu au funcţie sintactică (intră în a doua clasă, adverbele clitice precum: *cam, chiar, doar, mai, măcar, nici, numai, prea, tot, și, vreo*; adverbele discursive, cu rol de conectori textuali, precum: *dimpotriva, în schimb, de fapt, de altfel, în primul rând, în al doilea rând, pe de o parte, pe de altă parte*).

Adverbul subordonat. În combinațiile cele mai caracteristice, adverbele cu funcție sintactică apar drept componente subordonate în diverse grupuri sintactice.
• În raport cu verbul, apar cu funcția
– de circumstanțial de loc (*A rămas **acasă**, Il aud plângând **dincolo**, Locuiește **aproape***);
– de circumstanțial de timp (*Ne întâlnim **mâine**, Muncește **noaptea**, Vine **din când în când***);

- de circumstanțial de mod și de mod cantitativ (*Au plecat **împreună**, Este **grav** bolnavă, A lucrat **destul***);
- rar, de circumstanțial de cauză/scop (*A fost bolnavă; **de aceea**, a lipsit, Are de dat un examen; **de aceea**, va veni în București*).

• În raport cu substantivul, îndeplinesc funcția de atribut (*casa **de aici**, dorința **din totdeauna**, ploaia **de aseară**; plecarea **acasă***).

• În raport cu un verb copulativ, îndeplinesc funcția de nume predicativ, indiferent că apar în construcții impersonale (*Este **sănătos** să facem sport, Este **bine** să ne sculăm devreme*) sau în construcții cu subiect personal (*Copilul este **altfel** decât părinții lui, Ei sunt **împreună***).

În mod curent, în cazul unui regent verbal, adverbul subordonat apare în postpunere (*vine **acasă târziu**, muncește **mult** și **bine***); în cazul unui regent adjectival și adverbial, adverbul subordonat apare mai ales în antepunere (*grav bolnavă, **destul** de bolnavă, **periculos de** bine*). Dar, exceptând adverbele clitice (neautonome), topica adverbului nu este fixă, mai ales în cazul subordonării față de verb (*vine **acasă târziu** – **acasă** vine **târziu** – **târziu** vine **acasă***).

Adverbul regent. Puține sunt adverbele care apar ca regente, atrăgându-și ele însele cuvinte subordonate:

• Adverbele gradabile pot primi un circumstanțial comparativ (*Învață mai bine **decât Ioana**, Învață la fel de bine **ca Ioana***);

• Câteva adverbe se construiesc prepozițional, cerând un complement prepozițional, construit cu o anume prepoziție (*aproape **de casă**, departe **de serviciu**, dincoace **de Universitate**, concomitent **cu liceul***).

În gramaticile mai vechi, adverbele cu prepoziția *de* erau considerate adesea ca locuțiuni prepoziționale. Interpretarea lor adverbială are drept argument hotărâtor posibilitatea de a apărea, cu același sens, singure, fără subordonat; vezi perechile:
*Locuiește **departe/aproape** – Locuiește **departe/aproape de serviciu**.*
*S-a întâmplat **înainte** – S-a întâmplat **înainte de revoluție**.*

• Câteva adverbe se construiesc cu dativul, cerând prezența unui complement indirect (*aidoma **părinților**, asemenea **nouă**, anterior **căsătoriei**, ulterior **întâlnirii***).

• Câteva adverbe și locuțiuni adverbiale se construiesc cu un clitic pronominal în dativ, cerând un complement indirect de tip special (*împotrivă-**i**, înainte-**mi***).

Atenție la paralelismul dintre construcțiile „nearticulate" (*înainte-mi, împotrivă-mi*) și cele „articulate" (*înaintea-mi, împotriva-mi*), cu interpretare diferită: primele au un regent adverbial, iar ultimele apar după o prepoziție. Argumentul care conduce la această interpretare este paralelismul dintre *Îmi stă împotrivă* și *împotrivă-**mi**, Mi-a ieșit înainte* și *înainte-**mi***, construcții evidențiind autonomia formei „nearticulate" (posibilitatea de a apărea singură, fără complement); or, autonomia caracterizează

clasa adverbului. În schimb, forma „articulată" nu poate apărea singură (**Mi-a ieșit înaintea*, **Se manifestă împotriva*), argument pentru calitatea lor de prepoziție.

Adverbul predicat, adverbul-propoziție. În cazuri de elipsă a verbului, atunci când din predicat se păstrează numai adverbul de negație, adverbul negativ preia funcția întregului predicat (*Ion este foarte muncitor, iar sora lui **nu** ~~este muncitoare~~.*).

În dialog, ca răspuns la întrebări, se poate răspunde printr-un adverb de negație/ de afirmație, adverb care preia funcția unui enunț întreg, afirmativ sau negativ (*– Ai mâncat? – Da. / Nu.*). În dialog, cu funcție adversativă, poate apărea grupul de adverbe *– Ba nu!, Ba da!*, utilizat pentru a transforma un enunț afirmativ într-unul negativ și, invers, un enunț negativ într-unul afirmativ (*– N-ai înțeles? / – **Ba da**, am înțeles. / – **Ba nu**, n-ai înțeles.*).

Un caz special îl constituie apariția adverbelor de modalitate, a căror interpretare se face: (a) în funcție de integrarea lor sintactică prin conjuncția *că* sau, dimpotrivă, prin statutul lor incident (parantetic); (b) în funcție de acceptarea/neacceptarea copulativului *a fi*. În funcție de aceste criterii se disting:

– *Sigur/Probabil/Adevărat că am greșit* (adverbe de modalitate, integrate sintactic în structura unei fraze cu două propoziții; apar cu funcție sintactică de predicat nominal, cu elipsa verbului copulativ)

– *Sigur/Probabil/Adevărat*[,] *am greșit* (adverbe/locuțiuni de modalitate, cu funcție de circumstanțial de mod într-o comunicare cu o unică propoziție)

– *De bună seamă/Negreșit/Poate că va reuși* (adverbe de modalitate, integrate sintactic în organizarea unei fraze cu două propoziții; cu funcție sintactică de predicat verbal, dată fiind imposibilitatea inserării copulei)

– *De bună seamă/Negreșit/Poate*[,] *va reuși* (adverbe de modalitate, cu funcție de circumstanțial de mod într-o comunicare cu o unică propoziție).

În gramatici moderne (GALR II, p. 524–528; GBLR, p. 544–546), s-a introdus o subspecie de circumstanțial de mod, **circumstanțialul de modalitate**, grupând construcțiile de modalizare parantetice, neintegrate sintactic. Absența mărcilor de subordonare, precum și așezarea construcției în alt plan – al comentariului/al punctului de vedere al celui care vorbește – sunt argumente care îndepărtează construcția de circumstanțialul de mod autentic. Pentru nevoile școlii, păstrăm soluția tradițională de circumstanțial de mod.

Exerciţii:

9. Extrageți din textul următor adverbele; indicați-le felul; stabiliți care este elementul regent și, când este cazul, indicați ce tip de subordonat primește:

Școala copiilor este undeva departe de casă, fiind obligați să parcurgă zilnic aproape 5 kilometri, pe jos, iarna, adesea în zăpadă, ploaie și frig. Niciodată nu s-au plâns, căci știu clar că situația se va schimba la primirea noii locuințe. Din păcate, cel mai mult suferă mezinul, care suportă mai greu decât ceilalți frigul și umezeala.

Clasele a VII-a - a VIII-a

5. Rolul adverbului în redactarea textului

• Adverbele de loc, de timp și de aspect, așa-numitele **adverbe situative**, au rolul de ancorare a textului în situația de comunicare (*Astazi și aici a avut loc jaful*). Orice suprimare a acestor adverbe și orice nespecificare a sursei temporale sau locative exacte (*Când astăzi?, Unde aici?*) scad din precizia atât de necesară pentru un text administrativ (o constatare, un act juridic – testament, proces-verbal etc.), pentru o anchetă jurnalistică etc.

• Adverbele de modalitate (*probabil, posibil, pasămite, chipurile, negreșit, din păcate, din fericire, cu siguranță, fără doar și poate*), ca mărci de implicare a atitudinii autorului față de cele enunțate, trebuie evitate în textele administrative și trebuie utilizate cu măsură în cele științifice; prezența lor influențează obiectivitatea textului, calitate atât de importantă pentru aceste tipuri de text.

☒ Atenție la utilizarea consecventă a formulelor de certitudine sau, dimpotrivă, de atenuare, care nu trebuie amestecate în același text. O construcție precum: ***Cu siguranță** vor apărea **probabil** destule pagube* trebuie evitată. Este de evitat frecvența cu care locuțiunea adverbială de atenuare *pe undeva* este folosită astăzi dincolo de sensul originar locativ (***Pe undeva**, mă simt destul de vinovată*).

• Adverbele discursive (locuțiuni adverbiale precum: *de fapt, de altfel, în primul rând, în al doilea rând, pe de o parte, pe de altă parte, în concluzie, așadar*) au rolul de structurare a argumentelor și de organizare a textului, rol important pentru un text argumentativ.

☒ Atenție la tipul de greșeală constând în neexprimarea perechii corelative în cazul locuțiunilor cu structură corelativă. Odată folosite locuțiunile *pe de o parte, în primul rând*, este necesară și apariția perechii corelative pentru fiecare (*pe de o parte,... pe de altă parte; în primul rând, ... în al doilea rând*); în cazul ultimei locuțiuni, este posibilă o structurare mai detaliată, cu mai multe argumente enunțate: (*în al doilea rând, în al treilea rând, în al patrulea rând..., în ultimul rând*).

Clasele a VII-a - a VIII-a

6. Vocabular. Ce procedee de formare a cuvintelor întâlnim la adverb?

A. Derivarea cu sufixe și prefixe

În crearea adverbelor, sufixele sunt mai puțin numeroase decât în cazul altor părți de vorbire. Se disting:

– sufixul *-este* (*bărbătește, frățește, prietenește, românește*)
– sufixul *-iș/-âș* (*morțiș, chiorâș, târâș*)
– sufixele diminutivale (*binișor, depărtișor; multicel, depărticel*)
– sufixul *-mente* (*moralmente, realmente, totalmente*)

Primele sunt sufixe vechi în limbă, în timp ce ultimul, cu utilizare limitată, este împrumutat din limbile de cultură franceză și italiană.

De remarcat paralelismul dintre sufixele *-ește* și *-esc*, primul ca sufix adverbial, iar al doilea, ca sufix adjectival, sufixe care creează perechi de cuvinte de la aceeași bază: *bărbătește*$_{ADV}$ – *bărbătesc*$_{ADJ}$, *frăteste*$_{ADV}$ – *frățesc*$_{ADJ}$.

Specific limbii române este paralelismul dintre o formație sufixală și una nesufixală, omonimă cu forma de masculin singular a adjectivului (vezi: ***Fizicește***, *el este cel mai puternic* = ***Fizic***, *el este cel mai puternic*).
Specifică limbii române este și posibilitatea folosirii numelor de limbi derivate în *-ește* ca substantive: *Știe **englezește**, Provine din **nemțește*** (compară cu engl. *He knows **English***, fr. *Il connaît **l'anglais***; engl. *It comes from **German***, fr. *Il vient de **l'allemand***).

Derivarea cu prefixe este rară și privește prefixele negative (***ne**prietenește*, ***ne**frățește*) sau cele neologice cu valoare superlativă (***super**bine*). Uneori, semnificația derivatului cu prefix se îndepătează de sensul originar (vezi *negreșit, neapărat*, care nu mai sunt simțite ca derivate cu prefixul negativ *ne-*).

B. Compusele și locuțiunile adverbiale

Procedeul **compunerii** este mai bine reprezentat la adverb decât la alte clase. Multe adverbe s-au creat prin încorporarea unei prepoziții (uneori, câte două prepoziții: *împrejur* < *în + pre + jur*); vezi compusele:
– [Prep+Nume]$_{ADV}$ (*acasă, alene, anevoie, anume, aseară, degrabă, diseară/deseară, devreme, dis-de-dimineață, după-amiază, pesemne*);
– compusele [Prep+Adv]$_{ADV}$ (*decât, dincoace, dincolo*);
– compusele [Adv+Verb]$_{ADV}$ (*cândva, undeva, cumva, câtva*) etc.

Clasa **locuțiunilor** este extrem de bogată în cazul adverbului.
• Unele grupări sunt bine sudate; câteva tipare locuționale sunt dominante:
(i) *de-a* + adverb/substantiv articulat sau nearticulat (*de-a berbeleacul, de-a bușilea, de-a curmezișul, de-a latul, de-a lungul, de-a-ndărătelea, de-a pururea, de-a rostogolul, de-a stânga, de-a dreapta, de-a valma; într-adevăr, într-adins*);
(ii) *pe* + participiu$_{F.PL.}$ (*pe apucate, pe (ne)mâncate, pe nesimțite, pe pipăite, pe sărite, pe tăcute, pe înserate*).
• Altele sunt parțial analizabile (vezi locuțiunile adverbiale discursive precum: *pe de o parte, pe de altă parte, în primul rând, în al doilea rând*, dar și cele de certitudine precum: *cu siguranță, fără doar și poate*).

C. Conversiunea

Procedeul **conversiunii** intervine destul de frecvent în formarea adverbelor.

• Unele conversiuni au caracter **regulat**, apărând ca trăsături ale gramaticii românești: (a) vezi raportul dintre adjectiv și adverb, majoritatea adverbelor modale românești având o formă omonimă cu forma de masculin singular a adjectivului (*caiet îngrijit*$_{ADJ}$ – *scrie îngrijit*$_{ADV}$); (b) vezi raportul dintre adverb și participiu, numeroase adverbe fiind omonime cu forma de masculin singular a participiului (*vorbește* ***apăsat, răstit, cântat, bolborosit, silabisit***).

• Alte conversiuni, fără să fie regulate, se întâlnesc **destul de frecvent**:

(i) substantivele denumind zile ale săptămânii sau intervale temporale care pot apărea în contexte și cu valori de adverbe temporale (*învață* ***noaptea/ziua***, *lucrează* ***iarna/vara***, *vine* ***joia*** *și* ***duminica***);

(ii) substantive care pot apărea în contexte și cu valori de adverbe de mod, exprimând, lexical, valori ale superlativului absolut (*beat* ***turtă***, *gol* ***pușcă***, *îndrăgostit* ***lulea***, *înghețat* ***tun***, *răcit* ***cobză***, *singur* ***cuc***, *supărat* ***foc***).

• Altele sunt **rare**; este cazul câtorva adverbe de proveniență verbală, unele, direct din forme verbale personale (adv. ***poate*** *(că)*), altele încorporând și conjuncția de subordonare (adv. ***cică*** < *zice că*, ***parcă*** < *pare că*).

O situație apropiată are verbul modal *trebuie*, care, în vecinătatea conjuncției *că*, tinde să se adverbializeze; invariabilitatea și înlocuirea conjuncției *să* prin *că* sunt primele semne de adverbializare.

• Altele sunt **izolate, accidentale**; vezi, de exemplu, adverbul de modalitate *chipurile*, provenit dintr-un plural substantival, folosit pentru a marca detașarea vorbitorului de caracteristica enunțată (în enunțul *Fata,* ***chipurile*** *bolnavă, a lipsit în ziua examenului*, vorbitorul atrage atenția asupra „îndoielii" sale privind trăsătura exprimată prin adjectivul *bolnava*).

Unele treceri la clasa adverbului sunt **complete**, în sensul că forma pierde total caracteristicile vechii clase (vezi, de exemplu, invariabilitatea modalelor *beat* ***turtă***, *gol* ***pușcă***). Altele sunt treceri **parțiale**, noua formă păstrând unele dintre trăsăturile substantivului (vezi, de exemplu, adverbializarea incompletă a substantivelor temporale, care mai păstrează încă forme de plural (*învață* ***nopțile***, *vine* ***duminicile***), precum și subordonați de tip adjectival (*învață* ***nopți*** *întregi*).

Exerciții:

10. Alegeți un adverb provenit prin conversiune din participiu, altul din verb, altul din substantiv; construiți, pentru fiecare, câte două exemple în care să apară adverbul și omonimul său.

Clasele a VI-a - a VIII-a

7. Adverbul și alte părți de vorbire. „Capcane” în recunoaștere

A. Adverbul și prepoziția

Cele mai numeroase dificultăți de recunoaștere apar în cazul prepozițiilor și al adverbelor, care, exceptând puține situații de identitate de formă (a), apar cu forme apropiate, dar nu identice (b), prepoziția fiind „articulată” (primește un component final omonim cu articolul masculin/feminin singular: *împrejur* + *-ul* > *împrejurul*, *înapoi* + *-a* > *înapoia*), iar adverbul, „nearticulat”.

(a) *deasupra* (adverb și prepoziție); *de-a lungul, de-a latul* (locuțiune adverbială și locuțiune prepozițională)

*El locuiește **deasupra**.* (adverb) vs *El locuiește **deasupra** barului.* (prepoziție)

*S-a așezat **de-a latul**.* (locuțiune adverbială) vs *El s-a așezat **de-a latul** patului.* (locuțiune prepozițională)

(b) *înainte* (adverb) – *înaintea* (prepoziție)
dedesubt (adverb) – *dedesubtul* (prepoziție)
împotrivă (adverb) – *împotriva* (prepoziție)
înapoi (adverb) – *înapoia* (prepoziție)
îndărăt (adverb) – *îndărătul* (prepoziție)
în jur (locuțiune adverbială) – *în jurul* (locuțiune prepozițională)
de jur împrejur (locuțiune adverbială) – *de jur împrejurul* (locuțiune prepozițională)
în față (locuțiune adverbială) – *în fața* (locuțiune prepozițională)

Forma „nearticulată” funcționează ca adverb, dat fiind caracterul autonom al adverbului (posibilitatea de a apărea singur, fără subordonați: *Privește îndărăt*); forma „articulată” funcționează ca prepoziție, dată fiind caracteristica prepoziției de a introduce un component nominal (*Privește îndăratul ușii*).

Atenție la terminologie: forma „articulată” vs „nearticulată” are în vedere asemănarea **formală** cu articolul hotărât enclitic ([illegible] – pentru feminin; [illegible] – pentru masculin), și nu calitatea de articol propriu-zis, care, după cum se știe, se leagă de substantiv și, prin transfer, de adjectiv, dar nicidecum, de adverb/prepoziție.

B. Adverbul și substantivul

În afara adverbelor de proveniență substantivală, fie adverbe modale, fie adverbe temporale, discutate anterior (în cadrul conversiunii), există și fenomenul invers, al utilizării contextuale a unor adverbe ca substantive. Substantivizarea se realizează fie prin mărcile de substantivizare curente (de exemplu, articolul hotărât enclitic (a)),

fie prin așezarea, fără alte mărci morfologice, a unui adverb într-un context propriu substantivului, dar imposibil pentru adverb (b).

(a) ***aproapele***, ***binele***, ***susul*** *(paginii)*, ***josul*** *(paginii)*

(b) *Toată viața mi-a făcut numai* ***bine***.

Ca procedeu stilistic, alunecarea de la o clasă la alta (în cazul nostru, trecerea de la adverb la substantiv) apare frecvent în poezie; vezi versurile eminesciene:

(a) „Din sânul vecinicului **ieri**
Trăiește **azi** ce moare."

(b) „Pe când nu era moarte, nimic nemuritor,
Nici sâmburul luminii de viață dătător,
Nu era **azi**, nici **mâne**, nici **ieri**, nici **totdeuna**,
Căci unul erau toate și totul era una (...)"

(c) „Averea să le aperi, mărirea ș-a lor **bine**."

C. Omonimii

Cele mai expuse greșelilor de identificare sunt câteva forme adverbiale (*și, mai, iar, tot, nici, vreo, decât*) care, în funcție de combinațiile în care apar, dezvoltă sensuri și valori gramaticale total diferite:

- *și* este conjuncție de coordonare, iar, în alte contexte, adverb clitic (*Vine lunea* ***și***$_{\text{CONJ}}$ *marțea* vs *A lipsit* ***și***$_{\text{ADV}}$ *marțea asta*);
- *mai*, deși are în comun rolul adverbial, în unele contexte este marcă de comparație, iar în altele, adverb aspectual (*Astăzi a răspuns* ***mai***$_{\text{COMP}}$ *bine* vs *Nu s-a* ***mai***$_{\text{ADV}}$ *gândit la nimic*);
- *iar* apare drept conjuncție de coordonare, iar, în alte contexte, ca adverb aspectual (*Ion este antrenor,* ***iar***$_{\text{CONJ}}$ *fratele lui – jucător, A venit* ***iar***$_{\text{ADV}}$ *la bazin*);
- *tot* apare ca pronume/adjectiv pronominal și ca adverb aspectual (*S-a verificat* ***tot***$_{\text{ADJ}}$ *grupul,* ***Tot***$_{\text{PRON}}$ *ce face este profund* vs *S-au* ***tot***$_{\text{ADV}}$ *certat*);
- *vreo* poate fi folosit ca adjectiv pronominal (pentru feminin singular) sau ca adverb de mod de aproximare (*Nu cred să fi citit* ***vreo***$_{\text{ADJ}}$ *carte* vs *A lipsit* ***vreo***$_{\text{ADV}}$ *două ceasuri*);
- *decât* apare cu două utilizări, dar una este prepoziție cu valoare comparativă, iar cealaltă, adverb restrictiv (*Învață mai bine* ***decât***$_{\text{PREP}}$ *tine* vs *N-a venit* ***decât***$_{\text{ADV}}$ *Ion*).

Atenție la construcția adverbului restrictiv *decât*, care, corect, apare numai în propoziții negative (*El nu vine* ***decât*** *noaptea*; incorect: *El vine* ***decât*** *noaptea*). Pentru propozițiile afirmative, se folosesc adverbele restrictive *doar, numai* (*El vine* ***doar/numai*** *noaptea*).

Clasele a VI-a - a VIII-a

8. Ortografie și ortoepie

Dintre observațiile din DOOM² privind scrierea adverbelor și a grupurilor adverbiale, atragem atenția asupra perechilor omofone (cu aceeași pronunție, dar scriere diferită), unde numai prima formă reprezintă un adverb:

numai vs *nu mai*
întruna vs *într-una*
odată vs *o dată*
cândva vs *când va*
altfel vs *alt fel*
degrabă vs *de grabă*
altădată vs *altă dată*
bineînțeles vs *bine înțeles*
deoparte vs *de o parte*
desigur vs *de sigur*
pesemne vs *pe semne*
decât vs *de cât*

Grafia diferită reflectă *principiul sintactic* din ortografie, unul dintre principiile care, alături de cel fonetic, predominant, dirijează ortografia românească. Principiul sintactic constă în diferențierea în scris a unor forme compuse (scrise legat: *altfel, întruna, numai, odată*) de grupurile sintactic libere corespunzătoare (scrise separat, fiecare component are alt sens și altă valoare gramaticală: *alt fel, într-una, nu mai, o dată*).

Exerciţii:

11. Se dă următorul text;
„OMUL DE ZĂPADĂ: Ascultă-mă, domnule Lup. (...). Eu sunt doar un om de zăpadă. Chiar dacă mă mănânci, n-ai să te saturi niciodată cu mine..., doar dacă ți-i foarte sete, da, asta-i altceva, ai putea să mă bei, pentru că uite, mă topesc din ce în ce mai tare (...).
LUPUL: Nu, de apă nu am nevoie, mi-a ajuns cât am băut. De altfel, din cauza asta mă doare în gât (...)
OMUL DE ZĂPADĂ: Știi ceva, domnule Lup? Uite, îți dau fularul și căciula mea... Ca să-ți treacă răceala.
Poate că dacă n-o să te mai doară-n gât, n-o să-ți mai fie așa de foame... La revedere, domnule Lup. Trebuie numaidecât să dau de Soare până la căderea serii pentru că simt cum îmi pierd toate forțele...
LUPUL: Drum bun! Ești, fără îndoială, cel mai curajos om de zădadă pe care l-am întâlnit vreodată." (M. Vișniec, *Omul de zăpadă*)
(a) Extrageți adverbele fără funcție sintactică, indicând rolul fiecăruia.
(b) Extrageți celelalte adverbe și locuțiunile adverbiale și analizați-le (sub toate aspectele, inclusiv ca mod de formare).

12. Se dau perechile omofone: ***numaidecât*** vs ***numai de cât, deplin*** vs ***de plin, vreodată*** vs ***vreo dată, oricând*** vs ***ori când, devreme*** vs ***de vreme.*** Explicați diferențele de grafie; dați exemple potrivite pentru fiecare utilizare grafică.

PREPOZIȚIA

Tematica programei

Gramatică:
- Prepoziția (V, VI)
- Cazul (VI)
- Complementul prepozițional (VI)

Variaţie stilistică:
- Limba standard. Normă și abatere (V)

Clasa a V-a

1. Cum recunoaștem o prepoziție?

În exemplele de mai jos, cuvintele îngroșate sunt prepoziții:

*Urșii polari trăiesc **la** Polul Nord.*
*Urșii polari trăiesc **în** zona arctică.*
*Urșii polari trăiesc **deasupra** Cercului Polar.*
*Blana **de** urs polar este gălbuie.*

• Prepozițiile sunt cuvinte **invariabile** care asigură legătura dintre diferite cuvinte sau grupuri de cuvinte la nivelul propoziției, având, așadar, rol de conectori gramaticali subordonatori.

• Spre deosebire de substantive, adjective, verbe etc., au sens greu de precizat (prepozițiile *în, deasupra, lângă* au toate sens locativ, explicitat în context), uneori complet abstract (prepoziția *de* are un sens pe care îl putem preciza numai în context).

• Nu pot apărea singure și nu au, singure, funcții sintactice:

Urșii polari trăiesc* ***la**.*
Urșii polari trăiesc* ***în**.*

• În majoritatea situațiilor, sunt așezate, ca în exemplele de mai sus, în fața cuvintelor cu care se combină (substantive, pronume, adjective etc.), iar în puține cazuri sunt așezate după cuvintele cu care se grupează:

Urşii îmi plac ***destul de*** *mult.*
Astfel de *urşi sunt foarte greu de văzut.*
Am văzut ***douăzeci de*** *urşi.*

Clasa a V-a

2. Forma prepoziţiilor

În funcţie de formă (şi de origine), prepoziţiile sunt:

(a) simple, de bază (*a, de, pe, la, pentru, către, lângă, spre, contra* etc.), la care se adaugă:

– prepoziţii **neanalizabile** astăzi (deci considerate tot simple), dar apărute prin compunere din elemente care nu mai sunt clar vizibile în forma pe care o au acum (*din* < *de* + *în*, *prin* < *p(r)e în*, *dinspre* < *de* + *înspre*);

– prepoziţii mai noi în limbă, apărute fie prin **împrumut** (neologice): *graţie* (< franceză *grâce a*), situaţie foarte rară, fie prin **conversiune**: *mulţumită* (< substantiv, în construcţii vechi, de tipul *a aduce mulţumită cuiva*), *datorită* (< adjectiv feminin provenit de la participiul verbului *a datori*, variantă a verbului *a datora*);

(b) compuse, unele **sudate**, dar cu elementele componente uşor de recunoscut pentru că există şi independent în limba de azi (*despre* < *de* + *spre*), altele **nesudate** (*de-a, de către*);

Până la, de pe, de la, pe la nu sunt prepoziţii compuse, ci grupări de două prepoziţii. O prepoziţie compusă, cum este *de către*, se recunoaşte prin faptul că elementele componente nu pot funcţiona independent cu aceeaşi valoare:
Urşii sunt protejaţi ***de către*** *instituţiile statului.*
Urşii sunt protejaţi ***de*** *instituţiile statului.*
Dar nu: **Urşii sunt protejaţi* ***către*** *instituţiile statului.*
Pentru grupările de prepoziţii, este posibilă folosirea independentă a fiecărei prepoziţii:
A mers ***până la*** *mare / A mers* ***la*** *mare / A mers* ***până*** *aici.*
Ia cartea ***de pe*** *masă / Pune cartea* ***pe*** *masă / Ia cartea* ***de*** *aici.*

(c) locuţiuni prepoziţionale – grupări din prepoziţii şi alte cuvinte (cel mai des substantive) care au, împreună, rolul unei prepoziţii (*din cauză de, din pricină de, faţă de, în loc de, în faţa, în afara/în afară de, în jurul, în ciuda, în pofida, în decurs de, cât despre* etc.).

Nu toate grupările de cuvinte care au o structură asemănătoare sunt locuţiuni prepoziţionale. În cazul locuţiunilor formate din prepoziţie şi substantiv, statutul de locuţiune se stabileşte astfel:

– dacă substantivul nu mai are variație de număr (nu poate apărea la plural) și nu mai permite combinarea cu alte cuvinte subordonate, atunci suntem în fața unei locuțiuni (*în față*)

Am plantat un copac ***în fața*** *casei.*
* *Am plantat un copac* ***în fețele*** *casei.*
Am plantat un copac* ***în această față* *a casei.*

– dacă substantivul este variabil și permite apariția unor cuvinte subordonate, atunci nu putem vorbi de o locuțiune (*cu condiția, cu intenția, cu excepția, din cauza, din pricina, în centrul, în scopul, în momentul, în cazul*), ci de combinații între o prepoziție și un substantiv în cazul acuzativ

Am plantat un copac ***în centrul*** *orașului.*
Am plantat câte un copac ***în centrele*** *orașelor prin care am trecut.*
Am plantat un copac ***în centrul istoric*** *al orașului.*

Unele grupuri de cuvinte, deși se apropie de statutul de locuțiuni prepoziționale, nu sunt considerate locuțiuni, deoarece cuvintele din componența lor își păstrează unele trăsături morfosintactice proprii: de exemplu, în grupările *cât privește, în ceea ce privește*, verbul *a privi* se poate combina cu un complement (*cât mă privește, în ceea ce te privește*).

(a) Este greșită folosirea prepoziției *pe* în locul altor prepoziții, frecventă în exprimarea de azi:

Suntem ***pe*** *telefon cu doamna X*; corect: ***la*** *telefon*;
Problema nu este numai ***pe*** *București*; corect: ***în*** *București*;
Se discută ***pe*** *niște informații false*; corect: ***pe baza*** *unor informații.*

(b) În gruparea *în ceea ce privește*, care se apropie de statutul de locuțiune, verbul nu trebuie acordat:

În ceea ce privesc *creșterile de salarii, nu suntem prea optimiști*; corect: ***În ceea ce privește*** *creșterile de salarii.*

Exerciții:

1. Se dă următoarea listă de prepoziții și locuțiuni prepoziționale: *ca, cât pentru, cu, cu privire la, de-a lungul, de jur împrejurul, dintre, fără, în, peste, sub.* Împărțiți-le în următoarele categorii: (a) prepoziții simple; (b) prepoziții compuse; (c) locuțiuni prepoziționale. Acolo unde nu sunteți siguri, verificați originea prepozițiilor în DEX.

2. Dovediți prin exemple că *de la* nu este o prepoziție compusă, ci o grupare de două prepoziții.

3. Folosind teste gramaticale, demonstrați că gruparea *cu privire la* este o locuțiune prepozițională, și nu o simplă grupare de cuvinte.

Clasa a VI-a

3. De câte tipuri sunt prepozițiile?

Unele prepoziții au un sens concret: *lângă, peste, sub* exprimă diverse informații legate de loc, *după, înaintea* se referă la relații temporale sau oferă informații legate de loc, *pentru, contra, împotriva* exprimă atitudinea favorabilă sau devaforabilă etc.

Unele prepoziții pot avea mai multe sensuri. De exemplu, *înaintea* poate exprima locul sau timpul:
*El stă la coadă **înaintea** Ioanei.* (loc)
*El a ajuns **înaintea** Ioanei.* (timp)

În gramaticile moderne, prepozițiile care au sens se numesc **prepoziții lexicale** (vezi GBLR, p. 322–323).

Alte prepoziții sunt complet lipsite de sens, exprimând numai valori și relații gramaticale.

(a) Prepoziția *de* se folosește:

– pentru a lega diferite cuvinte de substantivul regent

*casă **de** vacanță*
*o mulțime **de** oameni*
*plecarea **de** mâine*

– pentru a lega unele adverbe de substantive, pronume sau adjective

*astfel **de** oameni*
*destul **de** mulți oameni*
*așa **de** cuminți*

– pentru a lega numeralele cardinale mai mari sau egale cu *douăzeci* de substantivul regent

*douăzeci **de** oameni*
*o mie cinci sute **de** oameni*

Este specifică limbii române prezența prepoziției (*de*) după numeralele cardinale mai mari sau egale cu *douăzeci*. În alte limbi, numeralele sunt atașate direct la substantivele cu care se combină:
engl. *twenty people*
fr. *vingt personnes*
it. *venti persone*
sp. *veinte personas*

În ultimele două situații, *de* se grupează, în mod excepțional, cu cuvântul precedent, grupările *astfel de* și *douăzeci de* fiind subordonate substantivului *oameni*:
[*astfel **de***] *oameni*
[*douăzeci **de***] *oameni.*

Absența prepoziției după numeralele cardinale mai mari sau egale cu *douăzeci* și după compusele cu acestea este o greșeală (*douăzeci oameni, două sute patruzeci zile*), formele corecte fiind: *douăzeci **de** oameni, două sute patruzeci **de** zile.*

– pentru a introduce agentul unei acțiuni (folosit în variație cu prepoziția compusă *de către*), în construcții (pasive) de tipul:

*Golul a fost înscris **de (către)** jucătorul francez.*

(b) Prepoziția *pe* se folosește ca marcă a complementului direct exprimat prin substantive proprii, prin substantive comune care denumesc ființe sau prin unele pronume:

*L-am văzut **pe** Adam.*

*L-am așteptat **pe** colegul meu.*

*L-am așteptat **pe** el/**pe** acesta, Omul **pe** care l-am așteptat n-a ajuns.*

☒ Pronumele *care* cu funcția de complement direct trebuie să fie precedat de prepoziția *pe*: *Mi-a plăcut cartea **pe care** am citit-o* (nu: *Mi-a plăcut cartea **care** am citit-o*).

(c) Prepoziția *a* se folosește pentru a exprima o relație de genitiv, fie atunci când cuvântul pe care îl precedă este invariabil și nu poate sta în cazul genitiv (exemplele (i)), fie în variație liberă cu forma de genitiv (exemplele (ii))

(i) *plecarea **a** <u>doi</u> colegi* (vs *plecarea <u>colegilor</u>*, dar nu **plecarea doilor colegi*)

*descoperirea **a** <u>ceva</u> nou*

(ii) *plecarea **a** <u>câțiva</u> colegi / plecarea <u>câtorva</u> colegi*

*plecarea **a** <u>mulți</u> colegi / plecarea <u>multor</u> colegi*

☒ Sunt greșite formulările de tipul *plecarea a câtorva colegi, plecarea a multor colegi*, în care apar atât prepoziția *a*, care exprimă o relație de genitiv, cât și forma specifică de genitiv a cuvintelor *câtorva* și *multor*. Este însă corectă o formulare de tipul *plecarea neașteptată a multor elevi*, unde *a* este articol genitival, cu formă variabilă: *plecările neașteptate **ale** multor elevi*.

(d) Prepoziția *la* se folosește:

– pentru a exprima o relație de dativ, fie atunci când cuvântul pe care îl precedă este invaribil și nu poate sta în cazul dativ (exemplele (i)), fie în variație liberă cu forma de dativ (exemplele (ii))

(i) *Dau flori **la** <u>două</u> colege.* (vs *Dau flori <u>colegelor</u>*, dar nu **Dau flori douălor colege*)

*Dau mâncare **la** <u>doi</u> câini.*

(ii) *Dau flori **la** <u>câteva</u> colege / Dau flori <u>câtorva</u> colege.*

*Dau flori **la** <u>multe</u> colege / Dau flori <u>multor</u> colege.*

– în exprimarea orală, neîngrijită, pentru a exprima o relație de genitiv:

*ușa **la** casă*

*rochia **la** fetița asta*

☒ Structuri de tipul *Îi place ciocolata la copilul meu* și cele de tipul *ușa la casă*, folosite în exprimarea orală, neîngrijită, trebuie evitate.

În gramaticile moderne, toate prepozițiile de la (a)–(d) se numesc **prepoziții funcționale** (vezi GBLR, p. 323).

Unele prepoziții au sensuri ceva mai concrete în unele contexte (sunt lexicale), iar în alte contexte exprimă numai relații și valori gramaticale (sunt funcționale):

Miroase a pâine (prepoziție cu sens) / *Asta e lucrarea a doi colegi* (prepoziție cu rol gramatical)

Se duce la mare (prepoziție cu sens) / *Oferă cadouri la trei prieteni* (prepoziție cu rol gramatical).

Există și prepoziții care sunt la limita dintre cele două tipuri. Acestea sunt impuse de cuvântul care le precedă: verb (*a se aștepta* ***la***, *a se apuca* ***de***), adjectiv (*gelos* ***pe***, *atent* ***la***) sau substantiv derivat de la verb sau de la adjectiv (*asociere* ***cu***, *dependența* ***de***, *atenția* ***la***). Dacă regentul este verb sau adjectiv, prepozițiile introduc un complement prepozițional. Dacă regentul este substantiv, prepozițiile introduc un atribut.

Prepozițiile impuse de anumite cuvinte sunt printre cele mai importante informații atunci când învățăm o limbă străină, deoarece există diferențe mari între limbi, care nu sunt predictibile, ci trebuie memorate:

engl. *depend* ***on***	rom. *a depinde* ***de***
engl. *rely* ***on***	rom. *a se bizui* ***pe***
engl. *interested* ***in***	rom. *interesat* ***de***
engl. *ask* ***for***	rom. *a cere* (cu un complement direct, fără prepoziție)

Exerciții:

4. Construiți două exemple cu prepoziția *după*, unul în care să aibă sens temporal și celălalt în care să aibă sens locativ.

5. Construiți două exemple cu prepoziția *pe*, unul în care să aibă sens lexical și celălalt în care să exprime relații gramaticale.

6. Completați spațiile libere cu prepozițiile cerute de regent. Sunt situații în care sunt posibile mai multe prepoziții?

a. *El este apt______________muncă.*
b. *Ei se supără____________ mama.*
c. *Dificultatea problemei constă__________ numărul mare de calcule.*
d. *Ioana se asociază__________ noi pentru o afacere de familie.*
e. *Suma este egală__________cea precedentă.*

Clasa a VI-a

4. Ce cazuri impun prepozițiile?

În română, prepozițiile impun substantivelor și pronumelor pe care le precedă următoarele cazuri: acuzativul, genitivul sau dativul.

(a) Prepozițiile care se construiesc cu **acuzativul** sunt cele mai numeroase:

sub *masă*	***la*** *Ion*
lângă *casă*	***dinspre*** *munte*
peste *deal*	***despre*** *oameni*

Faptul că prepozițiile cer cazul acuzativ se poate testa folosind contexte în care precedă pronume personale de persoanele 1 și a 2-a singular, singurele pentru care diferența dintre nominativ și acuzativ este vizibilă formal:

lângă ***mine*** (nu: **lângă eu*) *dinspre* ***mine*** (nu: **dinspre eu*)
la ***tine*** (nu: **la tu*) *despre* ***tine*** (nu: **despre tu*)

Aceste prepoziții – cu excepția prepoziției *cu* – sunt urmate de forma nearticulată a substantivului, atunci când acesta nu are cuvinte subordonate. Dacă substantivul are alte cuvinte subordonate, atunci este articulat.

sub *masă* / ***sub*** *masa cu trei picioare*
lângă *casă* / ***lângă*** *casa noastră*
cu *creionul* / ***cu*** *creionul albastru*

Nearticularea substantivelor după prepoziții este o particularitate a limbii române:

rom. ***sub*** *masă* engl. ***under*** *the table* fr. ***sous*** *la table*
rom. ***pe*** *masă* engl. ***on*** *the table* fr. ***sur*** *la table.*

Sunt posibile confuzii între prepoziții și alte părți de vorbire.
L-am luat ***drept*** *prieten.* (prepoziție) / *Stă* ***drept.*** (adverb)
Are o casă ***de*** *vacanță.* (prepoziție) / *Nu știu* ***de*** *va veni.* (conjuncție) / ***De****, ne-om pricepe și noi!* (interjecție)
Ca *prieten, te poți baza pe el* (prepoziție a calității) / *Se comportă* ***ca*** *părinții lui* (prepoziție comparativă) / *S-a grăbit* ***ca*** *să nu întârzie* (parte a conjuncției)

Gruparea *ca și*, posibilă atunci când *ca* are valoare comparativă (*Se comportă* ***ca și*** *părinții lui*), s-a extins, greșit, și la construcțiile în care *ca* este prepoziție a calității (***Ca și*** *prieten, te poți baza pe el*; corect: ***Ca*** *prieten*).

(b) Prepozițiile (și locuțiunile prepoziționale) care se construiesc cu **genitivul** au partea finală identică cu substantivele articulate:

contra *gripei* ***dedesubtul*** *casei*
împotriva *frigului* ***împrejurul*** *lor*
asupra *lor* ***în spatele*** *casei*
înaintea *Mariei* ***în jurul*** *lor*
în fața *casei*

(a) *Dedesubtul, împrejurul, înaintea*, care se termină în *-l* și *-a*, precum substantivele articulate hotărât, sunt prepoziții care se construiesc cu genitivul:
A săpat o groapă ***dedesubtul casei.***
Împrejurul lui *se adunase multă lume.*
Am ajuns ***înaintea celorlalți.***
Când nu au segmentele finale *-l* și *-a*, aceste cuvinte pot apărea și singure, așadar, nu mai funcționează ca prepoziții, ci ca adverbe de loc, respectiv de timp:
A săpat o groapă ***dedesubt.***
Împrejur *se adunase multă lume.*

*Am ajuns **înainte**.*
Deasupra reprezintă o excepție, având aceeași formă ca prepoziție și ca adverb:
*Avioanele zboară **deasupra** norilor* (prepoziție)
*Elicopterele zboară sub nori, iar avioanele zboară **deasupra*** (adverb).
(b) Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale care se construiesc cu genitivul acceptă și:
– forme neaccentuate de dativ ale pronumelui personal
*împotriva-**i***
*în juru-**mi***
– pronume posesive cu formă de nominativ-acuzativ
*împotriva **mea***
*în jurul **meu**.*
Așadar, aceeași prepoziție are mai multe posibilități combinatorii:
*împotriva **lui*** (genitiv al pronumelui personal de persoana a 3-a)
*împotriva **mea*** (pronume posesiv de persoana 1)
*împotriva-**mi*** (formă neaccentuată de dativ, persoana 1, a pronumelui personal).

Din punct(ul) de vedere este o grupare care nu a devenit încă o locuțiune prepozițională, deoarece substantivul *punctul* din componența sa poate varia în număr și poate avea cuvinte subordonate: *din mai multe puncte de vedere, din acest punct de vedere.* Gruparea se folosește corect astfel:
– *din punct de vedere* se combină cu adjective
***Din punct de vedere economic**, stăm rău.*
*A fost o greșeală **din punct de vedere strategic**.*
– *din punctul de vedere* se combină cu genitive
***Din punctul de vedere al economiei**, stăm rău.* (nu *din punct de vedere al economiei*)
*A fost o greșeală **din punctul de vedere al strategiei**.* (nu *din punct de vedere al strategiei*)
Sunt greșite formulări de tipul *din punct de vedere consum*, folosite în loc de *din punctul de vedere al consumului.*

(c) Prepozițiile care se construiesc cu **dativul** sunt numai trei.
***grație** punctajului*
***mulțumită** vouă*
***datorită** lor*

Sunt urmate de dativ și cuvintele *conform, contrar, potrivit, aidoma, asemenea*, însă acestea sunt considerate adverbe, nu prepoziții, deoarece pot apărea singure și sunt identice formal cu forma de masculin singular a adjectivelor corespunzătoare.
*Acționează **conform** planului.* (ADV) / *pas **conform** planului* (ADJ.M) / *decizie **conformă** planului* (ADJ.F)
*Acționează **contrar** principiilor.* (ADV) / *pas **contrar** principiilor* (ADJ.M) / *decizie **contrară** principiilor* (ADJ.F)
*Acționează **potrivit** împrejurărilor.* (ADV) / *pas **potrivit** împrejurărilor* (ADJ.M) / *decizie **potrivită** împrejurărilor* (ADJ.F)
*Fratele meu este **aidoma** mie.* (ADV) / *Suntem frați **aidoma**.* (ADJ)

☒ Prepozițiile care cer genitivul, aflate în fața a două elemente coordonate, sunt reluate obligatoriu prin *a* sau *al*:

*A jucat contra francezilor și **a** croaților.*
*A ajuns înaintea sportivei române și **a** celei italience.*
*Te poți plimba în jurul casei și **al** parcului.*

În schimb, prepozițiile care cer dativul nu trebuie niciodată reluate prin *a, al*:
*Am reușit să terminăm la timp grație Ioanei și **a** Mariei*; corect: *grație Ioanei și Mariei*.

Exerciții:

7. Corectați greșelile:
(a) ***Când am vorbit pe telefon, m-a luat drept tu și mi-a povestit despre lucrarea ta douăzeci minute la rând.***
(b) ***Datorită încălzirii globale și a topirii banchizei, urșii polari sunt în pericol.***
(c) ***Statele europene acționează conform planului de reducere a încălzirii globale și a strategiei de protecție a zonei polare.***

8. Ce statut morfologic (ce parte de vorbire) și ce caz au cuvintele subliniate?
(a) *contra lui*
(b) *contra noastră*
(c) *contra-mi*

Clasa a VI-a

5. Prepozițiile în redactarea textului. Variație stilistică

Locuțiunile prepoziționale *în raport cu, în funcție de, (ca) urmare (a)* sunt folosite cu precădere în documente administrative și în texte științifice.

Prepozițiile neologice *versus, via, per* apar în texte științifice.

Unele prepoziții care marchează relații de caz sunt specifice exprimării orale, familiare, și nu trebuie să apară în texte scrise, îngrijite. Așadar, exemple precum cele de mai jos apar numai în exprimarea neliterară:

*Îi spun **la** un tovarăș al meu* (prepoziția *la* este folosită în locul dativului: *unui tovarăș*)

*I-a dat mingea **la** alt copil* (prepoziția *la* este folosită în locul dativului: *altui copil*)

*A luat banii **la** femeie* (prepoziția *la* este folosită în locul genitivului sau al dativului: *femeii*)

*Mama **la** fete nu era acasă* (prepoziția *la* este folosită în locul genitivului: *fetelor*).

CONJUNCȚIA

Tematica programei

Gramatică:

– Fraza. Coordonarea prin juxtapunere și prin joncțiune. Conjuncții coordonatoare (VII)
– Subordonarea prin conjuncții subordonatoare, prin pronume și adverbe relative (VIII)
– Realizări propoziționale ale unor funcții sintactice: atributiva, completiva directă, completiva indirectă și prepozițională, circumstanțiala de loc, de timp, de mod, cauzala, finala (VIII)

Variație stilistică:

– Limba standard. Normă și abatere (V)
– Construcția frazei în limba vorbită și în limba scrisă (VIII)

Clasele a VII-a - a VIII-a

1. Cum recunoaștem o conjuncție?

În textul de mai jos, cuvintele îngroșate sunt conjuncții.

„Mi-am luat bilet **și** loc la fereastră mi-am luat,
În mai puţin de-o oră spre tine-am plecat!
Am în bagaj trei cărți,
Să am **să** citesc **până**-ajung,
Fiindcă până la tine drumul e foarte lung...”

(Alexandru Andrieș, *Lung, lung, lung*)

• Conjuncțiile sunt cuvinte **invariabile**, cu **sens abstract**, care au rol de conectori gramaticali. Acestea marchează:

– coordonarea a două cuvinte sau grupuri de cuvinte, în propoziție

Ioana ***și*** *Mihai sunt la mare.*

Ioana a fost [*la mare*] ***și*** [*la bunicii ei*].

– coordonarea a două propoziții, în frază

[*Ioana a fost la mare*], ***iar*** [*Mihai a fost la bunici*].

Ioanei îi plac cărțile [*care au desene frumoase*] ***și*** [*care se citesc ușor*].

– subordonarea în frază

*Ioana ştie **să** citească.*
*El nu ştie **dacă** va reuşi **să** rezolve ecuaţia.*

• Nu pot apărea singure şi nu au, singure, funcţii sintactice:
Ioana ştie* ***să.*
El nu ştie* ***dacă.*

Şi conjuncţiile, şi prepoziţiile leagă cuvinte sau grupuri de cuvinte în interiorul unei propoziţii. Diferenţa esenţială este că, în timp ce prepoziţiile subordonează anumite cuvinte faţă de regentul lor (*cafeaua de dimineaţa, Plec la mare*), conjuncţiile asigură coordonarea unor cuvinte care au acelaşi rol şi acelaşi regent (*Bea cafea sau ceai. Bea* [*cafea cu lapte*] *şi* [*ceai verde*]).

Clasele a VII-a – a VIII-a

2. Forma conjuncţiilor

În funcţie de formă, conjuncţiile sunt:

(a) simple, de bază (*şi, iar, dar, ci, însă, că, să, dacă* etc.), la care se adaugă:

– conjuncţii **neanalizabile** astăzi (deci considerate tot simple), apărute din elemente care nu mai sunt clar vizibile în forma pe care o au acum (*deci* < *de a(i)ci; căci* < *că* + *ce*);

– conjuncţii apărute prin **conversiune** din alte cuvinte: *fie* (< verbul *a fi* la conjunctiv), *când, cum, unde* (< adverbe relative care şi-au pierdut sensul iniţial);

(b) compuse, unele **sudate**, dar cu elementele componente uşor de recunoscut pentru că există şi independent în limba de azi (*fiindcă* < *fiind* + *că; deoarece* < *de* + *oare* + *ce; încât* < *în + cât; întrucât* < *întru* + *cât; deşi* < *de* + *şi*), altele **nesudate** (*ca să, ca... să, ci şi*);

(c) locuţiuni conjuncţionale – grupări neanalizabile, echivalente cu o conjuncţie (*precum şi, ca şi, aşa că, cum că, pentru că, fără să, până să, de vreme ce, din moment ce, în vreme ce, în loc să, din cauză că, cu toate că* etc.).

Grupări precum *dat fiind că, în cazul că, cu condiţia să, pe lângă faptul că* nu sunt locuţiuni conjuncţionale, părţile lor componente fiind analizabile. În: *Dat fiind că ai întârziat, am intrat la film*, *dat fiind* este o construcţie pasivă la gerunziu, cu funcţia de circumstanţial de cauză, iar *că ai întârziat* este o propoziţie subordonată.
În exemple precum: *Vin, cu condiţia să fii acasă*, gruparea *cu condiţia să* este analizabilă în prepoziţie + substantiv articulat (având împreună funcţia de circumstanţial condiţional) şi conjuncţia *să*, care introduce o propoziţie atributivă având ca regent substantivul articulat *condiţia*. Faptul că gruparea nu funcţionează ca o locuţiune este dovedit şi de capacitatea substantivului de a varia în număr (*Vin, cu unele condiţii*) sau de a avea termeni subordonaţi (*Vin, cu condiţia unică să...*).

La acestea se adaugă conjuncțiile din structuri **corelative** (cu două componente). Structurile corelative pot fi alcătuite din două conjuncții identice (*fie..., fie...; sau..., sau; ori..., ori*) sau dintr-un prim element adverbial și al doilea conjuncțional (*nu numai..., ci și; atât..., cât și*).

☒ În cazul conjuncțiilor din structuri corelative, este obligatorie exprimarea ambelor componente. Așadar, structurile de mai jos nu sunt acceptabile:
*În jurul satelor românești, a crescut numărul vulpilor, **cât și** al urșilor.*
*Străzile arată rău, **fie** din lipsă de bani **sau** din nepăsare.*
Structurile corecte sunt:
*În jurul satelor românești, a crescut **atât** numărul vulpilor, **cât și** al urșilor.*
*Străzile arată rău, **fie** din lipsă de bani, **fie** din nepasare.* / *Străzile arată rău, **sau** din lipsă de bani, **sau** din nepăsare.*

Clasele a VII-a - a VIII-a

3. De câte tipuri sunt conjuncțiile?

În funcție de rolul pe care îl au în propoziție sau în frază, conjuncțiile se împart în **coordonatoare** și **subordonatoare**.

(a) Conjuncțiile coordonatoare leagă cuvinte sau grupuri de cuvinte de același fel, la nivelul propoziției, și propoziții de același fel, la nivelul frazei:

*[Ion] **și** [Maria] merg la masă.*
*[Copilul cel mic de aici] **și** [adultul care stă pe scaun] sunt rude cu mine.*
*Îmi place [să citesc] **sau** [să merg cu bicicleta].*

Conjuncțiile coordonatoare leagă cuvinte care realizează funcții sintactice multiple:
*[Ion], [Ana] **și** [Maria] sunt prieteni.* (subiect multiplu)
*Ei sunt [prieteni] **sau** [colegi].* (nume predicativ multiplu)

Conjuncțiile și locuțiunile coordonatoare se împart în:
– **copulative**, care indică asocierea dintre două sau mai multe elemente – conjuncţia *și* și corespondentul specializat pentru contexte negative *nici* –, la care se adaugă: *precum și; ca și*; sunt tot structuri coordonatoare copulative cele cu elemente corelative, primul fiind un element adverbial care apare în prima propoziție, iar al doilea, un element conjuncțional care apare în cea de-a doua propoziție: *atât..., cât și; nu numai..., ci și; nu numai..., dar și; nu numai că..., ci și; nu numai că..., dar și*;

– locuțiunile *precum și, ca și*, care provin din structuri comparative, nu pot lega două propoziții principale, ci numai cuvinte sau grupuri de cuvinte care au același regent ori propoziții subordonate aceluiași regent:
*Au luat de acasă haine, **precum și** mâncare pentru două zile.*

(a) Deși diferențele nu sunt totdeauna clare, se face în mod convențional distincția între conjuncția coordonatoare copulativă *nici*, specializată pentru propoziții negative, care poate apărea singură sau în gruparea simetrică *nici..., nici*, și adverbul negativ *nici*:
*Nu-i plac fructele, **nici** legumele.* (conjuncție)
*Nu-i plac **nici** fructele, **nici** legumele.* (conjuncție)
*Nu mai era **nici** urmă de ciocolată.* (adverb negativ)
(b) Atunci când apar la începutul unor enunțuri, fără rol de coordonare, conjuncțiile devin conectori discursivi, ajutând la legarea fragmentelor de text:
*Nu știam nimic despre asta. **Și** nu mă interesa.*
(c) În general, conjuncțiile coordonatoare copulative nu sunt precedate de virgulă, însă atunci când coordonarea se realizează prin structuri corelative, se pune virgulă înainte de cea de-a doua apariție a conjuncției:
*Mănâncă **și** prăjituri*[,] ***și** înghețată.*
*Nu mănâncă **nici** prăjituri*[,] ***nici** înghețată.*

– **disjunctive**, care indică alegerea dintre două sau mai multe posibilități: *sau, ori*, apărând fie singure, fie în structuri corelative identice (*sau..., sau; ori..., ori*) și *fie*, folosit exclusiv în structuri corelative identice (*fie..., fie*).
*Dimineața, bea ceai **sau** cafea.*
*Dimineața, bea **sau** ceai, **sau** cafea.*
*Dimineața, bea **fie** ceai, **fie** cafea.*

(a) Conjuncția *fie* nu trebuie confundată cu forma de conjunctiv, persoana a 3-a a verbului *a fi*, de la care provine:
***Fie** ce-o fi, eu tot plec!*
În unele contexte în care se apropie mai mult de statutul său inițial de verb (forma de conjunctiv a verbului *a fi*), *fie* poate apărea și fără corelativ:
*Trebuie să termini cartea, **fie** că îți convine sau nu.*
(b) În structurile corelative, a doua conjuncție este totdeauna precedată de virgulă:
*Vino **fie** azi*[,] ***fie** mâine.*
Se pune virgulă și înainte de *sau*, atunci când acesta își pierde rolul de conjuncție coordonatoare disjunctivă, introducând o apoziție:
*Clorura de sodiu, **sau** sarea de bucătărie, este o substanță chimică complexă.*
(c) Conjuncția coordonatoare disjunctivă *ori* nu trebuie confundată cu conjuncția adversativă neologică *or*, care face legătura între diferite secvențe textuale:
*Alege: mergem **ori** la plimbare, **ori** la film!* (conjuncție disjunctivă)
*I-am spus că nu mi-a plăcut cartea lui. **Or**, nu se aștepta să îi spun în față așa ceva.* (conjuncție adversativă cu rol de conector textual)

– **adversative**, care exprimă contrazicerea unei așteptări (*dar, însă; doar că, numai că*) sau a unei negații (*ci*) ori redau un contrast (*iar*); acestea se diferențiază de celelalte conjuncții coordonatoare prin faptul că leagă propoziții, uneori eliptice de predicat:
A fost greu, ***dar*** *am reușit.*
Nu e acasă, ***ci*** *(e) la școală.*
Eu lucrez, ***iar*** *tu te uiți la televizor.*
Eu citesc acasă, ***iar*** *tu (citești) la bibliotecă.*

(a) Conjuncțiile adversative sunt obligatoriu precedate de virgulă.
(b) Absența predicatului se marchează prin virgulă sau prin linie de pauză:
Eu citesc acasă, ***iar*** *tu, la bibliotecă.*
Eu citesc acasă, ***iar*** *tu – la bibliotecă.*
(c) Conjuncția *însă* (spre deosebire de celelalte conjuncții) are topică variabilă, ceea ce o apropie de statutul unui adverb:
A venit la noi, ***însă*** *nu eram acasă.*
A venit la noi, nu eram ***însă*** *acasă.*
A venit la noi, nu eram acasă ***însă****.*
(d) Conjuncția coordonatoare adversativă *iar* nu trebuie confundată cu adverbul omonim *iar*:
Lui îi plac romanele, ***iar*** *mie memoriile.* (conjuncție)
El a venit ***iar*** *în vizită.* (adverb)
(e) În contexte precum:
A venit Ion, ***și*** *nu Gheorghe,*
și își pierde rolul **copulativ** și devine conjuncție coordonatoare adversativă, echivalentă cu *iar*.
(f) Atunci când apare în propoziții în care negația *nu* se atașează altui component decât predicatul, *ci* leagă, în mod excepțional, părți de propoziție, și nu propoziții eliptice. Să se compare:
Nu a vândut casa, ***ci*** [a vândut] *mașina* (*ci* coordonează două propoziții completive directe, a doua fiind eliptică de predicat)
A vândut nu casa, ***ci*** *mașina* (*ci* coordonează cele două componente ale complementului direct multiplu).

(a) Asocierea a două conjuncții adversative este greșită: *Învățase mult,* ***dar însă*** *nu a luat examenul.* Corect este: *Învățase mult,* ***dar*** *nu a luat examenul* sau *Învățase mult,* ***însă*** *nu a luat examenul.*
(b) Este frecventă greșeala care constă în folosirea conjuncției disjunctive *ori* în locul conjuncției adversative neologice *or*:
I-am spus că nu mi-a plăcut cartea lui. ***Ori*** *nu se aștepta să îi spun în față așa ceva* (corect: ***Or****, nu se aștepta...*).

– **concluzive**, atipice pentru raportul de coordonare, care stabilesc o relație semantică de tip „premisă" – „concluzie" între doi termeni a căror ordine nu poate fi inversată (*deci, așa că*):
A greșit, ***așa că*** *ne-a cerut scuze.*

 Conjuncția *deci* are topică variabilă, ceea ce o apropie de statutul de adverb:
*A greșit, **deci** ne-a cerut scuze.*
*A greșit, ne-a cerut **deci** scuze.*
*A greșit, ne-a cerut scuze **deci**.*

(b) Conjuncțiile subordonatoare leagă propozițiile subordonate de cele regente / de un component din regentă. Se împart în:

– **necircumstanțiale**, care introduc propoziții necircumstanțiale (subiective, predicative, completive directe, completive prepoziționale, atributive): *că, să, ca... să, dacă, de*

*Știe **că** ai plecat.* (completivă directă)
*Se gândește **să** plece.* / *Se gândește **ca** mâine **să** plece.* (completivă prepozițională)
*El întreabă **dacă** pleci.* (completivă directă; *dacă* este specializat pentru a transpune o interogație totală în vorbire indirectă: – *Pleci?* > *El întreabă **dacă** plec.*)
*Nu știe **de** vei pleca sau nu.* (completivă directă; *de* funcționează în exprimarea populară ca sinonim al lui *dacă*)

– conjuncțiile *că* și *să* sunt uneori impuse de regent (*vreau să, cred că*), alteori se folosesc în variație, cu diferențe semantice:

*Știu **că** ai mers pe bicicletă ieri.* (acțiune reală, întâmplată)
*Știu **să** merg pe bicicletă.* (acțiune posibilă)

 În GALR și GBLR conjuncțiile subordonatoare necircumstanțiale se numesc ***complementizatori***. Acestea introduc propoziții ***completive*** (nu circumstanțiale).

– **circumstanțiale**, care introduc propoziții circumstanțiale; acestea pot fi specializate pentru un anumit tip de propoziție – cauzală (*căci, deoarece, fiindcă, pentru că*), concesivă (*deși, cu toate că, chiar dacă*) sau nespecializate, putând introduce propoziții de diferite tipuri (*că, să, dacă*):

***Dacă plouă**, nu mai venim.* (condițională) / ***Dacă n-a fost atent**, s-a lovit la picior.* (cauzală)

– unele conjuncții circumstanțiale apar cu elemente corelative adverbiale în propoziția regentă, corelativele având aceeași funcție sintactică cu cea a propoziției circumstanțiale:

***De aceea** s-a supărat, **pentru că** nu a reușit să citească tot romanul.* (*de aceea* = circumstanțial de cauză; *pentru că nu reușit sa citeasca tot romanul* = circumstanțială de cauză)

– unele conjuncții circumstanțiale sunt la origine adverbe relative care și-au pierdut sensul inițial, așadar, nu trebuie confundate cu adverbele relative corespunzătoare:

*Al ajuns **când** a promis.* (adverb relativ de timp) / *Cum să-l iertăm, **când** el nici nu ne vorbește?* (conjuncție subordonatoare – introduce o circumstanțială de cauză) *Al făcut totul **cum** l-am rugat.* (adverb relativ de mod) / ***Cum** n-a ajuns la timp, am început fără el.* (conjuncție subordonatoare – introduce o circumstanțială de cauză) / ***Cum** a intrat în casă, a și sunat telefonul.* (conjuncție subordonatoare – introduce o circumstanțială de timp)

(a) Atunci când apare în propoziții subordonate, *să* are dublu statut: de marcă a conjunctivului și de conjuncție subordonatoare (*Vreau să plec*). În schimb, este numai marcă de conjunctiv în propoziții principale în care conjunctivul se folosește cu valoare de imperativ (*Să pleci imediat!, Să mergem!*) sau în propoziții subordonate relative, care au deci alte elemente de relație (*Caut un instalator care să repare robinetul, Nu-i cine să ne ajute*). *Să* mai apare și ca element component al formelor de viitor (*o să plec, o să reușim*).
(b) *Până* poate funcționa atât ca prepoziție (*Am ajuns **până** aici*), cât și ca o conjuncție subordonatoare, la nivelul frazei (*A mâncat **până** a leșinat*).
(c) Unele conjuncții (*că, să, dacă*) pot fi și necircumstanțiale, și circumstanțiale:
Știe că vei veni. (necircumstanțială – completivă directă)
Nu mai vine, că a plouat. (circumstanțială de cauză)
(d) Conjuncția discontinuă *ca... să*, care introduce propoziții necircumstanțiale, este diferită de conjuncția compusă *ca să*, care introduce circumstanțiale de scop. *Ca... să* se folosește în aceleași tipuri de propoziții cu *să*, atunci când în fața lui *să* apare un alt cuvânt/grup de cuvinte din subordonată:
*Vreau **să** plece Ion chiar acum.* / *Vreau **ca** Ion **să** plece chiar acum.* (conjuncție necircumstanțială)
*M-am oprit **ca să** vă aștept.* (conjuncție circumstanțială)

(a) Conjuncția nedisociată *ca să* este folosită greșit pentru a introduce propoziții necircumstanțiale:
*E timpul **ca să** pleci în oraș*; corect: *E timpul să pleci în oraș.*
Vreau ca să pleci; corect: *Vreau să pleci.*
(b) Conjuncția *căci* este folosită greșit în locul lui *că* în contexte de tipul:
*Putem spune cu certitudine **căci** județul acesta este cel mai afectat de inundații* (corect: *că*)
*Este ultimul telefon, **pentru căci** ne apropiem de final* (corect: *pentru că*).

Exerciții:

1. Extrageți conjuncțiile din textul de mai jos și precizați dacă sunt simple sau compuse, respectiv coordonatoare sau subordonatoare.
„– Cri-cri-cri,
Toamnă gri,
Nu credeam c-o să mai vii
Înainte de Crăciun,
Că puteam și eu s-adun
O grăunță cât de mică,
Ca să nu cer împrumut
La vecina mea furnică,
Fiindcă nu-mi dă niciodată,

Și-apoi umple lumea toată
Că m-am dus și i-am cerut..." (George Topârceanu, *Balada unui greier mic*)

2. Segmentați în propoziții următoarele fraze:
Mi-a spus că e mulțumit și că o să meargă mai departe.
A acceptat să vină sau să prezinte lucrarea prin skype.
A spus că, dacă vremea nu e bună, va prezenta lucrarea prin skype.

3. Ce statut gramatical are *și* în textul de mai jos?
„Doi cartofi se iau de mână
două frunze-[și]$_1$ spun adio
fata popii e-n fântână
grâu-i alb [și]$_2$ mort în piuă." (Mircea Dinescu, *Soră și frate*)

4. Construiți două enunțuri în care *să* este conjuncție necircumstanțială, respectiv conjuncție circumstanțială.

5. Construiți enunțuri în care conjuncția *dacă* să introducă trei tipuri de propoziții subordonate.

6. Construiți două enunțuri în care *unde* să fie adverb relativ, respectiv conjuncție subordonatoare.

Clasele a VII-a - a VIII-a

4. Conjuncțiile în redactarea textului. Variație stilistică

• În exprimarea orală populară și în textele populare predomină coordonarea ca tip de relație sintactică, deși semantic se pot identifica unele relații de subordonare (subordonare paratactică, adică fără mărcile specifice – conjuncțiile subordonatoare).
Învăța, ieșea premiant întotdeauna. [= „**Pentru că** învăța, ieșea premiant întotdeauna"]
Frig afară, frig în casă, nu mergem. [= „**Pentru că** e frig și afară, și în casă, nu mergem"]

• În exprimarea orală populară și în textele populare se folosește frecvent *de* cu valoare de conjuncție (care nu trebuie confundat cu prepoziția *de*):
Ne-a lăsat **de** *ne-am odihnit.*
De ce l-ai lăsat **de** *a plecat?*
Ne-am apucat **de** *am mai vorbit.*
Du-te **de** *te spală!*

În astfel de contexte, conjuncția *de* are un statut ambiguu, putând fi interpretată fie drept conjuncție subordonatoare („Ne-a lăsat să ne odihnim"), fie drept conjuncție coordonatoare („Du-te și te spală!").

• În exprimarea orală populară și în textele populare apare adesea falsa subordonare prin *că*, în construcții în care *că* este folosit superfluu, fără rol de conjuncție subordonatoare:
Hop! **Că** *le ies lupii înainte.*

• În vorbirea populară se folosesc construcții interogative indirecte parțiale introduse prin pronume și adverbe relative și interogative indirecte totale introduse prin *dacă*, precedate de *că*, probabil pentru a sublinia caracterul de propoziție subordonată:

*M-a întrebat **că** cine sunt.*
*N-a știut nimeni **că** ce am.*
*Ne-au întrebat **că** dacă sunt lupi pe aici.*

În același tip de texte, apare conjuncția subordonatoare *că* în fața conjuncției subordonatoare *să*, tot pentru a marca suplimentar subordonarea:

*Vine vremea **că să** mă însor.*
*A venit cu gândul **că să** mă bată.*

• În povești – adesea transmise pe cale orală ori destinate spre a fi ascultate – se folosește conjuncția *și* cu valoare de conector (aspectual, indicând repetarea unei acțiuni, sau narativ) între enunțuri care prezintă succesiunea unor evenimente:
„Și merge, și merge, până se înnoptează bine. Și când prin dreptul podului, numai iaca și ursul: mor! mor! mor!" (Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb*)

• Conectorul adverbial *or* este specific textelor argumentative, eseistice:
„*Proiectul* este în fond pariul meu existențial, miza pe care o azvârl înaintea mea și din care îmi fac reper și îndreptar de conduită. **Or**, câți oameni sunt apoi dispuși să recunoască faptul simplu că matca în care și-au așezat viața sau o parte a ei n-a fost cea bună?" (Gabriel Liiceanu, *Despre limită*)

INTERJECȚIA

Tematica programei

Gramatică:
- Interjecția. Onomatopeele. Interjecția predicativă (VII)

Variaţie stilistică:
- Limbă vorbită (VI)

Vocabular:
- Mijloace interne de îmbogățire a vocabularului: derivarea, compunerea (VII)

Clasa a VII-a

1. Cum recunoaștem o interjecție?

În fragmentul de mai jos, cuvintele scrise cu litere îngroșate sunt interjecții:
„Să n-ai ce povesti acasă, ceva fioros și năprasnic, asta e groaznic! **Ura,** suntem salvați! **Iată** corabia de pirați! Au aflat că mergem unde ne duce curentul și vor să ne fure subiectul. **O,** dragii mei marinari, **hai** să fugim cât mai repede și să fim tari. Dar, **vai,** ei măresc, măresc viteza și respirația lor ne zburlește sufletul ca freza. Dar tocmai când să pună mâna pe noi, **lip!** corabia li s-a împotmolit în nisip." (Marin Sorescu, *Unde fugim de-acasă?*)

• Interjecțiile sunt, în general, cuvinte **invariabile** (neflexibile) care exprimă senzații, sentimente (*au, ei, of, vai*) sau imită sunete, zgomote (*miau, buf, trosc*).
• Interjecțiile se caracterizează printr-o intonație specifică, de tip exclamativ: *Ei aș! Nu zău! Ura!*

2. Tipuri de interjecții

Interjecţiile pot fi clasificate după mai multe criterii.
• După **semnificație**, interjecţiile pot fi:

– **propriu-zise**, care exprimă stări, senzații, sentimente

au, of, uau, vai!

Unele interjecții propriu-zise sunt secvențe de cuvinte folosite cu valoare afectivă (interjecții secundare):

***Doamne ferește**, multă minte îi mai trebuie copilului ăstuia!*

***Slavă Domnului/Cerului** că s-a oprit ploaia!*

– **onomatopeice**, care imită sunete și zgomote din natură

miau, hapciu, cotcodac, bla-bla-bla, gâl-gâl, buf, cioc, pac, trosc

Onomatopeele din diverse limbi care imită același sunet nu sunt identice, de pildă interjecția românească *cucurigu* are drept echivalent în franceză *cocorico*, în italiană *chicchirichi* etc. (GALR I, p. 660).

• După **formă**, interjecțiile pot fi:

– **simple** (formate dintr-un singur cuvânt)

au, uf, vai, măi, bre, miau, na, pleosc, cucurigu, pitpalac

– **repetate**

cioc-cioc, cuțu-cuțu, ham-ham, he-he, nani-nani

– **compuse**

hodoronc-tronc, ia uite, (i)ete scârț, tic-tac, heirup, tralala, tura-vura

– **locuţiuni interjecţionale** (grupări de cuvinte care exprimă sentimente sau reacții afective)

ce Dumnezeu, Doamne ferește, nu zău, scârț Mariţo, ce mai, măi să fie, la naiba

***Ia te uită**, ce surpriză!*

***Ia vezi**, ai cam întrecut măsura!*

*Am reușit, **ce mai!***

• După **rolul în comunicare**, interjecţiile propriu-zise:

– exprimă reacţii afective sau emoții

arș, brr, sâc, ura, bravo

– transmit un ordin sau un îndemn

dii, ho, marș, na, poftim, stop, ssst, șșș, zât

– sunt specializate pentru adresarea față de anumiți destinatari

mă, măi, fa, fă, făi, bă, băi, bre, cuțu-cuțu, pis-pis

– sunt folosite pentru a prezenta obiecte, persoane sau evenimente

ia, iacă, iacătă, iată, uite

– au rolul de iniţiere sau de păstrare a contactului dintre vorbitori

alo, ihi

– sunt echivalente cu răspunsuri afirmative, negative, nesigure

[illegible], ei na, nț, păi, zău

Unele interjecţii, precum *a, ah, e, ei, o, of, oh, uf, vai*, pot avea mai multe semnificaţii; acestea sunt legate de o reacţie afectivă intensă, însă nu pot fi precizate exact în afara contextului. De exemplu, *a* poate exprima durerea, mirarea, dezamăgirea, iritarea, admirația.

Exerciţii:

1. Identificați interjecțiile din textul de mai jos și indicați felul acestora după semnificație și după formă:

„Păi, dacă nu-ți ziceam eu aveai habar de depozite? se chinui să spună Piper făcând mișcări dintre cele mai ciudate. Ai fi descoperit de unul singur că ele sunt leacul? Uf, câtă nerecunoștință! Zău că m-ai supărat!" (Ioana Nicolaie, *Ferbonia*)

„Dar deodată se oprește,
stă o clipă, cot-co-dac,
pielea apei se-ncrețește,
broaștele răspund: oac-oac." (Pavel Șușară, *Opt povești adevărate cu ființe minunate*)

2. Construiți un scurt text în care să apară cel puțin cinci interjecții.

3. Interjecții cu/fără funcție sintactică

• Cele mai multe interjecții reprezintă singure enunțuri autonome, nestructurate sau sunt inserate într-un enunț, în poziție inițială, mediană sau finală:

Oho! Doamne!

Ptiu, să nu te deochi!

*A știut, **ei bine**, cum să procedeze!*

*Credeai că mă păcălești, **ai**?*

• Unele interjecții pot îndeplini funcții sintactice.

Interjecțiile predicative sunt interjecțiile care se comportă ca niște verbe (sau înlocuiesc verbe) și au funcția sintactică de predicat verbal.

Uite-l pe Ion.

Hai la noi!

Trosc o palmă!

Mai rar, interjecțiile pot avea alte funcții sintactice:

– nume predicativ: *E vai de tine!; Ion a rămas **paf**.*

– atribut: *Are o mașină **mamă-mamă**!; **Halal** organizare!*

– circumstanţial de mod: *Telefonul suna **țâr-țâr**!*

Exerciţii:

3. Subliniaţi cu o linie interjecţiile fără funcţie sintactică şi cu două linii pe cele cu funcţie sintactică: *Hei, unde sunteţi? Unde v-aţi ascuns? Haideţi să mergem în parc! Ia uite ce mulţi copii sunt deja la balansoare! Aoleu, ce înghesuială! Şi o larmă de nedescris! Şi deodată fâl-fâl o vrabie pe dinaintea leagănelor. Cip-cirip!*

4. Interjecţia regent

Unele interjecţii funcţionează ca termeni regenţi. În exemplele de mai jos, cuvintele subliniate sunt interjecţiile regente, iar cuvintele îngroşate le sunt subordonate:

– subiect: *Şi **băiatul** ţusti în căruţă!* (înlocuieşte verbul „s-a urcat, a sărit")
– complement direct: *Uite-**l** pe **Ion**!, Na **un măr**!*
– complement indirect: *Bravo **ţie**!*
– complement prepoziţional: *Halal **de omul ăsta**!, Vai **de Ion**!, Mersi **pentru flori**!*
– circumstanţial de mod: *Hai **mai repede**!*
– circumstanţial de timp: *Telefonul ţâr-ţâr **toată ziua**.*
– circumstanţial de loc: *Caţelul ţusti **în maşină**.*

5. Vocabular

• Rar, interjecţiile pot fi derivate cu sufixe: *aolică*. Cuvântul *bravissimo* nu este format în interiorul limbii române, prin derivare de la interjecţia *bravo*, ci este un cuvânt împrumutat din limba italiană.

• Interjecţiile secundare sunt cuvinte sau sintagme care primesc valoare afectivă şi devin interjecţii prin conversiune. La origine, acestea sunt nume de rudenie (*mamă, măiculiţă, tată, frate, frăţioare, nene, nenică*), substantive din sfera religioasă (*Domn/Doamne, Dumnezeu/Dumnezeule*), dar nu mai au rolul de adresare sau de chemare, ci doar de exprimare a unei reacţii afective:

***Ce Dumnezeu** mi-aţi făcut?*
*Ce mai ceartă, **nenică**!*

Interjecţiile onomatopeice constituie frecvent baze pentru verbe formate cu sufixele lexicale *-ăi, -ăi, -(ă)ni: a bâzâi, a behăi, a bufni, a ciocăni, a fâlfâi, a gâlgâi, a lipăi, a miorlăi, a ţăcăni, a ţârâi, a vâjâi*.

• Unele interjecţii propriu-zise au trecut prin conversiune în clasa substantivului:
***Hop** şi eu!* (interjecţie) vs *Am mai trecut **un hop**.* (substantiv)
Of! Ce mult mai am de scris! (interjecţie) vs *Avea un singur of.* (substantiv)

6. Aspecte ale variației interjecției

• **Sincronic,** variația este stilistică; interjecțiile lipsesc din textele juridic-administrative sau din cele științifice, fiind specifice exprimării orale. În limba scrisă, ele sunt mai frecvente în textele beletristice cu un puternic caracter subiectiv, dar și în presa actuală, odată cu creșterea ponderii limbajului colocvial.

Foarte rar, interjecțiile sunt specializate. Interjecțiile *aleluia, amin, bogdaproste, osana* aparțin limbajului religios.

• **Istoric,** unele interjecții au ieșit din uz; interjecția *măre* era frecventă în textele din secolul al XIX-lea. În schimb, unele interjecții au fost împrumutate din alte limbi: *aport, pas, mersi* (din limba franceză), *blah/bleah, hey, oops/ups, ouch, wow, yuck, you-hoo, yummy* (din limba engleză), ultimele intens folosite în limbajul tinerilor.

7. Interjecția și alte părți de vorbire. „Capcane" în recunoaștere

• Unele interjecţii secundare pot fi confundate cu substantivele în cazul vocativ:
Era un ger, ***mamă-mamă!*** (interjecţie)
Mamă, *vino la mine!* (substantiv comun în cazul vocativ)
Mamă, *ce frig e!* (cuvânt cu un statut ambiguu: substantiv în vocativ sau interjecţie).

• Formulele de salut și de urare (*Bună ziua!, Salut!, La mulți ani!, Poftă bună!*) se apropie de interjecţiile secundare, fiind parţial desemantizate, dar se deosebesc de acestea prin caracterul analizabil.

• Interjecția *ei* se scrie și se pronunță *ei* (cu „e" initial), deosebindu-se astfel de pronumele personal *ei* (care se pronunță „iei").

• Deși sunt părți de vorbire neflexibile, unele interjecții au variante de formă (*aoleu/aoleo/oleo/oleu/oleleu; hai/haide/aida/haida; bravo/bravos*). Alte interjecții au și forme omonime cu desinențele verbale de plural: *haide/haidem/haideți; poftim/poftiți; uite/uitați*. Aceste forme sunt interjecții, nu verbe, pentru că nu au variație de mod și timp.

Interjecția *uite* și forma de imperativ singular a verbului *a se uita (uită-te)* se pot confunda și generează o formă greșită: *uite-te*.

8. Aspecte normative. Ortografie și punctuație

• Interjecţiile compuse se scriu cu cratimă: *cioc-boc, haida-de, tic-tac, hodoronc-tronc* sau sunt sudate: *behehe, heirup, tralala.*

• Interjecțiile repetate se scriu cu cratimă sau cu virgulă:

cioc-cioc-cioc/cioc, cioc, cioc

• În general, interjecţiile şi locuţiunile interjecţionale se despart prin virgulă sau prin semnul exclamării de restul frazei:

***Ei**, acum să te văd!/**Ei!** să te vedem acum.*

***Păcatele mele**, așa ceva nu se poate!*

Dacă sunt urmate de substantive în vocativ, se pune, în general, virgulă după întreaga structură:

***Bre** Ioane, ce mai zici acum?*

***Măi** Ion, unde ai umblat?*

Exerciţii:

4. Construiți propoziții în care cuvintele ***de, frate, ia*** să fie, pe rând, interjecții, apoi să aibă altă valoare morfologică.

5. Din enunțul de mai jos lipsesc câteva semne de punctuație. Adăugați-le!

– Fiți atenți măi dar unde credeți voi că vă duceți? Vai de mine ce curaj! Să nu dați Doamne ferește peste vreun urs! Ssst Liniște!

II. ORGANIZAREA PROPOZIȚIEI ȘI A FRAZEI

ORGANIZAREA PROPOZIȚIEI ȘI A FRAZEI

Tematica programei

Gramatică:
– Enunțul. Punctuația enunțului (V)
– Enunțuri asertive, interogative, exclamative, imperative (V)
– Propoziția simplă. Propoziția dezvoltată (V)
– Propoziția afirmativă. Propoziția negativă (V)
– Fraza: coordonarea prin juxtapunere și prin joncțiune. Conjuncții coordonatoare. Norme de punctuație (virgula, punctul și virgula) (VII)
– Fraza. Subordonarea prin conjuncții subordonatoare, prin pronume și adverbe relative. Norme de punctuație (VIII)
– Construcții incidente (VIII)
– Enunțuri eliptice. Norme de punctuație (VIII)

Variaţie stilistică:
– Limbă vorbită. Limbă scrisă (VI)
– Construcția frazei în limba vorbită și în limba scrisă (VIII)

Redactare:
– Transformarea vorbirii directe în vorbire indirectă (VI)

Clasa a V-a

1. Ce este enunțul?

Toate exemplele de mai jos reprezintă enunțuri.

Urșii polari trăiesc în zona arctică.
Urșii polari trăiesc în zona arctică, unde temperaturile scad foarte mult.
Urșii polari rezistă la temperaturi foarte scăzute și se hrănesc cu pește.
Tună.
Ce faci?
Foc!
Gura!
Vai!

Enunțurile au o punctuație specifică, încheindu-se cu punct, semnul exclamării sau semnul întrebării.

Enunțurile simple constituie **propoziții**, iar cele complexe, **fraze**.

• O **propoziție** este o secvență lingvistică organizată, în mod tipic, în jurul unui singur predicat. Cele mai multe propoziții au și subiect, care poate fi exprimat (*Ei scriu poezii, Noi mâncăm tot timpul*) sau nu (*Scriu poezii, Mâncăm tot timpul*). Există și propoziții formate numai din predicat, atunci când acesta nu este compatibil cu un subiect (*Tună, Plouă, Se înserează*).

Predicatul poate fi realizat și printr-o interjecție (*Bravo!, Vai de noi!*) și, în mod excepțional, poate lipsi, rolul său fiind îndeplinit de alte cuvinte cu intonație specială (*Foc!, Gura!, Ioana!, Da.*).

Propozițiile formate numai din predicat sau din predicat și subiect (*Ei scriu, Plouă, Bravo!*) sunt **simple**, iar cele care conțin și atribute, complemente și circumstanțiale (*Ei scriu poezii, Noi mâncăm tot timpul, Vai de noi!*) sunt **dezvoltate.**

În limbi ca engleza și franceza, subiectul este obligatoriu exprimat, așadar o propoziție simplă tipică este întotdeauna formată din predicat și subiect:

Engl.	*They write poems.*	**Write poems.*
	It rains.	**Rains.*
Fr.	*Ils écrivent des poèmes.*	**Ecrivent des poèmes.*
	Il pleut.	**Pleut.*

• O **frază** conține două sau mai multe propoziții legate între ele (coordonate sau subordonate), deci și două sau mai multe predicate. Frazele din lista de mai jos au câte două propoziții și două predicate:

Urșii polari <u>trăiesc</u> în zona arctică, ¹/ *unde temperaturile <u>scad</u> foarte mult* ²/.

Urșii polari <u>rezistă</u> la temperaturi foarte scăzute ¹/ *și <u>se hrănesc</u> cu pește* ²/.

Este posibil ca un predicat prezent într-o propoziție anterioară să nu fie exprimat (să fie elidat). Fraza de mai jos are două propoziții, dar un singur predicat exprimat. Locul celui de-al doilea predicat se marchează prin virgulă sau prin linie de pauză.

Ioana se uită la seriale, iar Mihai[,] *la documentare cu urși polari.*

Ioana se uită la seriale, iar Mihai[–] *la documentare cu urși polari.*

Clasele a V-a - a VIII-a

2. Tipuri de enunțuri

În funcție de scopul comunicării, se deosebesc enunțuri asertive (exprimă informații), interogative (exprimă întrebări), imperative (exprimă ordine, scuze), exclamative (exprimă o evaluare personală, afectivă).

Clasificarea privește numai propozițiile principale, nu și pe cele subordonate, care nu au un scop comunicativ diferit de cel al propoziției principale.

• Enunțurile **asertive**, care exprimă informații, pot fi considerate adevărate sau false și sunt marcate în general prin punct, eventual prin punct și virgulă.

Există urși albi.
A plouat ieri.
Venise toamna; era destul de frig.

Când sunt transpuse în vorbire indirectă, sunt introduse prin verbe ca *a spune, a zice, a declara* etc., urmate de conjuncția *că:*

Zice că există urși albi.
A spus că a plouat ieri.

• Enunțurile **interogative** exprimă întrebări, nu pot fi considerate adevărate sau false, au o intonație specifică și sunt marcate în scris prin semnul întrebării:

Cum analizez structura asta?
Pot să iau o prăjitură?
Când plecați?

Pot conține mărci (particule) interogative: *oare, cumva*:

Oare când plecați?
Ați ajuns cumva în centru?

În funcție de tipul de răspuns așteptat, interogativele sunt:

– **totale**, care privesc predicatul, cer un răspuns prin *da, nu* sau *ba da, ba nu* (atunci când au formă negativă)

Ai ajuns? / Da.
Mai plouă? / Nu.
Nu ți se pare că exagerează? / Ba da.

– **parțiale**, care cer identificarea unui component al enunțului: subiect, nume predicativ, atribut, complement, circumstanțial; acestea conțin cuvinte interogative (pronume și adjective pronominale, adverbe), așezate pe prima poziție din propoziție; răspunsurile pot fi propoziții întregi sau eliptice

– Cine vine? / *– Vine Ion.* sau *– Ion.*

Ce este asta? / *– E o carte de bucate.* sau *– O carte de bucate.*

Ce fel de prieteni ai? / *– Am prieteni foarte apropiați.* sau *– Foarte apropiați.*

Ce carte ai citit? / *– Am citit un roman.* sau *– Un roman.*

Unde ai plecat? / *– Am plecat acasă.* sau *– Acasă.*

– **alternative**, care solicită o alegere între două sau mai multe variante, prezentate sub forma unei structuri disjunctive; răspunsul presupune repetarea variantei alese

Pleci sau vii? / *– Plec.*

Mergi cu mașina, cu trenul sau cu avionul? / *– Cu mașina.*

Cele trei tipuri de enunțuri interogative se diferențiază prin intonație:

– ascendentă, în cazul interogativelor totale

Mai plouă?

– descendentă, în cazul interogativelor parțiale

Ce carte ai citit?

– ascendent-descendentă, în cazul interogativelor alternative

Pleci sau vii?

În vorbire directă, interogativele se numesc **directe**. Atunci când sunt transpuse în vorbire indirectă, se numesc **indirecte**.

– Interogativele totale și cele alternative transpuse în vorbire indirectă sunt introduse prin verbul *a întreba* și sinonimele sale (de exemplu, *a se interesa*), urmat de conjuncția *dacă*:

M-a întrebat dacă am ajuns.

M-a întrebat dacă plec sau vin.

– Interogativele parțiale transpuse în vorbire indirectă sunt introduse prin verbul *a întreba* și sinonimele sale și păstrează cuvintele interogative, care devin relativ-interogative:

M-a întrebat cine vine/ce este asta/ce fel de prieteni am/ce carte am citit/unde am plecat.

Când sunt transpuse în vorbire indirectă, propozițiile interogative devin subordonate unor propoziții asertive, așadar, întregul enunț rezultat este asertiv și poate fi evaluat ca adevărat sau fals:

M-a întrebat dacă am ajuns. (adevărat/fals)

Unele enunțuri interogative, deși arată ca niște întrebări, nu solicită informații, ci, de exemplu, exprimă o rugăminte sau un ordin:

Nu mă ajuți? (= „Ajută-mă")

• Enunțurile **imperative**, care exprimă ordine, rugăminți, scuze, nu pot fi considerate adevărate sau false și sunt marcate în scris prin semnul exclamării; conțin de regulă un verb la imperativ sau la conjunctiv, dar pot avea și verbul la indicativ.

Vino aici (te rog)!
Iartă-mă!
Să vii repede!
Nu e voie acolo!

Unele sunt eliptice de verb (*La masă, copii!* = *Veniți la masă, copii!*), altele sunt interjecționale (*Hai!*).

Când sunt transpuse în vorbire indirectă, sunt introduse prin verbe ca *a spune, a zice, a cere, a ordona, a ruga* etc., urmate, în mod tipic, de conjuncția *să*:

M-a rugat să vin.
Mi-a spus să-l iert.

Când sunt transpuse în vorbire indirectă, propozițiile imperative devin subordonate unor propoziții asertive, așadar, întregul enunț rezultat este asertiv și poate fi evaluat ca adevărat sau fals:

M-a rugat să vin. (adevărat/fals)

• Enunțurile **exclamative**, care exprimă o evaluare personală, afectivă, a unei stări de lucruri, nu pot fi considerate adevărate sau false; conțin adesea cuvinte exclamative (*ce, cât, cum*), au intonație specifică și sunt marcate în scris prin semnul exclamării:

Ce carte mare!
Cât de repede vorbește!
Cum arată!
Ce mai poveste!
Bine mai scrie!

Când sunt transpuse în vorbire indirectă, sunt introduse prin verbele *a spune* (posibil și pentru asertive) și *a se mira* și sinonimele sale, urmate de conjuncția *că* sau prin păstrarea unor adjective sau adverbe care exprimă cantitatea/calitatea specială:

Se miră că e foarte mare cartea.
Spune că vorbește foarte repede.

Când sunt transpuse în vorbire indirectă, propozițiile exclamative devin subordonate unor propoziții asertive, așadar, întregul enunț rezultat este asertiv și poate fi evaluat ca adevărat sau fals:
Se miră că e foarte mare cartea. (adevărat/fals)

Este incorectă păstrarea cuvântului exclamativ în vorbirea indirectă: *Se miră (că) ce mare e cartea.*

Exerciții:

Se dă următorul text:
„Au mai trecut două săptămâni.
– Iar nu te-ai ținut, Preda, de cuvânt! Ce fel de socoteală faci? Ai găsit ori n-ai găsit?
– Drept să-ți spui că nici n-am căutat... Dar ia mai spune o dată: ce trebuia să caut, că nu-mi aduc aminte bine?
– O casă, omule!
– De casă era vorba? Am găsit.
– Unde e? De ce n-ai venit să-mi spui? E frumoasă?
– Foarte frumoasă. Are șopru pentru zece care de fân, grajd mare, fântână în curte, grădină.
– Hai s-o vedem.
– Merg bucuros, însă după-amiază. Am niște tocuri de pus pentru notar.
– Bine, după-amiază. Câtă chirie cere?
– N-am întrebat.
– Era cel dintâi lucru de știut.
– Am uitat să-ți spui că nu vrea să închirieze.
– Atunci de ce ne mai ducem după prânz?
– Așa, ca să vezi casa." (Tudor Arghezi, *Cartea cu jucării*)

1. Extrageți din text trei enunțuri asertive.

2. Extrageți din text toate enunțurile interogative și precizați dacă sunt totale, parțiale sau alternative.

3. Extrageți din text două enunțuri imperative.

Clasa a V-a

3. Propoziții afirmative și negative

• O propoziție este **negativă** dacă predicatul ei este precedat de marca de negație verbală *nu*:
*Ion **nu** citește.*
***Nu** credeam asta.*
***N**-am venit azi.*
*Ion **nu** este înalt.*

Dacă predicatul propoziției este identic cu cel anterior, atunci propoziția negativă se poate realiza numai prin marca de negație *nu*:
Toți credeau asta, ^{1}*/ însă eu* ***nu*** ^{2}*/.*

Negația poate fi întărită prin adăugarea unor cuvinte precum: *deloc, nicidecum, câtuși de puțin, în niciun caz, niciun pic*:
Nu citește deloc.
N-a dormit niciun pic.
Prezența unor cuvinte negative (*nimeni, nimic, niciun(ul), nicăieri, niciunde, niciodată, nici*) impune prezența negației *nu* în fața predicatului:
*N-am văzut pe nimeni. / *Am văzut pe nimeni.*
*N-a venit nici el. / *A venit nici el.*

Nu toate limbile au această regulă. Franceza standard se aseamănă cu româna, adică prezența unui cuvânt negativ cere prezența negației *nu* atașate predicatului (*Je n'ai vu personne / *J'ai vu personne*), pe când engleza, dimpotrivă, folosește forma afirmativă a verbului (*I saw nobody*).
Italiana standard are o regulă mai complicată, negația propozițională *non* fiind obligatorie, ca în română, atunci când cuvântul negativ este așezat după verb (*N-a venit nimeni / Non e venuto nessuno*), dar absentă atunci când cuvântul negativ precedă verbul (*Nessuno e venuto*).

Limbile ca româna, în care prezența unui cuvânt negativ cere prezența negației verbale, se numesc limbi *cu dublă negație* sau, în termeni moderni, limbi *cu concordanță negativă strictă*. Limbile ca italiana, în care prezența negației verbale depinde de așezarea cuvântului negativ, se numesc limbi *cu concordanță negativă nonstrictă*. Limbile ca engleza, în care cuvintele negative se asociază cu forma afirmativă a verbului, se numesc limbi *fără concordanță negativă*.

• Dacă predicatul propoziției nu este precedat de marca *nu*, propoziția este **afirmativă:**
Ion citește.
Am venit azi.
Ion este înalt.

Prezența mărcii negative *nu* într-o propoziție nu înseamnă că propoziția este negativă. *Nu* se poate atașa altor cuvinte decât predicatul. În aceste contexte, nu apare o *negație propozițională*, ci *negație de constituent*, având rolul de a sublinia un contrast:
Vinde ***nu casa****, ci garajul.*
Veniți ***nu acum****, ci peste trei ore.*
Și-a cumpărat o rochie ***nu foarte scumpă****, dar elegantă.*

În afară de marca *nu*, negația se poate realiza și prin alte mijloace, care însă nu folosesc la negarea predicatului, așadar propozițiile sunt tot afirmative:
– prefixul negativ *ne-*, atașat la adjective și la verbe altele decât cele care formează predicatul:
*Este **nesănătos** să mănânci seara târziu.*
***Nemâncând** seara, poți slăbi.*

– alte prefixe negative: ***in**corect, **in**acceptabil, **i**moral, **non**verbal*;
– prepoziția *fară*, echivalentul negativ al prepoziției *cu*:
*Bea cafeaua **fără zahăr**.* (= cafeaua nu are zahăr)
– locuțiunea prepozițională *în afară de*:
*Îi plac toate fructele, **în afară de gutui**.* (= nu-i plac gutuile)

(a) Există un număr foarte limitat de situații în care, deși predicatul este precedat de *nu*, propoziția nu are sens negativ. În aceste cazuri, se vorbește despre negație *expletivă*. Aceste construcții sunt gramatical corecte.
*Mă tem să **nu** plouă.* (= va ploua)
*Nu m-am putut abține să **n**-o critic.* (= am criticat-o)
*Cate **n**-a făcut in vacanța asta!* (= a făcut multe)
(b) În exemple precum *A lucrat **nu știu câte** zile la proiectul ăsta, A plecat **nu știu unde***, secvențele îngroșate nu sunt propoziții negative, ci locuțiuni echivalente cu un adjectiv pronominal (*multe*), respectiv cu un adverb (*undeva*).

Exerciții:

Se dau următoarele fragmente din *Cartea cu jucării* de Tudor Arghezi:
„Trebuie să fi auzit odată vocea lui Mițu, care a țipat: «Bagă de seamă, tătuțule, că doarme un câine în mijlocul străzii: să nu cumva să-l calci!». Niciodată câinele nu s-a ostenit să se scoale și, ca să nu-l supărăm, suntem nevoiți să ocolim. Repetatul rac! rac! rac! al trompetei nu folosește la nimic. Câinele știe ceva și nu se înșală."
„N-ați văzut pe mopsul domnului inspector că nu se dă jos din trăsură până ce șoferul nu-și primește plata și până ce nu-l aude răspunzând: «Să trăiți, mersi!»".
„Întâi, trebuia să mă întrebi nu ce număr am la sticle, dar dacă am mai purtat sau nu am mai purtat ochelari. Nu puteam să port număr fără ochelari."
4. Extrageți construcțiile cu negația *nu* și introduceți-le în următorul tabel:

Propoziții negative	Propoziții afirmative cu negație asociată cu alt cuvânt decât predicatul	Propoziții cu formă negativă și sens afirmativ

5. Care sunt cuvintele negative din text care cer prezența negației verbale *nu*?

Clasa a VII-a

4. Coordonarea

Coordonarea este o relație sintactică stabilită fie între părți de propoziție de același fel (la nivelul propoziției), fie între propoziții de același fel (la nivelul frazei):
[*Pinguinii*]$_{S}$ *și* [*focile*]$_{S}$ *trăiesc*$_{regent}$ în zona arctică.
Vrea$_{regent}$ [***să călătorească***]$_{CD}$ *și* [***să se uite la filme cu urși***]$_{CD}$.

Uneori, coordonarea se poate realiza între un cuvânt/grup de cuvinte și o propoziție care au același regent și aceeași funcție sintactică:
A cumpărat$_{regent}$ [*fructe*]$_{CD}$ *și* [*ce mai avea pe listă*]$_{CD}$.

Rareori, se pot coordona două propoziții cu funcții sintactice diferite:
Pleacă [***unde vrea***]$_{CircLoc}$ *și* [***când vrea***]$_{CircTimp}$.

Coordonarea se realizează prin:
• conjuncții și locuțiuni conjuncționale coordonatoare
– copulative: *și, nici, precum și, ca și*, unele apărând obligatoriu cu elemente corelative adverbiale înainte de primul membru al coordonării: *atât..., cât și; nu numai..., ci și; nu numai..., dar și; nu numai că..., ci și; nu numai că..., dar și*;
– disjunctive: *sau, ori*, care pot apărea fie singure, fie în perechi identice (*sau..., sau; fie..., fie*) și *fie*, care apare obligatoriu în perechi identice: *fie..., fie*;
– adversative: *dar, însă, iar, ci; numai că, doar că*;
– concluzive: *deci, așa că*, la care se adaugă echivalente ale acestora, adverbe și locuțiuni adverbiale precum: *așadar, vasăzică, în concluzie, în consecință, prin urmare* etc.
• juxtapunere, fără mărci specifice
Mănâncă$_{regent}$ ***mere, pere***.
Citește, se plimbă, face *tot ce vrea*.

Structurile coordonate pun probleme speciale de **punctuație**.
• Conjuncția coordonatoare copulativă *și* nu este precedată, în general, de virgulă.
Excepții:
– dacă înainte de *și* apare o construcție izolată între virgule
Ion, prietenul nostru[,] ***și*** *Maria au plecat ieri*.
– dacă *și* este folosit cu valoare adversativă
A plecat marți[,] ***și*** *nu miercuri, așa cum zicea*.

• Conjuncția *nici* și locuțiunile *precum și, ca și* sunt precedate de virgulă:

Nu îi plac legumele[,] ***nici*** *fructele.*
Îi plac legumele[,] ***precum*** *și fructele.*

• Conjuncțiile disjunctive *sau* și *ori* nu sunt precedate de virgulă atunci când apar singure:
Vine azi ***sau*** mâine.
Vine azi ***ori*** mâine.

• În construcțiile conținând o coordonare disjunctivă realizată prin perechi identice (*sau..., sau; ori..., ori; fie..., fie*) se pune obligatoriu virgulă înainte de a doua apariție:
Vine ***sau*** *azi*[,] ***sau*** *mâine.*
Vine ***ori*** *azi*[,] ***ori*** *mâine.*
Vine ***fie*** *azi*[,] ***fie*** *mâine.*

• Conjuncțiile adversative *dar, însă, iar, ci* și locuțiunile adversative *numai că, doar că* sunt obligatoriu precedate de virgulă:
A ajuns până la urmă[,] ***dar/însă/numai că/doar că*** *a întârziat mult.*
El cântă[,] ***iar*** *ea dansează.*
Nu îi plac merele[,] ***ci*** *portocalele.*
Excepție face *însa*, care, având topică variabilă, nu se desparte prin virgulă atunci când apare în interiorul propoziției:
A ajuns până la urmă, a întârziat ***însă*** *mult.*

• Conjuncțiile și locuțiunile concluzive sunt precedate de virgulă:
Era târziu[,] ***deci/așa că*** *a luat taxiul.*
Dacă apare în interiorul propoziției, *deci* nu se izolează între virgule:
Era târziu, a luat ***deci*** *taxiul.*

• Adverbele prin care se realizează coordonarea concluzivă (*așadar, vasăzică, în concluzie, în consecință, prin urmare* etc.) se separă prin virgule indiferent de locul în care apar:
Era târziu[,] ***așadar***[,] *a luat taxiul.*
Era târziu, a luat[,] ***așadar***[,] *taxiul.*
Era târziu, a luat taxiul[,] ***așadar****.*

• Coordonarea prin juxtapunere se marchează prin virgulă:
Mănâncă mere[,] *pere.*
Citește[,] *se plimbă*[,] *face tot ce vrea.*

Clasa a VIII-a

5. Subordonarea

Relația de subordonare se stabilește între un regent și un termen dependent sintactic de acesta, care poate fi un cuvânt/grup de cuvinte sau o propoziție subordonată.

La nivelul propoziției, subordonarea se realizează prin:
- **prepoziții** (subordonare prin **joncțiune**)

om$_{regent}$ *de zăpadă*
apt$_{regent}$ *de muncă*
Merge$_{regent}$ *la mare.*
Vai$_{regent}$ *de ele!*
- **caz**

botul$_{regent}$ *Mariei*$_{G}$
o carte$_{regent}$ *a Mariei*$_{G}$
drag$_{regent}$ *nouă*$_{D}$
Trimite$_{regent}$ *flori*$_{A}$ *mamei*$_{D}$.
Îi$_{A}$ *asteaptă*$_{regent}$.
Vinde$_{regent}$ *cirese*$_{A}$.
- **acord**, numai între substantive și adjective, inclusiv cele pronominale:

casa$_{F.SG.(regent)}$ *nouă*$_{F.SG.}$
casa$_{F.SG.(regent)}$ *mea*$_{F.SG.}$
- **juxtapunere,** între verb și adverbele subordonate (a) sau între substantiv și un tip special de atribut (b):

(a) *Vin*$_{regent}$ *acum.*
Va ajunge$_{regent}$ *mâine.*
(b) *profesorul*$_{regent}$ *Ionescu*
Peninsula$_{regent}$ *Istria*

La nivelul frazei, subordonarea se realizează prin diferite tipuri de **conectori** (subordonare prin **joncțiune**):
- **conjuncții necircumstanțiale** (*că, să, dacă*)

Anunțase$_{regent}$ *ieri* ^{1}/ *că va ajunge azi* ^{2}/$_{CD}$.
Întreabă$_{regent}$ *jenat* ^{1}/ *dacă poate pleca* ^{2}/$_{CD}$.

- **conjuncții** și locuțiuni conjuncționale **circumstanțiale,** care introduc diferite tipuri de propoziții circumstanțiale (*dacă, deși, pentru că, din cauză că, încât, pe lângă că*)

Nu venim$_{regent}$ *azi* ^{1}/ *dacă plouă* ^{2}/$_{CircCond}$.

Deși *il doare capul,* $^{1}/_{\text{CircConc}}$ *stă*$_{\text{regent}}$ *până la final* $^{2}/$.
Pleacă$_{\text{regent}}$ *mai devreme,* $^{1}/$ ***din cauză că*** *il doare capul* $^{2}/_{\text{CircCauză}}$.

• **pronume și adjective pronominale relative și nehotărâte folosite ca relative** (*cine, ce, care, oricine, orice, oricare*):
Nu știa$_{\text{regent}}$ *încă* $^{1}/$ ***ce*** *să facă* $^{2}/_{\text{CD}}$.
Vorbea$_{\text{regent}}$ *mult* $^{1}/$ ***cu oricine*** *îi ieșea în cale* $^{2}/_{\text{CPrep}}$.

• **adverbe relative și nehotărâte folosite ca relative** (*unde, când, cum, cât, oriunde, oricând, oricum, oricât*):
Ajunge$_{\text{regent}}$ *abia* $^{1}/$ ***când*** *apune soarele* $^{2}/_{\text{CircTimp}}$.
Mănâncă$_{\text{regent}}$ $^{1}/$ ***oricând*** *vrea* $^{2}/_{\text{CircTimp}}$.

Rar, subordonarea se poate realiza prin **juxtapunere**, atunci când relațiile logice dintre propoziții sunt evidente:
Îți place, il cumperi. (= „Dacă îți place, îl cumperi.")
Înveți, iei examenul. (= „Dacă înveți, iei examenul.")

Apozițiile și construcțiile incidente intră în relații sintactice de tip special, așadar, sunt diferite și de coordonare, și de subordonare.

Exerciții:

Se dă textul:
„Tocmai când mă pregăteam să-ncep lucrul, cu sentimentul că trebuie să profit de orice clipă liberă, pentru că sunt în întârziere cu tabloul, Gala îmi spune că ar fi foarte nefericită dacă, în mod excepțional, n-aș merge cu ea în excursie la capul Creus. E cea mai calmă și cea mai frumoasă zi a verii și Gala ține să profit de ea. Prima reacție e să-i spun că mi-e imposibil, dar tocmai de aceea și ca s-o fac fericită, accept. E o voluptate să rămâi inactiv exact atunci când ești mai grăbit! Dorința de a picta mi se va accentua și simt că tocmai din cauza acestor întreruperi neprevăzute tabloul meu se va încheia, în mod latent." (Salvador Dalí, *Jurnalul unui geniu*)

6. Identificați situațiile de coordonare și precizați: (a) ce tip de coordonare apare, (b) dacă apare la nivelul propoziției sau al frazei, (c) care este statutul elementelor între care se realizează coordonarea, (d) care este regentul (dacă acesta există).

7. Inserați în tabelul de mai jos următoarele secvențe din text, în funcție de tipul de subordonare manifestat la nivelul propoziției: *clipă liberă, îmi spune, capul Creus, să profit de ea, prima reacție, să-i spun, mi-e imposibil, dorința de a picta, tabloul meu.*

Subordonare prin prepoziții	Subordonare prin caz	Subordonare prin acord	Subordonare prin juxtapunere

8. Extrageți din text toate propozițiile subordonate, precizați prin ce sunt introduse și care este regentul lor.

Clasa a VIII-a

6. Construcții incidente

În exemplele de mai jos, secvențele îngroșate reprezintă construcții incidente:

„Lumea pe care am văzut-o eu este, **sunt sigură**, mai frumoasă decât adevărata lume."

„Descopeream priveliștile și – **fericită și înspăimântată** – recunoșteam totul!"

„Anotimpul nu este – **așa cum s-ar părea** – numai un mediu în care casele, și copacii, și mașinile, și asfaltul sunt încadrate altfel."

„Însăși decăderea orașului era datorată – **se pare** – refuzării, ani și decenii de-a rândul, a creditelor federale."

„Mai mult chiar, alături de cele câteva case vechi, majoritatea orașului – **desigur, nou** – este construit în stil spaniol."

(Ana Blandiana, *Cea mai frumoasă dintre lumile posibile*)

„Am uitat să-ți deslușesc – **zise cizmarul** – că închiriază numai grădina."

„– Negustorii au vrut să facă o Bancă și au luat inițiativa să facă o Bancă.

– O Bancă Națională? **întrebă Mițu, care a trecut de câteva ori pe strada Lipscani.**"

(Tudor Arghezi, *Cartea cu jucării*)

Construcțiile incidente se caracterizează prin următoarele trăsături:

– se situează în alt plan decât cel al mesajului comunicat, reprezentând intervenții ale celui care scrie/vorbește;

– reprezintă un punct de vedere, un comentariu, o explicație suplimentară a celui care scrie/vorbește;

– pot fi propoziții principale, independente (*sunt sigură, se pare, zise cizmarul*) sau propoziții incidente care au elemente subordonatoare (*așa cum s-ar părea*) ori chiar fraze (*întrebă Mițu, care a trecut de câteva ori pe strada Lipscani*) sau grupuri de cuvinte mai mici decât o propoziție (*fericită și înspăimântată, desigur, nou*);

– au topică liberă, putând întrerupe enunțul principal în puncte diferite;

– incidentele care raportează vorbirea directă (*zise cizmarul, întrebă Mițu*) au în interior topică fixă, verbul *dicendi* (de declarație) fiind urmat de subiect (**cizmarul zise, *Mițu întrebă*);

– au punctuație specifică, fiind, de obicei, izolate prin virgule sau prin linii de pauză de enunțul de bază.

Construcții ca *Unde pleci? întrebă el*, deși conțin construcții incidente care raportează vorbirea directă, aparțin vorbirii directe. Ambele propoziții sunt principale. Transpunerea în vorbire indirectă presupune, sintactic, o relație de subordonare: *El întrebă unde pleacă*.

Clasa a VIII-a

7. Construcții eliptice

În exemplele de mai jos, apar elipse, reconstituite între paranteze drepte:
Ana citește povești, iar Dan, romane polițiste. < *Ana citește povești, iar Dan* [citește] *romane polițiste.*
Ana citește, iar Dan, nu. < *Ana citește, iar Dan nu* [citește].
– Ai citit romanul? / – Da. < *– Ai citit romanul? / – Da* [l-am citit].
– Ce bei? / – Limonadă. < *– Ce bei? / –* [Beau] *Limonadă.*
Stătea lângă cine îi făcea plăcere. < *Stătea lângă cine îi făcea plăcere* [să stea].
Lui îi place sucul de portocale, iar ei îi place de mere. < *Lui îi place sucul de portocale, iar ei îi place* [sucul] *de mere.*

Elipsa reprezintă omisiunea unor secvențe complet recuperabile din context, ca urmare a faptului că au fost exprimate anterior.

Nu orice omisiune care poate fi dedusă din context sau presupusă pe baza unor cunoștințe din lumea exterioară reprezintă o elipsă. Condiția pentru existența elipsei este ca secvența elidată să fi fost exprimată anterior. Așadar, exemple precum *Afară!*, *Liniște!*, din care lipsește predicatul, sau *Ion bea*, din care lipsește complementul direct, deși pot fi complet reconstituite (*Ieși afară!*, *Faceți liniște!* sau *Ion bea alcool*) nu reprezintă elipse. Nici întreruperile în conversație nu reprezintă elipse (*- Eu voiam să... / – Ce voiai tu?*).

Există mai multe tipuri de elipsă.
• **Elipsa verbală** este un fenomen sintactic care presupune omiterea completă sau parțială a predicatului exprimat anterior:
Ana citește povești și Dan, romane polițiste. < *Ana citește povești și Dan* [citește] *romane polițiste.*
Eu am fost la mare și tu – la munte. < *Eu am fost la mare și tu* [ai fost] *la munte.*

Elipsa verbală se marchează în scris prin virgulă sau prin linie de pauză, iar, în vorbire, printr-o pauză.
Conjuncțiile coordonatoare adversative pot coordona doar propoziții în frază, așadar, atunci când din cel de-al doilea termen al coordonării lipsește verbul, acesta a fost, în mod clar, elidat, fiind identic cu cel din primul termen al coordonării.
Nu citește povești, ci romane polițiste. < *Nu citește povești, ci* [citește] *romane polițiste.*
Ana citește povești, iar Dan, romane polițiste. < *Ana citește povești, iar Dan* [citește] *romane polițiste.*

În construcțiile pasive, este curentă elidarea unei părți a celui de-al doilea predicat pasiv, mai precis a auxiliarului *a fi*:
Am fost lăudat de bunici și certat de părinți. < *Am fost lăudat de bunici și* [am fost] *certat de părinți.*

Construcțiile cu auxiliarul pasiv *a fi* elidat nu trebuie confundate cu cele cu nume predicativ multiplu. În exemplul de mai sus (*Am fost lăudat de bunici și* [am fost] *certat de părinți*) apar două propoziții coordonate, cea de-a doua fiind eliptică de predicat. În schimb, un exemplu precum *Am fost tânăr și neliniștit* conține o singură propoziție, cu un nume predicativ multiplu.

Elipsa nu funcționează la fel în toate limbile. De exemplu, în engleză, în formele verbale compuse, verbul auxiliar poate prelua rolul de predicat, elidându-se numai verbul lexical; corespondentele din limba română sunt negramaticale, auxiliarele neputând prelua singure rolul de predicat:
engl. *Susan has cheated and Fred **has** too.* – rom. **Suzana a trișat, și Fred **a** de asemenea.*
engl. *John will read the short story, but he **won't** the play.* – rom. **Ion va citi povestioara, dar **nu va** piesa.*

• **Propozițiile fragmentare** reprezintă un fenomen specific în general oralității. Apar în mai multe situații:

(a) în structuri coordonate; din cea de-a doua propoziție se pot elida părțile comune (predicatul și alte componente), păstrându-se numai partea diferită, care conține informație nouă:
Ana citește poezii, iar Dan, nu. < *Ana citește poezii, iar Dan nu* [citește poezii].

(b) în răspunsuri la interogative parțiale; se păstrează, de obicei, doar partea de propoziție care corespunde cuvântului interogativ:
– ***Ce*** *ai mâncat ieri la prânz?* / – ***Supă*** [am mâncat ieri la prânz].
– ***Unde*** *erai mai devreme când te-am sunat?* / – ***În parc*** [eram mai devreme când m-ai sunat].

(c) răspunsurile la interogativele totale se pot substitui integral prin adverbe ca *da, nu, ba da, sigur, bineînțeles, nicidecum, poate:*
– *Mergem diseară la film?* / – ***Da/nu/desigur/poate.***
– *Nu te-ai plictisit?* / – ***Ba da.***

Reconstruind răspunsurile de mai sus, observăm că adverbele substituie integral propoziția elidată: *Mergem diseară la film?* / – ***Da,*** ***mergem diseară la film*** / *Nu*, ***nu mergem diseară la film***. Reconstrucția ne ajută, așadar, să observăm că avem a face cu două ipostaze ale adverbului *nu*: nu_1, marcă a negației verbale, și nu_2, adverb care substituie o propoziție: *Nu_2, nu_1 mergem diseară la film.* La acestea se adaugă și *nu* , negație de constituent (*Vine nu_3 azi, ci mâine*).

(d) interogativele parțiale, directe și indirecte, se pot realiza printr-un enunț fragmentar, în care se păstrează numai cuvântul interogativ, elidându-se restul propoziției, exprimate anterior:

– *Cineva a stricat televizorul. **Cine*** [l-a stricat]*?*
– *Ioana a plecat, dar nu știu **unde*** [a plecat].

În construcții de tipul *Nu știu ce și unde mâncăm, dar mi-e foame*, apar două propoziții completive directe subordonate verbului *nu știu*: *Nu știu* ¹/ *ce* [mâncăm] ²/ *și unde mâncăm* ³/, *dar mi-e foame* ⁴/.

În structuri asemănătoare, ca *O să mâncăm, dar nu știu ce și unde*, ambele propoziții interogative indirecte parțiale sunt fragmentare: *O să mâncăm* ¹/, *dar nu știu* ²/ *ce* [o să mâncăm] ³/ *și unde* [o să mâncăm] ⁴/.

• **Elipsa nominală** este o omisiune a unui substantiv (eventual însoțit de subordonații săi), recuperabil din context.

Eu am vrut plăcintă de mere, iar tu ai vrut de vișine. < *Eu am vrut plăcintă de mere, iar tu ai vrut* [plăcintă] *de vișine.*

Neexprimarea subiectului inclus și subînțeles nu reprezintă o formă de elipsă.

În lucrările mai recente, se recunoaște și o formă specială de elipsă nominală care constă în substituția (nu omisiunea) substantivului prin pronume demonstrative, nehotărâte, prin numerale cu valoare pronominală:

*Am primit trandafiri galbeni și roșii. **Cei** roșii s-au ofilit mai repede.* [= trandafirii]
*Au venit doi copii. **Aceștia** erau singuri.* [= copiii aceștia]
*Dintre copiii din clasă, **unii** veseli începuseră să alerge.* [= copiii veseli]
*Primul copil a ajuns la timp, **al doilea** a întârziat.* [= al doilea copil]

Acest tip de elipsă nominală nu trebuie confundat cu conversiunea unor cuvinte (adesea adjective) în substantive (substantivizare). Cele două fenomene se deosebesc formal prin faptul că elipsa nominală se realizează cu ajutorul pronumelor, iar substantivizarea, prin articol.

De exemplu, în construcțiile *L-am cumpărat pe cel verde/acela verde/unul verde*, pentru a identifica substantivul la care se referă pronumele *cel, acela, unul*, avem nevoie de context („pepenele verde", „scaunul verde" etc.). În schimb, atunci când combinăm adjectivul *verde* cu articolul hotărât (*Îmi place verdele*) sau nehotărât (*Prefer **un** verde închis*), construcțiile se referă la culoarea verde.

Exerciții:

9. Identificați elipsele din textele de mai jos, reconstituiți părțile elidate și precizați dacă sunt elipse verbale sau propoziții fragmentare.

„Îmi spuneam degeaba că dealul acela cu chiparoși îl știu dintr-o frescă și drumul acela pierdut într-un abur vioriu, dintr-un tablou."

„Tașkentul nu m-a uimit la început. Unele străzi semănau cu Bucureștiul, altele cu Dorohoiul."

(Ana Blandiana, *Cea mai frumoasă dintre lumile posibile*)

„Dar adaog:
– Ce am aflat, madam Panaiotopolu?
– Ce?
– Pietricica de la...
– De la inelul care mi l-a făcut cadou nenea Andrei... Cine ți-a spus?
– Nenea Stasache.
– Închipuiește-ți!
– Dar, zic eu, a publicat nenea Stasache în jurnale... poate că se găsește.
– Ei, aș!
– De unde știi d-ta că nu? întrebă bărbatul.
– Cum o să se mai găsească?
– Se poate, coniță, zic eu.
– Fac prinsoare – zice râzând doamna – pe ce poftiți, că nu se mai găsește.
– Ba eu fac prinsoare că se găsește! zice Stasache.
– Pe ce?
– Pe ce poftești.
– Pe alt inel la fel...
– Pe alt inel la fel!"

(I.L. Caragiale, *Cadou...*)

III. FUNCȚIILE SINTACTICE

PREDICATUL

Tematica programei

Gramatică:
– Enunțul (V)
– Predicatul verbal (V)
– Forme verbale nepersonale (infinitivul, participiul) (V)
– Predicatul nominal. Verbul copulativ *a fi*; numele predicativ. Acordul numelui predicativ (VI)
– Utilizări sintactice ale formelor verbale nepersonale: infinitivul, gerunziul, participiul, supinul (VII)
– Alte verbe copulative (*a deveni, a ajunge, a ieși, a se face, a părea, a rămâne, a însemna*) (VII)
– Interjecția predicativă (VII)
– Construcții active/construcții pasive cu verbul *a fi* (VIII)
– Construcții impersonale (VIII)
– Construcții eliptice (VIII)
– Propoziția predicativă (liceu)

Clasa a V-a

1. Ce este și cum recunoaștem un predicat?

În enunțurile de mai jos, sunt subliniate prin îngroșare toate predicatele.

Unii copii ***scriu****. Alții* ***ascultă*** *explicațiile. Toți* ***sunt atenți*** *la profesor. Clopoțelul* ***sună****. Profesorul* ***părăsește*** *clasa. În recreație, copiii* ***se joacă****. Pauza* ***s-a încheiat****. Copiii* ***se întorc*** *în clasă.*

În linii generale, caracteristicile unui predicat sunt:
- este un component obligatoriu al enunțului;
- neexprimarea lui duce la dezorganizarea enunțului (în absența predicatului, oricare dintre propozițiile de mai sus devine imposibilă: **Alții explicațiile, *Toți la profesor, *În recreație, copiii*);
- se realizează prin verb la formă personală;
- se raportează la un subiect, asociind subiectului o acțiune, o stare sau o însușire (arată ce face, ce este, cine este, cum este subiectul);
- se acordă în număr și persoană cu subiectul.

De remarcat că, prin trecerea verbelor la forme nepersonale, verbele își pierd capacitatea predicativă. Secvențele ***a asculta*** *explicațiile*, *lecția* ***citită***, construite în jurul unui infinitiv, respectiv participiu, nu exprimă, singure, o comunicare/un enunț; pentru a se obține un enunț, se impune inserarea unei forme verbale personale (*El* ***dorește*** *a asculta explicațiile*, *Îi* ***place*** *lecția citită*).

În funcție de numărul de verbe la formă personală, enunțurile sunt monopropoziționale (formate dintr-un singur predicat și, implicit, o singură propoziție) sau bi-/pluripropoziționale (cu două sau mai multe predicate și două sau mai multe propoziții). Toate exemplele anterioare sunt monopropoziționale. În exemple ca: [*El* ***s-a speriat***] [*când* ***a văzut*** *mașina poliției*], apar două predicate și, respectiv, două propoziții. Enunțul cu două sau mai multe predicate/propoziții se numește **frază**.

Mai rar, în enunțuri atipice, predicatul propoziției poate să lipsească, fie în structuri eliptice, în care predicatul se deduce contextual (i), fie în așa-numitele enunțuri nominale, când intonația imperativă (ii) sau exclamativă (iii) suplinește lipsa predicatului:

(i) *Ion pleacă la Paris, iar sora lui, √ la Londra;* „Omul sfințește locul, iar locul, √ pe om" (proverb).

(ii) *Gura!*, *Liniște!*, *Tăcere!*, *Atenție!*

(iii) *Mare suferință!*, *Mare căldură!*

Exerciții:

1. Extrageți predicatele din următorul text; indicați prin ce se exprimă și faceți analiza lor morfologică:

„Arpagic a existat în realitate și a apărut în viața noastră după cutremurul din '77, atunci când am închiriat o căsuță într-un sat de lângă București, pentru că blocul în care locuisem se prăbușise, iar soțul meu, prins sub dărâmături, scăpase printr-un adevărat miracol." (Ana Blandiana, *Evenimentul zilei*)

Clasa a V-a

2. Predicatul verbal

După semantica predicatului, corelată cu forma acestuia, se disting: **predicatul verbal**, cel care arată „ce face subiectul" (indicând o acțiune sau o stare, sub formă de proces), vs **predicatul nominal**, cel care arată „cine, ce și cum este subiectul" (exprimând o calitate/o caracteristică a subiectului).

Primul este un predicat cu realizare exclusiv verbală; al doilea are o realizare verbală și nominală, în structura lui incluzându-se un verb copulativ și un substantiv

sau adjectiv. Vezi asemănările și deosebirile dintre: *El este bolnav* și *El se îmbolnăvește*; amândouă sunt predicate; amândouă au sens apropiat (exprimă o caracteristică a subiectului: caracteristica de „a fi bolnav"), dar, în timp ce primul are structura verb copulativ + NP (nume predicativ), al doilea este alcătuit din verb + clitic reflexiv, fiind lipsit de un component nominal (*se îmbolnăvește*).
Deci, esențială în deosebirea celor două predicate este structura lor, și nu sensul lor: exclusiv verbală (pentru predicatul verbal) vs structură complexă (verb copulativ + nume predicativ), în cazul predicatului nominal.

Predicatul verbal apare la formă afirmativă (forma nemarcată) sau negativă (forma marcată de prezența mărcii adverbial-negative *nu*: *se îmbolnăvește* vs ***nu** se îmbolnăvește*).

În funcție de forma verbului, predicatul verbal include și auxiliarul (verbul ajutător care servește la marcarea timpurilor și a modurilor compuse: perfectul compus, viitorul, condiționalul (***am** ascultat, **voi** asculta, **aș** asculta, **aș fi** ascultat, să fi ascultat*). În funcție de caracteristicile verbului, predicatul verbal include și cliticul reflexiv atunci când verbul este reflexiv obligatoriu, fie un clitic reflexiv cu formă de acuzativ (*se joacă, se teme*), fie cu formă de dativ (*își amintește*).

Atenție la diferențele sintactice dintre cliticul reflexiv obligatoriu, inclus în structura predicatului, și cliticul reflexiv care îndeplinește o funcție sintactică în raport cu predicatul, apărând drept complement direct (*Ion se laudă*) sau complement indirect (*El își impune unele sacrificii*). Testul de distingere: verbul din prima categorie nu poate apărea, în limitele aceluiași sens, singur, fără reflexiv (**el joacă*, **el teme*; *a juca* poate apărea și fără reflexiv, dar se schimbă sensul verbului); verbul din a doua categorie poate apărea și fără reflexiv (*El laudă pe cineva, El impune cuiva ceva*).

Clasele a VI-a - a VIII-a

3. Alte realizări ale predicatului verbal

Dincolo de realizările curente, caracteristice, apar și realizări mai rare, constând în:

• **locuțiuni verbale**, în structura cărora verbul, componentul obligatoriu al oricărei locuțiuni verbale, trebuie să apară la formă personală:
*Profesorul **n-a băgat de seamă** dezordinea.*
*El **va ține minte** toate amănuntele.*
*Copiii **își bat joc** de infirmitatea lui.*
*Copilul **își aduce aminte** de părinți.*
*Elevul **își dă seama** de greșeală.*
*Petru **a luat-o la sănătoasa**, Ei **au luat-o razna**.*

Ca tip de expresie neanalizabilă, locuțiunea se caracterizează prin sensul global unitar echivalent cu al unui verb și prin pierderea autonomiei gramaticale a măcar unuia dintre componente; locuțiunea verbală funcționează, în ansamblu, ca predicat verbal. În componența ei se includ elemente care, deși se recunosc ca formă, sunt neanalizabile; este cazul cliticului reflexiv obligatoriu (*a-**și** aduce aminte, a-**și** bate joc*), precum și al pronumelui personal feminin cu valoare neutră *o* (*a **o** lua la fugă, a **o** lua razna*), componente care nu îndeplinesc, separat, nicio funcție sintactică.

Atenție la distincția dintre construcțiile cu reflexiv analizabil vs locuțiuni, cu reflexiv neanalizabil (*își*$_{\text{COMPLEMENT}}$ *bate copiii* vs *își*$_{\text{COMPONENT AL LOCUȚIUNII}}$ *bate joc*) și la distincția dintre pronumele *o* analizabil și locuțiuni, cu *o* neanalizabil (*a luat-**o***$_{\text{CD}}$ *de pe masă* vs *a luat-**o***$_{\text{COMPONENT AL LOCUȚIUNII}}$ *la fugă*).

• **predicatul pasiv**, indiferent de modul de realizare a pasivului (pasiv cu auxiliar sau reflexiv pasiv):

*Eu **sunt lăudată** de profesori, Cartea **este citită** de elevi.*
*Cărțile **se citesc** cu atenție, Paza **se asigură** de personal specializat.*

Atenție la cazul coordonării a două pasive cu auxiliar (*El a fost **ajutat și √ stimulat** de profesor*), situație care include două propoziții coordonate, a doua fiind parțial eliptică (îi lipsește auxiliarul pasiv).

Cele două forme de pasiv au elemente comune: realizarea cu ajutorul unor mărci speciale antepuse, neincluse în forma verbului (***este** citită* vs ***se** citește*); prezența unui complement prepozițional comun, cel cu *de: de elevi, de profesori, de personal specializat*. Au însă și elemente specifice: pasivul cu *a fi* are paradigmă completă, cu forme pentru toate numerele și persoanele (*sunt lăudat – ești lăudat – este lăudat – suntem lăudați – sunteți lăudați – sunt lăudați* etc.), în timp ce reflexiv-pasivul are forme numai pentru persoana a 3-a singular și plural (*Cartea se citește – Cărțile se citesc*).

• **interjecții predicative**, dintre care unele, în orice context, funcționează predicativ, iar altele numai în anumite contexte apar ca predicat.
Din prima grupă fac parte:
(a) interjecțiile *iacă, iacătă, iată, uite* (***Iată** rezolvarea!*, ***Uite**-l pe Ion!*), al căror rol este de a prezenta obiecte, persoane sau evenimente;
(b) interjecțiile *hai/haide!, stop!, poftim!, na!, marș!* (***Marș** în cameră!*, ***Hai** la joacă!*), exprimând un îndemn, o comandă, o invitație;
(c) interjecțiile *ura!, bravo!* (***Bravo** învingătorilor!*), care indică o stare de satisfacție, de bucurie.

Din a doua grupă fac parte interjecții onomatopeice, care, cu funcție stilistică, substituie accidental un verb pe care îl sugerează:
(d) *Și pupăza* ***zvârr!*** *pe gard, Și el* ***pleosc!*** *o palmă, Și el* ***tâști!*** *în apă.*

• **forme nepersonale**; în mod excepțional, infinitivul și supinul, în enunțuri imperative, unde apare și o intonație imperativă, pot dobândi valoare predicativă:
A nu se rupe *florile!*, ***A nu se fuma!***
De conspectat *următoarele zece pagini!*

• **adverbe**; în condițiile unor elipse parțiale de predicat, adverbe de afirmație și de negație apar în locul întregului predicat:
Petru și-a pregătit serios examenul. Sora lui ***nu/deloc/niciun pic*** √.
Petru nu și-a pregătit examenul. Sora lui ***da/dimpotrivă*** √.

În gramaticile mai noi (GALR II, p. 256-264) se vorbește despre **predicatul verbal complex** (sau **compus**), alcătuit dintr-un verb modal (*a putea, a trebui, a fi, a avea*) sau unul aspectual (*a începe, a prinde, a se apuca, a termina, a continua, a da (să), a sta (să)*) și verbul de bază (verbul lexical – purtător al sensului principal), aflat la o formă nepersonală: infinitiv (*pot* ***cânta***), supin (*am* ***de învățat***, *termină* ***de învățat***), participiu (*trebuie* ***citite***), dar și la conjunctiv (*trebuiau* ***să plece***, *dă* ***să cadă***). În grupurile respective, apar semne ale coeziunii sintactice a grupului, care fac mai puțin transparentă structura internă.

Există numeroase controverse în interpretarea predicatului verbal complex/compus: unele privesc dificultățile de stabilire a inventarului de verbe modale și aspectuale; altele atrag atenția asupra gradului de coeziune a grupului, cu diferențe mari de la un context la altul (un grup de tipul ***trebuie citite*** din *Romanele* ***trebuie citite*** are coeziune sintactică mai mare decât *Trebuie ca ei să citească romanele*; un grup precum: ***poate înțelege*** din *Textele le* ***poate înțelege*** are coeziune mai mare decât *El poate să înțeleagă textele*); altele privesc tipul diferit de manifestare a coeziunii (uneori, manifestare numai sintactică; alteori, prin sintaxă și flexiune etc.). Pentru detalii privind modul de manifestare a coeziunii sintactice, precum și gradele diferite de coeziune, vezi GALR II, p. 264; GBLR, p. 401.

Date fiind controversele de interpretare și, mai ales, dificultatea de a stabili limita dintre grupul analizabil și cel neanalizabil, sugerăm acceptarea soluției de **grup analizabil**, ceea ce înseamnă descrierea, pentru fiecare situație, a organizării sintactice interne, și anume:
(a) *Profesorul l-a* ***putut ajuta****, El i-a* ***putut trimite*** *bani, El se* ***poate bucura****, El se* ***poate lăuda****.*
În (a), apare predicatul *a putut* + complementul lui direct cu formă de infinitiv, iar cliticul personal este complement al infinitivului (fie complement direct: ***l****-a putut ajuta*, fie complement indirect: ***i****-a putut trimite*); cliticul reflexiv apare fie ca reflexiv obligatoriu al infinitivului (*poate* ***a se*** *bucura >* ***se*** *poate bucura*), fie ca obiect direct al infinitivului (*poate* ***a se*** *lăuda >* ***se*** *poate lăuda*).
(b) *Greșelile* ***nu s-au putut analiza****.*
În (b), forma reflexiv-pasivă privește grupul în ansamblu, și nu numai unul dintre verbe.
(c) *Cărțile le* ***termină de citit****, Rochia o* ***isprăvește de cusut****.*
În (c), apare un predicat (*termină, isprăvește*) și un complement direct al acestuia, realizat prin supin, iar cliticul pronominal apare drept complement direct al supinului.
(d) *El* ***a terminat de învățat****, El* ***s-a apucat de citit****.*

În (d), apare un predicat + complementul lui cu formă de supin; în funcție de regimul verbului modal/aspectual, complementul este direct (*a terminat de învățat*) sau prepozițional (*s-a apucat de citit*).
(e) *Cărțile **trebuiau** analizate, Copiii **trebuiau** să plece,* (nonstandard) *Eram să cad.*
În (e), ca urmare a avansării subiectului din subordonată în regentă, s-a schimbat statutul morfologic al verbului modal (verbele *a trebui, a fi* au devenit personale), nominalul precedent comportându-se ca și cum ar fi subiectul întregului grup; mecanismul sintactic este următorul: ***Trebuia** să plece copiii* → *Copiii **trebuia** să plece* → *Copiii **trebuiau** să plece.*
(f) *El **dă** să plece, Copacul **stă** să cadă.*
În (f), aspectualele *a da, a sta* nu pot fi analizate și la nivelul propoziției (ca aspectuale, ele cer în mod necesar un conjunctiv).

Exerciții:

2. Extrageți predicatele verbale din următoarele enunțuri și analizați-le:
a. *Copilul este îngrijit și sprijinit de părinți.*
b. *Și copilul hârști! o pagină.*
c. *El a băgat de seamă ce s-a întâmplat și va ține minte totul.*
d. *Ori voi lua examenul, ori nu; nu mă gândesc la asta acum.*
e. *Noi, atunci, am luat-o la fugă.*
f. *El poate să citească un text englezesc, dar are dificultăți când textul trebuie povestit.*
h. „Uite că am scris atâtea pagini și încă nu m-am prezentat." (A. Iorga, F.-L. Iorga, *Marea Unire pentru cei mici*)

Clasa a VI-a

4. Predicatul nominal. Verbul copulativ *a fi*. Numele predicativ și acordul acestuia cu subiectul

Spre deosebire de predicatul verbal, **predicatul nominal** exprimă o calitate/o caracteristică a subiectului și se realizează prin două componente: componentul **nume predicativ**, purtător semantic al calității/caracteristicii, și verbul copulativ, cel care aduce informația morfologică (mod, timp, persoană și număr); copulativul cel mai frecvent este *a fi*. Numele predicativ indică o calitate care privește subiectul, apărând într-o structură ternară (cu trei termeni exprimați): Subiect – Copulativ – NP.
(a) *Ea este studioasă, Ea este profesoară.*
(b) *Ea este inteligentă și silitoare.*

Atenție la caracteristicile verbului *a fi*, care, de la un context la altul, poate apărea cu valori diferite, dintre care numai unele sunt de verb copulativ (i); altele sunt de verb predicativ existențial (este echivalent cu „a se afla, a exista" și formează, singur, un predicat verbal)

(ii); altele sunt de auxiliar al condiționalului perfect și al conjunctivului perfect (iii); altele sunt de auxiliar pasiv (iv):

(i) *Ioana **este** serioasă și muncitoare. Voința ei **este** de fier.*
(ii) ***Este** multă nepăsare în jur. În București **este** mare căldură.*
(iii) *Îmi doresc să **fi** ajuns și ei. De-ar **fi** ajuns și ei!*
(iv) *El **este** pregătit de doi profesori.*

În poziția numelui predicativ, poate apărea un singur component, indicând o caracteristică unică (*Ea este **studioasă***), sau două componente coordonate, indicând, fiecare, câte o caracteristică (*Ea este **inteligentă** și **studioasă***); în ultima construcție, numele predicativ este **multiplu**.

Să nu se confunde predicatul nominal cu nume predicativ multiplu (cu două-trei nume predicative coordonate), care apare în limitele unei singure propoziții, cu predicatele pasive coordonate (*este **apreciat** [1]/ și **lăudat** de profesor* [2]/), care apar în propoziții diferite.

Deși topica (așezarea) curentă a celor trei componente este Subiect – Copulativ – NP (vezi exemplele anterioare), în română, poziția numelui predicativ este liberă; vezi așezarea Copulativ – NP – Subiect în:
„În vremea războiului **e mai scump** fierul decât aurul" (proverb)

Mai rar, copulativul *a fi* poate fi elidat (i, ii). Absența verbului copulativ se marchează, în pronunțare, prin pauză, iar, în scris, prin virgulă (i) sau prin linie de pauză (ii). Rar, nu este exclusă nici elipsa numelui predicativ, deductibil din context (iii).
(i) „Vorba lungă[,] sărăcia omului." (proverb)
(ii) „Mamă soacră [–] poamă acră." (proverb)
(iii) *În familia asta, toți sunt încăpățânați, numai sora lui nu este √.*

Atenție! Calitatea de nume predicativ se păstrează și în condițiile în care verbul copulativ apare la o formă nepersonală (*Fiind **bolnavă**, n-am ajuns la examen*). În acest caz, se pierde calitatea de predicat a grupului [verb copulativ + NP], care, în ansamblu, apare cu altă funcție (în cazul de față, apare drept circumstanțial de cauză).

Numele predicativ realizat prin substantiv sau adjectiv stă curent în cazul nominativ (vezi (a,b)):
(a) *Ea este **profesoară**.*
(b) *Ea este **inteligentă**.*

Excepție fac numele predicative realizate prin prepoziție + nominal, unde cazul nu este al numelui predicativ în ansamblu, ci al nominalului precedat de prepoziție; ca atare, cazul este impus de prepoziție; vezi exemplele (c):

(c) *Multe filme* ***sunt de război****, Tematica lor* ***este contra războiului***,
unde cazul substantivului este impus de prepoziție, fiind acuzativ (*sunt de război*$_A$) sau genitiv (*este contra războiului*$_G$).

La realizarea acordului predicatului nominal cu subiectul participă cele două componente: copulativul se acordă cu subiectul în persoană și în număr (*Ea*$_{SG.PERS.3}$ *este*$_{SG.PERS.3}$ *studioasă* vs *Ele*$_{PL.PERS.3}$ *sunt*$_{PL.PERS.3}$ *studioase* vs *Eu*$_{SG.PERS.1}$ *sunt*$_{SG.PERS.1}$ *studioasă*), iar numele predicativ (când este realizat prin adjectiv) se acordă în gen și număr (*ea – studioasă* vs *ele – studioase*).

Exerciții:

3. Analizați predicatele conținând verbul *a fi* din următoarele enunțuri:
a. „Nu este pădure fără uscături." (proverb)
b. „Prostul dacă nu-i fudul, parcă nu e prost destul." (proverb)
c. „Așa eram eu la vârsta cea fericită și așa cred că au fost toți copiii, de când îi lumea asta și pământul." (Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*)

4. Analizați construcțiile subliniate, indicând diferențele de valoare gramaticală cu care apare *a fi:*
a. *Ar fi exclus să facă el una ca asta.*
b. *Tânărul ar fi exclus imediat din grupul de prieteni dacă ar face un denunț.*
c. *Dacă elevul ar fi exclus din calcul eroarea de coeficient, rezultatul s-ar fi putut corecta.*

Clasa a VII-a

5. Alte verbe copulative (*a deveni, a ajunge, a ieși, a se face, a părea, a rămâne, a însemna*)

Păstrându-se aceleași trăsături generale ale construcției, în poziția verbului copulativ pot apărea și alte verbe (*a deveni, a ajunge, a ieși, a se face, a părea, a rămâne, a însemna*), verbe care, ca și a *a fi*, admit combinarea cu un component exprimând o calitate/o caracteristică a subiectului.
Deosebirea dintre
(a) *Ea* ***este*** *profesoară.* și (a') *Ea* ***devine*** *profesoară, Ea* ***ajunge*** *profesoară, Ea* ***iese*** *profesoară, Ea* ***se face*** *profesoară.*
(b) *Ea* ***este*** *supărată.* și (b') *Ea* ***pare*** *supărată.*
nu privește tipul de construcție, ci numai semantica verbului; pe de o parte, apare o distincție aspectuală (*a fi* este „static" vs *a deveni* și sinonimele lui, care sunt „dinamice", exprimând o calitate „în devenire"); pe de altă parte, apare o distincție modală (*a fi* exprimă o calitate „sigură" vs *a părea*, o calitate „posibilă").

Ca și în cazul lui *a fi*, discutat mai sus, și verbele aici analizate au utilizări și valori multiple. Singurul care apare numai ca verb copulativ este *a deveni*. Toate celelalte apar și ca verbe copulative, și ca verbe predicative (vezi TABEL); de observat că utilizările sintactic diferite se asociază și cu sensuri diferite.

Verb	Copulativ	Predicativ
a însemna	*Sportul* ***înseamnă*** *sănătate, Dacă participi la maraton* ***înseamnă*** *că ești rezistent.*	*El* ***a însemnat*** *totul în caiet.*
a ajunge	*El* ***ajunge*** *profesor, El* ***ajunge*** *de nerecunoscut.*	*Îmi* ***ajung*** *banii, Îmi* ***ajunge*** *că am fost reclamat,* ***Ajunge****!*
a iesi	*El* ***iese*** *inginer, După boală* ***a ieșit*** *mult schimbat.*	*El* ***iese*** *la plimbare, După ploaie* ***iese*** *soarele.*
a se face	*El* ***se face*** *IT-ist, El* ***s-a făcut*** *mare și înțelept.*	***Se face*** *liniște, Mi* ***se face*** *foame.*
a părea	*El (îmi)* ***pare*** *destul de neatent.*	***(Se) pare*** *că totul a fost o înscenare.*
a rămâne	*El* ***a rămas*** *director, El* ***a rămas*** *neschimbat.*	*El* ***a rămas*** *acasă, Mi-au* ***rămas*** *puțini bani.*

Exerciţii:

5. Analizaţi predicatele nominale din următoarele versuri:
„Nu v-aş fi spus şi vouă nenorocirea,
Dacă n-ar fi devenit un cotoi în toată firea.
Abia dacă a împlinit anul
Şi s-a făcut coşcogeamite motanul."
(Ana Blandiana, *Nenorocirea*)

6. Alegeţi predicatele nominale din următoarele enunţuri şi analizaţi, pentru fiecare, numele predicativ:

a. „Prietenul e ca vinul: cu cât e mai vechi, cu atât e mai bun." (proverb)
b. „Drumul drept îţi pare lung." (proverb)
c. „Dacă tăceai, filozof rămâneai." (proverb)
d. „Ticăloşia e lesne s-o capeţi, căci locuieşte aproape; nu trebuie decât să-ţi ridici ochii şi o găseşti la tot pasul. Să rămâi neatins de ticăloşie, asta nu e cel mai simplu lucru." (N. Iorga, *Cugetări*)
c. „Iată deci că a fi copil teribil, în sine, nu înseamnă nici un semn absolut al marii valori, nici un semn al absenţei acesteia". (Ileana Mălăncioiu, *Călătorie spre mine însămi*)

7. Folosind formele *a ajunge, a ieşi, a se face, a rămâne, a însemna*, construiţi, cu fiecare, câte două enunţuri în care să apară, mai întâi, ca verb copulativ şi, apoi, ca predicativ (necopulativ).

Clasele a VII-a - a VIII-a

6. Realizări ale numelui predicativ

Fie că avem în vedere copulativul *a fi* sau oricare dintre celelalte copulative, există realizări comune ale numelui predicativ. Componentul care exprimă calitatea/caracteristica subiectului se realizează, în mod curent: (a) prin adjectiv (adjectivul poate avea, la rândul lui, subordonați); (b) prin substantiv în nominativ (substantivul poate avea și el subordonați):
(a) *Ea este* ***vinovată/vinovată*** *de neglijență.*
(b) *Ea este* ***profesoară/profesoara*** *de română a Mariei.*

Există și alte posibilități de realizare a numelui predicativ:
• pronume de diverse feluri, inclusiv pronume relativ și pronume interogativ
Ion este ***acela/celălalt/cel*** *din dreapta, El nu este* ***oricine***, „Spune-mi cu cine te însoțești ca să-ți spun **cine** ești." (proverb), ***Ce*** *sunt părinții tăi?*

• adverb, inclusiv adverb interogativ și adverb relativ
„Cămașa **e mai aproape** de tine decât haina." (proverb), *Ei sunt* ***împreună***, ***Cum*** *sunt prietenii tăi?*, „Ori te poartă **cum** ți-e vorba, ori vorbește **cum** ți-e portul." (proverb)

Atenție la construcțiile impersonale cu propoziție subiectivă și adverb modal/de modalitate în poziția numelui predicativ: ***Este bine*** *că...*, ***Este sănătos*** *să...*, ***Este supărător*** *că...*, ***Este probabil*** *că...* Este posibilă și elipsa verbului copulativ, din care rezultă construcții ca: ***Bine*** *că ai venit*, ***Sigur*** *că mă interesează*, cu predicatul restrâns la prezența numelui predicativ.

• interjecție; de observat și posibilitatea absenței copulativului *a fi*, predicatul fiind restrâns la interjecția *vai*
„Unde nu-i cap, **vai** de picioare!" (proverb)

• grup alcătuit din prepoziție și nominal
„Tăcerea e **de aur**, vorba, **de argint**." (proverb)
Ești ***ca o floare.***

• un genitiv sau echivalentul său posesiv, precedat obligatoriu de marca genitivului/posesivului *al, a, ai, ale*
„Dă-i Cezarului ce-i **al Cezarului**!" (proverb)
Dă-mi ce-i ***al meu!***

• formă verbală nepersonală: infinitiv (i), participiu (ii), supin (iii):
(i) *Dorința lui este* ***(de) a reuși.***

(ii) *Mâncarea este* ***arsă****, Pâinea este* ***necoaptă****, Prețurile sunt* ***crescute****, El este* ***băut****.*
(iii) *Durerea este* ***de neimaginat****, Fata este* ***de măritat****, Calul este* ***de furat****.*

(a) Dintre formele nepersonale, gerunziul nu poate apărea în poziția numelui predicativ (*El este *plângând/*oftând*). Excepție fac gerunziile devenite adjective prin conversiune (*El/Ea este (foarte)* ***suferind/ă***).

(b) Atenție la participiul care apare în relație cu verbul *a fi*! Să nu se confunde participiul-nume predicativ cu participiul-component al predicatului pasiv; în afara contextului, construcția este adesea ambiguă, putând primi ambele interpretări: *Pâinea este* ***coaptă*** (predicat nominal, unde *coaptă* este o calitate, ca și „fierbinte" sau „gustoasă") vs *Pâinea este* ***coaptă*** *de brutar/cu grijă/cu atenție* (predicat verbal pasiv; vecinătățile care „trimit" la existența unui agent: *de brutar, cu grijă, cu atenție* indică prezența construcției pasive a verbului *a coace*; *a fi* apare ca auxiliar pasiv).

Exerciții:

8. Alegeți și analizați numele predicative din următoarele cugetări ale lui N. Iorga:
(a) „A refuza unei nații recunoașterea drepturilor sale e a o sili să-și facă un alt viitor întemeiat pe aceste drepturi."
(b) „Om adevărat bun e numai acela care ar fi putut fi rău și n-a fost."
(c) „Învățat e omul care nu mântuie („termină") niciodată de învățat."
(d) „Când faci un lucru bun, fiecare-și zice că ești în stare să-l îndeplinești și singur, la o faptă rea însă, atâția se gândesc că poți obosi și ar fi mare păcat să n-o mântui."

Liceu

7. Propoziția predicativă, realizare a numelui predicativ

În poziția numelui predicativ, echivalent semantic și sintactic cu acesta, poate apărea o întreagă propoziție subordonată, numită **propoziție predicativă**. Clasificarea propozițiilor subordonate se face în funcție de modul cum se realizează subordonarea:

• Unele propoziții predicative sunt de tip conjuncțional (introduse prin conjuncțiile subordonatoare *că, să, ca... să, dacă* și locuțiunile conjuncționale *ca și cum, de parcă*);

Credința lui era [***că*** *n-a greșit*].
Dorința lui era [***să*** *reușească*].
Dorința lui era [***ca*** *în cel mai scut timp* ***să*** *reușească*].
Intrebarea lui este [***dacă*** *s-a lucrat corect*].
„A lăsa fiului tău o moștenire este [**ca și cum** l-ai ține pe umeri], pe când alții se căznesc să se suie." (N. Iorga, *Cugetări*)
După boală ajunsesem [***de parcă*** *nu mă mai recunoșteam*].

(a) Atenție la ultimele două subordonate: ele au calitatea de predicative dată fiind caracteristica lor contextuală de a apărea după un copulativ și de a „acoperi" poziția obligatorie de nume predicativ. În situația în care poziția de nume predicativ este ocupată de alt component (vezi *După boală ajunsesem **foarte slab** [**de parcă** nici nu mă mai recunoșteam]*), propoziția își schimbă statutul sintactic, devenind circumstanțială. În situația în care propoziția apare după un verb necopulativ (vezi ***El se comportă** [ca și cum l-ai ține pe umăr]*), propoziția nu mai funcționează ca nume predicativ, devenind circumstanțială modală.

(b) Atenție la câteva tipare sintactice (a–d) în care, în absența intonației (textele scrise nu marchează intonația), topica joacă un rol diferențiator; admitem că în poziție preverbală apare nominalul-subiect (sau subiectiva), iar în poziție postcopulativă apare numele predicativ sau propoziția predicativă:

(a) *Gândul nostru era [să obținem totul fără efort]*$_{\text{PREDICATIVĂ}}$.

(b) *Că va rămâne mutilat, asta este [ceea ce îl distruge]*$_{\text{PREDICATIVĂ}}$.

(c) *Dacă a renunțat așa de ușor înseamnă [că nu exista pasiune]*$_{\text{PREDICATIVĂ}}$.

(d) *Ceea ce mă supără este [că sunteți atât de nepăsători]*$_{\text{PREDICATIVĂ}}$.

Numai în construcțiile în care pe prima poziție apare un nominal nearticulat (e) (situație rară pentru calitatea de subiect) sau alte componente decât cel substantival (f), avem a face cu o inversiune de topică: NP – Copulă – Subiect/Subiectivă:

(e) ***Bucurie***$_{NP}$ ***este*** *[să te văd zâmbind]*$_{\text{SUBIECTIVĂ}}$.

(f) ***Așa***$_{NP}$ ***era*** *vremea copilăriei mele*, ***Frumoasă***$_{NP}$ ***este*** *țara noastră!*, ***Bine***$_{NP}$ ***este*** să-ți păstrezi *calmul în cât mai multe situații*, [***De piatră***]$_{NP}$ *de-ai fi, și tot nu poți rămâne indiferent.*

• Alte propoziții sunt de tip relativ (introduse prin pronume, adjectiv, adverb relativ sau relativ-interogativ):

*El este [**cine** este], toți îl respectă.*

*El a ajuns [**ce** și-a dorit] / [**cum** și-a dorit].*

*Intrebarea este [**ce** va face] / [**cine** îl va ajuta] / [**ce** elev va câștiga] / [**când** va pleca].*

În mod curent, propoziția predicativă, ca și numele predicativ, nu se separă prin virgulă de verbul copulativ. Dar, ca și în cazul altor propoziții necircumstanțiale (completivă directă, subiectivă), în cazurile de intercalare, de orice tip (intercalarea unor circumstanțiale, a unor construcții incidente, a unor construcții apozitive), folosirea virgulei (sau a liniei de pauză) este obligatorie.

*El a ajuns[,] <u>după nenumărate eforturi</u>[,] / când nimeni nu se mai aștepta la asta[,] **ce și-a dorit**.*

*Intrebarea este [–] <u>să nu te surprindă ce-ți spun</u> [–] **dacă nu cumva a mințit**.*

Exerciții:

9. Din următoarele proverbe, alegeți predicatele nominale; indicați, prin subliniere, și subiectul/propoziția subiectivă la care se raportează fiecare:

(a) „Să fii domn e o întâmplare, să fii om e lucru mare." (proverb)

(b) „Nu e bun ce e bun, ci e bun ce-mi place mie." (proverb)

10. Construiți patru fraze în care să apară patru propoziții predicative introduse prin conectori diferiți (două relative; două conjuncții subordonatoare).

11. Utilizând următoarele caracteristici sintactice ale verbului: (i) predicativ personal; (ii) predicativ impersonal; (iii) copulativ personal; (iv) copulativ impersonal, alegeți ce se potrivește fiecărei apariții a verbului *a rămâne* din următoarele enunțuri și indicați, acolo unde este cazul, felul subordonatei:

(a) *Rămâne să ne mai vedem o dată pentru ultimele detalii.*
(b) *Nu-mi rămâne decât să renunț la hotărâre.*
(c) *El a rămas la școală.*
(d) *Ioana a rămas unde ai lăsat-o.*
(e) *Sanda a rămas repetentă.*
(f) *Sanda a rămas cum o știam.*
(g) *Pentru mine, rămâne de neînțeles că te-ai purtat așa.*

SUBIECTUL

Tematica programei

Gramatică:

- Subiectul exprimat (simplu și multiplu). Acordul predicatului cu subiectul (V)
- Subiectul neexprimat (inclus, subînțeles) (VI)
- Construcții impersonale (VIII)
- Fraza. Subordonarea prin conjuncții subordonatoare, prin pronume și adverbe relative (VIII)
- Propoziția subiectivă (liceu)

Variație stilistică:

- Construcția frazei în limba vorbită și în limba scrisă (VIII)

Clasa a V-a

1. Ce este și cum recunoaștem subiectul?

În textul următor, sunt îngroșate toate cuvintele care au funcția de subiect.

*La sfârșitul școlii, **profesorul** a propus copiilor să facă o excursie. **Copiii**, încântați, au acceptat imediat. Chiar și **gemenii**, mai izolați în alte împrejurări, au răspuns afirmativ. Chiar și **eu** am cerut mamei permisiunea. Numai **Ion**, bolnav de gripă, a stat acasă. **Excursia** a fost minunată, **amintirile** vor rămâne toată viața.*

Trăsăturile comune sunt:

- se realizează, frecvent, printr-un substantiv articulat hotărât (sau printr-un pronume: *eu am cerut*);
- fiecare subiect se raportează la un predicat;
- se acordă în număr și persoană și, când este cazul, și în gen, cu predicatul (*copiii*$_{PL}$ *au*$_{PL}$ *acceptat*; *excursia*$_{F}$ *a fost minunată*$_{F}$; *eu*$_{PERS\ 1}$ *am*$_{PERS\ 1}$ *cerut*);
- apare în cazul nominativ;
- denumește persoana/obiectul despre care se vorbește în propoziție, cel care, în multe exemple, este și autorul acțiunii.

În gramaticile mai noi (GBLR), subiectul se realizează prin întregul grup al numelui (substantiv/pronume + subordonați) așezat în poziția subiectului (*Profesorul de română a propus copiilor*...), și nu numai prin nominalul regent (*Profesorul de română a propus copiilor*...). În gramatica de față, o gramatică de tip școlar, păstrăm punctul de vedere tradițional, calificând drept subiect numai centrul/regentul grupului nominal în nominativ.

În afara cazurilor prototipice analizate anterior, subiectul apare și cu alte caracteristici.

• Nu în toate aparițiile subiectul este exprimat; există și subiecte cu realizare Ø. Deși cu realizare Ø, subiectul neexprimat este deductibil contextual; în exemplul anterior, vezi *profesorul a propus copiilor* [1]/ *să facă o excursie* [2]/, propoziția a doua are un subiect neexprimat (sau Ø), total recuperabil din context „**copiii** să facă".

• Calitatea de subiect se păstrează și atunci când în locul nominalului apare o propoziție echivalentă cu subiectul: [***Cine a lucrat cu elevii la română***]$_S$ *a propus să se facă o excursie*, [***Cine a auzit propunerea profesorului***]$_S$ *s-a angajat imediat.*

• Calitatea de subiect se păstrează și dacă verbul apare la o formă nepersonală: [*Venind* ***profesorul***$_S$ *spre școală*], *a propus copiilor să se facă o excursie*, *Înainte de* [*a lua* ***copiii***$_S$ *o decizie*], *aceștia au cerut aprobarea părinților.*

• Calitatea de subiect se păstrează și în relație cu o interjecție, care, accidental, cu funcție stilistică, înlocuiește un verb pe care îl sugerează (***Vecina*** *trânc! ușa*, ***Cățelul*** *tusti! în pat*).

Clasa a V-a

2. Subiectul exprimat (simplu și multiplu). Acordul predicatului cu subiectul

Subiectul **simplu** este relevant numai în opoziție cu cel **multiplu. Subiectul multiplu** se distinge de cel simplu prin așezarea în poziția subiectului a două sau mai multe nominale coordonate (a) sau a unui nominal (sau două) intrând în raport de coordonare cu o propoziție relativă (b).

(a) [***Mama, tata, Ion*** *și* ***soră-mea Maria***] *au plecat în excursie.*
(b) *Au plecat* [***Ion, Maria*** *și* [***cine a mai dorit***]].
(c) [*Nici* ***Ion***, *nici* ***Gheorghe***, *nici* ***fratele lor***] *n-au venit/n-a venit la timp.*
(d) *Va fi ales* [*sau* ***Ion***, *sau* ***Gheorghe***].

În funcție de tipul de coordonare, acordul predicatului cu subiectul se realizează diferit. În coordonarea copulativă prin *și*, predicatul unui subiect multiplu apare obligatoriu la plural (vezi (a,b)). În cazul coordonării copulative prin *nici*, se acceptă

și acord la plural, și acord la singular (vezi (c)). În cazul coordonării disjunctive, acordul apare la singular (vezi (d)).

Să nu se confunde subiectul **multiplu** cu subiectul **dublu exprimat**. Ca și subiectul multiplu, cel dublu exprimat se realizează prin două componente (două nominale), dar, spre deosebire de cel multiplu, unde componentele desemnează indivizi/obiecte diferite, în cazul subiectului dublu exprimat, componentele desemnează același individ/obiect din realitate. Unul dintre componente poate apărea ca propoziție (vezi (e,f)), dar, și în acest caz, propoziția și nominalul care o reia desemnează același individ sau același fapt. Dubla exprimare are efecte stilistice de emfază. Dubla exprimare cunoaște diverse variante sintactice:
(a) „Vine **ea, mătușa Mărioara**!" (Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*)
(b) ***Făt-Frumos*** *a mers el cât a mers.*
(c) ***Directorul*** *este și el om,* ***Inspectorul*** *face și* ***el*** *greșeli.*
(d) ***Profesoara*** *de română,* ***ea*** *ne-a sărit în ajutor.*
(e) ***Că am reușit/Dacă am reușit, asta*** *îmi dă curaj.*
(f) ***Cine a obținut medie peste opt, acela*** *poate merge mai departe.*

Exerciții:

1. Se dă următorul text. Alegeți subiectele, separând subiectele simple de cele multiple și de cele dublu exprimate.
Profesorii și elevii s-au pus de acord. Și, totuși, unii și-au manifestat, în continuare, supărarea. Popescu, elev din ultima clasă, și-a arătat și el nemulțumirea. În schimb, Ionescu și Stănescu, elevi mai mici, erau satisfăcuți.

Clasa a VI-a

3. Subiectul neexprimat (inclus, subînțeles)

În limba română, exprimarea subiectului nu este obligatorie.

• **Subiectul de persoana 1 și a 2-a singular și plural** este, în mod curent, neexprimat, fiind recuperat integral din flexiunea verbului și/sau a cliticului reflexiv. În exemplul: *Dimineața **mă întâlnesc** cu prietena mea și **mergem** la școală*, formele verbale *mă întâlnesc* și *mergem* trimit, fără echivoc, la un unic pronume-subiect de persoana 1 singular, respectiv 1 plural. Acest subiect deductibil din flexiunea verbului poartă numele de **subiect inclus**, termen care indică particularitatea de a fi „inclus" (încorporat) în forma flexionară a verbului.

Exprimarea subiectului de persoanele 1 și 2 intervine fie când predicatul lipsește (a), fie în caz de focalizare și/sau de contrast (b,c). Efectul de emfază se realizează, uneori, suplimentar, prin asocierea cu alte componente cu rol intensificator (vezi adverbul *și* (b)).

(a) *Ion i-a întrebat pe ceilalți, iar* ***eu***, *√ pe vecinul de bancă.*
(b) ***Și eu*** *am vrut să particip la concurs.*
(c) ***Nu eu*** *am făcut asta, ci colegii mei √.*

• **Subiectul de persoana a 3-a singular și plural** este neexprimat ori de câte ori se deduce din contextul lingvistic. Acest subiect deductibil din contextul lingvistic (adesea din propoziția anterioară) poartă numele de **subiect subînțeles**. „Subînțelegerea" apare fie când propozițiile sunt coordonate, iar subiectul a fost exprimat la prima propoziție (a), fie, în caz de subordonare, când subiectul subordonatei este același cu subiectul din regentă (b), cu obiectul direct (c) sau indirect (d) din regentă. „Subînțelegerea" apare și în fraze mai lungi, unde fiecare nouă propoziție se raportează la fondul anterior de cunoștințe, care asigură recuperarea informației (e).
(a) *La începutul anului,* ***directorul***$_i$ *ne-a făcut multe promisiuni, dar Ø*$_i$ *le-a uitat ulterior.*
(b) ***Elevul***$_i$ *poate să Ø*$_i$ *reușească,* ***Elevul***$_i$ *continuă să Ø*$_i$ *muncească.*
(c) *Directorul l*$_i$*-a făcut* ***pe Ion***$_i$ *să renunțe Ø*$_i$.
(d) ***Lui Ion***$_i$ *îi*$_i$ *place să muncească Ø*$_i$.
(e) *Pe timpul vacanței,* ***Ioana***$_i$ *a avut multe activități: Ø*$_i$ *a mers în tabără, la mare și la munte, Ø*$_i$ *a mers la bibliotecă, de unde Ø*$_i$ *a împrumutat cărțile dorite, Ø*$_i$ *a mers la film, iar, în afară de asta, Ø*$_i$ *n-a uitat să-și viziteze Ø*$_i$ *bunica, pe care Ø*$_i$ *o adoră.*

(a) De observat modalitatea de indicare a identității de referent (persoană din realitate): indicele „i" arată aceeași persoană desemnată printr-un substantiv din regentă și prin subiectul neexprimat (Ø) din subordonată.

(b) Atenție! Să nu se confunde subiectul neexprimat de persoana a 3-a (subiectul *subînțeles*) cu subiectul inexistent, ultimul apărând în situația verbelor fără subiect (vezi: *Copilul*$_i$ *mi-a spus că Ø*$_i$ *nu ajunge la timp* – subiect subînțeles în subordonată vs *Copilul mi-a spus că nu-i arde de școală* – subiect inexistent în subordonată).

• **Subiectul nedeterminat de persoana a 3-a singular și plural** apare ca un tip special de subiect, caracterizat prin faptul că recuperarea/deducerea contextuală lipsește total sau este foarte vagă. În enunțuri precum (a,b), vorbitorul nu-l cunoaște pe autorul predicației sau nu dorește să-l indice; în enunțuri precum (c), exprimările sunt eliptice, generale, fără trimitere la subiect; în altele (d), recuperarea este vagă, cu subiecte „rezumative" neexprimate („asta despre care am vorbit până acum").
(a) *Ø Au spus la radio că sunt mari incendii de vegetație.*
(b) *Ø A dat drumul la gaze.*
(c) *Ajunge Ø!*
(d) *Ioana a ieșit șefă de promoție. Ø Se știa de mult.*

Româna diferă de alte limbi romanice (precum franceza) sau de engleză, unde prezența subiectului este obligatorie, dar se aseamănă cu portugheza, spaniola, catalana, occitana, unde, ca și în română, pronumele-subiect nu este exprimat. Româna continuă situația

din latină, unde pronumele-subiect de persoanele 1 și a 2-a nu apăreau decât în caz de emfază.

Să se evite exprimările pleonastice ale subiectului, prezent în contexte în care deducerea lui este clară, neechivocă (a); să se evite și situațiile inverse, de neexprimare a subiectului, ajungându-se la construcții neclare (b); atenție și la ambiguitățile subiectelor-pronume personale, rezultate din imposibilitatea recuperării sensului din situația de comunicare dată (c). Sunt cunoscute efectele comice dintr-o schiță carageliană, unde pronumele deictic subiect *eu*, deși exprimat, rămâne ambiguu prin imposibilitatea decodării, din situația de comunicare, a referentului (c):

(a) ***Profesorul** a decis să facă excursia. **Profesorul** ne-a comunicat, apoi **profesorul** a cerut permisiunea la direcție, apoi, când **profesorul** a primit aprobarea, **profesorul** a stabilit itinerariul.*

(b) *– L-a făcut să plângă. Și a plâns.*
– Cine a plâns?

(c) „– Să-i spui când s-o întoarce că l-a căutat...
– Cine?
– Eu.
– Numele dv.?
– Destul atâta! Mă cunoaște dumnealui... suntem prieteni." (I.L. Caragiale, *Căldură mare*)

Exerciții:

2. Subliniați subiectele din textul de mai jos și stabiliți tipul de subiect (exprimat vs neexprimat, inclus vs subînțeles);

„Și când se uită fata, ce să vadă? Ograda se umpluse și pădurea fojgăia de-o mulțime de balauri și de tot soiul de jivine mici și mari, însă, tare în credință și cu nădejdea la Dumnezeu, fata nu se sperie, ci le ia pe câte una și le lă („le spală") și le îngrijește cât nu se poate mai bine. Apoi s-apucă de făcut bucate și când a venit sfânta Duminică de la biserică și a văzut copiii lăuți („spălați") frumos și toate trebile bine făcute, s-a umplut de bucurie; și după ce a șezut la masă, a zis fetei să se suie în pod și să-și aleagă de-acolo o ladă, care-a vrea ea, și să și-o ia ca simbrie („ca plată"), dar să n-o deschidă pân-acasă, la tată-său." (Ion Creangă, *Fata babei și fata moșneagului*)

Clasele a VII-a - a VIII-a; liceu

4. Realizări ale subiectului

Caracteristic pentru poziția subiectului este, după cum am arătat, nominalul în nominativ, de cele mai multe ori, articulat hotărât (***Copilul** lipsește de la școală*), și, mai rar și mai ales la plural, nearticulat (*Lipsesc **copii** de la școală*).

Subiectul se poate realiza și prin alte componente echivalente, toate apărând ca substitute ale subiectului substantival, și anume:

• pronumele de diverse feluri în nominativ (***Dumnealui/Acesta/Celălalt/Cel** din dreapta/**Al meu/Fiecare/Oricare** lipsește / **Cine** lipsește? / **Niciunul/Nimeni** nu lipsește / **Care** lipsește pierde dreptul la bursă*;

• numeralul pronominal (substitut), cardinal și ordinal (***Cinci** lipsesc / **Al doilea** lipsește*);

• propoziția conjuncțională (introdusă prin conjuncțiile subordonatoare: *că, să, ca... să, dacă, cum că*):

*Se crede **că**..., Se spune **că**..., Îmi convine **că**..., Mă doare **că**..., Negreșit **că**...,*
*Se ordonă **să**..., Îmi place **să**..., Îmi convine **să**..., Trebuie **să**..., Mă bucură **să**...,*
*Îmi place **ca** mâine **să**..., Îmi convine **ca** mâine **să**...,*
*Nu-mi convine **dacă**..., Nu se știe **dacă**...,*
*Se știe **cum că**..., Se crede **cum că**...*

• propoziția relativă (introdusă prin pronume, adjectiv, adverb relativ sau nehotărât cu valoare relativă)

[***Cine** nu muncește*]$_S$ *nu mănâncă.*
[***Oricine** candidează*]$_S$ *poate obține proiectul.*
Mă doare [***ce** s-a întâmplat*]$_S$
Nu se știe [***când***]$_S$, [***unde***]$_S$ *și* [***cum** ne vom revedea*]$_S$
Mă miră [***cum (de)** s-a putut întâmpla asta*]$_S$
[***Cui** nu-i place*]$_S$ *să ne lase în pace.*

Atenție la exemplele anterioare, cu subiectivă relativă, unde calitatea de subiect privește, pe de o parte, întreaga propoziție relativă, iar, pe de alta, calitatea pronumelui relativ din interiorul subordonatei. În primele trei exemple, propoziția, în ansamblu, este subiectivă, iar, în interiorul ei, pronumele relativ funcționează ca subiect (***cine** nu muncește, **oricine** candidează, **ce** s-a întâmplat*). În ultimul exemplu, calitatea subordonatei în ansamblu nu coincide cu calitatea pronumelui relativ: propoziția, în ansamblul frazei, este subiectivă (*să ne lase în pace cineva*), dar relativul, în interiorul propoziției-subiect, este complement indirect (***cui** nu-i place*).

Atenție la exemplul cu trei adverbe relative coordonate (*când, unde și când*), unde apar trei propoziții subiective distincte – două dintre ele eliptice de predicat.

• propoziția relativă infinitivală (restrânsă la regentele impersonale *a fi* și *a avea*)

Nu-i [***ce mânca***]$_S$.
N-are [***ce se întâmpla***]$_S$.

Atenție la relativele infinitivale, construcție arhaică, parțial fixă, fără marca *a*, construcția apărând în relație cu verbele impersonale *a fi, a avea* (***Nu-i** ce mânca/ce face; **N-are** ce se întâmpla*). În raport cu interpretarea tradițională, unde grupul se analizează la nivelul propoziției, considerăm ca hotărâtoare prezența unui relativ și, în consecință, acordăm infinitivului valoare predicativă.

• formă verbală nepersonală (infinitiv, gerunziu, supin)
*Este omenește [**a greși**]$_S$.*
*Se aude [**bătând** clopotul]$_S$, Se simte [**venind** o boare de vânt]$_S$.*
*Este greu/ușor/necesar [**de aflat** adevărul]$_S$.*

Exerciții:

3. Analizați subiectele din enunțurile următoare, indicând felul subiectului și cum se realizează:
(a) „Pe cine nu lași să moară nu te lasă să trăiești". (proverb)
(b) „Obrăznicie e a cere de la alții mai mult decât ți se cuvine." (N. Iorga, *Cugetări*)
(c) „E recomandabil să nu se treacă cu vederea în ce constă mecanismul derivării, precizându-se care sunt etapele și care este afixul cu ajutorul căruia s-a format noul cuvânt".

4. Comparați propozițiile subliniate și selectați numai subiectivele; explicați de ce propozițiile celelalte nu sunt subiective:
(a) *Nu e posibil <u>să acceptăm atât de ușor</u>.*
(b) – *<u>Să accepte el atât de ușor</u>? se întreba nedumerit directorul.*
(c) *Mi-a fost dat <u>să trăiesc și asemenea clipe</u>.*
(d) *Mi s-a urât <u>să accept atât de ușor</u>.*
(e) *El ține <u>să nu mai repete greșelile trecutului</u>.*
(f) *E o mare bucurie <u>să te văd progresând</u>.*
(g) *Dorința lui este <u>să progreseze</u>.*
(h) *El mi-a ordonat <u>să părăsesc imobilul</u>.*

Liceu

5. Propoziția subiectivă (în construcții personale vs în construcții impersonale)

Propoziția subiectivă este un tip de propoziție subordonată legată de verb apărând în poziția sintactică a subiectului, deci constituind unul dintre termenii posibili pentru substituția substantivului-subiect ([*Ion*]$_S$ *reușește* – [*Cine muncește*]$_S$ *reușește*; *Îmi place* [***cititul***]$_S$ – *Îmi place* [***să citesc***]$_S$).

Clasificarea propozițiilor subiective privește:

(a) natura verbului regent, în raport cu care se disting: subiective ale verbelor personale ([*Cine muncește*]$_S$ *reușește*) vs subiective ale verbelor și ale construcțiilor impersonale (*Îmi place* [***să citesc***]$_S$);

(b) natura gramaticală a conectorului, în raport cu care se disting: subiective relative (introduse prin pronume, adjective și adverbe relative, inclusiv pronume și adjective nehotărâte cu valoare relativă: *Nu se știe **ce** va face/**care** concurent va reuși/ **unde** vom pleca; **Cine/Oricine** se scoală de dimineață departe ajunge*) vs subiective conjuncționale (introduse printr-o conjuncție subordonatoare: *Trebuie **să**..., Se cuvine **să**..., Mă doare **că**...*);

Se pot stabili unele corelații între tipuri: numai subiectivele cerute de verbe și de construcții impersonale apar ca propoziții conjuncționale și apar, cu predilecție, în postpunere.

Clasa a VIII-a

6. Construcții impersonale. Subiectul și impersonalitatea

Construcțiile impersonale sunt construcții organizate în jurul unor verbe cu caracteristici speciale: sunt fie verbe fără subiect (*plouă, ninge*), fie verbe cu un subiect nonpersonal, postpus, realizat adesea ca propoziție sau ca formă verbală nepersonală (*S-a întâmplat un accident/să se producă un accident*). În cazul în care apare un nominal care realizează raportarea la persoană, acesta are formă de dativ sau de acuzativ, și nu de nominativ, neputând fi subiect: *Mi s-a întâmplat un accident, Mă supără că ai avut un accident.*

Verbele impersonale apar fie ca **verbe/construcții intrinsec (inerent) impersonale**, care prezintă trăsătura impersonalității în toate aparițiile lor, fie ca **verbe cu impersonalitate contextuală**, care apar ca impersonale numai în anumite contexte. De exemplu, verbele din construcțiile: *plouă, ninge, se întâmplă, se cuvine* sunt inerent impersonale, în timp ce verbele din construcții ca: *Se știe că ai greșit, Se întârzie prea mult* sunt cu impersonalitate contextuală, căci, în contexte mult mai numeroase, ele apar ca personale (*Toți știm că ai greșit, Întârziem prea mult*).

În română există o mare varietate și bogăție de verbe și de construcții impersonale. Cele două clase (cu impersonalitate inerentă vs cu impersonalitate contextuală) sunt, la rândul lor, destul de variate sintactic.

A. Clasa verbelor cu impersonalitate inerentă include următoarele subclase:
• verbe neacceptând combinarea cu un nominal, clasă de verbe meteorologice sau legate de momente ale zilei: *ninge, plouă, tună, viscolește, geruiește, fulgeră, burnițează, se înnoptează, se înserează, se întunecă.*

 Atenție la utilizările personale ale verbelor meteorologice, care, cu efect stilistic și semantic, apar și în construcții cu subiect: *El mă fulgeră cu privirea, El tună și fulgeră de supărare.*

• verbe cu două nominale, fără ca acestea să aibă calitatea de subiect; sunt verbe psihologice construite cu un complement indirect și unul prepozițional, dar fără subiect (*Îmi pasă de tine, Îmi pare rău/bine de voi, Mi s-a urât de voi, Îi arde de joacă*).

Atenție la utilizările propoziționale ale acestor verbe (*Îmi pare rău **că te dezamăgesc**, Mi s-a urât să te văd enervat*), unde propoziția apare în poziția complementului prepozițional; este greșită interpretarea subordonatei ca subiectivă.

• construcții cu verbe „ale denumirii", care, în anumite contexte, se construiesc cu un nominal în acuzativ sau în dativ, dar fără subiect: *Mă cheamă Popescu, Îmi zice Boxerul.*

(a) Atenție la construcțiile personale ale acestor verbe, care pot apărea și cu subiect exprimat (***Părinții** îi zic Petruț, **Părinții** l-au botezat Petruț*) sau care, folosite reflexiv, pot apărea cu subiect inclus (*Mă numesc Petruț*).
(b) Atenție și la construcția a două verbe semantic diferite, dintre care numai unul este verb „al denumirii" și numai unul, cel „al denumirii", este fără subiect (*chema*$_1$ „a striga": ***Mama** îl cheamă la masă* vs *chema*$_2$ „a avea numele": *Mă cheamă Petruț*).

• construcții cu verbul *a fi* predicativ și un nominal-subiect (o construcție cu un singur nominal: *E noapte, dimineață, duminică, soare, întuneric, nor, frig, cald, secetă, vară, iarnă, nevoie*, dar și o construcție cu două nominale (un pronume în dativ și un substantiv în nominativ): *Mi-e foame, sete, frig, cald, greață, somn, lene, dor*, tipuri care au în comun realizarea subiectului ca substantiv postpus nearticulat;

Construcțiile în discuție sunt caracteristice limbii române prin câteva trăsături: selecția verbului *a fi*, postpunerea și nearticularea subiectului. Construcțiile au fost interpretate și ca locuțiuni verbale, deci neanalizabile. Natura analizabilă se poate susține prin posibilitatea nominalului-subiect de a primi un adjectiv și/sau un articol nehotărât (*E (un) **soare** fierbinte, E **arșiță** mare, E (o) **vară** fierbinte, Mi-e o **foame** nebună*).

• construcții cu verb și propoziție subiectivă conjuncțională postpusă: *Se cade să..., Se cuvine să..., Se întâmplă să..., Merită să..., Se pare că..., Trebuie să...*; unele verbe se construiesc numai propozițional (*Trebuie să...*); altele admit fie propoziție postpusă, fie nominal postpus (*Se impune să... / Se impune schimbarea*);
• o variantă a construcției precedente, reprezentată de construcțiile cu verb, propoziție subiectivă și nominal asigurând raportarea la persoană, fie un pronume personal în dativ (*Îmi ajunge că..., Îmi convine că..., Mi se cuvine să..., Îmi place să..., Îmi priește să..., Îmi vine să...*), fie un pronume personal în acuzativ (*Mă doare că..., Mă entuziasmează că..., Mă miră că..., Mă preocupă să...*);

Ușor confundabile cu cele impersonale sunt construcțiile reflexive (*Mă mir că..., Mă bucur să...*), care în poziția subiectului au un subiect inclus; în acest caz, propoziția subordonată apare în poziția unui complement prepozițional (*Ma mir **de ceva**, Mă bucur **de ceva***), și nu în cea de subiect.

• construcții cu verb copulativ și nume predicativ urmate de o propoziție conjuncțională subiectivă (*Este adevărat că..., Este bine că..., E greu să..., Este important să..., Este obligatoriu să..., Este periculos să..., Este posibil să..., Este sănătos să..., Este supărător că..*);
• construcții eliptice cu verbul copulativ suprimat (*Adevărat că..., Destul să..., Probabil că..., Sigur că...*);
• o variantă a construcției cu *a fi* copulativ, în locul propoziției conjuncționale subiective apărând o formă verbală nepersonală: infinitiv sau supin (*E greu să reușească/a reuși/de reușit*).

S-a propus o analiză identică și pentru următoarele două construcții: (i) în locul unui predicat nominal regent, apare un adverb propozițional cu valoare modală asemănătoare, dar care nu admite un copulativ (***De bună seamă** că vom reuși, **Negreșit** că vom reuși, **Firește** că vom reuși, **Poate** că vom reuși, **Pesemne** că am greșit*); (ii) în poziția regentului, apare o interjecție predicativă (***Zău** că spun adevărul!*).

Atenție! Nu orice interjecție construită propozițional se analizează identic. Interjecțiile *iată* și *uite* se construiesc cu un complement direct (*iată-l, uite-l*) sau cu o completivă directă (*Iată/Uite că am ajuns!*), dar nu și cu subiect și cu propoziție subiectivă.

B. Clasa verbelor cu impersonalitate contextuală cuprinde verbele care apar, în mod curent, în construcții personale, trăsătura impersonală fiind dobândită numai în anumite contexte. Se disting aici două tipuri de construcții:

(a) construcții impersonale de la verbe intranzitive (verbe care nu admit un complement direct):

El întârzie → *Se întârzie, El merge pe jos* → *Se merge pe jos, El ajunge acasă* → *Se ajunge acasă, El vine târziu* → *Se vine târziu, El doarme mult* → *Se doarme mult*;

prin impersonalizare, verbul pierde capacitatea de a primi subiect;

(b) construcții reflexiv-pasive și impersonale de la verbe tranzitive (verbe care admit un complement direct/o completivă directă):

El știe că... → *Se știe că..., El afirmă că...* → *Se afirmă că..., El spune că...* → *Se spune că...*;

prin pasivizare, o construcție activ-tranzitivă cu o subordonată în poziția complementului direct devine construcție pasiv-intranzitivă și, concomitent, impersonală; impersonalitatea are drept sursă apariția subordonatei în poziția subiectului.

(c) construcții pasive cu *a fi*

*El știe **că...*** → *Este știut **că...**, El afirmă **că...*** → *Este afirmat **că...***

În concluzie, marea varietate sintactică de construcții mai sus analizate prezintă în comun trăsătura impersonalității, trăsătură care reunește fie verbe fără subiect, fie verbe cu un subiect special, postpus, nonpersonal, adesea realizat propozițional sau ca formă verbală nepersonală.

Prin bogăție și varietate, construcțiile inventariate mai sus sunt caracteristice limbii române: (a) tiparul verbelor românești fără subiect se deosebește de alte limbi, unde poziția subiectului este acoperită de subiecte expletive, realizate printr-un pronume neutru (vezi fr. *il pleut, il neige*; engl. *it rains, it snows*); (b) diferit este și tiparul verbelor românești cu subiect postpus/subiectivă conjuncțională postpusă, care, în alte limbi, primește câte două subiecte, unul, aparent, antepus, realizat prin pronume expletiv, și al doilea postpus, realizat propozițional sau prin nominal (*Il est arrivé un accident, Il est arrive que...*).

Exerciții:

5. Din următoarele enunțuri, selectați propozițiile subiective; arătați tipul de subiectivă (după diversele criterii propuse):
(a) „Niciodată nu mi-a venit în minte să renunț la ceea ce mi-a fost dat să primesc." (N. Iorga, *Cugetări*)
(b) „Ticăloșia e lesne s-o capeți, căci locuiește aproape; nu trebuie decât să-ți ridici ochii și o găsești la tot pasul. Să rămâi neatins de ticăloșie, asta nu e cel mai simplu lucru." (ibid.)

Clasele a VI-a - a VIII-a; liceu

7. Topica și punctuația

În funcție de verb, topica predilectă a subiectului/a subiectivei este antepoziția, dacă verbul este personal, și postpoziția, dacă verbul este impersonal. Trebuie subliniat că este vorba de o topică predilectă, și nu de una obligatorie, căci oricare dintre subiecte/subordonatele subiective poate, cu rol emfatic, să-și schimbe poziția: cele antepuse să apară în postpunere (*Reușește oricine*$_S$ / [*numai cine muncește*]$_S$), iar cele postpuse să apară în antepunere ([*Dacă reușești*]$_S$, *asta*$_S$ *contează*).

În mod curent, subiectul și subiectiva nu se separă prin virgulă de predicat. Și totuși, în cazul reluării cu rol emfatic a unui subiect/a unei subiective, indiferent de tipul de verb: personal sau impersonal, subiectul/subiectiva se separă prin virgulă; în cazul verbului personal, reluarea se face prin pronumele *el/acela* (a,b)*;* în cazul verbului impersonal, reluarea se face printr-o profrază (ține locul unei întregi propoziții) demonstrativă cu valoare neutră *asta* (c,d);
(a) ***Concurentul de pe ultimul loc***[,] *numai* ***el*** *știe ce-i în sufletul lui.*
(b) ***Cine nu muncește***[,] ***numai acela*** *nu greșește.*
(c) ***Că ești neglijent***[,] ***asta*** *mă îngrijorează.*
(d) ***Dacă nu se va prezenta la timp***[,] ***asta*** *îi va mira pe toți.*

Subiectul/Subiectiva se separă prin virgule în cazul intercalărilor de orice fel (circumstanțiale, apozitive, construcții incidente etc.), care intervin între subiect și predicat (e-g):

(e) *Sportivul*[,] *când/dacă nu mai are forță, încetează să lupte.*
(f) *Profesorul*[,] *dirigintele din ultima clasă, a avut numai cuvinte de laudă.*
(g) ***Oricine muncește din greu***[,] *dacă este pasionat de ceea ce face, nu simte oboseala.*

Clasa a VIII-a

8. Variație stilistică

Funcția subiectului, esențială pentru organizarea oricărei fraze bine construite, apare, ca și predicatul, cu utilizare frecventă, indiferent de tipul de text și de tipul de registru. Și totuși, anumite tipare de construcție sunt preferate în funcție de un anume registru.

• În registrul popular, sunt regăsibile frecvent construcții cu diverse utilizări ale verbului impersonal și predicativ *a fi*, urmat de un subiect/o subiectivă. Vezi, pentru acest tip de utilizări, textele lui Ion Creangă:
„Dacă **este** că a lăsat Dumnezeu..."
„Dar când **este** să dai peste păcat..."
„Cât pe ce **era** să ne ologească boaita cea îndrăgită."
„dar mi-**i** nu cumva să te întâlnești cu scârba în drum."
„nu ne **era** a învăța, cum nu-i **e** cânelui a linge sare."
„Îmi **era** acum a scăpare de dânsul."
„Dacă nu ți-**a fost** de cumpărat..."

Tot în limbajul popular se înregistrează și construcții în care subiectul unei subordonate subiective avansează înaintea regentului verbal impersonal, apărând în construcții cu regentul acordat; vezi exemple cu *a fi* acordat, dar și cu *a trebui* acordat, pe care limba literară actuală nu le acceptă:
„Așa-i că **erai** să mori și să nu știi ce-i frumos pe lume?" (Ion Creangă)
„tocmai **eram** să vă întreb de unde le aveți." (Ion Creangă)
***Trebuiam** să rezolv cât mai repede.*

Mecanismul producerii acestui tip de construcție este următorul: (construcție impersonală) *Era ca **eu** să cad/ca **toate** să se întâmple* → (avansare subiect) ***Eu** era să cad, **Toate** era să se întâmple* → (incorect: acord cu noul subiect) ***Eu eram** să cad, **Toate erau** să se întâmple.*

• Registrul cult își specializează și el anumite tipare cu subiective. Cele mai caracteristice sunt propoziția relativă subiectivă „scindată" (a), construcție cu puternic efect emfatic pentru componentul așezat după copulativul *a fi*. Cu aceeași specializare de

registru apare și subiectiva antepusă cu *dacă* urmată de *a fi* predicativ (b,c); diferența dintre (b) și (c) constă în tipul de circumstanțial care urmează verbului *a fi*; cauzal (în (b)), dar final (în (c)).

(a) ***Ceea ce m-a supărat*** *a fost nepăsarea oamenilor.*

(b) *Și* ***dacă n-a venit,*** *(asta) e din timiditate, și nu din neglijență.*

(c) *Și* ***dacă n-a răspuns la timp*** *e pentru a ne da de înțeles rezerva lui.*

Exerciții:

6. Selectați propozițiile subiective din următoarele texte și indicați conjuncția de subordonare:
(a) „Dar dacă în rândurile de mai sus am deplâns lipsa de iubire de adevăr (...) nu a fost din teamă că invectivele lor vor fi putut rămânea puternice împotriva noastră" (Titu Maiorescu, *Critice*)
(b) „și dacă mai întârzia să fugă era tocmai din pricină că chibzuia și se sfătuia îndelung cu Guica (...)" (Marin Preda, *Moromeții*)

Clasele a V-a - a VIII-a

9. Aspecte normative

• Numeroase greșeli privesc acordul predicatului cu subiectul, fie că apar hiperacorduri, deci acord la plural în contexte în care pluralul nu are justificare, fie că apare singularul în contexte care, corect, cer pluralul. Astfel, în (i), se folosește incorect pluralul (*privesc*), deși substantivul *notele* nu are funcția de subiect, ci de complement direct; în (ii), se folosește, incorect, singularul (*se trece cu vederea*), deși grupul subiectului (*prea multe greșeli*) apare la plural:

(i) *În ceea ce privesc notele, sunt mai mici decât anul trecut.* (corect: *În ceea ce* ***privește*** *notele...*)

(ii) *Li se trece cu vederea prea multe greșeli.* (corect: *Li* ***se trec*** *cu vederea...*)

• Alte greșeli sunt cele de construcție (de organizare a enunțului) și de folosire a conjuncțiilor subordonatoare; vezi:

(iii) *Fata, când a intrat, mi s-a rupt sufletul de ea.*

(iv) *Ni s-a ordonat ca să plecăm imediat.*

(v) *Ni s-a ordonat ca să plecați imediat.*

– În (iii), apare anacolutul (*Fata... mi s-a rupt sufletul*), tip de greșeală constând în „ruperarea" tiparului sintactic cu care a început fraza (în exemplul nostru, nominativul *fata*) și continuarea, după o intercalare, cu un nou tipar sintactic (construcția cu prepoziție *de ea*).

– În (iv) și (v), apare conjuncția compusă nedisociată *ca să*, în condiții în care norma cere numai pe *să* (norma literară actuală admite folosirea conjuncției compuse *ca... să* numai ca tip disociat, fiind selectată atunci când între verbul regent și propoziția subordonată se inserează componente ale subordonatei).
– În (v), apare și alt tip de greșeală: amestecul dintre vorbirea directă și indirectă (vezi forma de persoana a 2-a plural *plecați*, proprie vorbirii directe; corect: *Ni s-a ordonat să plecăm*).

Exerciţii:

7. Corectați greșelile de acord din următoarele enunțuri, indicând în ce constă greșeala:
(a) Sunt un student care nu pot accepta minciuna.
(b) Mi-au fost dat să trăiesc prea multe lucruri neplăcute.
(c) Niciunul dintre ei nu hotărăsc singuri.
(d) Fiecare dintre ei s-au descurcat singuri.
(e) Ce-s cu ideile astea trăsnite?
(f) Cine dintre ei fug de noi?

8. Corectați greșelile de construcție, indicând în ce constă greșeala:
(a) Nu se merită să plângi pentru asta.
(b) Profesoara, când a intrat în sală, i s-a strâns inima de teamă.
(c) Părinții, când l-au întâlnit, li s-au umplut ochii de lacrimi.
(d) S-a întâmplat de l-am găsit aproape leșinat.

COMPLEMENTELE

Complementele sunt funcţii sintactice cerute obligatoriu de un regent verbal, adjectival, adverbial sau interjecţional, cărora regentul le impune restricţii de formă (de caz, de prepoziţie).

COMPLEMENTUL DIRECT

Tematica programei

Gramatică:
– Complementul direct (VI)
– Pronumele personal (flexiune cazuală). Pronumele reflexiv. Posibilități combinatorii ale pronumelui (VI)
– Anticiparea şi reluarea prin clitice pronominale în cazul unor complemente (VI)
– Construcţii cu pronume reflexive (VIII)
– Utilizări sintactice ale formelor verbale nepersonale: infinitivul, gerunziul, supinul (VI)
– Fraza. Subordonarea prin conjuncţii subordonatoare, prin pronume şi adverbe relative (VIII)
– Realizări propoziţionale ale unor funcţii sintactice: completiva directă, indirectă şi completiva prepoziţională (VIII)

Clasa a VI-a

1. Ce este și cum recunoaștem un complement direct?

În următorul text, complementele directe sunt marcate grafic prin îngroșare:
„Mare rege a fost Carol I! Toți supușii **l**-au iubit. Și el **i**-a iubit la rându-i. Pentru ei a făcut **totul**. A construit **palate, drumuri, căi ferate, școli și spitale**. (...) Își dorea să-**i** cuprindă între granițele țării și **pe frații** noștri din Transilvania." (A. Iorga, F.-L. Iorga, *Marea Unire pentru cei mici*)

Complementul direct are următoarele caracteristici generale:
– Se subordonează verbului.
– Se realizează prin clitic pronominal cu formă specifică de acuzativ (vezi în text ***l**-au iubit, **i**-a iubit, să-**i** cuprindă*).
– Se realizează prin nominal (substantiv, pronume, numeral) în cazul acuzativ, legat direct de verb, în condiţiile în care nominalul este substituibil cu o formă clitică de acuzativ (*a construit **palate, drumuri, căi ferate, școli și spitale** → **le**-a construit*).

– Se realizează prin nominal precedat de prepoziția *pe*, în condițiile în care grupul *pe* + nominal este substituibil cu o formă clitică de acuzativ (*să cuprindă **pe frații** noștri* → să-***i** cuprindă*).

– Participă la fenomenul dublării, constând în faptul că două componente subordonate aceluiași verb au același referent și aceeași funcție sintactică, fără să fie coordonate (vezi, în text, *să-**i** cuprindă **pe frații** noștri*, unde cliticul pronominal *i* și complementul direct substantival *pe frații (noștri)* reprezintă funcția sintactică de complement direct, exprimată dublu, prin clitic și prin substantiv).

Ceea ce leagă caracteristicile indicate anterior este posibilitatea exprimării printr-o formă clitică pronominală de acuzativ și posibilitatea dublării.

(a) De remarcat diferența dintre cliticele pronominale cu formă de acuzativ și cu funcția sintactică de complement direct, fie clitice de pronume personal (i), fie de reflexiv (iii), și forme clitice de acuzativ ale pronumelui personal (ii) și reflexiv (iv) care nu îndeplinesc funcția de complement direct; în (iii), este vorba de cliticul feminin *o* care, nesubstituind nominale, intră în componența unor verbe și a unor locuțiuni verbale (*a o lua la fugă, a o lua la sănătoasa, a o lua razna, a o pune de mamaligă, a o lua la dreapta/la stânga* etc.); în (iv), este vorba de forma *se* ca formant (component) obligatoriu al unor verbe (*a se bosumfla, a se lăfăi, a se mandri, a se plânge, a se sinchisi, a se teme, a se văita* etc.).

(i) *Pe fetiță a luat-**o** la plimbare.* [+CD] vs (ii) *Fetița a luat-**o** la fugă* [-CD]

(iii) *Profesoara **se** amagește singura.* [+CD] vs (iv) *Fetița **se** plânge de tratament dur.* [-CD]

(b) De remarcat trăsăturile prepoziției *pe*, care, în construcția complementului direct, și-a pierdut valoarea locativă, devenind o marcă sintactică a complementului; vezi diferența dintre *pune **pe masă**, se așază **pe pat*** (prepoziții locative) vs *îl pune **pe Ion** în funcția de director* (complement direct).

De observat condițiile de construcție cu prepoziția *pe* vs construcția directă, nelegată prepozițional, a complementului; nu orice complement direct se poate construi prepozițional, după cum nu orice complement direct se poate lega direct, neprepozițional, de verb; să se compare:

(a) *Profesorii îl caută **pe Ion/pe Lăbuș***, unde complementul direct exprimat prin nume propriu personal și animat nonpersonal cere construcția cu prepoziție;

(b) *Profesorii îl aleg **pe directorul nostru/pe inspectorul nostru***, unde complementul direct este animat și definit (cunoscut, individualizat) și cere construcția cu prepoziție;

(c) *Profesorii aleg **director/inspector***, unde complementul direct este animat/personal, dar nu și definit (cunoscut) și nu admite construcția prepozițională;

(d) *Profesorii aleg **programul/traseul***, unde complementul direct este neanimat și nu admite construcția prepozițională.

Trăsătura marcării prepoziționale a complementului direct, absentă din unele limbi romanice (vezi, de exemplu, franceza), este prezentă însă în catalană, spaniolă, portugheză, cu deosebirea că în aceste limbi este folosită altă prepoziție, anume *a* (rom. *Ion o vede pe Claudia* vs sp. *Juan ve a Claudia*).

Clasele a VI-a - a VIII-a

2. Alți termeni regenți ai complementului direct

În afara situațiilor prototipice, mai sus analizate, complementul direct are și regenți din alte clase; vezi textul următor:

*Uite-**o** **pe Ileana**! Văzând-**o** cât era de veselă, ai fi crezut [că primise **un (mare) cadou**]. Dar nu! **O** întâlnise **pe Nadia**, regina gimnasticii. **O** să-si aducă aminte **asta** peste ani și ani. La început, se supărase pe părinți pentru că **o** sculaseră prea devreme, dar acum fericirea de a o fi întâlnit **pe Nadia** îi strălucea pe față.*

• Pe lângă forme verbale personale (*ai fi crezut, primise, întâlnise, sculasera*), dintre formele nepersonale, complementul direct se atașează gerunziului (vezi în text: *văzând-**o***), infinitivului (vezi în text cliticul personal de acuzativ asociat infinitivului perfect *a o fi întâlnit*) și supinului (ex.: *Mi-e greu de citit **cartea***). Singura formă nepersonală care nu admite combinarea cu un complement direct este participiul.

• Locuțiunile verbale, în calitatea lor de echivalente ale unui verb, își pot atașa și ele complemente directe (vezi, în text, *o să-și aducă aminte **asta***, dar și alte locuțiuni verbale, precum: *ține minte **totul**, bagă de seamă **neregulile**, mi-**l** aduc aminte*).

• De observat că, în afara verbului, alte părți de vorbire nu admit combinarea cu un complement direct; vezi adjectivul și adverbul care nu-și subordonează complemente directe. Numai câteva interjecții își pot atașa un complement direct (vezi interjecția din text *uite-**o***, dar și alte interjecții precum: *iată-**l**, na-**l**, poftim **cărțile**!*).

(a) Majoritatea gramaticilor observă că, deși asocierea cu un complement direct este caracteristică clasei verbului, nu toate verbele admit complement direct, distingând **verbele tranzitive**, care admit asocierea cu un complement direct, de cele **intranzitive**, care nu admit vecinătatea complementului direct. Verbe precum *a cădea, a ieși, a intra, a înota, a se întâmpla* etc. sunt intranzitive.

(b) Sunt intranzitive și verbele cu reflexiv obligatoriu, unde forma de acuzativ a reflexivului blochează apariția complementului direct (*a se lăfăi, a se mândri, a se plânge, a se teme, a se văicări* etc.). De remarcat că nu orice verb reflexiv obligatoriu blochează apariția complementului direct, ci numai cele cu reflexiv în acuzativ; reflexivele obligatorii cu formă de dativ pot primi complemente directe, inclusiv forme pronominale clitice de acuzativ (vezi *Își închipuise **situația**, și-**o** închipuise*).

Clasele a VII-a - a VIII-a

3. Alte realizări ale complementului direct

În afara realizărilor prototipic nominale (substantiv, pronume, numeral în acuzativ), alte realizări sunt:

• formele verbale nepersonale: infinitiv (i), gerunziu (ii), supin (iii). Participiul, care în română are trăsături adjectivale, nu poate apărea cu funcția de complement direct, așa cum nu apar nici adjectivele.

(i) *Profesoara dorește* ***a-și ajuta*** *elevii.*
(ii) *Aud* ***tunând****. Simt* ***venind*** *o adiere de vânt.*
(iii) *Elevul termina* ***de citit****.*

(a) Atenție la complementul direct urmând după verbul modal *a putea* și realizat prin infinitiv fără marca *a* (*pot cânta/lucra/citi*). În condițiile în care infinitivul primește un clitic pronominal personal sau reflexiv, cliticul „avansează" în fața verbului modal (*îl pot citi, o pot scrie, se poate apăra, îi pot spune*). În analiza sintactică, grupul este segmentabil în elementele componente; vezi *putea* + complementul lui direct cu formă de infinitiv, iar cliticul personal/reflexiv este complement direct sau indirect al infinitivului. Mecanismul „avansării" cliticului constă în: *Profesorul poate (a)-l ajuta* → *Profesorul* ***îl*** *poate ajuta, El poate (a) se apăra* → *El se poate apăra, El poate (a)* ***mi-o*** *trimite* → *El* ***mi-o*** *poate trimite.*

(b) Orice așezare a unui cuvânt din altă clasă (adjectiv, participiu, adverb, interjecție, prepoziție, conjuncție, verb la formă personală fără conector conjuncțional) în poziția unui complement direct atrage automat substantivizarea acestuia, o substantivizare prin conversiune (i) sau una cu totul accidentală în metalimbaj (ii):

(i) *Iubește* ***albul****, Spune* ***vrute și nevrute****, Își iubește* ***aproapele****, El știe* ***oful*** *nostru.*
(ii) *L-a sărit* ***pe „de"****, L-a introdus în text* ***pe „și"****, L-a păstrat în text* ***pe „voi fi"****.*

• propoziții conjuncționale introduse prin conjuncțiile *că, să, ca... să, dacă, de, cumcă*:

(i) *Crede [****că*** *s-au făcut greșeli]*
(ii) *Speră [****să*** *termine în timpul cel mai scurt].*
(iii) *Speră [****ca*** *toți* ***să*** *termine cât mai repede].*
(iv) *Elevii întreabă [****dacă*** *s-au corectat lucrările].*
(v) *Profesoara ne povestește [****cumcă*** *școlile din tinerețea ei erau foarte bune].*

• propoziții relative, introduse prin pronume, adjective și adverbe relative (sau nehotărâte cu valoare relativă):

(i) *Mănâncă [****(ori)ce*** *i se dă].*
(ii) *Cumpără [****(ori)ce*** *carte i se recomandă].*
(iii) *Nu știu [****cine*** *va fi ales/****a cui*** *soluție va fi aleasă/****cui*** *i se va da premiul].*
(iv) *Nu știe [****cum****], [****unde****] și [****când*** *se va ajunge].*
(v) *L-au ales [****pe care*** *a lucrat mai bine].*
(vi) *Apreciază [****pe cine*** *merită].*

(a) În mod curent, relativul din structura completivei directe poate îndeplini diverse funcții sintactice, de unde derivă și formele cazuale diferite la care apare (vezi, în (iii), *cine* – nominativ subiect; *a cui* – genitiv atribut; *cui* – dativ complement indirect). Dar apar și propoziții relative de tipul (v) și (vi), în care funcția relativului din subordonată (unde apare ca subiect) nu coincide cu poziția subordonatei față de regentă, care impune prezența prepoziției *pe* (*am ales pe*, [illegible] *pe*).

(b) Atenție la enunțul (iv), unde fiecare adverb relativ indică prezența unei subordonate distincte; primele două sunt eliptice de predicat.

(c) Atenție la relativele infinitivale, construcție arhaică, parțial fixă, fără marca *a*, construcția apărând în relație cu un singur verb regent *a avea* (*N-am ce face*/*unde pleca*/*la cine pleca*/*pentru ce pleca*). Este singura construcție în care relativul se asociază cu o formă nepersonală (un infinitiv) și în care infinitivul are valoare predicativă.

Exerciții:

1. **(a)** Alegeți din textul următor complementele directe și analizați-le sintactic și morfologic.
(b) Există în text propoziții completive directe? Dacă da, selectați-le, indicând tipul (conjuncțional vs relativ) și cuvântul regent.
„Uite că am scris atâtea pagini și încă nu m-am prezentat. (...) Pasiunea mea? Fotografiile. Și le-am transformat din pasiune în meserie la Sibiu, acolo unde am învățat tot ce era de învățat despre cum să faci fotografii remarcabile. N-aș putea trăi o zi fără să fotografiez ceva." (A. Iorga, F.-L. Iorga, *Marea Unire pentru cei mici*)

2. Extrageți propozițiile subordonate din următorul text și comparați-le din punct de vedere sintactic; explicați diferențele:
(a) *Decizând să renunțe la personalul auxiliar, directorul nu a văzut toate consecințele.*
(b) *Decizându-se să renunțe la personalul auxiliar, directorul nu a văzut toate consecințele.*
(c) *Decizându-se în cancelarie să se renunțe la personalul auxiliar, activitatea celorlalți a fost mult încărcată.*

Clasele a VI-a - a VIII-a

4. Reluarea și anticiparea (dublarea) complementului direct

Pot fi dublate prin clitic pronominal (anticipate sau reluate, în funcție de poziția cliticului):
– complementul direct substantival (***L**-am văzut **pe profesor**, **O** rog **pe mama**, **Predealul îl** iubesc din copilărie*);
– complementul direct pronominal sau realizat prin numeral cu valoare pronominală (***L**-am întrebat **pe acesta**, **Îl** rog **pe unul** dintre ei, **Pe care l**-ai văzut?, **Pe toți i**-am încurajat, **I**-am întrecut **pe trei** dintre ei*); formele accentuate de pronume personal și reflexiv apar cu dublare obligatorie (***Te**-am întâlnit **pe tine**, **Pe ei îi** știu de mult, Nu **se** respectă deloc **pe sine***);

– complementul direct exprimat prin propoziție conjuncțională, reluată prin forma atonă de pronume personal feminin cu valoare neutră *o* (*Că este incorect, o știu de mult*).

Antepoziția complementului față de verb și caracterul determinat/definit sunt doi factori care influențează dublarea, impunând reguli de dublare obligatorie sau facultativă; în stabilirea regulilor intervine (vezi (iv–v)) și natura personală vs nonanimată a complementului.
(i) „antepoziție" + „determinat" → dublare obligatorie (*Pe Ion îl știu, Cărțile le-am citit, Bucureștiul îl ador*);
(ii) „antepoziție" + „nedeterminat" → dublare neacceptată (*Copii pregătește, Cărți citește*);
(iii) „antepoziție" + „articol nedefinit" → dublare facultativă (*Un exercițiu util (îl) reprezintă compunerea, Un copil studios nu-(l) întâlnești zilnic*);
(iv) „postpoziție" + „determinat" + „personal" → dublare obligatorie (*L-am întâlnit pe elev/pe Ion, I-am admirat pe olimpicii noștri*);
(v) „postpoziție" + „determinat" + „nonanimat" → dublare neacceptată (*Citesc* ***bibliografia****, Am terminat* ***romanul****; *O citesc bibliografia, *L-am terminat romanul*).

Clasele a VI-a - a VIII-a

5. Topica și punctuația

• În raport cu verbul, topica prototipică (curentă și neutră stilistic) a complementului direct este postpoziția:
Ion citește ***o carte****, Culege* ***mere****, Își iubește* ***familia****, Dorește* ***să plece****, Apreciază* ***ce i se dă****.*

• Antepunerea, în raport cu verbul, este și ea posibilă și are, adesea, efecte discursive și stilistice de tematizare și de focalizare/de punere în relief, în contrast (i). Reluarea prin clitic pronominal de acuzativ a complementului antepus (vezi (ii)) facilitează topica liberă, asigurând recunoașterea fără echivoc a complementului direct:
(i) ***Cărți*** *cumpără săptămânal,* ***Carne*** *nu mănâncă,* ***Păsări****, și* ***nu porci*** *crește,* ***Să avem rezultate bune****, doresc enorm.*
(ii) ***Familia*** *și-o iubește mult,* ***Pe Ana*** *o cunoaște din tinerețe,* ***Pe copii*** *îi ajuta,* ***Că este bolnav****, o știu de mult.*

• Singurele cazuri de topică fixă apar în condițiile realizării complementului direct prin clitice pronominale, așezate obligatoriu în antepunere (i) sau în postpunere (ii)

față de verb; regulile fixe privesc poziția cliticului, și nu pe cea a complementului direct. În condițiile în care apar simultan un clitic complement direct și unul indirect, regula de topică este, de asemenea, fixă: cliticul de dativ îl precedă pe cel de acuzativ (iii).

(i) *il văd, o văd, l-am văzut, l-aș vedea, să-l văd, s-o văd, a-l vedea, a o vedea*
(ii) *am văzut-o, aș vedea-o, văzându-l, văzând-o*
(iii) *i-l dau, i-o dau, i l-am dat, i-am dat-o, i l-aș da, i-aș da-o, a i-l da, a i-o da, dându-i-l, dându-i-o*

• Regula de punctuație a complementului direct în construcțiile prototipice este neseparарea prin virgulă, fie că este vorba de un complement direct nominal/pronominal, de unul propozițional sau de o formă verbală nepersonală. În cazurile de antepunere a complementului sau a propoziției, cu reluare și focalizare, complementul și propoziția se vor separa prin virgulă:
Pe cel din față[,] *pe acela îl voi sancționa.*
Că este bolnav[,] *o știu de mult, Dacă m-a înșelat*[,] *o voi afla cât de curând.*

Clasele a VI-a - a VIII-a

6. Complementul direct și alte părți de vorbire. „Capcane" în recunoaștere

• **Confuzia complement direct – subiect** este facilitată de faptul că există subiecte postverbale nonanimate și complemente directe nonanimate atașate direct verbului, fără nicio marcă diferențiatoare, ba mai mult răspunzând amândouă la întrebarea „ce" pusă verbului; vezi construcțiile de sub (i), (ii), (iii), unde subiectul postverbal este adesea confundat cu un complement direct:
(i) *Îmi convine situația, Îmi place cartea, Îmi revine o obligație, Îmi scapă din vedere esențialul, Îmi trebuie o carte, Îmi trece supărarea, Îmi vine somnul*;
(ii) *Mă amuză ideea, Mă copleșește durerea, Mă costă nepăsarea, Mă doare capul, Mă frământa situația, Mă miră rezultatul, Mă preocupă situația, Mă răzbește foamea*;
(iii) *S-a aflat adevărul, A intervenit o schimbare, S-a întâmplat o nenorocire, S-a mușamalizat adevărul.*

• **Confuzia complement direct – nume predicativ** este facilitată de prezența unor nume predicative nonanimate atașate direct verbului și răspunzând, ca și complementul direct, la întrebarea „ce" pusă verbului; vezi construcția (iv), cu nume predicativ după verbul copulativ *înseamnă*, în raport cu (v), construcții cu un complement direct, așa cum indică procedeele de recunoaștere a complementului

direct (vezi dublarea prin clitic cu formă de acuzativ: *O noutate o reprezintă/o constituie afacerea*, dar niciodată **Noutatea o înseamnă afacerea*):
(iv) *Afacerea înseamnă **noutate**$_{NP}$.*
(v) *Afacerea constituie/reprezintă o **noutate**$_{CD}$.*

• **Confuzia complement direct – complement prepozițional** este facilitată de prezența construcției *pe* + nominal animat/personal atât cu funcția de complement direct, cât și cu funcția de complement prepozițional. Atenție la prima construcție din text *se supărase pe părinți*, dar și la alte construcții similare: *se bazează pe colegi*, *se bizuie pe colegi*, unde construcția *pe colegi* apare nu în poziția unui complement direct, ci a unuia prepozițional; verbul regent, cu reflexiv obligatoriu, nu admite prezența unui complement direct, așa cum indică imposibilitatea substituției construcției cu *pe* printr-un clitic personal de acuzativ (**îi se bazează*, **îi se bizuie*, **îi se supără*).

Gramaticile mai noi (GALR II, p. 413–415, GBLR, p. 448–453) recunosc o specie nouă de complement, deosebită de complementul direct, numită **complement secundar**, și vorbesc de confuzia posibilă între cele două complemente în construcții ca: *Mă învață carte*, *Mă întreabă **rezultatul***, *Mă anunță **ziua** plecării*. Faptul că cele două complemente, al pesoanei și al obiectului, nu se pot coordona (**Mă învață și/sau carte*, **Mă întreabă și/sau rezultatul*) este dovada cea mai clară că reprezintă funcții sintactice diferite. În gramatica de față, păstrăm analiza și denumirea tradițională, denumindu-le identic drept complemente directe, cu observația că unul este un complement direct al persoanei (cel exprimat prin clitic pronominal), iar celălalt, un complement direct al obiectului (exprimat prin substantiv/pronume/numeral/propoziție: *Mă întreabă **rezultatul/orice/ceva/asta/două** (dintre rezultate)/**ce s-a decis***).

Exerciții:

3. (a) Alegeți complementele directe din următorul fragment; **(b)** analizați sintactic cuvintele subliniate:
Mă înfurii pe colegi, fiindcă, în raport cu anul trecut, nu mai pot conta pe ei. Mă înfurie tot ce s-a întâmplat. S-a aflat noul regulament, ceea ce înseamnă supărare și neîncredere din partea lor. Așa au aflat condițiile dure nou introduse. Se vor plânge, se vor victimiza și le va trece prin cap plecarea din echipă. Unii chiar o vor face, deși își imaginează consecințele.

Clasele a VI-a – a VIII-a

7. Aspecte normative

• Una dintre frecventele greșeli de construcție este folosirea complementului direct exprimat prin pronumele relativ *care* fără prepoziția *pe*, deși norma cere construcția

cu *pe* în orice situație, indiferent că referentul este animat/personal sau nonanimat; vezi construcții ca:
(a) *elevii care i-am întâlnit* (incorect) vs *elevii pe care i-am întâlnit* (corect)
(b) *cărțile care le-am citit* (incorect) vs *cărțile pe care le-am citit* (corect)

• Alte greșeli privesc folosirea conectorilor conjuncționali și, implicit, amestecul tipurilor de vorbiri și folosirea semnelor de punctuație, greșeli care apar și pentru alte funcții sintactice realizate propozițional:
(a) *Mi-a spus că ce frumoasă sunt!* (corect: *Mi-a spus că sunt frumoasă*, construcție din care au dispărut marca exclamativă *ce* și semnul exclamării, caracteristice vorbirii directe).
(b) *A întrebat că ce am făcut ieri?* (corect: *A întrebat ce am făcut ieri*, construcție din care s-au suprimat conectorul *că* și semnul întrebării; este incorectă prezența simultană a doi conectori subordonatori, precum și folosirea semnului întrebării în vorbirea indirectă).
(c) *El spune că să plecăm mai repede.* (corect: *El spune să plecăm mai repede*, construcție din care dispare conectorul *că*; este incorectă legarea a doi conectori subordonatori).
(d) *El ne spune ca să plecăm mai repede.* (corect: *El spune să plecăm mai repede* sau *El spune ca noi toți să plecăm mai repede*, construcții care respectă normele de utilizare a conjuncției compuse *ca să*, folosite corect în subordonata completivă numai dacă între cele două elemente se inserează componente aparținând subordonatei).

COMPLEMENTUL INDIRECT

Tematica programei

Gramatică:
– Complementul indirect în dativ (VI)
– Anticiparea și reluarea prin clitice pronominale în cazul unor complemente (VI)
– Construcții cu pronume reflexive (VIII)
– Fraza. Subordonarea prin conjuncții subordonatoare, prin pronume și adverbe relative (VIII)
– Realizări propoziționale ale unor funcții sintactice: completiva indirectă și completiva prepozițională (VIII)

Clasa a VI-a

1. Ce este și cum recunoaștem un complement indirect?

În enunțurile următoare, complementele indirecte sunt marcate grafic prin îngroșare:

(a) ***Olimpicilor li*** *s-au oferit premii.*
(b) *Romanul* ***mi*** *se pare interesant.*
(c) „Vai de acela care scrie ca să-**și** dovedească **sieși** aceasta." (N. Iorga, *Cugetări*)
(d) ***Fiecăruia i****-am trimis câte un exemplar.*
(e) ***Nimănui*** *nu-****i*** *este frică.*
(f) ***Cui*** *nu-****i*** *place să nu mai vină.*
(g) *jocuri dragi* ***copiilor***
(h) *El se comportă asemenea* ***părinților****.*
(i) *Bravo* ***vouă****!*

Complementele indirecte se recunosc prin următoarele trăsături:

– se realizează printr-un nominal (substantiv sau pronume) în dativ, subordonat unui verb (*s-au oferit* ***olimpicilor***), unui adjectiv (*dragi* ***copiilor****, necesar* ***vieții***), unui adverb (*asemenea* ***părinților****, aidoma* ***părinților***), unei interjecții (*bravo* ***vouă****!, na-ți o carte!*);

– în cazul raportării la verb, acceptă dublarea printr-o formă neaccentuată (clitică) de pronume personal în dativ (*olimpicilor li s-au oferit*, *fiecăruia i-am trimis*, *nimănui nu-i este frică*) sau de reflexiv în dativ (*să-și dovedească sieși*); de reținut că dativele raportate la adjectiv (g), la adverb (h) și la unele interjecții precum *bravo* (i) nu admit dublarea.

(a) Atenție la ambiguitatea construcției *Am dat cartea Mariei*, pentru care există posibilitatea de a fi interpretată în două feluri: componentul *Mariei* poate primi fie interpretarea de complement indirect, fie interpretarea de atribut în genitiv al regentului *cartea*. Pentru evitarea neclarității, se recomandă schimbarea topicii complementului indirect (*Am dat Mariei*$_{CI}$ *cartea*). De observat că folosirea unui clitic (*I-am dat cartea Mariei*) nu rezolvă neclaritatea, componentul *Mariei* continuând să aibă, și în acest caz, aceeași dublă interpretare.

(b) Nu orice dativ îndeplinește funcția de complement indirect. Atragem atenția asupra tuturor construcțiilor în care dativul, raportat sau nu la un verb, nu îndeplinește funcția de complement indirect.

• Nu sunt complemente indirecte ale verbului sau ale locuțiunii verbale cliticele reflexive obligatorii (nesuprimabile) din construcții precum: *El își revine după boală*, *El își închipuie numai rele*, *El își aduce aminte de ceva*; ele se includ în structura verbului/locuțiunii, neavând funcție sintactică proprie.

• Nu sunt complemente indirecte propriu-zise așa-numitele „dative posesive", care au caracteristici proprii: sunt prezente în construcții cu trei componente: verb + clitic personal/reflexiv de dativ (indicând posesorul) + substantiv (indicând obiectul posedat); au ca realizare specifică un clitic pronominal (*I-au plecat copiii*, *Și-a pierdut cartea*). În alte lucrări de gramatică (GBLR, p. 498–506), „dativul posesiv" apare sub denumirea de *complement posesiv*; în lucrarea de față va apărea sub denumirea de *complement indirect posesiv*, denumire care atrage atenția asupra asemănării cu un complement indirect, dar și asupra diferenței.

• Nu sunt complemente indirecte nici dativele din construcții precum: verb copulativ + substantiv „de relație" (substantiv desemnând un nume de rudenie sau de relații sociale) nearticulat + nominal în dativ (*El este frate lui Ion*, *El este vecin Mariei*), unde dativul ocupă funcția unui atribut al numelui „de relație".

• Nu sunt complemente indirecte nici așa-numitele „dative locative", construcții cvasifixe, arhaice și populare, în care dativul nu acceptă dublarea, iar valoarea lui este circumstanțial-locativă (*Se așterne drumului*, *Rămâne/Stă locului*).

• Nu sunt complemente indirecte nici cliticele pronominale cu valoare de „dative etice" (*Mi ți-l ia de urechi cât e de mare*) și de „dative neutre" (*Ii tot dă cu gura, „trebuie să-i tragă la soamne!"* – I. L. Caragiale, *C.F.R.*). Lipsite de valoare referențială, căci nu mai trimit la persoană, cliticele în discuție au o puternică încărcătură stilistică, marcând participarea afectivă a locutorului; nu îndeplinesc funcție sintactică.

Exerciții:

1. Extrageți complementele indirecte și analizați-le sintactic și morfologic:

– *Am pus zgardă cățelului*
– *Îmi este de ajuns ce am pătimit*
– *Banii au fost trimiși dumnealui.*
– *Ce-i rămâne ne trimite înapoi.*

Clasele a VI-a - a VIII-a

2. Realizări ale complementului indirect

Complementul indirect are mai multe realizări, dintre care caracteristice sunt cele prin nominal în dativ:

(a) substantive în dativ (*Mulțumește* ***participanților/****fiecărui nou* ***participant***);

În gramaticile moderne (vezi GBLR), unde analiza se realizează pe grupuri sintactice, funcțiile sintactice sunt îndeplinite de întreg grupul (centru + subordonați), și nu numai de centrul de grup. Pentru nivel școlar, vom păstra analiza tradițională, atribuind calitatea de complement centrului de grup.

(b) pronume de diverse feluri în dativ (personal: *nu* ***mi*** *se pare,* ***i*** *se cuvine*; reflexiv: *să-****și*** *dovedească* ***sieși***; demonstrativ: *trimit* ***acestuia/celuilalt/celui*** *de lângă mine*; nehotărât: *am dat* ***fiecăruia/unuia/altuia***; negativ: *n-am dat* ***nimănui***; interogativ și relativ: ***Cui*** *trimitem?, un elev* ***căruia*** *i se dă bursă*; posesiv: *Am trimis* ***alor mei***).

Alte realizări echivalente cu dativul sunt:

(c) substantiv și pronume precedate de prepoziția *la*, în condițiile în care grupul *la* + substantiv/pronume este substituibil cu un dativ (*Trimite* ***la doi copii*** *– Trimite* ***copiilor***, *Dă* ***la al doilea*** *– Dă* ***acestuia***);

Atenție la utilizarea grupului *la* + nominal, care se va folosi ca unică posibilitate de construcție a complementului indirect în condițiile în care complementul indirect se realizează printr-un component care nu admite forma de dativ, și anume: dacă pe prima poziție apare un numeral cardinal, un numeral ordinal sau un adjectiv/adverb invariabil, în locul dativului se folosește un grup cu *la*: *Am trimis* ***la doi/la al doilea/la foarte mulți/la ditamai omul/la astfel de oameni***). În schimb, construcția cu *la* trebuie evitată, în limba literară, în toate situațiile în care se poate folosi și forma cazuală a dativului (de evitat construcții ca: *Am trimis* ***la colegul nostru***, *Am spus* ***la copil***).

(d) propoziție relativă introdusă prin pronume sau adjectiv relativ în dativ (și nehotărât cu valoare de relativ):

Trimite cărțile ***cui are nevoie***.
Oferă flori ***cui/oricui merită cu adevărat***.
M-am adresat ***căror elevi erau în amfiteatru***.

Atenție la exemplele în care funcția subordonatei și cea a relativului nu coincid; în exemple precum: *Trimite cărțile* ***cui are nevoie***, *Oferă flori* ***cui merită***, funcția subordonatei

(de complement indirect: *trimite cuiva, oferă cuiva*) și funcția relativului din interiorul subordonatei (de subiect: *cineva are nevoie, cineva merită*) nu coincid sub aspectul cazului, relativul marcând numai relația față de regentă; în exemple ca: *Nu dau ajutor* ***cui*** *nu-i pasă/****cui*** *nu i se cuvine*, funcția propoziției relative (de complement indirect) coincide cu funcția relativului din interiorul subordonatei (***cui*** *nu-i pasă,* ***cui*** *nu i se cuvine*), dativul marcând ambele relații sintactice.

De reținut că funcția de complement indirect nu se poate realiza printr-o propoziție conjuncțională (introdusă prin conjuncție subordonatoare) și nici prin forme verbale nepersonale. Excepție fac participiul substantivizat și gerunziul substantivizat, care, de fapt, și-au pierdut valoarea originară, devenind substantive (*Am trimis ajutoare* ***arșilor/ suferinzilor*** *din spital*).

Exerciții:

2. Selectați complementele indirecte și indicați prin ce se realizează:

a. „A te supune cuiva care nu e decât ființa ta înălțată nu mi se pare a fi o umilință" (N. Iorga, *Cugetări*)

b. *După cele întâmplate, mi-am zis că nu-mi mai rămâne decât să mă adresez justiției.*

c. *Li se trec cu vederea toate greșelile.*

d. *Caut un profesor căruia să ne adresăm cu încredere.*

e. *Dau fiecăruia mai mult timp de reflecție.*

f. *S-au dat amenzi la doi dintre ei.*

g. *Cui vă adresați în primul rând?*

h. *Și-a recâștigat averea.*

i. *Na-ți o bucățică de nuga!*

j. *Nu trebuie dați bani la asemenea oameni.*

3. Explicați folosirea conjuncției *și* (ce componente leagă sintactic) în următoarele enunțuri:

a. *I-am trimis o carte lui Ion* ***și*** *grupului de prieteni.*

b. *O trimit lui Ion, care mi-a cerut-o,* ***și*** *oricui își exprimă dorința de a o citi.*

Clasele a VI-a - a VIII-a

3. Anticiparea și reluarea (dublarea) complementului indirect

Din exemplele (a) – (f), care urmează, se constată că:

(a) *(I)-am luat un interviu* ***profesorului.*** (anticipare facultativă)

(b) ***Profesorului*** *i-am luat un interviu.* (reluare obligatorie)

(c) *(I-)am trimis cartea* ***cui are nevoie*** (anticipare facultativă)

(d) ***Cui cere*** *o să-i trimit tot ce dorește.* (reluare obligatorie)

(e) *Mă adresez* ***studenților*** (anticipare imposibilă)

(f) *Fumatul dăunează* ***sănătății*** (anticipare imposibilă)

(i) Termenii „anticipare" vs „reluare" a complementului indirect sunt atribuiți în funcție de poziția/așezarea cliticului pronominal în raport cu complementul: în (a, c), avem a face cu „anticipare" (cliticul anticipă complementul/propoziția completivă); în (b,d), avem a face cu „reluare" (cliticul urmează complementului/propoziției completive).

(ii) Cei doi termeni se subsumează termenului general de „dublare".

(iii) Reluarea și anticiparea privesc atât complementul (a,b), cât și propoziția completivă indirectă (c,d).

(iv) Anticiparea și reluarea sunt, de la o situație la alta, obligatorii, facultative sau imposibile; în (b,d), reluarea complementului care precedă verbul este obligatorie; în (a,c), anticiparea complementului postpus verbului este facultativă, ceea ce s-a marcat prin includerea cliticului între paranteze rotunde; în (e,f), anticiparea prin clitic pronominal este imposibilă.

(v) Cele două componente „legate" prin dublare constituie o singură funcție sintactică.

Exerciţii:

4. Analizați situațiile de dublare (reluare sau anticipare) a complementului indirect din următoarele enunțuri:

I-am cumpărat copilului un ghiozdan nou.
Le-am cumpărat Mariei și lui Dan blugi comozi.
Profesorului nu-i trebuie asemenea scandal.
Cui nu-i pasă de cele întâmplate să nu rămână în sală.

4. Topica și punctuația

Așezarea curentă a complementului indirect/propoziției completive indirecte este postpoziţia față de regent (*îi trimit Mariei*, *favorabil vouă*, *asemenea vouă*, *bravo vouă*). Exceptând verbul, care acceptă ambele poziții, celelalte regente cer obligatoriu postpunerea. Și în cazul verbului, complementele indirecte realizate prin clitice pronominale apar cu topică fixă, antepusă (*îmi trebuie*, *mi se cuvine*) sau postpusă (*dându-ți*, *oferindu-mi*), caracteristică legată de calitatea de clitic.

• În relație cu un complement direct, așezarea complementului indirect este liberă, acesta urmând sau precedând complementul direct (*Dau o carte copilului* – *Dau copilului o carte*). Este recomandabilă, în caz de articulare hotărâtă, antepunerea complementului indirect față de cel direct (*Dau copilului cartea*), pentru a evita confuzia complementului indirect cu atributul în genitiv (*Dau cartea copilului*).

• În cazul unui regent verbal, din motive de emfază sau de adecvare la replica anterioară, topica poate fi modificată, complementul indirect/completiva indirectă apărând și în antepoziție. Antepunerea este facilitată de fenomenul de dublare clitică (de reluare printr-o formă clitică de pronume: ***Sinistraților li*** *s-au trimis ajutoare*).

• În mod curent, complementul indirect/propoziția completivă indirectă nu se separă prin virgulă de regent. Excepție fac complementele indirecte/propozițiile completive indirecte antepuse și reluate prin pronume cu rol de insistență (demonstrative și, mai rar, personale):

Elevului *din banca întâi*[,] ***aceluia/lui*** *i-am dat cartea.*

Cui îi place matematica[,] ***numai aceluia*** *i se potrivește o asemenea facultate.*

Exerciții:

5. Explicați folosirea virgulelor în următoarele enunțuri:

a. *Elevilor din ultima clasă, numai lor mă adresez în cele ce urmează.*

b. *Elevilor din ultima clasă, după cele întâmplate, nu le convin noile măsuri.*

c. *Celei mai bune prietene, lui Carmen, i-am trimis o scrisoare afectuoasă.*

d. *I-am trimis o carte nouă, extrem de interesantă, Mariei.*

COMPLEMENTUL PREPOZIȚIONAL

Tematica programei

Gramatică:
- Prepoziția (V)
- Complementul prepozițional (VI)
- Posibilități combinatorii ale adjectivului (VII)
- Fraza. Subordonarea prin conjuncții subordonatoare, prin pronume și adverbe relative (VIII)
- Realizări propoziționale ale unor funcții sintactice: completiva prepozițională (VIII)

Clasa a VI-a

1. Ce este și cum recunoaștem un complement prepozițional?

În textele următoare, complementul prepozițional este marcat grafic prin îngroșare:

(a) *El se apără* ***de vecini****, El se bazează* ***pe ajutorul*** *familiei, El se gândește* ***la vacanță****, El se învecinează* ***cu Ion****, El se păzește* ***de dușmani****, Rezultatele se repercutează* ***asupra tuturor****, El se teme* ***de boală****, Își dă seama* ***de minciună.***

(b) *Temându-se* ***de părinți****, a plecat fără să-i anunțe, Până a se gândi* ***la examen****, are și alte griji.*

(c) *părinți capabili* ***de sacrificiu****, funcționari nedemni* ***de situație****, om apt* ***de muncă***

(d) *Locuiește aproape* ***de serviciu****/departe* ***de serviciu.***

(e) *Vai* ***de voi****!*

Acest tip de complement are mai multe caracteristici.

- Se realizează printr-un grup alcătuit din prepoziție + nominal (substantiv/pronume/numeral).
- Prepoziția este impusă de regent (verb la formă personală (*se teme de*) sau nepersonală (*temându-se de, a se gândi la*), adjectiv (*capabil de, nedemn de, apt de*), adverb (*aproape/departe de*), interjecție (*vai de*)).

În gramaticile tradiționale, complementul prepozițional și complementul indirect erau subsumate unui singur tip de complement, numit **complement indirect.** Potrivit lucrărilor gramaticale mai recente (GALR II, p. 418, 438; GBLR, p. 456–457), cele două tipuri se disting, soluție adoptată și în această gramatică și în *Programa școlară*. Distingerea celor două complemente se întemeiază pe următoarele argumente:
(i) cele două complemente, indirect și prepozițional, admit coocurența (apariția simultană) în același enunț, fără să fie coordonate, semn clar că nu sunt de același tip (***Îi***$_{CI}$ *pasă* [*de tine*]$_{CPrep}$, ***îmi***$_{CI}$ *vorbește* [***despre tine***]$_{CPrep}$, ***i***$_{CI}$*-a fost frică* [***de jandarmi***]$_{CPrep}$);
(ii) numai unul dintre complemente, cel indirect, acceptă dublarea printr-o formă clitică de pronume în același caz (***lui îi*** *pasă de tine*);
(iii) cele două complemente sunt cerute de verbe cu trăsături sintactice diferite; numai unul dintre verbe cere obligatoriu o construcție prepozițională.

Clasele a VI-a - a VIII-a

2. Realizări ale complementului prepozițional

• Ca realizare specifică apare un grup alcătuit din prepoziție + nominal (substantiv/pronume/numeral). De reținut varietatea de prepoziții selectate: *de, la, cu, pe, asupra*, explicabilă prin construcția regentului (verbe regente: *depinde de, se gândește la, culminează cu, se bazează pe, se repercutează asupra*; adjective regente: *vinovat de, atent la, sigur pe*; adverbe regente *departe de, concomitent cu*). De obicei, regentul se construiește cu o unică prepoziție; cazurile cu două prepoziții sunt rare (*constă în/din; vorbește de/despre*). Cazul nominalului este impus de prepoziție; în cele mai multe construcții, este acuzativul (*depinde de* ***tine****, se gândește la* ***tine***), dar și genitivul, în relație cu prepoziția *asupra* (*se repercutează asupra* ***lor***).

A. Atenție la analiza a două tipuri de construcții prepoziționale necircumstanțiale cu prepozițiile *pe, la*, fiecare cu câte două organizări diferite. Să se compare structurile:
(a) *El îi ajută* ***pe vecini*** (complement direct) – (a') *El se bazează* ***pe vecini*** (complement prepozițional)
(b) *El îi supără* ***pe vecini*** (complement direct) – (b') *El se supără* ***pe vecini*** (complement prepozițional),
în care grupul *pe vecini* funcționează, în (a,b), drept complement direct, iar, în (a',b'), drept complement prepozițional. Diferența provine din calitatea sintactică a verbului regent: *a se baza, a se supăra*, spre deosebire de *a ajuta, a supăra*, sunt verbe cu reflexiv obligatoriu, trăsătură care face imposibilă construcția acestora cu un complement direct.
Să se compare structurile:
(c) *Trimite cadouri* ***la*** *doi* ***copii*** (complement indirect) – (c') *El se gândește* ***la*** *doi* ***copii*** (complement prepozițional)
(d) *Oferă cărți* ***la*** *doi* ***copii*** (complement indirect) – (d') *El se referă* ***la*** *doi* ***copii*** (complement prepozițional),
în care grupul *la doi copii* funcționează, în (c,d), drept complement indirect, iar, în (c',d'), drept complement prepozițional. Diferența constă în: posibilitatea dublării

complementului precedat de *la* printr-o formă neaccentuată de pronume personal în dativ, în construcțiile (c,d) (***le*** *trimite la doi copii,* ***le*** *oferă la doi copii*), dar imposibilitatea dublării, în (c',d'), printr-o formă clitică (**li se gândește la doi copii,* **li se refera la doi copii*).

În plus, trebuie adăugată și diferența față de realizările circumstanțiale cu *pe* (*Pe copil s-a așezat o albina*) și, respectiv, cu *la* (*Am alergat* ***la prietenii*** *noștri cei mai buni*); distincția dintre circumstanțial și complementul prepozițional se face: (i) prin posibilitatea substituției cu un adverb locativ, în cazul circumstanțialului: *S-a așezat* ***aici****, A alergat* ***acolo***, trăsătură care nu apare la complementul prepozițional; și (ii) prin caracteristica verbelor regente, care cer construcții prepoziționale obligatorii numai în cazul complementului prepozițional.

B. Să nu se confunde complementul prepozițional cu un complement special, numit **complement de agent**, care se construiește, de asemenea, prepozițional; complementul de agent apare numai în construcții pasive, unde primește o realizare prepozițională cu *de* sau *de către* și exprimă agentul (autorul) din construcția activă: *El este atacat* ***de hoți/de către răuvoitori*** (construcție pasivă) vs ***Hoții/Răuvoitorii*** *il ataca* (construcție activă). Rar, cele două complemente (prepozițional și de agent) pot apărea legate de același verb (*Ei sunt apărați* [*de hoți*]$_{CPrep}$ [*de către o echipă special angajată*]$_{CAg}$).

• Altă realizare posibilă este o propoziție relativă, introdusă prin pronume relativ precedat de prepoziția cerută de verb (a)/de adjectiv (b)/de adverb (c)/de interjecție (d):

(a) „Râzi **de ce** înțelegi prea bine, dar și **de ce** nu înțelegi deloc." (N. Iorga, *Cugetări*)
(b) *vinovat* ***de ce*** *s-a întâmplat*
(c) *dincolo* ***de ce*** *se vede*
(d) *Vai* ***de cine*** *nu gândește!*

De observat poziția sintactică a relativului, care are o situație diferită în subordonată față de regentă: în subordonată apare ca subiect (***cineva*** *nu gândește,* ***ceva*** *s-a intâmplat*) sau complement direct (*înțelegi* ***ceva***), iar, în raport cu regenta, se construiește cu o prepoziție, prepoziție impusă de regent (*râzi* ***de****, vinovat* ***de****, dincolo* ***de****, vai* ***de***).

• Altă realizare o constituie propoziția conjuncțională, introdusă prin conjuncțiile subordonatoare *că, să, ca... să* (a–d); pot apărea și conectorii *dacă, cum (de),* rezultați din transpunerea unei interogative totale, după un regent ca *a se interesa* (e), sau a unei propoziții exclamativ-interogative (f) în vorbirea indirectă, după regenți verbali precum *a se gândi, a se mira, a se minuna*:

(a) *Mă mir* ***că*** *s-au întâmplat atâtea necazuri.*
(b) *Mă bucur* ***că*** *te-am intalnit.*
(c) *Ion s-a decis* ***să*** *depună plângere.*
(d) *Ion se gândește* ***ca*** *astăzi* ***să*** *plece.*
(e) *Se gândește* ***dacă*** *să plece sau nu.*
(f) *El se minunează/se miră* ***cum (de)*** *s-au întâmplat atâtea în lipsa lui.*

• Ca realizare distinctă, este posibilă și o formă verbală nepersonală (infinitiv (i) sau supin (ii)):

(i) *Se gândește la **a renunța**, Se decide **a pleca**.*
(ii) *Se lasă **de fumat**, Se satură **de învățat**.*

☒ Atenție la construcția cu infinitivul (precedat sau nu de prepoziția impusă de regent: *Se gândește (la) a renunța*), în locul căreia, în româna standard, este preferată propoziția conjuncțională cu un conjunctiv (*Se gândește sa renunte*).

Exerciții:

1.a. Alegeți complementele prepoziționale din construcțiile de mai jos; deosebiți-le, acolo unde este cazul, de alt tip de complement: *se bizuie pe colegi, contează pe colegi, îi bate pe colegi, îi cășunează pe colegi, îi învinovățește pe colegi, are ciudă pe colegi, îi apreciază pe colegi, se înfurie pe colegi, se răzbună pe colegi, au tăbărât pe colegi, i-au speriat pe colegi, gelos pe colegi.*
b. Analizați propozițiile completive din următoarele exemple, indicând tipul fiecăreia: *Se mânie pe cine nu trebuie, Laudă pe cine lucrează bine.*

2. Stabiliți deosebirea dintre următoarele enunțuri, selectând numai construcțiile cu propoziție completivă prepozițională; explicați de unde apare diferența:
a. *Mă mir că te comporți așa. – Mă miră că te comporți așa.*
b. *Mă supăr că ai pierdut examenul. – Mă supără că ai pierdut examenul.*
c. *Mă bucur să te întâlnesc. – Mă bucură să te întâlnesc.*

Clasele a VI-a - a VIII-a

3. Topica și punctuația

• Poziția curentă a complementului prepozițional/propoziției completive prepoziționale este postpunerea față de regent (*Copilul depinde **de tutore**, capabil **de muncă**, înainte **de Crăciun**, vai **de voi**!*). În cazul unui regent adjectival, adverbial, interjecțional, postpoziția este obligatorie.

• În cazul unui regent verbal, din motive de emfază sau de adecvare la replica anterioară, topica poate fi modificată, complementul prepozițional/completiva prepozițională apărând și în antepoziție (***De tata** mă tem mai mult decât de mama, **Numai la examen** se gândește*).

• În mod curent, complementul prepozițional/propoziția completivă prepozițională nu se separă de regent prin virgulă. Excepție fac complementele prepoziționale/propozițiile completive prepoziționale antepuse și reluate, pentru insistență, prin pronume demonstrative și, mai rar, pronume personale (a,b):
(a) ***Numai la examen**[,] **numai la asta** se gândește.*
(b) ***Despre cine a câștigat concursul**[,] **despre el** să-mi vorbești.*

Exerciții:

3. Explicați folosirea virgulelor în enunțurile următoare:
(a) *Se gândește, așa i se întâmplă în ultima vreme, la această vacanță aventuroasă.*
(b) *Cu vecinii, încă din copilărie, se înțelegea perfect.*
(c) *Despre cine a câștigat fără merit, despre asta s-a discutat intens.*

CIRCUMSTANȚIALELE

Spre deosebire de complemente, circumstanţialele sunt funcţii sintactice suprimabile, subordonate unor regenţi diferiţi (verb, interjecţie, adjectiv sau adverb) şi distinse după semantica lor.

CIRCUMSTANȚIALUL DE LOC

> **Tematica programei**
>
> **Gramatică:**
>
> – Circumstanțialul de loc. Norme de punctuație (virgula) (VI)
>
> – Fraza. Subordonarea prin conjuncții subordonatoare, prin pronume și adverbe relative. Norme de punctuație (VIII)
>
> – Realizări propoziționale ale unor funcții sintactice: circumstanțiala de loc (VIII)

Clasa a VI-a

1. Cum recunoaștem un circumstanțial de loc?

În textul următor, sunt marcate prin îngroșare circumstanțialele de loc:

„Înaintez **pe drumul** care face o curbă leneșă, privesc **în jur**, mă feresc de câinii galbeni care aleargă **pe lângă mine**, inaudibil, parcă neatingând pământul. Casele sunt **departe**, în pâlcuri (...). Vântul negru îmi flutură părul, răbufnind brusc **de după trunchiuri, de după ziduri**. Căci am ajuns **într-un orășel** palid și străbat o cărare **printre casele** neobișnuit de înalte." (Mircea Cărtărescu, *Orbitor. Aripa dreaptă*)

Circumstanțialul de loc prezintă următoarele caracteristici:

– din punct de vedere semantic, indică locul în care se desfășoară o acțiune (*Privesc **în jur***) sau se manifestă o însușire (*copil murdar **pe mâini***);

– se subordonează unui verb (*Am ajuns **într-un orășel***) sau, mai rar, unei interjecții predicative (*Hai **aici**!*) ori unui adjectiv (propriu-zis: *frunză galbenă **la vârf***; participial: *sportivă apreciată **în țară***);

– are ca realizări tipice adverbele de loc *unde* (din propoziția interogativă: ***Unde** ai fugit?*), *aici* (*Vino **aici**!*) și *acolo* (*L-am întâlnit acolo*);

– din punct de vedere sintactic, are caracter facultativ (din propozițiile *Privesc în jur* și *Am ajuns într-un orășel* circumstanțialul de loc poate lipsi, fără ca acestea să devină negramaticale: *Privesc*, *Am ajuns*).

  Pentru că este un subordonat facultativ al verbului, în această lucrare, se utilizează, la fel ca în GALR II (p. 514–522) și în GBLR (p. 528–531), denumirea de *circumstanțial de loc*. Există totuși unele verbe care se construiesc obligatoriu cu un circumstanțial de loc, de aceea, în GBLR (p. 495–497) se vorbește într-o asemenea situație de ***complementul circumstanțial de loc***: *Locuiesc* ***aici*** (nu se poate spune **Locuiesc*), *Privirea lor se îndreaptă* ***spre ieșire*** (nu se poate spune **Privirea lor se îndreaptă*).

Clasele a VI-a - a VIII-a

2. Realizări ale circumstanțialului de loc

• Realizarea prin adverb

Pe lângă realizările prin adverbul de loc *unde* (interogativ, relativ sau relativ-interogativ) și adverbele de loc *aici* și *acolo*, alte adverbe și locuțiuni adverbiale, precedate sau nu de prepoziție, care pot fi realizări ale circumstanțialului de loc, sunt: *aproape*, *departe*, *înainte*, *deasupra*, *dedesubt*, *alături*, *oriunde*, *nicăieri*, *niciunde*, *undeva*, *altundeva*, *în jur*, *în preajmă*.

Dedesubt *erau ascunse două valize.*
A venit ***aproape*** *de noi.*
Începem ***de aici***.
A stat și el ***în preajmă***.
Am găsit biletul ***unde*** *l-ai pus.*
L-a întrebat ***până unde*** *îl va însoți.*

 Circumstanțialul de loc poate fi realizat prin adverbe sau grupuri formate din prepoziție – identică sau foarte asemănătoare cu adverbul – și nominal. Distincția adverb – prepoziție dintr-un astfel de grup se realizează în context, prepoziția fiind urmată întotdeauna de un cuvânt: *Locuiește* ***deasupra***$_{adv.}$ vs *Locuiește* ***deasupra***$_{prep.}$ ***apartamentului*** *nostru*, ***Dedesubt***$_{adv.}$ *erau ascunse două valize* vs ***Dedesubtul***$_{prep.}$ ***valizei*** *era un ghid turistic.*

• Realizarea prin grup format din prepoziție și nominal

În textul de la începutul capitolului, sunt mai multe grupuri formate din prepoziție (cu sens locativ) și nominal (substantiv sau pronume), grupuri care se pot substitui cu adverbe de loc de tipul *aici/acolo*.

Înaintez ***pe drumul*** *care face o curbă leneșă.*
Mă feresc de câinii galbeni care aleargă ***pe lângă mine.***
Vântul negru îmi flutură părul, răbufnind brusc ***de după trunchiuri, de după ziduri.***
Am ajuns ***într-un orășel*** *palid și străbat o cărare* ***printre casele*** *neobișnuit de înalte.*

Circumstanțialul de loc poate fi exprimat de asemenea printr-un grup format din prepoziție și numeral:
L-a adus ***lângă doi*** *mai curajoși.*

Rar, circumstanțialul de loc are ca realizare un substantiv (grup nominal) neprecedat de prepoziție fie în cazul dativ („dativul locativ"), în expresii învechite ca: *a sta* ***locului****, a rămâne* ***locului****, a se așterne* ***drumului****, a se duce* ***dracului****,* fie în cazul acuzativ, fiind substituibil cu o construcție prepozițională: *Câinele l-a alergat* ***tot parcul*** / *Câinele l-a alergat* ***în (prin) tot parcul****, A umblat* ***toată lumea*** *până l-a găsit* / *A umblat* ***în (prin) toată lumea*** *până l-a găsit.*

• Realizarea prin propoziție (circumstanțiala de loc)
Circumstanțialul de loc poate fi realizat prin propoziție relativă introdusă prin diverși conectori:
– adverbe de loc relative (*unde, încotro, dincotro*) precedate sau nu de prepoziții
A plecat ***unde a fost chemat.***
L-a adus ***de unde l-a lăsat.***
Merge fiecare ***încotro dorește.***

Când introduce altă propoziție circumstanțială decât cea de loc, *unde* este conjuncție subordonatoare și nu are funcție sintactică; a se compara *A plecat* ^{1}/ ***unde***$_{\text{CircLoc}}$ ***a fost chemat*** ^{2}/$_{\text{CircLoc}}$ cu *Unde a plouat* ^{1}/$_{\text{CircCauză}}$, *planurile lor de călătorie s-au schimbat* ^{2}/.

– adverbe nehotărâte cu valoare relativă (*oriunde, oriîncotro*) precedate sau nu de prepoziții
Îl lua cu sine ***oriunde mergea.***
Îl aștepta ***de oriunde se întorcea.***
– pronume relative (*cine, care, ce*) precedate de prepoziții locative
Stătea ***lângă cine îi făcea plăcere.***
– pronume nehotărâte cu valoare relativă (*oricine, oricare, orice*) precedate de prepoziții locative
Reporterul se îndrepta ***spre oricine ieșea din acea instituție.***
Cățelul se ascunde ***sub orice găsește.***
– adjective pronominale relative precedate de prepoziții locative
Mergea ***spre care casă îi spunea primarul.***

– adjective pronominale nehotărâte cu valoare relativă precedate de prepoziții locative

*Este ușor să mergi **spre orice** destinație vei alege.*

Atenție la calificarea unei propoziții ca fiind circumstanțială de loc! De exemplu, în enunțurile următoare, subordonatele introduse prin pronume relativ, respectiv adjectiv pronominal relativ precedat de prepoziție sunt completive directe, nu circumstanțiale de loc, pentru că au ca regenți verbe care cer complementul direct:

Am descoperit [1]/ ***sub ce stătea ascunsă pisica*** [2]/$_{CD}$.

Nu știa [1]/ ***spre care casă se îndrepta*** [2]/$_{CD}$.

Propoziția circumstanțială de loc poate avea în propoziția regentă corelative adverbiale:

*Pisica dormea numai <u>acolo</u> **unde îi plăcea**.*

***Unde îl punea**, <u>acolo</u> stătea.*

***De unde bate vântul**, <u>de acolo</u> vin veștile rele.*

***Pe unde îl trimitea**, <u>pe acolo</u> rămânea.*

Clasele a VI-a - a VIII-a

3. Topica și punctuația

Circumstanțialul de loc (propozițional și nonpropozițional) se află mai frecvent după regent decât înaintea acestuia:

*A găsit portofelul **în tramvai**. / **În tramvai** a găsit portofelul.*

*A mers **unde i s-a spus**. / **Unde i s-a spus** a mers.*

În antepunere, circumstanțialul de loc este reliefat (emfatizat), efect care se amplifică atunci când acesta intră într-o relație de opoziție cu alt element:

***În tramvai, nu pe stradă** a găsit portofelul.*

***Unde i s-a spus** a mers, nu **unde îi plăcea**.*

În funcție de topică și de legătura mai strânsă sau mai puțin strânsă care se stabilește între regent și circumstanțialul de loc și de intenția vorbitorului de a focaliza (de a evidenția) sau nu circumstanțialul de loc, acesta se separă ori nu prin pauză marcată grafic prin virgulă. Astfel, în postpunere, circumstanțialul de loc nu se separă de obicei prin virgulă de regent (*Scrie tema **acasă**!*), în afara intenției de a focaliza acest circumstanțial (*Scrie tema, **acasă**!*). De asemenea, în antepunere, virgula este opțională în funcție de intenția celui care comunică un enunț (de comparat *Merge **la mare*** cu ***La mare**, merge* / ***La mare** merge*).

Plasarea circumstanțialului de loc în antepunere față de regent se asociază mai frecvent cu pauza marcată grafic prin virgulă între cei doi membri ai enunțului decât atunci când circumstanțialul este postpus regentului.

Când circumstanțiala de loc antepusă regentei are corelative adverbiale în regentă, aceasta se desparte obligatoriu prin virgulă:
Unde l-ai pus, *acolo îl vei găsi.*

Atunci când corelativul adverbial din regentă se află în imediata vecinătate a adverbului relativ, de obicei nu se folosește virgula:
L-am așteptat acolo ***unde*** *mi-a spus.* (dar e posibil și *L-am așteptat acolo, unde mi-a spus*, dacă subordonata exprimă o informație suplimentară, un adaos, care explicitează corelativul adverbial).

Dacă enunțul conține o înșiruire de circumstanțiale de loc menite să indice cât mai precis locul, se recomandă separarea acestora prin virgule:
Ne întâlnim ***la școală, în holul*** *mare,* ***în fața statuii.***

Clasele a VI-a - a VIII-a

4. Utilizarea circumstanțialului de loc în redactarea unui text

Circumstanțialul de loc – alături de circumstanțialul de timp – poate fi întâlnit în anumite tipuri de texte (cum ar fi povestirile sau descrierile), pentru că exprimă circumstanțele locative în care se desfășoară evenimentele sau se manifestă anumite stări. Iată un mic fragment narativ, în care se observă folosirea multor circumstanțiale de loc:
„Astăzi, înainte să ajungă **la școală**, a trecut **pe la o prietenă** care s-a-ntors **de la Copenhaga**. Să vezi, nebuna, ce i-a adus **de-acolo**! Cary scotocește-**n geanta** de plajă, de împletitură, și scoate un pachet moale, în hârtie de culoarea florilor de liliac." (Mircea Cărtărescu, *Solenoid*)

Exerciții:

1. Selectați circumstanțialele de loc din textul de mai jos și arătați prin ce este realizat și ce regent are fiecare.
„Pe străduță – niciun bec aprins. Iar deasupra – lumi de stele, legiuni de stele, popoare de stele cu idolii, zeii și istoriile lor, hărți înstelate ale unor ținuturi de neatins... Mergeam de mână cu mama pe sub covorul oriental al stelelor, întins până la marginea privirii și dincolo de ea. O mână gigantică luase-ntre degete făină luminoasă și-o presărase, mandelbrotian, pe bolta neagră ca smoala." (Mircea Cărtărescu, *Solenoid*)

2. Construiți trei enunțuri în care circumstanțialul de loc să aibă realizări diferite.

3. Indicați pentru fiecare exemplu de mai jos tipul propoziției introduse prin conectorul *unde*, valoarea morfologică a acestui conector și, acolo unde este cazul, funcția lui sintactică:
Locul ***unde am mers vara trecută*** *a fost minunat.*
Nu am găsit cheia ***unde am căutat-o.***
Mama a aflat ***unde se ducea în timpul liber băiatul ei****.*
Unde l-a certat*, cățelul nu s-a mai întors acasă.*

CIRCUMSTANȚIALUL DE TIMP

Tematica programei

Gramatică:

– Circumstanțialul de timp. Norme de punctuație (virgula) (VI)
– Fraza. Subordonarea prin conjuncții subordonatoare, prin pronume și adverbe relative. Norme de punctuație (VIII)
– Realizări propoziționale ale unor funcții sintactice: circumstanțiala de timp (VIII)

Clasa a VI-a

1. Cum recunoaștem un circumstanțial de timp?

În textul de mai jos, sunt marcate prin îngroșare circumstanțialele de timp:
„Așa eram noi cu adevărat și așa aveam să rămânem **întotdeauna**. La fel, întreaga **vară** ce a urmat întâmplării cu scripetele și găleata (...), Mircea s-a simțit, acolo, între etajul șapte și opt, lângă Herman, incendiat, albit de o lumină transfinită, ca-ntr-o fotografie enorm supraexpusă. **Diminețile** se jucau în spatele blocului, unde **odată** se-ntindea labirintul șanțurilor de canalizare. **Acum** țevile fuseseră astupate (...)." (Mircea Cărtărescu, *Orbitor. Aripa dreaptă*)

Pentru circumstanțialul de timp sunt definitorii următoarele caracteristici:
– din punct de vedere semantic, indică timpul în care se desfășoară o acțiune (***Diminețile** se jucau*) sau se manifestă o însușire (*Politicianul demis **ieri** va da un interviu*);
– se subordonează unui verb (***Odată** se-ntindea labirintul*) sau, mai rar, unei interjecții predicative (*Hai **diseară** pe la unu!*) ori unui adjectiv (participial: *Nu putea uita răul trăit **în trecut***; propriu-zis: *Papagalul, gălăgios **acum**, fusese atent la discuția noastră*);

– are ca realizări tipice adverbele de timp *când* (din propoziția interogativă: *Când a plecat?*), *atunci* (***Atunci** nu îl cunoșteam*) și *acum* (***Acum** nu mă mai recunoaște*);

– din punct de vedere sintactic, este, ca și celelalte circumstanțiale, un component facultativ al enunțului (de exemplu, din enunțul extras din text: ***Diminețile** se jucau în spatele blocului, unde **odată** se-ntindea labirintul șanțurilor de canalizare*, circumstanțialele de timp pot fi omise, fără ca enunțul să devină negramatical: *Se jucau în spatele blocului, unde se-ntindea labirintul șanțurilor de canalizare*).

  Pentru că este un component facultativ al enunțului, în această lucrare, ca și în GALR II (p. 495–513) și în GBLR (p. 531–537), se vorbește de *circumstanțialul de timp*. Atunci când circumstanțialul de timp este cerut obligatoriu de verb – situație rar întâlnită –, acesta funcționează ca un complement, fapt pentru care în GBLR (p. 495–496) este numit *complement circumstanțial de timp*: *Manuscrisul datează de atunci* vs * *Manuscrisul datează*.

Clasele a VI-a - a VIII-a

2. Realizări ale circumstanțialului de timp

• Realizarea prin adverb

Pe lângă realizările tipice ale circumstanțialului de timp – adverbul interogativ *când* și adverbele *atunci*, *acum* –, circumstanțialul de timp mai poate fi exprimat prin numeroase alte adverbe temporale precedate sau nu de prepoziție (grupuri prepoziționale incluzând un adverb): *ieri*, *azi*, *curând*, *azi-noapte*, *după-amiază*, *demult*, *odată*, *altădată*, *altă dată*, *niciodată*, *cândva*, *altcândva* etc.:

***Odată** timpul se scurgea mai lent.*

***Azi-noapte** a avut un coșmar.*

***Până azi-noapte** nu a avut coșmaruri.*

 A nu se confunda adverbul *înainte* cu funcția sintactică de circumstanțial de timp (***Înainte** se întâlneau mai des*) cu prepoziția *înaintea* care introduce un circumstanțial de timp (***Înaintea secolului** trecut, nu existau telefoane mobile*). Adverbul *înainte* poate fi urmat de un complement prepozițional introdus prin *de*: ***Înainte** [de venirea]$_{CPrep}$ profesorului, era mare gălăgie* sau, la nivelul frazei, de o completivă prepozițională introdusă prin *de*: ***Înainte** [să vină profesorul]$_{CPrep}$, era mare gălăgie.*

 Atenție la scrierea perechilor omofone (cu aceeași pronunție, dar cu grafie diferită):
– *demult* „cândva" (***Demult** citeam povesti*) și *de mult* (*timp*) „dintr-o vreme îndepărtată" (*Nu l-am mai văzut **de mult***);
– *odată* „cândva; îndată" (***Odată** îmi asculta poveștile*; *Răspunde-mi **odată**!*) și *o dată* „într-un singur rând, nu de mai multe ori" (*Am citit **o dată** textul*);

– *altădată* „cândva" (*Altădată era mai înțelegător*) și *alta dată* „în altă împrejurare" (*Vorbim altă dată*).

• Realizarea prin grupul [prepoziție/locuțiune prepozițională + nominal (substantiv, pronume sau numeral)]

Acest grup – substituibil cu un adverb de tipul *acum/atunci* – este o realizare frecventă a circumstanțialului de timp:

În copilărie, *am citit multe povești.*
Pe parcursul săptămânii, *temperaturile vor fi ridicate.*
După asta, *nu au mai avut ce discuta.*
A intervenit în discuție ***după doi*** *mai cunoscuți de către public.*

Mai rar, substantivul fără prepoziție poate avea funcția sintactică de circumstanțial de timp:

Se intâlneau pe terenul de tenis ***duminicile****.*
Citeste ***nopțile****.*
Se vor căsători ***anul*** *viitor.*

(a) Într-un context precum *Citeste nopțile*, substantivul are tendința de a se adverbializa, însă forma de plural, ca și prezența articolului sunt semne că adverbializarea substantivului nu este totală.

(b) Când este vorba de măsura timpului, delimitarea circumstanțialului de timp de circumstanțialul de mod care exprimă cantitatea este greu de realizat. Potrivit interpretării din GBLR (p. 548), într-o construcție ca *[illegible] toata [illegible]*, grupul nominal *toată vara* este circumstanțial cantitativ (corespunzător, în lucrarea de față, circumstanțialului de mod cantitativ).

• Realizarea prin formă verbală nepersonală

Funcția sintactică de circumstanțial de timp poate fi îndeplinită de următoarele forme verbale nepersonale:
– infinitiv precedat de prepoziție: ***Până a ne vizita*** *ei, vom cumpăra niște cadouri*;
– gerunziu: ***Mergând*** *spre școală, mi-a venit o idee*;
– participiu: ***Ajuns*** *la școală, ideea salvatoare mi-a dispărut*.

• Realizarea prin propoziție relativă

Ca realizare a circumstanțialului de timp, propoziția relativă este introdusă prin adverbul relativ *când* – precedat sau nu de prepoziție – și prin adverbul nehotărât cu valoare relativă *oricând*:

Va răspunde ***când va dori****.*
Îl cunosc ***de când era mic****.*
Va veni ***oricând îl vei chema****.*

(a) Conectorul adverbial *când* – precedat sau nu de prepoziție –, cu funcție sintactică de circumstanțial de timp, poate introduce și propoziții necircumstanțiale: *Nu știu* ¹/ *când* ajunge ²/$_{CD}$, *Se gândea* ¹/ ***de când*** *îl cunoaste* ²/$_{CPrep}$, *Nu se stie* ¹/ ***când*** *va ajunge* ²/$_{S}$.

(b) Dacă introduce altă propoziție circumstanțială decât cea temporală, *când* este conjuncție subordonatoare și nu are funcție sintactică, precum în exemplele: ***Când*** *nu* *cunoscut eșecul* ¹/$_{CircCauză}$, *nu înțelege sentimentul de a pierde* ²/, ***Când*** *ai ști prin ce trec* ¹/$_{CircCond}$, *nu mi-ai mai face atâtea reproșuri* ²/.

Propoziția relativă temporală poate fi introdusă și prin pronume relativ, obligatoriu precedat de prepoziție:
Va prezenta raportul ***după cine vorbește acum***.

• Realizarea prin propoziție conjuncțională
Propoziția conjuncțională cu funcția de circumstanțial de timp poate fi introdusă prin conjuncții și locuțiuni conjuncționale ca: *până, cum, până ce, imediat ce, îndată ce, câtă vreme, (ori) de câte ori* etc.
A muncit mult ***până a ieșit la pensie.***
Imediat ce șeful a prezentat proiectul, *toți s-au apucat de lucru.*

Elemente corelative ale circumstanțialei temporale
Unele propoziții temporale – atât relative, cât și conjuncționale – pot avea în regentă elemente corelative:
Când mă va întreba, *<u>atunci</u> îi voi răspunde.*
Cum îl aude, *<u>cum</u> fuge.*

Tipuri semantice de raporturi temporale
Circumstanțialul de timp – cu realizări propoziționale sau nonpropoziționale – poate stabili cu verbul regent, care indică reperul temporal, **trei tipuri de raporturi temporale**:
– de simultaneitate, când timpul exprimat de circumstanțial coincide cu cel exprimat de verbul regent (***In timp ce Ioana citește***, *Dan pictează*; ***Pe când Maria muncea***, *Ion se juca*; ***Atunci*** *scriam*);
– de anterioritate, când timpul exprimat de circumstanțial se situează înaintea timpului exprimat de verbul regent (***După ce a ajuns acasă***, *s-a apucat de lucru*; ***După citirea*** *cărții, am citit recenzia acesteia*);
– de posterioritate, când timpul exprimat de circumstanțial se situează după timpul exprimat de verbul regent (***Până să vină musafirii***, *am făcut ordine*; ***Înainte*** *de a citi cartea, am citit recenzia acesteia*).

Unele circumstanțiale de timp nu au rolul de a plasa în timp procesul, ci exprimă frecvența sau repetarea unui proces (aceste circumstanțiale au valori aspectuale):
Il întâlnesc ***zilnic/ săptămânal/ frecvent/ mereu/ iar***.

Clasele a VI-a - a VIII-a

3. Topica și punctuația

Circumstanțialul de timp – propozițional sau nonpropozițional – are, în general, topică liberă în enunț, fiind postpus sau antepus regentului:
Voi merge ***mâine*** *la teatru.* / ***Mâine*** *voi merge la teatru.*
Mă îmbrac mai elegant ***când merg la teatru.*** / ***Când merg la teatru****, mă îmbrac mai elegant.*

Se poate vorbi totuși de preferința pentru o anumită poziție în funcție de raportul semantic pe care circumstanțialele temporale îl stabilesc. Astfel, temporalele de posterioritate se află mai frecvent după propoziția regentă (*M-a ascultat* ***până ce s-a deschis ușa***), în timp ce temporalele de anterioritate apar mai frecvent înaintea regentei (***După ce s-a odihnit****, a pornit din nou la drum*).

Unele temporale se supun totuși restricțiilor de topică. Astfel, temporalele care au drept corelative în regentă elemente precum *(de) abia*, *(nici) nu... bine*, ca în exemplele următoare, sunt obligatoriu postpuse regentei:
Abia ce ne-am așezat la masă, ***când musafirul ne-a dat o veste tristă.***
Nici nu a intrat bine în casă, ***când a și început o ploaie puternică.***

Atât în postpunere, cât și în antepunere, circumstanțialul de timp poate fi izolat sau nu de regent prin pauză marcată grafic prin virgulă. Separarea prin virgulă de regent depinde de legătura mai puternică sau mai slabă (marcată în acest caz prin pauză) care se stabilește între circumstanțialul temporal și regent:
Atunci *s-au întâmplat niște lucruri ciudate.* / ***Atunci****, s-au întâmplat niște lucruri ciudate.*
Când am ajuns acolo *se adunase multă lume.* / ***Când am ajuns acolo****, se adunase multă lume.*

Focalizarea (evidențierea) circumstanțialului este marcată prin pauză și deci, în plan grafic, prin virgulă:
Te voi căuta, ***în curând****.* (față de *Te voi căuta* ***în curând****.*)
Mâine*, nu va mai fi la fel ca azi.* (față de ***Mâine*** *nu va mai fi la fel ca azi.*)

În structurile cu corelativul adverbial *atunci* aflat la distanță de conectorul *când*, propoziția temporală se desparte prin virgulă de regentă. În schimb, când conectorul

când urmează corelativului *atunci* din regentă, de cele mai multe ori, cele două propoziții nu se separă prin pauză marcată în scris prin virgulă; separarea prin virgulă arată că propoziția temporală situată după corelativ aduce o explicație suplimentară, după o pauză:
Când vom afla adevărul, *atunci vom fi liniștiți.* / *Atunci vom fi liniștiți,* ***când vom afla adevărul.***
Vom fi liniștiți atunci ***când vom afla adevărul.*** / *Vom fi liniștiți atunci,* ***când vom afla adevărul.***

Când, pentru exprimarea cât mai exactă a timpului unei acțiuni, se folosesc mai multe circumstanțiale de timp, se recomandă ca acestea să se separe prin virgule:
Ne întâlnim ***mâine, la șase, după cursuri.***

Clasele a VI-a - a VIII-a

4. Utilizarea circumstanțialului de timp în redactarea unui text

În diverse tipuri de texte (cum ar fi relatările unor evenimente), circumstanțialul de timp este frecvent întâlnit deoarece prin intermediul acestuia se precizează coordonatele temporale ale acțiunii și se stabilește cronologia faptelor, asigurându-se astfel continuitatea firului epic.
Mai întâi *copilului i s-a părut că zărește o pisică neagră.* ***Apoi*** *imaginea a devenit din ce în ce mai neclară.* ***Mai târziu*** *și-a dat seama că, de teama întunericului, numai imaginația lui construise acea pisică.* ***Acum*** *s-a făcut lumină și nu mai este singur în casă.*

Și în alte tipuri de text, prin intermediul circumstanțialelor de timp, acțiunile exprimate de verbe sunt redate într-o anumită succesiune:
Mai întâi *cumperi ziarul,* ***apoi*** *citești rubrica de anunțuri de angajare și* ***în cele din urmă*** *suni.*

În unele contexte, în care nu se exprimă timpul desfășurării acțiunii sau al manifestării unei însușiri, nu se mai poate vorbi de circumstanțiale temporale, ci de conectori discursivi prin care se pot introduce argumente:
„Tema e riscantă. **Mai întâi** trebuie să o rezolv clar și concis, gazetărește, rămânând, așadar, în limitele genului scurt. **Apoi**, pentru că invocarea «lucrurilor importante» stimulează gesticulația solemnă și impostația inițiatică. **În sfârșit,** pentru că, în acest domeniu, răspunsurile sunt, inevitabil, gata-făcute, previzibile și, ca atare, nefolositoare."
(Andrei Pleșu, *Despre frumusețea uitată a vieții*)

Exerciții:

1. Extrageți circumstanțialele de timp din fragmentul de mai jos și indicați pentru fiecare regentul și prin ce se realizează. Construiți un exemplu în care primele două unități sintactice extrase să aibă alt rol decât acela de circumstanțial de timp. Precizați care este acest rol.
„Și mai întâi se bucură de priveliștea marțială, dar apoi începe să plângă, pentru că deodată-și dă seama că toți acei nenumărați oșteni, ca și el însuși, vor fi morți peste o sută de ani." (Mircea Cărtărescu, *Solenoid*)

2. Construiți patru enunțuri în care circumstanțiala de timp să fie introdusă prin conectori diferiți. Precizați, acolo unde este cazul, funcția sintactică a conectorului.

CIRCUMSTANȚIALUL DE MOD

Tematica programei

Gramatică:

– Circumstanțialul de mod. Norme de punctuație (virgula) (VI)
– Fraza. Subordonarea prin conjuncții subordonatoare, prin pronume și adverbe relative. Norme de punctuație (VIII)
– Realizări propoziționale ale unor funcții sintactice: circumstanțiala de mod (VIII)

Clasa a VI-a

1. Cum recunoaștem un circumstanțial de mod?

În textul următor, circumstanțialele de mod sunt marcate prin îngroșare:

„S-a strecurat pe ulița lui **prost** luminată, **pe furiș**, **cu groaza** în suflet să nu-l întâlnească pe Botosu și să rămână chiar fără nimic din toată munca, anul trecut **așa** se întâmplase. Pestrița dormea în bucătărie, iar mama în casă, Slavă Domnului, se întorsese, dar băuse iar, asta înseamnă c-o să facă **urât**. S-a culcat și el, si a dormit **bine** (...)." (Ioana Pârvulescu, *Viața începe vineri*)

Circumstanțialul de mod se caracterizează prin următoarele aspecte generale:

– din punct de vedere semantic, indică modul în care se desfășoară o acțiune (*S-a strecurat **pe furiș***) sau se manifestă o însușire (*ulița lui **prost** luminata*);

– se subordonează unui verb (*A dormit **bine***) sau, mai rar, unei interjecții predicative (*Hai **repede**!*), unui adjectiv (propriu-zis: *univers **perfect** armonios*; participial: *răspuns **bine** argumentat*) ori unui adverb (*argumentat corect **în general***);

– are ca realizări tipice adverbele de mod *cum* (din propoziția interogativă: ***Cum** a scris?*) și *așa* (***Așa** se întâmplase*);

– din punct de vedere sintactic, este, în general, un component facultativ al enunțului (de exemplu, din enunțul extras din text: *S-a strecurat pe ulița lui **prost***

luminată, *pe furiș*, circumstanțialele de mod pot fi eliminate fără ca enunțul să devină negramatical: *S-a strecurat pe ulița lui luminată*).

La fel ca în cazul circumstanțialului de loc și de timp, circumstanțialul de mod este, rar, un subordonat obligatoriu al verbului, ipostază în care este numit în GBLR (p. 495–497) *complement circumstanțial de mod*: *Se comportă* ***frumos*** vs **Se comportă*, *Procedează* ***bine*** vs **Procedează*. În afara acestei utilizări obligatorii, în această lucrare, se utilizează, la fel ca în GALR II (p. 523–536) și în GBLR (p. 538–543), denumirea de *circumstanțial de mod*.

În gramatica tradițională (vezi, de pildă, Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, ediția a III-a, p. 385–387), se disting trei subtipuri de circumstanțial de mod: **(i)** *circumstanțialul de mod propriu-zis*, care exprimă modul în care se efectuează o acțiune sau se prezintă o însușire (*Merge* ***bine/cu atenție***; *Este o minciună* ***frumos*** *spusă*); **(ii)** *circumstanțialul de mod de măsură*, care caracterizează din punct de vedere cantitativ o acțiune sau o însușire (*Lucrează* ***mult/opt ore***; *Nu este* ***destul de*** *puternică*) și **(iii)** *circumstanțialul de mod comparativ*, care exprimă modul în care se efectuează o acțiune sau se prezintă o însușire prin raportare la un reper (*Învață* ***ca și noi***, *Învață mai bine/la fel de bine/mai puțin bine* ***decât voi***, *Maria e la fel de frumoasă* ***ca Ioana***).
Pe baza caracteristicilor semantice și sintactice diferite, în GBLR, preluând descrierea din GALR II, s-au deosebit: **(i)** *circumstanțialul de mod*, care corespunde circumstanțialului propriu-zis din gramatica tradițională, **(ii)** *circumstanțialul de modalitate*, care se referă la conținutul unei propoziții, exprimând modul cum se raportează vorbitorul la cele spuse (***Probabil*** *va înțelege de ce nu am răspuns la telefon*, *Vom câștiga concursul* ***negreșit***, ***Din păcate***, *a renunțat la facultate*), și **(iii)** *circumstanțialul cantitativ*, corespunzător circumstanțialului de mod de măsură din gramatica tradițională.

Clasele a VI-a - a VIII-a

2. Realizări ale circumstanțialului de mod

• Realizarea prin adverb

În afară de adverbele *cum* (interogativ) și *așa* – realizări tipice ale circumstanțialului de mod –, multe alte adverbe, precedate sau nu de prepoziție, pot fi realizări ale acestui circumstanțial: *bine*, *corect*, *greșit*, *frumos*, *urât*, *omenește*, *prostește*, *astfel*, *altfel*, *oricum* etc.

Nu vorbi ***urât*** *despre colegii tăi!*
Un mesaj important nu se scrie ***oricum***.

(a) Atenție la stabilirea funcției sintactice a unor cuvinte care, în contexte diferite, sunt circumstanțiale de mod sau au altă funcție sintactică și corespund unor părți de vorbire diferite. De exemplu, *frumos* poate fi circumstanțial de mod exprimat prin adverb când se subordonează unui verb sau unui adjectiv (*Scrie* ***frumos***, *Am ascultat o piesă* ***frumos***

cântând), atribut exprimat prin adjectiv când se subordonează unui nominal (*Mihai are un copil frumos*), nume predicativ exprimat prin adjectiv (*Mihai este frumos*) ori prin adverb (*Este frumos să ajuți oamenii în vârstă*) când intră în relație cu un verb copulativ.
(b) Uneori, un adverb poate fi circumstanțial de mod într-un context, dar conector pragmatic, fără funcție sintactică, în alt context. De pildă, *astfel* apare în ambele ipostaze în exemplele următoare:
Au muncit mult și ***astfel***$_{\text{CircMod}}$ *au terminat lucrarea la timp.*
Primii trei câștigători ai concursului au obținut câte un premiu. ***Astfel***$_{\text{Conector}}$, *primul concurent a obținut premiul pentru îndemânare, al doilea, premiul pentru originalitate, iar al treilea, premiul pentru popularitate.*

Pentru exprimarea modului cum se raportează vorbitorul la cele enunțate (care, din perspectiva lui, sunt certe sau nesigure, obligatorii sau interzise, pozitive sau negative etc.), circumstanțialul de mod se poate realiza prin adverbe și locuțiuni adverbiale de tipul: *firește, bineînțeles, probabil, eventual, parcă, neapărat, din fericire, din nefericire, din păcate.*
Firește, *nu ai ce să-mi reproșezi.*
Mâine, ***probabil***, *va fi ploaie.*
Nu te pot ajuta, ***din păcate***.

Când exprimă o evaluare cantitativă, circumstanțialul de mod poate fi realizat prin adverbe și locuțiuni adverbiale sau prin numerale cu valoare adverbială precum: *mult, puțin, destul, din plin, înzecit, de două ori.*
M-a așteptat ***mult***.
Plătește ***înzecit*** *pentru a cumpăra lucruri de cea mai bună calitate.*
E ***de două ori*** *mai bun decât el.*

• Realizarea prin grupul format din prepoziție și nominal (substantiv, pronume, numeral)
Un astfel de grup se poate construi cu diverse prepoziții:
Lucrează ***cu atenție***.
Citește ***în liniște***.
Acționează mereu ***fără emoții***.

Pentru a reda o comparație, se utilizează grupul cu funcție de circumstanțial de mod format din prepoziția *ca* sau *precum* și nominal:
Vorbește ***ca o profesoară***.
Gândești ***ca mine***.
Acest copil dansează ***precum un profesionist***.

  Când este subordonat al adjectivului sau al adverbului, grupul format din prepoziția *ca* sau *precum* și un nominal se analizează, potrivit GALR și GBLR, ca un complement comparativ, întrucât este cerut obligatoriu de o marcă de gradare (*la fel de, tot atât de, tot așa de*), ce poate fi subînțeleasă: *Ion este (la fel de) deștept* ***ca fratele*** *lui. Ion învață (la fel de) bine* ***ca fratele*** *lui. Decât* se utilizează numai pentru

exprimarea complementului comparativ, care ajută la realizarea unei comparații de inegalitate și care este impus de mărcile gradării *mai*, *mai puțin*: *mai (puțin) bun decât tine*, *mai (puțin) bine decât tine*.

Prin grupul format din prepoziție și substantiv poate fi realizat și circumstanțialul de mod care exprimă atitudinea vorbitorului în raport cu cele spuse:
*Ai lucrat corect, **fără nicio îndoială**.*

Pentru exprimarea cantității, circumstanțialul de mod poate fi realizat prin substantiv sau grup format din prepoziție și substantiv – însoțit de regulă de subordonați cantitativi – ori numeral:
*Merge zilnic doi **kilometri** pe jos.*
*Au cumpărat o sanie lungă **de** trei **metri**.*
*Nivelul apei a crescut **cu un metru**.*
*Povestea se întinde **pe** 100 de **pagini**.*
*Când vrea, muncește **cât doi**.*

• Realizarea prin formă verbală nepersonală

Circumstanțialul de mod poate fi realizat prin două forme verbale nepersonale:
– infinitiv (precedat de prepoziție): *A intrat în casa **fără a** ne **saluta***;
– gerunziu: *Merge **șchiopătând***, *Copilul plângea **sughițând***.

• Realizarea prin interjecție

Circumstanțialul de mod poate fi exprimat prin interjecții onomatopeice:
*Mergea **pâș-pâș** pe lângă gard.*

• Realizarea prin propoziție relativă

Propoziția relativă cu funcția de circumstanțial de mod este introdusă prin adverbul relativ *cum*:
*Lucrează **cum poate**.*

(a) Conectorul adverbial *cum*, cu funcție sintactică de circumstanțial de mod, poate introduce și propoziții necircumstanțiale: *Nu înțelege* $^{1}/$ ***cum** s-a întâmplat asta* $^{2}/_{CD}$, *Se gândea* $^{1}/$ ***cum** îl va recunoaște* $^{2}/_{CPrep}$, *Se știe* $^{1}/$ ***cum** reacționează* $^{2}/_{S}$, *Ramâi* $^{1}/$ ***cum** ai fost mereu* $^{2}/_{NP}$, *Mă uimește felul* $^{1}/$ ***cum** gândește* $^{2}/_{AT}$.

(b) Când introduce altă propoziție circumstanțială decât cea modală, *cum* este conjuncție subordonatoare și nu are funcție sintactică: ***Cum** a apărut soarele* $^{1}/_{CircTimp}$, *cum au plecat* $^{2}/$, ***Cum** nu s-a pregătit suficient de bine* $^{1}/_{CircCauză}$, *a obținut un rezultat slab* $^{2}/$.

Circumstanțiala de mod cantitativă se exprimă cu ajutorul conectorilor adverbiali *cât* (relativ) și *oricât* (nehotărât cu valoare relativă):
*S-a plimbat **cât a vrut**.*
*Mănâncă **oricât vrea**.*

Conectorul adverbial *cât*, cu funcție sintactică de circumstanțial de mod cantitativ, introduce și propoziții necircumstanțiale: *Nu știe* $^{1}/$ ***cât** costă* $^{2}/_{CD}$, *Se mira* $^{1}/$ ***cât** crescuse copilul* $^{2}/_{CPrep}$, *Se știe* $^{1}/$ ***cât** valorează* $^{2}/_{S}$.

Atât adverbul *cum*, cât și adverbul *cât* pot introduce un circumstanțial de mod care exprimă comparația:
*Gândește **cum gândește și tatăl lui**.*
*A citit într-un an **cât a citit altul într-o viață**.*

• Realizarea prin propoziție conjuncțională

Propoziția circumstanțială de mod poate fi introdusă prin conectorul conjuncțional *precum*, cu ajutorul căruia se exprimă o comparație, sau prin locuțiunile conjuncționale *ca și cum*, *ca și când*, *de parcă*, prin care se realizează tot o comparație, dar ireală.
*L-a sfătuit **precum ar face un părinte**.*
*Se priveau **ca și cum ar fi fost dușmani**.*
*Copilul se joacă **de parcă nu s-a întâmplat nimic**.*

Locuțiunea conjuncțională *fără să* poate de asemenea să introducă circumstanțiala de mod:
*Vorbește în public **fără să aibă emoții**.*

Pentru realizarea circumstanțialei de mod care exprimă cantitatea se utilizează și conjuncția *până*:
*Stratul de zăpadă a crescut **până a acoperit mașinile**.*

Elemente corelative ale circumstanțialei de mod

Circumstanțiala de mod poate avea în regentă diverse elemente corelative:
***Cum a spus**, <u>așa</u> a făcut.*
***Atât va face**, <u>cât</u> i se va spune.*
***Cu cât va citi mai mult**, <u>cu atât</u> va înțelege mai bine fenomenul.*
***Pe cât de frumos este puiul de animal sălbatic**, <u>pe atât</u> e de periculos.*

Clasele a VI-a - a VIII-a

3. Topica și punctuația

În funcție de valorile semantice pe care le exprimă (modul propriu-zis, cantitatea, modul de raportare a vorbitorului la cele comunicate), circumstanțialul de mod manifestă unele preferințe de topică, dar și restricții.

Circumstanțialul de mod – propozițional sau nonpropozițional – este mai frecvent folosit după regent decât înaintea acestuia; așezarea circumstanțialului de

mod în antepunere are ca efect emfatizarea acestuia. Fiind strâns legat de proces, pe care îl caracterizează, circumstanțialul de mod nu se separă, de obicei, prin pauză – marcată grafic prin virgulă – de regent.
Voi citi textul ***cu atenție****.* / ***Cu atenție*** *voi citi textul.*
Studiază ***mult*** / ***Mult*** *studiază.*

Focalizarea circumstanțialului de mod permite separarea prin pauză, și deci prin virgulă, de regent:
Scrie, ***cum se pricepe****.*
L-a căutat, ***mult****.*

Circumstanțialul de mod prin care se exprimă atitudinea vorbitorului față de cele enunțate se poate plasa înaintea, în interiorul sau la sfârșitul propoziției la care se raportează și se desparte în general prin virgulă, care indică o pauză în exprimarea orală:
Cu siguranță*, aș fi procedat la fel ca tine în acea împrejurare.* / *Aș fi procedat,* ***cu siguranță****, la fel ca tine în acea împrejurare.* / *Aș fi procedat la fel ca tine în acea împrejurare,* ***cu siguranță****.*

Există unele preferințe de topică. Astfel, circumstanțialul care exprimă cantitatea subordonat unui adjectiv sau unui adverb se află, cel mai adesea, în antepunere față de regent și nu se desparte de acesta prin pauză, și, implicit, prin virgulă în plan grafic:
Problema asta este ***puțin*** *complicată* / *complicată* ***puțin****.*
Se uită la mine ***puțin*** *diferit față de cum se uită la tine.* / *Se uită la mine diferit* ***puțin*** *față de cum se uită la tine.*

În structurile cu corelative *așa... cum, atât... cât, cu cât... cu atât, pe cât... pe atât*, circumstanțiala de mod se desparte prin virgulă de regentă (a). Când conectorul *cum* sau *cât* urmează corelativelor *așa*, respectiv *atât* din regentă, cele două propoziții nu se separă de obicei prin pauză marcată în scris prin virgulă (b).
(a) ***Cu cât gândești mai mult****, cu atât complici lucrurile.*
Pe cât era de frumos*, pe atât era de rău.*
Asa am scris, ***cum mi s-a cerut****.*
Atât am scris, ***cât mi s-a cerut****.*
(b) *Am scris asa* ***cum mi s-a cerut****.*
Am scris atât ***cât mi s-a cerut****.*

Rar, se pot întâlni și construcții în care modala urmând după corelativul din regentă este izolată prin pauză, semnalată prin virgulă. Această posibilitate arată că

propoziția modală este o adăugare suplimentară, care explicitează corelativul *așa*/ *atât*:

Am scris așa, cum mi s-a cerut.

Am scris atât, cât mi s-a cerut.

Clasele a VI-a - a VIII-a

4. Utilizarea circumstanțialului de mod în redactarea unui text

• Împreună cu circumstanțialul de loc, care indică locul unde se derulează evenimentele, și circumstanțialul de timp, care dă informații despre coordonatele temporale ale desfășurării evenimentelor, circumstanțialul de mod este întâlnit în textul narativ pentru a caracteriza evenimente, stări, activități în care sunt implicate personajele. Modalitățile multiple de realizare a acestui circumstanțial conferă expresivitate sporită textului beletristic. Figura de stil cunoscută sub numele de comparație – realizată prin alăturarea a două obiecte, persoane, acțiuni etc. care au unele însușiri comune – este evidențiată adesea de circumstanțialul de mod (introdus prin elemente comparative: *ca*, *precum*, *cum*, *după cum*, *cât*).

• Circumstanțialul de mod care exprimă atitudinea subiectivă a vorbitorului față de cele enunțate de tipul *din fericire*, *din nefericire*, *din păcate*, *parcă* nu trebuie utilizate într-un text științific sau administrativ, texte caracterizate prin obiectivitate. De asemenea, circumstanțiale ca *parcă* sau *musai*, fiind exprimări familiare, pot apărea într-un text beletristic, dar nu sunt adecvate în textul științific și în cel administrativ.

Exerciții:

1. Selectați circumstanțialele de mod (propoziționale și nonpropoziționale) din textul următor și indicați pentru fiecare prin ce este realizat și ce regent are.
„(...) nu e întâia oară că-l lucrez astfel; crezi că șnapan cum e, n-ar fi parvenit până acum și el, nu l-ai fi văzut ca șef de cabinet, prefect, secretar general, deputat; nu s-ar fi însurat bine dacă n-aș fi fost eu să mă pun de-a curmezișul? E desigur tot ce am făcut mai drept în viață, mai cinstit, să fi procedat altminteri, ar fi fost imoral." (Mateiu Caragiale, *Craii de Curtea-Veche*)

2. Construiți câte două exemple în care cuvintele *dificil* și *puțin* să aibă o dată funcția sintactică de circumstanțial de mod și a doua oară altă funcție sintactică. Indicați calitatea morfologică a cuvântului și funcția lui sintactică în fiecare exemplu construit.

3. Construiți trei enunțuri în care conectorul *cât* să introducă o propoziție circumstanțială de mod și alte două tipuri de propoziții. Precizați care sunt tipurile de propoziții pe care *cât* le introduce în exemplele date, calitatea morfologică a lui *cât* și funcția lui sintactică în fiecare exemplu construit.

4. Arătați în care dintre exemplele de mai jos *altfel* este circumstanțial de mod și ce rol are *altfel* în celălalt exemplu. Argumentați răspunsul dat.
(a) *De data asta, a vorbit* ***altfel*** *despre prietenia lor.*
(b) *Au avut câteva dificultăți la începutul drumului.* ***Altfel****, călătoria a fost foarte plăcută.*

CIRCUMSTANȚIALUL DE CAUZĂ

Tematica programei

Gramatică:

– Circumstanțialul de cauză. Topica în propoziție. Norme de punctuație (VII)

– Fraza. Subordonarea prin conjuncții subordonatoare, prin pronume și adverbe relative. Norme de punctuație (VIII)

– Realizări propoziționale ale unor funcții sintactice: cauzala (VIII)

Clasele a VII-a - a VIII-a

1. Cum recunoaștem un circumstanțial de cauză?

În textul de mai jos, circumstanțialele de cauză sunt marcate prin îngroșare:

__Din cauză că avea emoții__, fetița nu le-a spus părinților motivul supărării. Înțelegând că fetița nu vorbește despre ce s-a întâmplat la școală __de teamă__, părinții i-au explicat că trebuie să aibă încredere în ei __pentru că întotdeauna o pot ajuta__. Atunci fetița le-a spus printre lacrimi că luase o notă mică __fiindcă îi șoptise colegei ei răspunsul la întrebarea profesorului__.

Caracteristicile generale după care poate fi recunoscut circumstanțialul de cauză sunt:

– din punct de vedere semantic, indică motivul (cauza) care generează un proces (*Nu vorbește despre ce s-a întâmplat la școală __de teamă__, Luase o notă mică __fiindcă îi șoptise colegei ei răspunsul la întrebarea profesorului__*);

– prin intermediul acestui circumstanțial se stabilește un raport logico-semantic între propoziția regentă și propoziția subordonată cauzală (*__Din cauză că avea emoții__, fetița nu le-a spus părinților motivul supărării*);

– are ca realizare tipică propoziția conjuncțională introdusă prin conectori specializați pentru exprimarea cauzei precum *fiindcă*, *pentru ca* sau alți conectori sinonimi cu aceștia (*A luat o notă mică __pentru că nu a învățat__*);

– este un subordonat care se raportează la o construcție formată în jurul unui verb (***Din cauza** emoțiilor, fetița nu îndrăznea*) și, mai rar, în jurul unei interjecții (*Tros… palmă **de nervi***) sau al unui adjectiv propriu-zis (*Fetița era neagră **de supărare***) ori participial (*Dezamagită **din cauza atitudinii** lui Mihai, Maria nu i se mai confesa*);

– din punct de vedere sintactic, este un component facultativ al enunțului (de exemplu, circumstanțialul de cauză poate lipsi din enunțul *Fetița nu vorbește despre ce s-a întâmplat la școală **de teamă***, fără ca acesta să devină negramatical: *Fetița nu vorbește despre ce s-a întâmplat la școală*).

Clasele a VII-a - a VIII-a

2. Realizări ale circumstanțialului de cauză

• Realizarea prin propoziție conjuncțională

Frecvent, circumstanțialul de cauză are ca realizare propoziția introdusă prin conjuncții și locuțiuni conjuncționale precum *fiindcă, deoarece, căci, întrucât, pentru că, din cauză că, din pricină că, de vreme ce, din moment ce, pe motiv că* (a). Pe lângă conectorii conjuncționali menționați, specializați pentru marcarea raportului cauzal, alți conectori, precum *că, dacă, unde, cum, când, odată ce, câtă vreme*, pot introduce, în funcție de context, atât propoziții cauzale, cât și alte tipuri de propoziții, fiind deci nespecializați (b).

(a) *Nu a răspuns la întrebări, **deoarece l-ar fi compromis pe colegul său**.*
*Nu a făcut rău nimănui, **căci era un om bun**.*
*A venit aproape de noi **pentru că îi era teamă**.*
(b) *Nu am așteptat autobuzul, **că mi-era frig**.*
***Cum ploua**, nu am mai ieșit din casă.*
***Unde nu o cunoștea bine**, nu și-a permis să-i spună pe nume.*
***Când tu m-ai dezamăgit adesea**, mai putem discuta sincer?*
***Odată ce l-ai criticat**, nu mai este sincer cu tine.*

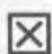

(a) Când introduc o propoziție cauzală, conectorii *cum*, *când* și *unde* au valoare de conjuncție (fără funcție sintactică), nu de adverb relativ (cu funcție sintactică) precum în propozițiile circumstanțiale de mod, de timp, respectiv de loc. Compară enunțurile:
Lucrează $^{1}/$ ***cum poate*** $^{2}/_{\text{CircMod}}$ vs ***Cum ploua*** $^{1}/_{\text{CircCauză}}$, *nu am mai iesit din casă* $^{2}/$.
A găsit caietul $^{1}/$ ***unde l-a pus*** $^{2}/_{\text{CircLoc}}$. vs ***Unde nu o cunoștea bine*** $^{1}/_{\text{CircCauză}}$, *nu și-a permis* $^{2}/$ *să-i spună pe nume* $^{3}/$.
Va veni $^{1}/$ ***când îl vei chema*** $^{2}/_{\text{CircTimp}}$. vs ***Când tu m-ai dezamăgit adesea*** $^{1}/_{\text{CircCauză}}$, *mai putem discuta sincer?* $^{2}/$

(b) Atenție la distincția dintre circumstanțiala de cauză și circumstanțiala de scop. O construcție ca *Am venit **pentru că m-ai rugat*** conține o cauzală, introdusă prin locuțiunea

conjuncțională *pentru că* – specializată pentru exprimarea raportului cauzal –, a cărei acțiune este anterioară celei exprimate în regentă; în schimb, în construcția *Am venit ca să te apăr*, propoziția introdusă prin conjuncția compusă *ca să* – care nu introduce niciodată o circumstanțială de cauză – este o circumstanțială de scop, exprimând o acțiune posterioară celei din regentă.

(c) Să nu se confunde circumstanțiala de cauză cu alte propoziții – circumstanțiale sau necircumstanțiale – introduse prin același conector. Numai în context se stabilește tipul propoziției subordonate (funcția ei sintactică). De exemplu, conectorul *dacă* introduce o circumstanțială condițională (***Dacă plouă**, nu mai merg în parc*), dar și, printre altele, o circumstanțială cauzală (***Dacă nu ai mai căutat-o**, te-a uitat*), o completivă directă (*Nu știa **dacă va accepta oferta***), o completivă prepozițională (*Se gândea **dacă va accepta oferta***) sau o atributivă (*Întrebarea **dacă va accepta** îl îngrijora*).

Atenție la scrierea unor conectori care introduc propoziția cauzală. Sunt greșite grafiile *într-u cât*, *fiind că* și *o dată ce* (corect: *întrucât*, *fiindcă*, *odată ce*).

Utilizări speciale ale propozițiilor conjuncționale cauzale

Propozițiile conjuncționale cauzale exprimă raporturi de cauzalitate între două procese comunicate (*A plecat **pentru că nu vorbea nimeni cu el***, *S-a îngălbenit **pentru că îi era foarte teamă de animale***) sau pot avea o utilizare argumentativă, cu funcție explicativă (*Era vesel, **pentru că nu se mai oprea din râs***, *Se simțea bine, **pentru că avea chef de distracție***) ori metadiscursivă, referindu-se la textul însuși (***Pentru că tot ai adus vorba**, să stabilim când ne vom întâlni*, ***Pentru că ai pomenit-o**, spune-mi unde o pot găsi*).

• Realizarea prin propoziție relativă

Propoziția relativă ca realizare a circumstanțialului de cauză este introdusă printr-un element relativ obligatoriu precedat de prepoziție:

*L-a certat **pentru ce a spus**.*

*Nu vrea să-l vadă **pentru câte i-a făcut**.*

Elemente corelative ale circumstanțialei de cauză

Circumstanțiala de cauză poate avea în regentă elemente corelative reprezentând adverbe (*atunci*, *apoi*) sau grupări apropiate de statutul de locuțiuni adverbiale (*de aceea*, *de asta*):

***Pentru că se temea**, de aceea nu a spus adevărul.*

*De-asta l-a certat, **pentru ce a spus**.*

***Dacă nu ai învățat nimic**, atunci cum să te prezinți la examen?*

***Dacă nu a citit nimic**, apoi de unde să știe?*

• Realizarea prin grupul [prepoziție/locuțiune prepozițională + nominal (substantiv, pronume sau numeral)]

Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se asociază nominalul pentru a exprima împreună circumstanțialul de cauză pot fi: *de*, *din*, *pentru*, *din cauză de*, *din pricină de*, *de dragul*.

L-a ajutat ***de milă.***
Din cauza *lui, nu am mai plecat la munte.*
Pentru *acest* ***motiv*** *l-a certat.*
Din cauză de lașitate*, unii oameni se complac în minciună.*
De dragul amândurora *am renunțat la ideea plecării.*

(a) Gruparea formată din substantiv și prepoziție *din cauza* se apropie de statutul de locuțiune prepozițională. Totuși, față de gruparea – mai puțin utilizată – *din cauza de*, cu statut locuțional cert (dovadă că substantivul *cauză* nu acceptă asocierea cu subordonați (**din cauză mare de probleme*, **din această cauză de probleme*), *din cauza* nu este total sudată, permițând asocieri de tipul *din cauza aceasta, din această cauză, din multe cauze* etc. La fel se comportă și gruparea sinonimă *din pricina* în raport cu gruparea – mai rar utilizată – *din pricină de.*

(b) Grupările *de asta* și *de aceea* formate din prepoziția *de* și un pronume demonstrativ care trimite la cele comunicate, se apropie de statutul de locuțiune:
Erai prea departe, ***de asta*** *nu te-am recunoscut.*
Fiindcă m-ai intrebat, ***de aceea*** *ți-am răspuns.*

(c) A nu se confunda circumstanțialul de cauză cu complementul prepozițional din construcții cu verbe psihologice ca *a se teme* și *a se bucura*: *Mihai se teme [de noi]*$_{CPrep}$, *Mihaela s-a bucurat [de cadou]*$_{CPrep}$. Complementul prepozițional din construcția acestor verbe permite coocurența circumstanțialului de cauză: *Mihai se teme [de noi]*$_{CPrep}$ *[pentru că suntem mai bine pregătiți]*$_{CircCauză}$, *Mihaela s-a bucurat [de cadou]*$_{CPrep}$ *[pentru că și-l dorea de mult]*$_{CircCauză}$.

Gruparea *din cauza* se folosește corect în enunțuri exprimând un efect nefavorabil, pe când, în enunțuri exprimând un efect favorabil, se folosește prepoziția *datorită*. Prin urmare, formulări ca *A câștigat concursul din cauza sustinerii prietenilor, A făcut accident datorită vitezei mari* sunt greșite (corect: *A câștigat concursul datorită susținerii prietenilor, A făcut accident din cauza vitezei mari*).

În GALR II (p. 540), se arată că grupul format din prepoziția *datorită* și un nominal sau o propoziție relativă reprezintă o realizare a circumstanțialului instrumental, care poate avea nuanță cauzală (exemplele date în GALR sunt: *Toate s-au intamplat* ***datorita ție****, Toate s-au întâmplat* ***datorită cui a propus acest mod de rezolvare***); potrivit GBLR (p. 551, 563), prepoziția *datorită* introduce un circumstanțial instrumental, în timp ce gruparea *din cauza* introduce un circumstanțial de cauză.

• Realizarea prin formă verbală nepersonală

Circumstanțialul de cauză poate fi exprimat prin verb la gerunziu:
Necunoscând *preocupările sale, ai făcut o gafă.*
Înțelegând *că nu poate lucra singur, l-ai ajutat.*

În limbajul administrativ și în cel jurnalistic, se înregistrează adesea, cu funcție de circumstanțial de cauză, locuțiuni verbale al căror verb este folosit la gerunziu precum *având in vedere, ținând seama (de), ținând cont (de), luând in considerare*: ***Ținând seama de rezultatele obținute****, nu se vor califica la Campionatul European.* De asemenea, în

aceleași limbaje, gruparea cu gerunziu pasiv *dat fiind* reprezintă frecvent realizarea unui circumstanțial de cauză: ***Dat fiind*** *eșecul din ultima perioadă, nu are speranțe să câștige.* Astfel de grupări cu verb la gerunziu, frecvent întâlnite și destul de sudate, se apropie de statutul de locuțiuni prepoziționale.

În construcții eliptice, și participiul poate fi o realizare a circumstanțialului de cauză:
[Fiind] ***Criticat*** *de șefi, omul și-a dat demisia.*

• Realizarea prin adverb
O realizare posibilă a circumstanțialului de cauză o reprezintă locuțiunea adverbială *de ce* din propoziția interogativă sau relativ-interogativă:
De ce *te-ai supărat pe mine?*
L-am întrebat ***de ce*** *a lipsit de la școală.*

• Realizarea prin adjectiv
Circumstanțialul de cauză poate fi exprimat prin adjectiv propriu-zis sau prin adjectiv participial, precedat sau nu de prepoziție:
De emoționat *(cum era), copilul nu și-a mai amintit pe scenă versurile.*
De frumos *ce era, atrăgea atenția tuturor.*
Agitat *cum era, a făcut un gest nepotrivit.*

Clasele a VII-a - a VIII-a

3. Topica și punctuația

Circumstanțialul de cauză – propozițional sau nonpropozițional – are în general topică liberă, cu preferință pentru postpunere în raport cu regentul:
Nu s-a mișcat ***de teamă.*** / ***De teamă*** *nu s-a mișcat.*
A plecat ***pentru că se înnoptase.*** / ***Pentru că se înnoptase****, a plecat.*

Totuși, unele realizări ale circumstanțialului de cauză se supun restricțiilor de topică. Astfel, cauzala introdusă prin conjuncția *cum* este antepusă regentei, iar cauzalele introduse prin *că* și prin *căci* sunt postpuse:
Cum nu l-ai mai căutat*, nu mai știi nimic despre el.*
S-a întors acasă, ***că se făcuse întuneric.***
Nu se mai întâlnea cu nimeni, ***căci era foarte ocupat.***

Locuțiunea adverbială *de ce* are de asemenea topică fixă, fiind antepusă regentului (topică impusă de statutul de element interogativ):
De ce *ai lipsit?*

Indiferent de topică, circumstanțialul de cauză se separă sau nu prin pauză – marcată grafic prin virgulă – de regent în funcție de importanța pe care o acordă vorbitorul relației dintre cele două componente ale enunțului. Dacă legătura dintre regent și circumstanțialul de cauză este strânsă, cele două nu se separă prin pauză, deci prin virgulă, iar dacă vorbitorul nu consideră foarte importantă legătura dintre cele două, circumstanțialul este izolat:
Nu ți-am mai dat telefon, ***pentru că se făcuse târziu.*** / *Nu ți-am mai dat telefon* ***pentru că se făcuse târziu.***
Pentru că se făcuse târziu, *nu ți-am mai dat telefon.* / ***Pentru că se făcuse târziu*** *nu ți-am mai dat telefon.*

Totuși, în uz, se poate constata că mai frecvent cauzalele antepuse regentei se despart prin virgulă de aceasta.

În structurile cu elemente corelative, circumstanțiala de cauză se separă de regentă prin pauză marcată în scris prin virgulă:
Pentru că nu l-am recunoscut, *de aceea nu l-am salutat.*
De-asta îi dă de lucru, ***fiindcă are încredere în el.***
Dacă nu ai învățat, *atunci de ce sperai să iei examenul?*

Utilizarea virgulei, ca semn al pauzei din vorbire, poate dezambiguiza un enunț, atunci când un conector poate introduce atât o cauzală, cât și alt tip de propoziție, ca în exemplul:
Știu ^{1}/ ***că am citit*** $^{2}/_{CD}$.
Știu, ^{1}/ ***că am citit*** $^{2}/_{CircCauză}$.

Clasele a VII-a - a VIII-a

4. Utilizarea circumstanțialului de cauză în redactarea unui text

• Circumstanțialul de cauză este utilizat în textul argumentativ, pentru că, prin intermediul acestuia, se dau explicații și se aduc argumentele necesare pentru demonstrarea unei idei. Iată un fragment de text argumentativ, în care se întâlnesc mai multe circumstanțiale de cauză prin intermediul cărora se expun argumentele care susțin afirmația formulată de autor:
„«– Urcăm?
– Nu, dimpotrivă, coborâm!»

Acesta e primul citat pe care l-am reținut din lecturile mele timpurii. E începutul unui roman de Jules Verne (*Insula misterioasa*). **De ce** l-am ținut minte? Poate **pentru că romanul cu pricina mi-a plăcut enorm.** Sau poate **pentru că, rostit într-un dirijabil** care tocmai se prăbușea, **promitea** să fie începutul unei aventuri palpitante." (Andrei Pleșu, *Despre frumusețea uitată a vieții*)

• Unii conectori care introduc circumstanțialele cauzale sunt preferați în anumite registre stilistice în locul sinonimelor lor *fiindcă, din cauză că* etc. Astfel, *că* aparține registrului popular, colocvial.

*Nu am venit la tine, **că** nu am avut timp.*

În unele contexte, conectorul *căci* este simțit ca fiind învechit și se folosește mai rar în locul sinonimelor sale în limbajul comun:

*Voi trece pe la tine **căci** am multe să îți spun.*

În alte contexte, *căci* – introducând uneori o cauzală care, pentru a fi evidențiată, este separată grafic de regentă – apare într-un limbaj elevat, ca în exemplul:

„N-am apucat încă să descoperim că a face binele e, înainte de orice, răsplătitor și profitabil. **<u>Căci</u> într-o economie de ansamblu a binelui, binele** pe care îl faci, imitat de altul, **se întoarce asupra ta** (...)." (Gabriel Liiceanu, *Scrisori către fiul meu*)

Exerciții:

1. Selectați circumstanțialele de cauză (propoziționale și nonpropoziționale) din textul următor și indicați pentru fiecare prin ce este realizat și construcția la care se raportează.

„Mut de uimire, Pantazi nu se mai sătura să-i admire nobila demnitate a ținutei, severa stăpânire asupra mișcărilor și vorbirei, amărăciunea acelui viu sarcasm (...) și încă nu mă domiresc cum și le putuse însuși, căci dacă adevărat e că, trebuindu-i veacuri ca să se plămădească, datina rămâne apanagiul exclusiv al sângelui, de unde acel strop albastru foarte pur (...)?" (Mateiu Caragiale, *Craii de Curtea-Veche*)

2. Construiți câte trei enunțuri cu conectorii *cum, unde, când* și *că*, în care fiecare dintre acești conectori să introducă o propoziție circumstanțială de cauză și alte două tipuri de propoziții. Precizați care sunt tipurile de propoziții pe care conectorii *cum, unde, când* și *că* le introduc în exemplele date, valoarea morfologică a conectorilor și funcția lor sintactică atunci când este cazul.

CIRCUMSTANȚIALUL DE SCOP

Tematica programei

Gramatică:

– Circumstanțialul de scop. Topica în propoziție. Norme de punctuație (VII)

– Fraza. Subordonarea prin conjuncții subordonatoare, prin pronume și adverbe relative. Norme de punctuație (VIII)

– Realizări propoziționale ale unor funcții sintactice: finala (VIII)

Clasele a VII-a - a VIII-a

1. Cum recunoaștem un circumstanțial de scop?

În enunțurile următoare, circumstanțialele de scop – numite și circumstanțiale finale – sunt evidențiate prin îngroșare:

***Pentru a-i face** o surpriză frumoasă prietenei sale de ziua de naștere, Maria a mers la mama Anei **ca să pregătească împreună o mare petrecere**. După ce au stabilit detaliile organizatorice, Maria a plecat **la cumpărături**.*

Caracteristicile generale ale circumstanțialului de scop sunt:

– din punct de vedere semantic, exprimă scopul unui proces (***Pentru a-i face** o surpriză frumoasă prietenei sale de ziua de naștere, Maria a mers la mama Anei*; *Maria a mers la mama Anei **ca să pregătească împreună o mare petrecere***; *Maria a plecat **la cumpărături***);

– presupune o relație logico-semantică între procese, redate frecvent prin propoziții întregi (*Maria a mers la mama Anei **ca să pregătească împreună o mare petrecere***);

– are ca realizare tipică propoziția introdusă prin conjuncția compusă *ca să* (*Te-am căutat **ca să îmi dai un sfat***);

– se raportează la o construcție formată în jurul unui verb (de exemplu, circumstanțialul de scop *ca să pregătească împreună o mare petrecere* se raportează la

construcția *Maria a mers la mama Anei*) și, mai rar, în jurul unei interjecții (*Poftim o cafea **ca să te trezești mai repede**!*);

– din punct de vedere sintactic, circumstanțialul de scop nu este cerut obligatoriu de verb, fiind un component facultativ al enunțului (de exemplu, circumstanțialul de scop poate să fie omis dintr-un enunț ca *Maria a plecat **la cumpărături***, iar enunțul să rămână corect: *Maria a plecat*).

Clasele a VII-a - a VIII-a

2. Realizări ale circumstanțialului de scop

• Realizarea prin propoziție conjuncțională

Circumstanțialul de scop este realizat cel mai frecvent prin propoziție conjuncțională. Propoziția finală poate fi introdusă prin conjuncțiile: *ca să, să, ca... să,* și *de* (sinonimă cu *să* și cu *ca să*, folosită în registrul popular) și prin locuțiunea conjuncțională *pentru ca... să*:

*Te-am chemat **ca să-ți spun un secret**.*
*Alerg **să prind trenul**.*
*Se antrenează **ca la maraton să obțină o medalie**.*
*S-a dus **de a cumpărat pâine**.*
*Du-te **de mănâncă**!*
*Ți-am atras atenția **pentru ca niciodată să nu mai greșești**.*

(a) Circumstanțiala introdusă prin conjuncția *ca să* nu este niciodată cauzală, așa cum circumstanțiala introdusă prin *pentru că* (și prin sinonimele ei *fiindcă, deoarece, din cauză că, din pricină că*) nu este niciodată finală. În afară de conectori, un alt argument pentru a distinge cele două propoziții subordonate e acela că procesul exprimat în circumstanțiala finală este posterior celui din regentă, pe când procesul din circumstanțiala cauzală este anterior celui din regentă. Compară: *L-am ajutat* ^{1}/ ***pentru că** mi-era milă de el* $^2/_{\text{CircCauză}}$ vs *L-am ajutat* ^{1}/ ***ca să** își revină* $^2/_{\text{CircScop}}$. Cele două circumstanțiale pot apărea în același enunț având același regent: ***Pentru că mi-era milă de el**, l-am ajutat **ca să își revină**.*

(b) De remarcat că, în construcțiile cu conjuncția *de*, cum sunt cele de mai sus, propoziția finală conține un verb la același mod și timp ca în regentă. Circumstanțiala de scop este singura subordonată care poate conține un verb la modul imperativ, când regentul e verb la imperativ sau interjecție (*Du-te **de mănâncă**!, Hai **de mănâncă**!*).

(c) Conjuncția *ca... să* este varianta contextuală a conjuncției *să* în condițiile în care, în interiorul subordonatei finale, un component se deplasează la stânga: *Se antrenează* ^{1}/ ***ca** la maraton **să** obține o medalie* $^2/_{\text{CircScop}}$. < *Se antrenează* ^{1}/ ***să** obțină la maraton o medalie* $^2/_{\text{CircScop}}$.

• Realizarea prin propoziție relativă

Ca realizare a circumstanțialului de scop, propoziția relativă este introdusă printr-un pronume relativ precedat de o prepoziție cu sens final:

Lucrase mult ***pentru ce avea de realizat****.*

A plecat ***după ce avea de cumpărat****.*

Elemente corelative ale circumstanțialei de scop

Propoziția finală poate avea în regentă elementele corelative *de aceea*, *de asta*:

Ca să uiți de supărare*, de aceea îți povestesc atâtea.*

De-asta a strigat, ***ca să o salveze cineva****.*

• Realizarea prin grup format din prepoziție și substantiv

Acest grup conține un substantiv de obicei abstract și anumite prepoziții, care diferă ca frecvență și uz stilistic, precum *pentru*, *spre*, *întru*, *după*, *la*, *în*, sau locuțiunea prepozițională *în vederea*:

A muncit mult ***pentru împlinirea*** *dorinței sale.*

Au luptat ***spre apărarea*** *demnității neamului.*

S-au jertfit ***întru păstrarea*** *valorilor strămoșești.*

A plecat ***după cumpărături****.*

Primăria a acordat o sumă de bani ***în vederea reabilitării*** *locuințelor vechi.*

Într-un context ca *Au făcut mici modificări în text* ***cu scopul*** *de a fi mai clar*, gruparea care conține substantivul *scop* – *cu* (*în*) *scopul* – este destul de fixată, însă nu se analizează ca locuțiune întrucât substantivul *scop* poate avea subordonații săi (de exemplu, *cu scopul acesta*, *cu scopul principal*).

• Realizarea prin formă verbală nepersonală

Formele verbale nepersonale, obligatoriu precedate de prepoziție, prin care se poate realiza circumstanțialul de scop sunt:

– infinitivul

Trebuie să muncim intens ***pentru a termina*** *lucrarea la timp.*

L-am lăudat ***spre a-l încuraja****.*

– supinul

Copiii mergeau ***la adunat*** *castane.*

S-au amenajat locuri speciale ***pentru strâns*** *gunoaiele.*

• Realizarea prin adverb

Circumstanțialul de scop poate avea ca realizări grupuri formate din prepoziție și pronume cu comportament de locuțiune adverbială precum *de ce*, *de aceea*, *de asta*, *de-aia*:

De ce *ai învățat? – Ca să iau nota cea mai mare.*

De-asta *te-am anunțat, ca să te înscrii la concurs.*

În funcție de raporturile logico-semantice pe care le stabilesc, grupările *de ce*, *de aceea*, *de asta* și *de-aia* pot fi, în alte contexte decât cele de mai sus, realizări ale circumstanțialului de cauză:

***De ce** ai greșit? – Pentru că am fost neatent.*
*Pentru că ai greșit, **de aceea** ai fost depunctat.*

Utilizări speciale ale propoziției finale

Când se referă la modul de formulare a enunțului, propoziția finală are utilizare metadiscursivă:

*Aceea a fost ziua renașterii ei, **ca să spun așa.***
*A avut o discuție cu vecinul; **ca să mă exprim mai bine**, a avut un conflict cu vecinul.*

Clasele a VII-a - a VIII-a

3. Topica și punctuația

Cu toate că apare mai frecvent postpus regentului, circumstanțialul de scop – propozițional sau nonpropozițional – are în general topică liberă:

*Desenează **pentru a se relaxa**. / **Pentru a se relaxa** desenează.*
*Desenează **ca să se relaxeze**. / **Ca să se relaxeze** desenează.*

Anumite realizări ale circumstanțialului de scop au topică fixă. Astfel, finalele introduse prin conjuncțiile *să* și *de* nu pot apărea decât după propoziția regentă:

*Merge pe stadion **să alerge**.*
*Du-te **de te odihnește**!*

Ca și în cazul altor circumstanțiale, cel de scop se separă sau nu prin pauză – redată în scris prin virgulă – în funcție de legătura mai puternică sau mai slabă pe care vorbitorul o stabilește între circumstanțial și regent. Când circumstanțialul de scop este antepus regentului, acestea se separă mai frecvent – dar nu obligatoriu – prin pauză:

*Participă la numeroase competiții **ca să se afirme**. / Participă la numeroase competiții, **ca să se afirme**.*
***Ca să se afirme**, participă la numeroase competiții. / **Ca să se afirme** participă la numeroase competiții.*

Nu se separă prin pauză – și, implicit, prin virgulă – de regent circumstanțialul realizat prin supin și prin propoziție introdusă de conjuncția *de*:

*Merge **la cules** struguri.*
*Mergi **de fă curățenie**!*

Circumstanțialele finale care au drept corespondente în regentă corelativele *de-asta* și *de aceea* se despart prin virgulă:
*De-asta/De aceea îți atrag atenția, **ca să lucrezi mai bine**.*

Clasele a VII-a - a VIII-a

4. Utilizarea circumstanțialului de scop în redactarea unui text

• Ca și circumstanțialul de cauză, circumstanțialul de scop este adesea utilizat în redactarea unui text argumentativ, prin intermediul acestuia anunţându-se obiectivul unui discurs sau susţinându-se anumite idei. În textul argumentativ de mai jos, se pot remarca mai multe circumstanțiale de scop:
„Simt că e pe cale să facă o întreagă teorie – pe care o atribuie altora, dar care în fond ține numai de propriul său demon – **spre a arăta** de ce are totuși sens acțiunea. Are sens, spune el, **pentru a vedea** prin acțiune ce puteai face. Nu interesează ce faci, ci ce poți face. Și activezi, **ca să-ți vezi posibilitățile**; sau arunci pe alții în acțiune, îi ispitești și iscodești, **ca să le vezi posibilitățile**. Simt că aproape mă seduce filozoficește: actualul nu e dat decât **pentru cunoașterea** virtualului. Nu există prin sine, ci ca o luare de conștiință de sine a propriei sale inactualități. Ieșim din somn, **spre a ști** tot ce doarme în noi, când dormim. Merită un sistem de filozofie." (Constantin Noica, *Jurnal filozofic*)

• Unele realizări ale circumstanțialului de scop sunt speciale, încadrându-se în anumite registre stilistice.

Atestată încă din limba veche, utilizarea prepoziției *întru* pentru a introduce circumstanțialul de scop este menținută în textul religios:
„(...) purtarea sa plină de sfinţenie și forţa cuvintelor sale folosită **întru mântuirea** sufletelor ajunseră repede la urechile împăratului și ale Patriarhului, și fu numit Diacon al Marii Biserici." (episcopiagiurgiului.ro)

Prepoziția *întru* a fost revitalizată în scrierile unor filozofi, apoi a început să fie utilizată în limba actuală și în alte tipuri de texte, fiind simțită ca un cuvânt prețios:
„Tot evantaiul de sensuri este sacrificat **întru prevenirea** apariţiei acelui unic sens vinovat." (Gabriel Liiceanu, *Jurnalul de la Păltiniș*)
„Așa că redau aici segmentul din emisiunea «Ora de știri» **întru informarea** celor care nu au văzut discuția (...)." (artindex.ro)

Și prepoziția *în* care introduce circumstanțialul de scop are o distribuție limitată, fiind întâlnită într-un registru foarte elevat, cum se observă în exemplul următor, unde precedă infinitivul:
„Profesorii obișnuiți conspiră cu părinții **în a maturiza** pe tânăr; **în a**-i **da** cunoștințele necesare – spun ei –, **în a**-l **pregăti** pentru viață, spun ceilalți." (Constantin Noica, *Jurnal filozofic*)

Exerciții:

1. Se dă textul:
„Începe să explice că, desigur, i-ar plăcea mult, dar ar voi mai întâi să cunoască bine, ca să zică așa, «tehnica» muzicală, spre a putea înțelege lucrul în esențialitatea lui intimă și în..." (Constantin Noica, *Jurnal filozofic*)
(i) În textul dat sunt: (a) două circumstanțiale de scop, (b) trei circumstanțiale de scop, (c) patru circumstanțiale de scop. Selectați varianta corectă.
(ii) Extrageți și precizați tipurile de propoziții introduse prin *să* (funcțiile lor sintactice) din text. Construiți două exemple în care conjuncția *să* să introducă alte tipuri de propoziții decât cele din text.
(iii) În text există un circumstanțial cu valoare metadiscursivă. Selectați acest circumstanțial și justificați faptul că are o astfel de valoare.

2. Se dă textul:
„Mergea să cineze. Spre miezul nopții se înființa iar la vreun loc de băutură unde sta cât mai târziu, până la închidere. Mai zăbovea apoi pe uliți întru așteptarea zorilor." (Mateiu Caragiale, *Craii de Curtea-Veche*)
Extrageți din text circumstanțialele de scop propoziționale și nonpropoziționale, arătați prin ce se realizează fiecare și la ce propoziție sau construcție se raportează.

3. Stabiliți tipul propoziției introduse prin *ca să* din enunțul de mai jos. Construiți un exemplu în care propoziția regentă din enunțul dat să se combine cu alt tip de subordonată (cu altă funcție sintactică).
A venit mai târziu la petrecere ca să atragă atenția tuturor invitaților.

CIRCUMSTANȚIALUL CONDIȚIONAL

Tematica programei

Gramatică:

– Construcții condiționale (VIII)

– Fraza. Subordonarea prin conjuncții subordonatoare, prin pronume și adverbe relative. Norme de punctuație (VIII)

Clasa a VIII-a

1. Cum recunoaștem un circumstanțial condițional?

În textul de mai jos, sunt trei circumstanțiale condiționale marcate prin îngroșare: ***Dacă plouă****, atunci nu vom continua traseul, ne-a spus alpinistul.* ***Neavând*** *vreme bună, a adăugat el, riscăm să întâmpinăm mari dificultăți la urcare. In cele din urmă, ne-a promis că vom porni la drum* ***cu condiția*** *ca norii să se risipească.*

Caracteristicile generale pe care le prezintă circumstanțialul condițional sunt:

– din punct de vedere semantic, exprimă condiția de care depinde realizarea unui proces (***Dacă plouă****, atunci nu vom continua traseul*, ***Neavând*** *vreme bună... riscăm*, *Vom porni la drum* ***cu condiția****...*);

– stabilește o relație de implicație de tipul *daca... atunci* între două procese, unul din regentă și celălalt din circumstanțiala condițională (***Dacă plouă****, atunci nu vom continua traseul*);

– are ca realizare tipică propoziția introdusă prin locuțiunea conjuncțională specializată pentru exprimarea condiției *în caz ca*;

– se raportează la o construcție formată în jurul unui verb (***Dacă plouă****, atunci* *<u>nu vom continua</u> traseul*) sau, mai rar, în jurul unei interjecții (*<u>Bravo</u> ție* ***dacă reusesti asta****!*) ori al unui adjectiv provenit din verb (*Acești ochelari sunt <u>utilizabili</u>* ***în caz de eclipsă***);

– din punct de vedere sintactic, este un component facultativ al enunțului (de exemplu, din enunțul extras din text *Dacă plouă, nu vom continua traseul*, propoziția circumstanțială condițională poate lipsi fără ca enunțul să devină negramatical: *Nu vom continua traseul*).

Clasa a VIII-a

2. Realizări ale circumstanțialului condițional

• Realizarea prin propoziție conjuncțională

Propoziția conjuncțională poate fi introdusă prin conjuncții și locuțiuni conjuncționale precum: *dacă* (cel mai adesea), *de*, *să*, *când*, *în caz că*, *fără să*.

Dacă îl cerți, plânge.
De va pleca, mulți vor avea de pierdut.
Să se întâmple asta, nu-l va ierta.
Când ar ști ce îl așteaptă, nu s-ar mai întoarce acasă.
În caz că este incendiu, se anunță pompierii.
Fără să mă invite, nu merg la petrecerea ei.

(a) Dintre conectorii conjuncționali menționați, numai *în caz că* introduce întotdeauna circumstanțiala condițională. Ceilalți conectori pot introduce și alte tipuri de propoziții. Cel mai frecvent se fac greșeli în indicarea tipurilor de propoziții introduse prin *dacă* și *de*, ultima fiind utilizată în registrul popular și colocvial.

• *Dacă* poate introduce atât propoziții circumstanțiale: condițională (*Dacă va învăța, va ști răspunsurile*), cauzală (*Dacă nu a fost avertizat, a făcut o mare gafă*), concesivă (*Și dacă repeți, tot nu înțelege*), cât și propoziții necircumstanțiale, marcând deseori trecerea interogativei totale din vorbirea directă în vorbirea indirectă: completivă directă (*A întrebat dacă o înțeleg*), completivă prepozițională (*Mă gândesc dacă pot renunța la excursie*), propoziție predicativă (*Întrebarea este dacă vom ajunge la timp*), atributivă (*Întrebarea dacă va pleca o neliniștea*). În enunțurile următoare, *dacă* introduce propoziții necircumstanțiale și neinterogative (nu sunt transpuneri ale vorbirii directe în vorbire indirectă): completivă directă (*Dacă mă ascultă, (asta) o face din respect*), subiectivă (*Dacă mă ascultă, (asta) înseamnă că mă apreciază*).

• *De* introduce, la rândul său, propoziții circumstanțiale: condițională (*De va afla, se va întrista*), concesivă (*Și de-l bate, nu zice nimic*) și propoziții necircumstanțiale, marcând frecvent transpunerea unei interogative totale din vorbirea directă în vorbirea indirectă: completivă directă (*A întrebat de poate da o mână de ajutor*), completivă prepozițională (*Era curios de voi strânge bani*), propoziție predicativă (*Întrebarea este de va veni la timp*), atributivă (*O preocupa întrebarea de va veni*). În alte enunțuri, *de* introduce propoziții necircumstanțiale și neinterogative: completivă directă (*De va face o încercare, asta nu o știu*), subiectivă (*De ar ști răspunsul, asta l-ar face fericit*).

(b) Dacă introduce o propoziție condițională, *cand* este conjuncție, fără funcție sintactică, nu adverb relativ de timp cu funcția sintactică de circumstanțial de timp. Compară enunțurile:
***Când**$_{conj.}$ **ai ști urmările** $^1/_{CircCond}$ te-ai feri de anturajul lor.* $^2/$ vs *Ne vom întâlni* $^1/$ ***când**$_{adv}$ **terminăm cursurile**.* $^2/_{CircTimp}$
(c) Pentru a se accentua importanța în comunicare a condiției de care depinde realizarea unui proces, propoziția condițională poate fi însoțită de adverbele restrictive *numai* și *doar*: ***Numai dacă înveți**, obții rezultate bune*, ***Doar dacă nu plouă**, mergem la munte.*

Elemente corelative ale circumstanțialei condiționale

Propozițiile condiționale pot avea în regentă corelativele *atunci* sau *apoi*:
***Dacă vei citi cartea**, <u>atunci</u> vei înțelege mai multe despre autorul ei.*
***De îl găsești**, <u>apoi</u> să ai grijă de el.*

Tipuri semantice de propoziții condiționale

Propozițiile condiționale exprimă o condiție care, din punctul de vedere al vorbitorului, este considerată sigură, posibilă sau ireală. Aceste valori sunt redate prin intermediul verbului din propoziția condițională.
(a) În **condiționala sigură** apare un verb la indicativ (prezent, perfect compus sau viitor):
***Dacă <u>ajuți</u> pe cineva**, te simți bine.*
***Dacă <u>a muncit</u>**, atunci va merita trofeul.*
***Dacă <u>vei fi</u> atent**, nu vei mai face greșeli.*

(b) În **condiționala posibilă** verbul este la condițional prezent sau la conjunctiv prezent:
***Dacă <u>ar ști</u> mai multe**, s-ar supăra pe tine.*
***<u>Să știe</u> adevărul**, ar renunța la multe lucruri.*

(c) În **condiționala ireală** verbul este la condițional perfect, conjunctiv perfect sau indicativ imperfect:
***Dacă <u>ar fi stiut</u> sfârșitul**, nu s-ar mai fi uitat la film.*
***<u>Să fi aflat</u> vestea**, nu se mai întorcea acasă.*
***Dacă o <u>cunoștea</u> mai bine**, nu se împrietenea cu ea.*

Utilizări speciale ale propozițiilor conjuncționale condiționale

Propoziția introdusă prin *dacă* poate exprima atitudinea vorbitorului în legătură cu cele spuse, adică incertitudinea, reținerea sau o formă atenuată, politicoasă, de comunicare a unor fapte:
***Dacă nu mă înșel**, Mihai are aceeași vârstă cu mine.*
***Dacă am înteles bine**, Andrei s-a înscris la o școală de balet.*
***Dacă nu vă deranjează**, aș vrea să mă retrag.*

Circumstanțiala condițională poate avea utilizare metadiscursivă atunci când prin intermediul acesteia vorbitorul face un comentariu referitor la limbajul folosit, la propriul enunț:
*M-ai dezamăgit, **dacă pot să spun așa**.*
*Ai fost un fraier, **dacă pot folosi cuvântul ăsta**.*

• Realizarea prin propoziție relativă
Propoziția relativă este introdusă printr-un pronume relativ precedat de prepoziție:
În locul$_{\text{loc prep}}$ ***cui a făcut această cerere**, eu aș fi procedat altfel.*

• Realizarea prin forme verbale nepersonale
Circumstanțialul condițional poate fi realizat prin gerunziu, ca în exemplul din textul dat la început (***Neavând** vreme bună, a adăugat el, riscăm să avem mari dificultăți la urcare*) sau ca în exemplul:
***Negustând**, nu știi cum e prăjitura.*

În construcții eliptice – din care lipsește verbul –, circumstanțialul condițional poate fi exprimat și prin participiu:
***Ajutat**, va face față problemelor.* < ***Fiind ajutat**, va face față problemelor.*

O realizare a circumstanțialului condițional poate fi de asemenea infinitivul precedat de prepoziție:
***Fără a munci**, nu vei obține rezultate bune.*

• Realizarea prin adjectiv
În construcții cu elipsa verbului, circumstanțialul condițional se poate realiza și prin adjectiv propriu-zis sau participial:
***Singură**, nu pleacă la plimbare, pentru că se teme.* < ***Fiind singură**, nu pleacă la plimbare, pentru că se teme.*
***Coapte**, prunele sunt foarte bune.* < ***Fiind coapte**, prunele sunt foarte bune.*

• Realizarea prin adverb
Pot fi realizări ale circumstanțialului condițional adverbele *altminteri*, *altfel*, *astfel*, *așa* și grupările, substituibile prin adverbe de tipul celor menţionate, *în caz contrar*, *în felul acesta*, care trimit la conținutul enunțului anterior și rezumă o ipoteză sau o condiție (contrară sau nu):
*Îl cunoștea, **altminteri*** [dacă nu îl cunoștea] *l-ar fi bănuit de lucruri rele.*
*Învață zilnic câte puțin, pentru că numai **astfel*** [dacă înveți zilnic câte puțin] *vei vorbi bine o limbă străină.*
*Ține-te de cuvânt, **în caz contrar*** [dacă nu te ții de cuvânt], *mă supăr pe tine.*
*Fă exerciții fizice în fiecare zi, pentru că numai **în felul acesta*** [dacă faci exerciții fizice în fiecare zi] *te menții în formă.*

• Realizarea prin grupul [prepoziție + substantiv]

Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se asociază substantivul – sau substitutul acestuia (pronume, numeral) –, având împreună funcția sintactică de circumstanțial condițional, pot fi: *fără, cu, în, în locul, în caz de.*

***Fără condiția** asta, nu ar fi acceptat propunerea.*
***În locul Mariei / lui / primului**, a venit al doilea.*
***În caz de boală**, ceri sfatul unui medic.*

Clasa a VIII-a

3. Topica și punctuația

În general, topica circumstanțialului condițional (propozițional și nonpropozițional) este liberă, acesta putând apărea înainte sau după regent. Totuși, se constată unele preferințe de topică. Astfel, condiționala introdusă prin *dacă* se află mai ales în antepunere față de regentă. De asemenea, condiționalele construite cu adverbele corelative *atunci* și *apoi* stau mai frecvent în fața regentei.

***Dacă asculți muzică clasică**, te liniștești.*
***Dacă ne dorim un lucru**, atunci îl obținem.*

În funcție de legătura mai puternică sau mai slabă pe care vorbitorul o stabilește între regentă și propoziția condițională, cele două se despart prin virgulă, care marchează în plan grafic o pauză orală. Mai frecvent circumstanțiala condițională se desparte de regentă prin virgulă când este antepusă.

*Îl vom ajuta **dacă are nevoie**. / Îl vom ajuta, **dacă are nevoie**.*
***Dacă are nevoie**, îl vom ajuta.*

Circumstanțialul condițional realizat prin adverbele *altminteri, altfel, astfel, așa,* prin grupările *în caz contrar, în felul acesta* sau prin grupul format din locuțiunea prepozițională *în locul* și substantiv este marcat printr-o pauză intonațională, redată în general prin virgulă.

*Am alergat, **altfel**, pierdeam trenul.*
***În locul profesorului**, mi-aș fi dat o notă mai mare.*

Când prin intermediul propoziției condiționale se introduc comentarii suplimentare ale vorbitorului, aceasta se desparte prin virgulă de restul enunțului:

*Nu suport critica, **dacă mă înțelegi**.*
*Aș pleca, **dacă nu te deranjează**.*
*Am fost plecat din țară, **dacă asta te interesează**.*

Clasa a VIII-a

4. Utilizarea circumstanțialului condițional în redactarea unui text

• În textul argumentativ, prin conectorul condițional *dacă* se poate introduce o temă de discurs, ce urmează să fie dezbătută, cum se observă în textul următor: „**Dacă**, în ordinea spiritului, am vrea să cântărim reușitele Europei de la Renaștere și până-n zilele noastre, izbânzile filozofiei nu ne-ar reține atenția, filozofia occidentală nefiind cu nimic superioară celei grecești, hinduse ori chineze. În cel mai bun caz, ajunge la nivelul lor în câteva puncte." (Vlad Zografi (editor), *Cioran și muzica)*

• Unele modalități de exprimare a circumstanțialului condițional aparțin registrului popular și colocvial. Astfel, conjuncția *de* are uz popular, de aceea întregul enunț în care apare propoziția introdusă prin *de* trebuie să se încadreze în registrul popular. E nerecomandabilă, de pildă, din punct de vedere stilistic, utilizarea lui *de* în locul lui *dacă* într-un enunț ca:
De se va înțelege problematica acestui fenomen*, nu vor mai fi dezbateri care propun doar ipoteze, nu și soluții.*

Exerciții:

1. Extrageți circumstanțialele condiționale din textele de mai jos, indicați la ce propoziție sau construcție se raportează fiecare și arătați prin ce sunt introduse:
(a) „Cu dumneata mi-a plăcut să retrăiesc treizeci de ani de călătorii, tot cu dumneata, de nu te plictisește, îmi voi retrăi astă-seară copilăria și întâia tinereţe." (Mateiu Caragiale, *Craii de Curtea-Veche)*
(b) „Îi spusei că în locul lui m-aș fi simţit măgulit, mișcat chiar; oamenii se purtaseră cu dânsul cum nu se putea mai frumos, îi daseră dovadă temeinică de prietenie." (Mateiu Caragiale, *Craii de Curtea-Veche)*

2. Spuneți ce tipuri de propoziții introduce *dacă* în fragmentele de text de mai jos, aducând câte un argument pentru soluția dată. Construiți două enunțuri în care *dacă* să introducă alte tipuri de propoziții decât în aceste fragmente. Precizați pentru fiecare enunț construit tipul propoziției introduse prin *dacă*.
(a) „N-aș putea să-ți spun dacă ai un tată fricos sau, mai degrabă, curajos. Dar dacă mă gândesc uneori la asta este grație lui Heidegger, un filozof născut într-un orășel din Pădurea Neagră." (Gabriel Liiceanu, *Scrisori către fiul meu)*
(b) „Dacă-ți vorbesc de ei, nu o fac nici din deformare profesională, nici pentru că «dă bine» să împănezi ceea ce spui cu câte un nume de filozof. (...) Dacă-i invoc, este pentru că am nevoie de ce au gândit ei în problema asta." (Gabriel Liiceanu, *Scrisori către fiul meu)*

CIRCUMSTANȚIALUL CONCESIV

Tematica programei

Gramatică:

– Construcții concesive (VIII)

– Fraza. Subordonarea prin conjuncții subordonatoare, prin pronume și adverbe relative. Norme de punctuație (VIII)

Clasa a VIII-a

1. Cum recunoaștem un circumstanțial concesiv?

În textul de mai jos, sunt marcate prin îngroșare două circumstanțiale concesive: ***În ciuda dificultăților*** *întâmpinate, cei doi turiști au ajuns aproape de vârful muntelui. Acolo și-au instalat cortul,* ***deși începuse un vânt puternic****.*

Caracteristicile generale ale circumstanțialului concesiv sunt:

– din punct de vedere semantic, exprimă evenimentul care ar putea împiedica realizarea unui proces, dar nu o împiedică (*Acolo și-au instalat cortul,* ***deși începuse un vânt puternic***);

– exprimă o relație logico-semantică de obicei între două propoziții (***Chiar daca s-a îmbolnăvit****, tot merge la școală*);

– are ca realizări specifice propoziția introdusă prin conjuncții și locuțiuni conjuncționale ca: *deși, chiar dacă, chiar de, cu toate că, măcar că, chit că* sau grupuri formate cu locuțiunile prepoziționale *în ciuda, în pofida* ori cu prepoziția *cu* (*cu tot, cu toată, cu toți, cu toate*);

– se raportează la o construcție formată în jurul unui verb (*Acolo și-au instalat cortul,* ***deși începuse un vânt puternic***) sau, mai rar, în jurul unei interjecții (*Hai să mergem în excursie,* ***deși avem mult de lucru****!*) ori al unui adjectiv (*Am citit un text neinteresant,* ***deși aveam alte așteptări***);

– din punct de vedere sintactic, este un component facultativ al enunțului (din textul de mai sus circumstanțialele concesive pot fi omise, fără ca textul să devină negramatical: *Cei doi turiști au ajuns aproape de vârful muntelui. Acolo și-au instalat cortul*).

Clasa a VIII-a

2. Realizări ale circumstanțialului concesiv

• Realizarea prin propoziție conjuncțională

Circumstanțialul concesiv realizat prin propoziție poate fi introdus prin conjuncții și locuțiuni atât specializate (*deși*, *chiar dacă*, *chiar de*, *cu toate că*, *măcar că*, *chit că*), cât și – mai rar – nespecializate pentru exprimarea raportului sintactico-semantic concesiv (*să*, *dacă*, *de*, *că*, *fără să*).

*A participat la concurs, **chiar dacă nu s-a pregătit suficient**.*
***Că-i convine, că nu-i convine**, eu tot îi spun ce am aflat.*
***Fără să îi facă plăcere**, tot a participat la petrecere.*

Elemente corelative ale circumstanțialei concesive

Frecvent propozițiile concesive au în regentă adverbele corelative *totuși* sau *tot*:
***Cu toate că e inteligent**, nu a înțeles <u>totuși</u> mesajul.*
***Măcar că s-a străduit**, <u>tot</u> nu a obținut un rezultat bun.*

(a) Probleme în recunoașterea circumstanțialului concesiv pot apărea când conectorii utilizați introduc și alte tipuri de propoziții decât cele concesive. Este vorba de conectorii nespecializați *să*, *dacă*, *de*, *când*, *cum*, *că*. Pentru distingerea propoziției concesive de alte propoziții introduse prin același conector, trebuie să se aibă în vedere sensul enunțului – și, implicit, sensul exprimat de circumstanțialul concesiv – și posibilitatea ca în regentă să apară un adverb corelativ de tipul *tot* sau *totuși*. Să se compare, de exemplu, frazele următoare care conțin o circumstanțială condițională, respectiv o circumstanțială concesivă, ambele introduse prin *dacă*:

***Dacă ar munci mai mult** 1/$_{CircCond}$, ar fi și el apreciat 2/.*
***Dacă ar cheltui o avere** 1/$_{CircConc}$, <u>tot</u> nu ar putea 2/ să o facă fericită 3/.*

(b) Uneori, din propoziția circumstanțială concesivă introdusă prin conector conjuncțional lipsește verbul copulativ sau auxiliarul pasiv:

Deși [este] ***bolnav***, *merge la serviciu.*
Deși [a fost] ***accidentat***, *a urcat totuși până în vârful muntelui.*

(c) Când introduce o propoziție concesivă, *când* are valoare conjuncțională, nu adverbială. De comparat enunțurile de mai jos:

*Vom discuta această problemă 1/ **când ne vom întâlni** 2/$_{CircTimp}$.*
*Mă amenință continuu 1/, **când știe bine** 2/$_{CircConc}$ că asta nu mă sperie 3/.*

(d) Circumstanțialul concesiv – nu numai cel propozițional – poate fi însoțit de adverbe de întărire precum *chiar*, *și*, *nici*. Acestea nu au funcție sintactică și se analizează împreună cu circumstanțialul concesiv.
***Și** să-și ceară scuze, tot nu poate repara gafa.*

• Realizarea prin propoziție relativă

Ca realizare a circumstanțialului concesiv, propoziția relativă poate fi introdusă prin:
– adverbe relative și nehotărâte cu valoare relativă (*cât*, *oricât*, *oricum*): ***Oricât ar munci**, profesorul lui tot nu e mulțumit*;
– pronume nehotărâte cu valoare relativă (*oricare*, *oricine*, *orice*, *oricât*): ***Oricâți ar veni**, sunt bine primiți*;
– adjective pronominale relative și nehotărâte cu valoare relativă (*orice*, *oricât*, *cât*): ***Oricât efort ar face**, nu va ajunge la rezultatul dorit.*

La fel ca în cazul în care circumstanțiala concesivă este introdusă prin conector conjuncțional, aceasta poate fi eliptică și când e introdusă prin adverb relativ: *Un șofer, **oricât*** [ar fi] ***de atent**, poate fi implicat într-un accident.*

Tipuri semantice de propoziții concesive

Din punct de vedere semantic, propoziția concesivă exprimă o ipoteză sau o condiție – fapt prin care se aseamănă cu propoziția condițională – care este anulată. După modul cum este văzută această ipoteză sau condiție de către vorbitor, propozițiile concesive se împart în concesive propriu-zise și concesive ipotetice. Cele două tipuri semantice de concesive sunt evidențiate prin modul verbal:
(a) în **concesiva propriu-zisă**, verbul este la indicativ
***Chiar dacă mănâncă mult**, tot nu se îngrașă.*
***Câte lucruri a realizat**, și tot nu e mulțumit!*
(b) în **concesiva ipotetică**, verbul este la condițional sau la conjunctiv, moduri prin care se exprimă posibilitatea ori nesiguranța
***Oricât s-ar strădui**, tot nu va îmbunătăți situația.*
***Să mă roage**, și tot nu vin!*

• Realizarea prin forme verbale nepersonale

O realizare posibilă a circumstanțialului concesiv este verbul la gerunziu:
***Neinformându-se** deloc, și tot a reușit să spună câteva cuvinte.*
***Chiar neștiind** cine intrase în sală, și-a dat seama că e o persoană importantă.*

În construcții eliptice, circumstanțialul concesiv poate fi exprimat și prin participiu:
***Chiar ajutat**, nu a terminat lucrarea.* < ***Chiar fiind ajutat**, nu a terminat lucrarea.*

Circumstanțialul concesiv poate fi realizat de asemenea prin infinitiv precedat de prepoziție:

Fără a citi foarte atent, tot a înțeles că textul e superficial.

• Realizarea prin adjectiv

În construcții cu elipsa verbului, circumstanțialul concesiv se poate realiza și prin adjectiv propriu-zis sau participial:

***Chiar bolnavă**, tot a mers la serviciu.* < ***Chiar fiind bolnavă**, tot a mers la serviciu.*

***Chiar necoapte**, merele tot sunt bune.* < ***Chiar fiind necoapte**, merele tot sunt bune.*

• Realizarea prin adverb

Printre realizările circumstanțialului concesiv, apar și adverbele *tot*, *totuși* și *așa* și locuțiunea adverbială *cu toate acestea/astea*, care trimit la cele enunțate anterior:

*S-a lovit și, **chiar și așa**, a mers pe munte.*

*Nu i-am spus nimic și, **cu toate astea**, este bănuitor.*

Nu este recomandabilă folosirea împreună a conjuncției *dar* cu *totuși*, *tot* sau *cu toate acestea/astea*, ideea de opoziție putând fi exprimată doar printr-unul dintre aceste elemente. Așadar, în loc de *Profesorul l-a criticat pe elev, **dar totuși** nu i-a dat nota mică*, trebuie să se spună: *Profesorul l-a criticat pe elev, **dar** nu i-a dat notă mică* sau *Profesorul l-a criticat pe elev; **totuși** nu i-a dat notă mică.*

• Realizarea prin grupul [prepoziție + substantiv]

Pentru exprimarea circumstanțialului concesiv, se pot utiliza grupări constituite din locuțiunile prepoziționale *în ciuda*, *în pofida* sau prepoziția *împotriva* și un substantiv ori alt nominal (pronume, numeral):

***În pofida neajunsurilor**, sunt mulțumiți de viața lor.*

***Împotriva dorinței** mamei, tot nu am renunțat la ideea mea.*

De asemenea, circumstanțialul concesiv se poate exprima prin gruparea, destul de fixată, în care prepoziția *cu* este urmată de *tot* (*toată*, *toți*, *toate*) și de un substantiv:

***Cu toate eforturile**, tot nu a terminat lucrarea.*

***Cu toți banii** lui, tot singur e.*

Clasa a VIII-a

3. Topica și punctuația

La fel ca în cazul celorlalte circumstanțiale, cel concesiv are în general topică liberă. Se constată totuși mai frecvent plasarea circumstanțialului concesiv înaintea propoziției sau a construcției la care se raportează:

Chiar dacă o iartă, *nu o uită.* / *Nu o uită,* ***chiar dacă o iartă.***
Chiar ***nevorbind*** *bine engleza, s-a înțeles cu musafirii.* / *S-a înțeles cu musafirii, chiar* ***nevorbind*** *bine engleza.*

De obicei, circumstanțialul concesiv se izolează prin virgulă:
Deși a greșit, *(tot) nu a fost depunctat.*
Neînvățând, *și tot a luat examenul.*

Clasa a VIII-a

4. Utilizarea circumstanțialului concesiv în redactarea unui text

• Ca și alte circumstanțiale care exprimă raporturi logico-semantice, circumstanțialul concesiv poate fi utilizat în textul argumentativ, prin intermediul acestuia introducându-se unele opinii care sunt contrazise tocmai pentru a susține ideile expuse:
„Unul din efectele mâniei – **oricât de «legitimă» ar fi** – e, într-adevăr, nefericirea crescândă a «pacientului». (...) Mânia e o reacție mecanică, monotonă și inadecvată la disfuncțiile curente ale comunității și ale semenilor. E, **în ciuda cheltuielii** de energie pe care o presupune, un afect paralizant, steril." (Andrei Pleșu, *Despre frumusețea uitată a vieții*)

• Unii conectori sunt folosiți cu precădere în exprimarea populară:
Chiar de *o să mă-ntrebe, nu-i spun nimic.*
Măcar că *a trecut atâta vreme, tot nu s-au împăcat.*

Exerciții:

1. Extrageți circumstanțialele concesive din textele de mai jos, indicați la ce propoziție sau construcție se raportează fiecare și arătați prin ce sunt introduse.
(a) „Oricât l-aș fi hrănit, tot nu se sătura, așa că am renunțat să-l mai răsfăț, prea părea un sac fără fund. Cum îl aștepta eșafodul și lui nici nu-i păsa, m-am hotărât să-i deschid ochii, să-l ajut să înțeleagă pe ce drum va porni, să-l trag de mânecă chiar dacă nu era îmbrăcat." (Filip Florian, *Toate bufnițele*)
(b) „Prin blana roșcată, pe piept și pe gât, îi joacă niște șuvițe gălbui, de prinț. Cu toate astea, nu știu de ce, se poartă cu căprioarele ca un mârlan (...)." (Filip Florian, *Toate bufnițele*)
2. Construiți două enunțuri în care să aveți realizări ale circumstanțialului concesiv diferite de cele întâlnite la exercițiul 1.

ATRIBUTUL

Tematica programei

Gramatică:
– Atributul (V)
– Posibilități combinatorii ale substantivului (substantiv + atribut) (V)
– Atributul (realizări prin adjectiv, substantiv, pronume, numeral, adverb, interjecție) (VII)
– Realizări propoziționale ale unor funcții sintactice: atributiva (VIII)
– Subordonarea prin conjuncții subordonatoare, prin pronume și adverbe relative (VIII)

Variație stilistică:
– Variații ale formei și ale sensului în timp (V)
– Limbaj popular (VII)

Clasele a V-a – a VII-a

1. Cum recunoaștem un atribut?

În fragmentul de mai jos, cuvintele scrise cu litere îngroșate sunt atribute:

„Firul **de iarbă** reușise să-și încropească încetul cu încetul o hartă: orașul era o pată **de cafea**, un vârf **de munte** semăna cu un cornet **întors** cu susu-n jos, crestele **cu zăpadă** străluceau sub **ultimele** raze **ale soarelui**, iar pânza **de peste lume, verde cu modele maro**, semăna cu o **imensă** față de masă." (Ioana Nicolaie, *Ferbonia*)

• Atributul este funcția sintactică specifică grupului nominal (= grupul format dintr-un substantiv regent și termenii subordonați lui). Atributul se recunoaște după relația de subordonare/dependență față de un regent nominal. Așadar, în contexte precum: *primirea **în organizație**, trezitul **devreme**,* cuvintele îngroșate sunt atribute, nu circumstanțiale de loc sau de timp, pentru că termenii lor regenți (*primirea, trezitul*) sunt substantive.

• Constituentul cu funcția sintactică de atribut poate avea ca regent:
– un substantiv comun (***frumoasa** casă **de vacanță***);
– un substantiv propriu (*Ioana **cea mică**, **frumosul** București*);

– un pronume (*acela roșu, cineva disponibil, nimeni special*);
– un numeral cu valoare pronominală (*Am trei flori, una albă și două roșii*).

• Există o singură funcție sintactică de atribut, care poate fi exprimat prin mai multe părți de vorbire, cu sau fără prepoziție: adjectiv (*carte groasă, mamifere carnivore*), substantiv (*cartea elevului, carte de poezii*), pronume (*cartea acelora, cartea despre el*), numeral cu valoare adjectivală sau pronominală (*două cărți, cartea despre al doilea*), adverb (*cartea de acolo, plecarea târziu*), formă verbală nepersonală (*dorința de a citi, carte de colorat*), interjecție (*o carte pfii!*).

• Atributul îndeplinește diverse funcţii semantice: de determinare și de integrare în enunț a substantivului (*acest/niciun/orice om, soră-mea*), de modificare, de restrângere a clasei de referenți a substantivului (*gând bun, carte românească, copacul din deal, profesorul Popescu*), de cuantificare sau de indicare a cantității (*toți copiii, trei elevi*), de exprimare a posesiei (*cartea fetei, cartea mea*).

În GBLR (p. 362–389) s-a renunţat complet la funcţia de atribut, considerată nereprezentativă, de vreme ce acoperă, în absenţa ierarhizărilor sintactice și funcţionale, componente extrem de eterogene. S-a distins între funcţiile specifice grupurilor nominale prototipice: determinant (*acest om*), modificator (*gând bun*), cuantificator (*[illegible] trei [illegible]*), posesor (*cartea fetei*) și funcţia de complement al numelui, prezentă numai în relaţie cu anumite substantive (provenite din verbe, din adjective sau „relaţionale" (*[illegible]* *mama fetei*)).

Exerciţii:

1. Din textul de mai jos lipsesc adjectivele cu funcția sintactică de atribut. Completați-l cu formele potrivite:
Ana are o soră ...., cu părul ...., cu ochii .... și un frate................................, dar .... Amândoi poartă de obicei tricouri ...., pantaloni ...., iar pe cap, șepci .... pasiune a lor e pescuitul, astfel că sunt mereu în căutare de crengi .... și .... din care să-și confecționeze undițe.

2. În textul de mai jos există mai multe atribute. Identificați-le și precizați prin ce parte de vorbire sunt exprimate.
Impresia alor tăi despre conflictul celor doi colegi este că nu se poate ajunge la niciun rezultat. Reacțiile acestea ale lor ar suprinde orice om.

3. În textul de la exercițiul 2, subliniați cu o linie termenii regenți ai atributelor identificate.

Clasa a VII-a

2. Atributul și realizările sale

• Atributul poate fi realizat prin **adjectiv.**

Adjectivul cu funcția sintactică de atribut se acordă în gen, număr și caz cu substantivul pe care îl însoțește: *o carte românească – unor cărți românești.*

Sunt mai multe tipuri de adjective care îndeplinesc funcția sintactică de atribut:

– adjectivul propriu-zis (*casă **frumoasă**, limba **greacă***);

– numeralul cu valoare adjectivală (***doi** copii, **a patra** parte*);

– adjectivul pronominal demonstrativ (***această** lucrare*), adjectivul pronominal posesiv (*scaunul **meu***), adjectivul pronominal relativ (*Știu **care** elev lipsește*), adjectivul pronominal interogativ (***Ce** film ai văzut?*), adjectivul pronominal nehotărât (***unele** probleme*), adjectivul pronominal negativ (***nicio** carte*) și adjectivul pronominal de întărire (***însuși** profesorul*);

– adjectivul participial (*mere **coapte**, vacanță **terminată***);

– adjectivul provenit din verb la gerunziu acordat (*ordine **crescândă**, mâna **tremurândă***).

Tot în clasa atributului realizat prin adjectiv, alături de tipul *doi copii*, se încadrează și numeralele cardinale de la *douăzeci* în sus, construite cu prepoziția *de*, în sintagme de tipul *douăzeci de copii*. Acestea sunt considerate în lucrările mai vechi ca fiind formate dintr-un numeral regent însoţit de atribut substantival prepoziţional. Totuşi, prepoziţia *de* aparţine numeralului, neimpunând nicio restricţie de caz substantivului următor, la fel ca în structurile *astfel de, destul de, extrem de bun* etc., unde prepoziţia se grupează cu constituentul din stânga.

Atributului adjectival din gramatica tradițională îi corespund în lucrările recente (GBLR, p. 361–389) următoarele funcții sintactice: determinant (***acest** om*), cuantificator (*acești **doi** profesori*), modificator (*măr **roșu***), posesor (*scaunul **tău***) și complement (*plecarea **sa***).

• Atributul poate fi realizat prin **substantiv comun** sau **propriu.**

Substantivul cu funcția sintactică de atribut poate fi legat de regentul său prin caz sau prin prepoziție, ca în tiparele de mai jos:

– substantiv în genitiv (*rochia **fetei**, plecarea **cocorilor**, o carte **a studentului***)

– substantiv în dativ (*acordarea de ajutoare **sinistraților**, conferirea de premii **elevilor***); în acest tipar, cu atribut exprimat prin substantiv în dativ, substantivele regente (*acordarea, conferirea*) provin din verbe și păstrează posibilitățile de construcție ale acestora: *acordă ajutoare sinistraților, conferă premii elevilor*;

– substantiv în nominativ (*profesorul **Popescu**, orașul **București***);

– substantiv precedat de prepoziție (sau de locuțiune prepozițională): în genitiv (*ofensiva **împotriva statului**, plimbarea **de-a lungul parcului***), în dativ (*reușita **grație intervenției***) sau în acuzativ (*studiile **de filozofie**, acela **din clasă**, o carte **despre Ana**, reacția **față de profesor***).

Prepoziţia tipic atributivă este *de*, specializată pentru a lega termenii subordonaţi de regentul nominal. Unele atribute care au ca regent un substantiv provenit din verb primesc prepoziţiile cu care se construiește verbul respectiv:

***apelul la** înțelegere/**apelează la** înțelegere*

***confruntarea cu** inamicul/**se confruntă cu** inamicul*

Aglomerarea de genitive este nerecomandată: *numărul mamei prietenului fetei*. Nici marcarea relației sintactice dintre două substantive nu trebuie neglijată. Construcții precum *organizator nuntă, șef sală* nu sunt tolerate de norma literară. În locul lor trebuie folosite construcții precum: *organizator de nuntă/al nunții; șef de sală/al sălii*.

(a) Atributul realizat prin substantiv în nominativ are ca regent un substantiv comun determinat hotărât (*profesorul **Popescu**, cartierul **Militari***). Relația dintre cele două unități lexicale nu este de echivalență discursivă (de tip apozitiv), substantivul cu funcția de atribut fiind legat de regent printr-o relație sintactică de subordonare. A nu se confunda cu structurile apozitive reale, detașate cu virgulă, precum: *Profesorul, **Popescu**, și-a făcut apariția*.

(b) Atenție la construcția *semnificația a numeroase cuvinte* în care substantivul *cuvinte* apare în cazul acuzativ. Prepoziția *a* cere acuzativul (caz impus direct substantivului *cuvinte*, iar prin acord și adjectivului antepus), dar grupul în ansamblu este echivalent cu un genitiv. La fel, în construcția *grație a mulți profesori*, prepoziția *a* impune cazul acuzativ, dar grupul în ansamblu este echivalent cu un dativ, ceea ce explică apariția în contextul prepoziției *grație*. Așadar, marcarea analitică a relației de genitiv/dativ nu trebuie înțeleasă în sensul că substantivul se află în cazul genitiv/dativ, pentru că prepoziția *a* impune cazul acuzativ (Pană Dindelegan 2003, p. 14).

Atributului substantival din gramatica tradițională îi corespund în lucrările recente (GBLR, p. 361–389) următoarele funcții sintactice: modificator (*grădina **de vară***), posesor (*cartea **Mariei***) și complement (*plecarea **Mariei**, apelul **la încredere***).

• Atributul poate fi realizat prin **pronume**.

Atributul se exprimă prin diverse tipuri de pronume, inclusiv prin numeral cu valoare pronominală:

– pronume personal (formă accentuată sau neaccentuată): *strigătul **lui**, mâna-**i***;
– pronume de politețe: *părerea **dumneavoastră***;
– pronume posesiv: *purtarea **alor noștri***;
– pronume demonstrativ: *sfatul **celuilalt***;
– pronume nehotărât: *aportul **fiecăruia***;
– pronume negativ: *intervenția **nimănui***;
– pronume relativ: *icoanele **ale căror** rame*;
– pronume interogativ: *Prăjiturile **cui** îți plac cel mai mult?*
– numeral cu valoare pronominală: *casa **primului** dintre ei*.

Atributul poate fi realizat și prin pronume precedat de prepoziție (sau locuțiune prepozițională) în cazul acuzativ (*un om **ca tine**, gândul **la ea**, câțiva **dintre ei***), dativ (*reușita **grație acestuia***) sau genitiv (*gardul **din fața lor***).

Atributului pronominal din gramatica tradițională îi corespund în lucrările recente (GBLR, p. 361–389) următoarele funcții sintactice: posesor (*cartea **lui***) și complement (*sora **dumnealui***).

• Atributul poate fi realizat prin **adverb.**

Atributul se poate exprima printr-un adverb sau o locuțiune adverbială, precedate sau nu de prepoziție (de obicei *de*): *pagina **de deasupra**, mersul **acolo**, sculatul **devreme***.

Substantivele regente provenite din verbe pot avea atribute realizate prin adverbe; aceste adverbe sunt precedate de aceleași prepoziții ca și circumstanțialele corespunzătoare verbelor respective:
*mersul **pe acolo*** (atribut) vs *merge **pe acolo*** (circumstanțial)
*aruncatul **în sus*** (atribut) vs *aruncă **în sus*** (circumstanțial)

Unele adverbe atribute apar întotdeauna fără prepoziție:
*visul **aievea**, mersul **alene***

• Atributul poate fi realizat prin **formă verbală nepersonală.**

Cu excepția participiului, care se adjectivizează, toate celelalte forme verbale nepersonale pot fi realizări ale atributului:
– formă verbală de infinitiv: *modul **de a înțelege***;
– formă verbală de supin: *carte **de citit**, fier **de călcat***;
– formă verbală de gerunziu: *fotografia cu fata **plângând**.*

A nu se confunda structurile în care apare un adjectiv provenit din verb la gerunziu, acordat cu substantivul regent, cu structurile în care apare un verb la gerunziu neacordat:
*imaginea cu mâna **tremurândă*** (atribut realizat prin adjectiv provenit din verb la gerunziu prin conversiune) vs
*imaginea cu mâna **tremurând*** (atribut realizat prin verb la gerunziu)
Calitatea de atribut a gerunziului neacordat este clar marcată când regentul nominal este la feminin sau la plural. Distincția între atributul realizat prin adjectiv și atributul realizat prin verb la gerunziu nu se mai poate face atunci când substantivul regent este la masculin sau la neutru singular:
*Am văzut un copil **suferind**/un coș **fumegând**.*

• Atributul poate fi realizat prin **interjecție.**

Rar, interjecția poate funcționa ca atribut, în contexte în care are un rol de calificare a regentului nominal, apropiindu-se de valoarea unui adjectiv cu sens apreciativ:
***Halal** justiție!*
*Are o mașină **mamă-mamă**!*

Grupurile nominale pot fi ample, cu un substantiv regent așezat la finalul construcției și cu mai multe atribute dependente de el. În exemplele de mai jos, se observă cum atributele așezate în fața substantivului regent au formă de genitiv/dativ, în timp ce substantivul rămâne nemarcat, ceea ce poate genera erori în analiză:
*plecarea **blândului nostru** <u>profesor</u>*$_{genitiv}$
*reușita <u>grație</u> **primului extrem de important** <u>martor</u>*$_{dativ}$

Astfel, în primul exemplu, substantivul în genitiv *profesor* cu funcția sintactică de atribut (*plecarea profesorului*) are cazul marcat în forma adjectivului *blând<u>ului</u>*. De asemenea, în al doilea exemplu, substantivul precedat de prepoziție *grație... martor* cu funcția sintactică de atribut (*reușita*$_{regent}$ *grație martorului*) este în dativ, dar marcarea cazului dativ se vede numai în forma primului adjectiv dependent din grup

(*primului*). Adjectivele antepuse substantivelor regente pot avea componente care le precedă, așadar structura poate fi și mai complexă: adjectivul *important* este însoțit și de mărcile gradului superlativ absolut (*extrem de*).

Atenție la analiza gramaticală a construcțiilor sinonime exprimând posesia:
*Cartea **lui** lipsește.* – *lui* = pronume personal în cazul genitiv
*Cartea-**i** lipsește.* – *i* = pronume personal, formă neaccentuată, în cazul dativ
*Cartea **sa** lipsește.* – *sa* = adjectiv pronominal posesiv în cazul nominativ (caz obținut prin acord cu substantivul regent *cartea*).

Exerciţii:

4. Construiți trei enunțuri în care substantivul *pălărie* să fie termen regent pentru:
(a) un atribut realizat prin adjectiv la gradul superlativ relativ de superioritate;
(b) un atribut realizat prin substantiv propriu;
(c) două atribute realizate prin două adjective pronominale diferite;
(d) un atribut realizat prin numeral cu valoare pronominală.

5. Fie enunțul: *În emisiunea de aseară am văzut două anunțuri contradictorii despre ultimul meci al campioanei noastre preferate.* Acesta conține: a. cinci atribute; b. șase atribute; c. șapte atribute; d. opt atribute. Selectați varianta corectă.

6. Fie textul: *La sfârșitul lunii iulie am primit invitația de a merge într-o expediție pe munte. Plecarea înaintea celorlalți ne-a bucurat, așa că ne-am luat repede corturile de acasă și am pornit spre camping.* Extrageți:
(a) un atribut realizat prin adverb;
(b) un atribut realizat prin verb la infinitiv;
(c) un atribut realizat prin pronume precedat de prepoziție;
(d) un atribut realizat prin substantiv în genitiv.

7. Construiți trei propoziții în care substantivul propriu *Patrocle*, cu funcția sintactică de atribut, să fie:
(a) în cazul nominativ;
(b) în cazul genitiv;
(c) în cazul acuzativ.

Clasa a VIII-a

3. Realizări propoziționale: atributiva

Atributul poate fi realizat prin propoziție relativă și prin propoziție conjuncțională. Din punct de vedere morfologic, regentul atributivei poate fi un substantiv (propriu sau comun) sau un substitut al acestuia (pronume, numeral). Spre deosebire de atribut, care poate preceda, în unele cazuri, substantivul regent, locul propoziţiei atributive este întotdeauna după elementul regent; deseori atributiva este intercalată în propoziţia regentă.

• Propoziţia atributivă relativă

În enunțurile de mai jos, propozițiile îngroșate sunt atributive relative:

Elevul [1]/ **care *a fost atent*** [2]/ *a înțeles imediat explicația*[1]/.

Aceasta este cartea [1]/ **cui *ți-am spus*** [2]/.

Ei sunt cei [1]/ **ce *te-au căutat ieri*** [2]/.

S-a întors la acela [1]/ **care *o alungase*** [2]/.

Eu n-am văzut decât trei [1]/ **care *au reușit încheierea traseului la timp*** [2]/.

Locul [1]/ **unde *am mers*** [2]/ *era exotic* [1]/.

Am ajuns în momentul [1]/ **când *eram gata de plecare*** [2]/.

Dăm mare atenție modului [1]/ **cum *alegem sursele*** [2]/.

Elementele de relație care introduc propoziţia atributivă relativă sunt: pronumele relative și relative-interogative (*care, ce, cine, cât*), adjectivele pronominale relative și relative-interogative (*care, ce, cât*), unele pronume și adjective pronominale nehotărâte cu valoare relativă (*oricare, oricine, orice*) și adverbele relative și relative-interogative (*când, unde, cum*) precedate sau nu de prepoziţii. Caracteristica sintactică a conectorilor relativi este dublul lor rol sintactic: sunt elemente relaţionale în frază și au funcție sintactică în subordonata atributivă.

Propoziţiile atributive relative pot fi: izolate (nonrestrictive) și neizolate (restrictive). Propozițiile atributive relative izolate, marcate grafic prin virgulă sau prin linie de pauză, sunt constituenți facultativi ai unor regenți nominali:

Am văzut acolo și copii, [1]/ ***care își așteptau părinții*** [2]/.

Noi, [1]/ ***care nu știam rezultatele,*** [2]/ *am plecat acasă* [1]/.

Propozițiile atributive restrictive diferă semantic de cele nonrestrictive:
Am văzut numai o emisiune, [1]/***care mi-a plăcut*** [2]/. („o singură emisiune care a fost apreciată") vs
Am văzut numai o emisiune [1]/***care mi-a plăcut*** [2]/. („o singură emisiune apreciată între mai multe emisiuni văzute")

• Propoziția atributivă conjuncțională

În enunțurile de mai jos, propozițiile îngroșate sunt atributive conjuncționale:

Nu ascundea dorința [1]/ ***să plece*** [2]/.

Ne punea mereu întrebarea [1]/ ***dacă am mai citit*** [2]/.

Atributiva conjuncţională are regenţi din domeniul substantivelor abstracte, multe provenite din verbe, de tipul: *dorința, întrebarea, ideea, faptul* etc. Elementele lor introductive pot fi: *că* (*cum că* și *precum că*, având regenţi substantivali din familia unor verbe *dicendi*), *să, ca... să, dacă*. Spre deosebire de conectorii relativi, conjuncțiile nu au și funcție sintactică în subordonatele pe care le introduc.

(a) Unele structuri complexe sunt formate dintr-un atribut realizat prin adjectiv coordonat cu un atribut realizat printr-o propoziție: *Aceasta este părerea **mea**[1]/**și a cui este interesat de adevăr**[2]/.*

(b) Atenție la grupurile de cuvinte analizabile, în care trebuie identificat substantivul/ pronumele regent pentru propoziția atributivă. Aceste grupuri de cuvinte nu trebuie confundate cu locuțiunile conjuncționale. Astfel, în exemplele de mai jos, elementele introductive ale propozițiilor atributive sunt pronumele relativ *ce*, respectiv conjuncția subordonatoare simplă *că*; cuvintele subliniate sunt elementele lor regente – pronumele nehotărât *tot* și substantivul *fapt* precedat de locuțiunea prepozițională *în ciuda*:

Mănâncă tot [1]/ ***ce i se dă*** [2]/.

În ciuda faptului [1]/ ***că a întârziat,*** [2]/ *a fost acceptat* [1]/.

Exerciții:

8. În enunțul de mai jos există mai multe propoziții care îndeplinesc funcția sintactică de atribut. Extrageți aceste propoziții și precizați partea de vorbire a elementului lor introductiv.

„Cele mai multe personaje care populează cărțile mele sunt inventate, dar ele au părut tuturor copii ale realității. Abia acum am curajul să scriu despre un om real, care a trăit mult timp lângă mine, dar care ar fi părut cu totul neverosimil." (Mircea Cărtărescu, *Ruletistul*)

9. Construiți o frază în care să apară trei atributive în raport de coordonare.

10. Transformați atributele subliniate în propoziții atributive:

Oamenii deștepți se organizează într-o echipă.

Ideea plecării cu avionul ni s-a părut perfectă.

Locul de joacă pentru cei mai mulți copii din cartier a fost reamenajat.

4. Aspecte ale variației

• **Istoric,** unele tipare cu atribute și-au restrâns utilizările.

În limba veche și populară, uneori și în poezie, atributul în dativ are frecvent ca regent un substantiv comun nearticulat, care denumește un grad de rudenie sau un rol social:

„Acesta-i vestitul Ochilă... nepot de soră **lui Pândilă**" (Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb*)

„Preot **deșteptării** noastre" (Mihai Eminescu, *Epigonii*)

De asemenea, construcția atributului realizat prin verb la infinitiv fără prepoziția *de* este rară în limba actuală: *Are aerul **a spune** adevărul verde în față.* Înlocuirea infinitivului cu conjunctivul și creșterea frecvenței substantivelor abstracte au dus la creșterea numărului de propoziții atributive conjuncționale: *speranța să câștige* (SILR, p. 708–709).

• **Sincronic** (din punctul de vedere al limbii actuale), variația tiparelor cu propoziții atributive poate fi stilistică. De exemplu, în registrul popular se folosesc frecvent propoziții atributive introduse prin elementul *de* relativ: *Omul* [1]/ ***de l-ai văzut*** [2]/ *e vecinul meu*[1]/.

APOZIȚIA

Tematica programei

Gramatică:
- Atributul (V – VII)
- Apoziția (VIII)
- Realizări propoziționale ale unor funcții sintactice (VIII)

Clasa a VIII-a

1. Cum recunoaștem o apoziție?

În fragmentul de mai jos, cuvintele scrise cu litere îngroșate sunt apoziții:

*Vecinul meu de bloc, **Andrei**, avea talent la pictură. De câte ori aveam o temă la desen, **adică o planșă mai grea**, îmi dădea o mână de ajutor. Într-o zi, mi-a desenat un episod dintr-o carte, **„Vrăjitorul din Oz"**. Dorothy, **eroina centrală a poveștii**, alerga împreună cu Toto, **un cățel gri**, pe o cărare cu cărămizi galbene. La capătul cărării era un roboțel simpatic, **adică Omul de Tinichea**. Planșa mea avea toate caracteristicile unei capodopere: **culori, forme, personaje și parfum de poveste**.*

• Două cuvinte sau două grupuri de cuvinte se pot afla într-o relaţie de echivalenţă. Astfel, structurile *vecinul meu de bloc* şi *Andrei* sunt două modalități diferite prin care se face referire la aceeași persoană, cu scopul de a explica mai clar despre cine este vorba, deci de a identifica referentul.

• Prima secvență este *baza* construcției, iar cea de-a doua este *apoziția*. Așadar, apoziția este obligatoriu postpusă bazei sale (a). Schimbând ordinea cuvintelor, se schimbă și rolurile lor (b):

(a) [*Vecinul meu de bloc*]$_{\text{bază}}$, [***Andrei***]$_{\text{apoziție}}$, *avea talent la pictură.*

(b) [*Andrei*]$_{\text{bază}}$, [***vecinul meu de bloc***]$_{\text{apoziție}}$, *avea talent la pictură.*

• Relaţia apozitivă se deosebește de relaţia sintactică de subordonare, așadar apoziția nu este un tip de atribut.

• Apoziţia se recunoaște ușor în enunț, pentru că este obligatoriu izolată (prozodic, prin pauze, iar grafic, prin virgule, două puncte, linie de pauză). Fiind o structură detașată, are caracter facultativ, deci poate fi suprimată.

• Apoziția poate fi semnalizată în enunț cu ajutorul adverbelor de tip explicativ (*S-a vorbit despre problema actuală,* ***adică/respectiv/și anume/mai exact*** *despre criza politică*).

  În gramatica tradițională, se analizează ca atribute apoziționale atât apozițiile propriu-zise (*medicul nostru, Popescu*), cât și atributele din construcțiile restrictive de denumire (de tipul *medicul Popescu*), pentru că ambele completează cu explicații baza. În lucrările mai recente (GALR II, p. 655–670, GBLR, p. 595–599), se demonstrează, în primul rând, că apoziția nu este un tip de atribut, pentru că nu se subordonează unui regent. În al doilea rând, substantivul propriu *Popescu* din structura cu așa-zisa apoziție neizolată (*medicul Popescu*) nu respectă caracteristicile generale ale apoziției, ci este un tip de atribut, pentru că:
– nu este echivalent din punct de vedere referenţial cu substantivul regent (substantivul comun este un nume de clasă, iar substantivul propriu este numele unui membru al clasei);
– nu poate fi omis fără a afecta sensul structurii;
– nu poate fi însoţit de adverbe cu rol explicativ, de tipul *adică, anume*.

2. Realizări ale apoziției

Apoziția se realizează prin:

(a) substantiv comun: *Andrei,* ***un vecin****, m-a ajutat să car bagajele*;
(b) substantiv propriu: *Sora mea,* ***Ioana****, este profesoară*;
(c) pronume: *Prietenul meu cel mai bun,* ***adică el****, va fi lângă mine.*

Substantivul, pronumele și numeralul cu rol de apoziție pot apărea cu formă de nominativ, indiferent de cazul bazei, sau pot relua cazul ori regimul prepoziţional al bazei:

Am vorbit cu Anca$_{\text{acuzativ}}$, ***prietena ta***$_{\text{nominativ}}$.
Am vorbit cu Anca$_{\text{acuzativ}}$, ***cu prietena ta***$_{\text{acuzativ}}$.
I-am dat florile Ancăi$_{\text{dativ}}$, ***prietena ta***$_{\text{nominativ}}$.
I-am dat florile Ancăi$_{\text{dativ}}$, ***prietenei tale***$_{\text{dativ}}$.

(d) numeral cu valoare pronominală: *Ceilalți sportivi,* ***al doilea și al treilea****, au abandonat.*
(e) adjectiv: *A venit la noi un copil neascultător,* ***adică obraznic****.*
(f) forme verbale nepersonale: *S-a impus în fața noastră muncind,* ***adică trudind****.*

• Atunci când apoziția este realizată printr-un substantiv însoțit de termeni subordonați, vorbim despre apoziție dezvoltată. Astfel, în exemplul de mai sus: *Am vorbit cu Anca,* ***prietena ta****,* secvenţa ***prietena ta*** este o apoziție, iar în interiorul sintagmei, adjectivul pronominal *ta* este atribut, acordat în gen, număr și caz cu substantivul *prietena*.

Uneori, apoziția reia baza și o descompune în elemente componente (*Am cunoscut întrega familie: **mama, tata și copiii***); alteori, apoziția rezumă baza printr-un singur termen (*Au pierdut în incendiu mobila, hainele, banii, **adică averea***).

• Apoziția poate fi realizată și ca propoziție nonrestrictivă, cu rol de explicare a unei baze sau de realizare a echivalenței cu baza respectivă. Deși nondependente sintactic, propozițiile apozitive pot fi introduse prin conectori specifici subordonatelor (pronume, adverbe relative sau conjuncții) sau pot fi introduse direct, fără un element de relație.

(g) propoziție relativă: *I-am făcut cadou o carte,* [1]/ ***adică ce îi place mai mult*** [2]/$_{\text{apoziție}}$.
(h) propoziție conjuncțională: *Găsise soluția potrivită:* [1]/ ***să plece din țară*** [2]/$_{\text{apoziție}}$.
(i) propoziție independentă: *E un prieten bun,* [1]/ ***adică este mereu lângă tine*** [2]/$_{\text{apoziție}}$.

Exerciţii:

1. Identificați în textul de mai jos o apoziție simplă, o apoziție dezvoltată, o apoziție realizată prin propoziție:
În luna mai am fost la Atena, un oraș interesant, fosta capitală a Jocurilor Olimpice. Un băiat din grupul nostru, jurnalist la început de carieră, Andrei, ne-a povestit tot ce știa despre vestigiile orașului, adică a fost un ghid perfect.

2. Identificați în textul de la exercițiul 1 o structură cu apoziții în lanț.

3. Construiți două enunțuri în care substantivul propriu în cazul nominativ *Atena* să funcționeze mai întâi ca apoziție, apoi ca atribut.

3. Aspecte normative

• Baza și apoziţia pot fi exprimate prin substantive de genuri diferite. Date fiind echivalenţa referenţială și posibilitatea inversării ordinii, limba literară actuală acceptă atât acordul cu baza (a), cât și pe cel cu apoziţia (b):
(a) *Decanul Facultății, **doamna Popescu**, era **plecat**.*
(b) *Decanul Facultății, **doamna Popescu**, era **plecată**.*

• Acordul dintre subiect și predicat poate delimita construcțiile apozitive de structurile cu subiect multiplu. În exemplele de mai jos se observă că apar apoziții (delimitate prin virgule), și nu subiecte multiple, pentru că verbul are formă de singular, nu de plural:
***Mama, și (totodată) profesoara mea,** m-a învățat să scriu și să vorbesc.*
***Clorura de sodiu, sau sarea de bucătărie,** este o substanță utilă oricui.*

4. Topica și punctuația

• Apozițiile sunt așezate mereu după baza structurii și se izolează grafic între virgule, între linii de pauză sau sunt precedate de [:]:
Directorul firmei noastre[,] ***(adică) Ion Popescu***[,] *este foarte inteligent.*
Directorul firmei noastre[–] ***(adică) Ion Popescu***[–] *este foarte inteligent.*
Știu care este persoana potrivită[:] ***directorul firmei.***

• Apoziția apare postpusă bazei sale. Schimbarea ordinii cuvintelor implică schimbarea rolurilor, ca în exemplele de mai jos:
Mihai$_{bază}$, ***(adică) fiul meu***$_{apoziție}$, *este în clasa a V-a.*
Fiul meu$_{bază}$, ***(adică) Mihai***$_{apoziție}$, *este în clasa a V-a.*

☒ În textele administrative (declarații, cereri, procese-verbale), este obligatorie folosirea virgulei în construcțiile de tipul: *Subsemnatul, Ion Popescu, declar că...*

Exerciții:

4. Din textul de mai jos lipsesc câteva virgule. Adăugați-le și justificați pe scurt obligativitatea lor.
Jocul acesta nou, despre care v-am povestit atâta, „Domino" i-a captivat pe copii într-o clipă. Piesele colorate veritabile zale într-un lanț lung luau forme impresionante. Dorința lor altfel spus scopul jocului era să creeze forme inedite.

CONSTRUCȚII ACTIVE/CONSTRUCȚII PASIVE CU VERBUL *A FI*

Tematica programei

Gramatică:

– Construcții active/construcții pasive cu verbul *a fi* (VIII)

Clasa a VIII-a

1. Care sunt caracteristicile unei construcții pasive și în ce constă distincția construcție activă – construcție pasivă?

În următoarele versuri ale Anei Blandiana sunt marcate prin îngroșare două forme verbale pasive: *să fie primită, n-am fost întrebată*.

„Devine singura furnică poetă
De pe planetă.
Și atunci, trebuie să facă cerere
Și reclamație
Să fie primită (de greiere!)
În uniunea de creație." (Ana Blandiana, *O furnică poetă*)

„Mie trebuie să mărturisesc cu durere
Nu mi-a cerut nimeni nicio părere
Deși sunt specialista nr. 1 în Arpagic
N-am fost întrebată nimic." (Ana Blandiana, *Alte întâmplări din grădina mea*)

Fiecare formă pasivă face parte dintr-o construcție sintactică mai amplă, numită **construcție pasivă**, alcătuită dintr-un subiect + formă verbală pasivă + complement prepozițional (de agent), exprimat, ca în primul exemplu (*furnica să fie primită de greier*), sau neexprimat (ca în al doilea exemplu: *n-am fost întrebată nimic*). **Construcția pasivă** se opune **construcției active**, care, pentru exemplele noastre, îmbracă formele: *greierul să primească furnica, nu m-a întrebat nimic.*

Trecerea de la construcția activă la construcția pasivă (*Greierul să primească furnica* (activ) → *Furnica să fie primită de greier* (pasiv); *Nimeni nu m-a întrebat nimic* (activ) → *Nu am fost*

întrebată nimic (de nimeni) (pasiv)) se manifestă prin următoarele modificări de structură sintactică și de formă a verbului:
– complementul direct din construcția activă devine subiect în construcția pasivă (*greierul să primească furnica* → *furnica să fie primită*), schimbare asociată, adesea, și cu o modificare de topică (subiectul pasiv se așază preverbal);
– subiectul din construcția activă devine un complement legat prin prepozițiile *de, de către* (*greierul să primească furnica* → *furnica să fie primită de greier*), schimbare asociată și cu așezarea postverbală a complementului; complementul poate fi exprimat sau neexprimat;
– forma verbului se modifică într-una compusă, alcătuită din auxiliarul pasiv *a fi* + participiul verbului acordat cu subiectul (*să primească* → ***să fie** primită; nu m-a întrebat* → ***n-am fost** întrebată*).

În multe gramatici românești, trecerea de la activ la pasiv (numită și **pasivizare**) evidențiază o distincție de **diateză**. **Diateza** este, ca și modul, timpul, persoana și numărul, o categorie gramaticală a verbului, dar, spre deosebire de acestea, are o manifestare predominant sintactică (cele două valori: **activ** vs **pasiv** se disting nu numai ca formă a verbului, ci și ca tip de construcție). Complementul prepozițional, rezultat din pasivizare, atunci când este exprimat, poartă numele de **complement de agent**. Complementul de agent se realizează fie ca grup alcătuit din prepoziția *de (către)* + nominal (substantiv/pronume/numeral) (a), fie ca propoziție relativă introdusă prin aceleași prepoziții ca și complementul (b):
(a) *Eleva este primită [**de director/de ei/de cei doi**]*$_{CAg}$.
(b) *Eleva este primită [**de cine are putere de decizie**]*$_{\text{completiva de agent}}$.

Nu toate verbele admit pasivizarea (sau, altfel spus, nu toate verbele cunosc diateza pasivă): verbele fără complement direct (numite și *intranzitive*) nu suportă niciodată pasivizarea, dat fiind faptul că principala modificare sintactică a pasivizării privește complementul direct; or, în absența acestuia, construcția pasivă nu se poate realiza.

Auxiliarul pasiv are o paradigmă completă; are forme pentru toate timpurile și modurile (a–c): *sunt primită – să fiu primită – aș fi primită – eram primită – am fost primită – fusesem primită* etc., cu excepția imperativului, iar, dintre formele nepersonale, apare la gerunziu (d) și la infinitiv (e); participiul și supinul nu cunosc forme speciale de pasiv. Numai verbele din construcțiile pasive la formă personală formează predicate verbale; infinitivul și gerunziul pasiv îndeplinesc alte funcții decât cea de predicat (în (d), gerunziul pasiv îndeplinește funcția de circumstanțial de cauză; în (e), infinitivul pasiv îndeplinește funcția de subiect).
(a) ***Sunt premiată** de conducerea școlii.* – indicativ pasiv
(b) *Aș dori **să fiu premiată** de conducerea școlii.* – conjunctiv pasiv
(c) *M-aș bucura dacă **aș fi premiată** de conducerea școlii.* – condițional pasiv
(d) ***Fiind premiată** de conducerea școlii, m-am simțit extrem de onorată.* – gerunziu pasiv
(e) *Este o mare onoare **a fi premiată** de conducerea școlii.* – infinitiv pasiv

(a) Atenție la confuzia dintre un predicat verbal pasiv și un predicat nominal, confuzie posibilă dată fiind prezența comună a verbului *a fi*, într-unul ca auxiliar pasiv, iar în altul, ca verb copulativ. Confuzia intervine și mai ușor în cazul unui nume predicativ realizat ca participiu; vezi deosebirea dintre *Pâinea este prea* ***coaptă****, aproape* ***arsă*** (nume predicative realizate prin participii) vs *Pâinea* ***este coaptă*** *de brutar cu mare grija* (predicat verbal exprimat prin verbul *a coace* la formă pasivă; valoarea pasivă se dezambiguizează cu ajutorul complementului de agent *de brutar* și al circumstanțialului *cu grijă*, care „trimite", de asemenea, la agent).

(b) Două forme pasive coordonate pot apărea cu auxiliarul elidat pentru al doilea pasiv; cele două verbe pasive fac parte din propoziții diferite (*Cartea* ***este scrisă*** ¹/ *și* ***ilustrată*** *de aceeași persoană* ²/).

(c) Atenție la omonimia (identitatea de forme) dintre condiționalul perfect activ și condiționalul prezent pasiv (i), precum și la omonimia dintre infinitivul perfect și infinitivul pasiv (ii); comună pentru cele două forme identice este prezența auxiliarului *a fi*, într-una ca auxiliar al perfectului (condițional și infinitiv perfect), iar în a doua, ca auxiliar al pasivului:

(i) *Ar fi excelent dacă* ***i-ar fi ajutat*** *pe prieteni* (condițional perfect activ) vs *Ar fi excelent dacă* ***ar fi ajutat*** *de prieteni* (condițional prezent pasiv);

(ii) *înainte de* ***a-i fi ajutat*** *pe prieteni* (infinitiv perfect) vs *înainte de* ***a fi ajutat*** *de prieteni* (infinitiv pasiv).

Exerciții:

1. Alegeți din următoarele versuri ale Anei Blandiana predicatele pasive cu auxiliarul *a fi* și analizați-le morfologic și sintactic:

„Și cum nimeni nu știe să țină
Un secret cât de mic,
S-a aflat că producătorul de lumină
Este Arpagic.
Drept care a fost chemat
Pentru a fi cercetat. (...)
Dar am aflat că la autorități
S-a și făcut o listă de priorități,
Pe care au fost înscrise în grabă
(Cât ar bate Arpagic din labă)
Dispensarul, creșa, căminul cultural
Și sistemul de difuzare rural,
Și-a fost inventat și un sistem monoplan
De agățat bietul Arpagic în tavan."

(Ana Blandiana, *Alte întâmplări din grădina mea*)

Clasa a VIII-a și liceu

2. Marcarea formei pasive: pasivul cu auxiliar vs reflexiv-pasivul

În exemplele anterior analizate, forma pasivă este o formă compusă, realizată cu auxiliarul *a fi* + participiul verbului de conjugat.

Paralel cu forma de pasiv cu auxiliar, în română apare și o formă reflexiv-pasivă, unde valoarea pasivă se marchează prin *se*, atașat formei active (*se știe, se spune, se hotărăște*). *Se*, ca marcă a pasivului, își pierde valoarea specifică altor contexte ale reflexivului, nemaiîndeplinind, singur, funcție sintactică, ci intră în structura formei reflexiv-pasive a verbului; grupul reflexiv + verb funcționează, când verbul este la formă personală, ca predicat verbal.

Cele două forme paralele de pasiv au elemente comune și elemente distincte. Comun este tiparul de construcție (a); între forme există diferențe de flexiune (pasivul cu auxiliar are forme pentru toate persoanele și cele două numere (b), în timp ce reflexiv-pasivul are forme numai pentru persoana a 3-a singular și plural (c)). Există și diferențe de valoare: forma reflexiv-pasivă are, pe lângă valoarea pasivă, și valoare impersonală, dată de faptul că nu apare pentru persoanele 1 și 2 singular și plural.

(a) *Detaliile **sunt cunoscute** de către autorități* = *Detaliile **se cunosc** de către autorități*

(b) ***sunt cunoscut** de toți – **ești cunoscut** de toți – **este cunoscut** de toți – **suntem cunoscuți** de toți – **sunteți cunoscuți** de toți – Ei **sunt cunoscuți** de toți*

(c) *Adevărul **se cunoaște** (de cine trebuie) – Adevărurile **se cunosc** (de cine trebuie).*

Exerciții:

2. Din versurile de la exercițiul 1, alegeți formele reflexiv-pasive și analizați-le morfologic și sintactic.

3. Folosind verbele *a ști* și *a cunoaște,* alcătuiți câte două enunțuri cu fiecare, primul exemplu incluzând forma pasivă cu auxiliar, iar al doilea, forma reflexiv-pasivă.

4. Construiți două enunțuri care să conțină: primul, un complement prepozițional și al doilea, un complement de agent, ambele construite cu aceeași prepoziție.

5. Analizați morfologic și sintactic verbele pasive din următorul fragment de text:
„A fost un mare noroc, pentru că mi s-a dat ocazia unor noi fotografii pentru care să fiu lăudat și astăzi." (A. Iorga, F.-L. Iorga, *Marea Unire pentru cei mici*)

CONSTRUCȚII CU PRONUME REFLEXIVE

Tematica programei

Gramatică:

– Pronumele reflexiv (diferența dintre pronumele reflexiv și pronumele personal). Posibilități combinatorii ale pronumelui. Anticiparea și reluarea prin clitice pronominale în cazul unor complemente (VI)

– Construcții cu pronume reflexive (VIII)

Clasa a VIII-a

1. Ce este o construcție reflexivă? Reflexive cu funcție sintactică vs reflexive fără funcție sintactică

Construcțiile reflexive sunt construcțiile în care cliticul (forma neaccentuată) reflexiv(ă), cu formă de dativ sau de acuzativ, se atașează unui verb (*se distrează, **își** spală*) și, cu totul excepțional, unui nominal (*Se gândește la viata-**și***). Construcțiile reflexive nominale sunt extrem de puțin folosite în româna actuală standard. În schimb, construcțiile reflexive verbale se caracterizează printr-o mare bogăție și diversitate sintactică.

În afara unui context dat, nenumărate forme verbale reflexive sunt ambigue, dificil de fixat într-un anume tip și cu o anumită valoare. Verbe reflexive precum: *se cunosc, se laudă* etc. dezvoltă alt sens în funcție de vecinătățile (de contextele) în care apar; una este situația grupului *se cunosc* în: *Copiii **se cunosc** de la o poștă când mint* (valoare pasivă) și alta, în: *Ei **se cunosc** bine unul pe altul* (valoare reciprocă); una este situația în: *Ei **se laudă** unul pe altul* (valoare reciprocă) și alta în: *Fiecare **se laudă** nemăsurat* (valoare reflexivă propriu-zisă) etc.

De aceea, pentru stabilirea tipurilor de reflexiv, este absolut necesară examinarea contextuală a reflexivului, analizându-se în relație cu verbul și cu subiectul.

Se disting **două mari tipuri** de construcții reflexive verbale: unele în care cliticul reflexiv este coreferențial cu subiectul și are funcție sintactică proprie, neintrând în structura verbului/predicatului; a doua clasă în care cliticul reflexiv pierde identitatea

referențială cu subiectul și funcția sintactică proprie, intrând în structura verbului/predicatului cu diverse valori.

Clasa a VI-a

2. Cliticul reflexiv cu funcție sintactică de complement

a. Cliticul reflexiv în acuzativ cu funcție de complement direct

În exemplele:

*Când **se prezintă** ca salvatorul clasei, când **se caracterizează** ca atotștiutor, nu face altceva decât să exagereze.*

„Una dintre deosebirile dintre câine și om este că nu există câine care **să se lingușească pe dânsul**.” (N. Iorga, *Cugetări*),

formele de clitic reflexiv au următoarele caracteristici:

– nu sunt obligatorii pentru verbul cu care se asociază (*se prezintă* vs *prezintă pe altcineva*; *se caracterizează* vs *caracterizează pe altcineva*; *să se lingușească pe dânsul* vs *să lingușească pe altcineva*);

– sunt substituibile cu altă formă de pronume în același caz (*îl prezintă, îl caracterizează, îl lingușește*);

– acceptă dublarea printr-o formă accentuată de reflexiv sau de personal în acuzativ (*se prezintă pe ei înșiși; se caracterizează pe ei înșiși; să se lingușească pe sine/pe dânsul*);

– funcționează ca pronume (*se*, complementul verbului, și subiectul subînțeles sunt identice referențial, trimițând la aceeași persoană din realitate).

În consecință, reflexivul are funcție sintactică proprie, apărând drept complement direct al verbului; verbul/predicatul nu include și forma reflexivului.

În cazul dublării, cele două forme (*se... pe sine*) reprezintă o singură funcție sintactică, și nu două (aceeași funcție dublu exprimată). De observat că dublarea se poate face prin formă accentuată de pronume reflexiv sau de personal (*se... pe sine/pe el*).

Exerciţii:

1. Din următoarele cugetări ale lui N. Iorga, analizați sintactic cuvintele subliniate:

„Unii <u>se</u> descriu <u>pe ei</u> batjocorindu-<u>te pe tine</u>.”

„Cei mai mulți oameni sunt în stare a <u>se</u> iubi <u>pe sine</u> în afară de faptele lor.”

„Nu întoarce vorba înapoi, fiindcă se poate să <u>te</u> lovești <u>tu însuti pe tine</u>.”

„A <u>te</u> crede mai mare e totdeauna mai bine decât a <u>te</u> crede mai mic: mărești în același timp datoria și idealul tău.”

2. Alegeți pronumele personale și reflexive din text și analizați-le morfosintactic:

Mă doare că nu pot să mă apăr. Nu vreau să fiu acuzată pe nedrept. Încerc din răsputeri să obțin permisiunea să mă prezint singură în fața direcției. Noapte de noapte mă visez în fața directorului. Mă miră că am ajuns aici.

b. Cliticul reflexiv în dativ cu funcție de complement indirect

În versurile:
„Mai întâi, **mi**-am croit pe ascunse
Cea mai grozavă fustă din frunze,
Apoi **mi**-am cusut agale,
O bluziță din petale;
Și **mi**-am pus pafta pe bluză
Cea mai roșie buburuză;
Și **mi**-am împletit cordon
Din trei fire de-anason;
Ba **mi**-am țesut și-un pieptar
Din cinci fire de mărar (...)" (Ana Blandiana, *Întâmplări din grădina mea*),

forma de dativ *mi-* a pronumelui reflexiv are următoarele caracteristici:
- nu este obligatorie pentru verbul cu care se asociază (verbul poate apărea și fără reflexiv: *am croit, am cusut*);
- este substituibilă cu alt pronume sau cu un substantiv în dativ (*ți-am croit, am croit* ***copiilor***; *ți-am cusut, am cusut* ***copiilor***);
- acceptă dublarea printr-o formă accentuată de pronume reflexiv sau personal în dativ (***mi****-am croit* ***mie***, ***mi****-am cusut* ***mie***, ***și****-a croit* ***sieși/lui însuși***);
- funcționează ca pronume reflexiv (*mi-*, complementul verbului, și „eu", subiectul inclus al propoziției, sunt identice referențial, evocând aceeași persoană din realitate).

Caracteristicile enumerate evidențiază autonomia sintactică a formei de reflexiv, care, în raport cu verbul, îndeplinește funcția de **complement indirect**; în consecință, verbul/predicatul nu include și forma reflexivului.

Exerciții:

3. Analizați pronumele reflexive din următoarele versuri:
„Și mi-am meșterit sandale
Din câte două sepale,
Și mi-am făcut pălărie
Din floarea de păpădie." (Ana Blandiana, *Întâmplări din grădina mea*)

4. Alegeți pronumele reflexive din text și indicați statutul lor sintactic:
Mi-am cumpărat ceea ce doream de mult, le-am cumpărat și copiilor; sper ca repede să-mi revină pofta de viață. Îmi vine în gând să-mi fac o rezervare pentru o excursie în Italia.

Clasa a VI-a

c. Cliticul reflexiv reciproc cu formă de acuzativ și de dativ îndeplinind funcția de complement direct, respectiv indirect

• Un context special în care cliticul reflexiv cu formă de acuzativ are funcția unui complement direct este cel cu reflexiv în acuzativ cu valoare reciprocă; vezi exemple precum:
*Prietenele **se** ajută <u>una pe alta</u> ori de câte ori este nevoie.*
*Frații **se** susțin <u>între ei</u>.*
„și așa, <u>una pe alta</u> **se** îndemnau la treabă." (I. Creangă, *Amintiri din copilărie*)
„Să **ne** privim nesățios/Și dulce toată viața." (M. Eminescu, *Luceafărul*)

• Un context special în care cliticul reflexiv cu formă de dativ are funcția unui complement indirect este cel cu reflexiv în dativ și valoare reciprocă; vezi exemplele:
*Prietenii **își** trimit <u>unul altuia</u> mesaje.*
„începură a ***și*** da ghiont <u>una alteia</u>." (I. Creangă, *Amintiri din copilărie*)
„Ei șoptesc, multe ***și*** ar spune" (M. Eminescu, Călin)
„***Ne*** spuneam atât de multe/Far-a spune un cuvânt" (M. Eminescu, *Pe aceeași ulicioară*)

Atenție la omonimia (identitatea de caz) formelor *ne, vă*, care corespund atât acuzativului plural (*să **ne** privim nesățios, **vă** ajutați unul pe altul*), cât și dativului plural (***ne** spuneam atât de multe, **vă** trimiteți informații unul altuia*); de la un context la altul, ele pot apărea cu funcția de complement direct (*să **ne** privim nesățios*) sau cu funcția de complement indirect (***ne** spuneam atât de multe*).

Caracteristicile cliticelor reflexive din construcțiile anterioare sunt:
– apar în construcții cu subiect la plural (sau subiect multiplu), iar reflexivul este, de asemenea, la plural, acordându-se cu subiectul (***Prietenele** se ajută, **Frații** se susțin, **Prietenii** își trimit scrisori*);
– cliticul are semnificație reflexivă, orientând nominalul-obiect spre nominalul-subiect, cu care este identic referențial;
– cliticul reflexiv dobândește, în context, o semnificație suplimentară „reciprocă"; sensul reciproc constă în săvârșirea acțiunii de către două sau mai multe subiecte, fiecare dintre ele suferind și efectele acțiunii/stării la care participă celălalt/celelalte;
– în cele mai multe construcții, apar și mărci pronominale (sau adverbiale) purtătoare, suplimentar, ale valorii reciproce (*una pe alta, una alteia, între ei/între ele, reciproc*), fără ca aceste mărci să fie obligatorii; pentru valoarea reciprocă, este suficientă prezența reflexivului (*Ele se ajută (**una pe alta/reciproc**)*);

– cliticul reflexiv nu intră în structura verbului/predicatului, îndeplinind, în raport cu acesta, funcția de complement direct sau indirect; dovada o constituie posibilitatea dublării cliticului prin forme pronominale reciproce (*unul pe altul* vs *unul altuia*).

De reținut că nu toate verbele reciproce au același statut; există verbe inerent (obligatoriu) reciproce, în cazul cărora valoarea reciprocă este cuprinsă în sensul verbului, verbele apărând ca reciproce în orice construcție. Pentru acestea, nu există nicio legătură necesară între valoarea reciprocă și prezența cliticului reflexiv. De altfel, verbele inerent reciproce sunt fie reflexive obligatorii (*a se alia, a se asemăna, a se căsători, a se certa, a se împrieteni, a se înfrăți, a se înrudi, a se întovărăși, a se învecina* etc.), fie nereflexive (*a coexista, a coincide, a concorda, a conveni (X și Y convin asupra unui lucru), a conviețui, a semăna (X și Y seamănă între ei)*.

Exerciții:

5. Analizați cliticele reflexive din următoarele enunțuri:
„și, de colea până colea, și-au plăcut unul altuia." (I. Creangă, *Amintiri din copilărie*)
„Asta sunt datori a-și da oamenii unul altuia." (N. Iorga, *Cugetări*)
Și deși se prețuiesc mult, se tachinează zilnic unul pe altul.

Clasa a VI-a

d. Cliticul reflexiv în dativ cu funcție de complement indirect posesiv

În exemplele:
Și-a ajutat familia.
Și-a pierdut toți prietenii.
*Cățeii **își** așteaptă, fiecare, porția de mâncare.*
*Copiii **își** exprimă sincer sentimentele.*

forma clitică de reflexiv în dativ apare cu trăsăturile următoare:
– verbul poate apărea și fără reflexiv (*a ajuta, a pierde, a aștepta, a exprima* nu sunt verbe obligatoriu reflexive);
– acceptă un tip special de dublare, în care apare un posesiv sau un genitiv al numelui (*și-a ajutat familia **lui/sa**, și-a pierdut prietenii **lui/săi**; **își** așteaptă porția **lui/sa**; **își** exprimă sentimentele **lor***);
– funcționează ca pronume autonom, evocând o persoană identică referențial cu subiectul;
– apare o valoare specială „posesivă", cliticul reflexiv exprimând „posesorul" cu raportare la nominalul „obiect posedat"; nominalul „obiect posedat" apare în poziția

de complement direct (a) și, mai rar, de complement prepozițional (b) sau de complement indirect (c);
– cliticul reflexiv participă la o structură obligatoriu ternară (cu trei componente: verbul, subiectul și complementul direct/sau prepozițional/sau indirect):
(a) *Medicul* ***își*** *iubește* ***meseria****, Mama* ***își*** *reface* ***viața****.*
(b) *Ea* ***își*** *plânge* ***de milă****, Călătorul* ***își*** *vede* ***de drum****.*
(c) *Vecinul* ***își*** *pune capăt* ***vieții****, Ion* ***și-a*** *închinat viața* ***familiei****.*

(a) O situație asemănătoare are pronumele personal cu funcție de complement indirect posesiv din construcții precum: *I-a murit cățelul, I-au slăbit puterile, I s-a furat averea*, unde posesia privește nominalul-subiect.

(b) Atenție la confuzia dintre complementul indirect și cel indirect posesiv: cele două situații sunt diferențiate, uneori, numai prin prezența vs absența articolului hotărât: *Își caută nevastă* (complement indirect, dat fiind sensul „își caută pentru sine nevastă") vs *Își caută nevasta* (complement indirect posesiv, dat fiind sensul „o caută pe nevastă-sa").

În ansamblul limbilor romanice, limba română a extins foarte mult tipul de construcție cu clitic reflexiv de dativ cu valoare posesivă atașat verbului; în alte limbi romanice, utilizarea lui este mult mai restrânsă; vezi franceza, unde se restrânge la posesia referitoare la părți ale corpului (*Il s'est casse la jambe* „și-a rupt piciorul"); în engleză, posesia se realizează numai prin construcție nominală (substantiv + posesiv); engl. *He broke* ***his*** *leg, He lost* ***his book***, care corespund rom. *Și-a rupt piciorul, Și-a pierdut cartea.*

În gramaticile tradiționale, acest component cu dublă subordonare, față de verb și de nume, apărea ca tip special de atribut; în gramaticile recente (GALR II, p. 463–472, GBLR, p. 498–506) apare ca tip special de complement, numit **complement posesiv**. În gramatica de față, va fi numit ***complement indirect posesiv.*** Complementul indirect posesiv este distinct de cel indirect prin dubla subordonare și prin valoarea „posesivă". Faptul se probează, printre altele, prin capacitatea celor două complemente de a apărea simultan, în raport cu același verb, fără să fie coordonate (*Își*$_{CI\text{-}Pos}$ *trimite salariul (său) sinistraților*$_{CI}$).

Exerciții:

6. Extrageți din text pronumele personale și reflexive și analizați-le morfosintactic:
Mi se rupe sufletul de cele întâmplate. Și-a pierdut la cutremur întreaga familie și întreaga avere. Ca prieten, îmi revine o obligație: să-i ridic moralul. Îmi petrec tot timpul cu Mihai. Astăzi, după două săptămâni de la dezastru, și-a revăzut colegii de birou. I-a făcut bine întâlnirea. Important este că vrea să lupte.

e. Cliticul reflexiv în dativ cu funcție de atribut

Cu totul rar, printre vecinătățile (regenții) cliticului reflexiv în dativ apare și un substantiv, în raport cu care reflexivul dezvoltă o valoare posesivă și îndeplinește funcția de atribut:

„Când luna trece prin stejari,/Urmând mereu în cale-**și**" (M. Eminescu, *Când amintirile...*)
„Ca cel ce-n visu-i plânge, dar nu-și aude plânsu-**și**" (M. Eminescu, *Ca o făclie*)

Construcțiile sunt extrem de rare în româna actuală standard, restrânse la limbajul poetic. Atragem atenția asupra dificultății de a distinge între cliticul reflexiv ca atribut și cel personal ca atribut, dificultate provenind din identitatea (omonimia) formelor de clitic personal și reflexiv la persoanele 1 și a 2-a singular și plural. În exemple precum:
„Din sufletu-**ți** rece tu fă o grădină/Cu râuri de cânturi, cu flori de lumină." (M. Eminescu, *Care-o fi în lume*)
„Și la piept o strâng mai tare/Răsuflarea-**mi** se sfârșește" (M. Eminescu, *Ea-și urma cărarea-n codru*),
forma cliticului „ascunde" calitatea morfologică, de reflexiv sau de personal. Recomandăm ca test de recunoaștere examinarea corespondenței de persoană și de număr cu subiectul. (În *Din sufletu-ți*$_{2SG}$ *tu fă*$_{2SG}$ *o grădina*, identitatea caracterizează reflexivul, spre deosebire de *Răsuflarea-**mi***$_{1SG}$ *se sfârșește*$_{3SG}$, unde nonidentitatea de persoană indică prezența unui pronume personal, și nu reflexiv.)

Clasa a VI-a

3. Cliticul reflexiv cu formă de acuzativ sau de dativ, component obligatoriu al verbului sau al locuțiunii verbale

Se dau textele:
„Ca să-l încerc, i-am întins două ghemotoace
Cu care-i plăcea **să se joace**,
Ce credeți că a făcut?
Ei bine, la început
S-a uitat în ele doar
Ca pisica-n calendar." (Ana Blandiana, *Întâmplări din grădina mea*)

***Se** miră de rezultat, dar **se** mândrește cu el.*
*Nu-**și** dă seama de gravitatea bolii și-**și** bate joc de sfaturile medicului.*

Cliticul reflexiv cu formă de acuzativ sau de dativ apare cu următoarele caracteristici:
– este obligatoriu (nu poate lipsi) pentru verbul/locuțiunea cu care se asociază (construcțiile **miră de ceva*, **mândrește cu ceva* nu pot apărea fără reflexiv; verbele și

locuțiunile *a se juca, a se uita, a-și da seama, a-și bate joc* nu pot apărea ca nereflexive; *a juca, a uita, a da seama* se întâlnesc și fără reflexiv, dar au alt sens, apărând ca verbe/ locuțiuni parțial omonime);
– forma reflexivă nu admite substituția cu o formă pronominală în același caz (**il miră*, **il mândrește*);
– forma clitică nu poate apărea în construcții cu dublare cu o formă accentuată de dativ sau de acuzativ (**se miră pe sine*, **se mândrește pe sine*, **își bate joc sieși*);
– în contextele date, reflexivul nu are calitatea de substitut și nu are funcție sintactică de sine stătătoare; el intră în componența verbului/locuțiunii;
– spre deosebire de aparițiile prototipice ale reflexivului, în care cliticul reflexiv „trimite" la subiect și este coreferențial cu acesta, în construcțiile cu reflexiv obligatoriu, cliticul poate apărea și fără subiect: *i s-a urât de boală, i s-a acrit de viața grea, i se face de ducă, se înnoptează, se întunecă.*

(a) Inventarul verbelor obligatoriu reflexive este cu mult mai bogat în registrul popular și familiar decât în cel cult. Verbe precum: *a se bosumfla, a se burzului, a se căciuli, a se codi, a se cruci, a se gudura, a se holba, a se iți, a se izmeni, a se îngâmfa, a se lăfăi, a se mocăi, a se pomeni (cu), a se pripăși, a se proțăpi, a se răsti, a se văicări, a se zbengui* au o utilizare familiară și populară, registre în care apar cu o valoare stilistică specială, marcând participarea afectivă a vorbitorului la acțiune/proces.
(b) Cliticul reflexiv obligatoriu se poate asocia cu orice tip sintactic și semantic de verb: apare cu verbe personale (*a se sfii, a se sinchisi, a se teme*) și impersonale (vezi mai sus: *a se înnopta, a se desprimăvăra, a i se urî*); cu verbe inerent reciproce (vezi mai sus: *a se căsători, a se întovărăși*) și nereciproce (*a se târî, a se văicări*) etc.

• Numeroase verbe românești se organizează în perechi, existând o formă reflexivă și una nereflexivă, cu deosebiri de sens între forme, ca semn că formele aparțin unor verbe diferite:
a se ajunge[1] („a parveni": *S-a ajuns, a uitat de părinți*) vs *a ajunge*[2] (*El ajunge acasă*)
a se aștepta[1] (*El nu se aștepta la așa ceva*) vs *a aștepta*[2] (*El așteaptă rezultatele*)
a se cădea[1] (*Nu se cade să faci asta*) vs *a cădea*[2] (*El cade din pat*)
a se comporta[1] (*El se comportă bărbătește*) vs *a comporta*[2] (*Soluția comportă riscuri*)
a se duce[1] (*El se duce la școală*) vs *a duce*[2] (*El duce ghiozdanul copilului*)
a se uita[1] (*El se uită la televizor*) vs *a uita*[2] (*El uită tabla înmulțirii*)
a-și da seama[1] (*El își dă seama de pericole*) vs *a da seama*[2] (*El dă seama în fața direcției*)
etc.

• Sunt și situații când cele două forme (reflexivă și nereflexivă) nu au sensuri diferite, apărând ca variante ale aceluiași verb; apar în această situație câteva verbe de schimbare de stare: *a (se) crăpa, a (se) diminua, a (se) împietri, a (se) îngălbeni, a (se) înțepeni, a (se) înverzi, a (se) mucegăi, a (se) putrezi, a (se) râncezi, a (se) rugini* și

unele verbe aspectuale: *a (se) continua, a (se) porni, a (se) sfârși* (vezi: *Fereatra crapă – se crapă, Aparatul înțepenește – se înțepenește, Brânza mucegăiește – se mucegăiește* etc.).

Există și forme și construcții reflexive care trebuie evitate din punctul de vedere al românei literare: *El se divorțează, Nu se merită să faci asta, El se râde, El se riscă, Termină-te imediat!*, pentru care construcția acceptată este cea nereflexivă.

Exerciții:

7. Alegeți patru verbe reflexive obligatorii; construiți cu fiecare câte un enunț și analizați cliticele reflexive.

8. Alegeți, din următoarele cugetări ale lui N. Iorga, cliticele reflexive și indicați statutul lor sintactic:
„Achile s-ar fi păzit rău dacă și-ar fi ferecat în vederea tuturora călcâiul unde putea fi rănit."
„Mârșăvia nu se sfia să și-o mărturisească ori de câte ori avea prilejul."
„Omul se mândrește că are dreptul de a se simți colaboratorul de fiece clipă al marilor puteri ascunse în el."

Clasa a VIII-a

4. Cliticul reflexiv cu formă de acuzativ, marcă a pasivului și a impersonalului

A. Se dau exemplele următoare:

„De câteva nopți
A început **să se șoptească** și **să se repete**
Că prin sat circulă, ca niște hoți,
Două lumini cam suspecte." (Ana Blandiana, *Arpagic*)

*Când **s-a aflat** adevărul, **s-a decis** <u>de către autorități</u> **să se publice** numele celor vinovați.*

Cliticul reflexiv cu forma de acuzativ *se* are următoarele caracteristici:
– își pierde calitatea de substitut al numelui, nemaitrimițând la subiect și nemaievocând persoane;
– nu apare cu toate persoanele, ci numai în contexte de persoana a 3-a singular și plural (***s-a decis** măsura – **s-au decis** măsurile*);
– funcționează ca marcă sintactică a pasivului, intrând în structura verbului pasiv; grupul *se* + verb este echivalent cu grupul auxiliar pasiv + participiu (*să se șoptească = să fie șoptit; să se repete = să fie repetat; s-a aflat = a fost aflat; s-a decis = a fost decis; să se publice = să fie publicate*);

– ca și pasivul cu auxiliar, poate primi un complement prepozițional de tip special, numit **complement de agent** (*s-a decis de către autorități*); numele **complement de agent** se explică prin calitatea lui de a exprima agentul din construcția activă (*Autoritățile au decis măsura – Măsura s-a decis de către autorități*).

Exerciții:

9. Folosind formele reflexive *se ajută, se apără, se cunosc*, construiți, pentru fiecare, câte două enunțuri în care o dată să funcționeze ca reflexiv reciproc, iar a doua oară, ca reflexiv pasiv. Faceți analiza sintactică a grupului clitic reflexiv + verb.

B. În construcții precum: *Se merge pe jos, Se întârzie mult, Se vine târziu, Se trăiește prost, Se moare devreme*, incluzând verbe fără complement direct (*verbe intranzitive*), cliticul *se* are trăsături asemănătoare cu cele din secțiunea anterioară, cu singura deosebire că nu apare ca marcă a pasivului, ci ca marcă impersonală. Verbele în discuție sunt verbe fără complement direct și, ca atare, nu se pot pasiviza; ele însă se pot impersonaliza; *se*, cu formă unică de persoana a 3-a singular, apare ca marcă impersonală și intră în structura verbului/predicatului impersonal.

În gramaticile mai noi (vezi GALR II, p. 143–147; GBLR, p. 266–267), se atrage atenția asupra caracteristicii verbelor fără complement direct de a se impersonaliza (de a pierde subiectul și de a-și atașa marca impersonală *se*: *El merge pe jos – Se merge pe jos, El întârzie mult – Se întârzie mult*). Spre deosebire de verbele fără complement direct, cele care primesc complement direct se pasivizează (pasivul cu auxiliar: *Rezultatul este verificat*) și se pasivizează și impersonalizează în același timp (reflexiv-pasivul: *Se verifică rezultatul*); în acest ultim caz, impersonalizarea provine din trăsătura construcției de a avea în poziția subiectului un substantiv nonpersonal sau o propoziție subiectivă (*Se verifică rezultatul/ dacă s-a greșit*).

Exerciții:

10. Alegeți cinci verbe reflexive, unul reflexiv obligatoriu, altul reflexiv pronominal (cu un complement realizat prin reflexiv), altul reflexiv reciproc (cu un complement realizat prin reflexiv cu valoare reciprocă), altul reflexiv pasiv și altul reflexiv impersonal și alcătuiți cu fiecare câte un enunț. Subliniați predicatul și analizați sintactic fiecare clitic reflexiv.

11. Alegeți din fragmentele următoare cliticele reflexive, stabiliți tipul fiecăruia și analizați-le sintactic și morfologic:
„Închipuie-ți că în urmă cu o sută de ani, dacă ai fi vrut să petreci o vacanță în Brașov, Cluj, Sibiu sau Alba Iulia, ai fi călătorit în altă țară. (...) «Războiul își are vremea lui și pacea își are vremea ei», așa se zice. (...) Ce dezastru! S-au smuls din trupul țării Muntenia și Oltenia. Le-au rupt germanii. Regina Maria a României (...) se înrudea cu cele mai mari familii regale din Europa. (...) De-a lungul celor doi ani de război, Regina și-a îmbărbătat supușii, nu s-a temut nici de gloanțe, nici de boli. (...) Atacul armatei a avut loc dimineața devreme. Soldații români n-au apucat nici să-și îmbrace uniformele. Dar s-au luptat ca leii (...) «Pe aici nu se trece!» Și nu s-a trecut!" (A. Iorga, F.-L. Iorga, *Marea Unire pentru cei mici*)

IV. ELEMENTE DE FONETICĂ ȘI DE ORTOGRAFIE

ELEMENTE DE FONETICĂ ȘI DE ORTOGRAFIE

Tematica programei

Ortoepie şi ortografie:
- Alfabetul limbii române (V)
- Tipuri de sunete. Vocală. Consoană. Semivocală (V)
- Corespondența sunet–literă (V)
- Silaba (V)
- Accentul (aplicativ) (V)
- Structura fonologică a cuvintelor: diftong, triftong, hiat (VI)
- Despărțirea în silabe (principiul fonetic) (VI)
- Utilizarea corectă a accentului. Variante accentuale admise/neadmise de normă (VII)
- Scrierea și pronunția cuvintelor de origine străină, conținând foneme nespecifice limbii române (VIII)

Clasa a V-a

1. Alfabetul limbii române și alfabetul fonetic internațional

Alfabetul limbii române cuprinde 31 de litere: *a, ă, â, b, c, d, e, f, g, h, i, î, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, ș, t, ț, u, v, w, x, y, z*. Aceste litere și combinațiile de litere sunt suficiente pentru a reda toate sunetele limbii române.

Unele dintre aceste litere conțin **semne diacritice**: căciula (deasupra lui *ă*), circumflexul (deasupra lui *î* și *â*) și virgulița (sub *ș*, *ț*).

Anumite sunete se redau prin **grupuri de litere**: *ce, ci, ge, gi* și *che, chi, ghe, ghi*. În aceste grupuri, literele *e, i* și *h* au valoarea pe care o au și semnele diacritice. Pentru a transcrie și a recunoaște aceste sunete, se folosesc simboluri speciale. Transcrierile fonetice se fac între paranteze pătrate.

grupul de litere	sunetul/simbolul	exemple
ce, ci	[č]	*cer* [čer], *cine* [čine]
ge, gi	[ğ]	*ger* [ğer], *ginere* [ğinere]
che, chi	[k']	*chem* [k'em], *chip* [k'ip]
ghe, ghi	[g']	*ghem* [g'em], *ghimpe* [g'impe]

Sunetul [k'] poate fi redat și prin litera *k*, în cuvinte de origine străină, precum: *kilogram, kilometru, kiwi.*

Unele sunete pot fi redate în scris prin litere diferite, mai ales atunci când este vorba despre cuvinte de origine străină:

sunetul	litera	exemple
[k]	c	*care, mască*
	k	*kaki, karate*
	q	*Quatar*
[v]	v	*val, colivie*
	w	*watt, kiwi*
[i]	i	*iarnă, iod*
	y	*yală, yoga*

Același sunet, [î], este redat în română prin două litere diferite, în funcție de poziția în cuvânt:

- *î*, la început de cuvânt (păstrat în cuvintele compuse și în cele derivate cu prefixe: *încă, început, înțeles, neînceput, bineînțeles*) sau la sfârșit de cuvânt (în formele de infinitiv ale verbelor: *coborî, hotărî, omorî, urî*);
- *â*, în interiorul cuvintelor – *când, ascultând, român.*

Deși formele de infinitiv ale verbelor din seria *coborî, hotărî, omorî, urî* se scriu cu î final, acesta devine *â* în alte forme flexionare, unde nu mai are poziție finală: *coborâm, hotărât, omorând* etc.

Litera *x* redă două sunete succesive: [ks], în *pix, exagera*, sau [gz], în *examen, auxiliar* etc. Varianta corectă de rostire apare în DOOM².

Pentru a indica rostirea corectă a cuvintelor din diferite limbi, de exemplu într-un dicționar bilingv, se folosește **alfabetul fonetic internațional** (în engleză *International Phonetic Alphabet*, cunoscut sub abrevierea IPA), un sistem de transcriere complex, capabil să redea toate sunetele din toate limbile cunoscute. Pentru limba română, semnele din alfabetul fonetic internațional diferite de literele românești sunt:

litera românească	semnul din IPA	exemplu
ă	[ə]	*masă* [masə]
î, â	[ɨ]	*însă* [ɨnsə], *rând* [rɨnd]
i (atunci când apare în aceeași silabă cu o vocală)	[j]	*iar* [jar], *miere* [mjere]

u (atunci când apare în aceeași silabă cu o vocală)	[w]	*au* [aw]
c	[k]	*casă* [kasə]
ș	[ʃ]	*șapte* [ʃapte]
j	[ʒ]	*jar* [ʒar]

Pentru literele *ă* și *î*, *â* se pot folosi în transcriere și [ă], respectiv [î]. Litera *â* nu apare niciodată în transcrierile fonetice.

În alfabetul fonetic internațional există și alte semne care se pot folosi pentru transcrieri din limba română și pe care le putem întâlni mai ales în transcrierile din dicționare:
– grupurile *che*, *chi* se redau în IPA prin [c'], spre deosebire de simbolul folosit de obicei pentru română – [k'];
– litera *ț* se redă în IPA prin [ʦ], însă pentru română se preferă varianta [ţ];
– grupurile de litere *ce*, *ci* se redau în IPA prin [ʧ], însă pentru română se preferă varianta [č];
– grupurile de litere *ge*, *gi* se redau în IPA prin [ʤ], însă pentru română se preferă varianta [ğ].

Exerciții:

1. Transcrieți fonetic cuvintele: *ajunge, chip, circ, latex, râsete, șarpe.*

Clasa a V-a

2. Tipuri de sunete

În limba română (ca și în alte limbi), există următoarele tipuri de sunete:
- **vocale**, care pot forma singure silabă: [a, e, i, o, u, ă, î]:

[a] *par*
[e] *des*
[i] *tip*
[o] *por*
[u] *pur*
[ă]/[ə] *păr*
[î]/[ɨ] *râs*

Sistemul vocalic al limbii române, cu șapte vocale, este relativ simplu. Neogreaca are un sistem și mai simplu, cu cinci vocale, pe când franceza are un sistem mult mai complex, cu 16 vocale.

• **semivocale**, care apar în aceeași silabă cu o vocală (se transcriu ca vocalele, însă cu un semicerc dedesubt):
[e̯] *sea-ră*
[o̯] *soa-re*
[i̯] *iar, pui*
[u̯] *cuarț, leu*

În unele lucrări de fonetică și fonologie, semivocalele *i* și *u* se transcriu diferit atunci când precedă vocala ([j], [w]) și atunci când se află după vocală ([i̯], [u̯]): [jar], dar [pui̯]; [kwarț], dar [leu̯].

• **consoane**, care nu pot forma silabă: [p], [b], [t], [d], [k], [g], [k'], [g'], [f], [v], [s], [z], [ʃ], [ʒ], [h], [ț], [č], [ğ]; [m], [n], [r] și [l];

În lucrările moderne de fonetică, se consideră că sunetele [m], [n], [r] și [l] reprezintă o clasă distinctă de consoane și se numesc *sonante*.

În limbi ca engleza sonantele sunt mai apropiate de vocale, putând forma singure silabă: *garden* „grădină" se rostește [gardn], în două silabe; *bottle* „sticlă" se rostește [batl], în două silabe.

Rar, este posibilă apariția a două consoane duble identice: *înnebuni, înnegri, transsaharian, posttraumatic* etc. În rostirea îngrijită, cele două consoane se rostesc distinct [înnegri], însă în tempo rapid se contrag la o singură consoană [înegri].
Atenție la scrierea cu dublu *n* a cuvintelor derivate cu prefixul *în-*, precum *înnădi, înnămoli, înnegura, înnobila, înnoda, înnoi, înnopta, înnora* etc., în care primul *n* reprezintă consoana finală a prefixului *în-*, iar al doilea *n* face parte din cuvântul-bază (*în-* + *noapte, în-* + *nod* etc.). Cuvinte precum *înota, înec*, care nu sunt derivate cu prefixul *în-*, se scriu însă cu un singur *n*.

• sunetul *i* final devocalizat (scurt/șoptit) [ⁱ] are un statut special: este un sunet vocalic foarte slab, nu formează silabă și nu apare în vecinătatea unei vocale, ci numai la finală de cuvânt, după o consoană sau un grup de consoane: *pomi* [pomⁱ], *roți* [roțⁱ], *crezi* [krezⁱ], *fiori* [fiorⁱ], *puști* [puʃtⁱ], *(tu) muști* [muʃtⁱ].

În mod excepțional, *i* final devocalizat apare în interiorul cuvintelor compuse: *oricând* [orⁱkînd], *oricât* [orⁱkît], *câteșitrei* [kîteʃⁱtrei̯].
Nu toate consoanele apar urmate de [ⁱ]. Pe de o parte, nu există cuvinte românești terminate în grupurile [tⁱ], [sⁱ], iar, pe de altă parte, în grupurile *ci, gi, chi, ghi*, litera *i* are totdeauna la finală de cuvânt valoare fonetică zero, redând sunetele [č], [ğ], [k'], [g']: *joci* [ʒoč], *mergi* [merğ].
Atunci când la finalul cuvântului apare un grup de două consoane, dintre care a doua este [r] sau [l], *i* final nu este devocalizat, ci este o vocală obișnuită, care formează silabă: *codri* [kodri], *aștri* [aʃtri], *(tu) umbli* [umbli], *afli* [afli].

Exerciții:

2. Identificați vocalele și semivocalele din următoarele cuvinte: *deal, nai, poate, scrisoare.*

3. Ce valori are *i* final în următoarele cuvinte: *buni, cinci, dragi, lupi, unchi, membri?*

Clasa a V-a

3. Corespondența literă–sunet

În general, în limba română scrierea redă rostirea, ceea ce înseamnă că ortografia limbii române urmează mai ales principiul fonetic (fonologic). Corespondența literă–sunet nu funcționează însă în toate situațiile.

• Grupurile *ce, ci, ge, gi* și *che, chi, ghe, ghi* redau sunete diferite de [k] și [g]. În aceste grupuri, literele *e, i* pot corespunde unei vocale sau, dacă o altă vocală este prezentă în silabă, au valoare fonetică zero. Altfel spus, cuvântul *cer* conține trei litere și trei sunete, iar *ceas*, patru litere și trei sunete; cuvântul *chem* conține patru litere și trei sunete, iar *cheamă*, șase litere și patru sunete.

grupul de litere	sunetul/ simbolul	*e, i* cu valoare fonetică	*e, i* fără valoare fonetică
ce, ci	[č]	*cer* [čer], *cine* [čine]	*ceas* [čas], *ciudă* [čudă]
ge, gi	[ğ]	*ger* [ğer], *ginere* [ğinere]	*geam* [ğam], *giuvaer* [ğuvaer]
che, chi	[k']	*chem* [k'em], *chip* [k'ip]	*cheamă* [k'amă], *chiar* [k'ar]
ghe, ghi	[g']	*ghem* [g'em], *ghimpe* [g'impe]	*gheată* [g'ată], *ghiaur* [g'aur]

Așadar, în cele mai multe situații, *e* și *i* au valoare fonetică (sunt și litere, și sunete, deci apar în transcrierea fonetică) și formează silabă atunci când în aceeași silabă nu există o altă vocală.

Există însă și excepții de la această regulă. Analizând exemplele următoare, observăm că dacă *e* și *i* din grupurile *ce, ci, ge, gi, che, chi, ghe, ghi* sunt accentuate, atunci ele au valoare fonetică chiar dacă în aceeași silabă mai există o vocală (mai exact, *e, i* din grupurile menționate sunt vocale, iar celălalt sunet vocalic este o semivocală):

cercei [čerčei̯] (*e* este accentuat, așadar este vocala din silaba *cei*, iar *i* este semivocală)

barcagiu [barkağiu̯] (*i* este accentuat, așadar este vocala din silaba *giu*, iar *u* este semivocală)

burghiu [burg'iu̯] (*i* este accentuat, așadar este vocala din silaba *ghiu*, iar *u* este semivocală)

Accentul este marcat aici prin subliniere, ca în DOOM². În alte dicționare sau lucrări, se marchează prin accent ascuțit deasupra vocalei (*cercei, barcagíu, burghíu*). În transcrierile fonetice, se marchează cu semnul [ˈ] așezat înaintea silabei accentuate ([čerˈčei̯]).

Pun probleme de ortografie grupurile *che* și *chi*, respectiv *ghe* și *ghi*, între care nu există totdeauna diferențe de rostire. Regula este: se scrie *ea* când grupul alternează cu *e* și *ia*, când nu alternează cu *e*.

blochează [blokˈază] (față de *blochez*)
gheață [gˈață] (față de *ghețuri*)
gheară [gˈară] (față de *gheruță*)
chiar [kˈar] (nu alternează cu *e*)
ghiaur [gˈaur] (nu alternează cu *e*)
chiasm [kˈasm] (nu alternează cu *e*)

• Corespondența literă–sunet este încălcată și de valoarea literei *e* la început de cuvânt sau de silabă. Deși, în cele mai multe cazuri, literei *e* îi corespunde sunetul [e] (*esență* [esență], *est* [est], *duel* [duel]), există și situații când literei *e* îi corespunde grupul de sunete [i̯e] (situație cunoscută sub denumirea de *preiotare*):

– pentru formele pronumelui personal și ale verbului *a fi* (obligatoriu)

eu [i̯eu̯] *este* [i̯este]
el [i̯el] *eram* [i̯eram]
ea [i̯a] *erați* [i̯erați]
ei [i̯ei̯] *erau* [i̯erau̯]
ele [i̯ele]

– pentru desinența de feminin singular *e* (facultativ, manifestându-se variația [e]/[i̯e], în funcție de preferințele vorbitorilor și de registrul stilistic)

familie [familie] sau [familii̯e]
vie [vie] sau [vii̯e]
idee [idee] sau [idei̯e]
alee [alee] sau [alei̯e]

– pentru formele demonstrativului de depărtare și de identitate la feminin singular (*fata aceea, aceeași (fată)*), diferențiate numai în scris, nu și în rostire, de masculinul plural (*oamenii aceia, aceiași (oameni)*) – forma de feminin singular și cea de masculin plural se rostesc identic – [ačei̯a], [ačei̯aʃʲ], dar se scriu diferit, ca să indice diferența morfologică.

• Literei *x* îi corespund grupuri de sunete diferite: [ks] sau [gz].

Rostirea [ks] este corectă:

– la început de cuvânt, când urmează o vocală (*Xenia, xilofon*);

– în interiorul cuvântului, înainte de consoană (*Sextil, excavator*), după *n* și *r* (*anxios, marxist*) și, adesea, fără o regulă precisă, între vocale (*Alexandru, axă*);
– în poziție finală (*Felix, fix*).

Rostirea [gz] este corectă atunci când *x* apare între două vocale, în cuvinte de origine latino-romanică, fără a exista o regulă precisă (*auxiliar, exact, exemplu*).

La masculin plural [ks] alternează cu [kʃ], scris *cș*:
fix [fiks] – *ficși* [fikʃʲ]
complex [kompleks] – *complecși* [komplekʃʲ]
ortodox [ortodoks] – *ortodocși* [ortodokʃʲ] etc.

Forme precum *excroc, expresso, expadrile, excalada* sunt incorecte. Sunt corecte formele: *escroc, espresso, espadrile, escalada.*
Nu sunt corecte nici rostirile *espatria, esplica, esploata*, în loc de *expatria, explica, exploata*, cu [ks].
În unele situații, [ks] se scrie *cs*, nu *x*: *rucsac, îmbâcsi, micsandră, sconcs, ticsi.* Scrierea corectă se verifică în DOOM².

• Corespondența literă–sunet este respectată pentru cuvintele de origine străină adaptate la limba română (*aisberg, apropo, angro, fotbal, gol, lider, meci, miting, ofsaid, șezlong, vizavi*), dar încălcată pentru cuvintele împrumutate neadaptate, care continuă să se scrie și să se pronunțe mai apropiat de limba de origine (*country* [kantri], *cover-girl* [kovărgărl], *föhn* [fön], *ketchup* [k'ečap], *lied* [lid], *loess* [lös], *rugbi/rugby* [ragbi], *rummi* [rami/römi], *weekend* [ui̯k'end].

(a) Unele cuvinte au două forme de scriere și/sau de rostire, una mai adaptată, cealaltă mai apropiată de originalul străin: *bodigard/bodyguard* [bodigard/badigard], *cocteil/cocktail* [koktei̯l/koktai̯l], *pocher/poker* [pokăr].
(b) Pentru substantivele complet adaptate (*fotbalul, meciul, șezlongul* etc.), precum și pentru substantivele împrumutate care se termină în sunete regăsibile în limba română (*weekendul, clickul, happy-endul*) articolul hotărât se atașează direct, fără cratimă. Însă, în cazul substantivelor străine terminate în sunete nespecifice limbii române, se folosește cratima pentru atașarea articolului (*bleu-ul, Bruxelles-ul, show-ul*).

• Există anumite situații în care grafia se conformează rostirii, așadar, regulile ortografice au fost formulate așa încât corespondența literă–sunet să fie cât mai exactă.
– Prefixul *în-* ia forma *îm-* atunci când baza începe cu una dintre consoanele *p* sau *b*, deoarece *m* se rostește, ca și *p* și *b*, cu ambele buze:

întineri	față de	*împacheta*
inscena		*împături*
înzestrat		*îmbunătăți*

Regula se aplică și în alte situații, inclusiv în interiorul cuvintelor: *bomboană, simbioza, simbol*. Combinația *m* + *b/p* apare în foarte puține situații: în cuvinte de origine străină (*input*), în unele derivate și compuse (*avanpremieră, Sânpetru*) sau în nume proprii de origine străină (*Gutenberg, Istanbul*).

– Prefixele *des-* și *răs-* pot avea formele *dez-* și *răz-*, conform următoarelor reguli:

– forma cu *s* precedă baze care încep cu [p], [t], [k], [k'], [f], [s], [ʃ], [č], [ț], [h]: *descăleca, descalifica, desface, desfășura, desfrunzi, desfunda, deshăma, deshidrata, despăduchea, despăduri*; *răsciti, răscloci, răscroi, răsfira, răsplăti, răspopi, răszice*;

– forma cu *z* precedă baze care încep cu vocale (*dezacorda, dezagrega, dezechilibra, dezinfecta, dezumaniza*), cu consoanele [m], [n], [r], [l] (*dezminți, deznădăjdui, dezrădăcina, dezlănțui*) și [b], [d], [g], [g'], [v], [ʒ] (*dezbobina, dezdoi, dezgusta, dezgheța, dezvinovăți, dezjuga*; *răzgândi, răzjudeca*);

– cuvintele care încep cu [z] păstrează forma cu *s* a prefixelor: *a deszăpezi, a deszăvori*; *a răszice*;

– înainte de baze care încep cu [s] prefixele *des-* și *răs-* se reduc la *de-* și *ră-*: *desăra, răsuci, răsufla*.

Exerciții:

4. Transcrieți fonetic următoarele cuvinte și precizați, pentru fiecare, câte litere și câte sunete are: *acei, băgăcios, ceai, ciori, geamgiu, Giurgiu, istorie, solfegiu.*

5. Alegeți varianta de scriere corectă și justificați-vă alegerea: ***agheasmă/aghiasmă, cheag/chiag, cheamă/chiamă, gheată/ghiată, încheagă/închiagă, tinichea/tinichia, veghează/veghiază.***

6. Grupați cuvintele de mai jos în funcție de modul de rostire a literei *x* și justificați-vă alegerea, acolo unde este posibil. Unde nu sunteți siguri, verificați care este forma corectă în DOOM[2].
ambidextru, anxios, exacerba, exagera, examen, executa, exil, exotic, expediție, explozie, exudat, exulta, hexametru, juxtapune, lux, ortodox, oxid, perplex, pix, prolix, sfinx, taxa, xerox

Clasa a VI-a

4. Diftong, triftong, hiat

Diftongul, triftongul și hiatul sunt concepte care privesc grupurile de vocale și/sau semivocale.

• **Diftongii** sunt combinații formate dintr-o vocală și o semivocală care apar în aceeași silabă. În funcție de ordinea acestor elemente, diftongii sunt:

– ascendenți (semivocală + vocală):

i̯a *iarbă* [i̯arbă]	u̯ă *două* [dou̯ă]
i̯e *femeie* [femei̯e]	e̯a *fereastră* [fere̯astră]

i̯o *iod* [i̯od]
i̯u *iute* [i̯ute]
u̯a *ziua* [ziu̯a]
e̯o *vreodată* [vre̯odată]
o̯a *soare* [so̯are]

– descendenți (vocală + semivocală):

ai̯ *dai* [dai̯]
ăi̯ *răi* [răi̯]
îi̯ *pâine* [pîi̯ne]
ei̯ *lei* [lei̯]
ii̯ știi [ʃtii̯]
oi̯ *noi* [noi̯]
ui̯ *spui* [spui̯]
au̯ *dau* [dau̯]
ău̯ *rău* [rău̯]
îu̯ *râu* [rîu̯]
eu̯ *leu* [leu̯]
iu̯ știu [ʃtiu̯]
ou̯ *nou* [nou̯]
ii̯ *fii* [fii̯]

În diftongii ascendenți, orice semivocală poate apărea pe primul loc.
În diftongii descendenți, orice vocală poate apărea pe primul loc. Pe locul al doilea apar numai semivocalele [i̯] și [u̯].

Diftongii alcătuiți din vocalele *a, ă, î* și o semivocală nu pun probleme de identificare a vocalei și a semivocalei, pentru că *a, ă, î* sunt întotdeauna vocale. În schimb, dacă apare o altă vocală, trebuie decis care este vocala și care este semivocala. Regula este că vocala este sunetul accentuat (și cel care se poate lungi în rostire):

leu [leu̯]
lei [lei̯]
pui [pui̯]
amărui [amărui̯]
ateu [ateu̯]
iute [i̯ute]
acvariu [akvariu̯]
straniu [straniu̯]
ruginiu [rug̑iniu̯]
portocaliu [portocaliu̯]

Litera *e* la inițială de cuvânt sau de silabă rostită [i̯e] în formele verbului *a fi* și ale pronumelui personal ilustrează situația în care o literă corespunde unui diftong:

el [i̯el]
este [i̯este]
eram [i̯eram]

Structura fonetică a unor diftongi nu este întotdeauna identică cu forma lor scrisă:
– pronumele *ea* conține diftongul [i̯a] (nu [e̯a]);
– substantive ca *oală* sau *oameni* se pot rosti fie cu diftongul [o̯a], fie cu diftongul [u̯a] la început.

Există numeroase situații în care segmentul final scris *i, ii, iii* pune probleme legate de structura fonetică:
– variația articulat–nearticulat pentru substantive ca *oameni* [o̯amen^i] – *oamenii* [o̯ameni] nu presupune existența unui diftong: desinența de masculin plural este realizată ca *i* final devocalizat, iar succesiunea desinență + articol, redată grafic prin *ii*, se realizează fonetic prin vocala [i] (nu prin diftongul [ii̯]);
– aceeași situație apare și pentru substantive feminine; forma de plural nearticulat *nopți* conține un *i* final devocalizat [nopț^i], pe când forma articulată de genitiv singular *nopții* conține vocala [i] [nopți];
– forma de masculin plural nearticulat *albaștri* [albaʃtri] este identică fonetic cu forma articulată *albaștrii* [albaʃtri];
– substantivul nearticulat la plural *copii* conține diftongul [ii̯], [kopii̯], iar forma articulată *copiii*, care are o silabă în plus, conține două vocale [i] [kopii];
– pluralul articulat al substantivului *prieten*, *prietenii* [prii̯eteni], care conține o singură vocală [i] la final, se diferențiază de pluralul substantivului *prietenie*, *prietenii*, care conține un diftong [ii̯] [prii̯etenii̯];
– pentru adjectivul *reci* la masculin plural, *i* final nu are valoare fonetică [reč], pe când în forma articulată, *recii (obraji)*, care are două silabe, segmentul final scris *ii* redă vocala [i] [reči];
– forma de perfect simplu persoana a 3-a *(el) fugi* conține vocala [i], [fuǧi], iar forma de persoana 1 *(eu) fugii* conține diftongul [ii̯] [fuǧii̯];
– forma de infinitiv *(a se) sfii* conține două vocale [i] [sfii], iar forma de perfect simplu, persoana 1 *(eu mă) sfiii*, o vocală [i] și un diftong [ii̯] [sfiii̯].

• **Triftongii** sunt combinații formate dintr-o vocală ([a] sau [e]) și două semivocale, care apar în aceeași silabă. Triftongii au structura:

– semivocală + vocală + semivocală:

e̯ai̯ *veneai* [vene̯ai̯]	i̯au̯ *preiau* [prei̯au̯]
e̯au̯ *veneau* [vene̯au̯]	i̯eu̯ *eu* [i̯eu̯]
i̯ai̯ *tăiai* [tăi̯ai̯]	i̯ei̯ *ei/(tu) iei* [i̯ei̯]

– semivocală + semivocală + vocală:

ioa *aripioară* [aripioară] eoa *leoarcă* [leoarkă]

Față de alte limbi romanice (franceză, spaniolă, italiană, catalană, portugheză), româna are un sistem mai bogat de triftongi.

• **Hiatul** reprezintă un grup de două vocale alăturate care apar în silabe diferite: *al-co-ol, a-ur, bo-re-al, ce-re-a-le, i-de-al, pro-pri-e-tar, zo-o-lo-gi-e.*

(a) Atenție! Nu este hiat combinația dintre o vocală și o semivocală în silaba următoare: *pa-ie* [paie].

(b) Unele cuvinte se pot rosti cu diftong sau cu hiat:
idee [ideie] (diftong) sau [idee] (hiat)
alee [aleie] (diftong) sau [alee] (hiat)
prieten [priieten] (diftong) sau [prieten] (hiat)
Ion [ion] (diftong) sau [ion] (hiat).

(c) Forma corectă a cuvintelor *asiduu, continuu, perpetuu* este cu hiat la finală.

Exerciții:

7. Identificați cuvintele care conțin diftongi, triftongi și hiaturi din următorul text:

„Am ascultat din umbră cântarea lor înaltă.
Buchetele de trestii dormeau cu foșnet lin.
Era o lună plină în fiecare baltă,
Și-n fiecare undă o piatră de rubin.

Iar nuferii, pe care lianele-i dezgroapă
Când i-a-nchegat în tremur lumina unui val,
Păreau luceferi galbeni, căzuţi adânc în apă
Să-nsemne calea lunii spre-ntunecatul mal.

Ostroave mari de umbră închipuiau corăbii,
Iar papura, mișcată în treacăt de zefiri,
Nălţa mănunchi în aer tremurătoare săbii,
Prin pânza de lumină a undelor subţiri." (G. Topârceanu, *Broaștele*)

8. Care este structura diftongilor din următoarele cuvinte: *aleatoriu, ardei, auriu, ambulatoriu, cadou, cenușiu.*

9. Transcrieți fonetic cuvintele *naufragiu, barcagiu* și *(eu) închipui, (a) închipui* și comparați, pentru fiecare pereche, structura segmentelor finale *giu* și *pui.*

10. Transcrieți fonetic cuvintele și sintagmele: *lupi, lupii, dragii noștri, proprii, propriii.*

Clasele a V-a - a VI-a

5. Silaba și despărțirea în silabe

Silaba este o unitate de pronunțare rezultată dintr-un singur efort respirator, formată dintr-o singură vocală, alături de care pot apărea consoane și/sau semivocale.

În enunțul de mai jos sunt numai cuvinte monosilabice (formate dintr-o singură silabă):

Știu că s-a spart un geam la colț.

Alte cuvinte sunt plurisilabice (compuse din două sau mai multe silabe). Despărțirea în silabe se marchează grafic cu ajutorul cratimei. Marcarea se face parțial în DOOM[2], pentru a explica despărțirea unor cuvinte cu dificultăți, dar se face complet în DIN (Ioana Vintilă-Rădulescu, *Dicționar normativ al limbii române*):

Profesorul citește tare lecția.

pro-fe-so-rul, ci-teș-te, ta-re, lec-ți-a

În lucrările moderne de fonetică, despărțirea în silabe se marchează prin punct: [pro.fe.so.rul].

Reguli de despărțire în silabe

• O consoană între două vocale trece la silaba următoare:

po-diș, ta-tă, tea-mă, lu-nă

• Două consoane între două vocale se despart între ele:

ac-tiv, cal-cul, cer-ne, cap-să

Excepție: Dacă prima consoană este *b, c, d, f, g, h, p, t, v,* iar a doua consoană este *l* sau *r*, ambele consoane trec la silaba a doua, fără a mai fi despărțite între ele:

co-dru, a-tlet, ca-blu, a-fla, o-braz

• Trei sau mai multe consoane între două vocale se despart după prima consoană:

fil-tru, cin-ste, vâr-stă, as-pru, lin-gvist, de-lin-cvent, con-struct

Excepție: Despărțirea se face după a doua consoană în cazul grupurilor:

lp-t: sculp-ta

mp-t: somp-tu-os

mp-ț: re-demp-ți-u-ne

nc-ș: linc-șii

nc-t: punc-ta

nc-ț: punc-ți-e

nd-v: sand-vici

rc-t: arc-tic

rt-f: jert-fă

st-m: ast-mul

• Două vocale alăturate se despart între ele:
a-er, gre-oi, po-et, re-al, i-me-di-at, și-fo-ni-er

În cazul cuvintelor scrise cu grafii străine, despărțirea în silabe se face avându-se în vedere pronunțarea (DOOM²).
– Combinațiile de litere pronunțate ca un singur sunet vocalic nu se despart: *splee-nul.*
– Combinațiile de litere pronunțate ca un singur sunet consonantic nu se despart: *ke-tchup, ro-cker, pi-zza.*

În afară de despărțirea după pronunțare, unele cuvinte (compuse sau derivate) pot fi despărțite și după structură (adică ținând cont de limita dintre componentele cuvântului).
– *despre: des-pre* (despărțire după pronunțare) sau *de-spre* (despărțire după structură);
– *inegal: i-ne-gal* (despărțire după pronunțare) sau *in-e-gal* (despărțire după structură).

La unele cuvinte, cele două modalități de despărțire în silabe coincid:
– *nedrept: ne-drept* (despărțire după pronunțare și după structură).

Nu se acceptă despărțirile după structură care contravin pronunțării (adică se obțin secvențe care nu sunt silabe), ca de exemplu: **nevr-al-gic*, **intr-a-ju-to-ra*. În cazul acestor cuvinte compuse sunt admise numai despărțirile după pronunțare: *ne-vral-gic, in-tra-ju-to-ra.*

Exerciții:

11. Despărțiți în silabe cuvintele de mai jos:
a relaxa, sinonim, funcționar, alcoolic, omletă, astfel, relicvă, catren, dovlecel, seif, inadecvat, traumatism, continuăm, bojdeucă, cianură, geografie.

Clasele a V-a – a VII-a

6. Accentul

Accentul nu se notează cu un semn special în cuvintele românești, dar este marcat în DOOM² prin sublinierea vocalei din silaba accentuată. Pronunțarea corectă se numește ortoepie, așa cum scrierea corectă se numește ortografie.

În limba română, accentul nu are o poziție fixă; locul accentului în cuvânt se stabilește prin raportare la silaba finală. Astfel, există cuvinte care au accentul:
– pe ultima silabă: *de-ba-ra*;
– pe silaba penultimă: *că-ma-ră*;
– pe antepenultima silabă: *gi-ne-re.*

În general, cuvintele nu pun probleme de accentuare. Există însă câteva situații speciale.

• Un număr restrâns de cuvinte se accentuează în două moduri (variante libere), fără ca acest lucru să implice modificări de sens. Deși ambele modalități de accentuare sunt considerate corecte, prima formă este considerată varianta preferată în DOOM². În dicționar, aceste cuvinte sunt separate prin bara oblică:

antic/antic
intim/intim
precaut/precaut
profesor/profesor
trafic/trafic

• Unele cuvinte cu sensuri diferite se scriu identic (omografe), dar se accentuează diferit:

acele (de cusut) – acele (fete)
companie (militară) – companie (plăcută)
(fată) veselă – veselă (de bucătărie)
torturi (prăjituri) – torturi (chinuri)
haină (îmbrăcăminte) – haină (rea)

• Unele (grupuri de) cuvinte cu sensuri diferite se scriu diferit, dar se pronunță identic (omofone):

ce-ai – ceai
o dată – odată

• Unele cuvinte au o singură variantă de accentuare corectă, dar foarte mulți vorbitori le pronunță greșit:

caracter, nu *caracter*
butelie, nu *butelie*
veveriță, nu *veveriță*
taxi, nu *taxi*
colibri, nu *colibri*
mafie, nu *mafie*
prevedere, nu *prevedere*

• Unele cuvinte compuse, formate din mai multe silabe, au un accent principal (mai puternic, marcat în DOOM² prin subliniere cu o singură liniuță) și un accent secundar (mai slab, marcat în DOOM² prin subliniere cu două liniuțe): *aerodinamic*, *bunăstare*.

Exerciții:

12. Marcați accentul cuvintelor: *fenomen, discobol, performer, nuga, verigă, avarie, penurie, bolnav, neutru, vector, motrice, furie, capsulă, pilotă, lipie.*

7. Semnele ortografice

Semnele ortografice (care asigură scrierea corectă a unor cuvinte) sunt: apostroful, bara oblică, blancul, cratima, linia de pauză, punctul, virgula.

Apostroful (') poate avea mai multe roluri:

– apare în cuvinte împrumutate din alte limbi: *McDonald's*;

– marchează absența unor cifre: *'89*;

– notează în vorbirea familiară căderea accidentală a unui sunet sau grup de sunete: *las', domnu', 'neața.*

Bara oblică (/) devine un semn ortografic atunci când apare în scrierea unor unități de măsură: *km/h.*

Blancul ( ) (absența unui semn) se recunoaște în scrierea separată a elementelor unui cuvânt compus: *Anul Nou, douăzeci și unu.*

Cratima (-), numită și liniuță de unire sau de despărțire, poate avea mai multe roluri:

– redă pronunțarea împreună, în aceeași silabă, a două cuvinte diferite: *le-au, ne-ați*;

– unește elementele unor cuvinte compuse: *mai-mult-ca-perfect, prim-ministru*;

– leagă cuvinte identice repetate: *bla-bla-bla, prea-prea*;

– marchează omiterea unei secvențe din interiorul unui cuvânt: *d-ta* (pentru *dumneata*);

– leagă articolul sau desinența de plural de cuvintele cu grafii străine: *show-ul, party-uri.*

Linia de pauză (–) se folosește în cuvinte compuse formate la rândul lor din alte cuvinte compuse: *americano–sud-coreean.*

Punctul (.) este folosit ca semn ortografic în scrierea abrevierilor (cuvinte prescurtate): *etc.* (pentru *et caetera*), *dr.* (pentru *doctor*), *nr.* (pentru *numărul*).

Nu toate abrevierile sunt urmate de punct. Sunt scrise fără punct:
– abrevierile care păstrează partea finală a cuvântului: *dra* (pentru *domnișoara*), *dna* (pentru *doamna*);
– simbolurile (puncte cardinale, unități de măsură): *E, N, V, S, kg, cm;*
Unele cuvinte au mai multe posibilități de abreviere: *dv./dvs./d-voastră* (pentru *dumneavoastră*), *dl/d.* (pentru *domnul*), *O.N.U./ONU* (pentru *Organizația Națiunilor Unite*).

Virgula (,) are, ca semn ortografic, un rol apropiat de cratimă și notează cuvinte identice (repetate) sau cu structuri simetrice: *cioc, cioc, cioc; cu chiu, cu vai.*

8. Semnele de punctuație

Semnele de punctuație sunt semne grafice convenționale care au rolul de a marca în scris anumite caracteristici fonetice și/sau de organizare a enunţurilor. Semnele de punctuație pot apărea la sfârșitul sau în interiorul unor enunțuri: punctul, semnul întrebării, semnul exclamării, punctele de suspensie, două puncte, punctul și virgula, virgula, ghilimelele, linia de dialog, linia de pauză, parantezele.

Cele mai multe dintre semnele de ortografie (mai puțin apostroful) pot funcționa și ca semne de punctuație, dar cu alte roluri.

Punctul (.) este un semn de punctuație care marchează finalul unei propoziții asertive:

Ioana scrie un text.

Semnul întrebării (?) este un semn de punctuație care marchează finalul unei propoziții interogative:

Ce facem acum? Unde pleci, prietene?
Ai înțeles regulile jocului?

Semnul exclamării (!) este un semn de punctuație care marchează finalul unei propoziții exclamative sau imperative:

Ce joc interesant!
Pleacă din fața mea!

Semnul exclamării poate fi folosit și pentru izolarea unor interjecții sau a unor substantive în vocativ, neintegrate sintactic:

Of! Ioane!

Semnul întrebării și semnul exclamării asociate marchează intonaţia de tip special a enunţurilor interogative exclamative. Ordinea semnelor, eventual repetarea unuia dintre ele, poate sugera care este tipul de intonaţie predominant:

Doamne, ce-i în capul tău?!
E miezul nopţii, la ora asta se vine acasă!?

Punctele de suspensie (...) reprezintă un semn de punctuație care marchează o secvență neterminată (o ezitare, o întrerupere):

Cine știe ce urmează...

Două puncte (:) reprezintă un semn de punctuație care marchează începutul unei enumerări:

Au venit toți: Ion, Andrei, Dan și Marius.

Semnul *două puncte* poate marca și începutul unei replici în vorbire directă:

Mama a intrebat surprinsă:
– Cine vine astăzi la noi?

Ghilimelele („ ") reprezintă un semn de punctuație care notează citarea unui fragment dintr-un text sau a unui titlu:

Copilul a reînceput să recite primele versuri dintr-o poezie a lui Arghezi: „Carte frumoasă, cinste cui te-a scris / Încet gândită, gingaș cumpănită".
Am citit poezia „Vara".

 În texte din alte limbi, ghilimelele au formă diferită: în franceză, unghiulară [« »], iar în engleză – ghilimele unice [‘ ’] sau așezate sus [“ ”].

Linia de dialog (–) este un semn de punctuație care marchează începutul vorbirii directe (intervenția sub formă de replică a unui personaj).

Profesoara l-a întrebat pe Mihai:
– Unde ai fost săptămâna trecută?
– Am participat la un concurs de înot.

Punctul și virgula (;) reprezintă un semn de punctuație care redă o pauză cu o durată intermediară între pauzele notate prin punct, respectiv prin virgulă; are, în special, rolul de a segmenta frazele lungi, făcând astfel mai clară construcţia:

Omul acesta este amabil; în plus, este cunoscut de toată lumea.

Vigula (,) este un semn de punctuație care poate avea mai multe roluri:

– marchează coordonarea (prin juxtapunere) între cuvinte și/sau propoziții de același fel:

Am mâncat mere, pere și caise.
Ioana ajunge acasă, intră repede și deschide calculatorul.

– marchează absența unui cuvânt, de obicei a verbului:

Unul a fost certat și celălalt, ~~a fost~~ lăudat.

– izolează (separă grafic de restul enunțului) cuvinte sau construcții cu rol explicativ (incidente):

Stilul vestimentar nu i se potrivea deloc, credea ea.
Ambulanța a intervenit, din fericire pentru el, în două minute.
Recolta este, după cum se vede, compromisă.

– izolează interjecții:

Vai, ce păcat!

– izolează cuvinte care indică o strigare, o adresare (cuvinte în cazul vocativ), indiferent de poziția lor în enunț:

Dragă mamă, iți mulțumesc!
Ce mai faceți, copii?
Ce spuneți, măi băieți, de o întrecere?

– marchează antepunerea unor propoziții față de regentă:

Cum de s-a stăpânit, nu știu!
Când m-ai chemat, atunci am venit.

– izolează atribute sau circumstanțiale:

Scrisoarea sa, scrisă cu câteva zile în urmă, nu a mai ajuns la destinatar.
A anulat examenul, dat fiind că lipseau mulți studenți.
A plecat la munte, deși plouă.
A mers atât de mult, încât este extenuat.

Linia de pauză (–) este un semn de punctuație ce separă grafic de restul enunțului o explicație:
Prietena mea – despre care v-am povestit atâtea – vine, în sfârșit, la noi!
În cazul în care construcția explicativă se află la sfârșitul enunțului, nu se mai folosește cea de-a doua linie:
Am fost la expoziția lui Andrei – un pictor cu o carieră promițătoare.
Parantezele reprezintă un semn de punctuație care izolează cuvinte sau grupuri de cuvinte ce exprimă informații suplimentare:
Am nevoie de resurse pentru proiect (bani, oameni și timp).
În textele ştiinţifice, parantezele pot apărea drepte [ ] sau unghiulare < >.

Multe reguli de punctuaţie sunt facultative, permiţând alegerea dintre mai multe semne de punctuaţie sau dintre utilizarea unui semn şi, respectiv, absenţa punctuaţiei. Astfel, de exemplu, semnul exclamării alternează cu virgula sau cu absenţa punctuaţiei după interjecţiile urmate de vocative:
Măi! omule!, *Măi, omule!*, *Măi omule!*
Ghilimelele sunt utilizate în concurenţă cu linia de dialog, ca mărci ale vorbirii directe. Parantezele sunt utilizate în concurenţă cu linia de pauză şi cu virgula, ca mărci ale intercalării.

Exerciţii:

13. Identificați în textul de mai jos două semne de ortografie și două semne de punctuație și precizați care este rolul fiecăruia:
„Taică-tu, bătrânu, încă nu știe ce vrea, acu' îi vine să plece, acu' vrea iar să rămână. Ăl mai bun lucru-i să stai liniștit și să-l lași pe bătrân să facă ce vrea. Deasupra lui zboară doi îngeri: unu-i alb, altu' negru și strică tot." (Mark Twain, *Aventurile lui Huckleberry Finn*)

14. Din textul de mai jos au dispărut semnele de ortografie și de punctuație. Completați-le!
Albinuța sa dus în poieniță să adune polen Ea a găsit foarte multe flori a cules polenul și sa dus la stup Acolo la depozitat dar peste puțin timp mierea a dispărut Atunci albinuța a strigat cu toată puterea suratelor ei
A dispărut polenul La luat cumva ursul

9. Scrierea cu literă mare sau mică

Scrierea cu literă mare (majusculă) apare în mai multe situații:
– la începutul unei propoziții: *A venit toamna*;
– în scrierea numelor proprii care denumesc: persoane (*Elvira Popescu*), personaje (*Cenușăreasa*), animale (*Bubico*), locuri (*Popești-Leordeni, București-Nord*), mari epoci istorice (*Antichitatea, Evul Mediu, Renașterea*), evenimente cu nume unic (*Primul Război Mondial, al Doilea Război Mondial*), sărbători (*Invierea, Paștele*), instituții oficiale (*Guvernul României, Avocatul Poporului, Facultatea de Litere*);

– în scrierea locuțiunilor pronominale de politețe (*Domnia Sa, Alteța Sa, Majestățile Lor Imperiale*).

Se scrie cu literă mare numai primul element din grupurile de cuvinte care denumesc: organisme de conducere sau compartimente din instituții (*Catedra de limba română, Serviciul de contabilitate*), mărci de produse (*Izvorul minunilor*).

Unele simboluri sau semne convenționale se scriu cu literă mare (*A = aria, E = est*), altele cu literă mică (*acad. = academician, m = metru*), altele și cu literă mică, și cu literă mare (*Rh = factorul Rhesus, pH = puterea hidrogenului, dB = decibel*).

V. ELEMENTE DE VOCABULAR:

sinonime, antonime, cuvinte polisemantice, omonime, paronime

ELEMENTE DE VOCABULAR: sinonime, antonime, cuvinte polisemantice, omonime, paronime

Vocabular:
- Sinonime. Antonime (V)
- Omonime. Cuvinte polisemantice (VI)
- Paronime. Confuzii paronimice (VII)

Relațiile de sens dintre cuvinte (sinonimie, antonimie, polisemie, omonimie, paronimie) se stabilesc în context.

Clasa a V-a

1. Sinonimele

Fiecare dintre sensurile unui cuvânt poate intra în relații sinonimice cu alt/alte cuvinte, situație în care se exprimă valori semantice apropiate și, mai rar, identice. Cuvintele cu sensuri apropiate sau identice se numesc sinonime, iar fenomenul de identitate sau de parțială identitate de sens se numește sinonimie.

Sinonimele identice (perfecte/totale) se întâlnesc rar și sunt, de obicei, legate de terminologia tehnico-științifică: *natriu* = *sodiu; lift* = *ascensor; lunar* = *selenar.*

Cele mai multe sinonime sunt imperfecte (aproximative/parțiale), adică se pot substitui numai în anumite contexte. De exemplu, adjectivul *înalt* admite mai multe sinonime contextuale, după cum actualizează sensuri diferite, în raport cu substantive diferite:

frunte înaltă = *frunte lată, mare*
școală înaltă = *școală superioară*
voce înaltă = *voce ascuțită, acută*
rezultat înalt = *rezultat bun, superior*
conștiință înaltă = *conștiință morală*

De asemenea, verbele *a scoate* și *a extrage* sunt sinonime într-un context precum *a scoate/a extrage o măsea*, dar cel de-al doilea termen are caracter tehnic, astfel că

nu mai poate înlocui sinonimul său și într-un context precum *a scoate mâna din buzunar.*

Membrii unei serii de sinonime (= ***serie sinonimică***) se pot diferenția, chiar dacă nu sunt plasați într-un context anume. Astfel, între termenii *a muri, a pieri, a se prăpădi, a deceda, a răposa, a se stinge, a dispărea, a se duce, a-și da obștescul sfârșit, a trece în neființă, a da ortul popii, a da colțu, a o mierli* există diferențe stilistice: *a se prăpădi* este nonliterar; *a deceda* este folosit cu precădere în limbajul oficial, administrativ; *a se stinge, a se duce* se bazează pe figuri de stil; *a-și da obștescul sfârșit, a trece în neființă* sunt expresii (îmbinări frazeologice) folosite cu rolul de a atenua exprimarea ideii brutale (figură care se numește eufemism); alte expresii sunt populare (*a da ortul popii*) sau argotice (*a da colțu', a o mierli*).

2. Antonimele

Fiecare dintre sensurile unui cuvânt poate intra și în relații antonimice, atunci când două cuvinte exprimă valori semantice opuse:

persoană înaltă – *scundă*
frunte înaltă – *îngustă*
voce înaltă – *joasă*
rezultat înalt – *slab*

De asemenea, substantivul *liniște*, cu sensul „lipsă de zgomot; tăcere", are antonimele *gălăgie, zgomot, vacarm*, iar pentru sensul „stare sufletească lipsită de zbucium, seninătate", are antonimele *agitație, neliniște, zbucium*.

Antonimele se pot exprima prin cuvinte diferite (*înalt* – *scund, adevăr* – *minciuna, a intra* – *a ieși, sus* – *jos, tot* – *nimic*) sau prin același cuvânt la care se atașează un prefix negativ (*adevăr* – ***ne**adevăr, corect* – ***in**corect, fidelitate* – ***in**fidelitate, științific* – ***non**științific, valoare* – ***non**valoare*).

Antonimele constituie o sursă a expresivității în limbă. Figurile de stil în care este implicată antonimia sunt: (a) antiteza, (b) paradoxul/oximoronul (asocierea a două elemente contradictorii) sau (c) litota (folosirea antonimului negat în locul cuvântului inițial):

(a) „Fata babei era **slută, leneșă** și **nătângă,** iar fata moșului era **frumoasă, harnică** și **deșteaptă**." (Basm popular) – antiteză
(b) „Și **te uram** cu înverșunare / Te blestemam, căci **te iubesc**." (Mihai Eminescu) – paradox
(c) ***Nu mică** i-a fost mirarea când a aflat adevărul.* – litotă

Nu toate cuvintele intră în relații de antonimie; nu au antonime unele substantive (*carte, lampă, creion* etc.), unele verbe (*a colora, a clipi, a crea* etc.), adjectivele categoriale (*rutier, școlar, franțuzesc* etc.), majoritatea pronumelor (*eu, cine, al nostru*).

Exerciţii:

1. Fie textul:

„Astfel că a trebuit să-mi aleg altă meserie şi am învăţat să conduc avioane. Am zburat mai **pretutindeni** în lume, iar geografia, ce-i drept, mi-a fost de mare ajutor. Puteam, dintr-o privire, să deosebesc China de Arizona. Lucru foarte folositor, dacă te rătăceşti în timpul nopţii.

Aşa că eu, de-a lungul vieţii mele, am avut o sumedenie de legături cu o sumedenie de oameni **serioşi.** Mi-am petrecut **multă** vreme printre oamenii mari. I-am cunoscut foarte îndeaproape. Ceea ce nu mi-**a îmbunătăţit** părerea despre ei." (Antoine de Saint-Exupéry, *Micul prinț*)

(a) Indicați câte un sinonim pentru cuvintele subliniate cu o linie.

(b) Indicați câte un antonim pentru cuvintele scrise cu litere îngroșate.

2. Identificaţi printre cuvintele de mai jos perechile de sinonime: *real, greșeală, a repara, imperfect, adevăr, abundență, bizar, veritabil, a drege, belșug, tâlc.*

3. Formați cu ajutorul prefixelor antonime pentru cuvintele: *a lega, normal, continuu, cinste, prudență.*

Clasa a VI-a

3. Cuvintele polisemantice

Când un cuvânt are, în funcție de context, mai multe sensuri, între care se păstrează o anume legătură semantică, spunem că avem un cuvânt polisemantic, iar fenomenul de a dezvolta contextual mai multe sensuri/nuanțe de sens se numește polisemie. Polisemantismul reflectă bogăția unei limbi.

De exemplu, pentru substantivul *pătură*, DEX înregistrează trei sensuri între care există o legătură semantică: „1. bucată (dreptunghiulară) dintr-o țesătură (deasă și groasă) de lână, de fire sintetice, de bumbac, care servește mai ales la învelit; 2. strat dintr-o substanță, dintr-o materie (care acoperă ceva în mod uniform); fiecare dintre straturile suprapuse care alcătuiesc un tot; (geol.) strat; (reg.) foaie de aluat; 3. fig. categorie, treaptă sau grup social; *p. ext.* oamenii care alcătuiesc o asemenea categorie, treaptă sau grup social". Cele trei sensuri ale substantivului *pătura* pot fi ilustrate prin contexte precum: 1. *pătura de pe pat*, 2. *pătura de ulei de deasupra apei*, 3. *pătura de jos a societății*.

Adjectivul *înalt* exprimă mai multe calități care, fără a fi identice, au în comun o trăsătură de sens: *bloc înalt, elev înalt, frunte înaltă, școală înaltă, voce înaltă, rezultat înalt, conștiință înaltă*.

Verbul *a simți* are mai multe sensuri între care se stabilește o legătură: 1. *a percepe: Simțea o durere la deget*; 2. *a mirosi: Câinele simțea stăpânul de la distanță*; 3. *a bănui: El simțea că mama avea o problemă*.

4. Omonimele

În condițiile în care două forme identice exprimă sensuri diferite, fără nicio legătură semantică între ele și, adesea, cu origini diferite, relația semantică este de omonimie.

Omonimele pot fi:

(a) lexicale (forme identice care apațin acelorași părți de vorbire)

adj. *(ochi) mobil* „mișcător" vs adj. *(substantiv) mobil* (în terminologia lingvistică)

subst. *bancă* „scaun lung și îngust" vs subst. *bancă* „instituție financiară"

Omonimele lexicale pot fi, la rândul lor:

– totale (coincidența formală apare în întreaga paradigmă a cuvintelor)

port „îmbrăcăminte" (pl. *porturi*) vs *port* „complex lângă ape navigabile" (pl. *porturi*)

broască „animal" (pl. *broaște*) vs *broască* „mecanism la ușă" (pl. *broaște*)

– parțiale (cuvintele au aceeași formă a cuvântului-titlu, dar diferă prin alte forme)

bandă „grup de persoane" (pl. *bande*) vs *bandă* „fâșie" (pl. *benzi*)

cot „încheietură la braț"(pl. *coate*) vs *cot* „parte încovoiată sau îndoită" (pl. *coturi*) vs *cot* „unitate de măsură" (pl. *coți*)

a acorda „a oferi, a atribui" – *El îmi **acordă** atenție.* vs *a acorda* „a regla un aparat sau un instrument muzical"– *El **acordează** pianul.*

a turna „a vărsa" – *Dan **toarnă** apă în pahare.* vs *a turna* „a filma"– *Atenție, regizorul **turnează** un film!*

(b) gramaticale (forme identice care au valori gramaticale diferite în cadrul unei paradigme (= serie de forme a unui cuvânt))

De exemplu, verbul *a alerga* are forma *aleargă* în trei contexte: *(el) aleargă* (indicativ, prezent, pers. 3 sg.), *(ei) aleargă* (indicativ, prezent, pers. 3 pl.) și *aleargă!* (imperativ, pers. 2 sg.).

Substantivele feminine au forme omonime la G/D sg. = N/A/G/D pl.: *(unei) fete* (G/D, sg.) vs *(niște) fete* (N/A, pl.) vs *(unor) fete* (G/D, pl.).

Uneori omonimia gramaticală privește structurile sintactice cu organizare identică, dar cu sens diferit. De exemplu, secvența *Ce-ți fac copiii?* poate fi înțeleasă în două moduri: „Ce fac copiii tăi?, dar și „Ce îți fac ție copiii (te supără)?".

(c) lexico-gramaticale (forme identice care aparțin unor părți de vorbire diferite)

adjectivul *(argument) capital* „esențial" vs substantivul *capital (bancar)* „bani"

adjectivul *mare* „peste dimensiunile normale" vs substantivul *mare* „întindere de apă"

adjectivul *lin* „ușor" vs substantivul *lin* „pește"

substantivul *dar* „cadou" (*Am adus un **dar** special.*) vs conjuncția coordonatoare *dar* (*Produsul este bun, **dar** scump.*)

conjuncția coordonatoare *iar* (*Eu am ajuns la timp, **iar** tu ai apreciat punctualitatea mea.*) vs adverbul *iar* „din nou" (***Iar** ai întârziat!*)

substantivul *mac* „floare" vs interjecția onomatopeică *mac*

O situație specială de omonimie este reprezentată de coincidența formală dintre un cuvânt-titlu cu una dintre formele flexionare ale altui cuvânt (*omoforme*):
– substantivul *car* vs verbul la indicativ, prezent *car*
*Am văzut un **car** cu boi.* vs *Eu **car** o valiză grea.*
– substantivul *par* vs verbul la indicativ, prezent *par*
*A fixat planta cu un **par** din grădină.* vs *Astăzi, fetele **par** obosite.*
– numeralul cardinal *nouă* vs adjectivul cu formă de feminin sg./pl. *nouă* vs pronumele personal, pers.1, pl., D *nouă*
*Am nevoie de **nouă** lei.* vs *Am o bluză **nouă**.* vs ***Nouă** ne este bine aici.*

(a) Unele cuvinte sunt **omofone** (se pronunță la fel), dar se scriu diferit (verbul *ia* și pronumele personal *ea*).
(b) Uneori, grafia celor două forme este identică, dar pronunția este diferită, situație în care formele se numesc **omografe**:
adj. *imobil* vs subst. *mobil*
subst. *barem* vs adv. *barem*
subst. *haină* vs adj. *haină*

Exerciții:

4. Construiți enunțuri în care să apară câte trei sensuri diferite ale fiecăruia dintre cuvintele polisemantice: *a sta, coș.*

5. Construiți câte două enunțuri pentru a pune în evidență omonimia cuvintelor: *păr, liliac, bob, bancă.*

6. Cuvântul *a trece* este polisemantic. Pentru fiecare dintre sensurile lui actualizate în enunțurile de mai jos găsiți câte un sinonim:
Trebuie să treceți pe partea cealaltă a străzii.
El a trecut toate datele în documentul indicat.
Trecem pe la voi după-amiază.
Durerea a trecut.

Clasa a VII-a

5. Paronimele

Unele cuvinte intră în relații paronimice, situație caracterizată prin forme apropiate, dar nu identice (diferite adesea printr-o singură literă/un singur sunet), și sensuri diferite:
(interval) orar – (examen) oral; ton (familiar) – (album) familial; (sat) originar – (tablou) original; (text) literar – (înțeles) literal; (bani) numerar – numeral (cardinal)

Relațiile paronimice favorizează confuzia de forme, folosindu-se, incorect, o formă în locul celeilalte (*atracție paronimică*).
*ceremonia de **investire** a ministrului* (greșit), în loc de *ceremonia de învestire a ministrului*
*propoziția scrisă cu **aliniat*** (greșit), în loc de *propoziția scrisă cu **alineat***
*o privire **glaciară*** (greșit), în loc de *o privire **glacială***
***a-și apropia** o moștenire* (greșit), în loc de ***a-și apropria** o moștenire*

A nu se confunda paronimele cu variantele libere ale unor cuvinte; astfel, formele de tipul *cofeină/cafeină, clovn/claun, corijent/corigent, a incarna/a încarna, a perchiziționa/a percheziționa*, ambele corecte potrivit DOOM^2, nu sunt paronime, pentru că nu sunt cuvinte diferite cu sensuri diferite.

Multe dintre aceste indicații lexicale sunt cuprinse în dicționare: • polisemantismul se cuprinde sub o unică intrare de dicționar (DEX), prin indicarea sensurilor variate în funcție de context; • relațiile sinonimice se marchează în dicționare speciale de sinonime; • relațiile omonimice se includ sub două intrări diferite de dicționar, fiecare intrare fiind semnalată prin indice numeric diferențiat (vezi, în DOOM^2, *mare*^{1} vs *mare*^{2}; *drept*^{1}, adjectiv vs *drept*^{2}, adverb, prepoziție sau substantiv); • relațiile antonimice apar în dicționare speciale de antonime; • pentru relațiile paronimice s-au alcătuit dicționare speciale de paronime.

Exerciţii:

7. Alcătuiţi propoziţii cu paronimele: *ineligibil – inteligibil; a gera – a gira; petrolier – petrolifer; solidar – solitar.*

8. Fie enunțurile:
Medicul a fost detașat temporal/temporar în Maramureș.
I-am făcut o concesie/concesiune acestui client și am acceptat să ne întâlnim în afara biroului.
A ales melodiile în mod arbitral/arbitrar.
Colegii m-au inervat/m-au enervat foarte tare.
Vecinul meu a emigrat/a imigrat în Franța.
Andrei este un elev eminent/iminent.
Explicațiile lui nu au fost colaborate/coroborate de martorii întâmplării.
(a) Alegeți paronimul potrivit.
(b) Construiți un enunț potrivit pentru celălalt paronim.

VI. ELEMENTE DE STILISTICĂ

ELEMENTE DE STILISTICĂ

Tematica programei

Variaţie stilistică:
– Limba standard (V)
– Normă şi abatere (V)
– Istoria cuvintelor – variaţii ale formei şi ale sensului în timp (V)
– Limbă vorbită. Limbă scrisă (VI)
– Selecţie lexicală în limba vorbită şi în limba scrisă (VII)
– Termeni ştiinţifici (VII)
– Limbaj popular. Variaţie regională a limbii (VII)
– Valori stilistice ale diminutivelor (VII)
– Variaţii de registru. Jargonul, argoul. Limbaj colocvial, limbaj cultivat (familiarizare) (VIII)
– Construcţia frazei în limba vorbită şi în limba scrisă (VIII)
– Organizarea coerentă a textului: succesiunea ideilor, folosirea corectă a timpurilor verbale şi a anaforelor (VIII)

Clasa a V-a

1. Variaţia lingvistică. Limba standard şi normele ei

Limba română (ca orice altă limbă vorbită, de-a lungul secolelor, de un număr mare de persoane) are mai multe *variante*, diferenţiate prin anumite trăsături (de pronunţare, gramaticale sau lexicale). Limbile variază în timp (de la o epocă la alta) şi în spaţiu (de la o regiune la alta), păstrându-şi însă comune elementele fundamentale.

Variaţii ale formelor şi ale sensului în timp

În exemplele de mai jos, se pot observa diferenţe dintre limba română mai veche (a), (b) şi cea pe care o vorbim azi:

(a) „**Carele** n-**au** greşit, **nece** s-**au** aflat în **rostul** lui vicleşug" (traducerea *Noului Testament*, 1648);

(b) „**Atuncea** Lupul, după **greuimea ce** avea, cu cât mai mult putu **să sprintini** și **de năprasnă pre** săracul **armăsariu** de nări apucă." (D. Cantemir, *Istoria ieroglifică*, cca. 1705).

Textul (a) cuprinde cuvântul *rost*, care provine din latinescul *rostrum* „cioc" și care avea în limba veche sensul „gură"; de aici s-au format verbul *a rosti* și expresii ca *pe de rost, a lua la rost*. În text există și forme gramaticale diferite de cele actuale: pronumele relativ variabil (*carele*), auxiliarul *au* pentru persoana a 3-a singular, forma *nece* a conjuncţiei *nici*.

Textul (b) cuprinde cuvinte cu formă veche (*pre* pentru *pe*, *armăsariu* pentru *armăsar*), unele păstrate și azi în vorbirea populară (*să* pentru *se, atuncea* pentru *atunci*), cuvinte și expresii ieșite din uz (*greuime* – derivat de la *greu*, înlocuit de *greutate*; *a se sprintini (sprinteni)* – derivat de la *sprinten*, cu sensul „a deveni mai sprinten"; *de năprasnă* – locuţiune adverbială, cu sensul „brusc"). În gramatică nu sunt mari diferenţe faţă de limba de astăzi: în text apare relativul *ce* (folosit mai rar în prezent) și se observă o ordine diferită a cuvintelor (*de nări apucă* = *apucă de nări*).

Variaţie regională

În exemplele (a) și (b) se pot observa diferenţe între felul cum se vorbește limba română în diferite regiuni:

(a) ***Pleacî Pâcală***, *cântând iel din fluier... Dă* ***piste*** *o* ***babî***:
– Da' și ***fas*** *mătuș-****aiș****?*
– Apoi ***nepuati****, ia uite, fac* ***nești*** *leacuri...* (transcrierea unei povești, vorbitor din Galaţi)
(b) *Az-dimineaţă când mă* ***sculai****... iar așa* ***făcui****. Mă* ***spălai****, „Hai, Lenuţă, să ne ducem la lemne, s-aducem lemne...".* ***Plecarăm amândoo****,* ***venirăm*** *cu* ***lemnile****..* (transcrierea unei relatări, vorbitor din Dolj)

În (a) este ilustrat graiul moldovenesc, cu particularităţi fonetice marcate. Vocalele suferă schimbări în finală de cuvânt – *ă* devine *î* (*pleacă* – *pleaci*, *babă* – *babî* etc.), *e* devine *i* (*nepoate – nepoati, nește/niște – nești, ce – și*) –, iar [tʃ] este redus la [ʃ]: *ce* – *și, faci – fași, aici – aiș*. În (b), graiul oltenesc nu se distinge atât prin particularităţi fonetice (cele prezente în text există și în alte graiuri: *amândouă – amândoo, lemnele – lemnile*), cât prin folosirea intensă a perfectului simplu (*mă sculai, făcui, spălai, plecarăm, venirăm*).

Variaţie socioculturală

Limbile variază și în funcţie de situaţia de comunicare și de domeniul de activitate în care se folosesc. Pe măsură ce o societate își dezvoltă o cultură complexă, cu diferite sfere de activitate și depozitată prin scris, această variaţie se amplifică.

Variaţia în funcţie de situaţia de comunicare poate fi descrisă în esenţă în două feluri: prin intermediul *stilurilor funcţionale şi al tipurilor de texte* (care reflectă adaptarea limbajului la domeniile profesionale, la scopurile specifice ale comunicării) sau prin plasarea pe o *axă formal – informal* (care reflectă constrângerile sociale şi gradul de apropiere dintre vorbitori).

Limba standard

Limba standard este o variantă a limbii naţionale supusă unor reguli explicite, care o fac să fie mai stabilă în timp şi comună vorbitorilor din zone diferite, deci potrivită pentru comunicarea publică. Standardizarea limbii (reducerea variaţiei ei prin alegerea unor forme şi prin respingerea altora) se realizează prin „instrumente" specifice: dicţionare, cărţi de gramatică şi sisteme ortografice.

Standardizarea – stabilirea de *reguli* sau *norme* ale limbii standard – este un proces realizat în timp, de către instituţii specializate şi de către oameni de cultură. Aceştia din urmă îşi manifestă (prin practica scrisului sau prin recomandări explicite) preferinţa pentru anumite forme ale limbii. Formele sunt selectate pe baza unor criterii – care ţin cont de regularitatea sistemului lingvistic, de tradiţie, de frecvenţa în uz etc. Limba standard se răspândeşte prin şcoală şi este folosită în situaţii oficiale sau în comunicarea publică. Elementele şi trăsăturile neselecţionate devin forme *nonstandard* sau *substandard.*

Vorbitorii *nativi* (care au limba română ca *limbă maternă*) deprind din primii ani de viaţă diferite varietăţi (regionale, populare) ale limbii române, pe care le vorbesc în principiu foarte bine. Când se afirmă despre o persoană că „nu ştie să vorbească româneşte", evaluarea se referă de fapt la necunoaşterea *normelor limbii standard.* În general, nerespectarea normelor limbii standard nu împiedică înţelegerea şi comunicarea, dar conduce la etichetarea negativă a vorbitorului (ca „incult").

Limba standard (*limbajul cultivat*) se identifică parţial cu *limba literară* (o formulă foarte folosită în tradiţia românească). Uneori noţiunile pot fi folosite ca sinonime; alteori se consideră că limba standard este doar nucleul comun, reprezentativ, al limbii de cultură, aceasta din urmă putând include fenomene mai largi (elemente nonstandard în literatură, elemente foarte specializate în ştiinţe etc.).

Textele (a) şi (b) de mai jos sunt exemple de limbă română standard.

(a) „Evitaţi deplasarea în zone periculoase!
Procuraţi-vă un ghid al ţării în care mergeţi. (...)
Sunteţi responsabili pentru orice încălcare a legilor locale, chiar dacă nu le cunoaşteţi. Respectaţi tradiţiile şi obiceiurile locale. Unele comportamente sociale pot intra sub incidenţa legii penale a ţării respective.
Cereţi permisiunea localnicilor pentru a-i fotografia sau filma." (*Sfaturi de călătorie*, mae.ro)

(b) „Există un mare număr de Europe în spaţiu și în timp, în vise și în amintiri, în real și în imaginar. Eu îmi revendic doar una dintre ele, Europa mea, ușor de recunoscut prin faptul că are forma creierului meu. Și are această formă pentru că ea mi l-a modelat, chiar de la început, după chipul și asemănarea ei. Pe suprafaţa lui sunt încreţituri și pliuri adânci, zone motorii și zone senzoriale, arii ale vorbirii și arii ale înţelegerii. Dar nu sunt nicăieri ziduri de beton, cortine de fier, frontiere." (Mircea Cartărescu, *Europa are forma creierului meu*)

Textele (a) și (b) sunt diferite din punctul de vedere al scopului imediat (primul este un comunicat oficial cu scop practic, iar al doilea este un eseu subiectiv și argumentativ), dar au în comun mai multe trăsături:
– se adresează unui public larg, cu o cultură medie;
– respectă integral normele ortografice și gramaticale în vigoare și proprietatea semantică a termenilor;
– nu conţin nici elemente populare și familiare, nici termeni de strictă specialitate.

Normă și abatere

Exemple de norme ale limbii standard sunt:
(a) în ortografie și ortoepie – scrierea cu cratimă a unor forme clitice, scrierea cu *e* iniţial (și pronunţarea cu diftongul [ie-]) a unor forme verbale (*este, era*) și pronominale (*eu, ele*) etc.;
(b) în gramatică – formarea pluralului cu anumite desinenţe – *hoteluri* (nu *hotele*), *succese* (nu *succesuri*), *case* (nu *căși*) etc.; neacceptarea unor forme verbale ca *vroiam* (în loc de *voiam* sau *vream*), *să aibe* (în loc de *să aibă*); marcarea prin *pe* a pronumelui relativ complement direct (*lucrurile **pe** care le-a zis*, nu *lucrurile care le-a zis*).

În lexic nu există „reguli" propriu-zise, dar limba standard impune folosirea cuvintelor cu sensurile lor înregistrate de dicţionare, precum și evitarea anumitor cuvinte marcate stilistic (populare, familiare, argotice, vulgare, precum *ţâști-bâști, pârţag, ciumeg, nașpa* etc.).

Nerespectarea normelor (prin folosirea formelor nonstandard) este considerată *abatere* sau *greșeală*.

Nu trebuie să se uite, totuși, că normele sunt convenţionale și relative, putându-se schimba în timp. Conform normelor ortografice, același cuvânt a fost scris *betranu* în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, apoi *bătrîn* între 1953 și 1965, pentru a fi scris astăzi *bătrân*. În *Gramatica românească* a lui I. Heliade Rădulescu, de la 1828, pronumele relativ *care* era înregistrat cu pluralul masculin *cari*. Până în 2005, când a apărut a II-a ediţie a *Dicţionarului ortografic, ortoepic și morfologic*, pronumele și adjectivul negativ *niciunul, niciun* se scriau *nici unul, nici un*.

Uzul (adică folosirea curentă de către vorbitori) poate să nu corespundă totdeauna normelor. Când uzul este majoritar, iar abaterea nu este puternic marcată ca „semn

de incultură", normele se pot schimba și abaterea din trecut poate deveni noua normă.

Exerciţii:

1. Dicţionarul lui A.T. Laurian şi I. Massim, patronat de Academia Română, folosea, în 1871, o ortografie latinizantă. Transpuneţi în ortografie actuală enunţul următor din *Prefatione*: „Numai dictionariele cauta a inbraciossiá tota materi'a unei limbe".

2. Transformaţi şi gramatical şi lexical enunţul de la punctul 1, astfel încât să se conformeze normelor şi uzului actual.

3. Deduceţi din fragmentul de la punctul 1 două reguli ortografice respectate de dicţionarul lui Laurian şi Massim.

4. În prima ediţie a DOOM (1982) cuvântul *mass-media* era prezentat ca invariabil şi considerat un neutru plural. În DOOM² (2005) este considerat un substantiv feminin singular, cu genitivul *mass-mediei*. De ce credeţi că s-a schimbat norma?

Clasele a VI-a - a VIII-a

2. Limbă vorbită. Limbă scrisă

Enunţurile și mesajele pe care acestea le alcătuiesc au unele trăsături specifice în funcţie de mediul de comunicare – *oral* (prin viu grai, în vorbire) sau *scris*.

În vorbire, la transmiterea sensului colaborează și alte mijloace în afară de lexic și gramatică, și anume intonaţia, pauzele, accentuarea suplimentară. Au un rol foarte important (în comunicarea faţă în faţă) și mijloacele extralingvistice: gesturile și mimica. Enunţurile propriu-zise pot fi fragmentare, eliptice, vagi, tocmai pentru că o mare parte din mesaj se transmite nonverbal.

Oralitatea are un caracter spontan, mai puţin elaborat, cu neglijenţe, discontinuităţi, ezitări, clișee, dar și cu mai multe elemente afective. Construcţia mesajului este mai simplă și se bazează pe acumulare, reformulare și repetiţie.

Mesajul oral se transmite de multe ori prin dialog, în prezenţa interlocutorului, de aceea sensul final e rezultatul unei interacţiuni (prin întrebări suplimentare, cerere de explicaţii etc.).

Scrisul admite posibilitatea de verificare ulterioară a mesajului, deci poate conţine construcţii mai complexe și mai explicite, care urmăresc să integreze și să transmită prin enunţuri toată informaţia necesară. Scrisul introduce o distanţă între interlocutori, mesajele scrise fiind în general mai puţin încărcate emoţional decât comunicarea faţă în faţă.

Scrisul nu dispune decât de puţine semne convenţionale pentru a marca intonaţia: semnele de punctuaţie, scrierea cu majuscule sau diverse forme de punere în pagină

a cuvintelor (legate, distanţate etc.). Mediul electronic a inventat emoticoanele, care nu suplinesc decât în mică parte ceea ce transmit în oralitate intonaţia şi mimica.

În general, **limba scrisă** se suprapune în mai mare măsură cu limba **standard**, în vreme ce **limba vorbită** conţine mai multe elemente **nonstandard**. Nu este însă o regulă generală: conferinţele academice ilustrează limba standard în ipostază orală, iar scrisorile neglijente sunt exemple de limbă nonstandard în scris.

Trăsăturile limbii vorbite (ale oralităţii) pot fi prezente în scris în mai multe situaţii: (a) în înregistrări (stenograme, transcrieri lingvistice) care încearcă să fixeze cu scop documentar fenomenele oralităţii; (b) în literatură, atunci când autorii îşi propun să creeze un efect de autenticitate a vorbirii; (c) în mesaje grăbite şi neglijente. Epoca actuală a produs puternice interferenţe între limba vorbită şi scris, printre altele şi pentru că mijloacele electronice permit comunicarea în scris rapidă şi efemeră (în scurtele mesaje telefonice, de exemplu).

Exemple

(a) limbă vorbită pătrunsă în scris (mesaj în internet):

Bre nea ca-mi scapa numele tau, dc nu dai accept la comentarii ?

(b) limbă vorbită în înregistrare autentică (transcriere):

„Am avut casa în centru, strada principală... acolo, în partea românilor. Nemţii or fost în partea de nord. Partea românilor o fost... bisericile... două din parc. Acolo în parc, imediat în stradă, a treia casă... Prima casă o fost bunică-mea, altă casă o fost un unchi, fratele lu mama, şi atunci a fost a lu Bugariu, ăia o fost verişorii mei primari, copiii lu fratele lu mama. Şi-atunci am fost noi, casa noastră, şi cealaltă casă o fost o singură casă împărţită-n două, cu două porţi mari, o fost fratele lu tata." (arhiva *Deportaţi în Bărăgan*)

(c) efect de limbă vorbită produs intenţionat într-o operă de ficţiune, prin selecţionarea şi imitarea unor trăsături ale oralităţii:

„Foaaaarte frumos film! Băiatu', care era Jerarfilip, vine la început pe un cal alb şi frumos pe un drum pân pădure şi departe, pe un deal, se vede un castel. Pe urmă îl vezi cum intră în castel pe o poartă de fier şi merge undeva, într-o piaţă de acolo, din castel. Şi-acolo băiatu' se ia la bătaie cu un burtos, un jandarm care nu-i lăsa pe ţărani să vândă ce-aveau şi ei p-acolo. Maamă ce l-a mai bătut, ce i-a facut! Ha-ha-ha! I-a pus un coş de papură-n cap, a tăiat o sfoară cu sabia şi i-a căzut în cap o scândură, i-a dat brînci într-un ţarc cu porci... A venit şi gărzile, da' băiatu' se lupta cu trei şi cu patru deodată şi odată se opintea în sabie şi-i dădea pe toţi de-a berbeleacu' în mocirlă. Mamă, ce bătaie !" (Mircea Cărtărescu, *Orbitor*)

Selecţie lexicală în limba vorbită şi în limba scrisă. Limbajul colocvial

Limba vorbită se asociază mai des limbajului sau registrului *colocvial*, în vreme ce limba scrisă se asociază mai des registrului *standard*. Trăsăturile pe care le considerăm

specifice limbii vorbite sunt, din acest motiv, și trăsături ale limbajului colocvial, separarea între ele fiind greu de făcut.

Limbajul familiar sau **colocvial** este apropiat de limba standard, dar admite și unele elemente nonstandard, caracteristice oralității: forme scurtate, elemente afective, diminutive etc.

Limba vorbită admite mai ușor căderi de sunete, eliziuni, rostiri legate ale cuvintelor. De asemenea, vorbitorii tind să nu pronunțe *-l* final (când este articol hotărât masculin și neutru), vocala *-u* preluând valoarea de articol.

Poa'să vină-aici șefu'? vs *Poate să vină aici șeful?*

Unele pronume și adverbe au forme preferate în limba vorbită: demonstrativele *ăla, ăsta*, adverbele *acuma, aicea, acolea*. Substantivele în vocativ (specifice oralității) au de obicei terminațiile specifice și pot fi în limba vorbită însoțite de interjecții de adresare:

Bre Popescule! vs *Stimate domnule Popescu...*

Limba vorbită recurge mai ușor la diminutive:

Vă fac un bonuleț pentru pâinică. vs *Vă fac un bon pentru pâine.*

Termenii generici *treabă, chestie* sunt mai frecvenți în limba vorbită, în vreme ce limba scrisă preferă genericele *lucru, fapt*; adverbele și locuțiunile adverbiale de certitudine și de întărire *pe bune, serios* sunt folosite în loc de *cu adevărat, desigur, într-adevăr* etc.

Care-i chestia? Pe bune, e o situație gen faliment.

vs

Ce s-a întâmplat? Într-adevăr, e o situație de genul falimentului.

Sunt multe specializări parțiale ale cuvintelor, în funcție de asocierea lor cu (a) limba vorbită și registrul familiar; (b) limba scrisă și registrul standard. De exemplu, verbul *a zice* se folosește curent în limba vorbită, dar este adesea înlocuit de *a spune* în limba scrisă; *un pic* din vorbire este înlocuit în scris cu *puțin* etc.

Construcția frazei în limba vorbită și în limba scrisă

Fragmentul următor provine din transcrierea unei relatări orale, aparținând unei persoane fără multă educație:

– Pleacă mama lu... mamaia asta bătrână de stă cu mine, pleacă la București, la copiii ei, la tataie, și la ea. C-avea o fată aicea-n București care stătea în Militari. Și-i zice lu mama: Măi Nicoliță, io mă duc pă la București. N-o lași și tu pă Maria să meargă și ea? Cu mine? Că-i ajunge cât a muncit la piatr-acolo două luni dă zile.

– De tot, sau într-o vizită?

– Intr-o vizită. Să mă duc pă la mătușa asta care avea grijă de sora mea, o înfiase pă sora mea. Și să vin în vizită, să văd și io Bucureștiu. Binențeles, cu banii mei care i-am luat, salariu meu, am venit la București. Era trenu cinzej de lei. (transcriere adaptată după L. Dascălu Jinga, *Româna vorbită actuală*)

În text se pot observa mai multe trăsături specifice oralităţii:
– întreruperi şi reformulări (*Pleacă mama lu... mamaia asta*);
– repetiţii pentru reluarea frazei, după o intercalare (***Pleacă** mama lu... **pleacă** la Bucureşti*);
– legarea enunţurilor prin *şi* (*Şi-i zice*);
– frecvenţa propoziţiilor scurte; fragmentarea enunţului (*Cu mine? Că-i ajunge*);
– reproducerea în stil direct a unui dialog (*Şi-i zice lu mama: Măi Nicoliţă, io mă duc...*);
– utilizarea prezentului narativ (*pleacă... zice ...*);
– mulţimea elementelor deictice care trimit la situaţia de comunicare, la contextul imediat sau la ceva foarte prezent în mintea vorbitorului (*asta, aicea*);
– frecvenţa unor elemente de aproximare (*pă la Bucureşti, pă la mătuşa*).

Unele trăsături sunt specifice gramaticii limbajului popular (nonstandard):
– relativa introdusă prin *de* (*mamaia asta bătrână **de** stă cu mine*);
– cauzala introdusă prin *că* (***C**-avea o fată...; **Că**-i ajunge cât a muncit*);
– genitivul şi dativul substantivelor feminine construite cu *lu* proclitic (*lu...; **lu** mama*);
– relativul *care* complement direct fără marca ***pe*** (*banii mei **care** i-am luat*).

Organizarea coerentă a textului: succesiunea ideilor, folosirea corectă a timpurilor verbale şi a anaforelor

În fragmentul de mai sus, unele elemente care ţin de organizarea textului aparţin atât oralităţii, cât şi vorbirii mai puţin îngrijite. Progresia povestirii şi a ideilor exprimate nu este totdeauna clară, din cauza mulţimii detaliilor neimportante, a întreruperilor şi a parantezelor.

Esenţială pentru coerenţa textului este folosirea **anaforelor** (a elementelor care trimit la acelaşi referent). În text apar referiri la mai multe persoane, fără ca relaţia dintre ele să fie totdeauna clară. De exemplu, pronumele *ea* (*ea_3*) este ambiguu, rezultând din context că referentul său nu era cunoscut de interlocutor (ci doar prezent în mintea vorbitorului).

*– Pleacă **$mama_1$ lu... mamaia $asta_1$** bătrână de stă cu mine, $\varnothing_1$ pleacă la Bucureşti, la copiii **ei_1**, la **$tataie_2$**, şi la **ea_3**. C-avea **o $fată_3$** aicea-n Bucureşti care $\varnothing_3$ stătea în Militari. Şi-i zice $\varnothing_1$ lu **$mama_4$** [...] Să mă duc pă la **mătuşa $asta_5$** care avea grijă de **sora mea_6**, o înfiase pă **sora mea_6...***

$mama_1$ lu = *mamaia $asta_1$* = *ea_1* („copiii *ei_1*”)
$tataie_2$
ea_3 = *o $fată_3$*
$mama_4$
mătuşa $asta_5$
sora mea_6

Reluarea anaforică prin alte substantive, prin pronume sau prin subiecte subînţelese nu poate fi reconstituită cu precizie, ceea ce constituie un defect al textului.

Dacă vorbitoarea și-ar fi scris amintirile, textul de sus ar fi putut trece printr-un proces de reorganizare, care să ducă la:
– eliminarea repetiţiilor inutile, a unor detalii nerelevante;
– transpunerea dialogului în vorbire indirectă, cu explicitarea actelor de vorbire, sau rezumarea sa;
– renunţarea la deictice și oferirea de precizări;
– dezambiguizarea relaţiilor anaforice.

O variantă scrisă a textului oral de mai sus ar putea fi:

Bunica (cea care stă acum cu mine) urma să plece la București, la fata ei care locuia în cartierul Militari. I-a sugerat mamei să mă lase să merg cu ea, după ce muncisem din greu timp de două luni, ca să văd și eu Bucureștiul. Urma să merg în vizită la mătușa care o înfiase pe sora mea. Desigur, foloseam banii mei, din salariul pe care îl primisem. Biletul de tren costa cincizeci de lei.

Exerciţii:

5. Transpuneţi fragmentul următor în limbă scrisă standard.

„Pă aia a așteptat-o copiii ei, a plecat la ei. Pă mine m-a așteptat mătușa mea, am plecat la ea. Și-am stat ce-am stat, până-n septembrie. Mi-amintesc, șase septembrie a fost prima zi de munc-a mea. Șase septembrie, aici în București.

[– Și mama nu striga „Vino acasă"?]

– Ăăăă... da, mi-a trimis vorbă, nu știu ce... A văzut că nu mă duc, a veni tata după mine, săracu. A venit tăticu după mine. Și când m-a găsit unde m-am angajat... Că nu m-angaja nicăieri, la... la adepeu [= A.D.P.] cum zice ăștia, în parc." (L. Dascălu Jinga, *Româna vorbită actuală*)

6. Descrieţi principalele schimbări operate.

Clasele a VII-a - a VIII-a

3. Limbajul popular. Variaţia regională

Limbajul nonstandard este numit și *limbaj popular*, denumire care atrage atenţia asupra faptului că trăsăturile diferite de limba standard nu sunt pur și simplu greșeli, ci reprezintă o altă manifestare a limbii, cu propriile reguli nescrise.

Prin *limbaj popular* se înţelege de obicei limbajul vorbit, în situaţii curente de viaţă cotidiană, în zonele rurale; formula acoperă însă, în sens larg, și limbajul nonstandard urban.

Limbajul popular are o stabilitate destul de mare, pentru că nu a fost supus direct și intens influenței culturale moderne (împrumuturilor din franceză, apoi din engleză); de aceea păstrează și multe elemente arhaice. Nu este totuși închis inovației; dimpotrivă, vorbitorii preiau multe elemente din limba standard, prin intermediul școlii, prin relația cu autoritățile publice și – în ultimele decenii – mai ales prin intermediul mass-mediei.

Limbajul popular nu este foarte diferențiat în funcție de situația de comunicare, dar nici perfect omogen. Vorbitorii recurg la forme și construcții diferite după cum comunică în familie, în practicarea unei ocupații sau în transmiterea orală a literaturii populare (basme, proverbe, ghicitori, descântece, doine, balade etc.).

Limbajul popular se realizează, de fapt, prin variante regionale. Când se descriu trăsăturile populare ale unui text se face însă abstracție de ceea ce este strict regional și se urmăresc elementele comune mai multor graiuri, dar care diferă față de limba standard.

În textul de mai jos, autorul folosește în scop literar trăsături ale limbajului popular (realizat în varianta regională moldovenească, dar cuprinzând foarte puține particularități fonetice specifice):

„Ea, atunci, cum e mama cu bunătate, se uită galiș la mine și zice oftând: Bine-ți șede, coșcogeme coblizan, să umbli lela pe drumuri în halul acesta și să mă lași tocmai la vremea asta fără leac de ajutor! Hai de mănâncă, dar să știi că mi te-ai lehămetit de la inimă; doar să te porți de-acum tare bine, să mai fiu ceea ce-am fost pentru tine; dar nu știu, zău! Și, scurtă vorbă, văzând că m-am pus rău cu mama, îi giuruiesc eu că ce-am făcut n-oi mai face. Apoi umblu tot cu bineșorul pe lângă dânsa și nu ies din cuvântul ei afară nici cu fapta, nici cu vorba, căci: «Vorba dulce mult aduce»; la trebi-s hărnicuț cât se poate: derdicam și măturam prin casă ca o fată mare, de n-avea mama grijă când se ducea undeva.” (Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*)

Principalele trăsături nonstandard sau de oralitate ale fragmentului sunt următoarele:
(a) la nivel fonetic – forme de pronunție regională (*șede* în loc de *șade*);
(b) la nivel gramatical – viitorul popular (*oi face*); pluralul *trebi*; forma de persoana 1 sg. a verbului *a fi* (*-s*); conjuncția consecutivă *de*, construcții exclamative (*bine-ți șede...!*), construcții imperative (*Hai de mănâncă*); construcții de gradație și negație (*fără leac de...*);
(c) la nivel lexical – cuvinte populare: *coșcogeme* „foarte mare”, *coblizan* „lungan”, *a se lehămeti* „a se sătura, a se scârbi”, *a derdica* (= *a deretica*) „a face ordine”; derivate învechite (*a giurui* „a jura”), expresii populare (*a umbla lela* „a umbla fără rost”);
(d) la nivel stilistic – diminutive afective și ironice (*hărnicuț, cu bineșorul*), exclamații, elipse transformate în formule fixe (*nu știu, zău!; scurtă vorbă*) etc.

Valori stilistice ale diminutivelor

Diminutivele sunt cuvintele formate cu sufixe diminutivale. În afară de sensul obiectiv („mai mic"), sufixele diminutivale au și alte valori, lexicale sau stilistice:
– marchează un grad mai ridicat de afectivitate pozitivă: *E o* ***bunicuță*** *foarte simpatică!*
– indică o atitudine ironică, depreciativă: *O să ajungi și tu, acolo, un* ***inginerаș****!*
– atenuează politicos o cerere, o rugăminte etc.: *Așteaptă-mă un* ***minuțel****!*

Din punct de vedere stilistic, diminutivele capătă valori afective în funcţie de context, de intenţia vorbitorului și de legătura semantică dintre baza lexicală și sufix. Termenii care desemnează cantităţi exacte, unităţile de măsură (de exemplu: *zi, an*), nu pot avea sensul „mai mic", așa că sunt întotdeauna marcate stilistic: *ziulică, anișor.*

Valorile diminutivului nu se pot identifica în afara contextului: *cărticică* se poate referi pur și simplu la o carte mică, dar poate exprima și simpatie sau dispreţ, sau o atitudine de modestie autoironică (*Am scris o cărticică*).

Aplicată adjectivelor și adverbelor, diminutivarea devine mijloc de gradare: *frumușel, grăsuț, binișor.*

Unele diminutive își pierd legătura cu baza derivării, pierd sensul de bază „mai mic" sau conotaţiile stilistice, devenind termeni de desemnare neutră (*furculiță, grădiniță* – unitate de învăţământ).

Diminutivele sunt foarte frecvente în oralitatea populară și familiară, dar sunt în genere evitate în limba standard, în care se preferă (pentru valorile obiective) combinarea cu adjectivul *mic*:

Avem o mică problemă / Avem o problemuță.

În româna actuală, diminutivele apar destul de des în spaţiul public, mai ales ca formă de atenuare și de stabilire a unei relaţii cordiale cu interlocutorul. Multe diminutive se folosesc în domeniul culinar: *sărmăluțe, chifteluțe, ciorbiță de văcuță.* Abuzul de diminutive este însă dezaprobat de mulţi vorbitori.

Exerciţii:

7. Indicaţi principalele trăsături ale oralităţii populare din fragmentul următor:
„Să duce sara băiatu-ăl mic și-i spune:
E, băi tată, a venit frat-meu ăl mare, te-a-ntrebat, l-ai bătut; a venit frati-meu ăl miljoc, te-a-ntrebat; am venit și ieu. Pă mine, dă mi-ai tăia gâtu, dă m-ai împușca, dă m-ai trage-n ţapă, ieu nu plec d-aici până nu mi-i spune: dă ce ochiu drept îţi râde, ochiu stâng îţ plânge...? Să știm și noi, că sântem și noi trei fraţi!

Dă-i, omoară la iel, sucește-nvârtește, n-a plecat băiatu d-acolea, dă lângă ta-său, până când nu i-a spus tărășenia." (O. Bîrlea, *Antologie de proză populară epică*)

8. Identificaţi diminutivele din text și explicaţi valoarea lor în text:

„De obicei, incompetenţa pură sau dezinteresul suprem amestecat cu șmecherie și cel mai profund dispreţ pot conduce la formulări de tipul: *așteptați, vă rog, doar o secundică să vă tipăresc facturica pentru mașinuță.*" (Răzvan Exarhu, *O miresică pentru bossulică*)

Clasele a VII-a - a VIII-a

4. Limbaje științifice. Termeni științifici

Pe baza limbii standard și respectând regulile ei generale, se diferențiază variante specifice diverselor domenii ale vieții socioculturale: limbajul științific, limbajul juridic și administrativ, limbajul politic, cel jurnalistic, cel religios, politic, publicitar etc.

Limbajul științific este definit la un nivel foarte mare de generalitate prin funcția sa socială (de cunoaștere, de descriere obiectivă a lumii) și prin contextul comunicativ (comunicare între specialiști). În realitate, există diferențe mari între limbajele științelor exacte și cele din domeniul umanist (filologie, istorie etc.). Textele științifice au însă, indiferent de domeniu, o structurare clară și respectă reguli specifice, în primul rând de indicare cu precizie a surselor informației.

Limbajul științific se definește mai ales prin lexic, prin *terminologiile* sale. *Termenii* științifici sunt cuvinte și grupuri de cuvinte (sintagme) care primesc o definiție riguroasă, explicită, prin care se încearcă limitarea ambiguităților. Unii termeni științifici provin din cuvintele limbii comune, alții sunt special construiți într-o limbă și împrumutați apoi de alte limbi.

De exemplu, în fragmentul de mai jos este folosită terminologia lingvistică:

„CLITIC. Clasă de forme caracterizate prin autonomie sintactică și lexicală parțială, având un statut intermediar între morfeme mobile și cuvinte de sine stătătoare. Cliticele se caracterizează, în grade diferite, prin pierderea accentului și gruparea cu un cuvânt-suport (= suport fonetic), unele devenind astfel forme nonsilabice, conjuncte (*i-am dat-**o***), prin topică fixă în raport cu suportul (***l**-am văzut, am văzut-**o***, *am **mai** văzut*), prin posibilitatea de a disloca forme verbale compuse (*văzutu-**l**-am, să **mai** văd*) și prin imposibilitatea de a-și atrage subordonați. Există clitice pronominale - formele neaccentuate ale pronumelor personale (***mi l**-a dat*), formele posesive conjuncte (*soră-**mea***) - și adverbiale (semiadverbele *mai, prea*)." (GBLR, Glosar)

Termenii de specialitate ocupă cea mai mare parte din text:

– *clitic, accent, nonsilabic, conjunct, topică, dislocare, subordonați, pronominal, adverbial, semiadverb*;

– *clasă de forme, autonomie sintactică și lexicală, morfem mobil, cuvânt-suport, forme verbale compuse, pronume personal.*

Unii sunt strict specifici gramaticii (*clitic, semiadverb*), alții au sensuri diferite în limba comună și în alte științe (*subordonați*).

Terminologiile înglobează de fapt conţinul unei ştiinţe. A cunoaște sensurile exacte ale termenilor ştiinţifici înseamnă a cunoaște domeniul ştiinţific respectiv.

Exerciţii:

9. Identificaţi termenii ştiinţifici din fragmentul de mai jos:
„Pe laturile [AB] și [BC] ale paralelogramului ABCD se construiesc triunghiurile echilaterale ABE și BCF, astfel încât punctele D și E sunt de aceeași parte a dreptei AB, iar F și D de o parte și de alta a dreptei BC. Dacă punctele E, D și F sunt coliniare, demonstraţi că ABCD este romb.” (subiect la Olimpiada de matematică, clasa a VII-a, 2018)

Clasa a VIII-a

5. Variații de registru

În funcţie de situaţia de comunicare, de caracterul ei oficial sau amical, de relaţiile între interlocutori, elementele de variaţie ale unei limbi se pot ierarhiza în *registre*, pe o axă care are la o extremă formalitatea maximă, la cealaltă – informalitatea maximă. Imaginarea unei asemenea axe nu înseamnă că toate elementele se pot plasa cu exactitate într-un anumit registru, pentru că ea reprezintă de fapt un continuum. Decupajele registrelor sunt aproximative, dar putem vorbi de mai multe niveluri, de exemplu de limbaj *solemn – oficial – standard – colocvial – popular – argotic.*

Formal

Solemn *Stimate domnule, îmi permit să vă reţin atenţia un moment pentru a vă comunica o informaţie care v-ar putea interesa.*
Oficial *Domnule, vă rog să veniţi ca să vă comunic ceva!*
Standard *Domnule, veniţi puţin să vă spun ceva!*
Familiar *Domnu', ia vino un pic la mine să-ţi zic o chestie!*
Popular *Nea cutare, ia vino mata olecuţă să-ţi zic cevașilea!*
Argotic *Băi bos, ia tai-o-ncoa' la mandea să-ţi ciripesc ceva!*

Informal

Pentru variaţiile socioculturale există și alte subcategorii. De exemplu, se folosește termenul ***jargon*** pentru variantele familiare ale limbajelor de specialitate sau, depreciativ, pentru un limbaj ininteligibil, pretenţios, conţinând numeroase împrumuturi lexicale neadaptate.

Un exemplu de jargon informatic actual:

*Oare **adminii** de reţea sau **IT managerii** nu au dreptul în organizaţia pe care o **managiuiesc** să deparoleze un fișier excel, când au drept să schimbe parole in AD?*

Argoul este o variantă nonstandard a limbii prin care un grup sau o categorie de vorbitori (în mod tipic, din lumea interlopă) își marchează coeziunea internă și diferențierea față de societatea și cultura oficială. Elemente de argou sunt preluate de limbajul tinerilor și pătrund permanent în limbajul colocvial.

Un exemplu de limbaj argotic prelucrat literar este următorul:
„Da' noi n-aveam scame de astea, ne durea-n paișpe de politică..., n-aveam în sfeclă decât dixtracția... Nici haleală nu ne trebuia." (Dan Lungu, *Băieți de gașcă*)
Textul ilustrează vorbirea cu intenție deviantă și expresivă a unor tineri; în asemenea contexte nu este întotdeauna posibilă delimitarea clară între registrul familiar și cel argotic. Cuvintele și expresiile familiar-argotice sunt *scame* „griji, probleme", *sfeclă* „cap, minte", *haleala* „mâncare", *a durea în paișpe* „a-i fi indiferent"; cuvântul *distracție* este modificat fonetic cu intenție glumeață (*dixtracție*).

Exerciții:

10. Alegeți termenul din paranteze potrivit din punct de vedere stilistic cu contextele de mai jos:
(a) *Rezolvarea problemei este dificilă, deci necesită (niţică/oleacă/oarece/o anumită) atenție.*
(b) *Să ne întâlnim așa pe stradă, la doi ani după ce am terminat școala, (asta/aceasta) e o surpriză grozavă!*

11. Ordonați pe o axă formal – informal sinonimele (parțiale) următoare:
a se căra – a da cu roiu – a pleca
a da pe goarnă – a denunța – a turna

12. Notați pe text locurile în care în vorbirea personajului se trece din registrul familiar în cel standard, cu elemente de stil științific:
„– Dom'ne, zic, io ți-am dat un exemplu. Scrie cum vrei, da' tre' să vezi și relațiile dintre personaje, că nu-s decât două în prim-plan; ceilalți sunt plecați. Altă chestie: zi că evenimentele istorice nu apar direct, ci reflectate în conștiința personajelor, și că izolarea...
Nea George se apucă iar să noteze, conștiincios, da' Luci îmi aruncă o privire și-mi face semn cu degetu' la cap, adică ce se-ntâmplă; m-am tâmpit? Dau din umeri și i-l arăt din bărbie pe ta-su: ce vrei, nene; ce dracu' să fac!?
–... Așa, zic, deci locu' ăsta izolat, unde nu te-ai aștepta să vină turcii... – te-ai prins, da? în fine, mai cauți și tu niște citate, bagi cu Golgota la urcuș și la urmă cu lupta de eliberare a poporului român; vezi să nu uiți chestia asta, că n-am făcut nimic! Acu' știi s-o faci?
– Da!" (Ovidiu Verdeș, *Muzici și faze*)

13. Identificați elementele argotice din fragmentul de mai jos:
„Domne, omu' dăduse cu zoru și fusese băgat la bulău și dat la demolări, că, dacă nu era nea Jean Cric să pună umăru, gagiu o mierlea sub dărâmături." (G. Astaloș, *Utopii*)

REZOLVAREA EXERCIȚIILOR

I. PĂRȚILE DE VORBIRE

VERBUL

1.-2. În absenţa verbelor, textul este imposibil de înţeles. Exerciţiul **2** conduce la reconstruirea textului de la exerciţiul **1**:

„Îmi amintesc cum a povestit Ţaganu o escapadă de-a lui în curtea morii: „Am sărit gardul pe la căsuţa cu cap de mort. Am ajuns lângă moară. M-a văzut un morar. Au venit și alţi morari. Am luat-o la fugă. Au aruncat în mine cu pietre. M-am ferit. Când au terminat pietrele, au scos pistoalele. Nu m-au nimerit. Au tras cu mitralierele. Trăgeau în sus, mă lăsam în jos. Trăgeau la picioare, săream în sus. Au adus tunuri. Dar eu fugeam mai departe. S-au luat cu tancurile după mine, dar eu fugeam. Au trimis avioane și au aruncat bombe, dar eu am ajuns la gard și l-am sărit pe aici, pe la poartă. Povestea așa de serios, încât aproape ajunseserăm să-l credem."

3. Exemplu de rezolvare:
îmi amintesc
(a) din punct de vedere morfologic, verbul *a-și aminti* are în enunţ o formă flexionară specifică, prin care marchează modul realităţii (indicativ), timpul prezent, persoana 1 singular; este însoţit de un clitic pronominal în dativ, tot de persoana 1 singular;
(b) din punct de vedere sintactic, verbul are un subiect neactualizat, dar care se reconstituie din terminaţia verbului (subiect inclus) – *eu*; verbul cere și un complement direct (*cineva își amintește **ceva***), realizat aici printr-o propoziţie: „cum a povestit Ţaganu o escapadă de-a lui în curtea morii";
(c) din punct de vedere semantic, verbul descrie un proces psihologic trăit de cel care povestește, în momentul povestirii.

4.
a fi: *fusesem – fost – ar fi – suntem – erai – este*
a lua: *am luat – luând – iei – să ia*
a vedea: *vor vedea – văzu – văd – să vadă*

5. Exemplu de rezolvare: *Ieri, în parc, Dana m-**a întrebat** cu timiditate ceva.*

6. *ne-am mutat*; *nu ... dăduse*; *am lăsat*; *cuprinzând*; *am pus*

7.
(a) *cheltuiește*
(b) *triumfă*
(c) *năruie*
(d) *dăinuie*

8.
(a) *însemnează*

(b) *înseamnă*
(c) *manifestează*
(d) *manifestă*
(e) *acordă*
(f) *acordează*
(g) *ordonează*
(h) *ordonă*
(i) *reflectează*
(j) *reflectă*
(k) *toarnă*
(l) *turnează*

9.

-a, cu *-ez*	–
-a, fără *-ez*	*a căuta, a da, a pleca*
-ea	*a vrea, a avea*
-e	*a întinde, a se face, a spune, a cere*
-i, cu *-esc*	*a întâlni, a zări, a opri*
-i, fără *-esc*	*a fugi, a fi*

10. Verbele din paranteză nu au forme de perfect compus (a) și mai-mult-ca-perfect (d). În schimb, în (b) și (c) – la formele de imperfect, respectiv prezent – înlocuirea se poate face.

11.
(a) Îl obsedează ideea *de a merge* la mare.
(b) *A citi* înseamnă *a învăța*.
(c) Pompierii sosesc pentru *a stinge* focul.

12.
a trece – regent: *vor umbla*
a înainta – regent: *vrând*
a trece – regent: (*era*) *nevoit*

13. de nu vor umbla turcii *să treacă* printr-alt loc (...); vrând *să înainteze* (...); era nevoit *să treacă*

14.
– *a oferi*: elemente subordonate = *microfonul* (complement direct); *soților* (complement indirect); *pentru a afla* (circumstanțial de scop)
– *a afla*: element subordonat = *amănunte* (complement direct)
– *a interveni*: element subordonat = *cu întrebările și comentariile* (complement prepozițional)

15.
sosit = component al unui timp verbal (perfectul compus *au sosit*)
scăpat = component al unui timp verbal (perfectul compus *au scăpat*)
părut = component al unui timp verbal (perfectul compus *au părut*)
fost = component al unui timp verbal (perfectul compus al auxiliarului din construcția pasivă)
plătite = component al construcției pasive (perfectul compus *au fost plătite*)

văzut = component al unui timp verbal (perfectul compus *s-a văzut*)
adusă = adjectiv participial cu funcţie sintactică proprie (atribut: *mobilă... adusă*)
fost = component al unui timp verbal (perfectul compus al auxiliarului din construcţia pasivă)
înlocuite = component al diatezei pasive (perfectul compus *au fost înlocuite*)

16.
(a) *adăugând* – circumstanţial de mod
(b) *provenind* – atribut
(c) *așteptându-* – circumstanţial de timp
(d) *bombănindu-ne, plângându-ne* – circumstanţiale concesive
(e) *orbindu-, muind* – atribute

17. *creând – apropiind – agreând – apreciind – tăind*

18.
formele de supin: (a) *de văzut*; (d) *de cules*
participii: (b) *văzut*; (c) *cules*

19.
(A) forme verbale simple ale indicativului: *spusese – știam – petrecuse – avea – devenise – aveau*
(B) forme verbale compuse ale indicativului: *a schimbat – n-am înțeles – m-am lămurit*

20. *se zice; nu se ... bucură; trebuie; mint; spun; nu... place; pleacă*

21.
(a) *întârzii*
(b) *înfățișează*
(c) *înfățișăm*
(d) *precedă*

22. Valori:
(A) atemporală – (c)
(B) deictică (de referire la momentul comunicării) – (b)
(C) narativă (de prezent istoric) – (d), (f)
(D) de viitor (a), (e)

23. *vorbește, să gândește, să răzgândește, vine, să face, să duce* (x 2), *iesă* = forme neliterare (nonstandard) de persoana a 3-a plural, identice cu cele de persoana a 3-a singular. În plus, *să* (din *să răzgândește*) și *iesă* (în loc de *iese*) cuprind și pronunţii nonstandard.

Formele corespunzătoare din limba standard: *vorbesc, se gândesc, se răzgândesc, vin, se fac, se duc, ies*. Singura formă verbală din text conformă cu normele limbii standard este *aranjează*, pentru că la verbele de conjugarea I persoana a 3-a plural este identică cu persoana a 3-a singular.

24.
(a) prezent
(b) perfect simplu

25.
(a) *dormii*

(b) *citi*
(c) *mă sfiii*

26.
(a) Transilvania sau Moldova
(b) Banat
(c) Muntenia

27. *Zenobia* ***mi-a făcut*** *semn să nu le răspund,* ***a așteptat*** *până ce ne-****au strigat*** *a treia oară, atunci* ***a deschis****, cu mâna ei. „****Am venit****", ne-****a spus*** *domnul Sima, „vi l-****am adus*** *pe Dragoș, și masa, și ierburile, și lucrurile făgăduite".*

28. *Își* ***continuă*** *plimbarea, la fel de liniștit,* ***făcu*** *un ocol prin spatele omului de zăpadă, apoi* ***coborî*** *pe unde venise. Nimeni nu-i* ***dădu*** *vreo atenție, nimeni nu-i remarcase sosirea și mai ales înapoierea. (...) Costin* ***sări*** *de pe bancă și începu să-și desfacă brațele parcă după un somn greu și tulbure. Dar nici nu* ***se gândi*** *să deschidă gura înainte de a face un cerc în jurul omului de zăpadă.*

29. *Ieri* ***m-am trezit*** *la ora șapte.* ***Ciripeau*** *niște păsări, dar* ***nu știam*** *unde* ***erau****.* ***M-am dus*** *să-mi fac o cafea.*

30. *trecuse – muiasem – mă hotărâsem – mă gândisem – spusese – auzisem – citisem*

31. De exemplu: *Ieri-dimineață* ***am văzut*** *în copacul din fața ferestrei mele o veveriță.* ***Stătea*** *nemișcată pe o creangă.* ***Venise*** *probabil, sărind din creangă în creangă, din parc. Când* ***m-am apropiat*** *de fereastră,* ***a fugit****.*

32.
(a) *vom avea – vom lucra – va fi – vor fi prezentate – vor fi însoțite – vor fi desemnate – vor fi afișate – va primi – vor fi premiați*
(b) *o să pot – o să vin – o să vin – o să încerc*
(c) *nu m-oi bate – oi spune – om lega – om fi – om trăi*

33. Da. În (a) viitorul standard este potrivit unui text de informare; în (b), viitorul cu *o să...* este firesc într-un registru colocvial; în (c) apare viitorul popular, potrivit cu stilul basmului.

34.
Viitorul popular cu auxiliarul *a vrea* + infinitiv, dar fără *v-* inițial la auxiliar: *om ajunge, (ă)ți vedea, a scoate.*
Viitorul colocvial (auxiliarul *a avea* + conjunctiv): *am să iau, am să duc.*
Lipsesc viitorul standard și viitorul colocvial alcătuit din *o* + conjunctiv.

35. De exemplu:
După ce își va fi terminat lecțiile, copilul se va juca timp de o oră.
sau: *După ce se va fi jucat timp de o oră, copilul își va termina lecțiile.*

36. Viitor propriu-zis: (a); viitor anterior (d); prezumtiv cu referire la prezent (b), (c); prezumtiv cu referire la trecut (e).

37.
(a) *nu veni*
(b) *nu fi*
(c) *nu face*
(d) *nu zice*

38.
(a) *Rog <u>să se verifice</u> și <u>să se analizeze</u> cele semnalate mai sus și <u>să se dea</u> dispozițiile corespunzătoare, în vederea rezolvării celor solicitate.*
(b) *Prin prezenta vă rog <u>să binevoiți să-mi aprobați</u> eliberarea unei adeverințe.*

39.
(a) *să fii*
(b) *să fi fost*
(c) *să fii ajutat*

40.
să știți – verb la conjunctiv prezent, pers. 2 pl.
să... se fi părut – verb la conjunctiv perfect, pers. 3 sg. (însoţit de pronumele reflexiv *se*)

41.
(1) *ar plăcea*
(d) *ar dispărea*
Exemplele (b) și (c) cuprind forme corecte.

42. *aș dori, ar afla, ar fi, aș putea*

43.
(A): (a), (c), (g)
(B): (e), (h), (i)
(C): (b), (d), (f)

44. Verbul impersonal și unipersonal *a durea* este folosit la persoana a 2-a singular, cu subiect uman.

45.
(A) tranzitive: *a transforma, a potrivi, a putea*
(B) intranzitive: *a se lungi, a intra, a fi* [„îi era teamă"], *a trece*
(C) copulative: *a fi* [„*era... îngustă*"]

46. *a consta în..., a apela la..., a se supăra pe..., a recurge la..., a se referi la...*

47.
(a) *am vândut* – [S_{inclus}], [CI], [CD]
(b) *s-a bucurat* – [S], [CPrep]
(c) *au venit* – [S], [CircLoc], [CircTimp]
(d) *a devenit* – [S], [NP]

48. Exemplu de posibilă rezolvare: [*Acum*$_{\text{CircTimp}}$] [*Dan*$_{\text{S}}$] *râde* [*cu poftă*$_{\text{CircMod}}$] [*de mine*$_{\text{CPrep}}$] [*din cauza* $_{\text{CircCauză}}$] *ta.*

49. De exemplu, pentru *-ui*: *a lustrui, a vărui* etc.; pentru *-iza*: *a școlariza, a familiariza* etc.

50.
(a) îmbogăți < în- + bogat + -i
(a) sfârâi < sfâr + -îi
(a) ciomăgi < ciomag + -i
(a) bucureșteniza < bucureștean + -iza

51. *chef > (a) chefui, zece > (a) zeciui, jos > (a) înjosi, roșu > (a) (în)roși, alături > a alătura*

52.
a recunoaște: din prefixul *re- + cunoaște*
a redeschide: din prefixul *re- + deschide*
a pregăti: din prefixul *pre + găti*

53.
Pentru *a da foc*: *foc* a avut inițial funcția de complement direct, dar acum nu mai este analizabil ca atare; *foc* nu permite substituiri prin sinonime, nu permite modificări morfologice sau sintactice (*a da focuri/ a da focul/a da acest foc*). Gruparea are sens unic („a incendia"). În concluzie, poate fi considerată locuțiune.
Pentru *a ieși la liman: la liman* poate fi încă socotit un circumstanțial de loc, chiar dacă sensul expresiei este metaforic și unitar („a se salva"). Se pot găsi sinonime pentru *a ieși* (*a ajunge la liman*) și parțiale pentru *liman* (*a ieși la suprafață, la mal, la lumină*), chiar dacă ultimele nu au exact același sens. *Liman* nu permite multe modificări, dar nici nu le exclude total („pentru a ieși la un liman european", timpul.md). Așadar, este vorba de o *expresie figurată, relativ fixată,* dar nu de o locuțiune propriu-zisă.

54. Formele verbale din text nu sunt ancorate suficient prin conexiunile între propoziții și prin adverbe (care au o referință vagă), astfel încât nu este clară ordonarea acțiunilor descrise prin perfectul compus: *m-am încrezut* – (atunci) *nu mi-am dat seama – am văzut* (ieri) – (după ce) *m-au lăsat* (iarăși) – *am rugat* – (după ce) *m-am dat jos – am început – nu a găsit.*

55.
(a) *am nimerit* – verb de conjugarea a IV-a (cu infinitivul în *-i* și *-esc* în conjugare), modul indicativ, timpul perfect compus, persoana 1, număr singular; funcția sintactică de predicat verbal
(b) *am nimerit, s-a părut, am deschis, ne-am strecurat, am trântit, am auzit, am coborât, ne-am luat, ne-am privit*
(c) *fi* – verb copulativ la infinitiv, subordonat verbului *a putea,* complement direct; *trebui* (*va trebui*) și *putea* (*va putea*) = componente ale formelor de viitor
(d) *izbindu-se* sau *mergând*
(e) *ferecat, plictisit, pierdut* – participii adjectivale fără compliniri; *luminată* – participiu adjectival, regent pentru circumstanțialul de mod *slab* și pentru complementul de agent *de becuri*
(f) ***era*** (*pustie*); *este (pierdut)* – verbe copulative; ***Era*** *(o noapte)* – verb predicativ
(g) *să vorbim, să ne descurcăm*

SUBSTANTIVUL ȘI ARTICOLUL

1.
(a) substantivele comune: *străzile, zilele, ochii, zăpadă, fața, cearșaf*
substantivele proprii: *Crăciunului, Nicu*
(b) substantive la singular: *fața, cearșaf* (cele două substantive intră în expresia *a se trezi cu fața la cearșaf* cu sensul „a se trezi îmbufnat, supărat")
substantive la plural: *străzile, ochii*
Substantivele *fața* și *străzile* sunt de genul feminin (*o față – două fețe, o stradă – două străzi*), substantivul *cearșaf* este de genul neutru (*un cearșaf – două cearșafuri*), iar substantivul *ochii* este masculin (*un ochi – doi ochi*).
(c) *străzile* – cazul nominativ (are funcția sintactică de subiect și se acordă cu verbul: *Străzile erau animate)*
Crăciunului – cazul genitiv (articolul *-lui* este de genitiv, în acest context *Crăciunului* fiind cerut de prepoziția *dinaintea)*
Nicu – cazul nominativ (are funcția sintactică de subiect și se acordă cu verbul *se pomeni)*
zăpadă – cazul acuzativ (urmează după prepoziția *în*)
(d) Substantivele articulate din text sunt: *stră*zi***le*** (nearticulat: *străzi*), *zile**le*** (nearticulat: *zile*), *Crăciunu**lui*** (nearticulat: *Crăciun*), *och**ii*** (nearticulat: *ochi*), *faț**a*** (nearticulat: *față*). Toate aceste substantive sunt articulate cu articolul hotărât.

2.
careu – genul neutru, numărul singular
curtea – genul feminin, numărul singular
școlii – genul feminin, numărul singular
ore – genul feminin, numărul plural
copiilor – genul masculin, numărul plural
ținuta – genul feminin, numărul singular

3.
• Substantivele proprii din textul dat, care desemnează referenți animați și nonanimați, sunt *Iorguleț, Emil; Spania, Pirinei, Șaua Strâmbă, Carpații.*
• Substantivele proprii au formă unică de singular (*Iorguleț, Emil; Spania, Șaua Strâmbă*) sau de plural (*Pirinei, Carpați*), cum o dovedesc contextele: *acest Iorguleț, Emil; această Spania, Șaua Strâmbă*; *acești Pirinei, Carpați.*
• Se observă că substantivul propriu care desemnează o persoană, *Emil*, este însoțit de marca *lui*, cu ajutorul căreia se exprimă cazul dativ al substantivelor proprii masculine.
• Se constată că numai substantivul propriu, care desemnează munți, *Carpați* este articulat hotărât, fapt cerut de funcția sintactică de complement direct pe care o îndeplinește: *să repopuleze Carpații*$_{CD}$ (nu se poate spune **să repopuleze Carpați*). În afara substantivului propriu *Carpați*, nu se pune problema articulării/nearticulării substantivelor proprii, întrucât acestea sunt prin natura lor determinate, adică au referenți unici, cunoscuți de către vorbitor. Substantivele ***Spania*** și ***Șaua Strâmbă*** nu sunt articulate cu articolul hotărât, ci conțin o finală identică cu articolul *-a*.
• Funcțiile sintactice îndeplinite de substantivele proprii din text sunt: circumstanțial de loc, când sunt precedate de prepoziții (*din Spania, din Pirinei, în Șaua Strâmbă*), complement direct (*Carpații*)

și complement indirect (*lui Emil*). Substantivul propriu *Iorguleț* funcționează ca o apoziție (care va fi studiată în clasa a VIII-a).

4.
(a) • substantive însoțite de articolul hotărât enclitic:
– masculin plural (*munț**ilor***)
– feminin singular (*aur**a***, *tolb**a***, *baghet**a***, *tain**a***) și plural (*creste**le***, *culori**le***, *clipe**le***)
– neutru singular (*colț**ul***, *amurg**ului***)
• substantive însoțite de articolul nehotărât proclitic:
– masculin singular (***unui** spiriduș*)
– feminin singular (***o** poiană*, ***unei** zâne*)
– neutru singular (***un** dar*)
• substantive însoțite de articolul demonstrativ:
– feminin singular (*taina **cea** mare*)

Observație: În structura *taina cea mare*, articolul *cea* este suplimentar (substantivul *taina* este articulat cu articolul hotărât, iar *cea* poate lipsi: *taina mare*), de aceea are rol emfatic.

(b) În contextul *o poiană*, *o* este articol nehotărât proclitic, acordându-se în gen, număr și caz cu substantivul *poiană*, iar în contextul *străbătând-o*, *o* este pronume neaccentuat (care substituie substantivul exprimat anterior *poiană*), genul feminin, numărul singular, cazul acuzativ.
(c) Substativele terminate în *-le* din text sunt: *crestele*, *culorile*, *clipele*, *zile*. Dintre acestea, numai în cazul substantivului *zile*, *-le* este desinență, nu articol (forma articulată este *zilele*).

Observație: În cazul cuvântului *agale* din text nu se poate vorbi de desinența sau de articolul *-le*, întrucât acesta este adverb (parte de vorbire invariabilă).

(d) În *taina cea mare*, substantivul *taina*, primul component al structurii, este articulat cu articolul hotărât enclitic *-a*, iar *mare* este adjectiv postpus substantivului. În *marea taină*, articolul *-a* se atașează adjectivului – primul component al structurii – doar formal și, la fel ca în cealaltă structură, *marea* este adjectiv.

5. Substantive posibile:
(a) *colegii* – subiect
-n cataloage – gruparea formată din substantiv și prepoziție are funcția sintactică de circumstanțial de loc
hârtia – complement direct
elevilor – complement indirect (se subordonează adverbului *asemenea* și este în cazul dativ)
de director – complement prepozițional
(b) În text apar articole hotărâte enclitice (*coleg**ii***, *hârti**a***, *gur**a***, *or**ei***) și articolul nehotărât proclitic *o* (***o** frică*).

Observație: *Cel* din construcția *către **cel** căruia i se adresează* este pronume demonstrativ (înlocuiește un substantiv), nu articol demonstrativ (ca într-o construcție precum *către colegul **cel** înalt*).

(c) *mei* (*colegii mei*) – atribut exprimat prin adjectiv pronominal posesiv
tari (*gume tari*) – atribut exprimat prin adjectiv propriu-zis
strâmbată – atribut realizat prin adjectiv participial
acoperită – atribut realizat prin adjectiv participial
vreun (*vreun caiet*) – atribut exprimat prin adjectiv pronominal nehotărât
patologică (*frică patologică*) – atribut exprimat prin adjectiv propriu-zis

6.

trupe	– substantiv colectiv, genul feminin, numărul plural, cazul genitiv – este însoțit de articolul demonstrativ *celor* (cu formă de genitiv plural), de adjectivul numeral *două* și de adjectivul propriu-zis *celebre*, toate cele trei elemente acordându-se cu substantivul colectiv în gen, număr și caz – are funcția sintactică de atribut
public	– substantiv colectiv, genul neutru, numărul singular, cazul nominativ – este articulat cu articolul nehotărât proclitic *un* – are ca subordonat adjectivul *eterogen*, specific unui substantiv colectiv, care se acordă cu substantivul *public* în gen, număr și caz – are funcția sintactică de subiect
(*în*) *mulțime*	– substantiv colectiv, genul feminin, numărul singular, cazul acuzativ – este precedat de prepoziția *în* – grupul *în mulțime* îndeplinește funcția sintactică de circumstanțial de loc

7.
În text există substantive defective de plural (numai cu formă de singular): masive (*apă*, *gheață*) și abstracte (*cumsecădenie*, *bunăvoința*).
Substantivul *apă* folosit la plural (*ape*) nu mai indică materia, ci feluri/rânduri de *apă*; substantivul masiv *gheață*, cu sensul „apă aflată în stare solidă, în urma înghețării”, capătă la plural (*ghețuri*) alt sens – „întinderi mari de gheață aflate pe uscat sau pe apă”.
Substantivul abstract *bunătate* folosit la plural (*bunătăți*) are fie sensul „fapte bune, binefaceri”, fie sensul „mâncăruri sau băuturi bune”, devenind în acest ultim caz substantiv concret.
Substantivul *coexistență* este utilizat rar la plural (în DEX și în DOOM[2] se înregistrează pluralul *coexistențe*).

8.
Mircișor – cazul vocativ (indică destinatarul unei adresări directe și are o intonație specială, marcată grafic prin virgulă, intonație care îl distinge de nominativ)
centru – cazul acuzativ (urmează după prepoziția *dinspre*)
oamenii – cazul nominativ (intră în relație cu verbul *au umplut*, cu care se acordă)
străzile – cazul acuzativ (se subordonează verbului *au umplut*, care cere un complement direct)
lui Ceaușescu – cazul genitiv (urmează după prepoziția *contra* și prezintă marca de genitiv *lui*)

9.
(a) În contextul *locul este bântuit*, substantivul *locul* este în cazul nominativ (intră în relație cu structura verbală, cu care se acordă, *este bântuit*).
În contextul *în locul de care vorbim*, substantivul *locul* este în cazul acuzativ (urmează după prepoziția *în*).
În contextul *Nimeni nu mai știe locul*, substantivul *locul* este în cazul acuzativ (se subordonează verbului *nu știe*, care cere un complement direct).
(b) În text sunt cinci substantive în genitiv:
– *unei macarale*: se subordonează unui substantiv (*legenda (fantoma)*); articolul nehotărât care însoțește substantivul are formă de genitiv – *unei*
– *a lui Ceaușescu*: se subordonează unui substantiv (*vizită*); este însoțit de articolul genitival *a* și de marca de genitiv *lui*

– *al clădirii:* se subordonează unui substantiv (*tur*); este însoțit de articolul *al*, marcă a genitivului, și de articolul enclitic de genitiv, feminin, singular *-i*
– *muzeului*: se subordonează unui substantiv (*perimetrul*); articolul hotărât enclitic *-lui*, atașat substantivului, are formă de genitiv
– *lui Oroveanu*: se subordonează unui substantiv (*muzeului*); este însoțit de marca de genitiv *lui*

10.
Deși au aceeași terminație *-ului*, cele două substantive sunt în cazuri diferite, deoarece au regenți de natură diferită:
– *chipului* este în cazul genitiv, având ca regent substantivul *trăsăturile*
– *portretului* este în cazul dativ, având ca regent verbul *corespundeau*

11.
Substantivele în genitiv sunt:
a limbii – are ca regent substantivul *folosire*; articolul *a*, care se acordă cu substantivul regent, apare pentru că regentul, aflat în imediata vecinătate a genitivului, nu este articulat hotărât (potrivit normelor limbii române actuale, nu se poate spune **folosirea a limbii*)
al comunicării – are ca regent substantivul *exercițiul*; articolul *al*, care se acordă cu substantivul regent, apare pentru că regentul articulat hotărât nu se află în imediata vecinătate a genitivului (regentul articulat hotărât este urmat de adjectivul *cotidian*, apoi de genitivul cu articolul *al*)
limbii – are ca regent substantivul *stricarea*
barbarismelor – are ca regent substantivul *invazia*
accentelor – are ca regent substantivul *smintirea*

12.
În contextul *la capătul a doar patruzeci de zile*, *a* este prepoziție care ajută la exprimarea relației de genitiv (impusă de gruparea *la capătul*), în condițiile în care substantivul *zile* este precedat de numeralul, cu valoare adjectivală, invariabil în caz *patruzeci* (nu se poate spune **la capătul doar patruzecilor de zile*).
În contextul *pielea sticloasă a marelui conducător*, *a* este articol genitival, care ajută la exprimarea genitivului *a... conducător*, acordându-se în gen și în număr cu substantivul regent *pielea*. Apariția lui *a* este obligatorie întrucât între substantivul regent articulat hotărât și genitiv este intercalat adjectivul *sticloasă* (în schimb, nu s-ar fi putut spune **pielea a marelui conducător*).

13.
(i)
(a) *învățătoarea* – cazul nominativ, intră în relație cu verbul *arătase*, cu care se acordă, funcția sintactică de subiect
o molie – cazul acuzativ (substantivul poate fi înlocuit prin pronumele neaccentuat *o*: *o arătase*), are ca regent verbul *arătase*, funcția sintactică de complement direct
(*pe*) *geamul* – cazul acuzativ (substantivul urmează prepoziției *pe*), gruparea formată din prepoziția *pe* și substantivul *geamul* îndeplinește funcția sintactică de circumstanțial de loc
al clasei – cazul genitiv, are ca regent substantivul *geamul*, funcția sintactică de atribut
copii – cazul vocativ, indică persoanele cărora li se adresează interlocutorul și are o intonație specială, marcată grafic prin virgulă (intonația distinge vocativul de nominativ), fără funcție sintactică
insectele – cazul nominativ, intră în relație cu verbul *sunt (animale)*, cu care se acordă, funcția sintactică de subiect
animale – cazul nominativ, intră în relație cu verbul copulativ *sunt* și se acordă în număr cu subiectul *insectele*, funcția sintactică de nume predicativ

(b) *lui Procopiu* – cazul dativ, are ca regent verbul *se aprinseseră*, funcția sintactică de complement indirect
Pavel Mirto – substantiv propriu în cazul nominativ, apoziție (explicitează substantivul exprimat anterior *colegul*)
(ii)
În structura *lui Procopiu*, *lui* este marcă de dativ (ajută la exprimarea cazului dativ al unui nume propriu masculin); în structura *colegul lui de birou*, *lui* este pronume personal în genitiv (substituie un substantiv).

14.
• Structura *pe Pablo* are funcția sintactică de complement direct. Aici *pe* este marcă a complementului direct. Substantivul *Pablo* este în cazul acuzativ, impus de prepoziția *pe* (dovadă că poate fi înlocuit cu un pronume cu formă specifică de acuzativ: *pe tine*).
• Structura *pe burta* are funcția sintactică de circumstanțial de loc. În această structură *pe* are sens locativ. Substantivul *burta* este în cazul acuzativ, impus de prepoziție (poate fi înlocuit cu un pronume cu formă specifică de acuzativ: *pe tine*).
• Structura *pe jumătate*, formată din prepoziția *pe* și substantivul *jumătate*, este locuțiune adverbială, prin urmare, nu se indică, în analiză, cazul substantivului component *jumătate*. Locuțiunea are funcția sintactică de circumstațial de mod.

15.
Cele trei cuvinte s-au format în română prin derivare:
Bugiuleasca < *Bugiulescu* (derivat cu sufixul moțional *-a*)
nepoțelul < *nepot* (derivat cu sufixul diminutival *-el*)
cărucior < *căruț* (derivat cu sufixul diminutival *-ior*); la rândul său, *căruț* < *car* + suf. *-uț*

16.
În cele două texte se pot identifica următoarele procedee de formare a cuvintelor:
• derivare
bucătăreasă < *bucătar* + suf. *-easă* (*bucătar* este, la rândul său, un derivat: *bucată* + suf. *-ar*)
străinătate < *străin* + suf. *-ătate*
• derivare și schimbare a valorii gramaticale
necunoscutul < pref. *-ne* + *cunoscut*; în context adjectivul *necunoscut* a devenit substantiv, dovadă că este articulat cu articolul hotărât *-l*
• compunere și schimbare a valorii gramaticale
răufăcător < *rău* + *făcător* (*făcător* este, la rândul său, un derivat: *face* + suf. *-ător*); în context adjectivul *răufăcător* a devenit substantiv, fapt evidențiat de articularea cu articolul nehotărât: *un răufăcător*
• schimbare a valorii gramaticale
ticălos – în context adjectivul *ticălos* a devenit substantiv, dovadă că are ca subordonat locuțiunea adjectivală nehotărâtă *cine știe ce* (la fel ca în *cine știe ce om*)
cititul – supinul este folosit cu valoare substantivală, dovadă că este articulat cu articolul hotărât enclitic *-l*

17.
Exemple posibile:
telejurnal < *tele-* + *jurnal* (*tele-* are sensul „departe, la distanță")
românofil < *român* + *-fil* (*-fil* are sensul „iubitor, prieten")

18.
Substantivul *trebuie* (*acest trebuie*), care funcționează în text ca un citat, provine din verbul impersonal *trebuie* (utilizat la începutul textului); schimbarea valorii gramaticale e indicată de subordonatul adjectival (cu rol de determinant) *acest*.
Substantivul *eului* provine din pronumele personal *eu*; schimbarea valorii gramaticale e indicată de subordonatul adjectival *meu* și de articolul *-lui*.

Observație: Se consideră că substativele *plierea* și *înfrângere* sunt, în limba actuală, derivate de la verbe (*a plia*, *a înfrânge*), nu infinitive lungi verbale care au devenit substantive.

19.
Substantivele *smirnă* (*să stea smirnă*) și *covrig* (*stătea covrig*) se subordonează verbului și sunt folosite invariabil în astfel de contexte, semne că au trecut în clasa adverbului.
Substantivul *Doamne*, care nu desemnează în contextul din (c) divinitatea, trece în clasa interjecției.

20.
(a) ~~*Ne-au vizitat cuscri noștri.*~~ / *Ne-au vizitat cuscrii noștri.*
(b) *Am cunoscut doi scafandri.* / ~~*Am cunoscut doi scafandrii.*~~ / ~~*Scafandri mi-au povestit lucruri interesante.*~~ / *Scafandrii mi-au povestit lucruri interesante.*
(c) ~~*Acești parcagi nu își fac datoria.*~~ / *Acești parcagii nu își fac datoria.* / ~~*Parcagii nu își fac datoria.*~~ / *Parcagiii nu își fac datoria.*
(d) ~~*contabil șef*~~/*contabil-șef*; ~~*mai mult ca perfect*~~/*mai-mult-ca-perfect*; *postcomunism*/~~*post-comunism*~~; ~~*derbyul*~~/*derby-ul*

PRONUMELE ȘI ADJECTIVUL PRONOMINAL

1. Pronumele și adjectivele pronominale identificate au fost îngroșate.
„Insula Trandafirie este locul adevărat în **care** **s**-au născut din ceruri, din pământuri sau ape cei dintâi oameni ca **noi**. Deosebirea dintre **ei** și **tot ce** mai fusese înainte era că omul, cu toate că subțire și înalt, adică supus căderii de la **sine**, **s**-a sculat deodată drept în picioare și a mers pe punctul cel mai îngust al trupului **său**, ca o arătare ciudată. Tălpile **lui** erau satinate și **el însuși** **s**-a numit pre **sine** Fiul Plopilor, mirat, fără îndoială, de înrudirea făpturii **lui** zvelte cu făptura copacilor încremeniți (...). A fost în timpurile **acelea** neînchipuite, urzite cu frumuseți de basm, în **care** **s**-au desprins din tipare și **s**-au lepădat de osânza pământului robii rădăcinii (...)."
Pronume și adjective pronominale cu categoria persoanei: *noi, ei, el, lui* (pronume personale); *s-, sine* (pronume reflexive); *său* (adjectiv pronominal posesiv); *însuși* (adjectiv pronominal de întărire).
Pronume și adjective pronominale nepersonale: *tot* (pronume nehotărât); *care, ce* (pronume relative); *acelea* (adjectiv pronominal demonstrativ)

2.
(a) *îți* – pronume personal, persoana a 2-a singular, formă clitică de dativ, funcția sintactică de complement indirect
ni – pronume personal, persoana 1 plural, formă clitică, cazul dativ, funcția sintactică de complement indirect
le – pronume personal, persoana a 3-a plural, genul feminin, formă clitică de acuzativ, funcția sintactică de complement direct

(b) *îl* – pronume personal, persoana a 3-a singular, genul masculin, formă clitică de acuzativ, funcția sintactică de complement direct (complementul direct este dublu exprimat – prin cliticul *îl* și prin substantivul *pe Ion)*

(c) *îmi* – pronume personal, persoana 1 singular, formă clitică de dativ, funcția sintactică de complement indirect posesiv

(d) *-i* – pronume personal de persoana a 3-a singular, formă clitică de dativ cu valoare neutră; fiindcă nu evocă un referent, nu are funcție sintactică

(e) *o* – pronume personal, persoana a 3-a singular, genul feminin, formă clitică de acuzativ, funcția sintactică de complement direct; reia propoziția completivă directă *dacă vrea (să plece)* (folosire profrază)

3. Formele omonime se disting în context, prin identificarea regentului și prin alte teste sintactice (anticiparea/dublarea unei forme tari pentru formele clitice).

(a_1) ***Vă*** *aduc la cunoștință că sunteți penalizați* – complement indirect, dativ; regentul este locuțiunea *a aduce la cunoștință ceva* ***cuiva****;* complementul indirect poate fi dublu realizat, prin forma clitică *vă* și prin forma accentuată de dativ *vouă*: ***Vouă vă*** *aduc la cunoștință că sunteți penalizați*

(a_2) *Profesorul* ***vă*** *laudă numai pe voi* – complement direct, acuzativ; regentul este verbul *a lăuda (ceva/****pe cineva****)*; complementul direct este dublu realizat, prin pronumele clitic *vă* și prin forma accentuată *(pe) voi*

(b_1) ***Ne*** *spuneți unde ați fost?* – complement indirect, dativ; regentul este verbul *a spune (ceva* ***cuiva****)*; complementul indirect poate fi dublu realizat, prin forma clitică *ne* și prin forma accentuată de dativ *nouă*: ***Ne*** *spuneți și* ***nouă*** *unde ați fost?*

(b_2) *Maria nu* ***ne*** *cunoaște* – complement direct, acuzativ; regentul este verbul *a cunoaște (ceva/pe* ***cineva****)*; complementul direct poate fi dublu realizat, prin forma clitică *ne* și prin forma accentuată *(pe) noi*: *Maria nu* ***ne*** *cunoaște* ***pe noi***

(c_1) *Începutul cărții* ***lui*** *este fascinant* – atribut, genitiv; regentul este substantivul *cărții*

(c_2) *Nu* ***lui*** *i-am spus că plec* – complement indirect, dativ; regentul este verbul *a spune (ceva* ***cuiva****)*; este dublat prin cliticul personal de dativ *i-*

(d_1) *Ți-a cerut doar cartea-****mi*** – atribut, dativ; regentul este substantivul *cartea*

(d_2) ***Mi****-a cerut cartea ta* – complement indirect, dativ; regentul este verbul *a cere (ceva* ***cuiva****)*

4.

Enunțul	Pronumele	Persoana	Numărul	Cazul
(a)	***Îmi*** *(număr)*	1	sg.	D
(b)	***mă*** *(priveam)*	1	sg.	A
(c)	***Își*** *(suflecau)*	3	pl.	D
	*(arătându)-****și***	3	pl.	D
(d)	***își*** *(aplecară)*	3	pl.	D
(e)	*(să)* ***ne*** *(tundem)*	1	pl.	A

5. (a)

Reflexivul	**Valoarea**	**Persoana**	**Numărul**	**Cazul**
mă *(înfrunt)*	obligatoriu	1	sg.	A
s-(a pronunțat)	obligatoriu	3	sg.	A
(nu) ***se*** *(știe)*	pasiv	3	sg.	A
Mă *(înapoiez)*	obligatoriu	1	sg.	A
și*-(a definitivat)*	posesiv	3	sg.	D
*(să)-****și*** *(dea sângele)*	posesiv	3	pl.	D

Observație:
Pentru situațiile în care reflexivul nu are funcție sintactică (marcă în structura predicatului și formant al verbelor obligatoriu reflexive) descrierea categoriilor gramaticale (persoană, număr, caz) este pur formală, reflexivul pierzând valoarea referențială.
(b) ***și****-a definitivat asemănarea, să-****și*** *dea sângele* – ***și*** este pronume reflexiv cu valoare posesivă, formă clitică, persoana a 3-a, la singular în primul exemplu și la plural, în al doilea, în cazul dativ, funcția sintactică de complement indirect posesiv
chiar ***și*** *a oțet* – *și* este adverb fără funcție sintactică
el ***și*** *colegii lui* – *și* este conjuncție coordonatoare copulativă

6. În următorul dialog vorbesc (c) un băiat (Vali) și o fată (Gabi). Pronominalul de întărire distinge în flexiunea sa formele de masculin (de exemplu, *însumi, însuți, însuși*) de formele de feminin (de exemplu, *însămi, însăți, însăși*).

7. (a) *înșivă*; (b) *însăși*; (c) *însăți*; (d) *înseși.*

8.
(a) *Orașul e distrus de* ***înșiși*** *locuitorii lui/de locuitorii lui* ***înșiși****.*
(b) *Tu* ***însuți****/*(rar) ***Însuți*** *tu ți-ai răspuns la întrebare.*
(c) *Invitata voastră* ***însăși/Însăși*** *invitata voastră a greșit.*
Observație generală: adverbul *chiar* este întotdeauna prenominal; cu câteva excepții, adjectivul pronominal de întărire poate apărea și înainte, și după regent.
Exemplul (a): în construcția cu adverbul *chiar*, adverbul precedă prepoziția *de*; în structura echivalentă semantic, pronominalul de întărire apare după prepoziție; construcția cu pronominal de întărire precedând prepoziția nu este gramaticală: **Orașul e distrus* ***înșiși*** *de locuitorii lui.*

9.
(a) ***Chiar*** *președintele a venit la premiera filmului.*
(b) ***Chiar*** *Maria a câștigat marele premiu.*
(c) Înlocuirea nu este posibilă în structurile în care pronominalul de întărire participă la formarea de expresii reflexive, conducând la construcții negramaticale: **M-am bazat întotdeauna pe mine* ***chiar****.*

10.
(a) *Cartea* ***dumitale*** *este foarte interesantă!* – atribut
(b) *Ți-am spus* ***dumitale*** *să pleci.* – complement indirect
(c) *Atitudinea* ***dumneavoastră*** *mă îngrijorează.* – atribut
(d) *Instrucțiunile le sunt utile* ***dumnealor****.* – complement indirect

(e) *Decizia* ***Domniei Sale*** *a nemulțumit mulți alegători.* – atribut
(f) *V-am spus* ***Domniei Voastre*** *că a venit comisia.* – complement indirect

11.
(a) *dumneavoastră* – formă invariabilă, de persoana a 2-a, desemnând în context adresarea către o singură persoană; în enunț stă în cazul N și are funcția sintactică de subiect
(b) *dumneavoastră* – formă invariabilă, de persoana a 2-a, desemnând în context adresarea către o singură persoană; în enunț stă în cazul G și are funcția sintactică de atribut
(c) *dumitale* – formă de persoana a 2-a singular, cazul D, funcția sintactică de complement indirect; dublată prin cliticul *-ți*, de persoana a 2-a, caz D
(d) *dumneata* – formă de persoana a 2-a singular, cazul N, funcția sintactică de subiect

12.

Enunț	Exemplu	Statut
A.	*Nu-i* ***al meu****?*	pronume posesiv
	Al meu *e oare?*	pronume posesiv
B.	*asupra copilăriei* ***mele***	adjectiv posesiv
	partea ***sa***	adjectiv posesiv
	sub greutatea autorității ***sale***	adjectiv posesiv
	*niciun defect de-****al meu***	pronume posesiv
C.	*pe-****ale mele***	pronume posesiv

13.

Enunț	Exemplu	Statut	Persoană și număr de posesori	Gen, număr, caz (prin acord cu regentul)	Funcția sintactică
B.	*asupra copilăriei* ***mele***	adjectiv posesiv	persoana 1, un singur posesor	feminin, singular, genitiv	atribut
	partea ***sa***	adjectiv posesiv	persoana a 3-a, un singur posesor	feminin, singular, acuzativ	atribut
	sub greutatea autorității ***sale***	adjectiv posesiv	persoana a 3-a, un singur posesor	feminin, singular, genitiv	atribut

14.

Enunț	Exemplu	Statut	Caz	Funcția sintactică
A.	*Nu-i* ***al meu****?*	pronume posesiv	nominativ	nume predicativ
	Al meu *e oare?*	pronume posesiv	nominativ	nume predicativ
B.	*niciun defect de-****al meu***	pronume posesiv	acuzativ	atribut, precedat de prepoziția *de*
C.	*pe-****ale mele***	pronume posesiv	acuzativ	complement direct, precedat de prepoziția *pe*

15.

(a) ***Aceia cărora*** *le-a căzut în mână Jurnalul național au aflat că I.C. a plecat de la ziar.*
(b) *I-am spus de o mie de ori băiatului* ***ăstuia*** *să fie mai atent.*
(c) *Nu pot să-ți spun mai multe despre asta, însă tot ce știu sigur e că fata* ***cealaltă****, Creața, a greșit.*
(d) *Opinia mea rămâne* ***aceeași****:* ***aceiași*** *băieți au greșit.*

16.

Enunț	Exemplu	Tipul (varianta)	Valoare	Categorii gramaticale			Funcție sintactică
				Gen	Număr	Caz	
(a)	*(în) aceleași (condiții)*	identitate	adj.	f.	pl	A	atribut
	(cu) aceiași (protagoniști)	identitate	adj.	m.	pl.	A	atribut
(b)	*(cu durata) celorlalte (activități zilnice)*	diferențiere	adj.	f.	pl.	G	atribut
(c)	*(i-am bănuit) pe ăia (de la agenția de turism)*	depărtare (populară)	pron.	m.	pl.	A	complement direct
(d)	*(emoția) acelor (ani)*	depărtare	adj.	m.	pl.	G	atribut
	(textele) acelea (datează)	depărtare	adj.	n.	pl.	N	atribut
(e)	*(interzicerea) acestei (escrocherii)*	apropiere	adj.	f.	sg.	G	atribut
(f)	*(pă malu) ălălalt (rusesc)*	diferențiere (populară)	adj.	n.	sg.	A	atribut
(g)	*despre ăstălaltu (am vorbit)*	diferențiere (populară)	pron.	m./n.	sg.	A	CPrep

Observații:

• (d), (f) – Adjectivul pronominal nu are forme specifice de neutru, folosind forma de masculin singular pentru acordul cu un substantiv neutru la singular și forma de feminin plural pentru acordul cu un substantiv neutru la plural.

• (g) – În absența unui antecedent contextual, demonstrativelor pronominale de singular, care au aceeași formă și la masculin, și la neutru, nu li se poate stabili genul.

17.

(a) unitatea *cel* este pronumele semiindependent *cel*; funcția sintactică: complement direct
(b) *ceasul* ***cel*** *mic*: unitatea *cel* este articolul demonstrativ *cel*
cel *mare:* unitatea *cel* este pronumele semiindependent *cel*; funcția sintactică: subiect
Cel *mare al Mariei:* unitatea *cel* este pronumele semiindependent *cel*; funcția sintactică: subiect
(c) unitatea *cel* este pronumele semiindependent *cel*; funcția sintactică: subiect
(d) unitatea *cel* este articolul demonstrativ *cel*
(e) unitatea *cel* este articolul demonstrativ *cel*
(f) unitatea *cel* este articolul demonstrativ *cel* și îndeplinește, simultan, și rolul de marcă a superlativului relativ
(g) unitatea *cel* este pronumele semiindependent *cel*
(h) unitatea *cel* este formant adverbial al gradului superlativ relativ al adverbului

Observație:
În structuri în care este urmat de un adjectiv la gradul comparativ (f), *cel* are o funcție dublă: pe de o parte, este pronume semiindependent (sau articol demonstrativ), pe de altă parte, are funcția de a forma gradul superlativ relativ.

18. ***cel** (care va învinge)* – unitatea *cel* este pronumele semiindependent *cel*; masculin, singular, cazul nominativ; funcția sintactică: subiect; își subordonează un atribut realizat prin propoziție relativă (*care va învinge*)
Exemple posibile în care unitatea *cel* are altă valoare:
(a) *A procedat **cel** mai bine în această situație.* – unitatea *cel* este formant adverbial al gradului superlativ relativ al adverbului
(b) *Fiul **cel** mic m-a supărat.* – unitatea *cel* este articolul demonstrativ *cel*

19.
(a) *cărui* – adjectiv pronominal interogativ, masculin, singular, cazul dativ (prin acord cu regentul *copil*), funcția sintactică de atribut
(b) *câte* – adjectiv pronominal interogativ, feminin, plural, cazul acuzativ (prin acord cu regentul *zile*), funcția sintactică de atribut
(c) *care* – pronume interogativ, invariabil sub raportul genului și al numărului, cazul nominativ, funcția sintactică de subiect (predicat: *nu vine*)
(d) *cui* – pronume interogativ, invariabil sub raportul genului și al numărului, cazul dativ, funcția sintactică de complement indirect (regent: *a se adresa*)

20.
A.
despre cum trebuie – propoziție relativă fără antecedent; funcție sintactică: atributivă (regent: *predică*)
care, întâmplător, a avut norocul – propoziție relativă cu antecedent; funcție sintactică: atributivă (regent: *copil*)
de care vorbea lumea – propoziție relativă cu antecedent; funcție sintactică: atributivă (regent: *tată*)
al cărui nume, prin forța lucrurilor și grația destinului, îl purtam – propoziție relativă cu antecedent; funcție sintactică: atributivă (regent: *tată*); coordonată cu propoziția *de care vorbea lumea* prin conjuncția coordonatoare *și*
ce purtam – propoziție relativă fără antecedent; funcție sintactică: completivă directă (regent: *să știu*)
de la care ai învățat – propoziție relativă cu antecedent; funcție sintactică: atributivă (regent: *haimanalele*)
B.
în care să ne mutăm – propoziție relativă cu antecedent; funcție sintactică: atributivă (regent: *casă*)

Atenție! În structura *din **care** pricină căuta mereu o altă casă*, elementul *care* nu are statutul unui adjectiv pronominal relativ, ci funcționează ca adjectiv demonstrativ profrază, trimițând la conținutul propozițional anterior.

21.
A.
(un copil) care – pronume relativ, cazul nominativ; nu distinge morfologic genul și numărul; funcția sintactică: subiect (regent: *a avut norocul*)
(tată) de care – pronume relativ, cazul acuzativ, precedat de prepoziția *de*; nu distinge morfologic genul și numărul; funcția sintactică: complement prepozițional (regent: *vorbea*)

al cărui (nume) – pronume relativ, cazul genitiv, precedat de articolul genitival *al*; genul masculin, numărul singular; funcția sintactică: atribut (regent: *nume*)
ce (purtam) – pronume relativ, cazul acuzativ; invariabil din punct de vedere morfologic; funcția sintactică: complement direct (regent: *purtam*)
de la care (ai învățat) – pronume relativ, cazul acuzativ, precedat de prepozițiile *de la*; nu distinge morfologic genul și numărul; funcția sintactică: complement prepozițional (regent: *ai învățat*)
B.
(în care) să ne mutăm – pronume relativ, cazul acuzativ, precedat de prepoziția *în*; nu distinge morfologic genul și numărul; funcția sintactică: circumstanțial de loc (regent: *să ne mutăm*)
Atenție! În structura *din **care** pricină căuta mereu o altă casă*, adjectivul *care* nu funcționează ca relativ, deci nu prezintă interes pentru analiza de față.

22.
A.
(după) atâta (vreme) – adjectiv pronominal nehotărât, genul feminin, numărul singular, cazul acuzativ, funcția sintactică de atribut
(niciun) alt (semn de viață) – adjectiv pronominal nehotărât, genul masculin(/neutru), numărul singular, cazul nominativ, funcția sintactică de atribut
ceva (apăsător) – pronume nehotărât, nu variază în funcție de gen și de număr, cazul nominativ, funcția sintactică de subiect
(am auzit) pe cineva (fugind) – pronume nehotărât, nu variază în funcție gen și de număr, cazul acuzativ, precedat de prepoziția *pe*, funcția sintactică de complement direct
(La) fiecare (casă) – adjectiv pronominal nehotărât, nu variază în funcție gen și de număr, cazul acuzativ, funcția sintactică de atribut
B.
orice (e cu putință) – pronume nehotărât, nu variază în funcție de gen și de număr, cazul nominativ, funcția sintactică de subiect
(absolut) totul (să fie real) – pronume nehotărât, genul masculin, numărul singular, cazul nominativ, funcția sintactică de subiect
(să nu fie) altceva (decât) – pronume nehotărât, nu variază în funcție de gen și de număr, cazul nominativ, funcția sintactică de nume predicativ
C.
(Îmi doresc) ceva (mult mai important) – pronume nehotărât, nu variază în funcție de gen și de număr, cazul acuzativ, funcția sintactică de complement direct
fiecare (pierde pentru sine) – pronume nehotărât, nu variază în funcție de gen și de număr, cazul nominativ, funcția sintactică de subiect
(să dea și lumii) unul – pronume nehotărât, genul masculin, numărul singular, cazul acuzativ, funcția sintactică de complement direct
(de) orice (scuză) – adjectiv pronominal nehotărât, nu variază în funcție de gen și de număr, cazul acuzativ, funcția sintactică de atribut

23. În text, *mult* este adverb. Exemplu posibil cu adjectiv pronominal nehotărât: *A băut **mult** lapte.*

24. Exemple posibile:
*A venit **nu știu cine** să ne spună să facem liniște.* (locuțiune pronominală nehotărâtă, echivalentă cu *cineva*)
***Nu știu cine** va alege această carte.* (grupare liberă)

25.
(a) *Nimeni dintre noi nu a venit.*
(b) *Nu am nici un frate, nici mai mulți.*
(c) *Nu vorbise cu nicio persoană, stătea izolat.*
(d) *Nu lăsase moștenirea nici unuia, nici celuilalt.*
(e) *Niciunul dintre noi nu era pregătit.*

ADJECTIVUL

1.
(a) Cuvintele care sunt adjective: *bucuros, triști, părintesc, alb, verde.*
(b) Cuvintele care nu sunt adjective; sunt substantive (*bucurie, tristețe, albeață, albiciune, verdeață*) și verbe (*a întrista, a albi, a înverzi*).
Atenţie! Unele dintre cuvintele selectate ca adjective pot avea și alte folosiri: *alb, verde* – pot apărea și ca substantive (*un alb murdar, un verde clar*).

2.

Variabil cu patru forme	Variabil cu trei forme	Variabil cu două forme	Invariabil
vesel	*bătrânesc*	*rece*	*bleu*
terestru	*încântător*		*feroce*
întristat	*argintiu*		
	adânc		

3.
(cenușiu) *Pe cer se strânseseră nori* ***cenușii.***
(fix) *Au înlocuit suporții mobili cu unii* ***ficși.***
(obligatoriu) *Obținerea acestui examen este* ***obligatorie.***
(analog) *Ea a propus o soluție* ***analoagă/analogă.***
(bun) *selectarea elevei celei mai* ***bune.***
Observaţie: În cazul adjectivului *analog*, DOOM[2] acceptă, pentru feminin singular, ambele forme.

4.
contra ***noii*** *idei* – genitiv (adjectivul se acordă cu substantivul *idei*, iar cazul substantivului este genitiv, impus de prepoziția *contra*)
grație ideii ***noi*** – dativ (adjectivul se acordă cu substantivul *ideii*, iar cazul substantivului este dativ, impus de prepoziția *grație*)
împotriva ***noii*** *idei* – genitiv (adjectivul se acordă cu substantivul *idei*, iar cazul substantivului este genitiv, impus de prepoziția *împotriva*)
conform ***noii*** *idei* – dativ (adjectivul se acordă cu substantivul *idei*, iar cazul substantivului este dativ, impus de adverbul regent *conform*)
susținerea ideii ***noi*** – genitiv (adjectivul se acordă cu substantivul *ideii*, iar cazul substantivului este genitiv, cerut de funcția sintactică de atribut)
mă bucură ***noua*** *idee* – nominativ (adjectivul se acordă cu substantivul *idee*, iar cazul substantivului este nominativ, cerut de funcția de subiect)

5.
– ***Esențială**, pentru mine, este adoptarea soluției **celei** mai **eficiente**.* (nu s-au respectat acordul în gen: „esențială este adoptarea" și acordul de caz: „soluției celei mai eficiente")
– ***Importantă**, pentru noi toți, este explicarea gradului de poluare.* (nu s-a respectat acordul în gen: „importantă este explicarea")
– ***Date** fiind rezultatele slabe, nu sperăm să obținem creditul.* (nu s-a respectat acordul în număr și în gen: „date fiind rezultatele")
– *S-a aplecat asupra unei trăsături considerate ca **definitorie**.* (apare un „hiperacord": *ca* este o prepoziție care nu cere genitivul; deci, după *ca* nu poate apărea o formă de genitiv)
– *aplicarea hotărârii de curând **adoptate*** (nu s-a respectat acordul în caz: „hotărârii adoptate")
– *contra acestei deosebit de **importante decizii*** (nu s-a respectat acordul în caz: „contra acestei importante decizii"; în această construcție, *de (deosebit de)* nu impune caz)

6.
Exemple posibile:
toamnă ploioasă vs *toamnă bucureșteană*
școală bună vs *școală sătească*
carte interesantă vs *carte medicală*
ministru incorect vs *ministru român*
erou important vs *erou național*
țară frumoasă vs *țară nordică*
cântec vesel vs *cântec muncitoresc*
7.
Exemple posibile:
(a) *țară nordică friguroasă*
(b) *o interesantă carte medicală*
(c) *consilieri guvernamentali capabili*

8. Răspunsuri posibile:
(zile) ***foarte** calde, (grădini) **extraordinar de** bogate, (flori) **nespus de** colorate, (fete) **colosal de** vesele*

9.
*S-au afișat rezultatele elevilor **celor mai buni**.*
*S-au ales **cele mai interesante** rezultate.*
*S-a discutat asupra prețurilor **celor mai avantajoase.***
*S-au formulat opinii favorabile pe marginea soluției **cel mai puțin vulnerabile.***

10.
– ***adoratului și distinsului (coleg)*** = cele două adjective calificative coordonate cu formă de masculin dativ singular apar în antepunere față de substantiv și primesc articolul hotărât enclitic
– ***interesantele (soluții)*** = adjectivul calificativ cu formă de feminin plural nominativ apare în antepunere față de substantiv și primește articolul hotărât enclitic
– ***cele mai frumoase (soluții)*** = adjectivul calificativ cu formă de feminin plural nominativ apare în antepunere față de substantiv și primește articolul demonstrativ *cele*, cu dublă funcție: de articol și de marcă de superlativ absolut

11.
Adjective regente: *dependente, ostilă, producătoare, consistentă*
de droguri = complement prepozițional al adjectivului *dependente*

democrației = complement indirect al adjectivului *ostilă*
de suferință = complement prepozițional al adjectivului *producătoare*
bănește = circumstanțial de mod, cu rol limitativ, are ca regent adjectivul *consistentă*

12.
Exemple posibile:
(a) *accident* ***grav*** – adjectiv vs *Este accidentat* ***grav*** – adverb
(b) *un apel* ***târziu*** – adjectiv vs *A ajuns acasă* ***târziu*** – adverb
(c) *un lac* ***adânc*** – adjectiv vs *Cuțitul a pătruns* ***adânc*** – adverb

13.
Exemple posibile:
(a) *tablou* ***frumos*** – adjectiv vs ***frumosul*** *din pictură* – substantiv
(b) *un profesor* ***calm*** – adjectiv vs *Era de* ***un calm*** *proverbial* – substantiv
(c) *un chenar* ***negru*** – adjectiv vs ***Negrul*** *te îmbătrânește* – substantiv

14.
Exemple posibile:
nemăsurabil = baza *măsura* + sufix *-bil* + prefix *ne-*
îmbietor = baza *îmbia* + sufix *-(e)tor*
strămoșesc = baza *moș* + sufix *-esc* + prefix *stră-*
plângăcios = baza *plânge* + sufix *-ăcios*
pădureț = baza *pădure* + sufix *-eț*

15.
Exemple posibile:
-uț: *călduț, bunuț, plinuț, grăsuț*
-el: *tinerel, singurel, subțirel, frumușel*

16.
trimise – trăsături adjectivale – acordul cu substantivul *cărți*; trăsături verbale – primește complement indirect (*publicului*) și circumstațial de timp (*de curând*)
citite – trăsături adjectivale – acordul cu substantivul *cărțile*; trăsături verbale – primește complement (*de elevi*) și circumstațial de timp (în vacanță)
iubite – trăsături adjectivale – acordul cu substantivul *cărți* și gradarea (*foarte iubite*); trăsături verbale – primește complement (*de elevi*)

17.
Exemple posibile:
Exemple neologice
imparțial (< fr. *impartial*); exemplu: *Este un profesor* ***imparțial.***
indispensabil (< fr. *indispensable*); exemplu: *Este un aliment* ***indispensabil*** *vieții.*
injectabil (< fr. *injectable*); exemplu: *Este un medicament* ***injectabil.***
volubil (< fr. *volubile*); exemplu: *Dan este cel mai* ***volubil*** *din familie.*
cool (< engl. *cool*); exemplu: (familiar) *Prietena mea are numai idei* ***cool.***
Exemple din fondul vechi
blând (< lat. *blandus*); exemplu: *Surâsul lui* ***blând*** *îmi face mare plăcere.*
drag (< sl. *dragŭ*); exemplu: *Locul natal mi-a rămas extrem de* ***drag.***

drept (< lat. *directus*); exemplu: *El are o judecată* ***dreaptă.***
înțelept (< lat. *intellectus*); exemplu: *El este* ***înțelept*** *pentru vârsta lui.*
slab (< sl. *slabŭ*); exemplu: *După boală, copilul a rămas* ***foarte slab.***

18.
august

(a) **august**[1] = adjectiv cu accentuarea *august* „maiestuos, măreț, impunător"; exemplu: *Să ne închinăm în fața* ***augustului*** *nostru trecut.*
(b) **august**[2] = substantiv cu accentuarea *august* „a opta lună a anului"; exemplu: *Zilele* ***lui august*** *sunt călduroase.*

imobil

(a) **imobil**[1] = adjectiv cu accentuarea *imobil* „nemișcat"; exemplu: *Mă sperie gâtul* ***imobil*** *al animalului.*
(b) **imobil**[2] = substantiv cu accentuarea *imobil* „clădire"; exemplu: *A primit ca moștenire un* ***imobil*** în centrul orașului.

junior

(a) **junior**[1] = adjectiv cu accentuarea *junior* „sportiv între 13 și 18 ani"; exemplu: *Dan este fotbalist* ***junior.***
(b) **junior**[2] = substantiv cu accentuarea *junior* „fiu"; exemplu: *Îmi plac poeziile lui Coșovei-****junior****.*

tipic

(a) **tipic**[1] = adjectiv cu accentuarea *tipic* „caracteristic"; exemplu: *Este un comportament* ***tipic*** *polonezilor.*
(b) **tipic**[2] = substantiv cu accentuarea *tipic* „obicei, tradiție"; exemplu: ***Tipicul*** *mânăstirilor este rigid.*

19.
(argument) peremptoriu, (calcul) provizoriu, (act) tranzitoriu

20.
(a) ***ambiguul*** *răspuns,* ***asiduul*** *efort,* ***perpetuul*** *interes,* ***superfluul*** *argument*
(b) ***afectuosul*** *zâmbet,* ***maiestuosul*** *concert,* ***merituoasele*** *recompense,* ***respectuoasele*** *urări*

NUMERALUL CARDINAL ȘI NUMERALUL ORDINAL

1. *Tatăl lui Ștefan are de* ***trei*** *ori vârsta acestuia. Calculați vârsta lui Ștefan și a tatălui din prezent, dacă tatăl avea* ***32*** *de ani când Ștefan avea* ***6*** *ani.*
Un magazin de electrocasnice a vândut în ***prima*** *zi a lunii decembrie* ***26*** *de televizoare, în* ***a doua*** *zi,* ***39*** *de televizoare și în* ***a treia*** *zi,* ***65*** *de televizoare. Ce procent din totalul televizoarelor vândute în cele* ***trei*** *zile a fost vândut în fiecare din cele* ***trei*** *zile?*
În text există:
– numerale cardinale: *trei, 32, 6, 26, 39, 65*
– numerale ordinale: *prima, a doua, a treia*

2. Numeralele ordinale sunt: *a doua, a douăsprezecea.*

3. Numeralele cardinale simple sunt: *două, trei*. Numeralele cardinale compuse sunt: *16, 240*. Cuvintele *nenumărate* și *ultimele* sunt adjective, nu sunt numerale, pentru că nu exprimă propriu-zis un număr.

4.
*Am văzut **două** filme interesante.* = numeral cardinal cu valoare adjectivală
*Numai **două** dintre filme au fost interesante.* = numeral cardinal cu valoare pronominală
*Pentru **al treilea** nu mai erau bilete.* = numeral ordinal cu valoare pronominală
*Regizorul celui de-**al doilea** film este român.* = numeral ordinal cu valoare adjectivală

5.
*Discuțiile erau **despre doi** dintre ei.*
despre doi = numeral cardinal cu valoare pronominală, caz acuzativ (cerut de prepoziție), funcția sintactică de nume predicativ
***A doua** zi au dispărut dovezile.*
a doua = numeral ordinal cu valoare adjectivală, caz acuzativ (prin acord cu substantivul regent *zi*), funcția sintactică de atribut
*Le-am oferit celor **patru** candidate aceeași șansă.*
(celor) patru = numeral cardinal cu valoare adjectivală, caz dativ, funcția sintactică de atribut, precedat de articolul demonstrativ adjectival *celor*
*Sportiva a renunțat la cursa de **400 de** metri.*
400 de = numeral cardinal cu valoare adjectivală, caz acuzativ (prin acord cu substantivul regent *metri*), funcția sintactică de atribut

6. Numeralele cu valoare substantivală sunt: *șase, șapte, opt*. Numeralul cardinal *trei* nu are valoare substantivală, ci valoare pronominală, pentru că substituie un substantiv (*ora*).

7.
Elevii din clasa <u>întâi/întâia</u> au o evaluare.
Optisprezece/optâsprezece/<u>optsprezece</u>/optusprezece elevi merg în excursie.
Pe <u>doi/două</u> octombrie mergem la munte.
Temperatura a coborât brusc la doisprezece/<u>douăsprezece</u> grade.
Am nevoie de două zeci/<u>douăzeci</u> de lei.

8.
al XXVII-lea = al douăzeci și șaptelea
a CV-a = a o sută cincea
a XLIV-a = a patruzeci și patra
al MMXVI-lea = al două mii șaisprezecelea

ADVERBUL

1. Exemple posibile:
– *Incendiul din clubul Colectiv a avut urmări **profunde**.* (adjectiv) vs *Sunt **profund** recunoscătoare profesorilor mei.* (adverb)
– *Exercițiul este **greu**.* (adjectiv) vs *A muncit **greu** în ultima vreme.* (adverb)

2.
copii teribil de devotați, primăveri nespus de ploioase, elevi nou veniți, zile greu de trăit, rude putred de bogate, sentimente adânc umane, bani destul de mulți

3. Exemple posibile:
(a) *El s-a interesat: – **De când** pleci în vacanță?* (vorbire directă)
(b) *El s-a interesat **de când** plec în vacanță.* (vorbire indirectă)

4. Exemple posibile:
(a) *El a ajuns **unde** l-au trimis părinții.* (relativ) vs – ***Unde** mergi în vacanță?* (interogativ) vs *El m-a întrebat **unde** merg în vacanță.* (interogativ și relativ)
(b) *El a mâncat **cât** i s-a dat.* (relativ) vs – ***Cât** lipsești din localitate?* (interogativ) vs *El s-a interesat **cât** lipsesc din localitate.* (interogativ și relativ)

5.
(a) *El vorbește **sincer**.* vs ***Sincer**, sunt tare dezamăgită de concurs.*
(b) *El a rezolvat exercițiul numai **teoretic**.* vs ***Teoretic**, el este cel mai bun din grup.*
(c) *El a răspuns **adevărat**.* vs ***Adevărat**, am procedat neatent/**Adevărat** că am procedat neatent.*

6.
poate = adverb de modalitate, folosit incident, funcția de circumstanțial de mod
destul (de) = adverb de mod cantitativ, se raportează la adjectivul *discutabilă*, are funcția sintactică de circumstanțial de mod cantitativ
n-(aveau), ***n-(aveau)*** = adverbe de negație, fără funcție sintactică
(e) ***trist (că)*** = adverb de mod, cu funcție sintactică, intră în structura predicatului nominal
altfel = adverb de mod, cu funcție sintactică de circumstanțial de mod
poate = adverb de modalitate, folosit incident, circumstanțial de mod
probabil (că) = adverb de modalitate, propozițional, funcția de predicat nominal, cu elipsa verbului copulativ (*e probabil*)
și (noi) = clitic adverbial de insistență, fără funcție sintactică
astăzi = adverb de timp, se raportează la verbul *folosim*, funcția sintactică de circumstanțial de timp

7. Corect: *Au fost notate cu zece răspunsurile cele mai detaliate și cel mai bine sistematizate.* Este subliniat locul unde apare greșeala; greșeala constă în folosirea variabilă a lui *cel*, care, ca marcă de superlativ a adverbului (***cel** mai bine*), se folosește **invariabil**.

8.
(e) mai sănătos = adverb de mod, la gradul comparativ de superioritate; marca *mai*
cel mai greu = adverb de mod, la gradul superlativ relativ; grupul de mărci *cel mai*
la fel de greu = adverb de mod, la gradul comparativ de egalitate; grupul de mărci *la fel (de)*

9.
undeva = adverb de loc, cu funcția sintactică de circumstanțial de loc, regent: verbul *este*
departe = adverb de loc, cu funcție sintactică de circumstanțial de loc, regent: verbul *este*; apare drept regent pentru complementul *de casă*
zilnic = adverb de timp, cu funcție sintactică de circumstanțial de timp, regent: verbul *să parcurgă*
aproape = adverb de aproximare, fără funcție sintactică
pe jos = locuțiune adverbială de mod, cu funcție sintactică de circumstanțial de mod, regent: verbul *să parcurgă*
iarna = adverb de timp, cu funcția sintactică de circumstanțial de timp, regent: verbul *să parcurgă*

adesea = adverb de timp, cu funcția sintactică de circumstanțial de timp, regent: verbul *să parcurgă*
niciodată = adverb de timp și de negație, cu funcția sintactică de circumstanțial de timp, regent: verbul *nu s-au plâns*
nu = adverb de negație, fără funcție sintactică, intră în structura predicatului *nu s-au plâns*
clar = adverb de mod, cu funcția sintactică de circumstanțial de mod, regent: verbul *știu*
din păcate = locuțiune adverbială de modalitate, circumstanțial de mod, cu raportare la întreaga propoziție
cel mai mult = adverb de mod cu valoare cantitativă, la gradul superlativ relativ, cu funcția sintactică de circumstanțial de mod, regent: verbul *suferă*
mai greu = adverb de mod, la gradul comparativ de superioritate, cu funcția sintactică de circumstanțial de mod, regent: verbul *suportă*; apare drept regent pentru grupul *decât ceilalți*

10. Exemple posibile:
(a) *Vorbește **răstit**.* (adverb) vs *El **s-a răstit** la profesor.* (participiu din structura perfectului compus)
(b) *El **poate** are dreptate.* (adverb) vs *El **poate** avea dreptate.* (verb modal)
(c) ***Toamna** se numără bobocii.* (adverb) vs ***Toamna** asta este ploioasă.* (substantiv)

11.
(a) **adverbe/locuțiuni adverbiale fără funcție sintactică:**
doar = clitic adverbial restrictiv
n-(ai) = marcă a negației
doar = clitic adverbial restrictiv
foarte = marcă a superlativului
da = marcă a afirmației
nu, nu = marcă a negației
de altfel = locuțiune adverbială folosită incident, conector textual
mai = clitic adverbial aspectual
n-(o) = marcă a negației
mai = clitic adverbial aspectual
așa (de) = marcă de superlativ absolut
(b) **adverbe/locuțiuni adverbiale cu funcție sintactică:**
niciodată = adverb negativ de timp, obținut prin compunere, funcție de circumstanțial de timp
din ce în ce = locuțiune adverbială de progresie, funcție de circumstanțial de mod
mai tare = adverb de mod, omonim cu adjectivul, gradul comparativ de superioritate, funcția de circumstanțial de mod
cât = adverb relativ de cantitate, funcție de circumstanțial de mod cantitativ
poate (că) = adverb de modalitate, obținut prin conversiune din verb, funcția de predicat verbal
numaidecât = adverb de timp, obținut prin compunere, funcția de circumstanțial de timp
cum = adverb relativ de mod, funcția de circumstanțial de mod
fără îndoială = locuțiune adverbială de modalitate, circumstanțial de mod
vreodată = adverb de timp, obținut prin compunere, funcția de circumstanțial de timp

12. Exemple posibile:
(a) *Vino **numaidecât**!* (adverb de timp) vs *Spune-mi **numai de cât** timp ai nevoie.* (adverb restrictiv + prepoziție + adjectiv relativ-interogativ)
(b) *Întreaga asistență a fost încântată **deplin**.* (adverb de mod) vs ***De plin** ce era, sacul a început să se rupă.* (prepoziție + adjectiv)

(c) *Nu cred că l-am văzut* ***vreodată****.* (adverb de timp) vs *Nu cred că am trăit* ***vreo dată*** *așa de importantă ca asta.* (adjectiv nehotărât + substantiv)
(d) *Poți veni* ***oricând****.* (adverb nehotărât de timp) vs *Vin când este nevoie* ***ori când*** *mă chemați voi.* (conjuncție disjunctivă + adverb relativ care introduce o propoziție temporală)
(e) *A ajuns* ***devreme****.* (adverb de timp) vs *S-a speriat* ***de vreme*** *rea.* (prepoziție + substantiv)

PREPOZIȚIA

1.
(a) prepoziții simple: *ca, cu, dintre* (< *de* + *între*), *fără, în, peste* (< *pre* + *spre*), *sub*
(b) prepoziții compuse: –
(c) locuțiuni prepoziționale: *cât pentru, cu privire la, de-a lungul, de jur împrejurul*
Atenție! *Dintre* și *peste,* deși sunt prepoziții compuse la origine, nu mai sunt analizabile astăzi, deoarece părțile componente nu se mai recunosc în forma lor actuală.

2. Exemple posibile:
Vine ***de la*** *mare.*
Se duce ***la*** *mare.*
Vine ***de*** *acolo.*

3. Substantivul *privire* din structura locuțiunii a devenit invariabil (nu are plural) și nu poate avea cuvinte subordonate:
S-au realizat studii ***cu privire la*** *urșii polari.*
** S-au realizat studii* ***cu priviri la*** *urșii polari.*
S-au realizat studii* ***cu această privire la* *urșii polari.*

4. Exemple posibile:
A venit ***după*** *Crăciun.* (sens temporal)
S-a ascuns ***după*** *casă.* (sens locativ)

5. Exemple posibile:
Ion stă ***pe*** *bancă.* (sens locativ)
L-am auzit ***pe*** *Ion.* (valoare gramaticală, marchează complementul direct)

6.
(a) *El este apt* ***de/pentru*** *muncă.*
(b) *Ei se supără* ***pe*** *mama.*
(c) *Dificultatea problemei constă* ***în/din*** *numărul mare de calcule.*
(d) *Ioana se asociază* ***cu*** *noi pentru o afacere de familie.*
(e) *Suma este egală* ***cu*** *cea precedentă.*

7.
(a) *Când am vorbit* ***la*** *telefon, m-a luat drept* ***tine*** *și mi-a povestit despre lucrarea ta douăzeci* ***de*** *minute la rând.*
(b) ***Din cauza*** *încălzirii globale și a topirii banchizei, urșii polari sunt în pericol.*

(c) *Statele europene acționează conform planului de reducere a încălzirii globale şi strategiei de protecție a zonei polare.*

8.
(a) *contra lui* = pronume personal, persoana a 3-a, cazul genitiv
(b) *contra noastră* = pronume posesiv, persoana 1, cazul acuzativ
(c) *contra-mi* = pronume personal, formă neaccentuată, persoana 1, cazul dativ

CONJUNCȚIA

1.
c-[o să mai vii] = conjuncție simplă, subordonatoare
că = conjuncție simplă, subordonatoare
s-[adun] = conjuncție simplă, subordonatoare
ca să = conjuncție compusă, subordonatoare
fiindcă = conjuncție compusă, subordonatoare
și = conjuncție simplă, coordonatoare
că = conjuncție simplă, subordonatoare
și = conjuncție simplă, coordonatoare
Atenție! *Să* din *o să mai vii* nu este conjuncție, ci face parte din structura formei de viitor; *și* din *și eu* nu este conjuncție coordonatoare, ci adverb clitic.

2.
Mi-a spus [1]/ *că e mulțumit* [2]/ *și că o să meargă mai departe.* [3]/
A acceptat [1]/ *să vină* [2]/ *sau să prezinte lucrarea prin skype.* [3]/
A spus [1]/ *că,* [2]/ *dacă vremea nu e bună* [3]/, *va prezenta lucrarea prin skype.* [2]/
Atenție!
Gruparea *și că* poate apărea în aceeași propoziție, pentru că *și* are rol de coordonare, iar *că*, rol de subordonare.
Gruparea *sau să* poate apărea în aceeași propoziție, pentru că *sau* are rol de coordonare, iar *să*, rol de subordonare.
Că dacă nu pot apărea în aceeași propoziție, pentru că ambele sunt conjuncții subordonatoare și introduc propoziții de tip diferit (în acest caz, *că* introduce o completivă directă, iar *dacă*, o condițională).

3.
și$_1$ = pronume reflexiv
și$_2$ = conjuncție coordonatoare

4. Exemple posibile:
Vrea ***să plece.*** (completivă directă) / *Se pregătește* ***să plece.*** (completivă prepozițională)
S-a oprit aici ***să vă aștepte.*** (circumstanțială de scop)

5. Exemple posibile:
Nu știam ***dacă a ajuns acasă.*** (completivă directă)
Se gândea ***dacă să mai stea.*** (completivă prepozițională)

Întrebarea ***dacă să plece*** *nu avea încă un răspuns.* (atributivă)
Dacă plouă*, nu mai venim azi.* (circumstanțială condițională)
Dacă *l-ai jignit, a plecat.* (circumstanțială cauzală)

6. Exemple posibile:
Se duce ***unde*** *îl trimiți.* (adverb relativ de loc, introduce o circumstanțială de loc)
Unde *nu prea știa ce să facă, s-a întors acasă.* (conjuncție subordonatoare, introduce o circumstanțială de cauză)

INTERJECȚIA

1.
păi = interjecție propriu-zisă, simplă
uf = interjecție propriu-zisă, simplă
zău = interjecție propriu-zisă, simplă
cotcodac = interjecție onomatopeică
oac-oac = interjecție onomatopeică, repetată

2. Exemplu de text construit:
Ana se plictisea acasă singură. Doar ceasul se auzea ***tic-tac.*** *Deodată,* ***cioc-cioc*** *în ușă. Cine putea fi? Nu aștepta pe nimeni.* ***Măi să fie****, ce surpriză! Era prietena ei cea mai bună, Ioana. Venise în vizită cu cățelușul ei, Codiță.* ***Ham-ham****, făcea cățelușul și se învârtea în jurul cozii. Începea distracția!* ***Marș****, Codiță!* ***Aport****! Fetele îl plimbau de la una la alta, iar el era foarte vesel.*

3. Interjecțiile fără funcție sintactică sunt: *hei, aoleu, cip-cirip.*
Interjecțiile cu funcție sintactică de predicat sunt: *haideți, ia uite, fâl-fâl.*

4.
De
– **interjecție:** ***De****, ne-om descurca și noi cum om putea!*
– **prepoziție:** *Am cumpărat o rochie* ***de*** *seară.*
– **conjuncție subordonatoare:** ***De*** *vei pleca, vei avea surprize.*
– **pronume relativ:** *Omul* ***de*** *l-am văzut ieri era vecinul meu.*
Frate
– **interjecție:** *Spuneți,* ***frate****, ce vreți să faceți?*
– **substantiv comun:** *Am un* ***frate*** *mai mic.*
Ia
– **interjecție:** ***Ia*** *spune, ce mai faci?*
– **verb:** *Ana* ***ia*** *o carte nouă.*

5. – *Fiți atenți, măi, dar unde credeți voi că vă duceți? Vai de mine, ce curaj! Să nu dați, Doamne ferește, peste vreun urs! Ssst! Liniște!*

II. ORGANIZAREA PROPOZIȚIEI ȘI A FRAZEI

1. Se pot extrage enunțuri precum:
Au mai trecut două săptămâni.
Am găsit.
Are șopru pentru zece care de fân, grajd mare, fântână în curte, grădină.
Merg bucuros, însă după-amiază.
Am niște tocuri de pus pentru notar.
Era cel dintâi lucru de știut.
Am uitat să-ți spui că nu vrea să închirieze.

2.
interogative totale (la care se răspunde cu *da* sau *nu*): *De casă era vorba?, E frumoasă?*
interogative parțiale: *Ce fel de socoteală faci?, Ce trebuia să caut (...)?, Unde e?, De ce n-ai venit să-mi spui?, Câtă chirie cere?, Atunci de ce ne mai ducem după prânz?*
interogativă alternativă: *Ai găsit ori n-ai găsit?*

3. Cele două enunțuri imperative sunt: *Dar ia mai spune o dată* și *Hai s-o vedem.*

4.

Propoziții negative	Propoziții afirmative cu negație asociată cu alt cuvânt decât predicatul	Propoziții cu formă negativă și sens afirmativ
– să nu cumva să-l calci! *– Niciodată câinele nu s-a ostenit* *– ca să nu-l supărăm* *– Repetatul rac! rac! rac! al trompetei nu folosește la nimic.* *– și nu se înșală* *– că nu se dă jos din trăsură* *– sau nu am mai purtat ochelari* *– Nu puteam*	*– să mă întrebi nu ce număr am la sticle*	*– N-ați văzut pe mopsul domnului inspector* *– până ce șoferul nu-și primește plata* *– și până ce nu-l aude răspunzând*

5. *niciodată* (*Niciodată câinele nu s-a ostenit*), *la nimic* (*Repetatul rac! rac! rac! al trompetei nu folosește la nimic*)

6.
– *E* [*cea mai calmă*] și [*cea mai frumoasă*] *zi* – coordonare copulativă, la nivelul propoziției, între două atribute realizate prin adjective la gradul superlativ relativ de superioritate, regent: substantivul *zi*

– [*E cea mai calmă și cea mai frumoasă zi a verii*] și [*Gala ține*] – coordonare copulativă, la nivelul frazei, între două propoziții principale (deci nu e cazul să se indice regentul)
– [*Prima reacție e*] (...), *dar* [*tocmai de aceea* (...) *accept*] – coordonare adversativă, la nivelul frazei, între două propoziții principale (deci nu e cazul să se indice regentul)
– *tocmai* [*de aceea*] *și* [*ca s-o fac fericită*], *accept* – coordonare copulativă de tip special, între un circumstanțial de cauză realizat prin locuțiunea adverbială *de aceea* și o propoziție circumstanțială de scop, introdusă prin *ca să*, regent: verbul *accept*
– [*Dorința de a picta mi se va accentua*] *și* [*simt*] – coordonare copulativă, la nivelul frazei, între două propoziții principale (deci nu e cazul să se indice regentul)

7.

Subordonare prin prepoziții	**Subordonare prin caz**	**Subordonare prin acord**	**Subordonare prin juxtapunere**
să profit de ea *dorința de a picta*	*îmi spune* *să-i spun* *mi-e imposibil*	*clipă liberă* *prima reacție* *tabloul meu*	*capul Creus*

8.
– *Tocmai când mă pregăteam* (...) *cu sentimentul* – propoziție subordonată introdusă prin adverbul relativ *când*, regent: verbul *spune* din propoziția *Gala îmi spune*; adverbul *tocmai*, care realizează un efect de emfază asupra întregii propoziții, nu are funcție sintactică
– ***să-ncep** lucrul* – propoziție subordonată introdusă prin conjuncția subordonatoare necircumstanțială *să*, regent: verbul *mă pregăteam (de ceva)*
– *că trebuie* – propoziție subordonată introdusă prin conjuncția subordonatoare necircumstanțială *că*, regent: substantivul *sentimentul*
– *să profit de orice clipă liberă* – propoziție subordonată introdusă prin conjuncția subordonatoare necircumstanțială *să*, regent: verbul *trebuie*
– *pentru că sunt în întârziere cu tabloul* – propoziție subordonată introdusă prin locuțiunea conjuncțională subordonatoare circumstanțială *pentru că*, regent: verbul *să profit*
– *că ar fi foarte nefericită* – propoziție subordonată introdusă prin conjuncția subordonatoare necircumstanțială *că*, regent: verbul *spune*
– *dacă, în mod excepțional, n-aș merge cu ea în excursie la capul Creus* – propoziție subordonată introdusă prin conjuncția subordonatoare circumstanțială *dacă*, regent: adjectivul *nefericită*
– *să profit de ea* – propoziție subordonată introdusă prin conjuncția subordonatoare necircumstanțială *să*, regent: verbul *ține (la ceva)*
– *să-i spun* – propoziție subordonată introdusă prin conjuncția subordonatoare necircumstanțială *să*, regent: verbul *e*
– *că mi-e imposibil* – propoziție subordonată introdusă prin conjuncția subordonatoare necircumstanțială *că*, regent: verbul *să spun*
– *și ca s-o fac fericită* – propoziție subordonată introdusă prin conjuncția subordonatoare circumstanțială *ca să* (precedată de conjuncția coordonatoare copulativă *și*), regent: verbul *accept*
– *să rămâi inactiv exact atunci* – propoziție subordonată introdusă prin conjuncția subordonatoare necircumstanțială *să*, regent: *e o voluptate*
– *când ești mai grăbit* – propoziție subordonată introdusă prin adverbul relativ *când*, regent: adverbul *atunci*
– *că tocmai din cauza acestor întreruperi neprevăzute tabloul meu se va încheia, în mod latent* – propoziție subordonată introdusă prin conjuncția subordonatoare necircumstanțială *că*, regent: verbul *simt*

9.
Elipse verbale: *drumul acela pierdut într-un abur vioriu* [îl ştiu] *dintr-un tablou*; *altele* [semănau] *cu Dorohoiul.*
Propoziţii fragmentare: *Ce* [ai mai aflat]*?*; *Nenea Stasache* [mi-a spus]; *De unde ştii d-ta că nu* [se găseşte]?; *Pe ce* [faci prinsoare]?
Atenţie!
– *Pietricica de la...* reprezintă o întrerupere, nu o elipsă.
– *Cum o să se mai găsească* [pietricica]*?* reprezintă neexprimarea subiectului, nu un fenomen de elipsă.

III. FUNCȚIILE SINTACTICE

PREDICATUL

1.

a existat = predicat, exprimat prin verb, conjugarea I, timpul perfect compus, persoana a 3-a, numărul singular
a apărut = predicat, exprimat prin verb, conjugarea a II-a, timpul perfect compus, persoana a 3-a, numărul singular
am închiriat = predicat, exprimat prin verb, conjugarea I, timpul perfect compus, persoana 1, numărul singular (sau plural)
locuisem = predicat, exprimat prin verb, conjugarea a IV-a, timpul mai-mult-ca-perfect, persoana 1, numărul singular
se prăbușise = predicat, exprimat prin verb, conjugarea a IV-a, timpul mai-mult-ca-perfect, persoana a 3-a, numărul singular
scăpase = predicat, exprimat prin verb, conjugarea I, timpul mai-mult-ca-perfect, persoana a 3-a, numărul singular

2.

este îngrijit = predicat verbal, exprimat prin verbul *a îngriji,* de conjugarea a IV-a, formă pasivă cu auxiliar, indicativ, prezent, persoana a 3-a, singular
[*este*] *sprijinit* = predicat verbal, exprimat prin verbul *a sprijini,* de conjugarea a IV-a, formă pasivă (eliptică de auxiliarul pasiv), indicativ, prezent, persoana a 3-a singular
hârști = predicat verbal, exprimat prin interjecţie (înlocuiește verbul „rupe")
a băgat de seamă = predicat verbal, exprimat prin locuțiune verbală, cu verbul la indicativ, perfect compus, persoana a 3-a, singular
s-a întâmplat = predicat verbal, exprimat prin verbul *a se întâmpla* de conjugarea I, cu clitic reflexiv obligatoriu, indicativ, perfect compus, persoana a 3-a, singular
va ține minte = predicat verbal, exprimat prin locuțiune verbală, cu verbul la indicativ, viitor, persoana a 3-a, singular
voi lua = predicat verbal, exprimat prin verbul *a lua,* de conjugarea I, indicativ, viitor, persoana 1, singular
nu [*voi lua*] = predicat verbal, cu verbul lexical elidat; elipsa este suplinită de marca adverbială de negaţie *nu*
nu mă gândesc = predicat verbal, exprimat prin verbul *a se gândi* de conjugarea a IV-a, formă negativă, cu clitic reflexiv obligatoriu, indicativ, prezent, persoana 1, singular
am luat-o la fugă = predicat verbal, exprimat prin locuțiune verbală, cu verbul la indicativ, perfect compus, persoana 1, singular; în structura predicatului intră și forma clitică *o* de pronume personal, feminin, singular, acuzativ, fără funcție sintactică
poate să citească = grup analizabil, alcătuit din verbul modal *poate,* de conjugarea a II-a, indicativ, prezent, persoana a 3-a, singular + verbul *să citească,* de conjugarea a IV-a, conjunctiv, prezent,

persoana a 3-a singular; conjunctivul face parte din propoziția completivă directă [*să citească un text englezesc*]
are = predicat verbal, exprimat prin verbul *a avea*, de conjugarea a II-a, indicativ, prezent, persoana a 3-a, singular
trebuie povestit = grup analizabil, alcătuit din verbul modal *trebuie*, de conjugarea a IV-a, indicativ, prezent, persoana a 3-a, singular + participiul *povestit*, de la un verb de conjugarea a IV-a
uite = predicat verbal, exprimat prin interjecţie
am scris = predicat verbal, exprimat prin verbul *a scrie* de conjugarea a III-a, indicativ, perfect compus, persoana 1, singular
am prezentat = predicat verbal, exprimat prin verbul *a prezenta* de conjugarea I, indicativ, perfect compus, persoana 1, singular. **Atenţie!** Reflexivul *m-* nu intră în structura predicatului, ci apare drept complement direct al acestuia.

3.
(a) *nu este* = predicat verbal, exprimat prin verbul *a fi* predicativ, existenţial, la formă negativă, persoana a 3-a, singular
(b) *nu-i fudul* = predicat nominal, alcătuit din verbul copulativ la formă negativă *nu-i*, indicativ prezent, persoana a 3-a, numărul singular + numele predicativ *fudul*, exprimat prin adjectiv propriu-zis, masculin, singular, cazul nominativ, gradul pozitiv
nu e prost = predicat nominal, alcătuit din verbul copulativ la formă negativă *nu e*, indicativ prezent, persoana a 3-a, numărul singular + numele predicativ *prost*, exprimat prin adjectiv propriu-zis, masculin, singular, cazul nominativ, gradul pozitiv
(c) *așa eram* = predicat nominal, alcătuit din verbul copulativ *eram*, indicativ, imperfect, persoana 1, numărul singular + numele predicativ *așa*, exprimat prin adverb de mod
așa... au fost = predicat nominal, alcătuit din verbul copulativ *au fost*, indicativ, perfectul compus, persoana a 3-a, numărul plural + numele predicativ *așa*, exprimat prin adverb de mod
îi = predicat verbal, exprimat prin verbul *a fi* predicativ, existenţial, persoana a 3-a, singular (în text apare un acord greșit prin atracţie, făcându-se acordul numai cu primul component al subiectului, și nu cu subiectul multiplu *lumea și pământul*)

4.
(a) *ar fi exclus* = predicat nominal impersonal, alcătuit din verbul copulativ *ar fi*, la condițional prezent, persoana a 3-a singular + numele predicativ *exclus*, realizat prin participiu, cu valoare adverbială; *a fi* – copulativ
(b) *ar fi exclus* = predicat verbal, exprimat prin verbul *a exclude* de conjugarea a III-a, formă pasivă cu auxiliar, modul condițional, prezent, persoana a 3-a, singular; *a fi* – auxiliar pasiv
(c) *ar fi exclus* = predicat verbal, realizat prin verbul *a exclude*, de conjugarea a III-a, condițional perfect, persoana a 3-a, singular; *a fi* – auxiliar al perfectului condițional

5.
n-ar fi devenit un cotoi = predicat nominal, alcătuit din verbul copulativ *n-ar fi devenit*, condițional perfect, formă negativă, persoana a 3-a singular + numele predicativ *un cotoi*, realizat prin substantiv comun, masculin, singular, cazul nominativ, articulat cu articolul nehotărât proclitic *un*
s-a făcut (coșcogeamite) motanul = predicat nominal, alcătuit din verbul copulativ *s-a făcut*, indicativ, perfect compus, persoana a 3-a, singular, reflexiv obligatoriu + numele predicativ *motanul*, realizat prin substantiv comun, masculin, singular, cazul nominativ, articulat cu articolul hotărât enclitic *-l*

6.

(a) *e ca vinul* = predicat nominal, alcătuit din verbul copulativ *e*, indicativ, prezent, persoana a 3-a singular + numele predicativ *ca vinul*, exprimat prin grupul format din prepoziția *ca* și substantivul *vinul*, neutru, defectiv de plural, cazul acuzativ, articulat cu articolul definit enclitic *-l*
e mai vechi = predicat nominal, alcătuit din verbul copulativ *e*, indicativ, prezent, persoana a 3-a, singular + numele predicativ *mai vechi*, exprimat prin adjectiv propriu-zis, cu două forme, masculin, singular, nominativ, gradul comparativ de superioritate
e mai bun = predicat nominal, alcătuit din verbul copulativ *e*, indicativ, prezent, persoana a 3-a, singular + numele predicativ *mai bun*, exprimat prin adjectiv propriu-zis, cu patru forme, masculin, singular, nominativ, gradul comparativ de superioritate
(b) *pare lung* = predicat nominal, alcătuit din verbul copulativ *pare*, de conjugarea a II-a, indicativ, prezent, persoana a 3-a, singular + numele predicativ *lung*, exprimat prin adjectiv propriu-zis, cu trei forme, masculin, singular, nominativ, gradul pozitiv
(c) *filozof rămâneai* = predicat nominal, alcătuit din verbul copulativ *rămâneai*, de conjugarea a III-a, indicativ, imperfect, persoana a 2-a, singular + numele predicativ *filozof*, exprimat prin substantiv, masculin, singular, nominativ, nearticulat
(d) *e lesne* = predicat nominal impersonal, alcătuit din verbul copulativ *e*, indicativ, prezent, persoana a 3-a, singular + numele predicativ *lesne*, exprimat prin adverb de mod, gradul pozitiv
să rămâi neatins = predicat nominal, alcătuit din verbul copulativ *să rămâi*, de conjugarea a III-a, conjunctiv, prezent, persoana a 2-a, singular + numele predicativ *neatins*, exprimat prin adjectiv participial negativ, cu patru forme, masculin, singular, nominativ, gradul pozitiv
nu e (cel mai simplu) lucru = predicat nominal impersonal, alcătuit din verbul copulativ *e*, formă negativă, indicativ, prezent, persoana a 3-a, singular + numele predicativ *lucru*, exprimat prin substantiv comun, neutru, singular, nominativ
(e) *nu înseamnă nici un semn (...), nici un semn (...)* = predicat nominal, alcătuit din verbul copulativ *înseamnă*, de conjugarea I, la formă negativă, indicativ, prezent, persoana a 3-a, singular + numele predicativ multiplu *nici un semn (...), nici un semn*, exprimat prin substantive coordonate copulativ cu *nici*
Atenție! În construcția *a fi copil teribil* există un nume predicativ (după copulativul *a fi*), dar nu și un predicat nominal, având în vedere că verbul copulativ apare cu formă nepersonală de infinitiv.

7.

Exemple posibile:
Prietenul nostru ***ajunge ministru***. (copulativ) vs *El* ***ajunge*** *la examen cu întârziere.* (predicativ)
Mai are un examen și ***iese medic***. (copulativ) vs *La loto, mi-****au ieșit*** *numai două numere.* (predicativ)
Dana ***s-a făcut mai frumoasă*** *decât mama ei.* (copulativ) vs *Totul* ***s-a făcut*** *în taină.* (predicativ)
Ea ne ***rămâne datoare***. (copulativ) vs *Ne* ***rămân*** *puțini bani.* (predicativ)
O intervenție chirurgicală ***înseamnă o șansă***. (copulativ) vs ***Nu însemna*** *tot ce se vorbește!* (predicativ)

8.

(a) *a sili* = nume predicativ pentru copulativul *e;* numele predicativ este realizat prin infinitivul verbului *a sili*, de conjugarea a IV-a
(b) *om (adevărat bun)* = nume predicativ pentru copulativul *e;* realizat prin substantiv, masculin, singular, nominativ, nearticulat
rău = nume predicativ pentru copulativul *fi* la infinitiv (*ar fi putut fi*); realizat prin adjectiv, cu patru forme, masculin, singular, nominativ, gradul pozitiv
Atenție! Numele predicative se păstrează și în condițiile în care copulativul trece la o formă nepersonală. În acest caz, există un nume predicativ, dar nu și un predicat nominal (*ar fi putut* ***fi rău***)

[*rău*] = nume predicativ eliptic, face parte dintr-un predicat nominal eliptic de numele predicativ, care se deduce contextual
(c) *învățat* = nume predicativ pentru copulativul *e;* realizat prin participiu adjectival, cu patru forme, masculin, singular, nominativ
(d) *în stare* = nume predicativ pentru copulativul *ești;* realizat prin locuțiune adjectivală
(mare) păcat = nume predicativ pentru copulativul *ar fi,* realizat ca substantiv, neutru, singular, nominativ, nearticulat

9.
(a) „Să fi domn [1]/e o întâmplare [2]/, să fi om [3]/ e lucru mare [4]/." (proverb)
(b) „Nu e bun [1]/ ce e bun [2]/, ci e bun[3]/ ce-mi place mie [4]/." (proverb)
(a) În (a), apar două subiective: *să fii domn, să fii om.*
Predicate nominale: *să fii domn, e o întâmplare, să fii om, e lucru (mare).*
(b) În (b), apar două subiective: *ce e bun, ce-mi place mie.*
Predicate nominale: *nu e bun, e bun, e bun.*

10.
Exemple posibile:
– *El este **cum** trebuie să fie cineva la vârsta lui.*
– *Toți copiii familiei au ajuns **ce** și-au dorit.*
– *Credința lor este **că** judecata n-a fost dreaptă.*
– *Gândul lui este **să** facă avere în România.*

11.
(a) *Rămâne [1]/ să ne mai vedem încă o dată pentru ultimele detalii [2]/.*
rămâne = predicativ impersonal; 2 – subiectivă
(b) *Nu-mi rămâne [1]/ decât să renunț la hotărâre [2]/.*
rămâne = predicativ impersonal; 2 – subiectivă
(c) *El a rămas la școală [1]/.*
rămâne = predicativ personal;
(d) *Ioana a rămas [1]/ unde ai lăsat-o [2]/.*
rămâne = predicativ personal; 2 – circumstanțială de loc
(e) *Sanda a rămas repetentă [1]/.*
rămâne = copulativ personal;
(f) *Sanda a rămas [1]/ cum o știam [2]/.*
rămâne = copulativ personal; 2 – predicativă
(g) *Pentru mine, rămâne de neînțeles [1]/ că te-ai purtat așa [2]/.*
rămâne = copulativ impersonal; 2 – subiectivă

SUBIECTUL

1.
Profesorii și elevii = subiect multiplu
unii = subiect simplu
Popescu... și el = subiect simplu, reluat emfatic prin pronumele personal *el* însoțit de adverbul fără funcție sintactică ***și***, cu rol de intensificare
Ionescu și Stănescu = subiect multiplu
2. Atenție! Pentru stabilirea subiectelor, în prealabil trebuie căutate predicatele, căci fiecare subiect se asociază cu un anume predicat.

Fraza I: Și[1]/ când se uită **fata**$_i$ (subiect exprimat)[2]/, ce să vadă **Ø**$_i$ (subiect subînțeles)[1]/?
Fraza a II-a: Ograda (subiect exprimat) se umpluse[1]/ și **pădurea** (subiect exprimat) fojgăia de-o mulțime de balauri și de tot soiul de jivine mici și mari![2]/, însă[3]/, Ø$_i$ (subiect subînțeles pentru o propoziție eliptică) tare in credință și cu nădejdea la Dumnezeu[4]/, **fata**$_i$ (subiect exprimat) nu se sperie[3]/, ci Ø$_i$ (subiect subînțeles) le ia pe câte una[5]/ și Ø$_i$ (subiect subînțeles) le lă („le spală")[6]/ și Ø$_i$ (subiect subînțeles) le îngrijește[7]/ cât nu se poate mai bine Ø (subiect subînțeles)[8]/.
Fraza a III-a: Apoi Ø$_i$ (subiect subînțeles) s-apucă de făcut bucate[1]/ și[2]/ când a venit **sfânta Duminică**$_j$ (subiect exprimat) de la biserică[3]/ și Ø$_j$ (subiect subînțeles) a văzut copiii lăuţi („spălați") frumos și toate trebile bine făcute[4]/, Ø$_j$ (subiect subînțeles) s-a umplut de bucurie[2]/, și[5]/ după ce Ø$_j$ (subiect subînțeles) a șezut la masă[6]/, Ø$_j$ (subiect subînțeles) a zis fetei$_i$[5]/ Ø$_i$ (subiect subînțeles) să se suie în pod[7]/ și Ø$_i$ (subiect subînțeles) să-și aleagă de-acolo o ladă[8]/, care-a vrea **ea**$_i$ (subiect exprimat)[9]/, și Ø$_i$ (subiect subînțeles) să și-o ia ca simbrie („ca plată")[10]/, dar Ø$_i$ (subiect subînțeles) să n-o deschidă pân-acasă, la tată-său.[11]/

3.
(a) Pe cine nu lași[1]/să moară[2]/ nu te lasă[3]/ să trăiești[4]/.
Propoziția 1 are subiect neexprimat (inclus) de persoana a 2-a, cu valoare generică.
Propoziția a 2-a are subiect neexprimat (subînţeles: *să moară **cine***).
Propoziția a 3-a are ca subiect propoziția subiectivă relativă [*Pe cine nu lași*].
Propoziția a 4-a are subiect neexprimat (inclus) de persoana a 2-a, cu valoare generică.

(b) Obrăznicie e a cere de la alții mai mult[1]/ decât ți se cuvine[2]/.
Propoziția 1 are ca subiect infinitivul *a cere.*
Propoziția a 2-a are subiect neexprimat (nedeterminat: ți se cuvine ***ceva***).
Atenție: *obrăznicie* este interpretat ca nume predicativ, și nu ca subiect, dată fiind natura sa nedeterminată.
(c) E recomandabil[1]/ să nu se treacă cu vederea[2]/ în ce constă mecanismul derivării[3]/, precizându-se[1]/ care sunt etapele[4]/ și care este afixul[5]/ cu ajutorul căruia s-a format noul cuvânt[6]/.
Propoziția 1 are drept subiect subordonata conjuncțională [*să nu se treacă cu vederea*] și are ca al doilea subiect propozițiile relative coordonate [*care sunt etapele*] și [*care este afixul*], ambele cerute de gerunziul impersonal *precizându-se.*
Atenție! Este posibil să apară câte două subiecte în cadrul aceleiași propoziții fără să fie coordonate (vezi propozițiile 2 și 4), în condițiile în care unul apare ca subiect al verbului-predicat (*e recomandabil*), iar al doilea, ca subiect al unei forme verbale nepersonale (*precizându-se*).
Propoziția a 2-a are drept subiect subordonata relativă [*în ce constă mecanismul derivării*].
Propoziția a 3-a are drept subiect substantivul în nominativ *mecanismul (derivării).*
Propoziția a 4-a are drept subiect substantivul în nominativ *etapele.*
Propoziția a 5-a are drept subiect substantivul în nominativ *afixul.*
Propoziția a 6-a are drept subiect substantivul în nominativ *(noul) cuvânt.*

4.
(a) ***să acceptăm atât de ușor;*** (c) ***să trăiesc și asemenea clipe;*** (f) ***să te văd progresând*** = propoziții conjuncționale, apărând în poziția de subiect, toate cerute de regente impersonale
(b) – ***Să accepte el atât de ușor?*** = propoziție principală în vorbire directă; nu poate fi subordonată, fiind vorba de alt plan – cel al vorbirii directe
(d) ***să accept atât de ușor*** = nu apare în poziția subiectului, deoarece regentul este un verb fără subiect; se construiește prepozițional *(mi s-a urât **de ceva**)*; ca atare, propoziția ocupă poziția unui complement prepozițional

(e) ***să nu mai repete greșelile trecutului*** = nu apare în poziția subiectului, deoarece regentul verbal are deja subiect (***el** ține*); propoziția ocupă poziția unui complement prepozițional (*ține **la ceva***)
(g) ***să progreseze*** = nu apare în poziția subiectului, deoarece regentul verbal are deja subiect (***dorința** este*); întrucât ca regent apare verbul *este*, propoziția ocupă poziția unui nume predicativ (*este **asta***)
(h) ***să părăsesc imobilul*** = nu apare în poziția subiectului, deoarece regentul verbal are deja subiect (***el** mi-a ordonat*); propoziția ocupă poziția complementului direct (*mi-a ordonat **ceva***)

5.
(a) Niciodată nu mi-a venit în minte¹/ să renunț²/ la ceea ce mi-a fost dat³/ să primesc⁴/.
să renunț = propoziție subiectivă conjuncțională postpusă, cerută de locuțiunea verbală impersonală *nu a venit în minte*
să primesc = propoziție subiectivă conjuncțională postpusă, cerută de construcția pasivă impersonală *a fost dat*
(b) Ticăloșia¹/ e lesne²/ s-o capeți¹/, căci locuiește aproape³/; nu trebuie⁴/ decât să-ți ridici ochii⁵/ și o găsești la tot pasul⁶/. Să rămâi neatins de ticăloșie¹/, asta nu e cel mai simplu lucru²/."
Ticăloșia... s-o capeți = propoziție subiectivă conjuncțională dislocată (o parte postpusă, o parte antepusă), cerută de predicatul nominal impersonal *e lesne*
decât să-ți ridici ochii = propoziție subiectivă conjuncțională postpusă, cerută de verbul impersonal *nu trebuie;* este precedată de adverbul restrictiv fără funcție sintactică *decât*
Să rămâi neatins de ticăloșie = propoziție subiectivă conjuncțională antepusă, cerută de predicatul nominal impersonal *nu e (cel mai simplu) lucru;* este reluată în principală prin demonstrativul profrază cu valoare neutră *asta.*

6.
(a) Dar¹/ dacă în rândurile de mai sus am deplâns lipsa de iubire de adevăr (...)²/ nu a fost din teamă¹/ că invectivele lor vor fi putut rămânea puternice împotriva noastră³/
dacă în rândurile de mai sus am deplâns lipsa de iubire de adevăr = propoziție subiectivă conjuncțională antepusă, introdusă prin conjuncția subordonatoare *dacă*
(b) Și¹/ dacă mai întârzia²/ să fugă³/ era¹/ tocmai din pricină că chibzuia⁴/ și se sfătuia îndelung cu Guica⁵/
dacă mai întârzia = propoziție subiectivă conjuncțională antepusă, introdusă prin conjuncția subordonatoare *dacă.*

7.
(a) Corect: *Sunt un student care nu poate accepta minciuna.*
Subiectul *care* nu poate apărea decât în contextul persoanei a 3-a.
(b) Corect: *Mi-a fost dat să trăiesc mai multe lucruri neplăcute.*
Propoziția subiectivă *să trăiesc mai multe lucruri neplăcute* nu poate apărea decât în contextul singularului; în mod greșit, se confundă un complement direct din subordonată cu subiectul principalei.
(c) Corect: *Niciunul dintre ei nu hotărăște singur.*
Subiectul *niciunul* cere acordul cu singularul; intervine, greșit, un acord prin atracție, nu cu subiectul, ci cu un atribut al subiectului (*dintre ei*).
(d) Corect: *Fiecare dintre ei s-a descurcat singur.*
Subiectul *fiecare* cere acordul cu singularul; intervine, greșit, un acord prin atracție, nu cu subiectul, ci cu un atribut al subiectului (*dintre ei*).

(e) Corect: *Ce e/este cu ideile astea trăsnite?*
Subiectul *ce* apare numai în contextul singularului; intervine, greșit, confuzia dintre adevăratul subiect și un complement prepozițional cu formă de plural (*cu ideile astea*).
(f) Corect: *Cine dintre ei fuge de noi?*
Subiectul *cine* cere acordul cu singularul; intervine, greșit, un acord prin atracție, nu cu subiectul, ci cu un atribut al subiectului (*dintre ei*).

8.
(a) Corect: *Nu <u>merită</u> să plângi pentru asta.*
În mod greșit, regentul impersonal se folosește reflexiv; construcția corectă este nereflexivă.
(b) Două variante corecte: (i) *<u>Profesoarei</u>, când a intrat în sală, i s-a strâns inima de teamă.* sau (ii) *Profesoara, când a intrat în sală, <u>a simțit teamă/s-a temut</u>.*
Anacolutul se poate corecta în două feluri, fie generalizând construcția cu dativul (*profesoarei... i*), fie generalizând construcția cu nominativul, ceea ce impune schimbarea predicatului (*profesoara... a simțit teamă/s-a temut*).
(c) Două variante corecte: (i) *<u>Părinților</u>, când l-au întâlnit, li s-au umplut ochii de lacrimi* sau (ii) *Părinții, când l-au întâlnit, <u>au început să plângă</u>.*
Anacolutul se poate corecta în două feluri, fie generalizând construcția cu dativul (*părinților... li*), fie generalizând construcția cu nominativul, ceea ce impune schimbarea predicatului (*părinții... au început să plângă*).
(d) Două variante corecte: (i) *S-a întâmplat <u>că</u> l-am găsit aproape leșinat* sau (ii) *S-a întâmplat <u>să</u>-l găsesc aproape leșinat*; în registrul literar, se pot folosi, cu regentul *a se întâmpla*, atât *să*, cât și *că*. În registrul popular, familiar, se folosește și *de*.

COMPLEMENTELE

COMPLEMENTUL DIRECT

1.
(a)
pagini = complement direct, exprimat prin substantiv feminin, plural, nearticulat, cazul acuzativ
m-(am prezentat) = complement direct, exprimat prin pronume reflexiv, formă neaccentuată, persoana 1, singular, nu distinge genul, cazul acuzativ
le-(am transformat) = complement direct, exprimat prin pronume personal, formă neaccentuată, persoana a 3-a, plural, genul feminin, cazul acuzativ
tot = complement direct, exprimat prin pronume nehotărât, singular, cazul acuzativ
fotografii = complement direct, exprimat prin substantiv feminin, plural, nearticulat, cazul acuzativ
trăi = complement direct, exprimat prin verb de conjugarea a IV-a, la infinitiv, fără marca *a*
ceva = complement direct, exprimat prin pronume nehotărât, singular, nu apare în contexte de plural, cazul acuzativ
(b)
că am scris atâtea pagini = completivă directă conjuncțională; are ca element regent interjecția *uite*
și încă nu m-am prezentat = completivă directă conjuncțională, coordonată cu propoziția anterioară; conjuncția *că* nu se repetă

2.
(a) *să renunțe la personalul auxiliar* = propoziție completivă directă; are ca regent gerunziul nereflexiv *decizând* (*decizând* ***ceva***)
(b) *să renunțe la personalul auxiliar* = propoziție completivă prepozițională; are ca regent gerunziul reflexiv *decizându-se*, care se construiește prepozițional (*decizându-se* ***la ceva***)
(c) *să se renunțe la personalul auxiliar* = propoziție diferită și de (a), și (b); are ca regent gerunziul impersonal *decizându-se* (*decizându-se* ***ceva***), care cere construcția cu un subiect
De observat că diferențele derivă din calitatea regentului: nereflexiv cu subiect personal (în (a)) vs reflexiv și prepozițional, cu subiect personal, în (b), vs reflexiv impersonal, în (c).

3.
(a) *conta* = complement direct (regent verbul modal *nu pot*), exprimat prin infinitivul verbului de conjugarea I *conta*, fără marca *a*
mă (înfurie) = complement direct, exprimat prin pronume personal, formă neaccentuată, persoana 1, singular, nu distinge genul, cazul acuzativ
condițiile = complement direct, exprimat prin substantiv, genul feminin, numărul plural, cazul acuzativ, articulat cu articolul hotărât *-le*
se (vor victimiza) = complement direct, exprimat prin pronume reflexiv, formă neaccentuată, persoana a 3-a, plural, cazul acuzativ
o (vor face) = complement direct, exprimat prin pronume personal, formă clitică, persoana a 3-a, singular, cazul acuzativ, genul feminin, valoare neutră (ține locul unei întregi propoziții „vor pleca")
consecințele = complement direct, exprimat prin substantiv, genul feminin, numărul plural, cazul acuzativ, articulat cu articolul hotărât *-le*
(b) *mă (înfurii)* = formant reflexiv, fără funcție sintactică, face parte din structura verbului reflexiv obligatoriu
pe colegi = complement prepozițional
pe ei = complement prepozițional
regulament = subiect
supărare și neîncredere = nume predicativ multiplu (exprimat prin două substantive coordonate copulativ)
se vor plânge = predicat verbal, include formantul reflexiv *se*; verbul este reflexiv obligatoriu
plecarea = subiect

COMPLEMENTUL INDIRECT

1.
cățelului = complement indirect, realizat prin substantiv comun, genul masculin, numărul singular, cazul dativ, articulat cu articolul hotărât enclitic *-lui*
îmi = complement indirect, realizat prin pronume personal, persoana 1, formă neaccentuată, numărul singular, nu distinge genul, cazul dativ
dumnealui = complement indirect, realizat prin pronume de politețe, persoana a 3-a, numărul singular, masculin, cazul dativ
i = complement indirect, realizat prin pronume personal, persoana a 3-a, formă neaccentuată, numărul singular, nu distinge genul, cazul dativ

ne = complement indirect, realizat prin pronume personal, persoana 1, formă neaccentuată, numărul plural, nu distinge genul, cazul dativ

2.
(a) *cuiva* = complement indirect, realizat prin pronume nehotărât, singular, cazul dativ
mi (se pare) = complement indirect, realizat prin pronume personal, persoana 1, formă neaccentuată, singular, nu distinge genul, cazul dativ
(b) *mi-(am zis)* = complement indirect, realizat prin pronume reflexiv, persoana 1, formă neaccentuată, singular, nu distinge genul, cazul dativ
(nu)-mi (mai rămâne) = complement indirect, realizat prin pronume personal, persoana 1, formă neaccentuată, singular, nu distinge genul, cazul dativ
justiției – complement indirect, realizat prin substantiv, comun, genul feminin, numărul singular, cazul dativ, articulat cu articolul hotărât enclitic *-i*
(c) *li* = complement indirect, realizat prin pronume personal, persoana a 3-a, formă neaccentuată, plural, nu distinge genul, cazul dativ
(d) *căruia* = complement indirect, realizat prin pronume relativ, numărul singular, masculin, cazul dativ
(e) *fiecăruia* = complement indirect, realizat prin pronume nehotărât, numărul singular, masculin, cazul dativ
(f) *la doi* = complement indirect, realizat prin grup alcătuit din prepoziția *la* + numeral cu valoare pronominală, masculin, grup echivalent cu dativul
(g) *Cui* = complement indirect, realizat prin pronume interogativ, singular, nu distinge genul, cazul dativ
(h) Observație: Nu este selectată forma *și-*, dat fiind faptul că, în context, îndeplinește funcția de complement indirect posesiv, distinctă de complementul indirect propriu-zis.
(i) *(na)-ți* = complement indirect, realizat prin pronume personal, persoana a 2-a, numărul singular, formă neaccentuată, nu distinge genul, cazul dativ
(j) *la (asemenea) oameni* = complement indirect, realizat prin grup alcătuit din prepoziția *la* + substantivul *oameni,* masculin, plural, nearticulat, grup echivalent cu dativul

3.
(a) *și*, conjuncție coordonatoare copulativă, leagă două complemente indirecte raportate la același regent *am trimis*: [*lui Ion*]$_{CI}$ ***și*** [*grupului (de prieteni)*]$_{CI}$
(b) *și*, conjuncție coordonatoare copulativă, leagă un complement indirect și o propoziție completivă indirectă, ambele raportate la același regent *trimit*: [*lui Ion*]$_{CI}$ *și* [*oricui își exprimă dorința de a o citi*]$_{\text{Completivă indirectă}}$

4.
i... copilului = complementul indirect, realizat prin substantivul *copilului*; este anticipat prin forma clitică *i*
le... Mariei și lui Dan = complementul indirect multiplu [*Mariei și lui Dan*], realizat printr-un grup de substantive coordonate, este anticipat prin forma clitică *le*
profesorului... i = complementul indirect, realizat prin substantiv, este reluat prin forma clitică *i*
cui... i = complementul indirect, realizat prin pronumele relativ *cui*, este reluat prin forma clitică *i*

5.

(a) Complementul indirect, antepus verbului, este separat prin virgulă, dată fiind reluarea lui, cu rol de insistență, prin pronumele personal accentuat *lor*, insistență marcată, suplimentar, și prin adverbul restrictiv *numai*.
(b) Virgulele separă o construcție intercalată de restul enunțului (*după cele întâmplate*), neexistând nicio legătură cu poziția complementului indirect.
(c) Virgulele separă o apoziție în dativ (*lui Carmen*) de baza ei, care ocupă funcția de complement indirect; nu există nicio legătură între folosirea virgulelor și poziția complementului indirect.
(d) Virgulele separă un atribut (*extrem de interesantă*) de alt atribut (*nouă*); nu există o legătură între virgule și complementul indirect.

COMPLEMENTUL PREPOZIȚIONAL

1.

(a) *pe colegi* din construcțiile: *(se bizuie) pe colegi, (contează) pe colegi, (îi cășunează) pe colegi, (are ciudă) pe colegi, (se înfurie) pe colegi, (se răzbună) pe colegi, (au tăbărât) pe colegi, (gelos) pe colegi* = complemente prepoziționale
pe colegi din construcțiile: *îi bate pe colegi, îi învinovățește pe colegi, îi apreciază pe colegi, i-au speriat pe colegi* = complemente directe

Observație: Calitatea de complement prepozițional, și nu direct, se susține prin imposibilitatea substituției grupului cu *pe* printr-un clitic pronominal în acuzativ (**îi se bizuie, *îi contează*), în timp ce, pentru celelalte exemple, substituția cu un clitic de acuzativ este posibilă (vezi și dublarea).
(b)
(se mânie) pe cine nu trebuie = completivă prepozițională
(laudă) pe cine lucrează bine = completivă directă

2.

(a) *(Mă mir) că te comporți așa* = completivă prepozițională (vezi construcția prepozițională a regentului: *mă mir **de ceva***)
(Mă miră) că te comporți așa = nu este completivă prepozițională (vezi construcția regentului cu un subiect: *mă miră **ceva***)
(b)
(Mă supăr) că ai pierdut examenul = completivă prepozițională (vezi construcția prepozițională a regentului: *mă supăr **de ceva***)
(Mă supără) că ai pierdut examenul = nu este completivă prepozițională (vezi construcția regentului cu un subiect: *mă supără **ceva***)
(c)
(Mă bucur) să te întâlnesc = completivă prepozițională (vezi construcția prepozițională a regentului: *mă bucur **de ceva***)
(Mă bucură) să te întâlnesc = nu este completivă prepozițională (vezi construcția regentului cu un subiect: *mă bucură **ceva***)

Diferența se explică prin construcția verbului regent: regentele *mă mir, mă supăr, mă bucur* sunt personale și se construiesc prepozițional (*mă mir* ***de ceva****, mă supăr* ***de ceva****, mă bucur* ***de ceva***), în timp ce regentele *(mă) miră, (mă) supără, (mă) bucură* sunt impersonale și se construiesc cu un subiect (*mă miră* ***ceva****, mă supără* ***ceva****, mă bucură* ***ceva***).

3.
(a) Complementul prepozițional *la vacanță* se separă de regentul *se gândește* prin intercalarea unei construcții incidente. Virgulele separă incidenta.
(b) Virgulele marchează intercalarea între complementul prepozițional *cu vecinii* și regentul verbal *se înțelegea* a unui circumstanțial de timp; virgulele indică o intercalare.
(c) Propoziția completivă prepozițională, precedând regenta, este reluată prin profraza demonstrativă de insistență *despre asta*. Virgula marchează focalizarea propoziției prin antepunere și prin reluare în regentă.

CIRCUMSTANȚIALELE

CIRCUMSTANȚIALUL DE LOC

1.
pe străduță – circumstanțial de loc realizat prin grup format din prepoziție și substantiv; are ca regent un verb eliptic în context (*Pe străduță <u>nu era</u>...*)
deasupra – circumstanțial de loc realizat prin adverb; are ca regent un verb eliptic în context (*deasupra <u>erau</u> lumi de stele*)
pe sub covorul – circumstanțial de loc realizat prin grup format din două prepoziții și un substantiv (prima prepoziție are în context rol de aproximare); are ca regent verbul *mergeam*
până la marginea – circumstanțial de loc realizat prin grup format din două prepoziții și un substantiv (prepoziția *până* se asociază cu grupul *la marginea*); are ca regent adjectivul participial *întins* (*covorul... <u>întins</u>*)
dincolo – circumstanțial de loc realizat prin adverb; are ca regent adjectivul participial *întins* (*covorul... <u>întins</u>*)
-ntre degete – circumstanțial de loc realizat prin grup format din prepoziție și substantiv; are ca regent verbul *luase*
pe bolta – circumstanțial de loc realizat prin grup format din prepoziție și substantiv; are ca regent verbul *presărase*

2. Exemple posibile:
L-a asigurat că îl va aștepta ***undeva****.* – circumstanțial de loc realizat prin adverb
Am zărit câinele ***printre flori****.* – circumstanțial de loc realizat prin grup format din prepoziție și substantiv

*Erau clădiri înalte **oriîncotro priveai**.* – circumstanțial de loc realizat prin propoziție relativă introdusă prin adverbul nehotărât cu valoare relativă *oriîncotro*

3.

Locul $^{1}/$ *unde am mers vara trecută* $^{2}/_{AT}$ *a fost minunat* $^{1}/$.

– *unde* = adverb relativ, circumstanțial de loc (regentul este verbul *am mers*)

Nu am găsit cheia $^{1}/$ *unde am căutat-o* $^{2}/_{CircLoc}$.

– *unde* = adverb relativ, circumstanțial de loc (regentul este verbul *am căutat*)

Mama a aflat $^{1}/$ *unde se ducea în timpul liber băiatul ei* $^{2}/_{CD}$.

– *unde* = adverb relativ, circumstanțial de loc (regentul este verbul *se ducea*)

Unde l-a certat $^{1}/_{CircCauză}$, *cățelul nu s-a mai întors acasă* $^{2}/$.

– *unde* = conjuncție, fără funcție sintactică

CIRCUMSTANȚIALUL DE TIMP

1.

mai întâi – circumstanțial de timp realizat prin adverb (precedat de *mai*); are ca regent verbul *se bucură*

apoi – circumstanțial de timp realizat prin adverb; are ca regent verbul *începe*

peste... ani – circumstanțial de timp realizat prin grupul format din prepoziția *peste* și substantivul *ani*; are ca regent verbul *vor fi* (*morți*)

În textul de mai jos, *mai întâi* și *apoi* sunt conectori discursivi, prin intermediul cărora se introduc argumente sau explicații:

*Mihai a greșit că i-a spus colegului său ce îl deranjează. **Mai întâi**, pentru că nu a ales momentul potrivit, **apoi**, pentru că acesta nu se poate schimba, orice i-ar spune.*

2. Exemple posibile:

Are emoții $^{1}/$ ***când** vorbește în public* $^{2}/_{CircTimp}$.

când – adverb relativ, circumstanțial de timp (are ca regent verbul *vorbește* din subordonată)

***Cum** a deschis fereastra* $^{1}/_{CircTimp}$, *cum au intrat țânțarii* $^{2}/$.

cum – conjuncție, fără funcție sintactică

***Îndată ce** vom termina temele* $^{1}/_{CircTimp}$, *vom ieși din casă* $^{2}/$.

îndată ce – locuțiune conjuncțională, fără funcție sintactică

***Ori de câte ori** mințea* $^{1}/_{CircTimp}$, *se înroșea* $^{2}/$.

ori de câte ori – locuțiune conjuncțională, fără funcție sintactică

CIRCUMSTANȚIALUL DE MOD

1.

astfel – circumstanțial de mod realizat prin adverb; are ca regent verbul *lucrez*
cum e – circumstanțial de mod realizat prin propoziție relativă, are ca regent adjectivul *șnapan*
bine – circumstanțial de mod realizat prin adverb; are ca regent verbul *s-ar fi însurat*
de-a curmezișul – circumstanțial de mod realizat prin locuțiune adverbială; are ca regent verbul *să mă pun*
desigur – circumstanțial de mod realizat prin adverb; se raportează la propoziția *E... tot*
mai drept – circumstanțial de mod realizat prin adverb la comparativul de superioritate; are ca regent verbul *am făcut*
mai cinstit – circumstanțial de mod realizat prin adverb la comparativul de superioritate; are ca regent verbul *am făcut*
altminteri – circumstanțial de mod realizat prin adverb; are ca regent verbul *să fi procedat*

Observație: *imoral* nu este circumstanțial de mod, ci nume predicativ exprimat prin adverb, depinzând de verbul copulativ *ar fi fost*.

2.

Exemple posibile:
E dificil să răspunzi la această întrebare.
– *dificil*: adverb cu funcția sintactică de nume predicativ
Am de rezolvat un exercițiu dificil.
– *dificil*: adjectiv cu funcția sintactică de atribut
Ai lucrat puțin.
– *puțin*: adverb cu funcția sintactică de circumstanțial de mod cantitativ
Aș dori puțin suc.
– *puțin*: adjectiv pronominal nehotărât cu funcția sintactică de atribut

3.

Exemple posibile:
Muncește $^{1}/$ *cât este nevoie* $^{2}/_{\text{CircMod}}$.
cât – adverb relativ, funcția sintactică de circumstanțial de mod cantitativ
Nu știu $^{1}/$ *cât efort ai făcut* $^{2}/_{\text{CD}}$.
cât – adjectiv pronominal relativ, funcția sintactică de atribut
Se gândea $^{1}/$ *cât să îi ofere pentru serviciul său* $^{2}/_{\text{CPrep}}$.
cât – adverb relativ, funcția sintactică de circumstanțial de mod cantitativ

4.

În (a), adverbul *altfel* este circumstanțial de mod (având ca regent verbul *a vorbit*).
În (b), *altfel* e conector pragmatic, introducând o altă perspectivă asupra celor comunicate.

CIRCUMSTANȚIALUL DE CAUZĂ

1.

de uimire – circumstanțial de cauză, realizat prin grup format din prepoziția *de* și substantivul *uimire*; se raportează la adjectivul *mut* (*fiind mut / mut cum era*)

căci... de unde acel strop albastru foarte pur? – circumstanțial de cauză, realizat prin propoziție eliptică de predicat, introdusă prin conjuncția *căci*; se raportează la propoziția *dacă adevărat e*

trebuindu – circumstanțial de cauză, realizat prin verb la gerunziu; se raportează la construcția din jurul verbului *rămâne*: *datina rămâne apanagiul exclusiv al sângelui*

2.

Exemple posibile:

Cum nu era nimeni pe drum $^{1}/_{CircCauză}$, *mi s-a făcut teamă* $^{2}/$.
cum – conjuncție, fără funcție sintactică
Cum a ajuns în clasă $^{1}/_{CircTimp}$, *cum s-a făcut liniște* $^{2}/$.
cum – conjuncție, fără funcție sintactică
S-a îmbrăcat $^{1}/$ *cum i-a plăcut* $^{2}/_{CircMod}$.
cum – adverb relativ, circumstanțial de mod

Unde nu m-a recunoscut $^{1}/_{CirCauză}$, *nu l-am invitat la petrecere* $^{2}/$.
unde – conjuncție, fără funcție sintactică
Nu știu $^{1}/$ *unde am lăsat telefonul* $^{2}/_{CD}$.
unde – adverb relativ, circumstanțial de loc
Am căutat cheia $^{1}/$ *unde mi-ai spus* $^{2}/_{CircLoc}$.
unde – adverb relativ, circumstanțial de loc

Când nu te-ai ținut de cuvânt niciodată $^{1}/_{CircCauză}$, *mai pot avea încredere în tine?* $^{2}/$
când – conjuncție, fără funcție sintactică
Când ai afla problemele mele $^{1}/_{CircCond}$, *m-ai înțelege mai bine* $^{2}/$.
când – conjuncție, fără funcție sintactică
S-a aflat $^{1}/$ *când se va întoarce directorul din vacanță* $^{2}/_{S}$.
când – adverb relativ, circumstanțial de timp

Nu i-am spus acest lucru $^{1}/$, *că mi-era frică* $^{2}/_{CircCauză}$.
că – conjuncție, fără funcție sintactică
Am aflat $^{1}/$ *că s-a supărat* $^{2}/_{CD}$.
că – conjuncție, fără funcție sintactică
Se gândea $^{1}/$ *că va primi un cadou* $^{2}/_{CPrep}$.
că – conjuncție, fără funcție sintactică

CIRCUMSTANȚIALUL DE SCOP

1.
(i) (a) două circumstanțiale de scop
(ii) *să explice* – completivă directă
să cunoască bine – completivă directă
Exemple în care *să* introduce alte tipuri de propoziții decât cele din text:
Tinerii aceia aleargă $^{1}/$ *să ajungă la linia de sosire* $^{2}/_{CircScop}$.
Nu se gândea $^{1}/$ *să renunțe la vacanță* $^{2}/_{CPrep}$.
(iii) *ca să zică așa* – circumstanțial de scop cu valoare metadiscursivă care justifică folosirea cuvântului *tehnică* în enunț

2.
să cineze – circumstanțial de scop, realizat prin propoziție introdusă prin conjuncția *să*; se raportează la propoziția *Mergea*
întru așteptarea – circumstanțial de scop, realizat prin grup format din prepoziția *întru* și substantivul *așteptarea*; se raportează la construcția *Mai zăbovea apoi pe uliți*

3.
A venit mai târziu la petrecere $^{1}/$ *ca să atragă atenția tuturor invitaților* $^{2}/_{CircScop}$.
A venit mai târziu la petrecere $^{1}/$ *din cauză că a avut un mic accident* $^{2}/_{CircCauză}$.

CIRCUMSTANȚIALUL CONDIȚIONAL

1.
(a) *de nu te plictisește* – circumstanțial condițional, realizat prin propoziție introdusă prin conjuncția *de*; se raportează la propoziția *tot cu dumneata... îmi voi retrăi astă-seară copilăria și întâia tinerețe*
(b) *în locul lui* – circumstanțial condițional, realizat prin grup format din locuțiunea prepozițională *în locul* și pronumele *lui*; se raportează la construcția *m-aș fi simțit măgulit, mișcat chiar*
2.
(a) *dacă ai un tată fricos sau, mai degrabă, curajos* – completivă directă (se subordonează verbului tranzitiv *să spun*)
dacă mă gândesc uneori la asta – subiectivă (subiect realizat prin propoziție) (propoziția poate fi reluată în regentă prin pronumele profrază *asta* sau prin substantivul *faptul* cu funcția sintactică de subiect: *Dar dacă mă gândesc uneori la asta,* ***faptul/asta*** *este grație lui Heidegger...*)
(b) *Dacă-ți vorbesc de ei* – completivă directă (este reluată în regentă prin pronumele profrază *o* cu formă de acuzativ: *Dacă-ți vorbesc de ei, nu* ***o*** *fac nici din deformare profesională*)
Dacă-i invoc – subiectivă (subiect realizat prin propoziție) (propoziția poate fi reluată în regentă prin pronumele profrază *asta* cu funcția sintactică de subiect: *Dacă-i invoc,* ***asta*** *este...*)

Dacă-ți vorbesc de ei [1]/$_{CircCond}$, *vei înțelege mai bine explicațiile mele* [2]/.
Dacă l-ai certat [1]/$_{CircCauză}$, *s-a supărat* [2]/.

CIRCUMSTANȚIALUL CONCESIV

1.
(a) *oricât l-aș fi hrănit* – circumstanțial concesiv, realizat prin propoziție introdusă prin adverbul nehotărât cu valoare relativă *oricât*; se raportează la propoziția *tot nu se sătura*, care conține corelativul adverbial *tot*
chiar dacă nu era îmbrăcat – circumstanțial concesiv, realizat prin propoziție introdusă prin locuțiunea conjuncțională *chiar dacă*; se raportează la propoziția *să-l trag de mânecă*
(b) *cu toate astea* – circumstanțial concesiv, realizat prin locuțiune adverbială

2.
Exemple posibile:
Chinuindu-se, și tot nu a înțeles mare lucru.
chinuindu-se – circumstanțial concesiv realizat prin verb la gerunziu
În ciuda dificultăților, tot o să merg înainte.
în ciuda dificultăților – circumstanțial concesiv realizat prin grupul format din locuțiunea prepozițională *în ciuda* și substantivul *dificultăților*

ATRIBUTUL

1. Completare posibilă:
Ana are o soră ***mai mare****, cu părul* ***blond****, cu ochii* ***albaștri*** *și un frate* ***mai mic****, dar* ***mai înalt****. Amândoi poartă de obicei tricouri* ***largi****, pantaloni* ***comozi****, iar pe cap, șepci* ***colorate****.* ***Cea mai mare*** *pasiune a lor e pescuitul, astfel că sunt mereu în căutare de crengi* ***lungi*** *și* ***drepte*** *din care să-și confecționeze undițe.*

2. Atributele din text sunt exprimate prin:
alor tăi = pronume posesiv
despre conflictul = substantiv comun precedat de prepoziție compusă
colegi = substantiv comun
(celor) doi = numeral cardinal cu valoare adjectivală, precedat de articol demonstrativ adjectival
niciun = adjectiv pronominal negativ
acestea = adjectiv pronominal demonstrativ de apropiere
ale lor = pronume personal
orice = adjectiv pronominal nehotărât

3. Termenii regenți sunt:
<u>*impresia*</u> *alor tăi despre conflictul*

conflictul... colegi
celor doi colegi
la niciun rezultat
reactiile acestea ale lor
orice om

4. Enunțuri posibile:
(a) *Pălăria **cea mai frumoasă** este în vitrină.*
(b) *Pălăria **lui Ion** este nouă.*
(c) ***Această** pălărie **a ta** îmi place mult.*
(d) *Pălăria **unuia** singur era neagră.*

5. Varianta corectă de răspuns este (d). Enunțul conține opt atribute (*de aseară, două, contradictorii, despre meci, ultimul, al campioanei, noastre, preferate*).

6. Atributele extrase din text sunt:
(a) (*corturile*) *de acasă*
(b) (*invitația*) *de a merge*
(c) (*plecarea*) *înaintea celorlalți*
(d) (*la sfârșitul*) *lunii*

7. Enunțuri posibile:
(a) *Cățelușul **Patrocle** o însoțește pe Lizuca peste tot.*
(b) *Mâncarea **lui Patrocle** a dispărut.*
(c) *Discuția **despre Patrocle** l-a binedispus.*

8. În text sunt patru propoziții atributive introduse prin pronumele relative *care*, respectiv prin conjuncția subordonatoare simplă *să*:
care populează cărțile mele
să scriu despre un om real
care a trăit mult timp lângă mine
dar care ar fi părut cu totul neverosimil

9. Enunț posibil:
Elevul care citește, (care) pune întrebări și (care) are multă răbdare va reuși să câștige concursul.
Pronumele relativ nu trebuie repetat obligatoriu, el se poate subînțelege din prima propoziție a seriei. Primele două propoziții sunt coordonate prin juxtapunere, iar ultimele două propoziții sunt coordonate prin conjuncția coordonatoare copulativă și.

10. Enunțuri posibile:
*Oamenii **care sunt deștepți** se organizează într-o echipă.*
*Ideea **să plecăm cu avionul** ni s-a părut perfectă.*
*Locul **unde se joacă cei mai mulți copii din cartier** a fost reamenajat.*

APOZIȚIA

1. Din text se vor extrage:
– o apoziție simplă: *Andrei*
– o apoziție dezvoltată: *jurnalist la început de carieră*
– o apoziție realizată prin propoziție: *adică a fost un ghid perfect*

2. Structura din text cu apoziții în lanț este: *Atena, un oraș interesant, fosta capitală a Jocurilor Olimpice.*

3. Exemple posibile:
– apoziție = *Capitala Greciei, **Atena**, este impresionantă.*
– atribut = *Orașul **Atena** are o istorie bogată.*

4. *Jocul acesta nou, despre care v-am povestit atâta, „Domino", i-a captivat pe copii într-o clipă. Piesele colorate, veritabile zale într-un lanț lung, luau forme impresionante. Dorința lor, altfel spus scopul jocului, era să creeze forme inedite.*
Virgulele care au fost adăugate separă apozițiile simple sau dezvoltate de restul enunțului. Apoziția este o construcție facultativă, care se delimitează grafic prin virgule sau alte semne de detașare, corespunzătoare pauzelor din rostire.

CONSTRUCȚII ACTIVE / CONSTRUCȚII PASIVE CU VERBUL A *FI*

1.
a fost chemat = verbul *a chema* de conjugarea I, modul indicativ, timpul perfectul compus, persoana a 3-a singular, formă pasivă cu auxiliarul *a fi*, funcția de predicat verbal
a fi cercetat = verbul *a cerceta* de conjugarea I, modul infinitiv, formă pasivă cu auxiliarul *a fi*, împreună cu prepoziția *pentru* îndeplinește funcția de circumstanțial de scop
au fost înscrise = verbul *a înscrie* de conjugarea a III-a, modul indicativ, timpul perfectul compus, persoana a 3-a plural, formă pasivă cu auxiliarul *a fi*, funcția de predicat verbal
a fost inventat = verbul *a inventa* de conjugarea I, modul indicativ, timpul perfectul compus, persoana a 3-a singular, formă pasivă cu auxiliarul *a fi*, funcția de predicat verbal

2.
s-a aflat = verbul a *afla* de conjugarea I, modul indicativ, timpul perfectul compus, persoana a 3-a, singular, formă reflexiv-pasivă, cu marca *se (s-)*, funcția de predicat verbal
s-a... făcut = verbul a *face* de conjugarea a III-a, modul indicativ, timpul perfectul compus, persoana a 3-a, singular, formă reflexiv-pasivă, cu marca *se (s-)*, funcția de predicat verbal

3.
Exemple posibile:
a ști = (a) ***Este știut** că stresul prelungit poate provoca boli grave.* (pasiv cu auxiliar)

(b) ***Se știe*** *că stresul prelungit poate provoca boli grave.* (reflexiv-pasiv)
a cunoaște = (a) ***Nu este cunoscut*** *autorul crimei.* (pasiv cu auxiliar)
(b) ***Nu se cunoaște*** *autorul crimei.* (reflexiv-pasiv)

4.
Exemple posibile:
(a) *Fetița se teme* ***de țânțari****.* (complement prepozițional)
(b) *Fetița este ajutată* ***de profesoară****.* (complement de agent)

5.
s-a dat = verbul *a da* de conjugarea I, modul indicativ, timpul perfectul compus, persoana a 3-a singular, formă reflexiv-pasivă, funcția de predicat verbal
să fiu lăudat = verbul *a lăuda* de conjugarea I, modul conjunctiv, timpul prezent, persoana 1 singular, formă pasivă cu auxiliarul *a fi*, funcția de predicat verbal

CONSTRUCȚII CU PRONUME REFLEXIVE

1.
se... pe ei = pronume reflexiv, persoana a 3-a, formă clitică, acuzativ, numărul plural, dublează forma accentuată de pronume personal *(pe) ei*, precedat de prepoziția simplă *pe*; îndeplinește funcția de complement direct
te... pe tine = pronume reflexiv, persoana a 2-a, formă clitică, acuzativ, numărul singular, dublează forma accentuată de pronume reflexiv *tine* (omonimă cu pronumele personal), precedat de prepoziția simplă *pe*; îndeplinește funcția de complement direct
se... pe sine = pronume reflexiv, persoana a 3-a, formă clitică, acuzativ, numărul singular, dublează forma accentuată de pronume reflexiv *sine*, precedat de prepoziția simplă *pe*; îndeplinește funcția de complement direct
te... pe tine = pronume reflexiv, persoana a 2-a, formă clitică, acuzativ, numărul singular, dublează forma accentuată de pronume reflexiv *tine* (omonimă cu pronumele personal), precedat de prepoziția simplă *pe*; îndeplinește funcția de complement direct
tu = pronume personal, persoana a 2-a singular, nu distinge genul, cazul nominativ; funcția de subiect
însuți = adjectiv pronominal de întărire, se acordă cu subiectul *tu* (persoana a 2-a, singular, nominativ, masculin); funcția de atribut
te (*a te crede*) = pronume reflexiv, persoana a 2-a, numărul singular (cu valoare generică), acuzativ, formă clitică (omonimă cu pronumele personal); funcția de complement direct
te (*a te crede*) = pronume reflexiv, persoana a 2-a, numărul singular (cu valoare generică), acuzativ, formă clitică (omonimă cu pronumele personal); funcția de complement direct

2.
mă (*mă doare*) = pronume personal, persoana 1, singular, acuzativ, formă clitică; funcția de complement direct
mă (*să mă apăr*) = pronume reflexiv, persoana 1, singular, acuzativ, formă clitică; funcția de complement direct
mă (*să mă prezint*) = pronume reflexiv, persoana 1, singular, acuzativ, formă clitică; funcția de complement direct

mă (mă visez) = pronume reflexiv, persoana 1, singular, acuzativ, formă clitică; funcția de complement direct
mă (mă miră) = pronume personal, persoana 1, singular, acuzativ, formă clitică; funcția de complement direct

3.
mi-(am meșterit) = pronume reflexiv, persoana 1 singular, dativ, formă clitică; funcția de complement indirect
mi-(am făcut) = pronume reflexiv, persoana 1 singular, dativ, formă clitică; funcția de complement indirect

4.
mi-(am cumpărat), (să-)mi (fac) = pronume reflexiv, persoana 1, numărul singular, dativ, formă clitică; funcția de complement indirect
Atenție: *(să-)mi (revină), îmi (vine)* sunt pronume personale, dată fiind neconcordanța de persoană dintre verb (persoana a 3-a) și pronume (persoana 1), deci nu vor fi analizate.

5.
și-(au plăcut) = pronume reflexiv cu valoare reciprocă, persoana a 3-a, numărul plural, cazul dativ, formă clitică; funcția de complement indirect, marcată suplimentar prin grupul pronominal reciproc *unul altuia*
-și (a da) = pronume reflexiv cu valoare reciprocă, persoana a 3-a, numărul plural, cazul dativ, formă clitică; funcția de complement indirect, marcată suplimentar prin grupul pronominal reciproc *unul altuia*
se (prețuiesc) = pronume reflexiv cu valoare reciprocă, persoana a 3-a, numărul plural, cazul acuzativ, formă clitică; funcția de complement direct
se (tachinează) = pronume reflexiv cu valoare reciprocă, persoana a 3-a, numărul plural, cazul acuzativ, formă clitică; funcția de complement direct, marcată suplimentar prin grupul pronominal reciproc *unul pe altul*

6.
mi (se rupe) = pronume personal, de persoana 1, numărul singular, cazul dativ, formă clitică, funcția de complement indirect posesiv (se raportează la subiectul *sufletul*)
se (se rupe) = pronume reflexiv, de persoana a 3-a, numărul singular, fără funcție sintactică, intră în structura predicatului
și-(a pierdut) = pronume reflexiv, de persoana a 3-a, numărul singular, cazul dativ, formă clitică, valoare posesivă, funcția de complement indirect posesiv (se raportează la complementul direct *familie, avere*)
îmi (revine) = pronume personal, de persoana 1, numărul singular, cazul dativ, formă clitică, funcția de complement indirect
-i (să-i ridic) = pronume personal, de persoana a 3-a, numărul singular, cazul dativ, formă clitică, valoare posesivă, funcția de complement indirect posesiv (se raportează la complementul direct *moralul*)
îmi (petrec) = pronume reflexiv, de persoana 1, numărul singular, cazul dativ, formă clitică, valoare posesivă; funcția de complement indirect posesiv (se raportează la complementul direct *timpul*)

și-(a revăzut) = pronume reflexiv, de persoana a 3-a, numărul singular, cazul dativ, formă clitică, valoare posesivă; funcția de complement indirect posesiv (se raportează la complementul direct *colegii*)
i-(a făcut) = pronume personal, de persoana a 3-a, numărul singular, cazul dativ, formă clitică; funcția de complement indirect

7.
Exemple posibile: *Mi s-au întâmplat multe lucruri stranii, Antrenorul meu se răstește tot timpul, Dan se vaită, El își închipuie lucruri false.*
s-(au întâmplat) = clitic reflexiv obligatoriu, de persoana a 3-a plural, formă de acuzativ; intră în structura verbului *s-au întâmplat*
se (răstește) = clitic reflexiv obligatoriu, de persoana a 3-a singular, formă de acuzativ; intră în structura verbului *se răstește*
se (vaită) = clitic reflexiv obligatoriu, de persoana a 3-a, numărul singular, formă de acuzativ; intră în structura verbului *se vaită*
își (închipuie) = clitic reflexiv obligatoriu, de persoana a 3-a, numărul singular, formă de dativ; intră în structura verbului *își închipuie*

8.
s-(ar fi păzit) = pronume reflexiv, persoana a 3-a, numărul singular, cazul acuzativ, formă clitică; funcția de complement direct
și-(ar fi ferecat) = pronume reflexiv, persoana a 3-a, numărul singular, cazul dativ, formă clitică, valoare posesivă; funcția de complement indirect posesiv
se (nu se sfia) = clitic reflexiv obligatoriu, persoana a 3-a, numărul singular, cazul acuzativ; fără funcție sintactică, intră în componența verbului
și-(să și-o mărturisească) = pronume reflexiv, persoana a 3-a, numărul singular, cazul dativ, formă clitică; funcția de complement indirect
se (mândrește) = clitic reflexiv obligatoriu, persoana a 3-a, numărul singular, cazul acuzativ; fără funcție sintactică, intră în componența verbului
se (a se simți) = pronume reflexiv, persoana a 3-a, numărul singular, cazul acuzativ, formă clitică; funcția de complement direct

9. Exemple posibile:
A.
(a) *Prietenii* ***se ajută*** *unul pe celălalt.* – (b) *Sinistrații* ***se ajută*** *cu bani și cu provizii de către județele neatinse de inundații.*
se *(ajută unul pe celălalt)* = pronume reflexiv, persoana a 3-a, numărul plural, cazul acuzativ, valoare reciprocă, formă clitică; funcția de complement direct; grupul *se apără* este analizabil în complement direct + predicat
se *(ajută cu bani)* = clitic reflexiv, persoana a 3-a, plural, formă de acuzativ, marcă a reflexivului pasiv; grupul *se ajută* este neanalizabil, reprezentând, în ansamblu, predicatul verbal al propoziției

B.
(a) *Elevii și profesorii* ***se apără*** *unii pe alții.* – (b) *Criminalul* ***se apără*** *din oficiu.*

se (apără unii pe alții) = clitic reflexiv, persoana a 3-a, numărul plural, cazul acuzativ, valoare reciprocă; funcția de complement direct; grupul *se apără* este analizabil în complement direct + predicat
se (apără din oficiu) = clitic reflexiv, persoana a 3-a, numărul singular, formă de acuzativ, marcă a reflexivului pasiv; grupul *se apără* este neanalizabil, reprezentând, în ansamblu, predicatul verbal al propoziției

C.
(a) *Vecinii **se cunosc** bine unii pe alții.* – (b) *Copiii **se cunosc** imediat când au ceva de ascuns.*
se (cunosc unii pe alții) = clitic reflexiv, persoana a 3-a, numărul plural, cazul acuzativ, valoare reciprocă; funcția de complement direct; grupul *se cunosc* este analizabil în complement direct + predicat
se (cunosc imediat) = clitic reflexiv, persoana a 3-a, numărul plural, formă de acuzativ, marcă a reflexivului pasiv; grupul *se cunosc* este neanalizabil, reprezentând, în ansamblu, predicatul verbal al propoziției

10. Exemple posibile:
a se teme (*El <u>se teme</u> de boală; se* – clitic reflexiv obligatoriu, formă de acuzativ, fără funcție sintactică; intră în structura predicatului *se teme*)
a se aprecia (*Dan se <u>apreciază</u> adesea cu îngâmfare; se* – clitic reflexiv, formă de acuzativ, funcția de complement direct al predicatului *apreciază*)
a se disprețui (*Cei doi se <u>disprețuiesc</u> unul pe altul; se* – clitic reflexiv, formă de acuzativ, valoare reciprocă, funcția de complement direct al predicatului *disprețuiesc*)
a se ști (*<u>Nu se știe</u> încă soluția corectă; se* – clitic reflexiv, formă de acuzativ, singular, fără funcție sintactică, marcă reflexiv-pasivă; *nu se știe* – predicat verbal reflexiv-pasiv)
a se trăi (*<u>Se trăiește</u> puțin în țările sărace; se* – clitic reflexiv, formă de acuzativ, singular, fără funcție sintactică, marcă reflexiv-impersonală; *se trăiește* – predicat verbal impersonal)

11.
(închipuie)-ți = clitic reflexiv obligatoriu, persoana a 2-a, numărul singular, formă de dativ, intră în structura predicatului
își (are) = clitic reflexiv, persoana a 3-a, numărul singular, cazul dativ, valoare posesivă, funcția de complement indirect posesiv
își (are) = clitic reflexiv, persoana a 3-a, numărul singular, cazul dativ, valoare posesivă, funcția de complement indirect posesiv
se (zice) = clitic reflexiv, persoana a 3-a singular, valoare reflexiv-pasivă, intră în structura predicatului reflexiv-pasiv
s-(au smuls) = clitic reflexiv, persoana a 3-a plural, valoare reflexiv-pasivă, intră în structura predicatului reflexiv-pasiv
se (înrudea) = clitic reflexiv obligatoriu, persoana a 3-a, numărul singular, formă de acuzativ; intră în structura predicatului inerent reciproc
și-(a îmbărbătat) = clitic reflexiv, persoana a 3-a, numărul singular, cazul dativ, valoare posesivă; funcția de complement indirect posesiv
(nu) s-(a temut) = clitic reflexiv obligatoriu, persoana a 3-a, numărul singular, formă de acuzativ; intră în structura predicatului
(să)-și (îmbrace) = clitic reflexiv, persoana a 3-a, numărul plural, cazul dativ, formă clitică, valoare posesivă; funcția de complement indirect posesiv

s(-au luptat) = clitic reflexiv obligatoriu, persoana a 3-a, numărul plural, formă de acuzativ; intră în structura predicatului
(nu) se (trece) = clitic reflexiv, persoana a 3-a singular, marcă impersonală, intră în structura predicatului reflexiv-impersonal
(nu) s-(a trecut) = clitic reflexiv, persoana a 3-a singular, marcă impersonală, intră în structura predicatului reflexiv-impersonal

IV. ELEMENTE DE FONETICĂ ȘI DE ORTOGRAFIE

1. [aʒunğe], [kˈip], [čirk], [lateks], [rîsete], [ʃarpe].

2.
[de̯al] – semivocala [e̯] și vocala [a]
[nai̯] – vocala [a] și semivocala [i̯]
[po̯ate] – semivocala [o̯], vocala [a] și vocala [e]
[striso̯are] – vocala [i], semivocala [o̯], vocala [a], vocala [e]

3.
[bun^{i}] – *i* final este devocalizat/șoptit
[činč] – litera finală *i* nu are valoare fonetică
[drağ] – litera finală *i* nu are valoare fonetică
[lup^{i}] – *i* final devocalizat/șoptit
[unkˈ] – litera finală *i* nu are valoare fonetică
[membri] – *i* final este vocală

4.
[ačei̯] – 4 litere, 4 sunete
[băgăčos] – 8 litere, 7 sunete
[čai] – 4 litere, 3 sunete
[čor^{i}] – 5 litere, 4 sunete
[ğamğiu̯] – 7 litere, 6 sunete
[ğurğu] – 7 litere, 5 sunete
[istorie] sau [istorii̯e] – 7 litere, 7 sau 8 sunete, în funcție de pronunțare
[solfeğu] – 8 litere, 7 sunete

5.
agheasmă – *ea* alternează cu *e* (*aghesmui*)
cheag – *ea* alternează cu *e* (*închega*)
cheamă – *ea* alternează cu *e* (*chem*)
gheată – *ea* alternează cu *e* (*ghete*)
încheagă – *ea* alternează cu *e* (*încheg*)
tinichea – *ea* alternează cu *e* (*tinichele*)
veghează – *ea* alternează cu *e* (*veghez*)

6.
[ks]: *ambidextru, anxios, exacerba, exagera, expediție, explozie, exudat, hexametru, juxtapune, lux, ortodox, oxid, perplex, pix, prolix, sfinx, taxa, xerox*
[gz]: *examen, executa, exil, exotic, exulta*
– *x* se pronunță [ks] în poziție inițială (*xerox*) sau finală (*lux, ortodox, perplex, pix, prolix, sfinx, xerox*) și în interiorul cuvintelor, înainte de consoană (*ambidextru, expediție, explozie, juxtapune*)
– în interiorul cuvintelor, între două vocale, ambele rostiri sunt posibile

7. Cuvinte care conțin diftongi:
cântar**ea** [e̯a], tres**tii** [ii̯], ascult**au** [au̯], **e**ra [i̯e], p**ia**tră [i̯a], lianel**e-i** [ei̯], **i-a**-nchegat [i̯a], dezgr**oa**pă [o̯a], un**ui** [ui̯], cal**ea** [e̯a], ostr**oa**ve [o̯a], corăb**ii** [ii̯], tr**ea**căt [e̯a], tremurăt**oa**re [o̯a], săb**ii** [ii̯]
– cuvinte care conțin triftongi: dorm**eau** [e̯au̯], păr**eau** [e̯au̯], închipu**iau** [i̯au̯]
– cuvinte care conțin hiat: f**ie**care [ie], l**ia**nele [ia], **ae**r [ae]

8. aleatoriu [aleator**iu̯**], ardei [ard**ei̯**], auriu [aur**iu̯**], ambulatoriu [ambulator**iu̯**], cadou [kad**ou̯**], cenușiu [čenuʃ**iu̯**]

9.
naufragiu [naufrag̑u] – litera *i* nu are valoare fonetică
barcagiu [barkag̑iu̯] – litera *i* are valoare fonetică, redând o vocală accentuată, care face parte dintr-un diftong, alături de semivocala *u*
(eu) închipui [înk'ipui̯] – literele *ui* redau un diftong descendent
(a) închipui [înk'ipui] – literele *ui* redau un hiat

10. lupi [lupi], lupii [lupi], dragii [drag̑i] noștri [noʃtri], proprii [proprii̯], propriii [proprii]

11.
a re-la-xa, si-no-nim/sin-o-nim, func-ți-o-nar, al-co-o-lic, om-le-tă, ast-fel, re-lic-vă, ca-tren, do-vle-cel, seif, i-na-dec-vat/in-a-dec-vat, trau-ma-tism, con-ti-nu-ăm, boj-deu-că, ci-a-nu-ră, ge-o-gra-fi-e.

12.
fenomen, discobol, performer, nuga, verigă, avarie, penurie/penurie, bolnav, neutru, vector/vector, motrice, furie, capsulă, pilotă/pilotă, lipie.

13. Semnele de ortografie din text sunt cratima și apostroful.
Cratima, semn de ortografie, marchează rostirea împreună a două cuvinte diferite (*taică-tu, lucru-i, să-l, unu-i*).
Apostroful, semn de ortografie, marchează căderea unui sunet (*acu', altu'*).
Semnele de punctuație din text sunt: ghilimelele, două puncte, punctul, virgula.
Ghilimelele, semn de punctuație, marchează citarea unui fragment din textul *Aventurile lui Huckleberry Finn.*
Două puncte, semn de punctuație, marchează începutul unei enumerații cu rol explicativ (*doi îngeri: unu-i alb, altu' negru*).

Punctul, semn de punctuație, marchează finalul unei propoziții asertive.
Virgula, semn de punctuație, marchează raportul de coordonare prin juxtapunere (*unu-i alb, altu' negru*), izolează structuri explicative de tip apozitiv (*Taică-tu, bătrânu, încă nu știe ce vrea*) sau apare în combinații de cuvinte repetate simetric/perechi de unități corelative (*nu știe ce vrea, acu' îi vine să plece, acu' vrea iar să rămână*).

14. *„Albinuța s-a dus în poieniță să adune polen. Ea a găsit foarte multe flori, a cules polenul și s-a dus la stup. Acolo l-a depozitat, dar, peste puțin timp, mierea a dispărut. Atunci, albinuța a strigat cu toată puterea suratelor ei: – A dispărut polenul! L-a luat cumva ursul?"*

V. ELEMENTE DE VOCABULAR: *SINONIME, ANTONIME, CUVINTE POLISEMANTICE, OMONIME, PARONIME*

1.
(a) Sinonimele potrivite sunt: *să conduc = să pilotez; ajutor = sprijin; să deosebesc = să diferențiez; folositor = util; o sumedenie = o grămadă, o mulțime; vreme = timp.*
Sinonimele propuse trebuie să poată fi introduse în contextul dat.
(b) Antonimele cuvintelor scrise cu litere îngroșate sunt: *pretutindeni – nicăieri; serioși – neserioși; multă – puțină; a îmbunătățit – a înrăutățit.*
Atât sinonimele, cât și antonimele propuse trebuie să păstreze forma și partea de vorbire a cuvintelor marcate în text.

2. Perechile de sinonime sunt: *real = veritabil; greșeală = eroare; a repara = a drege; abundență = belșug.*

3. Antonimele formate cu prefixe sunt: *a lega – a **dez**lega; normal – **a**normal; continuu – **dis**continuu; cinste – **ne**cinste; prudență – **im**prudență.*

4. Enunțuri posibile:
***A stat** ceasul.* („s-a oprit")
***Nu-ți stă bine** cu rochia asta!* („nu ți se potrivește")
*Unde **stați**?* („locuiți")
*Pe masă era **un coș** de pâine.* („obiect, recipient")
*El mă așteaptă lângă **coșul** de baschet.* („cerc metalic cu plasă folosit în jocul de baschet")
*Pe **coșul** casei era un cuib de barză.* („horn")

5. Enunțuri posibile:
*Are **un păr** blond.* („plete")
*Am văzut în livadă **un păr** mare.* („pom")
*A înflorit **un liliac** în curte.* („arbust")
*Noaptea, se vedea **un liliac** zburând.* („mamifer")
*Era cât **un bob** de grâu.* („grăunte")
*A câștigat o medalie la concursul de **bob**.* („sanie")
*Trebuie să plătesc o taxă la **bancă**.* („instituția financiară")
*El așteaptă pe **o bancă** în parc.* („scaun mai lung")

6. Enunțuri posibile:
*Trebuie **să treceți** pe partea cealaltă a străzii.*(„să traversați")
*El **a trecut** toate datele în documentul indicat.* („a transcris")
***Trecem** pe la voi după-amiază.* („ne oprim")
*Durerea **a trecut**.* („nu s-a mai resimțit")

7. Enunțuri posibile:
Un elev cu media mai mică de 8 este ***ineligibil*** *pentru bursă.* („nu poate fi selectat")
Textul prezentat era ***inteligibil.*** („clar, coerent")
Cine ***a gerat*** *operațiunile în compania voastră?* („a administrat")
Andrei ***a girat*** *un unchi la bancă.* („a garantat")
Am văzut un utilaj ***petrolier.*** („care extrage petrol")
Vrem să știm unde sunt zăcăminte ***petrolifere.*** („care conțin petrol")
El era ***solidar*** *cu toți colegii din clasă.* („unit")
Un cercetător ***solitar*** *nu va avea succes în această instituție.* („singuratic")

8.
(a) Paronimul corect în context este subliniat.
Medicul a fost detașat temporal/<u>temporar</u> în Maramureș.
I-am făcut <u>o concesie</u>/concesiune acestui client și am acceptat să ne întâlnim în afara biroului.
A ales melodiile în mod arbitral/<u>arbitrar.</u>
Colegii mă inervează/<u>enervează</u> foarte tare.
Vecinul meu <u>a emigrat</u>/ a imigrat în Franța.
Andrei este un elev <u>eminent</u>/iminent.
Explicațiile lui nu au fost colaborate/<u>coroborate</u> de martorii întâmplării.
(b) Enunțuri posibile pentru celălalt paronim din fiecare cuplu de forme:
Elevul caută un reper <u>temporal</u> în text.
Clientul a adus actul de <u>concesiune</u> pentru terenul exploatat.
O comisie <u>arbitrală</u> a hotărât descalificarea echipei care a trișat.
Am văzut un documentar despre nervul care <u>inervează</u> mușchii feței.
Străinii care <u>au imigrat</u> în țara mea s-au adaptat perfect.
Pericolul de răspândire a bolii este <u>iminent.</u>
Membrii echipei <u>au colaborat</u> perfect și au câștigat premiul I.

VI. ELEMENTE DE STILISTICĂ

1. *Numai dicţionarele caută a îmbrăţoșa toată materia unei limbe.*

2. *Doar/numai dicţionarele trebuie să îmbrăţişeze/să cuprindă toată materia/tot materialul unei limbi.*

3. Exemple de reguli: [ts] se scrie *ti*; [ʃ] se scrie *si*; [ă] se scrie *a*; [oa] se scrie *o* etc.

4. Schimbarea normei arată că substantivul împrumutat (din engleză, dar având ca sursă primară latina) s-a adaptat total (prin uz) limbii române, nu mai este legat de caracteristicile gramaticale din limba de origine (lat. *media* = neutru plural) şi a fost încadrat în clasa substantivelor feminine care au la singular articulat terminaţia *a*.

5. Variantă posibilă:
Pe ea au așteptat-o copiii, care au luat-o la ei. Pe mine m-a așteptat mătușa mea, la care am mers și la care am locuit apoi până în luna septembrie. Mi-amintesc că prima mea zi de lucru, în București, a fost în data de 6 septembrie. Mama mea mi-a trimis vorbă să mă întorc acasă. Când a văzut că nu vin, l-a trimis pe tatăl meu să mă convingă. Tatăl meu a venit să mă caute și m-a găsit acolo unde mă angajasem. Nu găsisem niciun loc mai bun unde să fiu angajată, lucram la ADP, ca măturătoare în parc.

6. Schimbările principale: eliminarea repetiţiilor, explicarea unor elemente subînţelese, conectarea propoziţiilor scurte prin conectori expliciţi.

7. Pronunţii regionale (*sara, ţapă, pă, dă*), forme scurtate (*ta[tă]-său*), cuvinte şi variante populare (*ăl* „cel"; *acolea* „acolo"; *miljoc* „mijlociu"; *tărășenie* „întâmplare, situaţie, poveste"), viitorul popular (*i spune*), interjecţii de adresare care însoţesc vocativul (*băi*); imperativul ca mijloc narativ (*Dă-i, omoară la iel, sucește-nvârtește*), propoziţii scurte, juxtapuse, fără conectori expliciţi şi cu repetarea unor cuvine (*a venit frat-meu ăl mare, te-a-ntrebat, l-ai bătut; a venit frati-meu ăl miljoc, te-a-ntrebat; am venit și ieu*).

8. *secundică, facturică, mașinuță.* Textul ironizează abuzul de diminutive de atenuare şi afective, folosite pentru a crea o atmosferă de familiaritate.

9. *laturi, paralelogram, triunghi echilateral, punct, dreaptă, coliniar, romb*

10.
(a) *o anumită*
(b) *asta*

11.
a pleca – a se căra – a da cu roiu
a denunța – a turna – a da pe goarnă

12.

„– Dom'ne, zic, io ţi-am dat un exemplu. Scrie cum vrei, da' tre' să vezi şi relaţiile dintre personaje, că nu-s decât două în prim-plan; ceilalţi sunt plecaţi. Altă chestie: zi că evenimentele istorice nu apar direct, ci reflectate în conştiinţa personajelor, şi că izolarea...

Nea George se apucă iar să noteze, conştiincios, da' Luci îmi aruncă o privire şi-mi face semn cu degetu' la cap, adică ce se-ntâmplă; m-am tâmpit? Dau din umeri şi i-l arăt din bărbie pe ta-su: ce vrei, nene; ce dracu' să fac!?

–... Aşa, zic, deci locu' ăsta izolat, unde nu te-ai aştepta să vină turcii... – te-ai prins, da? în fine, mai cauţi şi tu nişte citate, bagi cu Golgota la urcuş şi la urmă cu lupta de eliberare a poporului român; vezi să nu uiţi chestia asta, că n-am făcut nimic! Acu' ştii s-o faci?

– Da!”

13.

a da cu zoru – „a fura”
bulău – „închisoare”
dat la demolări – „pus la muncă forţată”
gagiu – „ins, persoană”
a o mierli – „a muri”

BIBLIOGRAFIE

Avram, Mioara, 1986 / 1997 / 2001, *Gramatica pentru toţi*, ediţia I, Bucureşti, Editura Academiei; ediţia a II-a și a III-a, București, Humanitas.

DEX 2009 / 2016 – *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti", Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold.

DIN 2009 – Ioana Vintilă-Rădulescu, *Dicționar normativ al limbii române ortografic, ortoepic, morfologic și practic*, București, Editura Corint.

DOOM² 2005 – *Dicţionarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti", coord.: Ioana Vintilă-Rădulescu, ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic.

Dragomirescu, Adina, Alexandru Nicolae, 2011, *101 greșeli de lexic și de semantică*, București, Humanitas.

DSL 1997 / 2001 / 2005 – Angela Bidu Vrănceanu, Cristina Călărașu, Liliana Ionescu Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicționar de științe ale limbii*, București, Editura Știinţifică, ediția I, 1997; ediţia a II-a și a III-a, București, Editura Nemira.

FCLR 1970 / 1978 / 1989 / 2015 – *Formarea cuvintelor în limba română*, coord.: Al. Graur şi Mioara Avram. Volumul I, *Compunerea* de Fulvia Ciobanu şi Finuţa Hasan, 1970; volumul al II-lea, *Prefixele* de Mioara Avram, Elena Carabulea, Fulvia Ciobanu, Florica Ficşinescu, Cristina Gherman, Finuţa Hasan, Magdalena Popescu-Marin, Marina Rădulescu, I. Rizescu, Laura Vasiliu, 1978; volumul al III-lea. *Sufixele*. 1. *Derivarea verbală* de Laura Vasiliu, 1989, [Bucureşti], Editura Academiei. Coord.: Marina Rădulescu Sala. Volumul al IV-lea, *Sufixele. Derivarea nominală și adverbială*, partea I de Elena Carabulea, Eugenia Contraş, Blanca Croitor, Andreea Dinică, Cristina Gherman, Carmen Mîrzea Vasile, Magdalena Popescu-Marin, Marina Rădulescu Sala, Laura Vasiliu, București, Editura Academiei Române.

GALR 2005 / 2008 – *Gramatica limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti", coord.: Valeria Guţu Romalo, vol. I, *Cuvântul*, vol. II, *Enunțul*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

GBLR 2010 / 2016 – *Gramatica de bază a limbii române* și *Caiet de exerciții*, Adina Dragomirescu, Isabela Nedelcu, Alexandru Nicolae, Gabriela Pană Dindelegan (coord.), Marina Rădulescu Sala, Rodica Zafiu, București, Univers Enciclopedic Gold.

GR 2013 – *The Grammar of Romanian*, ed.: Gabriela Pană Dindelegan, Oxford, Oxford University Press.

Gutiérrez Ordóñez, Salvador (ed.), 2011, *Nueva gramática básica de la lengua española*, Barcelona, Espasa Libros, S.L.U.

Molinié, Georges, Céline Dunoyer, Claire Stolz, Jean-Michel Cavrois, Corinne Durand Degranges, Marie-Laure Tres-Guillaume, 2007, *Nouvelle grammaire du collège*, Paris, Magnard.

Neamţu, G.G., 2014, *Teoria și practica analizei gramaticale. Distincţii și ... distincţii*, ediţia a IV-a, Pitești, Paralela 45.

Nedelcu, Isabela, 2012, *101 greșeli gramaticale*, București, Humanitas.

Pană Dindelegan, Gabriela, 2003, *Elemente de gramatică*, București, Humanitas Educaţional.

Pană Dindelegan, Gabriela, Adina Dragomirescu, Isabela Nedelcu, 2010, *Morfosintaxa limbii române*, București, Editura Universității din București.

Popescu, Ștefania, 1992, *Gramatică practică a limbii române cu o culegere de exerciții*, ediţia a IV-a, București, Editura Didactică și Pedagogică.

SILR 2012 / 2015 – *Studii de istorie a limbii române. Morfosintaxa limbii literare în secolele al XIX-lea și al XX-lea*, ed.: Gh. Chivu, Gabriela Pană Dindelegan, Adina Dragomirescu, Isabela Nedelcu, Irina Nicula, București, Editura Academiei Române.

SOR 2016 – *The Syntax of Old Romanian*, ed.: Gabriela Pană Dindelegan, Oxford, Oxford University Press; traducere în limba română – *Sintaxa limbii române vechi*, 2019, București, Editura Univers Enciclopedic Gold.

Zafiu, Rodica, 2010, *101 cuvinte argotice*, București, Humanitas.

Gramatica de față nu este un manual școlar și nu se substituie manualelor școlare, ci reprezintă un auxiliar pentru elevi și profesori în aprofundarea cunoștințelor de gramatică pentru clasele gimnaziale.

De ce o gramatică școlară? Pentru că, odată cu noua *Programă*, este momentul cel mai potrivit pentru regândirea acestui tip de gramatică, mai puțin deschis, prin natura lui, înnoirilor teoretice și descriptive. Interesul pentru o gramatică școlară, adusă la zi sub aspectul exigențelor didactice și științifice, este o preocupare general europeană.

Ca noutate a cărții, se insistă asupra unei legări a gramaticii și de alte obiective decât cele pur gramaticale: relația dintre gramatică și formarea cuvintelor, gramatică și comunicare, gramatică și fonetică, gramatică și lexic, gramatică și stilistică. De asemenea, este prima gramatică școlară care încearcă raportarea gramaticii românești la gramaticile altor limbi, cunoscute elevilor de la lecțiile de limbi străine, pentru a le transmite acestora ideea de învățare conștientă și comparativă.

Cartea propune și o serie de exerciții, însoțite de rezolvări integrale. Diversitatea tematică și diversitatea de obiective a exercițiilor îl pun pe elev în situații diferite, ferindu-l de rutină și de limitarea cerințelor.

www.universenciclopedic.ro
9 786067 045703